

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

MODERN PHILOLOGY

Науковий журнал

Випуск 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Науковий журнал «Modern Philology» засновано у 2024 році Одеським національним морським університетом.

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:

Рішення № 887 від 21.03.2024 р.

Ідентифікатор медіа: R30-02771.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Одеський національний морський університет
(вул. Мечникова, 34, м. Одеса, 65029, e-mail: priem@onmu.org.ua. Тел.: +38 (048) 732-17-35).

Періодичність виходу: 2 рази на рік.

Мова видання: українська, англійська.

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН № 1721 від 10.12.2024 р. (Додаток 3).

Спеціальність: В11 Філологія (за спеціалізаціями).

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Одеського національного морського університету
(протокол № 4 від 24.09.2025 р.)*

Офіційний сайт видання: journals.onmu.in.ua/index.php/modernphilology

Головний редактор – Корольова Тетяна Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри «Філологія», Одеський національний морський університет.

Редакційна колегія:

Бабелюк Оксана Андріївна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Бігунова Наталя Олександрівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова;

Василина Катерина Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. декана факультету іноземної філології, Запорізький національний університет

Зимомря Іван Миколайович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет;

Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики факультету іноземних мов, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Коляса Олена Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології, Одеський національний морський університет;

Москалюк Олена Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри «Філологія», Одеський національний морський університет;

Приходченко Олександра Олексіївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування, Запорізький національний університет;

Смаглій Валерія Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології, Одеський національний морський університет;

Юхимець Світлана Юріївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри «Філологія», Одеський національний морський університет;

Конрад Казимеж Шамрик, доктор наук, професор кафедри лексикології та прагмалінгвології кафедри польської мови та компаративістики, Білостоцький університет (Польща).

Шкворченко-Осадца Наталія Миколаївна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов, Міжнародний гуманітарний університет;

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 3041-1564 (Online)

ISSN 3041-1556 (Print)

© Одеський національний морський університет, 2025

ЗМІСТ

Бедь Є. В. КОГНІТИВНИЙ ВИМІР ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВІРША В. БЛЕЙКА «THE CHIMNEY SWEEPER» (SONGS OF INNOCENCE).....	9
Beshlei O. V. FRAMING RECONCILIATION STRATEGIES IN WESTERN POLITICAL DISCOURSE	17
Глущенко В. А., Роман В. В., Руденко М. Ю. У ДИВА НА ВИДУ РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ: ДИВО ЙОГО ПОЕЗІЇ: ЗБІРНИК СТАТЕЙ, РЕЦЕНЗІЙ, ВІДГУКІВ. ХАРКІВ: МАЙДАН, 2022. 202 С.....	24
Гримашевич Г. І. ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК СКЛАДНИК СИНТАКСИЧНОГО ПРОСТОРУ РОМАНУ ВІКТОРІЇ АМЕЛІНОЇ «ДІМ ДЛЯ ДОМА».....	31
Данчура А. Р., Булик-Верхола С. З. АНТОНІМІЯ В ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ У ВІРШАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ».....	38
Даскалюк О. Л. АНАЛІЗ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ СПОНУКАННЯ НА МАТЕРІАЛІ «СОЛОДКОЇ ДАРУСЬ» М. МАТІОС (УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ І ЙОГО ХОРВАТСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД).....	44
Деменко П. В. ФЕМІНІСТИЧНІ АНТИУТОПІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА КАНАДСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРАХ.....	50
Дружбяк С. В., Панчишин Д. О. КОНЦЕПТ ЛЮБОВІ ТА ЙОГО ВЕРБАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	57
Єрмоменко С. В., Строченко Л. В. АНГЛОМОВНА ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ.....	64
Журба С. С. ПОВІСТЬ «ІМ ДЗВОНІ НЕ ДЗВОНИЛИ» ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА: ІМАГОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	70
Іванченко М. Ю., Ботвин Т. М. СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗБРОЇ.....	77
Карасьов В. В., Левченко О. П. СПЕЦИФІКА МЕТАФОРИЗАЦІЇ ЗА МОДЕЛЛЮ <i>ВПАДАТИ</i> + <i>В/У</i> + <i>ЩО</i> В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО.....	83
Ківенко І. О., Смаркалова А. К. СЛЕНГ ЯК ЗАСІБ ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНОГО ВИРАЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПТУ «ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ» (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ КАРИ ХАНТЕР “CLOSE TO HOME”).....	90
Ковальчик Х. Р. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ТЕРМІНОСИСТЕМІ «МОБІЛЬНИЙ ЗВ’ЯЗОК».....	96
Корольова Т. М. РИТМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	102

Котвицька В. А., Лазебна О. А., Лазебний В. М. ДВОКОМПОНЕНТНІ КОМПОЗИТИ ТЕРМІНОСФЕРИ ЕЛЕКТРОНІКИ ТА ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ: СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ).....	107
Кузьманенко А. В. МЕНЕДЖМЕНТ КІБЕРЗАХИСТУ ТА МОВНА ПОЛІТИКА: РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	112
Куща М. М., Вірстюк О. Д. ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	118
Лощинова І. С. СЛОВОТВІР І ПЕРЕКЛАД ОКАЗІОНАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У РОМАНІ «ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З УКРАЇНСЬКОГО СЕКСУ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО.....	124
Москалюк О. В. ЛЕКСИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВ TED TALKS НА ТЕМУ ОСВІТИ.....	131
Orel A. L. THE AMBIVALENT FEMININE IN VICTORIAN MYTHOLOGICAL ALLUSIONS.....	137
Palchevska O. S., Kucherenko M. V. STRATEGIES AND TECHNIQUES USED TO ADAPT UKRAINIAN NEWS TEXTS INTO ENGLISH.....	143
Pieshkova O. H. STRATEGIES OF TRANSLATING PRECEDENT PHENOMENA AS A TYPE OF LANGUAGE GAME.....	148
Pomazan I. O., Plina O. V. VERBAL AND NON-VERBAL MANIPULATIVE STRATEGIES IN SOCIAL NETWORKS: A LINGUO-PRAGMATIC APPROACH.....	155
Приходько Г. І., Смаглій В. М. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТЕОРІЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФОКУСІ КОГНІТИВНО- ДИСКУРСИВНОЇ ПАРАДИГМИ ЗНАННЯ.....	164
Romanchuk A. A. RETHINKING THE ROLE OF MYROSLAVA STEFANIUK IN THE UKRAINIAN DIASPORIC TRANSLATION SCHOOL.....	170
Сабліна С. В. ПРИКМЕТНИКИ БЕЗВІДНОСНОЇ МІРИ ЯКОСТІ У СТЕПОВИХ ГОВОРАХ ПІВДЕННО-СХІДНОГО НАРІЧЧЯ.....	177
Савранчук І. П., Тхор Н. М. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>BEAUTY</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	183
Селецька О. О. АНГЛОМОВНА БІЗНЕС-ТЕРМІНОЛОГІЯ: ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ.....	189
Сітко А. В., Сєра А. О. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ЕВФЕМІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	195
Скорина Л. В. ТВОРЧІ ПРИСВЯТИ ЯК ІНДИКАТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОЛЯ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА 1920–1930 РОКІВ).....	201

Тасмасис О. О. МОВА ЗЛОЧИНУ: СТИЛІСТИЧНИЙ ВИМІР КОНЦЕПТУ ЗЛОЧИН В ХУДОЖНЬОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ НАРАТИВІ.....	210
Тищенко О. В., Коваль С. Р. ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕМ У ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНОЇ ВІДЕОГРИ BALDUR'S GATE: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ РАКУРС.....	219
Цупрун Т. В. НОМІНАЦІЇ НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЗВ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....	231
Шама І. М. ВИМОГЛИВИЙ ЖАНР ДЕТЕКТИВУ: КУЛЬТУРНІ ПРОЄКЦІЇ І ПЕРЕКЛАД.....	238
Шерстюк О. І. ОСОБЛИВОСТІ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ МОРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: АНАЛІЗ ТОЧНОСТІ ТА КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ.....	247
Юрчук О. О. РЕФЛЕКСІЯ ІНШОГО В ПОДОРОЖНЬОМУ НАРИСІ «З КРАЇНИ РИЖУ ТА ОПІЮ» СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ.....	255
Yablonska T. M. THE MAIN FEATURES OF THE CONTEXTUAL USE OF TOURISM TERMS IN PROFESSIONAL ENGLISH.....	262

CONTENTS

Bed Yevhen

THE COGNITIVE DIMENSION OF INTERPRETING WILLIAM BLAKE'S POEM
"THE CHIMNEY SWEEPER" (SONGS OF INNOCENCE).....9

Beshlei Olga

FRAMING RECONCILIATION STRATEGIES
IN WESTERN POLITICAL DISCOURSE17

Glushchenko Volodymyr, Roman Viktoriia, Rudenko Maryna

THE MIRACLE OF HIS POETRY: COLLECTED ARTICLES, REVIEWS,
AND COMMENTS. KHARKIV: MAIDAN, 2022. 202 P.24

Hrymashevych Halyna

INSERTED CONSTRUCTIONS AS A COMPONENT OF THE SYNTACTIC SPACE
OF VICTORIA AMELINA'S NOVEL «HOUSE FOR HOUSE».....31

Danchura Anastasiia, Bulyk-Verkhola Sofia

ANTONYMY IN THE HISTORICAL NOVEL IN VERSE BY LINA KOSTENKO
"MARUSYA CHURAI".....38

Daskaliuk Oksana

ANALYSIS OF DIRECTIVE COMMUNICATIVE SITUATIONS BASED
ON M. MATIOS'S SWEET DARUSIA (ORIGINAL UKRAINIAN TEXT
AND ITS CROATIAN TRANSLATION).....44

Demenko Pavlo

FEMINIST DYSTOPIAS IN UKRAINIAN AND CANADIAN LITERATURES.....50

Druzhbiak Svitlana, Panchyshyn Dariia

CONCEPT OF LOVE AND ITS VERBALIZATION IN MODERN LINGUISTICS.....57

Yeromenko Svitlana, Strochenko Lesia

ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY IN THE ASPECT OF TRANSLATION.....64

Zhurba Svitlana

THE STORY "FOR THEM BELLS DID NOT TOLL" OLEKSA HAI-HOLOVKO:
IMAGOLOGICAL ASPECT.....70

Ivanchenko Mariia, Botvyn Tetiana

STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF ENGLISH WEAPONS TERMINOLOGY.....77

Karasov Vitalii, Levchenko Olena

SPECIFICS OF METAPHORIZATION BASED ON THE FALL + IN/TO +
WHAT MODEL IN THE LITERARY TEXTS OF OKSANA ZABUZHKO.....83

Kivenko Inna, Smarkalova Antonina

SLANG AS A MENAS OF EMOTIVE AND EXPRESSIVE EXPRESSION WITHIN
THE CONTEXT OF THE CONCEPT DETECTIVE INVESTIGATION
(BASED ON CARA HUNTER'S NOVEL "CLOSE TO HOME").....90

Kovalchyk Khrystyna

INNOVATIVE PROCESSES IN THE TERMINOLOGY SYSTEM
«MOBILE COMMUNICATION».....96

Korolova Tetiana

RHYTHM CHARACTERS IN ENGLISH AND UKRAINIAN COMMUNICATION.....102

Kotvytska Viktoriia, Lazebna Olena, Lazebnyi Valentyn TWO-COMPONENT COMPOSITES OF THE TERMINOLOGICAL SPHERE OF ELECTRONICS AND ELECTRONIC COMMUNICATIONS: STRUCTURAL ASPECT (BASED ON GERMAN LANGUAGE MATERIAL).....	107
Kuzmanenko Alisa CYBERSECURITY MANAGEMENT AND LANGUAGE POLICY: THE ROLE OF UKRAINIAN PROFESSIONAL TERMINOLOGY.....	112
Kutsela Mariia, Virstiuk Olha THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF ENGLISH LANGUAGE COMPETENCE.....	118
Loshchynova Inna DERIVATION AND TRANSLATION OF OCCASIONAL VERBS IN OKSANA ZABUZHKO'S NOVEL «FIELDWORK IN UKRAINIAN SEX».....	124
Moskaliuk Olena LEXICAL AND STRUCTURAL FEATURES OF TED TALKS ABOUT EDUCATION.....	131
Orel Anna THE AMBIVALENT FEMININE IN VICTORIAN MYTHOLOGICAL ALLUSIONS.....	137
Palchevska Oleksandra, Kucherenko Maryna STRATEGIES AND TECHNIQUES USED TO ADAPT UKRAINIAN NEWS TEXTS INTO ENGLISH.....	143
Pieshkova Olha STRATEGIES OF TRANSLATING PRECEDENT PHENOMENA AS A TYPE OF LANGUAGE GAME.....	148
Pomazan Ihor, Ilina Olena VERBAL AND NON-VERBAL MANIPULATIVE STRATEGIES IN SOCIAL NETWORKS: A LINGUO-PRAGMATIC APPROACH.....	155
Prihodko Ganna, Smahlii Valeriia BASIC CONCEPTS OF COMMUNICATION THEORY IN THE FOCUS OF THE COGNITIVE-DISCURSIVE PARADIGM OF KNOWLEDGE.....	164
Romanchuk Anastasiia RETHINKING THE ROLE OF MYROSLAVA STEFANIUKIN THE UKRAINIAN DIASPORIC TRANSLATION SCHOOL.....	170
Sablina Svitlana ADJECTIVES OF NON-RELATIVE DEGREE OF QUALITY IN THE STEPPE DIALECTS OF THE SOUTH-EASTERN DIALECT GROUP.....	177
Savranchuk Iryna, Tkhor Neonila REPRESENTATION OF THE CONCEPT BEAUTY IN THE ENGLISH LANGUAGE.....	183
Seletska Olha ENGLISH BUSINESS TERMINOLOGY: A DIACHRONIC ASPECT.....	189
Sitko Alla, Siera Alina PECULIAR FEATURES OF EUPHEMISMS TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN.....	195
Skoryna Lyudmyla CREATIVE DEDICATIONS AS INDICATORS OF THE TRANSFORMATION OF THE LITERARY FIELD (BASED ON UKRAINIAN LITERATURE OF THE 1920S–1930S).....	201

Tasmasys Olha THE LANGUAGE OF CRIME: THE STYLISTIC DIMENSION OF THE CONCEPT OF “CRIME” IN THE LITERARY CRIMINAL NARRATIVE.....	210
Tyshchenko Oleh, Koval Stanislav MEANS OF RENDERING PHRASEMES IN THE DISCOURSE OF THE ENGLISH-LANGUAGE VIDEO GAME BALDUR’S GATE: A TRANSLATION STUDIES PERSPECTIVE.....	219
Tsupun Tetiana NOMINATIONS DESIGNATING OCCUPATION AUTHORITIES IN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE.....	231
Shama Iryna THE DEMANDING GENRE OF THE DETECTIVE FICTION: CULTURAL PROJECTIONS AND TRANSLATION.....	238
Sherstiuk Olha FEATURES OF MACHINE TRANSLATION OF MARITIME TERMINOLOGY: ACCURACY AND CONTEXTUALIZATION ANALYSIS.....	247
Yurchuk Olena REFLECTION OF THE OTHER IN THE TRAVEL SKETCH “FROM THE LAND OF RICE AND OPIUM” BY SOFIIA YABLONSKA.....	255
Yablonska Tetiana THE MAIN FEATURES OF THE CONTEXTUAL USE OF TOURISM TERMS IN PROFESSIONAL ENGLISH.....	262

УДК 821.111.09-1“17”+811.111’37
DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.1>

КОГНІТИВНИЙ ВИМІР ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВІРША В. БЛЕЙКА «THE CHIMNEY SWEEPER» (SONGS OF INNOCENCE)

Бедь Євген Володимирович,

аспірант катедри англійської мови для
нефілологічних спеціальностей
Дніпровського національного університету
ім. Олеся Гончара
ORCID ID: 0009-0004-3512-6057

Статтю присвячено дослідженню полісемантизму вірша Вільяма Блейка «The Chimney Sweeper» зі збірки «Songs of Innocence». Цей твір глибоко оприявнює соціальні проблеми та художню багатогранність, висвітлюючи трагічне становище дітей-сажотрусів у тогочасному англійському суспільстві, порушуючи питання дитячої експлуатації, релігійної свідомості та втраченої невинності. Незважаючи на неабияку кількість наукових розвідок, які проаналізували вірш у таких аспектах як суперечливість морального судження, парадоксальну природу розради, взаємодію тексту з візуальним оформленням, вплив мови на ідеологічну індоктринацію, історичні алюзії та соціальний контекст, критику церковного дискурсу, марксистські інтерпретації та аналіз метафор, усім когнітивні механізми, що формують глибинну емоційну рецепцію, залишаються недостатньо висвітленими. У роботі виділено ключові фрейми, що формують читачьке сприйняття: «дитяча праця та експлуатація» (розкриває жорстокі реалії буття дитини та відсутність батьківського захисту); «релігійна розрада та хибна свідомість» (показує роль релігії у формуванні світогляду пригноблених та їхнє пасивне прийняття долі); «втрачена невинність та природа» (створює контраст із жорсткою реальністю, символізуючи втрачену свободу та гармонію). Досліджено концептуальні метафори, які представлені в образі «чорних трун», димоході як місці ув'язнення, звільнення та омивання у річці дегуманізацією дитячого життя. Виявлено ключові образні схеми: «вмістилище» (димохід як контейнер); «шлях» (як буквальный рух димарями, так і метафоричний шлях до спасіння); «сила» / «опір» (висвітлює дисбаланс влади та внутрішню стійкість дітей); та «вертикальність» (рух у димарях і розрив між пригнобленим становищем та омріяним світом свободи). Застосування когнітивно-лінгвістичного аналізу вможливило інтегрування різних інтерпретацій вірша, показавши, як тілесне, емоційне та духовне сплітаються в єдину когнітивну модель людської взаємодії. Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному аналізі українських перекладів творів Вільяма Блейка.

Ключові слова: Вільям Блейк, *The Chimney Sweeper*, критична інтерпретація, когнітивна поетика, фрейм, концептуальна метафора, образна схема.

Bed Yevhen. The Cognitive Dimension of Interpreting William Blake's Poem "The Chimney Sweeper" (Songs of Innocence)

The article explores the polysemantic nature of William Blake's poem "The Chimney Sweeper" from his collection "Songs of Innocence". The work deeply reflects social issues and artistic complexity, shedding light on the tragic plight of child chimney sweeps in 18th-century English society. It addresses themes of child exploitation, religious consciousness, and lost innocence. Although numerous studies have examined the poem from various perspectives – ambiguity of moral justice, paradoxical consolation, interaction between text and visual design, the influence of language on ideological indoctrination, historical allusions and social context, criticism of church discourse, Marxist interpretations – the cognitive mechanisms shaping deep emotional reception have remained underexplored. The study identifies core frames that shape the reader's perception: "Child Labor and Exploitation," (revealing the harsh reality of a child's life and the absence of parental protection); "Religious Consolation and False Consciousness," (portraying religion's role in shaping the worldview of the oppressed and their passive acceptance of fate); "Lost Innocence and Nature," (creating

a contrast of brutal reality with lost freedom and harmony). The study examines conceptual metaphors presented in the image of "coffins of black," the chimney as a site of entrapment, liberation and washing in the river, and the dehumanization of children's lives. Key image schemas are also revealed: "Container" (the chimney as a container); "Path" (both the literal movement through chimneys and the metaphorical path to salvation); "Force" / "Resistance" (representing the power imbalance and inner resilience of children); and "Verticality" (movement within chimneys and the rupture between degraded existence and the idealized world of freedom). By employing cognitive-linguistic analysis, the study integrates various interpretations of the poem, demonstrating how the bodily, emotional, and spiritual are woven into a unified cognitive model of human interaction. Prospects for future research include a comparative analysis of Ukrainian translations of Blake's works.

Key words: William Blake, *The Chimney Sweeper*, critical interpretation, cognitive poetics, frame, conceptual metaphor, image schema.

Вступ. Поезія Вільяма Блейка, зокрема вірш «*The Chimney Sweeper*», залишається об'єктом пильної уваги науковців завдяки глибокому висвітленню соціальних проблем та художній багатогранності. Цей твір висвітлює трагічне становище дітей-сажотрусів у тогочасному англійському суспільстві, порушуючи питання дитячої експлуатації, релігійної свідомості та втраченої невинності.

Аналіз досліджень та публікацій показує, що проблема інтерпретації твору «*The Chimney Sweeper*» започаткована роботами таких науковців, як Е. Гірш [5], Д. Гілгем [4], З. Лідер [8], Е. Ларріссі [7], С. Гарднер [3] й А. Томлінсон [12]. Їхні праці заклали основу для подальшого вивчення вірша, розглядаючи його з позицій суперечливості морального судження, парадоксальної природи розради, взаємодії тексту з візуальним оформленням, впливу мови на ідеологічну індоктринацію, історичних алюзій та соціального контексту. Упродовж останніх років з'явилися праці, які оновлюють погляд на вірш в контексті сучасної гуманітаристики. Зокрема, це розвідки Дж. Джонса [6], Дж. Ровіри [10], Ф. Батула і М. Лодхі [1], А. Маліка та співавторів [9], що розширюють розуміння твору через призму критики церковного дискурсу, етичної свідомості персонажів, марксистських інтерпретацій та аналізу метафор.

Утім, у науковій літературі недостатньо висвітлено когнітивні механізми, що формують глибинну емоційну рецепцію. Саме ця частина проблеми – когнітивно-лінгвістичний вимір інтерпретації – залишається малодослідженою та потребує додаткового аналізу.

Мета статті. Дослідити, у який спосіб у вірші Вільяма Блейка «*The Chimney Sweeper*» зі збірки «*Songs of Innocence*» репре-

зентовано досвід дитячого страждання й соціальної нерівності крізь призму когнітивної поетики, зокрема через аналіз фреймів, концептуальних метафор і образних схем.

Результати. «*The Chimney Sweeper*» [11, с. 10] – сьомий вірш у збірці Вільяма Блейка «*Songs of Innocence*» (1789). Для ґрунтовного розуміння його змісту необхідно звернутися до вже наявних інтерпретацій, запропонованих у дослідницькій традиції.

Едмунд Гірш (1964) стверджує, що «*The Chimney Sweeper*», хоча й є одним з найкращих у збірці, має певну суперечність. Він зазначає, що твір демонструє прямий генеалогічний зв'язок з ранніми пасторальними роботами Блейка. Науковець вказує на те, що Томове «*бачення Вічності*», незважаючи на життєві труднощі, є продовженням пасторального ландшафту, представленого в попередніх творах автора. Аналізуючи завершальний текстовий фрагмент (*So if all do their duty they need not fear harm*), він припускає, що Блейк мав на увазі під «*duty*» щось «*значно ширше, ніж „призначений обов'язок“*», але вважає цей рядок «*вадою*», «*залишком ранніх уявлень Блейка*» [5, с. 26].

Крім того, Гірш наголошує, що вірш містить неявне моральне судження, яке спрямоване «*не проти батька сажотруса, а проти суспільства, в якому такі речі можуть відбуватися*». Автор переконаний, що у тексті немає заперечення цих реалій, а навпаки прагне через свій тон донести думку про те, що «*ідеї, подібні до жалю та прощення, є вищими та важливішими за ідеї морального судження*» [5, с. 19].

Девід Гілгем (1966) приділяє особливу увагу початковому рядку (*When my mother died I was very young*) як ключовому елементу, що задає тон усій поезії. Він характеризує його як такий, що написаний у ритмі «*пояс-*

нювальної прози» і слугує для миттєвого встановлення «фактичного викладу» дитиною своєї ситуації. Цей навмисно стриманий, діловий початок, на думку критика, посилює трагізм подальшої оповіді, оскільки жахливі обставини життя дитини розкриваються не через суб'єктивні переживання, а через холоднокровну констатацію фактів [4, с. 39].

В основі аналізу Девіда Гілгема лежить дослідження парадоксальної природи розради, що кристалізується у словах оповідача до товариша: «*Hush, Tom! never mind it...*». Гілгем стверджує, що ця втіха є можливою та щирою лише тому, що походить від «такого самого страждальця» (*fellow-sufferer*), для якого вона є актом братерської солідарності, а не запереченням реальності [4, с. 40]. Для стороннього ж спостерігача, як підкреслює науковець, аналогічні слова були б цинічною брехнею, оскільки вони приховують об'єктивну істину: становище дітей – це «країна біда». У таким спосіб Гілгем вибудовує дихотомію двох несумісних «правд»: функціональної правди дітей, яка допомагає вижити, і фактичної правди суспільства, яка лише констатує жах. Цей конфлікт залишає спостерігача «німим і нажаханим», безсилим перед чужим горем, тоді як діти у своєму замкненому світі знаходять спосіб взаємної підтримки через спільну віру, якою б ілюзорною вона не була [4, с. 44].

Закері Лідер (1981) пропонує багатоаспектний аналіз вірша, виходячи за межі лише текстуального розбору. Він підкреслює взаємодію поетичного слова та візуального оформлення, зокрема, звертаючи увагу на фізичні обмеження гравюрної техніки Блейка. Дослідник зазначає, що текст вірша «втиснутий» на пластині, що, на його думку, підсвідомо впливає на читача, надаючи відчуття дискомфорту. Це композиційне рішення унеможливлює асоціації з «легкістю, світлом чи приємністю», що могли б супроводжувати ідею «*sweep-heaven*» – прагнення сажотрусів до небес (рис. 1) [8, с. 44].

Центральним у вірші є образ маленького Тома Дейкра, чіє гоління голови трактується Лідером як «ритуальне приниження» та «символічне ув'язнення» [8, с. 45]. Сльози хлопчика, що відлунюють від образу Агнця (із вірша «*The Lamb*»), підкреслюють його жертвний статус та невинність у світі експлуатації. Аналізуючи сон Тома, Лідер розгля-

Рис. 1. Вільям Блейк. *The Chimney Sweeper*, гравюра № 21, Copy Z, 1789 р.

дає його як «добре закінчення» та тимчасове звільнення від страждань [8, с. 45]. Нарешті у вірші спостерігаємо перетворення на «жорстоке звинувачення» «добрих Божих» книг, які виявляються неспроможними захистити дітей від жорстокості світу. У цьому контексті символіка наготи у сні та «купання в річці» слугують зв'язком між мріями про рай та повсякденністю, де вода слугує засобом символічного очищення та звільнення сажотрусів від бруду й пригнічення [8, с. 46].

Едвард Ларріссі (1985), аналізуючи поезію, зауважує про вплив мови на формування ідеологічних структур, що вкорінюються у свідомості. Фразу із п'ятого катрену «*be a good boy*» потрактовано як механізм індоктринації, що вже «вплетений в моральне життя та мову», створюючи «окови створені з конвенцій та слів, якими ми живемо». Навіть сон Тома, що дає розраду, має «практичні наслідки», підкреслюючи реальну владу ідеологічно насиченої мови над індивідуальною свідомістю [7, с. 19].

Стенлі Гарднер (1986) обґрунтовує, що ім'я Тома Дейкра (*Tom Dacre*) у поезії Блейка є прямою історичною алюзією на леді Дейкр (*Lady Dacre*), чий відомі благодійні будинки (*almshouses*) у Вестмінстері знаходилися поблизу кількох шкіл для бідних дітей. Цей ономастичний зв'язок не є випадковим, а слугує свідомим художнім прийомом, де Блейк вписує долю однієї знедоленої дитини в ширший контекст лондонської філантропії та соціальної нерівності епохи, створюючи іронічний контраст між наявною благодійністю та жахливою реальністю дитячої праці [3, с. 67].

Алан Томлінсон (1987) має схожі думки щодо жорстокості практики використання дітей для чищення димарів у тогочасній Англії. Він зазначає, що безтурботна дитина є символом «невинності», тоді як експлуатована дитина стає символом «невинності зрадженої» [12, с. 34]. Дослідник підкреслює, що фраза «заснув у сажі» (*in soot I sleep*) не є метафорою, а вказує на реалії життя трубочистів, які зберігали зібрану сажу в мішках у своїх оселях, а кошмар Тома Дейкра про «тисячі трубочистів... замкнених у чорних трунах» символізує жахливу реальність дітей, зачинених у вузьких шахтах димоходів [12, с. 34]. Науковець зауважує, що поет викриває безсердечність суспільства, але при цьому поезія оспівує силу уяви, яка дає змогу уявити щастя та тепло навіть у суворих обставинах. Він наводить приклад Тома, який, незважаючи на холодний ранок, був «щасливий і зігрітий» і підсумовує, що бачення ангела показує духовне життя та його потенціал для покращення матеріального світу [12, с. 35].

Джон Джонс (2010) акцентує на критиці Блейком монологічного характеру інституційного дискурсу церкви, що виявляється у пропонуванні порятунку виключно у посмертному існуванні. Така позиція, як стверджує Джонс, сприяє придушенню індивідуального голосу та нівелюванню діалогічної взаємодії [6, с. 41]. Як аргумент дослідник наводить рядки з першого катрену: «*And my father sold me while yet my tongue, / Could scarcely cry weep weep weep weep*». Джонс інтерпретує нездатність ліричного героя артикулювати звук [s] – що призводить до заміни лексеми «*sweep*» (мести) на «*weep*» (гірко плакати) – як символ нерозвиненості його здатності до

діалогічної ідентифікації [6, с. 41]. Отже, це мовне обмеження стає метафорою ширшої проблеми відсутності повноцінної комунікації та самовизначення.

Джеймс Ровіра (2010) звертається до останніх рядків вірша «*happy & warm, / ... if all do their duty, they need not fear harm*», зазначаючи, що головний герой демонструє «етичну свідомість» «рішучості та надії», незважаючи на початковий відчай, спричинений обставинами. Персонаж, отримавши надію на майбутнє, зрештою приймає рішення виконувати свій «обов'язок», що парадоксально призводить до «невинно-етичної співучасті» із ситуацією, яка буквально загрожує його життю [10, с. 86].

Фільза Батул та Мухаммад Арфан Лодхі (2023), стверджують, що Блейк у вірші «представляє відображення марксистських ідей через своє поєднання прекрасних віршів та виразів» [1, с. 565]. Автори пояснюють, що згідно з марксистською ідеологією, капіталізм є основною причиною виникнення класових відмінностей, створюючи конфлікт між двома класами: буржуазією та пролетаріатом [1, с. 555]. Поет, за словами авторів, прагне «викрити жорстокість суспільства та зробити людей обізнаними про страждання цих людей у той час» [1, с. 565]. Блейк через вірш також критикує суспільні інститути, такі як церква та держава, за їхню роль у підтримці дитячої праці та відсутність до них співчуття. Ці інститути, на думку авторів, були упередженими та сприяли пануванню вищого класу [1, с. 564].

Акса Малік та ін. (2025) зазначають, що однією з найяскравіших особливостей є використання метафор для ілюстрації не лише фізичних, а й символічних страждань дитини. Наприклад, образ «чорних трун» (*coffins of black*) – символ труднощів. За словами авторів, ця фраза «має на увазі молодих людей, що працюють у брудних, бідних місцях», але також «має глибокий, метафоричний сенс страждань, через які молодь переживає руйнування свого психологічного та духовного життя через експлуатацію» [9, с. 93]. Дослідники додають, що використання «чорного» кольору «живить конотації смерті, темряви і безнадії та говорить про всі людські деконструкції професії сажотруса» [9, с. 93].

У межах когнітивної лінгвістики «*The Chimney Sweeper*» можна інтерпретувати як

вербалізацію глибинного досвіду дитячої вразливості, прагнення підтримки та ілюзорного прийняття в умовах соціальної нерівності. Цей досвід репрезентується через фрейми, концептуальні метафори та образні схеми, які відбивають базові моделі тілесного й культурного сприйняття, закорінені у свідомості мовця. Аналіз цих механізмів допомагає краще зрозуміти, як мова твору відтворює значення й емоційний вплив, викриваючи соціальну жорстокість епохи та водночас підкреслюючи силу й витривалість дитячого світосприйняття.

У вірші можна виокремити кілька ключових **фреймів**, які формують читацьке сприйняття трагічної долі дитячих персонажів.

Центральним і найбільш виразним у вірші є фрейм **«Дитяча праця та експлуатація»**. Він активується вже з початкових рядків, окреслюючи жорстоку реальність, у якій діти змушені виконувати небезпечну та принизливу роботу. Цей фрейм охоплює такі елементи, як аномально юний вік працівників (*When my mother died I was very young*), суворі та шкідливі умови праці, що пов'язані з брудом та сажею (*So your chimneys I sweep & in soot I sleep*), а також повну відсутність батьківського захисту, що проілюстровано у фразі *«my father sold me»*. Наслідки цієї експлуатації, хоча й не завжди прямо названі, імпліцитно присутні у свідомості читача через асоціації з каліцтвами, хворобами та передчасною смертю. На нашу думку, цей фрейм передає глибоке співчуття та обурення, оскільки він різко контрастує із загальноприйнятим уявленням про дитинство як період невинності, захищеності та безтурботного розвитку.

Іншим важливим є фрейм **«Релігійна розрада та хибна свідомість»**, який пов'язаний з обіцянками кращого життя після смерті та роллю релігії у формуванні світогляду пригноблених. Ця когнітивна структура розгортається через образ янгола, який звільняє дітей у видінні Тома (*an Angel who had a bright key, / And he opened the coffins & set them all free*), а також через ідею послуху та надії, виражену в рядку *«So if all do their duty they need not fear harm»*. Ця амбівалентна фраза може інтерпретуватися як вияв *«хибної свідомості»*, що спонукає дітей пасивно приймати свою долю в надії на посмертну винагороду, замість того, щоб боротися за реальні

зміни. Хоча прямо не згадана роль церкви як інституції, що підтримує таку розраду, вона імпліцитно наявна в цьому фреймі, підкреслюючи її участь у збереженні соціального status quo.

Третій значущий фрейм – **«Втрачена невинність та природа»** – слугує різким контрастом до жорстокої реальності дитячої праці, нагадуючи про природний стан невинності, свободи та гармонії, який був брутально відібраний у дітей. Тут природа постає ідеалом, що виявляється через яскраві образи зелених рівнин, річок та сонця у візіонерському сні Тома (*Then down a green plain, leaping, laughing, they run, / And wash in a river and shine in the Sun*). Цей світ є антиподом забруднених димарів, символізуючи чистоту проти бруду та необмежену свободу проти фізичного ув'язнення. Фрейм посилює трагедію втраченого дитинства та підкреслює ідеалізований світ, який мав би належати цим дітям за правом народження.

У вірші використано потужні **концептуальні метафори**, що поглиблюють розуміння страждань дітей та суспільної критики:

1. Експлуатація – це смерть. Яскраво виявляється у сні Тома Дейкра, де сажотруси лежать у *«чорних трунах»* (*coffins of black*). Хоча буквально це могли бути мішки, в яких діти спали, їхнє порівняння з трунами створює потужну метафору, де саме щоденне життя у димоходах, і відповідно, бруді є формою повільного згасання або постійного перебування на межі смерті.

2. Життя – це в'язниця. Димохід у вірші стає не лише символом могили, а й місцем ув'язнення, звідки рятує лише вища сила. Цей образ підкреслює безнадійність і відсутність свободи в їхньому існуванні, перетворюючи дитяче тіло на *«тіло-труну»*, що ув'язнює їхню душу.

3. Свобода – це чистота. Після того, як ангел звільняє дітей з *«чорних трун»*, вони *«біжать по зеленій рівнині, стрибаючи, сміючись»* і *«миються в річці та сяють на сонці»*. Тут чистота води та сяйво сонця метафорично пов'язані з духовним та фізичним звільненням. Забруднене сажею тіло сажотруса є метафорою його поневоленого, експлуатованого стану, тоді як очищення у воді символізує звільнення від бруду суспільної несправедливості та повернення до природної, невинної чистоти. Це потужна візі-

онерська метафора, яка контрастує з їхньою щоденною реальністю.

4. Батько – це продавець / Дитина – це товар. Слова із першого катрену (*my father sold me while yet my tongue / Could scarcely cry weep weep weep weep*) викривають дегуманізувальну реальність, де людське життя, особливо дитяче, стає об'єктом торгівлі. У такий спосіб підкреслено втрату людської гідності та перетворення дитини на економічний ресурс, що експлуатується без жодного морального вагання. Ця метафора гостро засуджує суспільство, що толерує аналогічні практики.

У поезії **образні схеми** відіграють ключову роль у створенні глибинного, інтуїтивного сенсу, що резонує з універсальним тілесним досвідом читача, даючи йому змогу емоційно та когнітивно взаємодіяти з текстом. У вірші «*The Chimney Sweeper*» виокремлюємо такі:

1. Схема «вмістилище» (container). Димохід виступає буквальним вмістилищем, де сажотруси виконують свою працю. Ця схема увиразнює контраст між життям всередині (бруд, темрява, праця) та життям поза ним (свобода, чистота, світло у сні), а також підкреслює фізичні й соціальні обмеження, в яких перебувають діти, що прагнуть виходу.

2. Схема «шлях» (path) виявлена водночас у буквальному та в метафоричному вимірі. У прямому значенні вона описує виснажливий щоденний рух сажотрусів вгору і вниз по димарях. У метафоричному сенсі ця схема структурує бачення визволення Тома Дейкра, де діти «*біжать по зеленій рівнині, стрибаючи, сміючись*» (*Then down a green plain, leaping, laughing, they run*). Такий образ уособлює прагнення до спасіння – перехід від страждань до радості, від бруду до чистоти, від стану, близького до смерті, до повноцінного життя. Водночас реальність життя дітей-сажотрусів постає як монотонне й безпросвітне прямування, що неминуче веде до передчасного кінця.

3. Схема «сила» (force) / «опір» (resistance) розкриває динаміку взаємодії між пригнобленими дітьми та зовнішніми силами, що їх експлуатують. У вірші домінантною є примусова сила, яка змушує дітей працювати; це сила батьківського продажу, суспільних умов та економічної несправедливості, якій діти не можуть активно протисто-

яти. Їхній опір простежуємо радше пасивно, через внутрішню стійкість та здатність до візіонерської розради, де відбувається символічне звільнення від «*трун*». Ця схема підкреслює дисбаланс влади та водночас вказує на внутрішню силу невинності, що вможливило виживання в нелюдських обставинах.

4. Схема «вертикальність» (verticality) відіграє важливу символічну роль, адже її відбито як у буквальному русі сажотрусів димходами вгору і вниз, так і на рівні глибших значень. Цей постійний, циклічний рух втілює безупинну, виснажливу працю, позбавлену перспективи змін. У метафоричному аспекті схема окреслює розрив між приниженим соціальним становищем дітей і омріяним піднесенням світом свободи та чистоти, зображеним у сні Тома. У цьому ж контексті з'являється образ янгола, який сходить згори, уособлюючи втручання вищої сили та надію на порятунок, що приходить із трансцендентного виміру.

Висновки. «*The Chimney Sweeper*» Вільяма Блейка зі збірки «*Songs of Innocence*» є багатошаровим твором, що привертає увагу дослідників своїм осудом дитячої праці та соціальної несправедливості. Різні науковці аналізували вірш з різних позицій: від суперечливості його морального судження (Гірш) та парадоксальної природи розради (Гілгем), до взаємодії тексту з візуальним оформленням (Лідер) та впливу мови на ідеологічну індоктринацію (Ларріссі). Історичні алюзії та соціальний контекст також були предметом вивчення (Гарднер, Томлінсон), поряд із критикою церковного дискурсу (Джонс), марксистськими інтерпретаціями (Батул, Лодхі) та трактуванням метафор (Малік та ін.).

У дослідженні поєднано традиційний літературознавчий огляд із когнітивно-лінгвістичним аналізом, що базується на фреймах, концептуальних метафорах та образних схемах. З когнітивної точки зору, вірш є вербалізацією глибокого досвіду дитячої вразливості та пошуку підтримки в умовах соціальної нерівності. Цей досвід передається через фрейми «*Дитяча праця та експлуатація*», що виявляє жорстокі реалії експлуатації дітей та відсутність батьківського захисту; «*Релігійна розрада та хибна свідомість*», що показує роль релігії у формуванні світогляду пригноблених та пасивне прийняття долі; «*Втрачена невинність та природа*», що

контрастує з реальністю, символізуючи втрачену свободу та гармонію.

Ці фрейми доповнюються концептуальними метафорами: «Експлуатація – це смерть» (образ «чорних трун»), «Життя – це в'язниця» (димохід як місце ув'язнення), «Свобода – це чистота» (звільнення та омивання в річці), та «Батько – це продавець / Дитина – це товар» (дегуманізація дитячого життя).

Крім того, вірш містить образні схеми: «вмістилище» для димоходу, «шлях» як бук-

вальний, так і метафоричний рух до спасіння, «сила» / «опір», що розкриває дисбаланс влади, та «вертикальність», оприявлену через рух у димарях і розрив між приниженим становищем та омріяним світом свободи.

Перспективи подальших розробок вбачаємо в поглибленому вивченні літературного доробку Вільяма Блейка, зокрема через порівняльне вивчення українських перекладів його творів у контексті зіставлення з оригінальними англійськими текстами.

Література:

1. Batool F., Lodhi M. A. Marxist Perspective in “The Chimney Sweeper” by William Blake. *Human Nature Journal of Social Sciences*. 2023. № 4 (1). P. 555-567. DOI: <https://doi.org/10.71016/hnjss/0vnptk61>
2. Blake W. The Chimney Sweeper. *Songs of Innocence: Copy Z. Object 21* [Illustration]. URL: <https://blakearchive.org/copy/s-inn.z?descId=s-inn.z.illbk.21>
3. Gardner S. Blake's Innocence and Experience Retraced. New York: St. Martin's, 1986. 212 p. URL: <https://archive.org/details/blakesinnocence0000gard>
4. Gillham D. G. Blake's Contrary States. The ‘Songs of Innocence and of Experience’ as Dramatic Poems. Cambridge: Cambridge University Press, 1966. 260 p. URL: <https://archive.org/details/blakescontraryst0000unse>
5. Hirsch E. D. Jr. Innocence and Experience: An Introduction to Blake. New Haven and London: Yale University Press, 1964. 355 p. URL: <https://archive.org/details/innocenceexperie0000hirs>
6. Jones J. H. Blake on Language, Power, and Self-Annihilation. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 235 p.
7. Larrissy E. William Blake. New York: Basil Blackwell, 1985. 166 p. URL: <https://archive.org/details/williamblake0000larr>
8. Leader Z. *Reading Blake's Songs*. Boston, London, and Henley: Routledge & Kegan Paul, 1981. 259 p.
9. Malik A., Malik A., Waheed M. Exploring Marginalization and Social Injustice: A Critical Discourse Analysis of William Blake's “The Chimney Sweeper”. *Review of Education, Administration and Law*. 2025. № 8 (1). P. 87-97. DOI: 10.47067/real.v8i1.408
10. Rovira J. Blake and Kierkegaard: Creation and Anxiety. London, New York: Continuum, 2010. 184 p.
11. The Complete Poetry & Prose of William Blake / ed. by D. V. Erdman. New York: Anchor Books, 1988. 1018 p.
12. Tomlinson A. Songs of Innocence and of Experience by William Blake. London: Macmillan Education, 1987. 88 p.

References:

1. Batool, F., & Lodhi, M. A. (2023). Marxist perspective in “The Chimney Sweeper” by William Blake. *Human Nature Journal of Social Sciences*, 4(1), 555–567. Retrieved from: <https://doi.org/10.71016/hnjss/0vnptk61>
2. Blake, W. (1789). *The Chimney Sweeper. Songs of Innocence: Copy Z. Object 21* [Illustration]. William Blake Archive. Retrieved from: <https://blakearchive.org/copy/s-inn.z?descId=s-inn.z.illbk.21>
3. Gardner, S. (1986). *Blake's Innocence and Experience retraced*. New York: St. Martin's Press. Retrieved from: <https://archive.org/details/blakesinnocence0000gard>
4. Gillham, D. G. (1966). *Blake's contrary states: The “Songs of Innocence and of Experience” as dramatic poems*. Cambridge: Cambridge University Press. Retrieved from: <https://archive.org/details/blakescontraryst0000unse>
5. Hirsch, E. D., Jr. (1964). *Innocence and Experience: An introduction to Blake*. New Haven and London: Yale University Press. Retrieved from: <https://archive.org/details/innocenceexperie0000hirs>
6. Jones, J. H. (2010). *Blake on language, power, and self-annihilation*. New York: Palgrave Macmillan.
7. Larrissy, E. (1985). *William Blake*. New York: Basil Blackwell. Retrieved from: <https://archive.org/details/williamblake0000larr>
8. Leader, Z. (1981). *Reading Blake's songs*. Boston, London, and Henley: Routledge & Kegan Paul.
9. Malik, A., Malik, A., & Waheed, M. (2025). Exploring marginalization and social injustice: A critical discourse analysis of William Blake's “The Chimney Sweeper”. *Review of Education, Administration and Law*, 8(1), 87–97. Retrieved from: <https://doi.org/10.47067/real.v8i1.408>

10. Rovira, J. (2010). *Blake and Kierkegaard: Creation and anxiety*. London, New York: Continuum.
11. Erdman, D. V. (Ed.). (1988). *The complete poetry & prose of William Blake* (Rev. ed.). New York: Anchor Books.
12. Tomlinson, A. (1987). *Songs of innocence and of experience by William Blake*. London: Macmillan Education.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2025

Стаття прийнята 02.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

FRAMING RECONCILIATION STRATEGIES IN WESTERN POLITICAL DISCOURSE

Beshlei Olga Vasylivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of English

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID ID: 0000-0001-7127-0866

This paper analyses the use of the reconciliation strategy in Western political leaders' rhetoric in the modern era, and how they are linguistically realised and accomplished rhetorically. The study attempts to establish what communicative tools political leaders use to manage social tension, restore public trust, and forge unity, particularly amid socio-political unrest. Unlike earlier studies theorising reconciliation as a broad ideological goal, this research presents a practical and methodical study of its strategic application in discourse. The methodology used involves qualitative analysis of the transcripts of the political speeches delivered by eminent Western leaders such as Rishi Sunak, Joe Biden, Olaf Scholz, and others. The sample was selected according to the political status of the speakers and timeliness of their public addresses to the current affairs of the world, particularly the war waged by r f on Ukraine. The study divides the reconciliation communicative strategy into four tactics: rationalisation, acknowledging fault, appeal to shared identity, and call to cooperative action. They were examined through political discourse analysis, media framing theory, and linguistic stylistics, closely considering metaphors, epithets, and other stylistic elements. The study reveals how the leaders intentionally use these tactics to influence public opinion, make their messages more distinct, and frame complex or controversial issues in comprehensible terms. The study is significant both socially and academically: it further contributes to understanding political rhetoric as a conflict management and negotiation tool. It clarifies the persuasion mechanisms that build public consciousness. Moreover, it contributes to the ongoing debate on political discourse in linguistics and provides a foundation for future research into mediated communication and the evolving dimensions of political trust.

Key words: political discourse, reconciliation strategy, media framing, communication tactics, rhetoric, Western politicians.

Бешилей Ольга. Фреймування стратегій примирення в західному політичному дискурсі

Ця стаття досліджує застосування стратегій примирення у політичному дискурсі на основі публічних промов сучасних західних лідерів. Особливу увагу зосереджено на тому, як стратегії лінгвістично оформлені та реалізуються за допомогою риторичних тактик. Метою дослідження є визначення комунікативних інструментів, які використовуються політичними діячами для коригування суспільної напруженості, відновлення громадської довіри та сприяння єдності, особливо в часи соціально-політичних потрясінь. На відміну від попередніх досліджень, які розглядали примирення як широку ідеологічну мету, ця робота пропонує практичний та систематичний аналіз його тактичної реалізації у мовленні. Методологічна основа включає якісний аналіз стенограм політичних промов, виголошених ключовими західними лідерами, такими як Ріші Сунаком, Джо Байденом, Олаф Шольцом та іншими. Вибірка була створена на основі політичної значущості ораторів та актуальності їхніх публічних звернень до глобальних подій, зокрема нападу рф на Україну. У статті прокласифіковано стратегії примирення на чотири комунікативні тактики: раціоналізація, визнання провини, звернення до спільної ідентичності та заклик до співпраці. Ці тактики були розглянуті крізь призму аналізу політичного дискурсу та теорії медіафреймінгу з особливою увагою до використання стилістичних прийомів. Дослідження показує, як лідери стратегічно використовують ці тактики для впливу на громадську думку, підвищення чіткості своїх меседжів та формулювання складних або суперечливих питань у доступній формі. Результати є важливими як з академічної, так і з соціальної точки зору: вони поглиблюють розуміння політичної риторики як інструменту для переговорів та врегулювання

конфліктів, а також проливають світло на механізми переконання, що формують суспільну свідомість. Дослідження робить внесок у дискурс політичної лінгвістики та складає основу для подальших досліджень медіа-комунікації та динаміки конструювання політичної довіри через мовні маніпуляції.

Ключові слова: політичний дискурс, стратегія примирення, медіафреймінг, комунікативні тактики, риторика, західні політики.

Introduction. In an era of geopolitical crisis, remitted wars, and deepening social polarisations, the role of political language in reconciliation has become paramount. Formal addresses, broadcast globally across omnipresent media networks, are today no longer monologues but also powerful strategic moves meant to shape public opinion, coordinate international affairs, and stage either war or peace. The current socio-economic environment, strained with recurring crises of conflict, energy crisis, and humanitarian crisis, brings the operational imperative to understand the communicative means that could be adopted to build bridges rather than walls. This study addresses this lacuna by analysing how political leaders now employ communicative strategies of reconciliation in their official rhetoric, focusing on their tactics to construct meaning.

Political communication is institutional and strategic [1]. It employs persuasive tactics to manage ideologies, align public opinions, and bargain for power relations. Reconciliation rhetoric is central in post-conflict societies but increasingly extends to ordinary political discourse. Bruneus have defined reconciliation as “a social process that involves mutual recognition of past suffering and changing destructive behaviour to constructive relations aimed at achieving sustainable peace” [2, p. 80]. *Political Discourse Analysis* scholars have argued that language is not a neutral carrier but is the key tool for constructing political reality [3]. Political persuasion is at the core of such reality construction. As P. Chilton notes, “The essential task of political rhetoric is to construct a vision of a ‘we’ that is coherent, virtuous, and capable of overcoming the challenges posed by an ‘other’” [4, p. 45].

Political discourse in the 21st century is linked to media discourse. Speeches don’t go down unpolished; media outlets filter, edit, and *frame* them, which imparts a deep level of influence upon them as they enter the public sphere. *Media Framing Theory* posits that by highlighting certain features of a perceived reality and making them more vivid, the media can induce

a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, or treatment recommendation [5]. As J. Blommaert argues, “Conflicts are not just fought with weapons; they are narrated into existence through discourses that define victims, villains, and the moral stakes of the struggle” [6, p. 112]. The intersection of political communication and media representation has given rise to the dynamic discipline of *Media Linguistics* that researches the language and semiotic properties of media text [7; 8]. Leaders employ a specific communications strategy to reach certain political objectives, which is attained through numerous particular tactics.

Although extensive research has been done into conflict and persuasion language and cognitive and linguistic markers of conflict [9], there is no systematic study of reconciliation language strategies and tactics in contemporary political discourse.

Research objectives. This article aims to fill this gap by systematically analysing communicative reconciliation strategies in contemporary Western politicians’ public speeches. The key contribution of this study is the formulation of a workable framework for analysing reconciliatory discourse, offering insights for scholars working in political linguistics and media studies as well as for practitioners engaged in diplomacy and conflict resolution.

Results. The subsequent analysis is derived from a selected corpus of nine political speeches delivered by Western leaders during 2022-2024, specifically focusing on the Russian invasion of Ukraine and its ramifications for the international community and the EU in particular. Each speech was analysed qualitatively for the occurrence of reconciliation *strategy* and coded according to four basic communicative *tactics* (each of them are coded): **rationalisation (R)**, **acknowledgement of fault (F)**, **appeal to shared identity (I)**, and **call to shared action (A)**. However, not all of the analysed speeches included all four tactics. The research considered the stylistic devices used to enhance the persuasive and emotional potential within the specific tactics.

1. Speech by Rishi Sunak, Prime Minister of the United Kingdom. In his address to the Tory conference, the Prime Minister employs several tactics to restore faith and unify his party around a new political direction.

– **R.** By stating, “*We were the first country to send long-range weapons,*” he provides a logical basis (*ethos*) for his authority, rationalising why his audience should trust his capacity to lead and deliver on future promises.

– **F.** His statement, “*there is an undeniable sense that politics just doesn’t work the way it should,*” validates shared frustration and is a crucial reconciliation that builds trust within the broader political system.

– **I.** By using the inclusive pronoun “*Our mission is to fundamentally change,*” he constructs a common identity between himself and the audience, making the mission no longer his policy but the group’s collective goal.

– **A.** Following the appeal to a shared identity, Sunak directs the audience to internal unity and action. The phrase “*it can only be us who will deliver it*” frames cooperation as an exclusive responsibility, suggesting that success depends entirely on their joint effort.

2. Speech by Joe Biden, former President of the USA. In his “State of the Union” address, Biden’s strategy is to unify a politically divided domestic audience by identifying common goals and everyday challenges.

– **R.** The speaker provides a clear cause-and-effect argument to explain economic challenges to the American people. He states that “*Putin’s unfair and brutal war in Ukraine disrupted energy supplies,*” thereby rationalising the problem of inflation as a consequence of external aggression.

– **F.** Biden’s approach involves expressing empathy and recognising the suffering of others, a key component of reconciliation. His reference to the consequences of the war, such as “*blocking all that grain in Ukraine,*” functions to acknowledge the severe impact on global stability.

– **I.** Biden appeals to a shared American identity centred on collective work and national pride. His vision of putting “*thousands of people to work rebuilding*” transcends party lines by focusing on a common project. This tactic constructs a unified “*we*” engaged in the shared goal of improving the nation’s infrastructure.

– **A.** The call for cooperation is framed with a sense of urgency and shared responsibility for

the future. With the declaration, “*We can never let that happen again,*” Biden calls for joint action to secure supply chains using a strong modal phrase “*can never*” that elevates the call from a suggestion to a national imperative.

3. Speech by Sauli Niinistö, President of Finland. In his address to the 77th UN session, President Niinistö’s rhetoric is shaped by the immediate context of the war in Ukraine, using it as a basis for a broader call for international resolve.

– **R.** The President of Finland rationalises his government’s firm stance against Russian aggression by pointing to its devastating and morally unambiguous consequences. The description of the “*sorrow and destruction to the sovereign lands*” of Ukraine is a powerful appeal to *pathos*.

– **I.** Niinistö fosters a collective identity based on resilience and shared moral obligation, insisting that the international community “*can and should emerge stronger from this crisis.*” The use of the modal verbs “*can*” (highlighting potential) and “*should*” (highlighting duty) frames the audience as a unified body capable of overcoming adversity together.

– **A.** The call is issued with an apparent urgency, as the statement “*time to show global solidarity*” is a direct and unambiguous summons. It frames joint action not as an option to be considered but as an immediate test of the international community’s commitment.

4. Speech by Anna Beate Thinner, Minister of Norway. This speech at the 78th UN conference focused on condemning the violation of international law and calling for a specific, principled approach to peace.

– **R.** The argument is grounded in a legal framework, an appeal to the shared rules of the international order. By stating that Russia has “*violated fundamental principles of international law,*” she rationalises Norway’s position as a defence of this system. This makes their stance appear not as a political choice, but as a necessary upholding of the principles that ensure global stability.

– **I.** While not appealing to a universal identity, the minister works to solidify a specific coalition of allies. Her statement about “*actively supporting President Zelensky’s peace formula*” appeals to a shared identity among nations committed to a Ukrainian-led vision for peace.

– **A.** The minister clarifies that the call to action is conditional and principled rather than open-ended, saying that “*peace is important but on terms defined by Ukraine.*” This is a call for cooperation within a defined moral and political framework, urging partners to unite not just for peace in the abstract but for a just peace that respects the sovereignty of the victim.

5. Speech by Olaf Scholz, then-Federal Chancellor of Germany. During his 2023 address in Davos, then-Chancellor Scholz’s speech aimed to project a message of resilience and unified commitment from the international community.

– **R.** Scholz frames the present moment by creating a narrative of overcoming past crises. By reminding the audience that recent “*discussions revolved around the global economy’s path out of the pandemic,*” he rationalises the current challenges as the next step in an ongoing journey, just as the world navigated the pandemic, it can also navigate the current geopolitical crises.

– **F.** The speech begins with a conventional but essential gesture of acknowledging suffering through condolence. Scholz establishes a tone of shared humanity by saying, “*We are with their families*” about a tragic incident.

– **I.** The Chancellor emphasises a shared identity forged by a common threat. His assertion that Russia’s aggression is “*having an impact on all of us*” deliberately universalises the conflict. This transforms it from a regional European war into a global problem, creating a collective “*us*” unified by a shared sense of vulnerability and responsibility.

– **A.** Scholz issues a call for cooperation by proposing a “*Marshall plan for the long-term reconstruction of Ukraine,*” which refers to a powerful historical metaphor. This frames the call to action not as a simple aid but as a large-scale and cooperative project.

6. Speech by Andrzej Duda, former President of Poland. President Duda’s address is deeply rooted in historical precedent, using Poland’s past to frame its perspective on present-day international law and conflict.

– **R.** The former President of Poland rationalises the need for contemporary alliances by grounding them in historical moral clarity. He invokes the moment when the “*anti-Hitler Coalition, including Poland, signed the Atlantic Charter,*” using a powerful historical analogy. This appeal to a respected precedent strengthens

Poland’s credibility (*ethos*) and provides a logical foundation for upholding the principles of that charter today.

– **F.** President Duda directly acknowledges the profound human cost of conflict, expressing empathy and condolences. By stating that “*hundreds of thousands of people lost their lives or suffered injuries,*” he quantifies the tragedy, giving weight to the suffering and underscoring the gravity of the aggression against Ukraine.

– **I.** The speech appeals to a shared identity by listing values such as “*the determination of nations, inviolability of borders, renunciation of violence*”, and calls on the audience to identify as a collective of nations that upholds the rules-based order.

– **A.** Duda indirectly calls to action by praising past leadership, highlighting the “*courageous and forward-looking decisions made by the leaders of the Western World*” during previous crises. This sets a high standard and implicitly calls upon current leaders to demonstrate the same courage and cooperation in their own time.

7. Speech by Katalin Novák, President of Hungary. President Novák’s speech leverages Hungary’s unique historical narrative to deliver a passionate plea for peace that aims to resonate on a universal, human level.

– **R.** The President of Hungary rationalises her country’s fervent desire for peace by invoking its national experience. The reference to “*a thousand years of turbulent history in the heart of Europe*” provides a profound historical and emotional justification (*pathos*) for Hungary’s current stance. This narrative frames their position not as a political calculation, but as a deep-seated lesson learned through centuries of suffering.

– **I.** By stating “*how precious freedom is and how painful it is to be deprived,*” Novák transcends national politics to connect on the level of shared emotion. This appeal to pathos invites every listener to identify with the fundamental values of liberty and empathy for those who have lost it.

– **A.** The call for peace is structured as a robust rhetorical expansion in her plea, “*we want peace in our country, in Ukraine, in Europe, in the world,*”. The repetition and escalating scope transform a simple desire into an urgent, universal call for collective action.

8. Speech by Zuzana Čaputová, President of Slovakia. Its speech is marked by a sense of

urgency, calling for immediate action on global security.

– **R.** The speaker justifies the need for immediate policy change by framing the current moment as a final opportunity. Her assertion that “*time for action is running out*” is a classic argument from urgency (*kairos*). This rationalises her demands by suggesting that the luxury of debate is over and cooperative action is the only logical path forward.

– **F.** The speech acknowledges the suffering of a specific victim by clearly assigning blame to the perpetrator. The statement that “*Russia’s forces have been killing innocent Ukrainian civilians*” is a direct acknowledgement of Ukraine’s pain, which serves to build solidarity and delegitimise the aggressor.

– **I.** Čaputová uses the inclusive pronoun “*we*” to forge a collective identity of actors who share the blame for inaction and the responsibility for solutions. Stating “*we aren’t doing enough*” is a form of collective self-critique that powers her assertion that “*it falls to us to deliver human-made solutions.*”

– **A.** The call to action is framed as a need for a fundamental paradigm shift. By demanding, “*We need a new agenda for peace,*” the president implies that the current frameworks have failed. This calls for leaders to collaborate on creating a new, presumably more effective, approach to resolving global conflicts.

9. Speech by Tobias Billström, Minister of Foreign Affairs of Sweden. The Swedish foreign minister’s speech is a firm and methodical indictment of Russian aggression intended to strengthen the international community’s resolve.

– **R.** Billström rationalises Sweden’s firm stance by presenting a pattern of hostile behaviour over time in citing Russia’s “*aggression in Ukraine since 2014, and in Syria since 2015,*” and using historical enumeration to frame the current conflict not as an isolated incident, but as part of a long-standing threat.

– **F.** The minister employs a subtle but powerful form of acknowledging fault through collective self-critique, admitting that the world “*did not acknowledge the signs of the times.*” This shows that lessons have been learned and suggests that the current firm stance directly results from correcting a previous strategic error.

– **I.** The speech appeals to a shared identity based on a common moral outrage. By highlight-

ing Russia’s actions of “*deliberately destroying Ukrainian grain and port infrastructure,*” Billström aims to unify the international community in solidarity with the victim.

– **A.** The call for action is framed as a necessary response to a direct global threat. The statement that “*Russia is weaponising food and exacerbating the global food crisis*” transforms the conflict’s consequences into a problem for every nation. This is a call for a broad international coalition to act not only in defence of Ukraine, but also in defence of global food security.

The findings of this study demonstrate that contemporary Western political leaders employ a consistent and identifiable toolkit of communicative tactics to pursue a strategy of reconciliation. This research aligns with other studies that place a central role on framing in political discourse. Political rhetoric, especially in national or international tensions, depends significantly on such framing to guide public opinion and avoid polarisation [4]. For instance, the repeated use of *acknowledging fault* tactics can be considered part of a wider discursive pattern of accountability in which politicians try to regain moral capital through calculated expressions of regret [10]. The application of *rationalisation* through empirical facts and precedent in history conforms to research demonstrating credibility (*ethos*) is the cornerstone of political persuasion, particularly in crises when the populace and leaders must explain their actions to the doubting masses [11]. Similarly, the widespread use of *appeal to common identity* firmly lends validity to the principles of social identity theory, which dictates that establishing a salient in-group identity is the most effective way to produce cooperation. As A. Bankert argues, political cohesion is usually achieved by basing it on a common “*us,*” which this study found to be constructed based on shared values, dangers, or national projects [12]. Also, *calls for collective action* resemble the overall trend of strategic framing of unity, where cooperation rather than blame is emphasised [13]. The findings of this research are significant for revealing modern statecraft. The prevalence of these specific tactics suggests that Western political discourse is conditioned by powerful, implicit “*discursive norms*” that shape how leaders conduct reconciliation negotiations [14]. These norms mandate using positive, forward-looking rhetoric that acknowledges problems without dwelling on blame.

Conclusions. This study has explored the framing and realisation of reconciliation strategies in contemporary Western political discourse through the analysis of official speeches by national leaders. The findings demonstrate that Western statecraft has a shared rhetorical culture for de-escalation despite deep political divides. Leaders from across the political spectrum draw from the same well of tactics, suggesting a common understanding of what constitutes effective peace-building language. Second, these findings show that modern reconciliatory discourse is a sophisticated balancing act. It combines logical arguments (*rationalisation*) with empathy (*acknowledging fault*) and unifying narratives (*appeal to shared identity*). It is a skill, not just a sentiment. For Ukraine and other nations grappling with the consequences of aggression, iden-

tifying the mechanics of genuine reconciliation in diplomatic discourse is critical for navigating a path toward a just and sustainable peace. These findings provide a concrete framework for diplomats, negotiators, and analysts to evaluate political speech's sincerity and strategic direction. They equip citizens with the tools for enhanced media literacy, enabling them to distinguish between substantive peace-building and empty rhetoric.

Future research could expand the scope of this study by examining reconciliation strategies in political speeches across non-Western or transitional democracies to explore cross-cultural variation. Additionally, quantitative analysis of stylistic features could provide deeper insights into each tactic's persuasive power and emotional resonance.

Bibliography:

1. Fairclough I., Fairclough N. Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students. London: Routledge, 2012. 304 p.
2. Brunéus K. Reconciliation: Theory and practice for development cooperation. Stockholm : Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA), 2003. 80 p. (SIDA Studies ; No. 9).
3. Van Dijk T. A. Ideology and discourse // In: Freedman M., Stears M. (Eds.) The Oxford handbook of political ideologies. Oxford : Oxford University Press, 2013. P. 175–197. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199585977.013.007>
4. Chilton P. Analysing Political Discourse: Theory and Practice. Abingdon-on-Thames : Routledge, 2004. 246 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203561218>
5. Entman R. M. Projections of power: Framing news, public opinion, and U.S. foreign policy. Chicago : University of Chicago Press, 2004. 275 p.
6. Blommaert J. Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes: Chronicles of complexity. Bristol : Multilingual Matters, 2013. 224 p. URL: <https://doi.org/10.21832/9781783090419>
7. Wodak R. The politics of fear. London : SAGE Publications Ltd, 2015. 232 p. URL: <https://doi.org/10.4135/9781446270073>
8. Cotter C., Perrin D. (Eds.). The Routledge Handbook of Language and Media. 1st ed. London : Routledge, 2017. 504 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315673134>
9. Putra F., Smolek S. Peace language and conflict resolution in harmony communication // International Journal of Communication and Society. 2020. Vol. 2, No. 2. P. 86–93. URL: <https://doi.org/10.31763/ijcs.v2i2.134>
10. Coombs W. T., Holladay S. J. Comparing apology to equivalent crisis response strategies: Clarifying apology's role and value in crisis communication // Public Relations Review. 2008. Vol. 34, No. 3. P. 252–257. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2008.04.001>
11. Houlberg Salomonsen H., 't Hart P. Communicating and managing crisis in the world of politics // In: Frandsen F., Johansen W. (Eds.) Crisis communication. Berlin ; Boston : De Gruyter Mouton, 2020. P. 439–460. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110554236-021>
12. Bankert A. Partisan identity and political decision making // Oxford Research Encyclopedia of Politics. Oxford : Oxford University Press, 2020. URL: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1027>
13. Benoit W. L. Image repair discourse and crisis communication // Public Relations Review. 1997. Vol. 23, No. 2. P. 177–186. URL: [https://doi.org/10.1016/S0363-8111\(97\)90023-0](https://doi.org/10.1016/S0363-8111(97)90023-0)
14. Schmidt V. A. Discursive institutionalism: The explanatory power of ideas and discourse // Annual Review of Political Science. 2008. Vol. 11. P. 303–326. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342>

References:

1. Biden, J. R. (2023, February 7). State of the Union Address [Address]. U.S. Capitol, Washington, D.C., United States. Retrieved from: <https://www.whitehouse.gov/state-of-the-union-2023/>

2. Billström, T. (2023, September 22). Address by H.E. Mr. Tobias Billström, Minister for Foreign Affairs of Sweden, at the 78th session of the United Nations General Assembly [Address]. The 78th Session of the United Nations General Assembly, New York, NY, United States. Retrieved from: <https://statements.un.org/statements/10.0010/20230922/c59q3VAvs66D/xY60K8yF3pQZ.pdf>
3. Čaputová, Z. (2023, September 20). Address by H.E. Ms. Zuzana Čaputová, President of the Slovak Republic, at the 78th session of the United Nations General Assembly [Address]. The 78th Session of the United Nations General Assembly, New York, NY, United States. Retrieved from: <https://www.prezident.sk/en/page/speech-by-the-at-the-un-general-assembly/>
4. Duda, A. (2023, September 19). Address by H.E. Mr. Andrzej Duda, President of the Republic of Poland, at the 78th session of the United Nations General Assembly [Address]. The 78th Session of the United Nations General Assembly, New York, NY, United States. Retrieved from: <https://www.prezident.pl/news/address-by-the-president-of-the-republic-of-poland-at-the-general-debate-of-the-78th-session-of-the-un-general-assembly,74910>
5. Niinistö, S. (2022, September 20). Address by H.E. Mr. Sauli Niinistö, President of the Republic of Finland, at the 77th session of the United Nations General Assembly [Address]. The 77th Session of the United Nations General Assembly, New York, NY, United States. Retrieved from: <https://www.presidentti.fi/en/speeches/speech-by-president-of-the-republic-of-finland-sauli-niinisto-at-the-debate-of-the-77th-session-of-the-un-general-assembly/>
6. Novák, K. (2023, September 21). Address by H.E. Ms. Katalin Novák, President of Hungary, at the 78th session of the United Nations General Assembly [Address]. The 78th Session of the United Nations General Assembly, New York, NY, US. Retrieved from: <https://sandorpalota.hu/en/news/katalin-novaks-speech-at-the-78th-session-of-the-un-general-assembly>
7. Scholz, O. (2023, January 18). Special Address by the Chancellor of the Federal Republic of Germany [Address]. World Economic Forum, Davos, Switzerland. Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2023/01/transcript-special-address-by-olaf-scholz-chancellor-of-germany-davos-2023/>
8. Sunak, R. (2023, October 4). Prime Minister's speech to Conservative Party Conference: 4 October 2023 [Address]. Conservative Party Conference, Manchester, United Kingdom. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-to-conservative-party-conference-4-october-2023>
9. Tvinnerim, A. B. (2023, September 23). Address by H.E. Ms. Anne Beathe Tvinnerim, Minister of International Development of Norway, at the 78th session of the United Nations General Assembly [Address]. The 78th Session of the United Nations General Assembly, New York, NY, United States. Retrieved from: https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/unga_statement_2023/id3000673/

Стаття надійшла до редакції 30.08.2025

Стаття прийнята 12.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 821.161.2-29

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.3>

У ДИВА НА ВИДУ

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ: ДИВО ЙОГО ПОЕЗІЇ: ЗБІРНИК СТАТЕЙ, РЕЦЕНЗІЙ, ВІДГУКІВ. ХАРКІВ: МАЙДАН, 2022. 202 С.

Глущенко Володимир Андрійович,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської та слов'янської філології
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
ORCID ID: 0000-0002-2394-4966

Роман Вікторія Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської та слов'янської філології
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
ORCID ID: 0000-0003-3468-1062

Руденко Марина Юрївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства та європейських мов
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
ORCID ID: 0000-0002-6587-3860

У рецензії схарактеризовано збірник статей, рецензій, відгуків «Диво його поезії», присвячений творчості відомого сучасного українського поета В'ячеслава Романовського.

Збірник складається з 42 праць, у яких дається характеристика творчості В. Романовського за тривалий проміжок часу – з 1972 по 2018 рік (статті, рецензії, відгуки тощо розташовано в хронологічному порядку). Це дає певне уявлення про літературний процес в Україні в цілому, причому в дуже драматичний період її історії.

При відборі матеріалу укладач прагнув до того, щоб подані праці в їх сукупності створювали неповторний образ поета з притаманними йому оригінальними змістовними й формальними рисами творчості.

Здійснений нами аналіз назв статей, рецензій, відгуків тощо свідчить, що в них ужито слова, які є ключовими для самого Романовського-поета. Це слова диво, душа, земля, любов, серце.

Рецензенти вбачають основні яскраві особливості віршів В. Романовського в гармонічній єдності форми і змісту, у психологічній чуттєвості, в оригінальності тропів, в музикальності, мелодійності, у природності, простоті викладу думок і почуттів, у лаконічності, афористичності.

В. Романовський увійшов у літературу як співець рідної землі. Про це пишуть практично всі рецензенти. Вони відзначають також вміння поета простими словами глибоко передати любов до матері, до коханої. Найбільш показовою в цьому плані є книга «Князівство любові».

Укладач «Дива його поезії» вбачав завдання книги в тому, щоб збудити інтерес читача до творчої особистості відомого письменника із Слобожанщини, який працює в поезії півстоліття. Це завдання, з нашого погляду, виконано повною мірою. Збірник «Диво його поезії» можна назвати вишуканим дороговказом поетичного князівства В'ячеслава Романовського.

У рецензії відзначено практичну цінність книги «Диво його поезії». На думку рецензентів, це не тільки чудовий подарунок любителям сучасної української поезії. Основні положення збірника можуть бути використані в дослідженнях із сучасної української поезії та художнього стилю сучасної української літературної мови, а також у процесі викладання літературознавчих і лінгвістичних дисциплін у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: В'ячеслав Романовський, сучасна українська поезія, диво, душа, земля, Україна, Слобожанщина, любов, кохання, серце.

© Глущенко В. А., Роман В. В., Руденко М. Ю., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Glushchenko Volodymyr, Roman Viktoriia, Rudenko Maryna. The Miracle of his Poetry: Collected Articles, Reviews, and Comments. Kharkiv: Maidan, 2022. 202 p.

The review provides a comprehensive analysis of the collection «The Miracle of His Poetry», which comprises articles, reviews, and critical responses dedicated to the work of the distinguished contemporary Ukrainian poet Viacheslav Romanovskiy.

The collection consists of 42 works that characterize V. Romanovskiy's work over a long period of time – from 1972 to 2018 (These articles, reviews and comments are arranged chronologically). This fact provides insight into the literary process in Ukraine as a whole, particularly during a highly dramatic period of its history.

When selecting the material, the compiler aimed to ensure that the submitted works, in their entirety, would create a unique image of the poet, highlighting his inherent substantive and formal features of creativity.

Our analysis of the titles of articles, reviews, comments and so on reveals the frequent recurrence of lexemes that summarize the essence of Romanovskiy's poetic vision. Among them are miracle, soul, land, love, and heart. These are the words that can be considered as keynotes throughout his poetry.

Reviewers highlight the main striking features of V. Romanovskiy's poems including the harmonious unity of form and content, psychological depth, originality of trope, musicality, melodiousness, naturalness, simplicity of expression of thoughts and feelings, as well as laconicism and aphoristic precision.

V. Romanovskiy has firmly established himself in Ukrainian literature as a poet of his native land. Almost all the reviewers underscore this aspect of his work, noting, in particular, his exceptional ability to convey profound love for his mother and his beloved in simple words. The book «The Principality of Love» is a striking example of this poetic sensibility.

The compiler of «The Miracle of His Poetry» viewed the book's purpose as sparking the reader's interest in the creative personality of the famous writer from Slobozhanshchyna, who has been writing poetry for half a century. This task, in our opinion, has been fully accomplished. The collection «The Miracle of His Poetry» can be regarded as a sophisticated guide to the poetic world of Viacheslav Romanovskiy.

Furthermore, the review emphasizes the practical significance of this collection. In the reviewers' view, «The Miracle of His Poetry» is not only a wonderful gift for enthusiasts of contemporary Ukrainian poetry but also a valuable resource for understanding contemporary Ukrainian literary language, as well as in the process for teaching literary and linguistic disciplines in higher education institutions of Ukraine.

Key words: Viacheslav Romanovskiy, contemporary Ukrainian literary language, miracle, soul, land, Ukraine, Slobozhanshchyna, love, affection, heart.

Вступ. Багатьох талановитих письменників подарувала Україні й світові Слобожанщина. Серед сучасних митців чільне місце посідає поет В'ячеслав Євгенович Романовський (народився в 1947 р.). Ім'я В. Романовського добре відоме поціновувачам української поезії.

Загальновідомо: слово є найважливішим чинником прогресу; воно перетворює світ. Це особливо стосується художнього слова. Характерною його рисою є образність. Цілком закономірно й обґрунтовано О. О. Потебня, стверджуючи творчий характер мовленнєвого акту, виділяв у слові зовнішню форму (звук), зміст (значення) та внутрішню форму (образ) [1, с. 137–140]. Образи прикрашають загальнонародну мову, а в мові художньої літератури реалізуються напрочуд яскраво.

«Можливості мови справді невичерпні, – писав В. С. Калашник у післямові до книги віршів В. Є. Романовського “Заоскільська сторона” [2], – таїна слова манить і манитиме допитливих вічно, що й засвідчують талановиті поети» Саме таким – талановитим, непо-

вторним – постає В. Романовський у післямові В. Калашника.

У літературі В. Романовський уже понад півстоліття. А колись був юним початківцем, членом літературного об'єднання «Крем'янець» у місті Ізюмі; був студентом-філологом, який поряд з опануванням університетської програми вдосконалювався як журналіст і поет.

Відзначмо, що за плечима студента В. Романовського була робота в районній газеті «Вперед» і служба в армії на ядерному полігоні під Семипалатинськом.

В. Романовський почав друкуватися достатньо рано. Перший свій вірш він побачив у газеті, коли поетові не було ще й 17 років. А 1966 року й журнал «Прапор» надрукував вірш юного поета. Чим далі – тим більше. І, нарешті, з'являється збірка поезій «Одна така земля» [4].

Рецензентами цієї книги стали Юрій Герасименко, Юрій Стадніченко, Іван Мірошніченко, Римма Катаєва, Володимир Верховень, Вадим Долганов.

Слідом за першою збіркою вийшла друга, потім третя, четверта... Часові інтервали між збірками скорочуються. І вже перед читачами не початківець, а досвідчений поет, визнаний Майстер. Кожна збірка В. Романовського спричинялася до появи відгуків, рецензій, наукових статей тощо. Як наслідок виникає потреба впорядкувати цей матеріал і видати окремою книгою.

Актуальність, своєчасність і новизна книги видається нам безперечною. У збірнику вміщено 42 праці, у яких дається характеристика творчості В. Романовського за тривалий проміжок часу – з 1972 по 2018 рік. Це дає певне уявлення про літературний процес в Україні в цілому, причому в дуже драматичний період її історії.

Метою рецензії є розкриття змісту книги «Диво його поезії: збірник статей, рецензій, відгуків» (Харків: Майдан, 2022), присвяченої творчості відомого сучасного українського поета В. Є. Романовського, актуалізація інтересу читачів до поезій лауреата багатьох літературних премій, голови творчої асоціації літераторів «Слобожанщина» (Харків), виконувача обов'язків голови Харківської обласної організації Національної спілки письменників України.

Результати дослідження можуть бути експліковані як виявлення провідних тверджень збірника «Диво його поезії».

У зв'язку з цим хотілося б сказати кілька слів про назву книги. Вона видається нам надзвичайно вдалою. Ключовим у цій назві є слово *диво*, що супроводжує всю творчість Романовського-лірика.

Слово *диво* заграло особливими барвами у створеному В. Романовським паліндромі у *дива на виду*. Саме так – «У дива на виду» – поет назвав свою третю збірку [5]. У другій частині цієї книги він зібрав свої паліндроми, хайку, тавтограми, брахіколон тощо.

Відзначмо тут, що збірка «У дива на виду» відразу знайшла свого вдячного читача й викликала сприятливі оцінки в пресі. У рецензованій книзі відгуки й рецензії на збірку «У дива на виду» (авторами є Д. Коробов, Т. Логачова, А. Макогонов, А. Мірошніченко, М. Артамонов) займають достатньо значний обсяг – 21 сторінку. Автори неодноразово вживають слово *диво* незалежно від того, якою мовою написано рецензію, а відгук Анатолія

Макогонова озаглавлено «Диво рождається на виду» (с. 63).

У нашому контексті важливо також, що відгук Юрія Хомайка, написаний до 55-річчя В. Романовського (2002), має назву «У дива на виду». Отже, Ю. Хомайко повторив тут назву третьої збірки, що видається цілком логічним. Необхідно відзначити, що у відгуку Ю. Хомайка підводиться певний підсумок творчості В. Романовського, який тоді, у 2002 р., був автором п'яти збірок поезій, регулярно друкувався в провідних українських газетах, журналах, альманахах, колективних збірках і книгах.

Л. М. Талалай назвав свою передмову до книги віршів В. Романовського «Заоскільська сторона» [2] «Дивом його поезії» (с. 123–124). Для Л. Талалай поет – це «людина з Божою іскрою, що ніби підсвічує слово, наповнює його теплом». До цієї когорти належить і В. Романовський. Л. Талалай пише про «зірке око художника»; при цьому поет-лірик «лише називає те, що перед його очима», проте «якимсь *дивом* (виділено нами – В. Г., В. Р., М. Р.) звичні речі, побачені ним, і – головне – відчуті, ніби зачаровують». Л. Талалай висловив упевненість, що «В. Романовський ще далеко не все висловив, і в читачів ще попереду несподівані зустрічі з *дивом його поезії* (виділено нами – В. Г., В. Р., М. Р.)».

Так і сталося. Справді, на любителів справжньої літератури очікували яскраві зустрічі з новими творами В. Романовського, під час знайомства з якими відчуваєш радість від зустрічі з *дивом*.

Характерно, що, готуючи до видання вибране у двох томах, В'ячеслав Романовський назвав книгу «У дива на виду» [6; 7], повторивши назву третьої збірки. Важливо також відзначити, що передмову до збірки, написану А. Стожуком, названо «Із дива вічність проростає» (с. 188–193).

Отже, назва рецензованої книги – «Диво його поезії. Збірник статей, рецензій, відгуків» – є цілком логічною.

Книга видається нам дуже вдалою як в плані її структури, так і за змістом. Подані в ній праці розташовані в хронологічному порядку.

Крім власне статей (наукових розвідок), рецензій і відгуків, це передмови й післямови до збірок В. Романовського, передмови до

добірок віршів у газетах і літературно-публіцистичних журналах тощо.

Авторами їх є відомі українські поети, прозаїки, літературні критики, перекладачі, журналісти, публіцисти, науковці, викладачі, бібліологи, громадські діячі.

Безперечною заслугою укладача (певно, це сам В. Романовський) є те, що при відборі матеріалу він прагнув до створення неповторного образу поета з притаманними йому оригінальними рисами творчості.

Здійснений нами аналіз назв статей, рецензій, відгуків тощо свідчить, що в них ужито слова, які є ключовими для самого Романовського-поета.

Крім слова *диво*, про яке ми вже писали, це слова *душа*, *земля*, *любов*, *серце*. *Душа*: «Исповедь души глубокой, живой» (І. Мироненко, с. 22); «Владеть движением души» (Л. Григоренко, с. 44). *Земля*: «Тепло і доброта землі» (Р. Катаєва, с. 12), «Все краски земли» (В. Долганов, с. 18), «Неначе землю цвітом засіва» (П. Василенко, с. 47), «Земля и муза Славы Романовского» (А. Мірошніченко, с. 67), «Князівство любові – головне багатство землі» (Л. Єлисеєва, с. 136). *Любов*: «Сьогодні світ змілілий без любові» (М. Артамонов, с. 41), *Любовь*, «взращённая природой» (Д. Коробов, с. 53), «У “Князівстві любові”» (Т. Базилевська (Гончарова), с. 85), «Ландшафти князівства любові» (І. Михайлин, с. 89), «Князівство любові – головне багатство землі» (Л. Єлисеєва, с. 136). *Серце*: «Серцем до людей» (І. Мірошніченко, с. 9), «Мелодия для голоса и сердца» (М. Артамонов, с. 81).

Які ж особливості творчості Романовського-лірика роблять його поетом сьогодення? Відповідаючи на це запитання, ми будемо спиратися на ключові слова *диво*, *душа*, *земля*, *любов*, *серце* та асоційовані з ними смисли, попри певну умовність і недосконалість цього прийому.

Диво його поезії... Як, у який спосіб поет, беручи ніби звичні, знайомі читачам слова, створює оригінальні ліричні мініатюри? Відповідь очевидна, а все ж... «Талант дається поетові від Бога», – зазначає І. Л. Михайлин. І далі: «Одне із визначень поета могло б звучати так: це закохана людина. Бачити світ у розмаїтті барв, кольорів, чути повноцінну гаму природних звуків – усе це не дане звичайній людині. Це підвладне лише поетові – розкрити для нас усі принади світу й навчити

любити його. Таку місію й виконує поезія В. Романовського» (с. 95). Проникливо пише про це В. Калашник: поезія В. Романовського «вся осонцена, сповнена трепету від навколишньої краси, справжнього “дива на виду”». У ній «є і щирість почуття, і ніжність та непідробна захопленість, і якась внутрішня цнотливість, і спричинена довершеною версифікацією гармонійність» (с. 126).

«Можна опанувати майстерність, можна і треба якнайглибше вивчити, а, головне, відчутти мову, але щирість, безпосередність від природи», – підкреслював Ю. Герасименко. Т. Логачова в статті під поетичною назвою «Є у світі поета особливі світлові частинки» зазначила: «Як енергія, що творить, Поезія за всіх часів існувала не внаслідок, а всупереч. Попри ентропію, хаос і смерть, вона несла у своїх розкритих трепетних долонях ті благословенні світлові частинки, що, освітлюючи непроглядну темряву тупої буденності, формували свій особливий світ» (с. 56). Такий особливий, неповторний світ ми бачимо в поезіях В. Романовського. Поет «кидає виклик Часу й Долі»; він «перестає бути наслідком», перетворюючись на Першопричину (с. 56–57). За словами А. Мірошніченка, «В’ячеслав Романовський служить Поезії, як справжній лицар» (с. 69).

А. Мірошніченко вбачав основні яскраві риси віршів В. Романовського, зокрема, у «гармонічній єдності форми і змісту», «у присутності музики та потужної ліричної сили, у магнітному зв’язку слів, у свіжості порівнянь та образів», «у здатності його поезії проникати прямо в серце читача». Форму віршів В. Романовського А. Мірошніченко вважав «на диво різноманітною» (с. 68). Про музикальність, мелодійність віршів В. Романовського писали й інші автори. Багато хто з рецензентів відзначав природність, простоту викладу в поезіях В. Романовського, відсутність ускладнених метафор, лаконізм тощо.

За словами І. Михайлина, «ніхто з наших поетів так не відчуває “Магію звуку” (так названо один вірш у “Князівстві любові” [8]) і не володіє звукописом, звуконаслідуванням, як В. Романовський: “Чіпкий чебрець, чуприна чагарів. Рядно ріки, рухливої, рябої. Джмелиний день до денця догорів, Годиною голубив голубою”» (с. 94).

Прикрашають вірші В. Романовського, як відзначають рецензенти, і оказіоналізми: *ласкавка, одноцвіття, передцвіття* тощо.

Уміння поета «поєднувати афористичність, елегійність, неабияку психологічну чутливість дає автору змогу *творити дивовижний метафоричний світ* (виділено нами – В. Г., В. Р., М. Р.), в якому поетичне самовираження досягає свого апогею, а мова повниться найтоншими відтінками світобачення», – пише А. Стожук (с. 188–189).

«До того ж, – відзначав В. Калашник, – у поета «є низка дивовижних паліндромів і паліндромінок (у дива на виду, а воля ж ялова, дорога нагород, неміч імен, не вид її дивен, лан руж у журнал) і т. ін., наповнені особливим смислом орфоепіки (Існують. І снують; Купали царів купа лицарів; Ви гідні? Вигідні! тощо)» (с. 126).

І це попри «традиційну основу» лірики В. Романовського. Вона, як відзначає рецензент, «зовсім не означає повторення попередників і відсутності творчих знахідок та відкриттів», оскільки «у добре відомому поет знаходить свої тони й півтони» (с. 126). За словами А. Філатова, «в будь-якому новаторстві своєму» В. Романовський «щасливо традиційний і національний за його корінням» (с. 79).

Не залишили поза увагою рецензенти й проблеми еволюції поета. Тут можна виділити два аспекти. Перший з них пов'язаний з творчістю молодого В. Романовського. Ідеться про відгуки Ю. Герасименка, Ю. Стадниченка, І. Мірошніченка, Р. Катаєвої, В. Верховеня. Високо оцінюючи вірші молодого поета, рецензенти вказують на певні вади; втім, вони кваліфікуються як «хвороби зростання». Рецензенти впевнені в тому, що майбутні поезії, збірки і книги віршів В. Романовського будуть ще цікавішими, яскравішими.

Р. Третьяков висловив упевненість, що В. Романовський, «поет національний не тільки за ознаками його пейзажної лірики, а й за духом ліричного героя», досягне значних успіхів, «розкриється, розв'ється ще красивішим, чуйнішим квітом» (с. 28).

Справді, у недалекому майбутньому В. Романовський повністю виправдав і, певно, перевершив надії своїх товаришів.

Другий аспект є світоглядно-емоційним. За словами В. Калашника, у поезіях В. Рома-

новського з літами «вчуваються ноти легкої осінньої зажури, а палітра живописця неповторного Слобідського краю доповнюється барвами хризантемого й озимого цвітіння»; від цього лірика В. Романовського «не перестає бути по-весняному оптимістичною, не менш привабливою, хіба що додається в ній солодкого щему від усвідомлення плину часу й неминучості втрат» (с. 125).

В. Романовський – вихідець із села – увійшов у літературу як співець рідної *землі*. Про це пишуть практично всі рецензенти. Адже ліричному героєві поезій В. Романовського притаманна «синівська любов» до рідних пагорбів, долин, гаїв і дібров. Афористично пише про це П. Василенко: «Для мене лише той поет з віршотворців, у кого є “одна така земля”» (с. 48). Щодо В. Романовського, то йому «болять болі рідного краю, рідних людей». У віршах В. Романовського – і поетова бабуся, «мудра жінка», і мати, у чиїх руках «тісто сонцем сходить, ввібравши запах молодих степів». «Безсмертям материнства» й «гімном дитинства» звучать поезії В. Романовського (с. 49).

Як підкреслює Р. Катаєва, природа у віршах В'ячеслава Романовського «поєднана з людиною». Ця єдність реалізується завдяки «своєрідній образній системі»: «в короткому вірші про солдатську вдову поет говорить: “Укоотре сич тривоживсь лячно, Укоотре супились шибки, Ніч удовина, як болячка, Скрутила, змучила роки”» (с. 15).

Опоетизував В. Романовський і образ рідного міста – Харкова. У творчому доробку митця Харків – у різні пори року – грає світлим і яскравим барвами: «Листя осіннього схлипи. Бруку розцвічена ртуть. Харківський вечір. І липи Сумно Сумською пливуть».

Любов до рідної землі, до матері, до коханої жінки... За словами Л. Томи, «любов здатна мить перетворити на вічність»; Леонід Тома пише про вміння Романовського-поета простими словами глибоко передати любов до Батьківщини, до матері, до коханої; він є «одним з тих, хто відчуває і славить красу творіння, красу рідної землі» (с. 129).

Тема любові, кохання найбільш повно відбилася в четвертій книзі В. Романовського – «Князівство любові» 8]. Як відзначила Т. Базилевська (Гончарова), ми бачимо тут «сповідь автора, його переживання і болі за долю України, рідної Слобожанщини».

Отже, любов ліричного героя до Батьківщини викликає не тільки радість і захоплення, а й сум і біль. «Поета хвилює, – підкреслює рецензент, – доля творчої особистості у державі, яка забула і про письменника, і про художника, актора і музиканта» (с. 85). Говорячи про це, Т. Базилевська (Гончарова) цитує тепер добре відомі рядки В. Романовського: «Земля багата, а люди бідні, Неначе діти твої нерідні. І незалежна, і самостійна Для горлохватів – корова дійна. Невже терпець твій – гінка раїна? Велична, славна, ти ж – Україна!». І все ж це найрідніша земля, Батьківщина: «Ніде нема такого раю. Нехай сьогодні я бідняк, Та все довкіл мені – рідня, Від трояна до небокраю».

Найбільш докладно простори «князівства любові» проаналізував, з нашого погляду, І. Михайлин. Його рецензію на «Князівство любові» названо «Ландшафти князівства любові». За словами І. Михайлина, це й пейзажна лірика з «виразними філософськими мотивами», «громадянською напругою» та інтимним підтекстом на тлі «земної краси» Слобожанщини, і «простір іншої краси – жіночої», і пошук у коханні «гармонії, виявів краси людських стосунків» (с. 91–96).

Саме тому ліричний герой, створюючи «мелодію для голосу й *серця*» (М. Артамонов, с. 81), *серцем* тягнеться до людей (І. Мірошніченко, с. 9).

Отже, як відзначають Т. М. Шарова і Ю. В. Саєнко, гуманістичний пафос є органічним для лірики В. Романовського, який «своїми поетичними творами досягає найвищих вершин духовності». «Для нього жінка, – пишуть автори розвідки “Особливості поетичної майстерні В’ячеслава Романовського”, – подруга, кохана, дружина, і, передовсім – богиня! І саме про неї і для неї складає він “величний гімн жіночності і вроди”» (с. 179).

Не залишили рецензенти поза увагою й пісенний альбом «Матіолові вечори», створений В. Романовським у співавторстві з композитором Б. Михайловським і співачкою Л. Рубан-Михайловською. На вірші В. Романовського написали пісні О. Аулов, В. Гайдамака, М. Воловик, О. Цехмістро, В. Шаровська, О. Щербак та ін.

Бібліографія (23 позиції) включає в себе поетичні збірки, книги віршів, есеї та бесіди В. Романовського (с. 194–195).

Біографічна довідка дуже стисла й повною мірою доповнює літературний портрет поета (с. 196–198).

Книгу добре видано. Відзначмо художнє оформлення В. Носаня. Технічний редактор книги – Є. Онишко.

«Понад два десятки книг, – говорить в анотації, – вийшли в світ із-під пера харків’янина В’ячеслава Романовського, лауреата літературних премій імені Василя Мисика, Пантелеймона Куліша, Олександра Олеся, Михайла Чабанівського, Петра Василенка, Олександра Масельського». Завдання книги – «не стільки узагальнити написане, скільки збудити інтерес читача до творчої особистості слобожанського поета-лірика, який працює в літературі добрих півстоліття» (с. 2). Це завдання, з нашого погляду, виконано повною мірою. Збірник «Диво його поезії» можна назвати вишуканим дороговказом поетичного князівства В’ячеслава Романовського.

«Нові поезії дають підстави сподіватися на нові збірки, нові пісні. На маленькі свята. Для автора. І для нас, його читачів». Ці слова Віктора Бойка зокрема, що після видання «Дива його поезії» побачили світ нові книги В. Романовського, серед яких «Аромат припізнілого цвіту: вибрана лірика і нові поезії» [9] і «Незламна! Поетичний щоденник із російсько-української війни» [10].

Практична цінність книги «Диво його поезії» є очевидною. Це не тільки чудовий подарунок любителям поезії. Збірник може бути використаний у дослідженнях із сучасної української поезії та художнього стилю сучасної української літературної мови, а також у процесі викладання літературознавчих і лінгвістичних курсів у закладах вищої освіти України.

Проведений аналіз збірника «Диво його поезії» дозволяє зробити такі **висновки**: 1. Книга всебічно висвітлює особливості поетичної творчості В. Романовського, починаючи з перших публікацій митця й завершуючи останніми збірками письменника (1972–2018). Це дає певне уявлення про літературний процес в Україні в цілому, причому в дуже драматичний період її історії. 2. Коло рецензентів поезій В. Романовського охоплює відомих письменників, літературних критиків, перекладачів, журналістів, публіцистів, науковців, викладачів,

бібліологів, громадських діячів. У жанровому плані подано статті (наукові розвідки), рецензії, відгуки, передмови й післямови до збірок В. Романовського, передмови до добірок віршів у газетах і літературно-публіцистичних журналах тощо. 3. Ці праці в їх сукупності створюють неповторний образ поета з притаманними йому оригінальними змістовними й формальними рисами творчості. 4. Рецензенти вбачають основні яскраві особливості поезій В. Романовського в гармонічній єдності форми і змісту, у психологічній чуттєвості, в оригінальності тропів, в музикальності, мелодійності,

у природності, простоті викладу думок і почуттів, у лапідарності, афористичності. 5. У назвах низки статей, рецензій, відгуків ужито слова, які є ключовими для самого Романовського-поета: *диво, душа, земля, любов, серце*. Це сприяло глибині аналізу поетичної творчості митця. 6. Практична цінність збірника полягає в тому, що він може бути використаний у дослідженнях із сучасної української поезії та художнього стилю сучасної української літературної мови, а також у процесі викладання літературознавчих і лінгвістичних курсів у закладах вищої освіти України.

Література:

1. Потебня О. Думка й мова. Київ: СИНТО, 1993. 192 с.
2. Романовський В. Заоскільська сторона. Харків: Майдан, 2007. 104 с.
3. Диво його поезії: збірник статей, рецензій, відгуків. Харків: Майдан, 2022. 202 с.
4. Романовський В. Одна така земля. Харків: Прапор, 1984. 38 с.
5. Романовський В. У дива на виду. Харків: Крок, 1996. 112 с.
6. Романовський В. У дива на виду: Вибране у 2 томах. Харків: Майдан, 2017. Т. 1. 300 с.
7. Романовський В. У дива на виду: Вибране у 2 томах. Харків: Майдан, 2017. Т. 2. 396 с.
8. Романовський В. Князівство любові. Харків: Майдан, 2000. 88 с.
9. Романовський В. Аромат припізнілого цвіту: вибрана лірика і нові поезії». Харків: Федорко, 2022. 380 с.
10. Романовський В. Незламна! Поетичний щоденник із російсько-української війни». Харків: Майдан, 2023. 116 с.

References:

1. Potebnia, O. (1993). *Dumka y mova* [Thought and Speech]. Kyiv: SYNTO. 192 s. [in Ukrainian].
2. Romanovskyi, V. (2007). *Zaoskilska storona* [Zaoskilska Side]. Kharkiv: Maidan. 104 s. [in Ukrainian].
3. Dyvo yoho poezii: zbirnyk statei, retsenzii, vidhukiv (2022) [The Miracle of His Poetry: A Collection of Articles, Reviews, and Feedback]. Kharkiv: Maidan. 202 s. [in Ukrainian].
4. Romanovskyi, V. (1984). *Odna taka zemlia* [One Such Land]. Kharkiv: Prapor. 38 s. [in Ukrainian].
5. Romanovskyi, V. (1996). *U dyva na vydu* [In a Miracle in Sight]. Kharkiv: Krok. 112 s. [in Ukrainian].
6. Romanovskyi, V. (2017). *U dyva na vydu: Vybrane u 2 tomakh* [In a Miracle in Sight: Selected Works in 2 Volumes]. Kharkiv: Maidan. T. 1. 300 s. [in Ukrainian].
7. Romanovskyi, V. (2017). *U dyva na vydu: Vybrane u 2 tomakh* [In a Miracle in Sight: Selected Works in 2 Volumes]. Kharkiv: Maidan. T. 2. 396 s. [in Ukrainian].
8. Romanovskyi, V. (2000). *Kniazivstvo liubovi* [Principality of Love]. Kharkiv: Maidan. 88 s. [in Ukrainian].
9. Romanovskyi, V. (2022). *Aromat prypizniloho tsvitu: vybrana liryka i novi poezii* [The Scent of a Late Blossom: Selected Lyrics and New Poems]. Kharkiv: Fedorko. 380 s. [in Ukrainian].
10. Romanovskyi, V. (2023). *Nezlamna! Poetychnyi shchodennyk iz rosiisko-ukrainskoi viiny* [Unbreakable! A Poetic Diary from the Russian-Ukrainian War]. Kharkiv: Maidan. 116 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.08.2025

Стаття прийнята 11.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК СКЛАДНИК СИНТАКСИЧНОГО ПРОСТОРУ РОМАНУ ВІКТОРІЇ АМЕЛІНОЇ «ДІМ ДЛЯ ДОМА»

Гримашевич Галина Іванівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української мови та методики її навчання

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0003-3225-0031

У статті проаналізовано вставлені конструкції як важливий складник синтаксичного простору роману Вікторії Амеліної «Дім для Дома», який досі не був об'єктом дослідження лінгвістів. За допомогою методики суцільного відбору визначено, що вставлені конструкції з огляду на основного оповідача, від імені якого ведеться розповідь, пса Дома – один із визначальних ускладнювальних засобів поряд зі вставними одиницями в художньому тексті письменниці (виокремлено понад 250 речень із такими конструкціями), що виразно демонструє ідіостиль й надає неповторності лінгвоколериту авторки. Схарактеризовано позицію досліджуваних конструкцій у реченнях (інтерпозиція та постпозиція), їхню будову (речення (складні чи прості, двоскладні чи односкладні), словосполучення та слова) з домінуванням вставлених речень, які дають змогу авторці вмістити в одному реченні значний обсяг додаткової інформації, важливої для оповідача та читача. Акцентовано на пунктуації при вставлених конструкціях – тире в середині речення та дужки переважно в кінці й рідше в інтерпозиції. Констатовано, що особливість ідіостилу письменниці – використання вставлених одиниць паралельно зі вставними чи кількох вставлених конструкцій в одному реченні, що уможливорює підвищення їхньої інформативності та смислового навантаження. Зауважено, що як елемент експресивного синтаксису незначна кількість вставлених одиниць у тексті роману передає різні емоції, почуття, які виражає собака Дом, і супроводжується переважно питальною й рідше окличною інтонацією. З'ясовано, що репертуар досліджуваних синтаксичних одиниць виконує здебільшого уточнювальну чи пояснювальну функції, виражаючи семантику додаткового повідомлення. Констатовано, що всі вставлені одиниці функціонують в авторському, тобто Домініковому, мовленні, оскільки події, місця, персонажів твору та їхні дії читач має змогу сприймати крізь призму бачення собаки.

Ключові слова: Вікторія Амеліна, роман «Дім для Дома», синтаксичний простір, вставлені конструкції, структура вставлених одиниць, функції вставлених конструкцій, експресивний синтаксис.

Hrymashevych Halyna. Inserted constructions as a component of the syntactic space of Victoria Amelina's novel «House for House»

The article analyzes inserted constructions as an important component of the syntactic space of Victoria Amelina's novel «House for Dom», which has not yet been the object of research by linguists. Using the method of continuous selection, it was determined that inserted constructions, taking into account the main narrator, on whose behalf the story is told, the dog Dom, are one of the defining complicating means along with inserted units in the writer's literary text (over 250 sentences with such constructions are identified), which clearly demonstrates the idiosyncrasy and gives the writer's linguistic coloration authors. The position of the studied constructions in sentences (interposition and postposition), their structure (sentences (complex or simple, two-syllable or one-syllable), word combinations and words) with the dominance of inserted sentences, which allow the author to contain a significant amount of additional information in one sentence, important for the narrator and the reader. The emphasis is on punctuation in inserted constructions – dashes in the middle of a sentence and brackets mainly at the end and less often in interposition. It is stated that a feature of the writer's idiosyncrasy is the use of inserted units in parallel with inserted ones or several inserted constructions in one sentence, which makes it possible to increase their informativeness and semantic load. It is noted that as an element of expressive syntax, a small number of inserted units in the text of the novel

convey various emotions, feelings expressed by the dog Dom, and are accompanied mainly by interrogative and less often exclamatory intonation. It is found that the repertoire of the studied syntactic units performs mostly a clarifying or explanatory function, expressing the semantics of an additional message. It is stated that all inserted units function in the author's, i.e. Dominik's, speech, since the reader is able to perceive the events, places, characters of the work and their actions through the prism of the dog's vision.

Key words: *Victoria Amelina, novel «House for House», syntactic space, embedded constructions, structure of embedded units, functions of embedded constructions, expressive syntax.*

Вступ. Синтаксичний простір художнього тексту на матеріалі української мови загалом та художнього дискурсу українських і закордонних письменників зокрема перебував у полі зору таких учених, як Л. Білоконенко, М. Вінтонів, Ю. Гайденко, Н. Голтвеницька, Н. Гуйванюк, Т. Масицька, А. Олімська, О. Остроушко, І. Руміга, Н. Філоненко та ін. Дослідники акцентують на тому, що поряд з іншими складниками його формують різноманітні синтаксичні одиниці, вивчають синтаксичний простір у контексті експресивного синтаксису, у взаємозв'язках синтаксичних структур художнього дискурсу з емоційно-оцінною, духовно-естетичною царинами життя народу, вважають синтаксичний простір складним та динамічним, зауважують, що саме він найбільш яскраво характеризує обраний митцем літературний жанр.

Складник синтаксичного простору будь-якого художнього твору – одиниці, які перебувають поза граматичним зв'язком у реченні (звертання, вставні та вставлені конструкції), які, хоча й позбавлені синтаксичної функції, відіграють важливу роль у мовній тканині тексту, стають виразним показником ідіостилію письменника, свідчать про особливості його творчої манери.

Вставлені конструкції в українському мовознавстві мають тривалу традицію дослідження, пов'язані з напрацюваннями таких лінгвістів II пол. XX – XXI ст., як Г. Березовська, А. Висоцький, І. Вихованець, М. Вінтонів, О. Галайбіда, А. Грищенко, М. Дорошенко, О. Дуденко, П. Дудик, В. Жайворонок, А. Загнітко, М. Каранська, Ж. Колоїз, В. Кононенко, Є. Кротевич, Б. Кулик, А. Мамалига, О. Мельничук, А. Мойсієнко, Н. Плющ, І. Савченко, І. Слинько, О. Турчак, К. Шульжук та ін., які порушували низку загальнотеоретичних питань щодо виокремлення та становлення вставлених одиниць, їх особливий статус у реченні та з позиції експресивного синтаксису [2; 6; 8; 10; 13; 14; 15; 16], стилістики та прагматики зазначених конструкцій у різних стилях і жанрах українських

і закордонних письменників, функційно-стилістичного навантаження в художньому тексті [3; 4; 5; 7; 11; 12], семантики вставлених конструкцій, їхнього комунікативного та текстового потенціалу [9; 12; 14; 15], функцій [8; 15] тощо. Загалом мовознавці практично одноставно сходяться на думці, що вставлені конструкції (переважно словосполучення чи речення, рідше – слова) вживаються для уточнення, доповнення, роз'яснення предметного змісту речення або введення додаткового змісту та інформації до його структури, постають переважно внаслідок необхідності внесення додаткової інформації [8, с. 577]; передають додаткові, побіжні повідомлення, перериваючи основне висловлення за допомогою інтонації вставленості [15, с. 83], слугують для ефективної комунікації, зокрема необхідності своєчасного роз'яснення, доповнення [12, с. 241], виконують низку функцій [8, с. 590], можуть бути уточнювальними, пояснювальними та доповнювальними [16, с. 70–171].

Актуальність нашої розвідки зумовлена тим, що мовотворчість Вікторії Амеліної на матеріалі роману «Дім для Дома» загалом та з огляду на функціонування в ньому вставних та вставлених одиниць зокрема досі не була предметом зацікавлення лінгвістів, хоча ці конструкції привертають найбільшу увагу у творі як найуживаніший засіб ускладнення простого речення (передовсім вставні)¹ та як складник синтаксичного простору художнього тексту письменниці.

Мета статті – проаналізувати вставлені конструкції роману Вікторії Амеліної «Дім для Дома», які мають значну частотність та стилістичне навантаження, як один з основних складників синтаксичного простору твору.

Результати. Роман Вікторії Амеліної «Дім для Дома» (2017) [1] – один із найвідоміших

¹ Подано до друку статтю «Функційно-стилістичний потенціал вставних одиниць у романі Вікторії Амеліної «Дім для Дома»».

творів письменниці, не обділений увагою літературознавців (у контексті дослідження постколоніального дискурсу його вивчали О. Бондарева, І. Ківа, О. Пухонська, О. Романенко, Х. Семерин, Я. Поліщук та ін.), у якому авторка свідомо вибрала оповідачем пса Домініка, котрого в родині старого полковника називають Доміком чи Домом і крізь призму бачення якого у творі відображено події, локації, персонажів, їхні дії. Очевидно, саме цей прийом дав підставі письменниці використати значну кількість речень зі вставними (87 %) та вставленими одиницями, оскільки саме вони демонструють ставлення наратора до повідомлюваного та виражають додаткову інформацію крізь призму його бачення.

Методика суцільного відбору уможливила виявлення в досліджуваному романі понад 250 речень зі вставленими конструкціями, які мають різну структуру, смислове навантаження, виконують низку функцій, наявні в авторському, тобто Домініковому, мовленні, посідають цілком закономірно інтерпозицію чи постпозицію.

Мовознавці вставлені конструкції за значенням поділяють на дві основні групи: 1) із семантикою пояснення, коментаря, уточнення, доповнення; 2) які виражають побіжні зауваження, вияв ставлення до певних явищ, експресії [16, с. 83]. У романі кількісно переважають ті, які доповнюють, уточнюють, коментують зміст основного речення (понад 140 уживань), напр.: *Ярослав Теодорович пахне фарбами, спокоєм і раком легенів (десь в другій стадії – ще поживе, хоча я взагалі-то пес, а не лікар)* [1, с. 28]; *Але на п'яного Василя ніколи нічого не діяло (та й на тверезого іноді теж)* [1, с. 150]; *Маруся озиралася – не для того, щоб бачити, звісно, – для того, щоб зрозуміти, звідки цей дивний звук* [1, с. 134]; натомість вставлені одиниці другої групи мають значне менше функційне навантаження: *Тамара спокійно відкушує ще один кусень зеленого яблука – сік бризкає Мамі Олі в лице – потім бере зі столу білосніжний конверт...* [1, с. 111]; *Хлопчина – я вже бачив його неподалік – вискакує з водійського місця* [1, с. 130]; *Мама й далі живе царівною-несміяною (чи герцогинею-несміяною?)* [1, с. 143].

Щодо структури вставлених одиниць зауважимо, що письменниця здебільшого опе-

рує конструкціями, співвідносними з різними за будовою реченнями. Це зумовлено тим, що використання саме вставлених простих чи складних за структурою речень зумовлене прагненням авторки вмістити в одному реченні якнайбільше інформації для сприйняття її читачем, наповнити його додатковим змістом, привернути увагу до вставленої (ще й виділеної графічно) конструкції. З огляду на зазначене спостерігаємо значну кількість вставлених одиниць у вигляді складних речень: *Не помічає, як стискаються кулаки, як звужуються зіниці, як запахи чорнила та крейди – старі запахи ще з тих часів, коли особливо нахабних Олі ще можна було просто вигнати з класу чи викликати до дошки – заповнюють повітря* [1, с. 301]; *Ба, мене випроводили на вулицю (чи то вони полковника випроводили, а пес – як завжди, тільки причина, бо хто зважає на пса?)* [1, с. 293–294]; *Ось і зараз – нам не пощастить просто так, якщо я нічого не вдію, – Оля нас викриє* [1, с. 219]; *І добре чути – й добре, що люди цього не знають, – запах справжнього вовка* [1, с. 22]. З-поміж схожих за будовою на прості речення виокремлюємо передовсім двоскладні: *І коли дві групи дітей зійшлися в тій плутанині – всі разом ловили м'яча, – то вже не хотіли розходитись* [1, с. 372]; *Невже – а я давно цього чекаю – він дізнався наші маленькі секрети великих продажів?* [1, с. 300]; *Ось там, вже давно, – та каміння все за нами записує – хтось загинув* [1, с. 63] й рідше вставлені конструкції, що мають будову односкладного речення, найчастіше безособового: *Бо з яким же задоволенням я вгризаюся у кістки або – якщо пощастить – то й в соковите м'ясо* [1, с. 26]; *Тільки вчителька географії, як завжди, розповідала – всім вже давно набридло – що однаково скоро поїде до Грузії* [1, с. 109]; *Ріка називалася Волгою і тому – це всім у колишньому Союзі відомо – впадала в Каспійське море* [1, с. 54]. Наведені приклади підтверджують думки лінгвістів про те, що вставлений компонент у вигляді речення виражає самостійний об'єктивний зміст і може вживатися самостійно [8, с. 583].

Найменшу частоту функціонування репрезентують слова-вставлення та словосполучення, які здебільшого уточнюють лексичні одиниці основного речення: *Не помилювся (майже), пишучи біографію* [1, с. 382]; *Рік*

випуску – **п'ятдесят третій** – рік смерті монстра [1, с. 94]; Залізну скриню – **хоч вже яку важку** – треба якось винести нарешиці з помешкання [1, с. 132]; Одного разу мені навіть здалося, що скринька вже пахне – **ледь чутно** – нашою утікачкою [1, с. 249]; Сльози – **великі теж** – котилися по щоках [1, с. 166].

Водночас спостерігаємо виразну особливість ідіостилі письменниці у використанні вставлених одиниць – їхнє функціонування паралельно зі вставними (здебільшого тими, які виражають невпевненість) в одному реченні (зафіксовано понад 35 речень) та тими, що вказують на джерело повідомлення, як свідчення того, чиї думки наводить собака: **Мабуть**, один з тих, коли світло зависає в повітрі, й, **здається**, його можна впіймати, а то й заштовхати з силою в трилітрову банку і – **якщо встигнеш вчасно закрити кришкою** – буде тобі сонячне світло на зиму [1, с. 371]; **Щоправда**, шерсть на лівому вусі помітно темніша й має брунатно-жовтий колір, – **я чув, як про це говорили ще при покупці** – дефект! [1, с. 16]; **І я, звісно**, вдаю, що ні при чому (**іноді добре, що люди пуделів вважають дурненькими**) [1, с. 211].

Крім того, навіть у самій вставленій конструкції письменниця часто вживає й вставні одиниці. Це зумовлено насамперед тим, що так передано роздуми-міркування самого Дома, у якого часто виникають сумніви й непевності щодо людей та їхніх дій: **А тоді – певно, й не помітиш, як до такого дійшло** – хлопчик вже б'є когось... [1, с. 187]; **Господар вважав, у брехливій історії СРСР закладено (як закладають, мабуть, вибухівку?) багато істин...** [1, с. 20]; **Серед дітей – і, мабуть, лише серед них** – дитячість не в моді [1, с. 239].

Водночас в ідіостилі Вікторії Амеліної спостерігаємо наявність речень із кількома вставленими конструкціями, що уможливує підвищення інформативності речення загалом та вставленої конструкції зокрема, зосередження уваги на виділеному елементі та надання йому в структурі речення важливого смислу, що сприяє безпосередній емоційній спрямованості на читача для викликання в нього відповідних почуттів: **Покупцю Борису тоді було тридцять два, й він теж був людиною не останньою: встиг закінчити географічний, вступити до комсомолу**

(чи навпаки – здається, не вступивши до комсомолу, важко було закінчити університет?), одружитися, запліднити дружину донькою **(чи в іншому порядку?)**, одружитися вдруге, обличити комсомол, розлучитися знову... [1, с. 17]; ... сервіз «Мадонна» німецької фабрики Kahla – безцінний подарунок старшої доньки, що теж врешті залишилася без чоловіка – **той спився, після того, як його військова частина втекла з Німеччини, покинувши казарми й мрії купити ще кілька сервізів**, – і срібна ложечка з вензелями, яку привіз – **це ж треба який збіг** – **це прадід-герой**, – **звідки б ви думали**, – з самого Берліна! [1, с. 45].

Вставлені конструкції в тексті роману виконують низку функцій, основними з-поміж яких є уточнювальна (Двокімнатна квартира на Галана **(так тоді називалася вулиця)** була сонячна та порожня [1, с. 43]; Старий полковник – **тоді йще не старий** – міркував-міркував, та й залишив її на місці [1, с. 43]; Недалеко – **лише піднятися парком і ще трохи вгору і трохи вбік** – живе Марусина друга бабуся [1, с. 72] та пояснювальна (І скоро Маруся заснула – **мабуть, подіяло знеболювальне** – й тільки, коли прокинулася, згадала про ключ [1, с. 136]; Та коли в будинку на Лепкого вимикається світло – **ніяких аварій, просто планове відмикання електроенергії, звична річ**, – Маруся розповідає дідові саме про майбутнє, про те, як все буде, коли вона виросте [1, с. 197–198], а також додаткової інформації: В храмі пахло, **мабуть, отими свічками – так пахнуть Вірині руки** – і ладаном, і грошима, й ще чимось – як пахне завжди від священників всіх конфесій [1, с. 74]; Екран телевізора **сніжить так само – у кімнаті старого, якого я дуже люблю**, – тільки цятки на екрані нічим не пахнуть [1, с. 9].

Важливий аспект у дослідженні функціонування вставлених конструкцій у художньому дискурсі – пунктуація для їх виділення, адже, як зауважує А. Загнітко, інформативна додатковість вставлених конструкцій яскраво підтверджується і відповідними розділовими знаками – дужками чи тире [8, с. 579]. Зазначимо, що Вікторія Амеліна в романі здебільшого й, очевидно, цілком усвідомлено послуговується тире, бо цей розділовий знак, яким авторка відділяє вставлені конструкції в середині речення, має найбільшу відокрем-

лювальну мету, позаяк за його допомогою візуально та інтонаційно вдається розмежувати основне й додаткове: *Та мати – хоч і мати, але ж «дурна баба», як каже часами старий про жінок, – спалила всі записи* [1, с. 90]; *Мовчки пахне землею та хлібом, яблуками, серцевими ліками, і – несподівано для старого – машинним маслом, вітром і керосином* [1, с. 35]

Натомість лише в 32 реченнях авторка вживає дужки, що візуально демонструє відносну самостійність цих конструкцій, їхню незалежність, багатшаровість змісту художнього тексту, причому перевагу надає їхньому розташуванню саме в кінці речення: *Будь я людиною, до цього дня дуже би втомився від одної лише необхідності вирішити, якою саме мовою розповісти цю історію – українською чи російською (інших мов я не знав би добре, навіть людиною – забракло би співрозмовників...)* [1, с. 13]; *Завдяки тим заборонам Маруся й за пам'ятала увесь цей мотлох: дотепер могла описати в подробицях, помиляючись хіба в кольорі суконь напівголих жінок з тарілок «Мадонни» (хто, далекий від християнства, назвав так омріяний радянськими жінками золочений сервіз?)* [1, с. 45]; *Ще б пак: самі, без чоловіків, вдягнені бідно, й навіть обручок на безіменних пальцях нема (Велика Ба загубила свою прикотромусь із переїздів)* [1, с. 66]. Науковці зауважують, що дужки найкраще передають факультативність вставлення [8, с. 580], яке, на нашу думку, могло б цілком бути окремим повноцінним реченням. Отже, пунктуація при вставлених конструкціях у романі «Дім для Дома» виразно демонструє бажання авторки передати зміст вставлення таким, яким вона його уявляє, надати йому таких характеристик, які найточніше передають інформацію, потрібну саме в цьому контексті. З огляду на зазначене для виділення вставлення значно переважає тире, яке акцентує на вставленій конструкції, семантично її наголошує, а дужки, які передають здебільшого факультативність і певну відчуженість, самостійність, ужиті значено менше.

Як елементи експресивного синтаксису вставлені одиниці можуть передавати різні емоції, почуття, побіжні зауваження й супроводжуватися питальною, окличною та спонукальною інтонацією. У романі «Дім для Дома» не зафіксовано таких конструкцій

зі спонукальною інтонацією. Авторка надає перевагу питальним здебільшого зі структурою простого двоскладного (повного чи неповного) речення, яке виділено в основному дужками: *Я впіймав себе на думці, що уявляв власника мерседеса й Маріка (бо хіба хлопець не така ж власність?) монстром, а він – звичайний* [1, с. 183]; *Ті самі сукні, в яких – бо що ж іще тоді старість? – устигла потанцювати на королівському балу разом із дідусем бабуся* [1, с. 48], чи складного (*Коли ми з Марусею (ну я вже довіку так її називатиму – яка ще вона Марія мені?)*) [1, с. 234]. Зрідка фіксуємо конструкції з окличною інтонацією з уточнювальним значенням (*А міг же отримати три (цілих три!) кімнати – в новенькій коробці на околиці міста* [1, с. 65]). Вставлені конструкції з питальною та окличною інтонацією, крім експресивного забарвлення, уможливають зосередження уваги на додатковому повідомленні, виражають авторські почуття та його власне бачення ситуації.

Загалом проаналізовані вставлені одиниці роману Вікторії Амеліної «Дім для Дома» підтверджують думку А. Загнітка про те, що цінність вставленої конструкції – у додатковій інформації, відсутність якої не може вплинути ні на зміст, ні на структуру висловлення, хоча вона розширює й збагачує зміст висловлення [8, с. 580]. Водночас погоджуємося з думкою К. Кравець, яка зазначає, що довільний та широкий вибір граматичної будови, позиції, функційності, семантичного зв'язку з основним реченням свідчать про універсальність вставлених конструкцій як інструмента розкриття авторської лінгвістичної неповторності [11, с. 107], що підтверджує синтаксичний простір досліджуваного роману, у якому саме синтаксична система найвиразніше відображає індивідуальність мови письменника. Водночас вставлені конструкції створюють стилістичний ефект, паралельно коментують, уточнюють основний зміст речення, репрезентують важливу для письменниці інформацію та демонструють авторську (пса Дома) оцінку зображеного, сприяють налагодженню діалогу з читачем.

Висновки. Отже, вставлені конструкції в романі «Дім для Дома» – один із визначальних ускладнювальних засобів у творі, який реалізує авторський задум відтворення

дійсності крізь призму бачення пса Домініка, відображає індивідуально-авторську специфіку їхнього використання в художньому дискурсі письменниці (паралельне функціонування вставних і вставлених конструкцій чи низки вставлених одиниць в одному реченні), уможлиблює семантичне та графічне виділення в інтерпозиції чи постпозиції додаткової інформації, важливої (з позиції Дома) для розуміння повідомлюваної ним думки (домінування тире, яке інтонаційно уможлиблює розмежування основного й додаткового й спорадично дужок, що демонструють факультативність конструкції). У тексті роману переважають вставлені речення (складні та прості), які як своєрідні супутні коментарі розгалуженої структури дають змогу в одній синтаксичній конструкції вмістити значний обсяг інформації, розкривають внутрішній світ

передовсім самого Доміка, який у значних за обсягом вставлених одиницях (очевидно, так йому легше висловити своє бачення) коментує причини чи умови відображених подій або вчинків персонажів, доповнюючи цими коментарями зміст основного речення. За своєю семантикою вставлені конструкції в романі виконують насамперед функції пояснення, уточнення та доповнення. У романі зрідка з огляду на оповідача вжито вставлені конструкції з питальною та окличною інтонацією. Усі досліджувані одиниці органічно вплетені в тканину роману як складник його синтаксичного простору, є виразною ознакою ідіостилу Вікторії Амеліної, художні тексти якої ще недостатньо досліджені з позиції мовотворчості загалом та синтаксичних особливостей зокрема, що й становить перспективи наукових пошуків у зазначеній царині.

Література:

1. Амеліна Вікторія. Дім для Дома. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 382 с.
2. Висоцький А. З історії вивчення вставних і вставлених частин речення. *Система і структура східнослов'янських мов*. Київ, 1998. С. 218–223.
3. Галайбіда О.В. Вставлені конструкції в українському художньому тексті: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2009. 213 с.
4. Галайбіда О., Кришталюк Г. Парентезні конструкції у художньому мовленні Ф.С. Фіцджеральда. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 49. С. 43–48.
5. Дуденко О., Березовська Г. Вставлення у прозі Марини Павленко: структура, семантика, функції. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6669/1/Vstavlennya%20u%20prozi%20Mary%60ny%60%20Pavlenko.pdf> (дата звернення: 25.07.2025).
6. Дудик П.С. Просте ускладнене речення: навчальний посібник. Вінниця, 2002. 335 с.
7. Житар І.В. Функціонування вставлених конструкцій, винесених за межі базового речення, у текстах наукового та публіцистичного стилів. *Мова і культура*. 2015. № 18 (4). С. 70–75.
8. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО»», 2011. 992 с.
9. Загнітко А. Семантика і прагматика вставлених одиниць в українському реченні. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна*. 2000. Вип. 28. С. 301–309.
10. Колоїз Ж. Дискусійні моменти теорії вставлень. *Філологічний часопис*. 2019. Вип. 2 (14). С. 46–53.
11. Кравець К. Вставлені конструкції у юридичному трилері Джона Грішема «Острів Каміно». *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 38. Том 2. С. 104–108.
12. Мамалига А. Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій (на матеріалі газет). *Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка. Серія: Журналістика*. 1997. Вип. 4. С. 239–248.
13. Слинко І.І., Гуїванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
14. Турчак О.М. З історії вивчення вставлених конструкцій як синтаксичної категорії структурно-комунікативного рівня. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. 2011. Т. 19. Вип. 17 (3). С. 160–165.
15. Українська мова. Енциклопедія / ред. кол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
16. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

References:

1. Amelina, Viktoriia (2023). Dim dlia Doma [House for House]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 382 s. [in Ukrainian].
2. Vysotskyi, A. (1998). Z istorii vyvchennia vstavnykh i vstavlenykh chastyn rechennia [From the history of the study of interjections and inserted parts of a sentence]. *Systema i struktura skhidnoslov'ianskykh mov*. Kyiv, 1998. S. 218–223. [in Ukrainian].
3. Halaibida, O.V. (2009). Vstavleni konstruktsii v ukrainskomu khudozhnomu teksti [Inserted constructions in Ukrainian literary text]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv, 2009. 213 s. [in Ukrainian].
4. Halaibida, O., Kryshchaliuk, H. (2022). Parentezni konstruktsii u khudozhnomu movlenni F. S. Fitsdzheralda [Parenthetical constructions in the artistic speech of F.S. Fitzgerald]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia»*. Vyp. 49. S. 43–48.
5. Dudenko, O., Berezovska, H. (2016). Vstavlennia u prozi Maryny Pavlenko: struktura, semantyka, funktsii [Insertion in the prose of Maryna Pavlenko: structure, semantics, functions]. Retrieved from: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6669/1/Vstavlennya%20u%20prozi%20Mary%60ny%60%20Pavlenko.pdf> (reference date: 25.07.2025). [in Ukrainian].
6. Dudyk, P.S. (2002). Proste uskladnene rechennia: navchalnyi posibnyk [Simple complex sentence: tutorial]. Vinnytsia. 335 s. [in Ukrainian].
7. Zhytar, I.V. (2015). Funktsionuvannia vstavlenykh konstruktsii, vynesenykh za mezhi bazovoho rechennia, u tekstakh naukovoho ta publitsystychnoho styliv [The functioning of inserted constructions, taken outside the basic sentence, in texts of scientific and journalistic styles]. *Mova i kultura*. № 18 (4). S. 70–75. [in Ukrainian].
8. Zahnitko, A.P. (2011). Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys [Theoretical grammar of the Ukrainian language. Morphology. Syntax]. Donetsk: TOV «VKF “BAO”». 992 s. [in Ukrainian].
9. Zahnitko, A. (2000). Semantyka i prahmatyka vstavlenykh odynyts v ukrainskomu rechenni [Semantics and pragmatics of inserted units in a Ukrainian sentence]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia: Filolohichna*. Vyp. 28. S. 301–309.
10. Koloiz, Zh. (2019). Dyskusiini momenty teorii vstavlen [Debate points of insertion theory]. *Filolohichnyi chasopys*. Vyp. 2 (14). S. 46–53. [in Ukrainian].
11. Kravets, K. (2021). Vstavleni konstruktsii u yurydychnomu tryleri Dzhona Hrishema «Ostriv Kamino» [Inserted constructs in John Grisham's legal thriller «Camino Island»]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: Mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych: Vydavnychy dim «Helvetyka»*. Vyp. 38. Tom 2. S. 104–108. [in Ukrainian].
12. Mamalyha, A. (1997). Rivni tekstovoho vyokremlennia vstavnykh i vstavlenykh konstruktsii (na materialy hazet) [Levels of textual isolation of inserted and embedded constructions (based on newspaper material)]. *Visnyk Kyivskoho universytetu im. T. Shevchenka. Seriiia: Zhurnalistyka*. Vyp. 4. S. 239–248. [in Ukrainian].
13. Slynko, I.I., Huivaniuk, N.V., Kobylianska, M.F. (1994). Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy. Problemni pytannia [Syntax of the modern Ukrainian language. Problematic issues]. Kyiv: Vyscha shkola. 670 s. [in Ukrainian].
14. Turchak, O.M. (2011). Z istorii vyvchennia vstavlenykh konstruktsii yak syntaktychnoi katehorii strukturno-komunikatyvnoho rivnia [From the history of the study of inserted constructions as a syntactic category of the structural-communicative level]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriiia: Movoznavstvo*. T. 19. Vyp. 17 (3). S. 160–165. [in Ukrainian].
15. *Ukrainska mova. Entsyklopediia* (2004) [Ukrainian language. Encyclopedia] / red. kol.: Rusanivskyi V.M., Taranenko O.O. (spivholovy), Ziabliuk M.P. ta in. Vyd. 2-he, vypr. i dop. Kyiv: Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M.P. Bazhana, 2004. 824 s. [in Ukrainian].
16. Shulzhuk, K.F. (2004). Syntaksys ukrainskoi movy: pidruchnyk [Syntax of the Ukrainian language: textbook]. Kyiv: Vydavnychy tsentr «Akademiiia». 408 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.08.2025

Стаття прийнята 04.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 81'373.46-311.6(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.5>

АНТОНІМІЯ В ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ У ВІРШАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

Данчура Анастасія Русланівна,
студентка кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0009-0008-2622-2935

Булик-Верхола Софія Зіновіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-4593-3571

У статті здійснено порівняльний аналіз стилістичних особливостей загальномовних (спільнокорених і різнокорених) та контекстуальних антонімів, ужитих в історичному романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай», а також з'ясовано роль оксиморона й антитези у структурі поетичного тексту як засобів художньої експресії, вираження авторської позиції та увиразнення внутрішніх конфліктів персонажів. Антонімію розглянуто як важливий різновид системно-семантичних кореляцій, що формує смисловий контраст і забезпечує глибинну концептуальність художнього вислову. Дослідження виявило, що антонімічні пари в романі у віршах виконують низку функцій: увиразнюють основні ідеї, загострюють драматизм ситуацій, окреслюють конфлікти між добром і злом, світлом і темрявою, життям і смертю. Особливу роль відіграє контекстуальна антонімія, яка розширює або трансформує значення слів під впливом лексичного оточення, створюючи багатопланові образи та посилюючи психологізм. Традиційні для української поезії XX століття протиставлення у творчості Ліни Костенко набувають філософського, соціального й аксіологічного звучання, а індивідуально-авторські антонімічні словосполучення персоніфікують абстрактні поняття. Антитеза й оксиморон утворюють окремий пласт її поетики, передаючи парадоксальність людського буття й суперечливість історичних подій; вони виконують не лише експресивну, а й композиційну функцію, визначаючи архітектоніку твору. Антонімія в поетичній мові Ліни Костенко постає концептуальним засобом формування художнього простору, який поєднує особистісний і загальнолюдський виміри та збагачує зміст багатошаровими смисловими відтінками.

Ключові слова: антонімія, загальномовні та контекстуальні антоніми, оксиморон, антитеза, художнє протиставлення, Ліна Костенко, роман у віршах «Маруся Чурай».

Danchura Anastasiia, Bulyk-Verkhola Sofia. Antonymy in the historical novel in verse by Lina Kostenko "Marusya Churai"

The article provides a comparative analysis of the stylistic features of general-language (cognate and non-cognate) and contextual antonyms used in Lina Kostenko's historical novel in verse Marusya Churai. It also examines the role of oxymoron and antithesis in the structure of poetic text as means of artistic expression, conveying the author's perspective, and highlighting the characters' internal conflicts. Antonymy is regarded as an important type of systemic-semantic correlation that forms semantic contrast and ensures the profound conceptual depth to the artistic expression. The study reveals that antonymic pairs in the novel in verse serve a range of functions: they emphasize the main ideas, heighten the dramatic tension of situations, and delineate conflicts between good and evil, light and darkness, life and death. Contextual antonymy plays a particularly significant role, as it expands or transforms the meaning of words under the influence of the lexical environment, creating multifaceted images and enhancing psychological depth. Traditional oppositions in 20th-century Ukrainian poetry acquire philosophical, social, and axiological resonance in Lina Kostenko's work, while her unique antonymic phrases personify abstract concepts. Antithesis and oxymoron form a distinct layer of

her poetics, conveying the paradoxical nature of human existence and the contradictions of historical events; they perform not only an expressive but also a compositional function, shaping the architectonics of the work. Antonymy in Lina Kostenko's poetic language emerges as a conceptual tool for creating an artistic space that combines personal and universal dimensions, enriching the content with multi-layered semantic nuances.

Key words: *antonymy, general-language and contextual antonyms, oxymoron, antithesis, artistic contrast, Lina Kostenko, novel in verse "Marusya Churai."*

Вступ. У творчості Ліни Костенко антонімія є не лише засобом лексичного протиставлення, а й важливим інструментом формування емоційної напруги, образності та інтелектуального впливу. Вона дозволяє «посилити враження від сказаного..., впливати не тільки на розум, але й на почуття, уяву» [1, с. 30], створюючи художній простір, де контрасти поглиблюють осмислення буття, моральних дилем і внутрішніх переживань героя.

Антонімія відображає суперечливу сутність дійсності, репрезентуючи контрасти зовнішнього світу (добро – зло, життя – смерть, любов – ненависть), а також внутрішній стан людини. Такі протиставлення формують бінарні опозиції, що є базовими елементами семантичної організації художнього мовлення, посилюючи його образність і драматизм. У поетичній мові Ліни Костенко антонімічні пари перетворюються на складні стилістичні структури, що розкривають багатогранність авторського світобачення. Як відзначає Н. Бобух, поетеса широко використовує не лише загальномовні антоніми, а й індивідуально-авторські антонімічні парадигми [2].

Проблему антонімії в українському мовознавстві досліджували у своїх працях Л. Лисиченко, Л. Паламарчук, В. Русанівський, А. Коваль, О. Пономарів, Л. Мацько та ін. Особливе місце належить монографії Н. Бобух, присвяченій антонімії в українській поезії XX ст. [2]. Водночас лінгвопрагматичний і стилістичний потенціал антонімів у романі у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко досі залишається недостатньо дослідженим, що й зумовлює актуальність цієї роботи.

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз стилістичних особливостей загальномовних (спільнокореневих і різнокореневих) та контекстуальних антонімів, ужитих в історичному романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай», а також з'ясувати роль оксиморона та антитези в структурі поетичного

тексту як засобів художньої експресії, увиразнення авторської позиції та поглиблення внутрішніх конфліктів персонажів.

Дослідження базується на використанні методів індукції та дедукції: за допомогою індукції на основі вивчення окремих антонімічних пар зроблено загальний висновок про їхню роль у поетичних текстах; дедукція дозволила застосувати загальні принципи функціонування антонімії до конкретних випадків у творі Ліни Костенко. Також використано описовий та структурний методи. Описовий метод дозволяє здійснити планомірне вивчення антонімічних пар, їхніх характеристик та ролі у тексті, пояснюючи їхні особливості на синхронному рівні. Структурний метод дає змогу аналізувати зв'язки між елементами мовної системи, зокрема, між антонімами, у межах поетичного контексту.

Результати. У творчості Ліни Костенко антонімія постає не лише як засіб лексичного протиставлення, а й як потужний інструмент смислового й емоційного загострення. Вона допомагає створювати драматичну напругу, формувати контрасти між ідеями та образами, увиразнювати філософські роздуми авторки. У творі Ліни Костенко знайдено такі спільнокореневі антоніми, які зісталяються, а саме: *воля – неволя, щастя – нещастя, легко – нелегко*.

Слово *воля* має згідно зі словником 4 значення: 1) одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки; 2) бажання, хотіння; 3) право розпоряджатися на свій розсуд; влада; 4) відсутність обмежень; привілля; 5) свобода, незалежність; протилежне неволя, рабство [3, т. 1, с. 735]. Значення слова *неволя*: 1) відсутність волі, свободи, повна залежність когось від кого-, чого-небудь; 2) полон, поневолення, рабство; 3) перен. життя, перебування (тварин, птахів, риб і т. ін.) не в природних умовах [3, т. 5, с. 269].

Волю та неволю Ліна Костенко описує у творі таким чином: «Там бій гримить. Там

гине наша *воля*» [4, с. 25], «*Неволя* давня душі роздвоїла» [4, с. 96]. З цього можна зробити висновок, що вислів «Там бій гримить. Там гине наша *воля*» [4, с. 25] відображає прагнення до волі, що є синонімом свободи та незалежності (значення 5). У той час як цитата «*Неволя* давня душі роздвоїла» [4, с. 96] вказує на неволю як відсутність волі, повну залежність (значення 1) або полон, поневолення, рабство (значення 2). Ці контрасти між волею та неволею створюють глибину емоційного сприйняття твору, де свобода символізує боротьбу за національну ідентичність та самовизначення, а неволя – духовне та фізичне поневолення, яке переживають герої. Хоча в цих цитатах прямі антоніми не використовуються, можна припустити, що контекст і символіка твору створюють між поняттями *воля* та *неволя* контраст, який дозволяє їх розглядати як антонімічні. Таким чином, ці слова, виявляють свою антонімічність через протиставлення свободи та поневолення в змісті твору.

Беремо до уваги наступну антонімічну пару *щастя* – *нещастя*. Значення слова *щастя* за словником: 1) стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого задоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь; 2) досягнення, успіх, удача; 3) доля, талан [3, т. 11, с. 573]. *Нещастя* словник трактує як: 1) нещаслива пригода, подія, що завдає кому-небудь страждання; лихо; 2) зневажл. про те, що не приносить користі, радості і т. ін., а може стати джерелом якогонебудь лиха, страждання, неприємностей [3, т. 5, с. 408].

Цитата «А якось каже: – *Щастя* треба красти» [4, с. 38] відображає ідею того, що *щастя* розуміється не тільки як внутрішнє задоволення, а й як досягнення, успіх або удача (значення 2), до яких потрібно прагнути і за які можна боротися, навіть хитруючи. З іншого боку, у цитаті «Мати вже все знала. Снує чутки *нещастя*, як павук» [4, с. 40] слово *нещастя* вказує на нещасливу подію, лихо (значення 1), що завдає страждань і трагічних наслідків. Порівняння *нещастя* з павуком підкреслює його невідворотність і здатність сплітати мережу страждань, яких неможливо уникнути. Цей контраст між *щастям*, яке потрібно «красти», і *нещастям*, яке сплітає своє мереживо, показує боротьбу героїв за своє місце під сонцем

і невідворотність трагедій, що з'являться у їхньому житті.

Аналізуємо наступні однокореневі антоніми *легко* – *нелегко*. Слово *легко* має такі значення відповідно до словника: 1) без фізичного напруження, не докладаючи великих зусиль; 2) не зустрічаючи перешкод; плавно; 3) без ускладнення; просто; 4) з малою інтенсивністю; ледве помітно; не сильно; 5) з інфін. про реальну можливість чогонебудь; 6) без напруження, вільно; 7) у знач. присудк. сл. з незначним напруженням; не важко [3, т. 4, с. 463]. Слово *нелегко* позначає 1) прис. до *нелегкий*; 2) важко, через велике напруження, втому [3, т. 5, с. 331]

У цитаті «*Нелегко*, кажуть, жити на дві хати» [4, с. 66] слово *нелегко* відображає важкість через велике напруження, втому (як вказано в значенні), що підкреслює важливість вибору та труднощі життя, яке наповнене внутрішнім конфліктом і фізичним чи емоційним навантаженням. З іншого боку, у цитаті «Минає ніч... Свічки вже догорають... / – Ці, – каже дядько, – хоч *легко* умирають» [4, с. 99] слово *легко* означає без фізичного напруження, не докладаючи великих зусиль (значення 1). Тут *легко* підкреслює ідею безтурботної і спокійної смерті, що в контексті цих образів створює глибокий контраст із реальним життям, сповненим труднощів і боротьби. Цей контраст між легким і нелегким життям допомагає зрозуміти внутрішній конфлікт героїв і складність їхнього шляху через життєві випробування.

Різнокореневі антоніми – це пари слів з різними коренями, що виражають протилежні поняття. У романі у віршах «Маруся Чурай» Ліна Костенко ставить у контекст протиставлення поняття: *правда* – *брехня*, *живий* – *мертвий*, *вгору* – *вниз*.

Аналізуємо різнокореневі антоніми *правда* – *брехня*. Значення слова *правда*: 1) те, що відповідає дійсності; істина; 2) правдивість; правильність; 3) справедливість; порядок; 4) уживаються, як назва кодексів середньовічного права; 5) у знач. присудк. сл. справді, насправді; 6) у знач. вставн. сл. справді [3, т. 7, с. 497]. Слово *брехня* має такі значення: 1) те, що не відповідає правді; неправда; 2) вигадки, плітки і т. ін.; 3) гавкання [3, т. 1, с. 233].

В уривку з твору «В цих справах поруч – *правда* і *брехня*. / – Я, як суддя, вважаю осо-

бисто, / чи це була отрута, чи дання, / а в кожнім разі це було убивство» [4, с. 10] видно, що *правда* постає як істина, що відповідає дійсності (значення 1), тоді як *брехня* – це те, що не відповідає правді, неправда (значення 1). У цьому епізоді правда і брехня йдуть пліч-о-пліч, змішуючись у складному моральному вирі подій, де навіть суддя не може з упевненістю відокремити істину від вигадки. Такий контраст створює глибоке напруження між об'єктивною правдою та суб'єктивним тлумаченням подій, що підкреслює важливість моральної відповідальності в ситуації, де межа між правдою і брехнею виявляється надзвичайно тонкою.

Розглянемо векторні різнокореневі антоніми *вгору* – *вниз*. Значення слова *вгору*: 1) за напрямком догори; протилежне вниз; 2) перен. до вищого ступеня, рівня (розвитку, стану і т. ін.); 3) за напрямком до верхів'я, до початку річки, проти течії річки [3, т. 1, с. 308]. Слово *вниз* відповідно до словника має такі значення: 1) у напрямі до низу; 2) у напрямі до гирла річки [3, т. 1, с. 709].

У романі у віршах «Маруся Чурай» Ліна Костенко використовує антоніми *вгору* – *вниз* не лише у прямому значенні просторового руху, вони набувають переносного символізму, що підсилює ідейне навантаження твору. У цитаті «А вже дівчата в плахтах, у намисті / вінки пускають за водою *вниз*» [4, с. 31] слово *вниз* вжите у значенні руху за течією, у напрямку до гирла річки (значення 2). Цей образ пов'язаний із традиційним дівочим обрядом, але в контексті твору має ще й символічне значення – як плин життя, що невпинно веде до змін, втрат або навіть неминучості долі.

Як ілюстрацію іншого протиставлення наведемо таку цитату: «Вишняк ішов *вгору* все та *вгору*» [4, с. 41], де *вгору* вказує на рух догори (значення 1), але водночас символізує прагнення до кращого, до піднесення морального і соціального. Таким чином, цей антонімічний ряд передає не лише фізичний рух, а й глибший смисловий контраст між спокоєм і рухом, занепадом і зростанням, що гармонійно вплітається в загальну ідею твору.

Контекстуальні антоніми – це слова, які не є антонімами за своєю природою, але набувають протилежного значення в певному контексті. Такий тип антонімії часто виникає завдяки авторському стилю й інтонації,

що надає твору додаткової глибини та виразності. Полісемічність слів і особливо їх здатність у різних контекстах, залежно від метафоризації, асоціативного сприймання дійсності, передавати нові семантичні відтінки, вступати в незвичні відношення, «дає змогу на основі закону протиставлення, виявляти нові, незвичні, основані на не загальнономовних значеннях, відношення, можливі лише в одному із наведених контекстів» [5, с. 22].

У творі натрапляємо на такий вислів: «А це *тюрма* – оце і є *свобода*, / бо я вже тут нічого не боюсь» [4, с. 30]. Тут *тюрма*, яка зазвичай є символом неволі, обмеження і втрати волі, стає для героїні місцем внутрішнього звільнення. Вона вже пережила найбільший страх – осуд, зраду, втрату кохання, нерозуміння – і більше нічого не може її зламати чи налякати. Свобода в цьому випадку розуміється не як фізична воля, а як внутрішній стан, коли людина вже не підвладна страху, коли вона прийняла свою долю й змирилася з нею. Тобто справжня свобода для Марусі – це незалежність душі від страху й болю, навіть якщо фізично вона замкнена в стінах тюрми.

У вислові «Ніхто до тебе не озветься, / хоч би й покликкала кого. / Лише об стіни обіб'ється луна од голосу твого» [4, с. 75] Ліна Костенко показує стан, коли людина в повній ізоляції: не просто фізично, а духовно й емоційно. Навіть якщо Маруся захоче звернутися до когось, її голос не матиме жодної відповіді – лише відлуння власних слів повернеться назад, холодне і порожнє, оббившись об стіни. Це образ повної відірваності від інших людей, втрати зв'язку із зовнішнім світом.

Тут також символічно підкреслено, що Маруся залишилася наодинці не тільки з тюрмою як неволею, а й із власним болем і спогадами – і ніхто не здатен ні почути її, ні допомогти. Луна, яка повертається, – це своєрідний символ замкненого кола самотності.

Оксиморон – «риторична фігура, яка є сполученням двох непокєднаних понять, що мали б виключати одне одного» [6, с. 374]. Л.І. Мацько наголошує, що «можна помітити, що в цьому поєднанні дві його частини є двома ознаками одного явища» [6, с. 374]. Варто наголосити, що оксиморон належить до мовностилістичних засобів творення, що ґрунтуються на антонімії, але, «на відміну від

каламбурів та іншої гри слів, які створюють комічно-гумористичний ефект, оксюморон спонукає читача до глибокого осмислення індивідуально-художнього прийому поєднання непокєднуваного» [6, с. 374].

Розглянемо приклади використання оксиморону у творчості Ліни Костенко, які демонструють ефект контрасту та суперечності на рівні мовних конструкцій і допомагають створювати глибші емоційні та смислові контрасти.

В уривку «Чужа душа – то тихе море сліз» [4, с. 14] оксимороном вважаємо «тихе море сліз» [4, с. 14]. Тут поєднано суперечливі образи: море (поросла, вкрита чимось велика, безмежна площа; велика кількість чогось [3, т. 4, с. 802]), тихе (сповнений тиші, без голосних звуків; без руху, непорушний [3, т. 10, с. 130], слізи (горе, страждання [3, т. 9, с. 386]). Це поєднання підсилює ефект прихованого болю і внутрішнього конфлікту, який може бути не помітним зовні.

Уривок «...живого з мертвим ув одному гробі!» [4, с. 16] є прикладом оксиморону, оскільки поєднує протилежні за змістом елементи: живе і мертво. Це створює образ, що викликає глибоке емоційне напруження. У поєднанні цих двох понять розкривається ідея нелогічності або трагічної суперечності ситуації. Таке поєднання підсилює контраст між життям і смертю, що може символізувати абсурдність або безвихідь.

У цитаті «Свята печаль, печаль без гіркоти» [4, с. 29] поєднуються суперечливі за змістом слова: свята і печаль. Печаль зазвичай асоціюється з негативними емоціями, тоді як свято – це позитивне, піднесене почуття. Таке поєднання створює образ, в якому печаль не є важкою або болючою, а, навпаки, має певний світлий, очищувальний відтінок. Це додає глибини емоційному стану, що виражається у творі.

Найуживаніший виражальний засіб протиставлення у Ліни Костенко – антитеза – проста (нерозгорнута і розгорнута) і складна. Ця стилістична фігура створена завдяки використанню не тільки лексичних антонімів, але й контекстуальних і міжчастиномовних. Антитезу науковці трактують як риторичну фігуру, «що полягає у зумисне підкресленому зіставленні двох протилежних, але пов'язаних між собою понять, явищ, речей, ідей та образів для підсилення вражень, для

більшої переконливості» [6, с. 367]. «Антитеза може бути простою за умови одного протиставлення і розгорнутою, якщо вона має кілька протиставлень або пронизує весь текст» [6, с. 367].

Розглянемо декілька прикладів використання антитези в романі у віршах «Маруся Чурай». У цитаті «Зрадити в житті / державу – злочин, а людину – можна?!» [4, с. 17] поєднуються два протилежні поняття: зрада державі як тяжкий злочин і зрада людині як морально неоднозначний акт, що ставиться під сумнів. Це контрастне протиставлення створює напругу і змушує замислитись над тим, чому зрада держави вважається важким злочином, а зрада особистості інколи може бути менш засуджена або навіть виправдана.

«Не так ті кулі козаку страшні, / як це щоденне пекло метушні» [4, с. 55] порівнює два різних типи небезпеки: зовнішню, фізичну загрозу (кулі) і внутрішню, психологічну – руйнівну метушню повсякденного життя. Це контрастне порівняння підкреслює, що щоденна, безперервна метушня може бути більш виснажливою і страшною, ніж очевидна зовнішня небезпека, адже вона впливає на внутрішній стан людини, створюючи постійний стрес і невизначеність.

У рядках «Історії ж бо пишуть на столі. / Ми ж пишем кров'ю на своїй землі» [4, с. 94] порівняно два підходи до написання історії. Перша частина – це абстрактний, віддалений процес історичного письма, що відбувається на столі, в умовах безпеки та дистанції. Натомість друга частина виражає реальність боротьби, жертв і страждань, які переживає народ, коли історія твориться в буквальному сенсі кров'ю на рідній землі. Це зіставлення підкреслює глибину і трагізм, що стоїть за реальними історичними подіями.

Висновки. Відношення антонімії виступають одним із найважливіших видів системно-семантичних кореляцій між одиницями мови. Проведене дослідження антонімії, оксиморону та антитези в історичному романі у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко засвідчило глибоку образну й концептуальну функціональність цих засобів. Антонімічні пари в її творчості формують смисловий контраст, що допомагає висловити головні ідеї, увиразнити внутрішню напругу тексту й підкреслити основні конфлікти: між добром і злом, світлом і темрявою, життям і смертю.

Особливо виразною в поезиї Ліни Костенко виявилась контекстуальна антонімія, яка часто змінює або розширює значення звичних слів під впливом лексичного оточення, створюючи багатовимірні художні образи. Антонімічні пари, традиційні для української поезії ХХ століття, у творчості поетеси набувають глибшого філософського, соціального й аксіологічного значення. Типові для її ідіолекту антонімічні словосполучення персоніфікують абстрактні поняття й загострюють психологізм поетичного вислову.

Окрему стилістичну нішу займають антитеза та оксиморон, які Ліна Костенко активно використовує для передачі парадоксаль-

ности людського буття, протиріч внутрішнього світу людини та драматизму історичних подій. Такі оксиморонні конструкції, як *свята печаль*, або структури антитези в рядках творів, виконують не лише експресивну, а й архітектонічну функцію, визначаючи загальний настрій твору.

Антонімія в романі у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко виконує і концептуальну функцію: вона поглиблює художній образ, структурує філософський простір твору та сприяє глибшому сприйняттю змісту. Завдяки цьому поетичне слово набуває багатшаровості та здатне одночасно передавати особистісний і загальнолюдський вимір.

Література:

1. Денискіна Г. О. Лінгвопрагматичний та стилістичний потенціал антонімів у поетичних творах Ліни Костенко (порівняльний аналіз ранніх та сучасної збірок). Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Випуск 7. 2017. С. 29–38.
2. Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові: монографія. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2007. 312 с.
3. Словник української мови в 11 томах URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення 08.08.2025)
4. Костенко Л. Маруся Чурай: роман у віршах. Київ: Дніпро, 1982. 220 с.
5. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. Київ: Довіра, 2006. 506 с.
6. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. К. : Вища школа, 2003. 462 с.

References:

1. Denyskina, H. O. (2017). Lingvoprahmatychnyi ta stylistychnyi potentsial antonimiv u poetychnykh tvorakh Liny Kostenko (porivnialnyi analiz rannikh ta suchasnoi zbirkky) [Linguopragmatic and stylistic potential of antonyms in the poetic works of Lina Kostenko (Comparative analysis of early and modern collections)]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Serii 8. Filolohichni nauky (movoznavstvo i literaturoznnavstvo)*, (7), 29–38. [in Ukrainian].
2. Bobukh, N. M. (2007). *Antonimy v ukrainskii poetychnii movi* [Antonyms in Ukrainian poetic language]. Poltava: RVC PUSKU. [in Ukrainian].
3. *Slovyk ukrainskoi movy v 11 tomakh* [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes]. (n.d.). Retrieved August 8, 2025, from: <https://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
4. Kostenko, L. (1982). *Marusia Churai: Roman u virshakh* [Marusia Churai: A novel in verse]. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
5. Poliuha, L. M. (2006). *Povnyi slovyk antonimiv ukrainskoi movy* [Complete dictionary of antonyms of the Ukrainian language]. Kyiv: Dovira. [in Ukrainian].
6. Matsko, L. I., Sydorenko, O. M., & Matsko, O. M. (2003). *Stylistyka ukrainskoi movy* [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.08.2025

Стаття прийнята 04.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

АНАЛІЗ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ СПОНУКАННЯ НА МАТЕРІАЛІ «СОЛОДКОЇ ДАРУСІ» М. МАТІОС (УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ І ЙОГО ХОРВАТСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД)

Даскалюк Оксана Любомирівна,

кандидат фармацевтичних наук,

доцент кафедри історії та культури української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ORCID ID: 0000-0002-6977-6961

У статті розглянуто, якими мовними засобами адресанти спонукають до дії співрозмовника, як добирають граматичні форми до таких комунікативних потреб, яку стратегію вибудовують. Матеріалом дослідження послужила драма на три життя “Солодка Даруся” Марії Матіос, мова героїв якої – це мова буковинського села з його комунікативно-поведінковими традиціями.

Основну увагу було приділено тим мовним засобам, які передають вольовий вплив мовця, з побічним аналізом реплік-відповідей або невербальної компоненти ситуації. Герої твору активно послуговуються як імперативом, так і його функційно-семантичними еквівалентами, що відповідає розумінню як ситуації, так і стратегії з підбором ефективних, на думку мовця, тактик для досягнення мети. Такий аналіз не лише розкриває багатство мовних засобів для передання спонукальної інтенції (в усьому її розмаїтті: від благання до наказу), а й демонструє її дію, хай і в моделі, якою є художній текст. Також увагу звернуто на апелятивні засоби мови, які підсилюють спонукування, допомагають зацентруватися на особі адресата і ставленні до нього мовця. Наприклад, прийняте у громаді викання, перехід на ти, епітети для підсилення звертання тощо.

Аналіз комунікативної ситуації дозволяє не лише описати мовні засоби, вжиті для досягнення комунікативної мети, а й зосередитися на ефекті їх використання, відстежити, чому саме так вибудовує свою розмову герой, які чинники впливають на таку комунікативну поведінку, наскільки ефективним є використання тих чи тих засобів вольового впливу. Текст “Солодкої Дарусі” багатий на різноманітні мовні одиниці із семантикою спонукування, притаманні українській мові, а тому паралельний розгляд їх перекладу на хорватську дасть змогу проаналізувати близькість цих мовних систем з погляду граматики апеляції. Усі описані ситуації можна також розглядати із погляду стилістики тексту, адже все, що служить для кращого сприйняття написаного, його впливу на реципієнта, є предметом вивчення стилістики.

Ключові слова: комунікативна ситуація, стратегія, тактика, спонукування, вольовий вплив, мовець, адресат, хорватська мова, імператив, функційно-семантичні еквіваленти.

Daskaliuk Oksana. Analysis of directive communicative situations based on M. Matios's Sweet Darusia (original Ukrainian text and its Croatian translation)

The article examines the linguistic means by which speakers prompt their interlocutors to act, how they select grammatical forms to meet such communicative needs, and which strategies they employ. The material of the study is the three-act drama Sweet Darusia by Maria Matios, whose characters' speech reflects the language of a Bukovinian village with its communicative and behavioral traditions.

The focus is on linguistic devices that convey the speaker's volitional influence, with additional analysis of response replicas and the nonverbal components of the situation. The characters actively employ both the imperative and its functional-semantic equivalents, which reflects their understanding of the situation and their strategy in selecting effective, from their perspective, tactics to achieve the goal. Such an analysis not only reveals the richness of linguistic resources used to express directive intention (in all its diversity, from pleading to commanding) but also demonstrates their impact, albeit within a modeled context of a literary text. Attention is also paid to the appellative means that reinforce the directive force, helping to highlight

the addressee and the speaker's attitude toward them—for example, the community-accepted use of formal address, a shift to informal forms, or epithets that intensify vocatives.

The analysis of the communicative situation makes it possible not only to describe the linguistic tools employed to achieve communicative aims but also to assess their effect, trace why a character structures their discourse in a particular way, which factors influence such communicative behavior, and how effective different volitional strategies are. The text of Sweet Darusia is rich in linguistic units with directive semantics characteristic of the Ukrainian language; therefore, a parallel analysis of their Croatian translation allows for exploring the closeness of these linguistic systems from the perspective of appeal grammar. All the described situations can also be considered from a stylistic viewpoint, since everything that serves to enhance the perception of the written text and its impact on the recipient falls within the scope of stylistics.

Key words: *communicative situation, strategy, tactic, directive speech act, volitional influence, speaker, addressee, Croatian language, imperative, functional-semantic equivalents.*

Вступ. Спонукальна функція мови є однією з ключових, а тому постійно перебуває в орбіті мовознавчих досліджень: і коли мову описували й вивчали як систему (формально-граматичний підхід), і як засіб комунікації з усією палітрою функційно-семантичних особливостей з урахуванням дійових осіб (їх комунікативно-граматичних характеристик). Саме тому наказовість вже достатньо досліджена і з боку граматичного, і комунікативного, і прагматичного, проте і надалі залишається предметом зацікавлення через особливу представленість як у різних мовах (а також культурах), так і в різних ситуаціях спілкування. Пропоноване дослідження лише поглибить розуміння цієї мовної функції і з погляду зображення авторського задуму та ходу сюжету (як засіб розвитку подій, а не лише комунікації), використання комунікативних тактик, притаманних певній місцевості, а також для порівняння мовних засобів передавання вольового впливу у двох споріднених мовах.

Формально-граматичний підхід розглядав спонукальну категорію як сферу реалізації лише наказового способу дієслова (О. Шахматов, О. Пешковський). Із розвитком функційного підходу спонукальність починають вивчати як реалізацію певної мовної ситуації, увагу зосереджують на граматичній природі присудка речень, який фіксує волевиявлення мовця спрямоване до адресата. Таким чином палітра мовних засобів волевиявлення значно розширюється, тут опиняються й інфінітивні речення, речення з модальними присудками, перформативами, питальні синтаксичні конструкції (Н. Валгіна, І. Вихованець, П. Дудик, А. Загнітко, М. Каранська, О. Пономарів, М. Скаб, С. Шабат-Савка та інші). Природа спонукання і засоби її передавання стають окремими темами як класичних граматик,

так і спеціальних досліджень (Л. Бережан, С. Мясоєдова, Л. Умрихіна, Н. Швидка та інші). Поле досліджень охопило і граматичні особливості категорії наказового способу, і функційно-семантичні характеристики мовних засобів передавання спонукальності, і семантичні відтінки самого волевиявлення з описом найпоширеніших способів фіксації: від благання до категоричної вимоги. Також маємо вже й праці з опису мовних засобів спонукання в різних мовах (У. Канторчик, Е. Коморовська, І. Лисакова, Т. Веселовська), щоправда, тут розглянуто прагматику спонукальних мовленнєвих актів в мовах німецькій, польській та російській. Проте праці згаданих дослідниць ще раз звернули увагу на особливість вияву спонукальної інтенції в різних мовах, а з ними й культурах.

Мета нашого дослідження – проаналізувати роль маркованих мовних засобів спонукання в комунікативних ситуаціях вольового впливу, а також випадки вживання їх трансформованих варіантів та функційно-семантичних еквівалентів, з порівнянням їх перекладу на хорватську мову. Окреслена мета передбачає розв'язок таких завдань: 1) описати функції мовних засобів спонукання в комунікативних ситуаціях волевиявлення, 2) з'ясувати, як вибрана форма для передавання спонукання впливає на розуміння подій і розвиток сюжету, 3) надати функційно-прагматичну характеристику використаним мовним засобам, 4) подати до кожного використаного засобу спонукання його переклад хорватською мовою з коротким коментарем. Дослідження передбачає з'ясування ролі мовних одиниць, що передають спонукання, в сюжеті художнього тексту (складного як за написанням, так і за сприйняттям) та особливості їх перекладу на хорватську мову.

Комунікативні ситуації спонукання (волевиявлення) напрочуд поширені у спілкуванні, адже передбачають передання впливу мовця на адресата, тобто це мовний засіб кооперації людської діяльності. А оскільки людина – істота суспільна, то для неї важливо вміти підтримувати зв'язок з іншими членами спільноти, а також впливати на події, які відбуваються у світі зовнішньому, через вольовий вплив на співрозмовника. Саме тому всі вивчені на сьогодні мовні системи мають у своєму арсеналі засоби для спонукання, що продемонстрували у своєму дослідженні на прикладі імператива О. Володін і В. Храковський, так само як мовам властива підфункція апеляції, природу якої описав М. Скаб, яка важлива для комунікації загалом (можемо загадати мовну функцію апеляції, за К. Бюлером, або функцію впливу, за Е. Сепіром).

“Солодка Даруся” Марії Матіос поєднує в собі багатий авторський текст, який часто заповнює мовчання головної героїні, подекуди може слугувати прикладом внутрішнього мовлення, та репліки діалогів, які спеціально подекуди виділено курсивом (загалом курсив вживано в тексті і для позначення сенсових слів, наприклад *конфета*, яка є тригером для героїні). Саме така незвична структура оповіді дала підстави називати твір романом-драмою [1, с. 207], а його мова цікава для досліджень не лише комунікативних ситуацій як моделей спілкування, а й особливостей побудови комунікативної стратегії, підбору тактик, а відтак і мовних засобів для успішної реалізації наміру.

На думку О. Селіванової, “комунікація є процесуальною величиною”, тоді як комунікативна ситуація має субстанціональний характер. Комунікативна ситуація передбачає врахування різноманітних характеристик учасників цього процесу, сам текст, його інтрепретації з погляду усталених норм комунікації в певному соціумі, традицій, ситуативних чинників тощо. Дослідниця слушно вважає, що “комунікативна ситуація є онтологічною формою організації комунікативного процесу, яка характеризується замкненістю, цілісністю, динамічністю” [3, с. 567]. Сутність комунікативної ситуації розкриває Л. Матусевич, зазначаючи, що сама ситуація, будучи “вихідним фактором спілкування, “спонукає людину до комунікативної взаємодії”, “визначає комунікативну поведінку

мовця, способи реалізації його комунікативної інтенції” [2, с. 135].

Текст “Солодкої Дарусі” містить різні варіації комунікативних ситуацій спонукання: від прямого волевиявлення, переданого імперативом, до непрямого, завуальованого під емоційний тиск. Варто відзначити вміння письменниці використати прийняту поміж сільських людей комунікативну традицію для характеристики героїв. Наприклад, говорити одне з одним через пошання “ви” передано не лише через відповідної форми займенники чи дієслова, а й описано в авторському тексті щодо двох основних героїв третьої драми: “*Це, дівради, в їхньому селі не дивно, коли б вона просто на “ви” казала, як усі інші газдині. А то ж говорить – ніби те “ви” смакує, і пережовує, і розгладжує, і перекочує між зубами, як солодку афинку чи ожину. Уже за одне оте звертання не один би загірб її десь під оборогом чи в гримучому потоці*”. Це ще раз засвідчує багатство тексту “драми на три життя” для комплексних мовознавчих досліджень. У статті розглянемо лише ситуації комунікації між героями, мешканцями села та краю, оминувши цікаву для вивчення тему самоспонукування під час внутрішнього мовлення, також поза нашою увагою залишаться ситуації, коли джерелом спонукання були енкаведівці, оскільки той тип комунікативної поведінки потребує окремого дослідження, а також представники румунської влади.

– Ви, Одокійко, нащо ці рушники купуєте?

– Як нащо? Поза Йорчиху готуюся.

– Та ще рано вам, *бійтеся Бога!*

– *Ніколи не рано думати про завтра. Боятися Бога за щось друге треба, а не за це. Так що й вам радю: купуйте рушники, поки є, бо може не бути.* – *Vi Odokipko, zašto kupujete ručnike? ... bojte se Boga... Nikad nije rano misliti o sutra. Bojati se Boga zbog nečega drugoga treba, a ne radi toga. Tako da i vama savjetujem: kupujte si ručniki dok ih ima, jer može ih nestati...* Приклад типової ситуації спонукання через питальне речення (воно тут йде ще і як початкова фраза з функцією ‘залучення до розмови’) з вокативом (Одокійко), вигуківу форму (бійтеся Бога), предикативний прислівники необхідності (треба), перформатив (радю), наказовий спосіб дієслова (купуйте). Відтінку категоричності додає подвійне заперечення: ніколи не рано... Також наведений уривок є прикладом отих

виділених курсивом реплік, які надають текстові ефекту драми. Як бачимо, переклад містить ті самі граматичні форми для створення спонукального дискурсу.

Приклад стратегічної побудови комунікації, у якій мовець залежний від адресата, розглянемо у наступному уривку.

Тому завжди між сільським роботодавцем і Цвичком відбувалася приблизно однакова розмова:

– *А чи не прийшов би ти, Іванку, в понеділок до кошіння? Трави перестоюють, а косаря знайти трудно [...]*

– *Ну, то приходи, любий Іванку, у вівторок.*

– *Е-е-е, ні, вівторок – напасний день. У дорогу у вівторок іти не можна. А кошіння – то також дорога.*

– *А в середу?*

– *А середа – пісна днина. А я люблю рибу. У вас риби може не бути. А як є, то не така, як треба. Так що не спішіть у середу косити. Або косіть без мене.*

– *Іване, то прийдеши у четвер?*

– *У четвер точно що ні. У четвер маю голитися. То також велика робота. А там, дивіться, вже п'ятниця. А в п'ятницю кликали в Петраші на весілля молодого збирати до шлюбу. В суботу маю йти до молодиці. А на це також довгі збори. Так що, вибачіть, Може, прийдіть мене наймати до кошіння на той тиждень. Але не з понеділка, бо понеділок – тяжкий день... – А ne bi li ti, Ivce, došao na košnju?... – No, onda dođi Ivce, u utorak... – Na put se u utorak ne može ići... – А u srijedu?... – Tako da ne žurite kositi u srijedu. Ili kosite bey mene. – Ivane, dakle doći ćeš u červrtak? ... U červrtak se moram brižati... A onda je, gle, već petak... U subotu trebam ići do mlade... Tako da, izvinite. Možete doći mene unajmiti za košnu za onaj tjedan... Як бачимо, всі граматичні форми перекладу відповідають граматичним характеристикам оригіналу (навіть формально схожі): питальні конструкції, вокатив, додаткове дієслово із семантикою 'змушення, обов'язку', прислівник *треба*.*

Отож газда починає спонукування через питальне речення ще й з умовною часткою *би* (такий спосіб вольового впливу використовують до адресата старшого за віком чи вищого за станом або від якого мовець залежить ситуативно). Це доволі м'яке спонукування, що сприймається як прохання. Коли бесіда вже

окреслилася, мовець використовує імператив (*приходи*), пом'якшуючи його звертанням з епітетом (*любий*). Відтак знову питальні конструкції. Цікавими є мовні засоби, підібрані адресатом для відмови: окрім емоційної інформації про важкий чи напасний день, є ще самозобов'язання адресата, оформлені через допоміжне дієслово *маю*, що створює ефект, ніби адресат перебуває під примусом від певних зобов'язань чи подій. Також бачимо в репліках Цвичка й прохібітив, використаний в техніці "розчленування тексту" (парцеляцію), що відповідає розмовному синтаксису: *Так що не спішіть у середу косити. Або косіть без мене*, підсилену лексичним повтором. Це один із видів маніпуляції.

Порівняймо, як вибудовує тактики спонукування Цвичок у розмові, де він залежить від адресата:

Молодий доктор у білому халаті, усміхаючись у ріденький вус, довго дивився на чудну пару, а далі сказав:

– *Слухаю вас, шановний.*

– *Вона не німа, – розвернувся Іван до Дарусі і майже силоміць посадив її на стілець навпроти доктора. – Але вона не говорить. Я хочу, щоб ви так зробили, щоб вона могла говорити. Бо її болить голова від того. – І поклав на стіл докторові дві дрімби і новенький шестигранний напильник.*

– *Та-а-ак, – доктор устав із-за столу і сів – коліно в коліно – перед Дарусею. – А ти хто? – запитав Івана.*

– *Як хто? Людина! Іван! – здивувався Цвичок. – Ви дивіться на неї, а не на мене. Я хоч і лихо, бо маю прирослий язик, але говорю, а вона все розуміє, і чує, але мовчить. А ви, розказували люде, маєте тут якийсь гіпноз... або щось виріжете їй, бо мене може не стати, то хто їй pomoже?.. – Slušam vas, poštovani... Ja želim da Vi tako napravite da ona može govoriti... Pogledajte nju, a ne mene... A vi, rekli su ljudi, imate tu nekakvu hipnozu... ili joj nekaž odrežite, jer mene može više ne biti, i tko će njoj pomoći? У перекладі знову маємо цілковиту відповідність граматичних форм.*

Наведена ситуація цікава комунікативною поведінкою лікаря, який звернувся до чоловіка, ігноруючи жінку, і швидко перейшов на "ти", а також змінив свою позицію в просторі щодо відвідувачів. Для автора було важливо вказати, наскільки близько доктор сів до Дарусі, натякнувши таким чином

не на турботу, а на прагнення домінувати. Цвичок, навіть перебуваючи в позиції прохача, спонукає через дієслова наказового способу, чітко притримуючись пошанного “ви”, пом’якшуючи прохання апеляцією до слави доктора поміж людей та мотивуванням свого звернення хиткою життєвою позицією Дарусі в разі його, Івана, зникнення. Це типова ситуація прохання, вживана для спонукання адресата, який є соціально вищим від мовця. Також Цвичок спонукав через складнопідрядну конструкцію мети, зі сполучником *щоб*, доєднавши її до ‘я хочу’: це форма інфантильного прохання, що вказує на психологічний рівень героя (в ході опису подальших дій учасників цієї ситуації усе доповниться їх невербальною поведінкою). Коментувати використання *шановний* для називання співрозмовника не будемо, оскільки воно частково відповідає прийнятій думці про не надто позитивне ставлення до того, кого так називають, оскільки має саркастичний або фамільярний відтінок.

Знаходимо у тексті й спонукання до спільної дії (*лишимо*), що важливо для порівняльної частини роботи, оскільки хорватська мова теж має спеціальне закінчення для дієслова наказового способу першої особи множини: *ostavimo*, так само як граматична система цієї мови теж зберегла кличний відмінок (що вже бачили і в прикладі вище).

– *Матір Божя, та вона прийшла топитися! В’яжіть її, Марійо, вона лиши вас до себе підпустить!* – кричала з берега Варвара-злодійка до Дарусиної сусідки, розмахуючи скрученим шнуром від білизни.

Марія довго дивилася, як Даруся із заплученими очима хилиться з боку на бік, зайшовши по груди у льодяну воду, і нарешті тихо сказала:

– *Лишимо її, молодиці... Вона нічого собі не заподіє. Як Бог дасть, так і буде. І не треба її в’язати, Варваро. Краще підв’яжіть собі язик тим шнуром... Розходіться по хатах, жінки, а я тут трохи посиджу кого солодкої Дарусі та й собі піду до свого дурного...* – *Vežite je Marijo... Ostavimo je, ženicu... I ne treba nju vezati, Varvaro. Bolje podvežite sebi jezik tim štrikom... Raziđite se kućama, žene, a ja ću tu malo posjediti kraj sladke Darice pa budem otišla svom glupana...* Знову ж таким фіксуємо формальний збіг граматичних форм слів, які передають спонукання.

Ця ситуація також є прикладом, як додають драматизму оповіді вигук та акцент на просодиці, долучення сенсоризмів (*дивилася, льодяна*), а також вміння мовця вибудовувати ситуацію впливу на рівних собі адресатів: від заклику до спільної дії, через апеляцію і різку відмову конкретному адресатові до самоспонукування.

Використання спонукальної частки або вигуку додає динамізму самій розмові:

Увечері Славко бушував на подвір’ї і рикав, як бугай, через паркан до Дарусі, шкірячі зогнили зуби:

– *Дурна!!! Дурна, а цюці не хочеш? На тобі цюцю! На цюцю!* – і кинув жменню барбарисок під самі хатні двері – *Evo ti bombona! Evo bombona!*

...та хтось із шкільників посміювався тихо: “Ади, солодка Даруся знову купатися йде”. За що не раз діставав потиличника від іншого шкільника, трохи розумнішого від себе – “Evo, slatka Darica se opet ide kupati.” Цікаво, що спонукальну частку *на* і діалектний вигук *ади* перекладено одним словом – *evo*, що означає “ось” або “нумо”.

Погроза як заборона дії: “*Най плаває гад проклятий!* – кричав п’яний Славко на всю округу. – *А хто зробить не по-моєму, сам буде у ставу жабів ловити!*” – *Nek’ pliva gad prokleti!* – *kričao je pijani Slavko po cijeloj okolic.* – *A ko ne napravi kak sam rekao, sam bude u jezeru žabe lovio!* У цій ситуації мовець використав діалектний варіант формотворчої частки (*не*)хай, яку використовують для творення третьособових форм парадигми дієслова наказового способу (як стверджують прихильники заповненості всіх особових позицій цього способу, наприклад, В. Ващенко, М. Івченко, М. Леонова) або бажального (як тлумачать цей вид впливу О. Ісаченко, В. Русанівський, М. Скаб). Ми дотримуємося думки, що для імператива важливою є апеляція до безпосереднього виконавця спонукуваної дії, тоді як наявність третьої особи зменшує силу інтенції, знижуючи можливість виконання спонукання, а тому такі конструкції передають дію бажану. Саме їх багато у внутрішньому мовленні героїв, але це буде наступним етапом дослідження. Повертаючись до наведеного уривку, зосередимося на маркерах спонукання: конструкція з *най* звучить як опис ситуації, якої вимагає мовець, а щоб рецепі-

єнти не вагалися у виконанні, додано залякування, оформлене дієсловами майбутнього часу і займенниками, які взяли на себе функцію чіткого окреслення волі ініціатора і особи можливого виконавця.

Текст перекладу містить ті самі граматичні форми, що й оригінал: конструкції з *пек'*, займенники, дієслова у формі майбутнього часу.

Висновки. Отож проведений аналіз ситуацій спонукання з твору М. Матіос “Солодка Даруся” засвідчив, що комунікативна стратегія мовця для досягнення ефективного залучення адресата до виконання очікуваної дії потребує оформлення тактик з дотриманням прийнятих у певному прошарку суспільства норм (тикання, викання, певні форми вока-

тива, спонукання через запитання, умовність, імператив, підрядне мети). Такий докладний розбір з коментуванням вибору тієї чи тієї граматичної форми дозволить укласти комунікативно-поведінкову модель кожного випадку та вивчити, які маркери спонукання можуть створити бар'єр в комунікації. Як ми вже зазначали, плануємо дослідити особливості спонукання й інших героїв цієї драми, які послуговувалися своїми комунікативними стратегіями та прокоментувати відмінності, їх причини і вплив на реципієнтів. Розгляд конструкцій перекладу на хорватську мову засвідчив неймовірну близькість граматики спонукання (апеляції) наших мовних систем, аж до тотожності закінчень імперативних форм.

Література:

1. Борисенко Н. Жанрові особливості роману “Солодка Даруся” М. Матіос. *Проблеми сучасного літературознавства*. 2015. Вип. 20. С. 207–215.
2. Матусевич Л. М. Комунікативна ситуація дозволу в українському діалогічному дискурсі. *Система і структура східнослов'янських мов*. Вип. 10. 2016. С. 134–143.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.

References:

1. Borysenko, N. (2015). Zhanrovi osoblyvosti romanu “Solodka Darusia” M. Matios [Genre Features of the Novel “Sweet Darusia” by M. Matios]. *Problemy suchasnoho literaturoznavstva – Problems of Modern Literary Studies*, 20, 207–215. [in Ukrainian].
2. Matusевич, L. M. (2016). Komunikatyvna sytuatsiia dozvolu v ukrainskomu dialohichnomu dyskursi [Communicative Situation of Permission in Ukrainian Dialogical Discourse]. *Systema i struktura skhidnoslovianskykh mov – System and Structure of East Slavic Languages*, 10, 134–143. [in Ukrainian].
3. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy: pidruchnyk [Modern Linguistics: Directions and Problems: Textbook]. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ФЕМІНІСТИЧНІ АНТИУТОПІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА КАНАДСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРАХ

Деменко Павло Володимирович,
аспірант кафедри зарубіжної літератури
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
ORCID ID: 0009-0007-2058-2094

У статті проаналізовано романи М. Етвуд «Оповідь служниці» та І. Роздобутко «ЛСД» як феміністичні антиутопії, написані жінками. Представниками феміністичної критики відзначалось визнання жінкою своєї вторинності, меншовартості. Тому аналіз такого образу у літературі, створеній жінками, став об'єктом дослідження. Зазначено, що феміністичним антиутопіям притаманна критика теперішніх цінностей/умов, протиставлення сучасного суспільства умовному майбутньому, визнання чоловіка причиною нинішніх соціальних негараздів, представлення жінок не тільки рівним чоловікам, але й як творців своєї долі. Відзначено вплив філософських та релігійних концепцій сьогодення та ЗМІ, мережі Інтернет, соцмереж на формування закритого простору антиутопічного світу, поділеного на касты, закритого та ізольованого. Прослідковано поєднання рис антиутопії та жіночих романів у площині текстів феміністичних антиутопій, тему влади чоловіка над жінкою, як провідної у феміністичній антиутопії. Дія в обох творах відбувається в патріархальному суспільстві, де жінок пригнічують, центральною метафорою цього пригнічення є замовчування. Патріархальне суспільство, переважно чоловіче, зображене як тоталітарне, насильницьке, що пригнічує та нівелює жінку, робить її залежною та підвладною чоловікові. Закритий простір, кастовість, німота, відсутність навіть власного імені – те, що дозволяє визначати ці твори як антиутопічні. Феміністична антиутопія – жанровий різновид антиутопії, що зображує тоталітарне суспільство, репресивний механізм якого спрямований на придушення жіночої індивідуальності, свободи. Обидва романи спрямовані на критику гендерної нерівності, патріархальних соціальних структур, де панують чоловіки, а жінкам належить мовчати і коритись. Визнання особливого способу жіночого буття, необхідність перегляду традиційних поглядів на жіночі образи, створення соціальної історії жіночої літератури та вивчення жіночих репрезентативних стратегій – це ті питання, яких торкаються авторки у своїх романах та що дає право визначати їх як феміністичні антиутопії.

Ключові слова: антиутопія, феміністична антиутопія, жанр, нарація, феміністична критика.

Demenko Pavlo. Feminist dystopias in Ukrainian and Canadian literatures

The article analyzes the novels *The Handmaid's Tale* by M. Atwood and *LSD* by I. Rozdobudko as feminist dystopias written by women. Feminist critics have noted that women often acknowledge their own secondary status and inferiority. Therefore, the analysis of such portrayals in literature created by women has become the focus of this study. It is noted that feminist dystopias are characterized by criticism of present-day values and conditions, the contrast between contemporary society and a hypothetical future, the identification of men as the cause of current social issues, and the depiction of women not only as equals to men but also as creators of their own destinies. The influence of modern philosophical and religious concepts, as well as the role of mass media, the internet, and social networks, in shaping the closed space of dystopian worlds—divided into castes, enclosed, and isolated—is emphasized. The study traces the combination of dystopian and women's novel elements within feminist dystopias, particularly focusing on the theme of male dominance over women as a central motif. Both novels take place in patriarchal societies where women are oppressed, with silence serving as the central metaphor for this oppression. The patriarchal society, predominantly male, is depicted as totalitarian and violent, suppressing and devaluing women, rendering them dependent and subordinate to men. The enclosed space, caste divisions, muteness, and even the absence of a personal name define these works as dystopian. Feminist dystopia is a subgenre of dystopian fiction that portrays a totalitarian society

whose repressive mechanisms specifically target the suppression of female individuality and freedom. Both novels critique gender inequality and patriarchal social structures, where men dominate while women are expected to remain silent and submissive. The recognition of a distinct female experience, the necessity of reconsidering traditional perspectives on female characters, the creation of a social history of women's literature, and the study of female representational strategies are the key issues addressed by the authors in their novels, justifying their classification as feminist dystopias.

Key words: *dystopia, feminist dystopia, genre, narration, feminist critics.*

Вступ. Проблема побудови ідеального світу хвилювала суспільство ще з давніх часів. Перші спроби змодельовати суспільство, позбавлене недоліків, були зроблені ще в античні часи («Держава» Платона) та отримали свій подальший розвиток в Нові часи («Утопія» Т. Мора, «Нова Атлантида» Ф. Бекона, «Місто Сонця» Т. Кампанелли і т.д.). Жанр, що спрямований на художнє моделювання ідеального світу, отримав назву утопія. Однак експерименти над людством XX ст. дали зрозуміти неспроможність побудови такого суспільства, оскільки це суперечить людській природі.

Антиутопія – жанр, що виник як заперечення утопії і має на мету попередити людство про хибність утопічних сподівань. Жанр антиутопії пройшов довгий і тернистий шлях розвитку і остаточно сформувався саме в XX столітті, що не є дивним, оскільки цей період запам'ятовується людству двома світовими війнами і низкою невдалих соціальних експериментів з метою побудови ідеального суспільства і загальної рівності, що призвело до численних людських жертв. Останнім часом антиутопію пов'язують з феміністичною літературою, що забезпечує, на наш погляд, реалізацію виразного соціального спрямування (мімікування до культурного матеріалізму).

Метою нашого дослідження є виявлення специфічних рис української та англійської феміністичної антиутопії.

Звернення до жіночої проблематики пов'язане зі зверненням до думки, яка часто звучить у феміністичних працях про те, що образ жінки в літературному творі є найважливішою формою соціалізації суб'єкта, адже літературний image (образ) завжди був і є прикладом для наслідування. Цей жіночий образ визначав єдину прийнятну версію матриці жіночої поведінки, її покликання, прагнення та сподівання. Для прикладу, в художній літературі дев'ятнадцятого століття тема жіночої сутності зреалізовувалася в одруження героїні, описі її сімейного життя, що й було показником вдалого чи змарнованого жіночого життя.

Сімона де Бовуар у праці «Друга стаття» вперше наголосила на тому, що весь корпус «великої» літератури репрезентує чоловічий досвід як абсолют, а жіночий досвід виступає у ролі другорядного, маргінального. Тому жінка, як правило, визнає свою вторинність, меншовартість, поступаючись власними цінностями та інтересами. Дослідниця наголошує на потребі віднайдення нових можливостей інтерпретації художнього твору жінкою-читачем, жінкою-критиком, а також на необхідності переоцінки репрезентації образу жінки у літературі. Визнання особливого способу жіночого буття, необхідність перегляду традиційних поглядів на літературу та практику письма, створення соціальної історії жіночої літератури та вивчення жіночих репрезентативних стратегій – це ті питання, які цікавлять сучасну феміністичну літературу.[1]

Феміністичним антиутопіям притаманна критика теперішніх цінностей/умов, протиставлення сучасного суспільства умовному майбутньому, визнання чоловіка причиною нинішніх соціальних негараздів, представлення жінок не тільки рівним чоловікам, але й як єдиних арбітрів своїх репродуктивних функцій.

Феміністична антиутопія потужно заявила про себе в другій половині XX ст., коли з'явилися перші романи У. ле Гуїн, М. Етвуд, Д. Лессінг, М. Пірсі, вони стали об'єктом пильної уваги критиків. До творів вищезначеного жанру відносять романи М. Етвуд «Оповідь служниці», «Заповіти», У. ле Гуїн «Ліва рука темряви», М. Пірсі «Жінка наприкінці часів», «Він, вона, воно», Д. Расс «Чоловік як жінка», І. Роздобудько «ЛСД – Ліцей слухняних дружин». На думку Jeanne Cortiel, жанровий різновид – феміністична антиутопія виник на стику класичної антиутопії, феміністичної теорії та феміністичних романів [8].

Щодо жанрової структури антиутопії, то доречно сказати про вплив звичайних феміністичних романів кінця XIX сто-

ліття, де жіноче повсякденне життя зображено з незвичного ракурсу через втрату цієї звичності та повсякденності, маємо на увазі оповідання Шарлотти Перкінс Гілман «The Yellow Wall-Paper» та Кейт Чопін «The Awakening». Повторюваність мотивів та певна фантастичність, загадковість, яку спостерігаємо в цих творах, звичайно, в трансформованому вигляді постають в феміністичних антиутопіях уже ХХ століття. Поряд з феміністичними романами на формування феміністичної антиутопії значно вплинула й феміністична критика та теорія фемінізму, про що йшлося вище. Крім того, J. Cortiel наголошує на тому, що феміністична антиутопія, що виникла в 1970 р., запозичила ключові елементи класичної антиутопії, такі як, наприклад, зображення репресивного механізму влади і соціальна критика цих систем. [Cortiel, 2015]. Отже, підсумовуючи спостереження Cortiel доцільно говорити про поєднання рис антиутопії та жіночих романів у площині текстів феміністичних антиутопій. Тему влади чоловіка над жінкою, як провідної у феміністичній антиутопії, визначає у своєму дослідженні L.F. Jones: дія в таких творах відбувається в патріархальному суспільстві, де жінок об'єктивізують і пригнічують, центральною метафорою цього пригнічення є замовчування [9].

Узагальнивши зазначені думки констатуємо, що феміністична антиутопія – жанровий різновид антиутопії, що зображує тоталітарне суспільство, репресивний механізм якого спрямований на придушення жіночої індивідуальності, свободи. Феміністичні антиутопії спрямовані на критику гендерної нерівності, патріархальних соціальних структур, де панують чоловіки, а жінкам належить мовчати і коритись.

Виклад основного матеріалу. М. Етвуд – відома канадська письменниця, літературний критик, поет та феміністка, лауреат престижних літературних премій – премії Артура Кларка (1987), Букерівської премії (2000). Твори М. Етвуд охоплюють різноманітні теми, включаючи тему статі та ідентичності, релігії та міфу, мовного впливу, екологічних проблем, політики. Її перу належать 18 поетичних збірок, 11 нехудожніх творів, 9 збірок оповідань, 2 графічні романи, 18 романів, серед яких «Оповідь служниці» (1985).

Роман «Оповідь служниці» викликав неабиякий інтерес у наукових колах як в українському, так і в зарубіжному літературознавстві, йому присвячено багато статей та доповідей. Фактично всі дослідники розглядають його як феміністичну антиутопію, зокрема роботи Г. Ташенко, В. Кравченко, Ю. Жаданова, Л. Малімон, J. Cortiel, D. Ketterer та інших науковців.

Дії роману «Оповідь служниці» відбуваються в тоталітарній теократичній державі під назвою Гілеад, ідеологічним підґрунтям режиму слугує християнський фундаменталізм, релігійний напрям, який є досить популярним сьогодні. Перед нами опис життя згідно з традиціями класичної антиутопії: внаслідок військового перевороту в жінок відібрали базові людські права, поділили на касти, кожна каста має свою специфічну функцію в суспільстві. Служниці, до яких належить головна героїня Оффред, використовуються виключно для народження дітей, оскільки більшість жінок в суспільстві втратили репродуктивну здатність. Отже, суспільство в Гілеаді М. Етвуд зображує за традиційними канонами антиутопії, але новаторство полягає в проектуванні цих норм в першу чергу на жінок. Крім того, авторка кожній касті залишає лише одну функцію-роль у цьому світі: марфи-хатні робітниці, кухарки, еконодружини-одночасно жінки і марфи чоловіків з низьким соціальним статусом, нежінки виконують важку і небезпечну роботу, тітки-утверджують патріархальні порядки, вчителі та наглядачі.

«Ходять жінки з кошиками, деякі в червоному, деякі у тьмяно-зеленому кольорі Марф, деякі у смугастих сукнях, червоно-синьо-зелених, дешевих, убогих, що вказує на жінок бідніших чоловіків. Вони звуться Еконожжинами. Цих жінок не ділять за функціями, вони мають все робити самі, якщо можуть. Іноді проходить жінка, убрана в чорне, удова...на тротуарах не побачих Дружин Командорів. Лише в автомобілях.» [3, с. 22]

Роблячи акцент на жіночій безправності, авторка показує і кастовість чоловічого суспільства: хранителі, які виконують обов'язки охоронців, поліції, янголи – збройні сили Гілеаду, очі – таємна поліція. Найвищий статус мають командори, які керують державою.

Крім кастовості суспільства маємо й обмежений простір у романі, адже громадяни не мають права вільно пересуватися, територія держави огорожена стіною, на якій вішають противників режиму і людей, які порушували державний закон (наприклад, аборти), що є теж рисою класичної антиутопії.

Свій вплив на громадян держава підтримує за допомогою ритуалів, але ці ритуали стосуються переважно жінок, впливу на їхню психіку (пригадаймо, для прикладу, епізоди запліднення головної героїні, присутності на страті, навчання). Ритуали- це свого роду мантри для тренування психіки, придушення свободи особистості, вони дуже нагадують хвилинки ненависті в романі «1984» Дж. Орвелла.

Однак М. Етвуд знаходить досить несподіваний ракурс контролю- над людським тілом, зокрема жіночим. Проблема тілесності в романі постає у досить неочікуваний спосіб, що є також новаторством авторки та особливою рисою феміністичної антиутопії. Як зазначає Давиденко, у романі актуалізована подвійна концепція тіла й душі, якої дотримувалися в Гілеаді. Тіло жінки, призначене винятково для продовження роду, ретельно оберігалось, доглядалось, в той час як її емоційні, інтелектуальні, духовні запити були повністю знехтувані.[2]. Такий акцент на тілесності позбавляє жінку її природньої сутності, нівелює як особистість, зводить до рівня біологічної машини, тому й тіло їй не належить, не кажучи вже про власні думки та емоції. Як і в будь-якій тоталітарній системі, для утримування людей у покорі, потрібна ідеологія, яка визначає та оправдовує систему цінностей даного суспільства. У Гілеаді це релігійна ідеологія, що виправдовує цю систему пригнічення, а патрірхат доведений до крайності. Цитати та вирази з Біблії слугують прикриттям для можновладців, способом утримування людей у покорі, однак одночасно існує мережа борделів для високопосадовців (У Єзавелі), а за окрему суму можна купити індульгенцію (так звані сувої душі).

«Машини друкують молитиви... Їх замовляють... Є п'ять різних молитов : за здоров'я, добробут, смерть, народження, гріх. Обираєш, яку хочеш...тоді вводиш свій номер, щоб із твого рахунку списали гроші, і зазначаєш, скільки разів надрукувати молитву» [3, с. 221].

Купівля молитви вважається звичною справою, тоді як читання книг, письмо, ігри заборонені. Виходить, що суспільство приречене на німоту, забороняються знання та мова. Дослідниця К. Booker, яка досліджувала роль мови в ідеології тоталітарної держави, доводить, що деперсоналізація жінки, втрати власного імені є не чим іншим, як методом контролю над жінками і утвердження панівної ролі чоловіків в антиутопічному світі.[7].

Досить цікавим є хронотоп роману, адже події охоплюють минуле, теперішнє і майбутнє. Спогад і реальність постійно переплітаються в авторській оповіді, як минуле і сьогодення, ці два часові виміри складають життя Офред: спогади про дореволюційні часи й опис похмурої утопічної дійсності. Останні події в творі дають змогу зазирнути в майбутнє, в час, коли режим Гілеаду вже давно канув у небуття й існує лише в наукових дослідженнях вчених.

У розділі «Історичні нотатки» читач має змогу подивитися на життя в Гілеаді через 200 років після зображених подій. Зважаючи на те, що учасники наукової конференції мають неєвропейські імена (Джонні Собака – Що – Біжить, Маріанн-Серп Місяця), письменниця дає зрозуміти, що відбулася глобальна катастрофа і разом з тоталітарною державою зникла і ціла раса людей. Отже, М. Етвуд переконана, що тоталітарна держава нищить себе, запускаючи механізми самознищення через контроль та деперсоналізацію, суспільну німоту, що неминуче призводить до загибелі.

Досить яскравим прикладом феміністичної антиутопії в сучасній українській літературі є роман «ЛСД» І. Роздобудько. Творчість І. Роздобудько відрізняється жанровим різноманіттям, про що пише дослідниця Соколовська [6], адже творча спадщина І. Роздобудько представлена детективними романами, трилерами, романами- алюзіями, романами у новелах, антиутопіями.

«ЛСД» (ліцей слухняних дружин), за словами Роздобудько, є метафорою, бо в тексті цього роману йдеться про залежні стосунки, які є наркотиком, який підсовує нам телебачення і соціальні мережі, політика, поп-культура...Отже, в творі мова йде про нав'язування цінностей, моделей поведінки для жінки в суспільстві, яке не хоче відмов-

лятися від патріархальних норм. Ліцей та порядки в ньому – це й є тоталітарне суспільство, в якому дівчат з першого класу вчать бути хорошими дружинами. Ліцей є суспільством в мініатюрі, алегорією на наш світ. Проблематика цієї антиутопії набагато ширша і стосується не лише жіночої теми, а також моральної деградації суспільства, негативного впливу масової культури, перш за все телебачення, на свідомість людей. За такого підходу цей роман дотичніший до відомого роману-антиутопії Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом», ніж до роману «Оповідь служниці» М. Етвуд. Стосовно жанрового означення роману дослідники розходяться у визначеннях.

Дослідниця В. Кравченко жанрову природу роману визначає як жанровий синтез, виділяючи в творі риси любовного, детективного роману і соціальної фантастики[4]. Ю. Соколовська визначає роман як «антиутопію з елементами детектива»[6]. Зважаючи на порушену проблематику в творі – виховання покірних дружин, ми вважаємо за необхідне визначити твір як феміністичну антиутопію з елементами детективного роману.

В антиутопічному дусі описано простір в романі. Дія роману відбувається в закритому закладі, який має досить промовисту назву ЛСД Ліцей слухняних дружин, однак цей закритий світ співіснує з, відкритим світом, де чоловіки, що мають гроші, можуть купувати у ліцеї собі дружин.

Нарація ведеться від імені кількох осіб: ліцеїстки Пат, яка описує побут, навчання в ліцеї; приватного детектива Ланца, який розслідує вбивство іншої ліцеїстки Тур; в епілогах домінує оповідь від третьої особи. Така різнофокусна нарація, на наш погляд, дає можливість авторці різнопланового та об'єктивного зображення життя в ліцеї. В описах ліцею переважають антиутопічні мотиви, досить відчутним є вплив класичних антиутопій Замятіна, Орвелла, Бредбері та інших авторів. Ліцей представляє собою закритий простір, вихід за межі якого суворо забороняється ліцеїсткам. Життя ліцеїсток чітко регламентоване і контролюється вчителями на чолі з директоркою: *«крім мене, в дортуарі (так називаються наші спальні кімнати) ще п'ятеро: Рів, Озу, Ліл, Іта і Мія. Всі ми – курсантки передостаннього одинадцятого класу. Одна четверта класу – «сек-*

стет»... Нам не дозволено надто зближуватися між собою, адже тоді, за словами пані Директорки, починаються «стрітівські теревені»» [5, с. 280]. Обмеженість проявляється й на мовному рівні, адже кожна з дівчат при вступі до ліцею отримує прізвисько, що складаються з перших літер справжнього імені ліцеїстки, однак ця укорочена версія тебе справжньої примушує забути минуле, налаштовує на уніфіковане майбутнє, яке наперед визначено для тебе іншими.

Детективна складова жанру визначається впливом українських реалій, що втілено в образі сина депутата Алекса, який вчинив вбивство і довго залишався непокараним. Ця сюжетна лінія вводить у роман тему соціальної нерівності в суспільстві, безкарності, влади грошей, які панують у світі. З'ясовується страшна правда щодо призначення і подальшої долі ліцеїсток: *«п'ятдесят випускниць зі ста п'ятдесяти щорічно гинуть від рук своїх власників. І щорічно ці власники поновлюють своє членство у клубі ЛСД, обираючи собі нову жертву»*[5, с. 272].

Тема жінки-жертви, піднята у цьому романі авторкою, також дає право розглядати твір як феміністичну антиутопію.

Ще однією формотворчою антиутопічною характеристикою роману можна вважати зомбування свідомості людей. Неодноразово в творі згадуються ток-шоу і те, як за їх допомогою намагаються впливати на людську свідомість: *«Люди давно відвикли думати. Маю на увазі: відвикли думати довго й об'ємно. Відвикли аналізувати. Вони, мов примати, здатні сприймати картинку, рух, запах, звук, але не довго, не більш ніж п'ятнадцять хвилин, до того ж в одній безвимірній площині.»*[5, с. 280]. Маємо чітку схему одурманення та маніпуляції людиною «суспільством спектаклю», в якому тобі здається, що ти чогось вартий і робиш вибір, однак він тобі нав'язаний і від тебе нічого не залежить. Цей вплив і визначає майбутнє дівчат, паралізує їхню волю, думки та дії, готує до покори та слухняності: *«Будемо одружувати і розлучати, виховувати, народжувати, революціонувати, смішити, шокувати, роздавати мільйони – і все це привселюдно! Щоби ніхто не міг запідозрити нас у всесвітній змові проти цих простих смертних! Це буде їхній вибір»*[5, с. 280].

Отже, вплив засобів масової інформації, мережі Інтернет дозволяє контролювати суспільство на рівні ментальному, що характерно антиутопічному світу. Характеристикою феміністичної антиутопії можна вважати жанровий синтез як еклектичну ознаку роману, завдяки якому твориться новий тип літературного дискурсу, в якому жінка є не лише автором, а й творцем текстуальних значень.

Висновки. Проаналізувавши твори М. Етвуд «Оповідь служниці» та І. Роздобудько «ЛСД» як гіпотексти, визначаємо відповідно їх як феміністичні антиутопії. Феміністична антиутопія – жанровий різновид антиутопії, що зображує тоталітарне суспільство, респресивний механізм якого спрямований на придушення жіночої індивідуальності, свободи. Феміністична антиутопія спрямована на критику гендерної нерівності, патріархальних соціальних структур, жанрова природа творів визначається впливом антиутопічної традиції та феміністичної теорії та критики ХХ століття.

Обидва розглянуті нами твори представляють антиутопічний світ, де панують

патріархальні цінності, жінкам нав'язують певну роль в суспільстві. В обох романах дія відбувається в закритому просторі, вихід за межі якого суворо карається. В романі «ЛСД» це закритий пансіон, в якому дівчат роблять покірними та слухняними, щоб потім продати їх заможним чоловікам, що підкреслює їхній безправний статус. У романі «Оповідь служниці» дія відбувається в закритій тоталітарній державі Гілеад, де жінки позбавлені будь-яких людських прав. На події обох творів вплинули події з реального життя: «Оповідь служниці» була написана під впливом зростання популярності фундаменталістських християнських рухів, тоді як у «ЛСД» розглянуто вплив загальної тенденції зображення вторинності ролі жінки в суспільстві, зокрема через ЗМІ, ток-шоу, соціальні мережі. Проблематика роману І. Роздобудько охоплює проблему загальної моральної деградації суспільства, негативного впливу масової культури на свідомість мас, що зближує цей твір з антиутопією Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом».

Література:

1. Бовуар Сімона де. Друга стаття: У 2 т. Київ : Основи, 1994-1995. Т.1. 1994. 390 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/de_Bovuar_Simona/Druha_stat_Tom_1.pdf
2. Давиденко Г.Й., Чайка О.М., Гричаник Н.І., Кушнерьова М.О. Історія новітньої зарубіжної літератури. Київ : Видавництво «Центр учбової літератури», 2008, 274с.
3. Етвуд М. Оповідь служниці. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 272с.
4. Кравченко В.О., Зрай Н.А. Жанрові особливості роману Ірен Роздобудько «ЛСД. Ліцей слухняних дружин». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Філологія. Літературознавство.* 2016. Т. 276, Вип. 264. С. 74–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2016_276_264_14
5. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 2013, 317с.
6. Соколовська Ю.С. Особливості жанрових трансформацій прози Ірен Роздобудько. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Сер.: Філологія.* Вип. 70, 2014, С. 176–180.
7. Booker K. The Dystopian Impulse in Modern Literature. Fiction as Social Criticism. Westport, Connecticut, London : Greenwood Press. 1994, 204p.
8. Cortiel J. Feminist Utopia/Dystopia : Joanna Russ, The Female Man (1975), Marge Piercy, Woman on the Edge of Time (1976). *Boller, Alessandra (ed.): Dystopia, Science Fiction, Post-Apocalypse : Classics – New Tendencies – Model Interpretations.* Trier : WVT, 2015. pp. 155-169
9. Jones L.F. Breaking silences in feminist dystopias. *Utopian Studies* No. 3 (1991), pp. 7–11. URL : <https://www.jstor.org/stable/20718920> (дата звернення 12.03.2025)

References:

1. Bovuar, S. (1994) Druha stat [The Second Sex]. (Vols 1-2). Kyiv : Osnovy, 1, 390p. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/de_Bovuar_Simona/Druha_stat_Tom_1.pdf [in Ukrainian].
2. Davydenko, H.I., Chaika, O.M., Hrychanyk, N.I., Kushnerova, M.O. (2008). Istoriia novitnoi zarubizhnoi literatury [History of modern foreign literature]. Kyiv : Vydavnytstvo «Tsentr uchbovoi literatury», 274p. [in Ukrainian].
3. Etvud, M. (2017). Opovid sluzhnytsi [The Handmaid's Tale]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia. 272p [in Ukrainian].

4. Kravchenko, V.O., Zrai, N.A. (2016). Zhanrovi osoblyvosti romanu Iren Rozdobudko «LSD. Litsei slukhnianiykh družyn»[Genre features of the novel by Irene Rozdobudko «LSD. Lyceum of Obedient Wives»].Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademii». Serii : Filolohiia. Literaturoznavstvo. – Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of the “Kyiv-Mohyla Academy” complex. Series: Philology. Literary studies, 276(264), 74–77. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2016_276_264_14 [in Ukrainian].
5. Rozdobudko, I. (2013). LSD. Litsei slukhnianiykh družyn[LSD. Lyceum of Obedient Wives]. Kharkiv : Klub simeinoho dozvillia,317p. [in Ukrainian].
6. Sokolovska, Yu.(2014). Osoblyvosti zhanrovkykh transformatsii prozy Iren Rozdobudko [Peculiarities of genre transformations in prose by Iren Rozdobudko]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni VN Karazina. Ser.: Filolohiia. Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Philology, 70,176–180. [in Ukrainian].
7. Booker, K. (1994). The Dystopian Impulse in Modern Literature.Fiction as Social Criticism. Westport,Connecticut,London : Greenwood Press,204p.
8. Cortiel, J. (2015). Feminist Utopia/Dystopia : Joanna Russ, The Female Man (1975),Marge Piercy, Woman on the Edge of Time (1976). Boller, Alessandra (ed.): *Dystopia, Science Fiction, Post-Apocalypse : Classics – New Tendencies – Model Interpretations*. Trier : WVT, 155–169.
9. Jones, L.F. (1991). Breaking silences in feminist dystopias. Utopian Studies 3, 7–11. Retrieved from:<https://www.jstor.org/stable/20718920>

Стаття надійшла до редакції 26.08.2025

Стаття прийнята 19.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

КОНЦЕПТ ЛЮБОВІ ТА ЙОГО ВЕРБАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Дружбяк Світлана Володимирівна,

доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0001-8971-9852

Панчишин Дарія Олександрівна,

здобувач вищої освіти кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0009-0006-8481-9882

Статтю присвячено вивченню концепту «любов» як складного багатовимірного явища, що має глибоке філософське, культурне й мовне підґрунтя. Виявлено, що сучасна лінгвістика інтерпретує концепт «любов» крізь призму його багатозначності та контекстуальної варіативності: від романтичного й духовного почуття до трансформативної сили й джерела емоційних переживань. Окрему увагу зосереджено на вербалізації цього концепту на лінгвістичному рівні (лексичному, морфологічному, синтаксичному, стилістичному) та його художньому відтворенні у різних літературних творах, де любов постає як родинна прив'язаність, дружність, турбота, доброзичливість і романтичне почуття. Стаття показує, що концепт «любов» є універсальним і водночас культурно детермінованим явищем, яке у мовленні набуває різноманітних форм вираження, поєднуючи когнітивні, емоційні й соціальні аспекти людського буття. У статті узагальнено результати попередніх досліджень, які демонструють багатошарову структуру концепту «любов» та його неоднорідність у відтворенні. Зокрема, виокремлено основні семантичні компоненти цього концепту, поєднання яких формує широку палітру значень і емоційних відтінків. Аналіз художніх текстів показав, що любов може бути вербалізована не лише як інтимне почуття, а й як родинна близькість, братерська підтримка, щирість і турбота у міжособистісних стосунках. При цьому важливу роль відіграють мовні засоби: звертання, нестливі слова, граматичні структури та стилістичні засоби, що підкреслюють ніжність і щирість почуттів. Показано, що в різних контекстах концепт «любов» отримує нові смислові акценти – від символу духовної єдності до маркера культурних традицій. Таким чином, дослідження доводить, що вербалізація любові у сучасних творах є не лише відображенням індивідуального досвіду, а й універсальною стратегією конструювання ціннісної картини світу. Концепт «любов» у сучасній лінгвістиці постає як багатовимірне явище, що інтегрує емоційні, когнітивні та культурні смисли. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення механізмів його вербалізації у різних дискурсивних практиках, що дозволить глибше розкрити універсальність і специфіку цього феномену.

Ключові слова: концепт, вербалізація, концепт «любов», складові концепту.

Druzhbiak Svitlana, Panchyshyn Dariia. Concept of love and its verbalization in modern linguistics

The article is devoted to the study of the concept of “love” as a complex multidimensional phenomenon with deep philosophical, cultural, and linguistic foundations. It has been found that modern linguistics interprets the concept of “love” through the prism of its polysemy and contextual variability: from romantic and spiritual feelings to transformative power and a source of emotional experiences. Particular attention is focused on the linguistic level of verbalization of this concept (lexical, morphological, syntactic, stylistic) and its artistic realization in various works of art, where love appears as family attachment, friendship, care, kindness, and romantic feelings. The article aims to show that the concept of “love” is a universal and at the same time culturally determined phenomenon, which takes various forms of expression in speech, combining cognitive, emotional, and social aspects of human existence. The article summarizes the results of previous

studies that demonstrate the multilayered structure of the concept of "love" and its heterogeneity in linguistic realization. In particular, the main semantic components of this concept are highlighted, the combination of which forms a wide range of meanings and emotional nuances. An analysis of literary texts has shown that love can be verbalized not only as an intimate feeling, but also as family closeness, brotherly support, sincerity, and care in interpersonal relationships. At the same time, linguistic embodiment plays an important role: forms of address, terms of endearment, grammatical structures, and stylistic devices that emphasize tenderness and sincerity of feelings. It has been shown that in different contexts, the concept of "love" takes on new semantic accents – from a symbol of spiritual unity to a marker of cultural traditions. Thus, the study proves that the verbalization of love is not only a reflection of individual experience, but also a universal strategy for constructing a value-based picture of the world. Thus, the concept of "love" in modern linguistics appears as a multidimensional phenomenon that integrates emotional, cognitive, and cultural meanings. A promising direction for further research is to study the mechanisms of its verbalization in various discursive practices, which will allow for a deeper understanding of the universality and specificity of this phenomenon.

Key words: concept, verbalization, concept of "love," components of the concept.

Вступ. У сучасному мовознавстві поняття концепту посідає одне з провідних місць, оскільки саме воно забезпечує зв'язок між мовою, мисленням і культурою. Особливу увагу дослідників привертають концепти, які відображають універсальні смисли, властиві людському світосприйняттю. До таких належить концепт *любові*, що вважається одним із ключових у мовній картині світу, адже віддзеркалює як індивідуальний, так і колективний досвід, акумулює ціннісні орієнтири та культурні традиції.

Вивчення концепту *любові* важливе не лише з огляду на його філософську чи психологічну глибину, а й через способи його мовної репрезентації. Вербалізація цього концепту дозволяє простежити, які смисли та емоційні відтінки закріплені в національній мовній свідомості, як змінюється його наповнення у сучасному дискурсі та які мовні засоби виявляються найбільш продуктивними для його вираження.

Мета статті. З'ясувати змістовні та структурні особливості концепту «любов» в сучасній лінгвістиці та простежити специфіку його вербалізації, визначивши основні дискурсивні стратегії, за допомогою яких цей концепт реалізується.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістиці термін «концепт» має багатозначне й неоднозначне трактування. Це зумовлено тим, що концепт є абстрактною ментальною категорією, яку неможливо безпосередньо спостерігати, що й відкриває широкі можливості для його різноманітного інтерпретування. Концепт розглядають, як узагальнену одиницю мислення, яка репрезентує певну порцію впорядкованих знань – ідеальну сутність, що виникає в результаті досвіду вза-

ємодії людини з навколишнім світом, її практичної та інтелектуальної діяльності, а також на основі взаємозв'язків із уже сформованими концептами в її свідомості [3, с. 67].

Концепт трактується як ментальна одиниця пам'яті й мислення, яка зберігається в індивідуальній або колективній свідомості та відображає специфіку мовно-культурного досвіду. Як відомо, термін «*концепт*» має латинське походження (від *conceptus* – «задум», «поняття») і був уведений у філософський обіг середньовічним мислителем П'єром Абеляром, який розглядав концепти як божественно даровані першообрази людського мислення [5, с. 53].

Пізніші визначення ще більше деталізують це поняття. Згідно з одним із них, концепт – це окреме ментальне утворення, що виконує функцію базової одиниці когнітивного коду людини. Воно має відносно чітку внутрішню організацію, є результатом індивідуального та колективного пізнання, та містить енциклопедичну інформацію не лише про сам об'єкт або явище, а й про соціальну інтерпретацію та оцінне ставлення до нього. Типово концепт включає три ключові складові: чуттєво-образну, змістово-інформаційну та інтерпретаційну [3, с. 67].

У сучасному мовознавстві термін «концепт» трактується по-різному, і запропоновані дефініції охоплюють широкий спектр підходів. Поширеним є погляд, згідно з яким концепт має певний зв'язок із філософським уявленням про «реальну ідею» та може розумітися як формулювання, мисленнєвий образ чи домінантна думка, що визначає ідейний зміст художнього твору [7, с. 373]. Водночас, на відміну від абстрактної ідеї, літературний концепт завжди забарвлений емоційно, що

дозволяє говорити про нього як про ідейний пафос твору [4, с. 56].

В. Голобородько акцентує на відмінності між художнім образом і концептом: образ постає як властива мистецтву форма відтворення реальності, яка має більш конкретний і відносно усталений характер, тоді як концепт функціонує на рівні свідомості як узагальнена, абстрактна ментальна одиниця [1, с. 316].

Ми вважаємо, що концепти можна поділити відповідно до способу їх мовної репрезентації. Зокрема:

1. Повністю вербалізовані концепти, які знаходять своє відображення в мові через різноманітні лексичні засоби – окремі слова, стійкі словосполучення, фразеологізми та ідіоми.

2. Частково вербалізовані концепти, що існують переважно на рівні індивідуальної або колективної свідомості, але не отримують активного мовного втілення в процесі комунікації. Для повного й системного розуміння феномена концепту необхідним етапом є аналіз його внутрішньої структури.

А. М. Приходько виокремлює три основні складові структури концепту:

1. Понятійний субстрат

Закріплюється у вигляді денотативної одиниці, яка відображає окремий фрагмент знання про певне явище чи об'єкт дійсності. Цей компонент виконує семантичну й стилістичну функцію, впливаючи на процеси ідентифікації, усвідомлення та мовної репрезентації концепту реципієнтом.

2. Перцептивно-образний адстрат

Пов'язаний із чуттєвим і емоційним сприйняттям концепту, а також з тими асоціативними та візуальними образами, які він викликає у свідомості.

3. Ціннісний (волоративний) епістрат

Ключовий елемент концептуальної структури, що фіксує ставлення до концепту в межах аксіологічної системи певної культури й визначає його значущість для мовної спільноти [10].

У науковій традиції доволі часто концепт ототожнюють із поняттям. Така ідентифікація пояснюється їхньою спільною ментальною природою: обидва формуються через аперцепцію, що ґрунтується на внутрішньому рефлексивному досвіді. Ідея тлумачити концепт як різновид поняття бере свій початок

ще у середньовічному концептуалізмі, представниками якого були У. Оккам, Т. Гобс та Р. Абельяр [4, с. 56].

На нашу думку, однією з фундаментальних характеристик концепту є його тісний зв'язок із системами знань, культурними кодами, психологічними процесами та ціннісними орієнтирами певного етносу. Саме ці аспекти формують основу для різноманітних дефініційних моделей (далі – ДМ), що використовуються у науковому дискурсі для пояснення природи концепту.

Серед них ми виділяємо кілька ключових:

1. Концепт як епістемічне утворення

Виходить із того, що концепт є носієм знань, які виникають у результаті поєднання логічних, гносеологічних та когнітивних процесів.

2. Концепт як (психо)ментальне утворення

Тлумачить концепт як продукт людської свідомості, внутрішню ментальну конструкцію.

3. Концепт як (етно)культурне утворення

Підкреслює роль етнічного і культурного чинника у формуванні концепту як колективного досвіду певної соціальної спільноти.

4. Концепт як (прагма)регулятивне утворення

Акцентує на функціональному потенціалі концептів у дискурсі, їх здатності впливати на комунікативну поведінку, задавати норми, стратегії й стереотипи спілкування в межах конкретної культури.

5. Концепт як аксіологічне утворення

Ґрунтується на категорії духовної цінності та фіксує систему уявлень про моральні орієнтири: добро і зло, справедливість і кривду, любов і ненависть, красу й потворність тощо.

У сучасному мовознавстві тлумачення поняття «концепт» здебільшого ґрунтується на двох основних підходах – лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному. У межах першого підходу концепт розглядається як ментальна одиниця, що функціонує в межах психічних і когнітивних ресурсів людської свідомості. Він являє собою структуру знань та досвіду, яка зберігається в пам'яті, інтегрується у ментальний лексикон і формує частину концептуальної системи мови, відображаючи загальну картину світу, зафіксовану в людській психіці [11, с. 96]. У межах лінгвокультурологічного підходу концепт (зокрема культурний концепт) трактується як

фундаментальна одиниця культури, що слугує носієм і концентрованим виявом колективного культурного досвіду та цінностей етносу.

Вважаємо за доцільне підкреслити, що лінгвокогнітивний і лінгвокультурологічний підходи до аналізу концепту не суперечать один одному, а, навпаки, доповнюють різні аспекти цього складного феномена. Концепт як ментальна структура в індивідуальній свідомості водночас відображає та відкриває доступ до концептосфери культури, тобто колективного знання й досвіду соціуму. У свою чергу, концепт як культурна одиниця – це репрезентація накопиченого культурою колективного досвіду, який згодом засвоюється окремим індивідом. Відмінність між цими підходами полягає у напрямку аналітичного руху: у лінгвокогнітивному аспекті він спрямований від індивіда до культури, тоді як у лінгвокультурному – від культури до індивіда. Таким чином, поділ на зовнішній та внутрішній вектор сприйняття концепту є радше методологічною умовністю, оскільки в реальному пізнавальному процесі ці вектори утворюють єдину, багатовимірну динамічну систему [11, с. 96].

У різні епохи любов трактувалася по-різному: від тілесної сили в Аристотеля до духовного прагнення до ідеалу у Платона та жертвовної агапе в християнстві. Від Ренесансу до XVIII століття любов розглядалася як філософська та моральна категорія (Фічіно, Бруно, Кант, Гегель, Фіхте), поєднуючи етичні, соціальні й особистісні аспекти. Романтизм возвеличував її як духовну і моральну цінність, а у XX столітті фокус змістився на сексуальність і психологічні аспекти, підкреслені працями Фрейда і Фромма, які акцентували активні складові любові – турботу, відданість і пізнання [9, с. 242-246].

Сучасні дослідники розглядають концепт «любов» як багатовимірне явище, що охоплює щире емоційне почуття, об'єкт любові, духовне тяжіння та інтимні взаємини [2, с. 220]. Літературні приклади показують його реалізацію на різних рівнях: у дитячих стосунках і дружніх контактах, у романтичних і сімейних зв'язках, а також як джерело життєвих орієнтирів та душевних переживань [2, с. 220]. Таким чином, сучасне бачення концепту підкреслює його багато-

плановість, емоційну глибину та соціокультурну детермінованість.

Особливу авторську і знакову характеристику емоційних станів, почуттів і відчуттів любові в романі відображає їх амбівалентна природа, що проявляється через застосування епітетичних конструкцій, метафоричних образів, порівнянь і парафраз. Контрастне втілення любовних переживань досягається за допомогою контекстуальних зв'язків лексем з протилежними ціннісними смислами, докладних і багатошарових описів складних психоемоційних станів, а також відтворення внутрішніх портретів персонажів на фоні мальовничих українських пейзажів і природних картин [2, с. 221].

Концепт «любов» відзначається багатшаровою семантикою та складною багатовимірною мовною реалізацією. У художньому творі він проявляється на різних мовних рівнях:

1. Лексичному – через ласкаві та пестливі слова.
2. Морфологічному – за допомогою різних частин мови, їх форм і граматичних моделей.
3. Синтаксичному – у реченнях та їхніх елементах, що відрізняються комунікативною метою й емоційним забарвленням, а також у складних синтаксичних конструкціях.
4. Стилiстичному – через художні засоби та фігури, зокрема епітети, повтори, антитези тощо [8, с. 121].

Деякі дослідники вважають, що емоційно-телеономний концепт «любов» є складною ментальною структурою. Це надзвичайно широке поняття, яке охоплює різноманітні аспекти людського життя і супроводжує людину впродовж усього її існування: любов до батьків і дітей, любов до рідної землі, любов до самого себе, романтичні почуття, фізичний потяг – це лише частина можливих проявів любові. Ще в античності греки розділяли любов на три основні складові – духовну (агапе), душевну (філео) та тілесну (ерос). Агапе означає щире відданість певній особі чи ідеї (наприклад, іншій людині, Богу, родині), філео – це прихильність або захоплення кимось чи чимось (другом, улюбленою піснею, хобі), а ерос – фізичний потяг між партнерами [6, с. 60].

З трьох базових складників любові формуються сім можливих комбінацій, що відображають різні відтінки людського ставлення

до об'єкта: 1) ерос; 2) філео; 3) агапе; 4) ерос + філео; 5) філео + агапе; 6) ерос + агапе; 7) ерос + філео + агапе. Різна інтенсивність кожного елемента зумовлює ще більшу варіативність емоційного спектра, який узагальнено позначають як любов. Ерос вважається найперехіднішою формою: з часом він може трансформуватися в інші типи почуттів, наприклад, у любов-прив'язаність (філео), або поступово зникати [6, с. 60].

Ми проаналізували концепт «любові» у сучасних дослідженнях, аби побачити як, він виявляється у різних художніх творах. Зокрема, у романі Едіт Несбіт «Діти залізничі» концепт «любов» постає як багатогранне явище, що охоплює різні рівні людських стосунків. Він простежується у щирій прив'язаності дітей до батьків, у теплих та турботливих взаєминах між подружжям, у братерсько-сестринській підтримці та взаємній відданості, а також у дружньому й доброзичливому ставленні героїв до людей навколо. Особливу увагу привертає мовне оформлення цього почуття – пестливі звертання до матері (Mother, Mammy, Motherlove), що символічно поєднують образ матері з самою сутністю любові. Таким чином, Несбіт створює художній образ любові як гармонійної сили, що об'єднує родину, формує моральні цінності дітей та виявляється у відкритості до світу й інших людей.

Також, ми проаналізували твори О. Генрі і Е. Сігала. Аналізуючи концепт «любов» у межах цих творів ми побачили три семантичні групи цього концепту: любов – як почуття, де письменник описує прив'язаність і захоплення; любов-шлюб, де любов є обов'язком і вмінням тримати свою обіцянку перед коханою людиною; третьою семантичною групою є концепт «любов-святість» – який описує любов сакральним почуттям, що наділяє людину святістю з неземними рисами. Варто й згадати роман Наталії Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону», де концепт любов уособлює пристрасть і заборонене кохання між графом Адамом Родзінським та простою дівчиною Анною. Ми помітили, що сучасні письменники відійшли від стандартизованого відображення концепту «любов» – як чогось палкого та вічного, і характеризують це почуття як жагу до життя, самовідданість і турботу про себе. Наприклад, у книзі Світлани Таран

«Ми завжди були разом» дівчина Римма, дізнавшись про важку хворобу зрозуміла, наскільки є швидкоплинним життя, і почала цінувати й любити себе по-справжньому.

Індивідуально-авторське втілення концепту «любов» у романі Григорія Тютюнника «Вир» подається через лексико-семантичні варіації, зумовлені контекстом, і реалізується як на поверхневому, так і на глибинному рівнях смислового плану. Зокрема, у творі осмислюються такі значення [2, с. 220]:

1. Любов як романтичне почуття до представника протилежної статі.
2. Любов як глибоке духовне єднання.
3. Любов як трансформативна сила, що визначає життєві орієнтири людини.
4. Любов як джерело душевного болю та переживань.

Ці сенси виражені не лише прямо – через уживання відповідних іменників, прикметників, дієслів і прислівників, – а й опосередковано, завдяки авторським метафорам, асоціативно насиченим описам навколишнього світу, які передають емоційний стан персонажів без вживання прямої лексики на позначення любовних почуттів. Наприклад, любов, що вербалізується у понятті «ризик», «переживання» та «душевний біль» яскраво висвітлена у творі Людмили Волок «Дівчина без сукні», де секретарка Яна отримує напередодні Нового Року як подарунок сукню своєю мрії з безліччю таємниць, які їй необхідно розкрити. Також, у творі Дарини Гнатко «Він звав її Сандрою» любов перевтілює головну героїню, та є цією перетворювальною силою, завдяки якій героїня розуміє свій сенс життя, роздумує про своє буття і зустрічає кохання свого життя.

Ми зауважили, що у творі Болеслава Пруса «Лялька» концепт любов вербалізується як рушійна сила, яка пов'язана з егоїзмом, і набуває нового, гібридизаційного звучання: стосунки Станіслава Вокульського та Ізабелли Ленцкої символізують суспільну недоступність, що проявляється у «ляльковій красі», яка нав'язана суспільством. На нашу думку, це з однієї сторони збагачує бачення вчених на цей концепт, а з іншого боку – дещо обмежує «силу любові» та опускає її на кілька сходинок з сакрального почуття до чогось земного та матеріального.

Концепт любові є складним, багатограним і динамічним явищем, що перебуває на

перетині філософських, психологічних, культурологічних та лінгвістичних дискурсів. Його зміст постійно еволюціонує під впливом історичних, соціокультурних, релігійних і наукових змін. Від міфологічного й релігійного трактування до філософського осмислення, від ідеалізації романтичної любові до її критики у філософії ірраціоналізму чи психоаналізі – любов розглядається як основоположний елемент людського буття. У сучасному гуманітарному знанні любов дедалі більше сприймається не лише як емоція чи інстинкт, а як комплексне поняття, що включає когнітивні, моральні, соціальні та комунікативні складники. Це свідчить про те, що любов є не лише особистим переживанням, а й важливим елементом культурної свідомості та суспільного життя.

Висновки. Термін «концепт» має багатозначне й неоднозначне трактування. Це зумовлено тим, що концепт є абстрактною ментальною категорією, яку неможливо безпосередньо спостерігати, що й відкриває широкі можливості для його різноманітного інтерпретування. Концепт розглядають, як узагальнену одиницю мислення, яка репрезентує певну порцію впорядкованих знань – ідеальну сутність, що виникає в результаті досвіду взаємодії людини з навколишнім світом, її практичної та інтелектуальної діяльності, а також на основі взаємозв'язків із уже сформованими концептами в її свідомості.

Концепт «любов» є багатовимірним і мультимодальним явищем, що поєднує емоційні, духовні, моральні та соціокультурні аспекти людського життя. Його зміст змінювався

історично: від тілесної сили в античності та жертвової агапе в християнстві, через філософські й моральні інтерпретації Ренесансу, класичної та романтичної епох, до психологічних і екзистенціальних трактувань XX століття. Сучасні дослідники підкреслюють багатоплановість концепту, що реалізується на різних мовних рівнях (лексичному, морфологічному, синтаксичному, стилістичному), через різні види міжособистісних стосунків, духовне єднання, трансформацію почуттів та емоційні переживання. Крім того, любов проявляється як поєднання трьох складників – еросу, філео і агапе – що створює численні комбінації і варіанти емоційного спектра, роблячи її надзвичайно динамічним і глибоким феноменом. Таким чином, концепт «любов» виступає ключовим елементом не лише у мовній та літературній картині світу, а й у культурному, моральному й психологічному осмисленні людського буття.

Зміст цього концепту постійно еволюціонує під впливом історичних, соціокультурних, релігійних і наукових змін. У сучасному гуманітарному знанні любов дедалі більше сприймається не лише як емоція чи інстинкт, а як комплексне поняття, що включає когнітивні, моральні, соціальні та комунікативні складники. Це свідчить про те, що любов є не лише особистим переживанням, а й важливим елементом культурної свідомості та суспільного життя.

Перспективу наступних досліджень вбачаємо у ґрунтовному корпусобазованому аналізі концепту «любов» та його вербалізації у творах сучасних українських та європейських авторів.

Література:

1. Айзенбарт Л.М. Термін «Концепт»: проблема визначення та підходи до вивчення. *Наукові записки ТПНУ. Літературознавство*. 2016. № 45. С. 314–325.
2. Бойко Н. І., Самборин В.Л. Об'єктивація концепту любов у романі Григорія Тютюнника «Вир». *Література та культура Полісся*. Серія : Філологічні науки. Том 111, № 25, 2024. С. 214–223.
3. Гарбера І.В. Функціонування терміна «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вісник Донецького Національного університету, Сер. Б: Гуманітарні науки*, № 1-2, 2014. С. 65–71.
4. Дружбяк С.В., Француз В. В. Особливості вербалізації концептів «війна» та «мир» у політичному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2024. Вип. 68. С. 55–60.
5. Кириленко М.О. Трактування термінів «концепт» та «поняття» в сучасній лінгвістиці. Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 3 жовтня 2024 р. м. Білоцерківський НАУ. С. 53–54
6. Кожухова Г.О. До проблеми дослідження емоційних універсальних концептів (на прикладі концепту «любов»). *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки*. 2017. Кн. 1. С. 58–61.

7. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. Київ : Академія, 2007. 752 с.
8. Мельник Л.Б. Концепт любов у романі Олени Печорної «Фортеця для серця». *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. № 15, 2021. С. 117–122.
9. Панченко О.О. Філософський фундамент дослідження концепту «Любов» у сучасній англійській мові. *Нова філологія*. 2011. № 44. С. 242–246.
10. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
11. Шарапановська Ю.В. Засади вивчення концепту в лінгвістиці. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса. 2021. Вип. 34. С. 95–99

References:

1. Aizenbart, L. M. (2016). Termin “Kontsept”: problema vyznachennia ta pidkhody do vyvchennia [The term «Concept»: The problem of definition and approaches to study]. *Naukovi zapysky TNPU. Literaturoznavstvo*, (45), 314–325. [in Ukrainian].
2. Boiko, N. I., & Samboryn, V. L. (2024). Obiektivatsiia kontseptu liubov u romani Hryhorii Tiutiunnya “Vyr” [Objectification of the concept of love in Hryhorii Tiutiunnyk's novel *Vyr*]. *Literatura ta kultura Polissia. Serii: Filolohichni nauky*, 111(25), 214–223. [in Ukrainian].
3. Harbera, I. V. (2014). Funktsionuvannia termina “kontsept” u suchasni linhvistytsi [Functioning of the term “concept” in modern linguistics]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii B: Humanitarni nauky*, (1–2), 65–71. [in Ukrainian].
4. Druzhbiak, S. V., & Frantsuz, V. V. (2024). Osoblyvosti verbalizatsii kontseptiv “viina” ta “myr” u politychnomu dyskursi [Peculiarities of verbalization of the concepts “war” and “peace” in political discourse]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, (68), 55–60. [in Ukrainian].
5. Kyrylenko, M. O. (2024, October 3). Traktuvannia terminiv “kontsept” ta “poniattia” v suchasni linhvistytsi [Interpretation of the terms “concept” and “notion” in modern linguistics]. In *Innovatsiini psykhologopedahohichni, linhvistychni ta pravovi zasady ahrarnoi nauky v umovakh mizhkulturnoi ahrarnoi komunikatsii: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 53–54). Bila Tserkva NAU. [in Ukrainian].
6. Kozhukhova, H. O. (2017). Do problemy doslidzhennia emotsiinykh universalnykh kontseptiv (na prykladi kontseptu “liubov”) [On the problem of studying emotional universal concepts (on the example of the concept “love”)]. *Naukovi zapysky [Nizhynskyi derzhavnyi universytet im. Mykoly Hoholia]. Filolohichni nauky*, (1), 58–61. [in Ukrainian].
7. Hromiak, R., & Kovaliv, Yu. (Eds.). (2007). *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Literary studies dictionary-reference]. Kyiv: Akademiia. [in Ukrainian].
8. Melnyk, L. B. (2021). Kontsept liubov u romani Oleny Pechornoï “Fortetsia dlia sertsia” [The concept of love in Olena Pechorna's novel *Fortress for the Heart*]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Serii: Filolohichni nauky (Movoznavstvo)*, (15), 117–122. [in Ukrainian].
9. Panchenko, O. O. (2011). Filosofskyi fundament doslidzhennia kontseptu “liubov” u suchasni anhliiskii movi [The philosophical foundation of studying the concept of “love” in modern English]. *Nova filolohiia*, (44), 242–246. [in Ukrainian].
10. Prykhodko, A. M. (2008). *Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvni paradyhmi linhvistyky* [Concepts and concept systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]. Zaporizhzhia: Premier. [in Ukrainian].
11. Sharapanovska, Yu. V. (2021). Zasady vyvchennia kontseptu v linhvistytsi [Principles of studying the concept in linguistics]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, (34), 95–99. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

Стаття прийнята 29.08.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 811.111'373'42

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.9>

АНГЛОМОВНА ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

Єрмоменко Світлана Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0002-8145-9483

Строченко Леся Василівна

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри іноземних мов

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0003-3619-3484

Стаття присвячена комплексному аналізу англомовної юридичної термінології в аспекті перекладу українською мовою. У роботі розглянуто структурно-семантичні характеристики юридичної термінології, зокрема словотвірні моделі (афіксацію, словоскладання, конверсію), морфологічну стабільність, утворення стійких словосполучень, наявність архаїзмів та латинізмів, що засвідчують спадкоємність англосаксонського права. Значну увагу приділено семантичним особливостям термінів, серед яких прагнення до моносемії у межах фахового вжитку, водночас полісемія та варіативність на стику з побутовою лексикою, високий рівень абстрактності та синонімія, зумовлена історичними контактами. Визначено основні труднощі перекладу англомовних юридичних термінів, пов'язані з відсутністю повних концептуальних відповідників в українській правовій системі, семантичною асиметрією, культурними розбіжностями та особливостями стилю англомовних юридичних текстів. З'ясовано, що ці труднощі потребують від перекладача не лише мовної, а й професійно-правової компетентності. У статті проаналізовано найпоширеніші перекладацькі стратегії відтворення термінів: калькування, використання функціональних еквівалентів, описовий переклад, транслітерація та збереження латинських виразів. Підкреслено ефективність комплексного підходу, коли поєднуються різні стратегії для досягнення точності та зрозумілості перекладу. Окреслено перспективи подальших досліджень і вдосконалення перекладацької практики: створення уніфікованих термінологічних баз, електронних корпусів паралельних текстів, впровадження сучасних цифрових технологій і розробка методичних рекомендацій для перекладачів. Зроблено висновок, що системний аналіз англомовної юридичної термінології є важливим кроком на шляху до підвищення якості перекладу та забезпечення ефективної міжнародної правової комунікації.

Ключові слова: англомовна юридична термінологія, переклад, перекладацькі стратегії, калькування, функціональний еквівалент, описовий переклад.

Yeromenko Svitlana, Strochenko Lesia. English Legal Terminology in the Aspect of Translation

The article is devoted to a comprehensive analysis of English legal terminology in the aspect of translation into Ukrainian. The study examines the structural and semantic characteristics of legal terminology, in particular word-formation models (affixation, compounding, conversion), morphological stability, the formation of stable collocations, as well as the presence of archaisms and Latinisms that reflect the continuity of Anglo-Saxon law. Considerable attention is paid to the semantic features of terms, including the tendency toward monosemy within professional usage, while polysemy and variability appear at the intersection with general vocabulary, along with a high level of abstraction and synonymy resulting from historical contacts. The main difficulties in translating English legal terms are identified, namely the lack of full conceptual equivalents in the Ukrainian legal system, semantic asymmetry, cultural differences, and the stylistic specificity of English legal texts. It is noted that these challenges require from the translator not only linguistic but also professional

legal competence. The article analyzes the most common translation strategies for rendering legal terms: calquing, the use of functional equivalents, descriptive translation, transliteration, and the preservation of Latin expressions. The effectiveness of an integrated approach, which combines various strategies to achieve both accuracy and clarity, is emphasized. The prospects for further research and improvement of translation practice are outlined, including the development of unified terminological databases, electronic corpora of parallel texts, the introduction of modern digital technologies, and the creation of methodological guidelines for translators. It is concluded that a systematic analysis of English legal terminology is an important step toward improving the quality of translation and ensuring effective international legal communication.

Key words: *English legal terminology, translation, translation strategies, calquing, functional equivalent, descriptive translation.*

Вступ. Англomовна юридична термінологія становить одну з найбільш розвинених і водночас найскладніших терміносистем сучасної англійської мови, яка формується під впливом історичних, соціокультурних і правових чинників. Її функціонування зумовлене не лише динамічним розвитком права як суспільного інституту, що постійно оновлюється відповідно до потреб суспільства, а й провідною роллю англійської мови як глобального інструмента правової, політичної та економічної комунікації. У сучасних умовах глобалізації, коли зростає кількість міждержавних правових контактів, міжнародного бізнесу та інтеграційних процесів, саме англійська мова дедалі більше закріплюється як універсальна мова міжнародного права, а переклад юридичних текстів англійською та з англійської мови набуває виняткової значущості.

Актуальність дослідження цієї терміносистеми зумовлена необхідністю уніфікації та адекватного відтворення юридичної термінології в перекладі, адже навіть незначні неточності чи зміщення смислу можуть призвести до серйозних юридичних наслідків, що позначаються на тлумаченні законів, укладенні міжнародних угод та винесенні судових рішень. Особливої ваги це набуває у зв'язку з розширенням міжкультурної взаємодії, коли різні правові системи стикаються з проблемою термінологічної невідповідності.

Вивчення механізмів формування, функціонування та перекладу англomовних юридичних термінів є одним із ключових завдань сучасної перекладознавчої науки, оскільки воно має не лише теоретичну, а й вагому практичну цінність для фахівців-юристів, професійних перекладачів, науковців і викладачів. Розробка ефективних перекладацьких стратегій і методичних рекомендацій сприятиме підвищенню якості перекладу юридичних текстів, забезпеченню точності правових комунікацій і формуванню єдиного терміно-

логічного простору, що відповідає вимогам сучасної міжнародної співпраці.

Мета статті – проаналізувати особливості англomовної юридичної термінології в аспекті перекладу, з'ясувати основні проблеми, що виникають у процесі відтворення юридичних термінів українською мовою, та окреслити можливі шляхи їх подолання.

Для досягнення цієї мети передбачено виконання таких завдань: визначити основні структурно-семантичні характеристики англomовної юридичної термінології; охарактеризувати труднощі перекладу юридичних термінів, зумовлені міжмовними та міжкультурними відмінностями; проаналізувати найбільш поширені перекладацькі стратегії й способи відтворення юридичних термінів українською мовою; окреслити перспективи подальшого дослідження та вдосконалення практики перекладу юридичних текстів.

Результати. У сучасних дослідженнях перекладознавства значну увагу приділено аналізу граматичних, лексичних, термінологічних та жанрово-стилістичних труднощів, що виникають у процесі відтворення англomовних спеціалізованих текстів [1]. Підкреслюється необхідність точності у передачі змісту й уникнення багатозначності, що особливо актуально для юридичної сфери.

Систематизовані підходи до навчання майбутніх перекладачів орієнтовані на формування перекладацьких трансформацій та стратегій подолання міжмовних і міжкультурних розбіжностей [2]. Наголошується на важливості розвитку професійної компетентності у роботі з терміносистемами, де кожне поняття має чіткі межі.

Теоретичні дослідження перекладу розглядають текст з різних аспектів – лексичного, граматичного, стилістичного та культурного, що дозволяє виявити механізми функціонування спеціалізованої лексики, зокрема юридичної [3].

У працях, присвячених перекладу політичних, економічних і громадсько-політичних текстів, аналізується специфіка передачі лексики, пов'язаної з міжнародними організаціями, що має прямий зв'язок із юридичною термінологією [4].

Окремий напрям становлять дослідження англomовної юридичної літератури, де висвітлюються структурні особливості юридичної мови, проблеми перекладу контрактів, угод і законодавчих актів, а також пропонуються практичні моделі перекладацьких рішень [5].

Англomовні посібники та курси зосереджуються на систематичному описі юридичної англійської, включно з аналізом термінів, сталих виразів і синтаксичних структур. Поєднання теоретичного матеріалу й практичних завдань робить ці джерела цінними для вдосконалення перекладацьких навичок [6; 7].

Довідкові енциклопедичні матеріали пропонують термінологічне підґрунтя для дослідження юридичної лексики, забезпечуючи дефініції та класифікації [8].

Вагоме значення мають дослідження, що присвячені перекладу міжнародних правових документів. На прикладі текстів угод у сфері прав людини аналізуються труднощі відтворення специфічних термінів і пропонуються можливі варіанти їх подолання [9].

Таким чином, у наукових працях окреслено широке коло аспектів, пов'язаних із перекладом англomовних спеціалізованих текстів: від загальнотеоретичних положень і навчальних практик до конкретних рекомендацій щодо юридичної термінології. Водночас залишається актуальним комплексний аналіз англomовної юридичної термінології саме в аспекті перекладу українською мовою, що й становить предмет даної статті.

Англomовна юридична термінологія становить складну багаторівневу систему, що характеризується як структурними, так і семантичними особливостями. Аналіз проведено на матеріалі спеціалізованого словника [10]. На рівні структури простежується активне використання словотвірних моделей – афіксації, словоскладання та конверсії. Значна частина термінів утворена у вигляді стійких словосполучень, де переважають атрибутивні конструкції типу *contract law* чи *criminal responsibility*, а також моделі з прийменниками на зразок *rule of law* чи *court of appeal*. Для терміносистеми права характерна

морфологічна стабільність, зокрема вживання іменників переважно в однині незалежно від кількісних значень, як у випадку з *evidence* чи *legislation*. Важливим чинником є також традиційність, що зумовлює збереження архаїзованих форм і латинізмів (*habeas corpus*, *prima facie*, *affidavit*), які засвідчують спадкоємність англосаксонської правової системи.

У семантичному плані англomовні юридичні терміни прагнуть до однозначності в межах професійного вжитку, проте багато з них демонструють полісемію на стику із загальною мовою. Такі слова, як *consideration*, *action*, *party*, *execution*, у побутовому вжитку мають інші значення, а в правовому контексті набувають спеціалізованого змісту. Більшість термінів вирізняється високим рівнем абстрактності та позначає правові категорії й процеси на кшталт *liability*, *jurisdiction*, *equity*, *immunity*. Спостерігається явище синонімії та варіативності, спричинене історичними впливами англосаксонського та нормансько-французького пластів лексики, що зумовило дублети й стали сполучуваністю типу *will – testament*, *null and void*, *aid and abet*. Особливе місце посідають латинські вирази (*mens rea*, *bona fide*, *ratio decidendi*), які функціонують як універсальні правові концепти та забезпечують міжнародну зрозумілість юридичного дискурсу.

Функціонально-семантичні характеристики цієї терміносистеми визначаються прецизійністю, адже юридична мова вимагає максимальної точності, і навіть незначна варіація може призвести до правових наслідків. Вона також відзначається консервативністю: у ній зберігаються сталі вирази та форми, які давно вийшли з ужитку в загальній англійській мові (*hereinafter*, *aforementioned*). Нарешті, англomовна юридична термінологія є системною, оскільки кожен термін має чітке місце у галузевій ієрархії, наприклад *constitutional law*, *criminal law*, *family law*.

Отже, англomовна юридична термінологія поєднує структурну стійкість, зумовлену ustalеними моделями словотвору та збереженням архаїчних елементів, із семантичною специфікою, що виявляється у прагненні до моносемії, високій абстрактності та міжнародній універсальності, що забезпечує її функціонування як відносно замкненої, стабільної та водночас гнучкої системи, здатної відображати сучасні потреби права.

Труднощі перекладу англomовної юридичної термінології значною мірою зумовлені міжмовними та міжкультурними відмінностями, що проявляються на кількох рівнях. Насамперед, у правових системах різних країн відсутня повна концептуальна відповідність: багато понять англійського права не мають прямого аналога в українській юридичній традиції (*equity, trust, consideration*), що ускладнює пошук адекватних перекладацьких рішень. Виникає явище так званих «реалій права», коли термін закріплений за конкретною правовою культурою і не піддається прямому відтворенню іншою мовою.

Семантичні розбіжності також стають джерелом проблем: однакові за формою одиниці можуть мати різний обсяг значення у двох системах (*lawyer, advocate, solicitor, barrister*), тоді як українська правова традиція не завжди розрізняє ці категорії. Окремі труднощі створює полісемія та варіативність англomовних термінів, що у загальній мові й у правовому контексті функціонують по-різному (*action, party, execution*).

Міжкультурний аспект зумовлює додаткові бар'єри. Юридична англійська відзначається високою формалізацією та консервативністю, у ній поширені архаїзми й латинські вирази (*hereinafter, mens rea, bona fide*), які не мають звичних відповідників в українському правовому дискурсі й потребують або калькування, або адаптації. Крім того, сама стилістика юридичного тексту в англomовній традиції відрізняється багатослівністю, ускладненими синтаксичними конструкціями та дублетами (*null and void, aid and abet*), тоді як українська правова мова тяжіє до більшої лаконічності та прагматичності.

Таким чином, переклад юридичної термінології ускладнюється відсутністю повних відповідників, семантичною асиметрією, культурними відмінностями правових систем і стилістичною специфікою англomовного правового дискурсу, що потребує від перекладача не лише мовної, а й фахової компетентності, здатності до інтерпретації й вироблення адекватних перекладацьких стратегій.

Аналіз перекладацьких стратегій у відтворенні англomовної юридичної термінології [11] засвідчує, що найбільш поширеними є кілька основних підходів, кожен із яких використовується залежно від контексту та наявності відповідників у цільовій мові.

Одним із провідних способів є калькування, яке дозволяє зберегти формальну структуру терміна (*rule of law – верховенство права, burden of proof – тягар доказування*). Цей метод забезпечує точність і відтворює концептуальну структуру, однак не завжди гарантує зрозумілість для нефахівця.

Іншим поширеним прийомом є використання функціональних еквівалентів, коли термін перекладається за допомогою одиниці української правової системи, близької за змістом (*solicitor – адвокат, barrister – баристер/адвокат у суді*). Такий підхід підвищує зрозумілість, проте може призводити до втрати специфіки англійського права. У випадках, коли повний еквівалент відсутній, застосовується описовий переклад, що пояснює сутність терміна (*trust – форма управління майном, за якої власник передає його довіреній особі для управління в інтересах вигодонабувача*). В окремих випадках вдаються до транслітерації або збереження латинізмів (*habeas corpus, mens rea*), що відповідає міжнародній практиці й забезпечує точність відтворення, але потребує додаткових пояснень.

Комплексний підхід полягає у поєднанні зазначених стратегій: наприклад, калькування доповнюється описовим перекладом чи примітками для роз'яснення культурно специфічних понять.

Перспективи подальшого дослідження та вдосконалення практики перекладу юридичних текстів пов'язані насамперед із розробленням системи уніфікованих термінологічних баз, які б враховували особливості українського права та відповідність міжнародним стандартам. Актуальною залишається потреба створення електронних корпусів юридичних текстів, що містили б паралельні переклади, аби забезпечити порівняльний аналіз та стандартизацію вживання. Важливим напрямом є також інтеграція сучасних технологій, зокрема систем автоматизованого перекладу та термінологічних менеджерів, які здатні підвищити точність і швидкість роботи перекладача.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що англomовна юридична термінологія становить складну й водночас цілісну систему, яка поєднує структурну стійкість і семантичну специфіку. Вона базується на усталених словотвірних моделях, зберігає

архаїчні та латинські елементи й вирізняється високим рівнем абстрактності, що ускладнює її переклад українською мовою. Основними проблемами виявлено відсутність повних відповідників, семантичну асиметрію та розбіжності між англосаксонською й українською правовими традиціями, що зумовлює потребу в пошуку гнучких перекладацьких рішень.

Аналіз перекладацьких стратегій засвідчив, що найбільш поширеними способами відтворення є калькування, використання функціональних еквівалентів, описовий переклад та збереження латинізмів. Їхнє застосування залежить від контексту й ступеня закріпленості поняття в українській правовій

системі. У практиці перекладу ефективним виявляється комплексний підхід, що поєднує кілька стратегій для досягнення максимальної точності й зрозумілості.

Подальші наукові пошуки повинні зосереджуватися на вивченні динаміки розвитку юридичної англійської, впливу глобалізації та цифровізації на формування нових термінів, а також на розробці методичних рекомендацій для підготовки перекладачів, які спеціалізуються на правовій сфері. У перспективі це сприятиме створенню більш цілісної та стандартизованої практики перекладу юридичних текстів, що відповідає вимогам міжнародної комунікації та правової точності.

Література:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. 5-е вид., випр. Вінниця : Нова Книга, 2018. 656 с.
2. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ : Інкос, 2002. 320 с.
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). 5-е вид., випр. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2017. 448 с.
4. Ребрій О.В. Переклад англійської громадсько-політичної літератури. Європейський союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2020. 240 с.
5. Черноватий Л.М., Карабан В.І. Переклад англійської юридичної літератури. Навчальний посібник. Вид. 4-е, випр. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2016. 280 с.
6. Haigh R. Legal English. London : Routledge, 2015. 360 p.
7. Maison C., Atkins R. The Lawyer's English Language. Coursebook. London : Global Legal English, 2007. 452 p.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
9. Переклад текстів міжнародних англійських угод українською мовою. Три базові угоди у галузі прав людини : навчальний посібник. Черноватий Л.М. та інші. Вінниця : нова книга, 2017. 272 с.
10. Legal dictionary. URL: <https://dictionary.law.com/> (дата звернення: 16.08.2025)
11. Великий англо-український словник / за редакцією М.В. Адамчика. Київ : Вища школа, 1999. 1597 с.

References:

1. Karaban, V. I. (2018). Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury: Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature: Grammatical difficulties, lexical, terminological, and genre-stylistic problems] (5th ed., rev.). Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
2. Kovalenko, A. Ya. (2002). Zahalnyi kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu [General course of scientific and technical translation]. Kyiv: Inkos. [in Ukrainian].
3. Korunets, I. V. (2017). Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad) [Theory and practice of translation (aspect translation)] (5th ed., rev. & ext.). Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
4. Rebrii, O. V. (2020). Pereklad anhlo-movnoi hromadsko-politychnoi literatury. Yevropeyskyi soiuz ta inshe mizhnarodni politychni, ekonomichni, finansovi ta viiskovi orhanizatsii: Navchalnyi posibnyk [Translation of English-language socio-political literature. The European Union and other international political, economic, financial and military organizations: A textbook]. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
5. Chernovaty, L. M., & Karaban, V. I. (2016). Pereklad anhlo-movnoi yurydychnoi literatury: Navchalnyi posibnyk [Translation of English-language legal literature: A textbook] (4th ed., rev. & ext.). Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
6. Haigh, R. (2015). Legal English. London: Routledge.
7. Maison, C., & Atkins, R. (2007). The lawyer's English language coursebook. London: Global Legal English.
8. Selivanova, O. O. (2006). Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: Terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].

9. Chernovaty, L. M., et al. (2017). Pereklad tekstiv mizhnarodnykh anhlomovnykh uhod ukrainskoiu movoiu. Try bazovi uhody u haluzi prav liudyny: Navchalnyi posibnyk [Translation of texts of international English-language agreements into Ukrainian. Three basic human rights treaties: A textbook]. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
10. Legal dictionary. (n.d.). Law.com Dictionary. <https://dictionary.law.com/>
11. Adamchuk, M. V. (Ed.). (1999). Velykyi anhlo-ukrainskyi slovnyk [Comprehensive English-Ukrainian dictionary]. Kyiv: Vyshcha Shkola. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 04.08.2025

Стаття прийнята 19.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 821.161.2-31.091 Гай-Головка
DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.10>

ПОВІСТЬ «ІМ ДЗВОНИ НЕ ДЗВОНИЛИ» ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА: ІМАГОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Журба Світлана Степанівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0002-6090-7742

Статтю присвячено імагологічному дискурсу повісті українського діаспорного письменника Олекси Гай-Головка «Ім дзвони не дзвонили». Художня інтерпретація буття людини в тоталітарному суспільстві дозволила письменнику зобразити трагедію українського селянства, вимирання мешканців сіл під час Голодомору 1932–1933 років. Акцентовано на збереженні й дотриманні загальнолюдських та християнських цінностей, традицій, моралі, що є основою української душі, яка не приймає чуже – більшовицьке. Вказано, що у творі нав'язування ідей радянською владою приводить до руйнування побуту селян, релігійних основ. Насильницьке насадження Чужого стає причиною знищення Свого, рідного: села Світле, Вишеньки із споконвічними традиціями перетворилися на пустку. З'ясовано, що концепт «чужий» вживається у значенні ворожий, зловійний, загрозливий.

Засвоєння споконвічного культурного коду українців відбувається через збереження сакральних національних стереотипів (Свого) та відмежування від советського (Чужого). Зазначено, що проєктуючи на тогочасну дійсність біблійні мотиви, письменник органічно вписує їх у сюжетну канву твору. Через образи з Святого Письма (раю – пекла, Каїна й Авеля), Заповіді Божі автор віддзеркалює трагедію українського селянства. Образи українських селян, священника постають особистостями, що шанують традиції, загальноприйняті норми моралі, зберігають силу духу в час трагічних подій. Документальна основа твору та автобіографічний досвід (прототипами персонажів повісті стала родина письменника) акумульовано через біблійні істини, духовну енергію слова Божого, філософію буття українського народу. Текстова присутність образів розгортається в імагологічному аспекті «своє/чуже», власне українське і нав'язане владою.

Ключові слова: імагологія, «свій», «чужий», національний образ, біблійні образи, християнські цінності, Голодомор, Олекса Гай-Головка.

Zhurba Svitlana. The story “For Them Bells did not Toll” Oleksa Hai-Holovko: Imagological aspect

The article is devoted to the imagological discourse of the story of the Ukrainian diaspora writer Oleksa Hai-Holovka “For Them Bells did not Toll”. The artistic interpretation of human being in a totalitarian society allowed the writer to depict the tragedy of the Ukrainian peasantry, the extinction of villagers during the Holodomor of 1932-1933. It is emphasized on the preservation and observance of universal and Christian values, traditions, morality, which is the basis of the Ukrainian soul, which does not accept alien – Bolshevik. It is stated that in the work of imposing ideas by the Soviet authorities leads to the destruction of the life of peasants, religious foundations. The violent planting of another is the reason for the destruction of their own, the native: the villages of Svitle, the cherries with the original traditions have become a wasteland. The inhabitants of the light are divided into two camps according to their outlook: the priest and the peasants supporting it and the Komsomol, the Bolshevik servants. It is found that the concept of “alien” is used in the sense of hostile, evil, threatening.

It is stated that by projected reality biblical motives, the writer organically enters them into the plot canvas of the work. Due to the images of Scripture (Paradise – Hell, Cain and Abel), the commandments of God's commandments reflect the tragedy of the Ukrainian peasantry. The images of Ukrainian peasants, the priest are persons who honors traditions, generally accepted norms of morality, retain the power of the spirit in the time of tragic events. The documentary basis of the work and autobiographical experience (prototypes of

the characters of the story became accumulated through the biblical truths, the spiritual energy of the Word of God, the philosophy of being the Ukrainian people. The textual presence of refinement is unfolded in the imagological aspect of "own" and "foreign", actually Ukrainian and imposed by the authorities.

Key words: *imagology, "own", "foreign", national image, biblical images, christian values, Holodomor, Oleksa Hai-Holovko.*

Вступ. Національний образ у художньому тексті є структурою, що презентує зображення традицій та звичаїв, побуту, мовлення, релігійний світогляд, ставлення до історичних подій, віддзеркалює сприйняття *Іншого/Чужого*. Концепт *Чужий* в імагологічному аспекті в прозі діаспори трактується від сприймання «не-свого» до загрозливого, ворожого, зловіщого та оцінки представників радянської влади. Провідна роль у збереженні національних традицій належить творам, у яких актуалізується онтологічне буття українського народу. Художня рецепція трагічних сторінок історії українського народу, екзистенція людського буття в часи тоталітарного режиму, фізичне винищення українців під час Голодомору 1932–1933 років знайшли відображення у творах Василя Барки, Олекси Гай-Головка, Докії Гуменної, Олени Звичайної, Ольги Мак, Корнила Ластівки, Тодося Осьмачки, Уласа Самчука, Василя Чапленка, Іванни Чорнобривець та ін. Письменники діаспори розкривають внутрішній стан людини в період національної катастрофи, звертаються до ситуації апокаліптичного переживання історії, коли нівелюються засади людяності, що демаскували аморальність радянського тоталітарного режиму. Через опозицію «добро – зло», «своє – чуже», «правда – кривда» Олекса Гай-Головка в повісті «Їм дзвони не дзвонили» змалював родину священника, життя мешканців кількох українських сіл, органічно поєднав переживання людини, яка не піддається впливу тоталітарного режиму з натуралістичним відтворенням картин самого голоду. У творі письменник зобразив реалії життя українців, зміну їх становища, вплив ідеології, негативні образи представників більшовицької влади і знищення ними духовних устоїв, використовуючи опозицію *Свій* (власне український) та *Чужий* (чужорідний, загрозливий для життя).

Увага літературознавців до творчості Олекси Гай-Головка засвідчена науковими працями, в яких окреслено жанрово-стильові особливості творів письменника (Л. Каплична «Художньо-документальна проза Олекси

Гай-Головка: проблематика і жанрова специфіка»), художньо-історіософський вимір прози (В. Мацько «Українська еміграційна проза ХХ століття», П. Сорока «Літературно-творчий шлях Олекси Гай-Головка»), синтез художнього й автобіографічного досвідів (Л. Каплична «Епістолярій О. Гай-Головка як реконструкція біографії письменника»), тему тоталітарних репресій та Голодомору в епіці (Н. Тимошук «Антитоталітарний дискурс української прози ХХ століття: проблематика голодомору та особливості її художньої реалізації»), духовний світ героїв повістей та романів (Н. Швець «Морально-етична проблематика у творчості Олекси Гай-Головка»). Проте широке коло питань залишається невисвітленим, зокрема, рецепція національних, культурних, релігійних стереотипів у повісті «Їм дзвони не дзвонили» Олекси Гай-Головка з погляду імагології.

Мета статті – проаналізувати імагологічний дискурс повісті Олекси Гай-Головка «Їм дзвони не дзвонили»; окреслити рецепцію сприйняття *Іншого (Чужого)* через призму національного, культурного, релігійного компонентів; дослідити інтерпретацію біблійних образів та мотивів в контексті твору.

Результати. Наративізуючи травми українського суспільства, письменники діаспори перепрочитують історію, роблять зріз суспільно-політичного життя в Україні 1920–1930-х років, акцентують увагу на соціальних утисках, колективізації, голоді, репресіях, вимушеній еміграції. Взаємодія документального зображення історичної доби із художнім (авторські відступи, пейзажі, портрети, вставні епізоди) дала можливість висвітлити трагічні події у творах про Голодомор. Виживання Олекси Гай-Головка в безхлібному Харкові, розповіді співгромадян про перебіг та масштабні жертви Голодомору 1932–1933 років лягли в основу спогадів «Смертельною дорогою» (1979) та повісті «Їм дзвони не дзвонили» (1985–1986). Автобіографічність твору прочитується крізь особисту історію письменника, адже батьківська родина переживала голод. Він сам

брав участь у т. зв. «посівній кампанії» села Кобзівка Новопавлівської сільради Харківської області, а насправді це було вивезення з селянських хат померлих взимку та навесні 1933 року. Батько письменника Нестор Никифорович Головка, сестри та брати стали прототипами героїв повісті «Ім дзвони не дзвонили» – отця Никифора, паніматки Лукії, Бориса, Мотрі, Олесі, Ликери. Рідне село Вікнини (нині Гайворонської територіальної громади Голованівського району Кіровоградської області) представлено в повісті як Світле та є уособленням трагедії українських сіл у час Голодомору. Спогади письменника про тоталітарну (радянську) дійсність стали основою (авто)біографічного наративу повісті, «суб'єктивним (пере)осмисленням минулого (індивідуального й колективного)» [1, с. 3].

Художня картина змалювання страшної трагедії в українській історії означена в підзаголовку твору: «Події великого голоду в 1932–1933 роках в Україні, здійсненого терором під союсько-російською окупацією» [2, с. 4]. Ключем до ідейного спрямування повісті виступає епіграф – авторська поезія «На українському цвинтарі»: *«Червона метелиця... / Зойк голосіння / Пронизують ранки криваво-густі. / Стою на скорботній моїй Україні, / Розп'ятій Москвою на чеснім хресті. / Довкола могили, могили, могили, / В могилах Вкраїна нещасна моя, / О доле святая, подай мені сили, / Щоб міг досказати неказане я / Вогненнеє слово, що серце стискає, / Бо падаєм, гинемо в лютій тюрмі. / Рятунку ж немає, немає, немає, / А вийти із пекла не можем самі»* [2, с. 6]. Заголовок та епіграф повісті акумулюють ідейний зміст, увиразнюють смислові лакуни тексту, через які автор розкриває правду про радянську владу з її облудними гаслами, звинувачує тоталітарну систему в нищенні нації. Більшовицькі ідеї для українців асоціюються з несправедливістю, жорстокістю з боку представників чужого народу (російського) й своїх перевертнів. Автор акцентує увагу на варварському злочині проти людства, скоєному тоталітарним режимом: *«вороги нищать наших людей убивствами, вивозами, а тепер голодом...»* за те, *«щоб не було загрози відокремитися нам від Москвицини..., щоб уцілілим нашим людям від голоду перестати думати про волю, свою*

незалежну державу й стати згідливими московськими рабами» [2, с. 192]. Письменник зображує художній простір декількох українських сіл, документує злочини більшовизму, «наголошує на упокоренні селян голодом, винищенні незгідливих розстрілами й засланнями, навішуванні ярликів “ворога народу”, примусові до рабської праці в колгоспах за трудовні» [3, с. 6]. Сутність встановлення більшовицької влади полягала в насильницькому способі залучення селян до колгоспів: *«Коли московські комуністи зрадливо схопили Україну і встановили в ній советську владу, то цих людей назвали бідняками і втягнули їх до створеного ними Комітету Незаможних Селян»* [2, с. 23]. Причини трагедії селяни вбачають у «розкуркуленні», створенні колгоспів, які стали для них «советською панщиною», чужим способом життя і праці. До цієї проблеми зверталася в повістях «Миргородський ярмарок» Олена Звичайна, «Каміння під косою» Ольга Мак.

Олекса Гай-Головка з достовірною точністю змальовує дійсність, показує сутність нової більшовицької влади, зокрема у виконанні плану хлібоздачі. У жахливих умовах змушені виживати ті, хто до приходу більшовиків мали стабільність, займали певне становище в суспільстві, але нова влада міцно взяла їх у «свої обійми». Голод не знищив прагнення людини до життя, а лише укріпив силу волі в життєвих випробуваннях: *«Наші люди не хочуть працювати на советській паницині – усі чекають своєї влади, волі й ладу в себе вдома. Кацати хочуть нас зламати, щоб ми забули хто ми, стали кацанами й працювали на них»* [2, с. 13]. Священник Никифор та його син Борис усвідомлюють вимір трагедії, розуміють, що більшовики *«хочуть знищити всю нашу націю»* [2, с. 98]. Чуже марковано як московське, реалізовано через зовнішню загрозу, адже від москви ніколи в Україну не приходило (актуально і для нашого часу) нічого доброго. Українці пам'ятають що є нащадками козаків, які завжди були вільними, але *«...москалі затіяли покарати нас голодом за нашу козацьку гордість, за невпинну боротьбу з ними, за нашу волю в нашій хаті, за незгаслий опір московському рабству, яке назвали колгоспами»* [2, с. 19]. Так говорить про сутність советської влади сусід отця Никифора – Іван Антоненко, по-вуличному Буржуй. Автор

наголошує, що та сила й віра, яка в наших предків вибудовувалася, кристалізувалася поколіннями, тепер заморена голодом.

З приходом советської влади в селі Світлому утворено колгосп «Заможне життя». Іронічне маркування назви господарства розкрито через впроваджувану політику, прізвища очільників господарства, несамовитих комсомольців, *«найнебезпечніших в селі вистужеників»* – Яші Задова, Петра Вареника, Степана Хвалебного, Семена Баранюка, що походили *«із зlodійських родин, не любили й не хотіли працювати»* [2, с. 23]. Місцеві керівники сліпо підтримують директиви центрального комітету партії та її вождя: *«за невиконання колгоспниками й індусами (індивідуальними господарями – С. Ж.) плану хлібоздачі державі..., за постійне навмисне ухилення від праці в колгоспах і за плекання в українських душах буржуазно-соціалістичного сепаратизму – викачати в усіх ворожих боржників держави всі харчові припаси»* [2, с. 28]. У 1932 році почав діяти «закон п'яти колосків», що передбачав судову репресію за розкрадання колгоспного майна й став передвісником Голодомору.

У повісті письменник розкриває жахливі картини голоду, змальовує «апокаліптичні сцени пограбування селян “червоними”», що несумісні з людяністю, мораллю, маркують ментальну ознаку насильників та злочинців, їхнє тоталітарне мислення [3, с. 108]. Поряд з цим, наголошено на морально-етичних проблемах, чесності, дотриманні християнських та загальнолюдських цінностей українцями. Борис, син священника (прототипом був молодший брат письменника – Борис Головка), сімнадцятилітній підліток, вольовий, рішучий, із чіткою позицією, допомагає селянам зберегти збіжжя під час обшуків. Його родина, як і тисячі інших, змушена шукати притулок у сусідів, родичів, оскільки їх будинок конфіскували для потреб держави. Обставини впливають на формування особистості, світогляду, внутрішнього світу Бориса. Він на власні очі бачив «розкуркулення», коли забирали останню зернину і, навіть, виймали з печі горщики з їжею. Описуючи злочини советської влади, письменник показав її справжню сутність, адже повість була перекладена англійською в 1993 році і стала відома світовій спільноті.

Жителі села Світле поділені на два табори: «ми – вони», «свої – чужі». Селяни в більшості добродішні, поважають інших, відгукуються на горе односельчан: Зайчиха дає прихисток у своїй невеликій хатині родині священника; баба Юстина приймає й опікується сиротою Ганнусею; бригадир колгоспу Наум Черногуз наповнює кишені Бориса зерном; Мартин Квітковський радить Борису підкрастися до комори Грицька Крука і пожитися відібраним у селян збіжжям тощо. Син священника теж віддячує односельцям, повідомляючи про вилучення («викачку») хліба, радить приховати частину запасів. Табір «чужих» представляють комсомольці та комнезамівці, прислужники більшовицької верхівки, *«ті, що діставали харчеві картки»* [2, с. 195] – це Григорій і Ніфонт Круки, Петро Вареник, Степан Хвалебний, Яша Задов, Семен Баранюк, Мина Царевич, голова сільради Ясько Хлистун, секретар Владко Вухатий, голова колгоспу Клим Холод. Посланці кремля – уповноважений ГПУ Давид Резнік, секретар райпарткому Лянька Волков (в селах його називали Вовкодав), прикриваючись революційною доцільністю, творять злочини, зневажають місцевих посадовців. Росіяни-окупанти гнівно поводяться з місцевими жителями, патологічно ненавидять українців, знищують культуру, виселяють у Сибір. П. Сорока слушно зауважує, що письменник, виписуючи в повісті «чужих», «ніби вихоплює прожектором окремі типи з величезної “ротонди душогубців”» і розвінчує їхню злочинну діяльність [4, с. 103]. Людиноненависницька поведінка цих персонажів – це аморальність, беззаконня, «зримо індивідуалізовані, подаються в дії, розкриваються у злочинних вчинках» [4, с. 103–104]. Олекса Гай-Головка устами жителів сіл Світлого, Вишеньок, Хмарівки, В'язівки вказує на приниження народу, утиски, знущання «червоних бригад». Селяни виступають проти місцевої більшовицької влади, здійснюють поодинокі акти помсти – вбивають своїх кривдників, зокрема московського душогуба Ляньку Волкова. Радянська влада для мешканців українських сіл є ворожою, адже, як стверджує І. Куций: «“Інший”/“чужий” часто сприймається як “ворожий”, і тоді усі його прояви інтерпретуються як “позакультурні”, “варварські”, “дикі” небезпечні та негативні. Ситуація взаємин “свого” і “чужого”

пронизана метафориною протистояння чи боротьби» [5, с. 242]. Третя частина мешканців Світлого – це ті, хто повірив владі, записався в колгосп або з комуністами грабував людей, став жертвою пропаганди – баба Юстина, Степан Хвалебний, Петро Вареник, Іларіон Дудар, Мина Царевич. Опозиція *Свого/Чужого* аналізується в процесі сприйняття різними спільнотами одна одною, сприйняття культурних, релігійних, соціальних стереотипів, що відіграють важливу роль у масовій свідомості.

Для імагології особливий інтерес мають національні традиції, вічні мотиви, переосмислені архетипи, етнообрази в «різномісних відношеннях (Я – інший, свій – чужий), їх генеза, встановлення ролі та місця в історії національних та світової літератур, взаємозв'язку із соціальною дійсністю» [6, с. 412]. Художня інтерпретація релігійно-християнських образів і мотивів у просторі повісті дозволяють прочитати твір відповідно біблійних істин та філософії буття українського народу. Радянська влада зруйнувала цілісність нації, для якої християнські цінності, слово Боже мали сакральне значення. Символічне звучання назви твору увиразнює «трагедію “покараного” голодом покоління українців і панорамно описує інші вияви геноцидної політики окупаційного радянського режиму щодо нації» [3, с. 101]. В Україні зазвичай церковні дзвони асоціюються з сповіщенням про певну подію: службу Богу в церкві, вінчання молодих, похорон тощо. У період поширення радянської влади й атеїстичної пропаганди, дзвони знімали з церкви та вивозили з села, тому не дзвонили. Атеїстична пропаганда призводила до ліквідації і заборони церкви, відтак – відспівати й провести християнський обряд поховання було нікому, а померлих часто збирали і закопували в одну яму-могилу. Образ світла/темряви простежується через зображення села до Голодомору і під час: *«Загальний голод перетворив квітуче Світле в джунглі»* [2, с. 202]; *«Зробили з дня ніч! Перетворили наше соняшне Світле на непроглядне Темне! Чи на довго?...»* [2, с. 208]. Світло берегли християни, які щиро молилися, допомагали ближнім, вболівали за долю страдників – це отець Никифор, панімавка Лукія, Борис, Костура, Кондриха та інші.

Структуралізація світу на *Свій і Чужий* життєпростір, культуру, форми існування є способом людського мислення. Ідея важливості духовної енергії слова, сили людського духу в світі катаклізмів акумульована в повісті через молитви вірян. Навіть в час атеїстичної пропаганди, селяни збираються і слухають проповіді священника. Олекса Гай-Головко створюючи образ отця Никифора за батьковим прототипом, змальовує його як морального авторитета для селян та родини. Він є духовною опорою для вірян, відповідно його підтримують, звертаються за порадою, діляться з ним останнім шматком хліба в час Голодомору: *«То ж наш божий чоловік вже не ходить до людей, а люди ходять до нього. Ходять ті, що ще не дуже опухли з голоду й моляться на колінах з ним у нього в дворі»* [2, с. 191]. Рятуючи себе і родину від більшовицької сваволі, священник перебирається до рідних у село Вишеньки, де підтримує його мешканців, молиться з ними підпільно в лісі, в полі, на колінах випрошуючи у Всевишнього життєвої сили пережити страшні часи: *«в глибині душі сподівалися, що завтра стане якась Боже чудо. В такі хвилини зі стогоном і благанням вони падали обличчям ниць і натхненно молилися. Над ними стояла їхня скорбна матір з піднесеними до неба руками...»* [2, с. 207]. Письменник устами отця Никифора наголошує, що треба кріпити серця й дух у протистоянні злу, що несе чужа для українців ідеологія.

Трансформуючи в художній текст історичні події, автор апелює до Біблії. Для християн Бог є найвищою силою, що керує долями людей, опікується своїми дітьми, є отцем усього. Дотримання Божих заповідей для українських селян у повсякденному житті є основою християнської моралі. Через радянську політику світоглядна парадигма зазнала спотворення, але більшість вірян впевнена, що *«нас розлучають з церквою, але з Богом не розлучать»* [2, с. 38]. Десакралізація приводить до духовного збідніння, відповідно порушення морально-етичних та християнських цінностей. *«Не вбивай»* – звучить одна із заповідей Закону Божого, що забороняє умертвіння людини за будь-яких обставин. Звірства советських партійців спрямовані на духовне та фізичне знищення людей. Комнезамівці не тільки забирають збіжжя, прирікаючи селян на голодну

смерть, але й вбивають інакомислячих, тих, хто не підкоряється їх законам, *«хто піднесе руку проти закриття церкви, то того гепоушники схоплять уночі й вивезуть на убій, як це було два роки тому під час введення комуністичної паничини»* [2, с. 48]. Образ Чужого життєпростору несе навантаження загрозливого, ворожого. Партійних активістів мешканці Світлого не випадково називають «сатанистами», адже образ Сатани пов'язаний із символом могутності і свободи в ідеології поклоніння злу. Офіційним символом церкви Сатани є знак Бафомета – перевернута (двома променями вгору) п'ятикутна зірка на чорному фоні. Пентаграма як один із символів християнства через використання її різними сектами, суспільно-політичними рухами, в т.ч. соціалістами і комуністами, вважається безбожницьким атрибутом. Більшовики культивували зірку, зробили її символом радянської епохи, використовуючи як нагрудний знак, новорічну іграшку-верхівку, знак на обеліску тощо. Значення цієї емблеми пояснювали як визволення від рабства, війни, проте виявилось з точністю до навпаки – з цим знаком йшли «звільняти» від хліба в 1932–1933 роках.

Пошана до майнових прав інших людей та держави детермінована заповіддю «Не кради». Безпосереднє позбавлення власності іншого у творі відтворено через декларовані партією декрети по хлібоздачі в 1932–1933 роках, викачування різного збіжжя, навіть збиранні шкір собак і котів з кожного двору. Несвоєчасна сплата селянами податків карається представниками влади: *«советські собачники»* грабують людей, *«Ходять з хати до хати й забирають усе. Чисто все, що може людина їсти. ...Тих, хто не пускали грабіжників у хату, вбили або відвезли у В'язівку»* [2, с. 94]. У Біблії сказано про шанування дітьми своїх батьків, повагу, піклування про них. Борис піклується про матір та сестер, відвідує в сусідньому селі батька, бабусю. Важливим для Бориса є батьківське благословення на шлюб. Культурна традиція українців заснована на збереженні *Свого*, поза яким вони не мислять свого існування; відмежування та непотрібність Чужого, існування якого не є природним.

Акцентуючи увагу на християнських цінностях, національних традиціях, які знищу-

ються з приходом радянської влади, автор моделює через біблійні образи раю і пекла – щасливе життя до Голодомору й виживання в час знищення селянства. Художня інтерпретація біблійної історії про Каїна та Авеля в повісті «Їм дзвони не дзвонили» відтворена через політику знищення українських селян політичними перевертнями (яничарами), часто рідними людьми або односельчанами. Грицько Крук не допомагає своїй рідній сестрі, племінникам і вони помирають з голоду. Письменник втілює смисложиттєве питання про наявність людської свободи та божественну справедливість. Авторське трактування біблійних образів не відображає канонічних церковних текстів, через що розуміння Святого Письма зазнає розширення. Філософські судження письменника впливали із логіки морального імперативу й ґрунтувалися на історичних та етичних переконаннях перемоги правди, добра, справедливості.

Висновки. У повісті «Їм дзвони не дзвонили» дихотомія *Свій/Чужий* репрезентована через відображення трагічної сторінки в історії українського народу – Голодомору 1932–1933 років. Висвітлення драматичних подій увиразнюється візуалізацією загрози з боку Чужої для українців советської влади. Письменник поряд із фізичним знищенням селян, вказує на ліквідацію радянською владою релігії, споконвічних християнських традицій, що були основою буття нашого народу. Алюзійно відсилаючи до Біблії, митець акцентує на збереженні *Свого* (християнських та загальнолюдських цінностей) та несприйнятті Чужого (советського). Пересмислюючи біблійно-християнські мотиви, автор у творі проводить паралелі між Святим Письмом та дійсністю, показує трагізм долі власної родини, всього українського народу в тоталітарному суспільстві, реалізує художню ідею єднання Всевишнього та християнина. Виявлення Чужого проходить через призму бачення *Свого* (власних культурних цінностей), детерміновано ретрансляцією в літературному образі національних, релігійних, соціальних стереотипів.

Дослідження малої прози, повістей та романів Олекси Гай-Головка залишається предметом подальшої дослідницької роботи і видається перспективним з погляду наратології.

Література:

1. Василенко В. Сповідь жертви й інтонація помсти: голод, терор і письмо. *Слово і час*. 2019. № 6. С. 3–18.
2. Гай-Головка О. Їм дзвони не дзвонили : Події великого голоду в 1932-33 роках в Україні, здійсненого терором під совєтсько-російською окупацією. Вінніпег : Тризуб, 1987. 215 с.
3. Каплична Л. Художньо-документальна проза Олекси Гай-Головка: проблематика і жанрова специфіка : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» (03 – Гуманітарні науки). Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, 2024. 205 с.
4. Сорока П. Літературно-творчий шлях Олекси Гай-Головка : монографія. Тернопіль, 1997. 144 с.
5. Куций І. Імагологія як стратегія дослідження цивілізаційних образів в українській історіографії. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Історія. 2014. Вип. 2, ч. 1. С. 240–247.
6. Літературознавча енциклопедія : У 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.

References:

1. Vasylenko, V. (2019). Spovid zhertvy y intonatsiia pomsty: holod, teror i pysmo [Victim confession and revenge intonation: famine, terror and writing]. *Slovo i chas*, 6, 3–18.. [in Ukrainian].
2. Hai-Holovko, O. (1987). Yim dzvony ne dzvonyly: Podii velykoho holodu v 1932-33 rokakh v Ukraini, zdiisnenoho terorom pid sovietsko-rosiiskoiu okupatsiieiu [For Them Bells did not Toll: the events of the great famine in 1932-33 in Ukraine, carried out by terror under the Soviet-Russian occupation]. Vinnipeh: Tryzub.. [in Ukrainian].
3. Kaplychna, L. (2024). Khudozhno-dokumentalna proza Oleksy Hai-Holovka: problematyka i zhanrova spetsyfika [Documentary fictional prose by Oleksa Hai-Holovko: problems and genre specifics]: dys. ... doktora filosofii za spetsialnistiu 035 «Filolohiia» (03 – Humanitarni nauky). Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, Kamianets-Podilskyi.. [in Ukrainian].
4. Soroka, P. (1997). Literaturno-tvorchyi shliakh Oleksy Hai-Holovka [Oleksa Hai-Holovko's literary and creative path]. Ternopil.. [in Ukrainian].
5. Kutsyi, I. (2014). Imaholohiia yak stratehiia doslidzhennia tsyvilizatsiinykh obraziv v ukrainskii istoriografii [Imagology as a strategy of studying civilization images in Ukrainian historiography]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: Istoriia*, 2, ch. 1, 240–247.. [in Ukrainian].
6. Literaturoznavcha entsyklopediia: U 2 t. (2007) [Literary Encyclopedia] / avt.-uklad. Yu. Kovaliv. Kyiv: VTs «Akademii», 1.. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.08.2025

Стаття прийнята 05.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗБРОЇ

Іванченко Марія Юріївна,

доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0001-7363-4600

Ботвин Тетяна Михайлівна,

доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0001-8590-8664

Дослідження присвячено виявленню структурних моделей, за якими утворюються англійські терміни зброї, виявленні продуктивності цих моделей. Актуальність дослідження зумовлена становленням та розвитком Української держави, її виходом на міжнародну арену як повноправного члена світового співтовариства, що передбачає тісну міжнародну співпрацю. Запорукою успішної інтеграції є, зокрема, оперування систематизованою та стандартизованою лексикою у тих галузях, які найчастіше є предметом обговорень на державному рівні. У сучасних умовах війни, коли країни усього світу надають військову підтримку стандартизація термінології військової галузі, зокрема підмови зброї край необхідна.

В умовах повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави військова термінологія знаходиться у фокусі уваги дослідників, перекладачів та користувачів.

Збройова лексика займає особливе місце в ряді спеціальних мов. Сучасна мова зброї має не лише обмежений набір термінологічної лексики, що виражає концепції озброєння, а також ряд структурних та функціональних особливостей, які є основоположними для всього людського суспільства.

У результаті проведеного аналізу структурних характеристик англійської термінології зброї виявлено, що однокомпонентні терміни досліджуваної галузі становлять 53% від загальної кількості. Переважна більшість однокомпонентних термінів утворена афіксальним способом. До найпродуктивніших суфіксів, за допомогою яких утворюються англійські терміни зброї, належать такі: *-er, -ing, -tion, -ent, -ity, -less, -ant, -or, -ture, -ment, -ive, -ed, -able, -ion, -ance, -ness, -age*.

Серед представлених для аналізу термінів, двокомпонентні становлять 16 % від загальної кількості із структурними моделями *A+N, N+N, N+of+N*. Трикомпонентні терміни складають 11%. Моделі: *N+A+N, A+N+N, A+N+N, N+N+N*. Моделі чотирикомпонентних термінів складають 10%: *N+N+N+N, A+A+A+N, A+A+N+N, A+N+N+N, A+N+A+N, N+A+A+N*. Менш чисельними виявились п'ятикомпонентні (3%) та шестикомпонентні (2%) термінологічні одиниці: *N+N+A+A+N, N+A+A+A+N, A+N+of+A+N+N; A+A+N+N+N+N, N+A+A+A+N, A+N+A+N+N+N*.

Терміни-аббревіатури складають 5% англійських термінів зброї, зокрема ініціалізми (2%), пропуск голосних (1,5 %), скорочення складів або фрагментів вихідної фрази (1,5 %).

Ключові слова: термін, словотвір, афіксація, багатоконпонентний термін, аббревіатура.

Ivanchenko Mariia, Botvyn Tetiana. Structural characteristics of english weapons terminology

The study is devoted to pointing out the structural models of English weapon terms formation, identifying the productivity of these models. The formation and development of the Ukrainian state, its entry into the international arena as a full member of the world community involves close international cooperation. The key to successful integration is, in particular, operating with a systematized and standardized vocabulary in those areas that are most often the subject of discussions at the state level. In modern conditions of war, when countries around the world provide military support, standardization of the military industry terminology, in particular, weapon terminology, is extremely necessary.

In the context of the full-scale invasion of Russian troops into the territory of our state, military terminology is in the focus of researchers', translators' and users' attention.

Weapons vocabulary occupies a special place in a number of special languages. The modern language of weapons has not only a limited set of terminological vocabulary expressing the concepts of weapons, but also a number of structural and functional features that are fundamental for the entire human society.

As a result of the structural characteristics of English weapon terminology analysis, it was found that single-component terms in the studied field account for 53% of the total number. The vast majority of single-component terms are formed by affixal means. The most productive suffixes used to form English weapon terms include the following: -er, -ing, -tion, -ent, -ity, -less, -ant, -or; -ture, -ment, -ive, -ed, -able, -ion, -ance, -ness, -age.

Among the terms presented for analysis, two-component terms account for 16% of the total number with structural models A+N, N+N, N+of+N. Three-component terms account for 11%. Models: N+A+N, A+N+N, A+N+N, N+N+N. Models of four-component terminologies make up 10%: N+N+N+N, A+A+A+N, A+A+N+N, A+N+N+N, A+N+A+N, N+A+A+N. Less numerous were five-component (3%) and six-component (2%) terminological units: N+N+A+A+N, N+A+A+A+N, A+N+of+A+N+N; A+A+N+N+N+N, N+A+A+A+N, A+N+A+N+N+N.

Abbreviations make up 5% of English weapon terms, including initialisms (2%), vowel omissions (1.5%), and abbreviations of syllables or fragments of the original phrase (1.5%).

Key words: term, word formation, affixation, multi-component term, abbreviation.

Вступ. Становлення та розвиток Української держави, її вихід на міжнародну арену як повноправного члена світового співтовариства передбачає тісну міжнародну співпрацю. Запорукою успішної інтеграції є, зокрема, оперування систематизованою та стандартизованою лексикою у тих галузях, які найчастіше є предметом обговорень на державному рівні. У сучасних умовах війни, коли країни усього світу надають військову підтримку стандартизації термінології військової галузі, зокрема підмови зброї вкрай необхідна.

В умовах повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави військова термінологія знаходиться у фокусі уваги дослідників, перекладачів та користувачів. Провідні науковці розглядають проблеми пов'язані із аналізом морфологічної структури термінів [11], специфіку перекладу термінологічних одиниць [3; 7; 8]. У галузі військової термінології вчені аналізують специфіку певних лексико-семантичних груп понять цієї галузі [9], піднімають проблеми класифікації англійської військової лексики [12], досліджують військові неологізми [5] та вивчають особливості перекладу термінів цієї галузі [10].

Метою статті є виявлення та аналіз структурних моделей утворення англійських термінів зброї та встановлення продуктивності останніх.

Матеріалом слугували галузеві словники англійської мови [1; 2; 13].

Результати. Збройова лексика займає особливе місце в ряді спеціальних мов. Сучасна мова зброї має не лише обмежений набір термінологічної лексики, що виражає концепції озброєння, а також ряд структурних та функціональних особливостей, які є основоположними для всього людського суспільства. Вважається, що інформація, яка зафіксована у згаданих термінологічних одиницях, акумулює інформацію про мову та культуру як семіотичні компоненти, що складають цілісний образ світу [6, с. 180].

Сьогодні термінологічне дослідження переслідує не лише наукові, але й практичні цілі. Ось чому важливим є не лише опис збройової термінологічної системи, а й вивчення методів формування та шляхів поповнення згаданої термінології. Вчені виділяють різні способи утворення термінів залежно від продуктивності. Основним джерелом створення нових термінів, збагачення термінологічного фонду та вдосконалення окремих термінологічних мовних систем є його внутрішні ресурси. Поповнення словника науковою мовою новими словами відбувається завдяки використанню в мові морфем та їх новій комбінації [4, с. 54].

Аналіз вибірки термінів зброї щодо їх структури показав, що найбільш поширеними є прості терміни. Похідні терміни менш представлені. Найпродуктивнішим способом утворення похідних є афіксація, зокрема суфікси розподіляються наступним чином:

-er – carrier, chamber, charger, marker, receiver, reducer, launcher, silencer, shoulder, shooter, primer;

-ing – casing, clearing, cocking, locking, mounting, reloading, jamming, preserving, propelling, stabilizing, rifling, reversing, retracting, resetting, mainspring;

-tion – ammunition, derivation, magnification, detection, insurrection, explosion, observation, regulation, resolution, operation, ammunition, implosion;

-ent – tangent, coefficient, deterrent, imminent;

-ity – velocity, capacity, density, commodity, impartiality, integrity, lethality;

-less – stainless, smokeless, rimless;

-ant – combat, commandant, propellant, lieutenant, warrant;

-or – disconnecter, detonator, radiator, regulator;

-ture – departure, aperture, mixture, moisture, feature, premature, posture;

-ment – attachment, adjustment, arrangement, concealment, disarmament, ligament, regiment;

-ive – objective, defensive, destructive, directive, explosive, offensive, incentive, preventive, protective, radioactive, reactive;

-ed – armed, rifled, modulated, integrated, interrelated, mechanized;

-able – detachable, controllable, portable, reliable, survivable, transportable, assailable, controllable, equitable, expendable, nonrenewable, impermeable;

-ion – fission;

-ance – guidance, assistance;

-ness – harness;

-age – windage.

Мовна номінація в підмови зброї відрізняється наявністю великої кількості термінів, включаючи багатокомпонентні термінологічні одиниці. Озброєння – це одна із сфер діяльності, яка відносно динамічно розвивається в сучасному світі, та водночас має дуже глибоке коріння. Більше того, лексичний склад цієї галузі постійно оновлюється новими термінами англійською мовою.

Багатокомпонентні терміни або багатокомпонентні термінологічні комбінації в англійській мові, на думку деяких авторів, включають також терміни, що пишуться через дефіс. Ці терміни характеризуються складністю структури та неоднозначністю компонентів:

iron-sight, self-cocking, single-action, armor-piercing, box-type, double-action, hollow-point, round-nose, multi-barrels, semi-jacketed, machine-gun.

Аналіз термінів зброї англійської мови показав, що в текстах цього напрямку використовуються два, три, чотири, п'яти та шестикомпонентні терміни. Було отримано наступні дані:

Двокомпонентні – 22%:

A+N: *adjustable sight* – регульований приціл, *diopter sight* – діоптричний приціл, *adjustment screw* – регулювальний гвинт, *antiaircraft sight* – зенітний приціл, *antitank cartridge* – протитанковий патрон, *antitank grenade* – протитанкова граната, *antitank rifle* – протитанкова гвинтівка, *assault rifle* – штурмова гвинтівка, *driving band* – провідний пояс, *double-action* – ударно-спусковий механізм подвійної дії, *weak hand* – не домінуюча рука; *підтримуюча рука при дворучному хваті.*

N+N: *adjustment of sight* – регулювання прицілу, *aiming mechanism* – механізм наведення (прицілювання), *aperture sight* – діоптр, *drum magazine* – магазин барабанного типу, *extractor slot* – вивідне вікно для викидання гільз, *hammerless pistol* – безкурковий пістолет, *lead jacket* – свинцева сорочка, *lens coating* – покриття лінз, *wheel mount* – колісний верстат.

N+of+N: *line of fall* – лінія падіння; *line of fire* – лінія мети; *line of impact* – лінія зустрічі; *line of sight* – лінія прицілювання.

Трикомпонентні – 21%:

N+A+N: *adjustment-incendiary bullet* – пристрілювально-запальна куля, *barrel-catch screw* – стопорний болт дула, *anti-reflection coating* – покриття антивідблиску; *frame with sighting strings* – рамка з прицільними нитками;

A+N+N: *firing pin block* – блокування ударника, *antitank rocket launcher* – ручний протитанковий гранатомет, *windage screw knob* – маховичок ходового гвинта;

A+N+N: *extended magazine release, double stack magazine* – дворядний магазин;

N+N+N: *feed block cover* – кришка приймача, *cocking handle slot* – щілина важеля взведення затвора;

Чотирикомпонентні – 21%:

N+N+N+N: *butt plate buffer spring* – пружина потиличника, що амортизує;

A+A+A+N: *full metal jacketed bullet* – оболонкова куля (з суцільнометалевою оболонкою); *jacketed hollow cavity bullet* – оболонкова куля з каверною;

A+A+N+N: *jacketed flat point bullet* – оболонкова куля з плоскою головною частиною; *jacketed soft point bullet* – напівоболонкова куля; *jacketed round nose bullet* – оболонкова куля із закругленим носиком; *jacketed hollow-point bullet* – оболонкова експансивна куля;

A+N+N+N: *large caliber machine gun* – великокаліберний кулемет;

A+N+A+N: *folding-type metal stock* – металевий приклад; *adherence to basic exercise principles* – суворе дотримання основних принципів тренування, *advanced conventional weapons systems* – удосконалені комплекси звичайного озброєння;

N+A+A+N: *combat-ready cartridge clip* – споряджена обойма;

П'ятикомпонентні – 5%: *air defense guided missile system*, *nuclear-powered ballistic-missile submarine*; *rapid release of a large amount of energy*; *semi-jacketed hollow-point bullet*.

Шестикомпонентні – 2%:

advanced medium-range air-to-air missile, *army national guard enhanced separate brigade*, *armed services vocational aptitude battery*, *army national guard enhanced separate*.

У зв'язку із збільшенням кількості компонентів починають активно використовуватися аббревіатури. Як зазначають вчені, аббревіатура використовується для досягнення необхідної стислості терміна [4, с. 58].

Серед англійських термінів зброї виявлено два типи скорочень, це ініціалізми – послідовність великих літер, кожна з яких вимовляється окремо, та скорочення, коли певні звукові сегменти вилучаються зі складу слова.

Аналіз показав, що кількість ініціалізмів у збройовій термінології переважає, їх структура досить проста, вони утворені терміном поєднання великих літер. Наприклад – *FPJ* (*full profile jacket bullet*), *SA* (*single-action*), *DAO* (*double-action only*), *MI* (*military intelligence*), *MSC* (*Medical Service Corp'd*), *MBA* (*main battle area*), *MDA* (*Missile Defense Agency*), *MSR* (*main supply route*), *LOAC* (*law of armed conflict*), *JTF* (*joint task force*), *IPB* (*intelligence preparation of battlefield*), *IET* (*Initial-entry Training*), *IFV* (*infantry fighting vehicle*), *DA* (*double-action*), *DAO* (*double-*

action only), *JHC* (*jacketed hollow cavity bullet*), *HS* (*hydrashock*), *AMRAAM* (*advanced medium-range air-to-air missile*), *SJHP* (*semi-jacketed hollow-point bullet*).

Фактичний матеріал показав, що наявні, також, скорочення, яке відбувається, коли всі голосні звуки пропущено з терміна, наприклад, *gnr* (*gunner*), *gnd recon* (*ground reconnaissance*), *mbl def* (*mobile defense*), *msgr* (*messenger*).

Окрему групу аббревіатур термінології зброї формують скорочення складового складу, яке розуміють як скорочення складів або фрагментів вихідної фрази, що утворюють склади в межах аббревіатури. Наприклад: *AD GM sys* (*air defense guided missile system*), *AD spt* (*air defense support*), *admin* (*administration*), *ADMINO* (*administrative order*), *ADM* (*admiral*), *bat intel* (*battle intelligence*), *bat* (*battleship*), *GEN* (*General*), *OPORD* (*operation order*), *ADMINO* (*administrative order*), *ammo* (*ammunition*), *mil acft* (*military aircraft*).

Виокремлено ще один тип скорочень, що складається, наприклад, з початкової, середньої та підсумкової літери одного слова або фрази – *artillery weapons system* (*arty wpns sys*), *msl sys* (*missile weapons system*), *mvmt O* (*movement order*).

Висновки. У результаті проведеного аналізу структурних характеристик англійської термінології зброї виявлено, що однокомпонентні терміни досліджуваної галузі становлять 53% від загальної кількості. Переважна більшість однокомпонентних термінів утворена афіксальним способом. До найпродуктивніших суфіксів, за допомогою яких утворюються англійські терміни зброї, належать такі: *-er*, *-ing*, *-tion*, *-ent*, *-ity*, *-less*, *-ant*, *-or*; *-ture*, *-ment*, *-ive*, *-ed*, *-able*, *-ion*, *-ance*, *-ness*, *-age*.

Серед представлених для аналізу термінів, двокомпонентні становлять 16 % від загальної кількості із структурними моделями A+N, N+N, N+of+N. Трикомпонентні терміни складають 11%. Моделі: N+A+N, A+N+N, A+N+N, N+N+N. Моделі чотирикомпонентних термінів складають 10%: N+N+N+N, A+A+A+N, A+A+N+N, A+N+N+N, A+N+A+N, N+A+A+N. Менш чисельними виявились п'ятикомпонентні (3%) та шестикомпонентні (2%) термінологічні одиниці: N+N+A+A+N, N+A+A+A+N,

A+N+of+A+N+N;
N+A+A+A+N, A+N+A+N+N+N.

Шляхом скорочення утворено 5% англійських термінів зброї, зокрема ініціалізми (2%), пропуск голосних (1,5 %), скорочення

складів або фрагментів вихідної фрази (1,5 %).

Перспективами дослідження є аналіз стратегій та тактик перекладу англійських термінів досліджуваної галузі.

Література:

1. Англо-український військовий словник. URL: <https://adl.lndc.knu.ua/ua/chapter/491>
2. Англо-український збройовий словник. URL: <https://bugai.com.ua/paint/anglo.html>
3. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця : Нова книга. 2010. 232 с.
4. Бхіндер Н. Лексичні особливості сучасного англомовного військового дискурсу. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2021. № 45. С. 52–60.
5. Гамон А., Чернявська С., Шокуров О. Неологізми в українській військовій термінології: лексико-семантичні особливості. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. т. 34(73), № 1, ч.2., 2023. С. 168–174.
6. Дем'яненко Б. Л., Дем'яненко В. М. Російська військова агресія проти України 2014–2022 рр.: політичні та побутові неологізми називання агресора. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. № 9. С. 173–194
7. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2008. 576 с.
8. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: [навчальний посібник]. 2001. 290 с.
9. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія. за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.
10. Рябокін Н. О., Пашко С. В. Особливості перекладу англомовної військової термінології на українську мову. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2024. № 208, С. 316–321.
11. Фурт Д., Дмитрук Л. Термінологія: навчальний посібник. Кривий Ріг: [ДОНУЕТ], 2020. 172 с.
12. Шаранова Ю. В. Проблема класифікації англомовної військової лексики в парадигмі лінгвістичних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Т.2, Вип. 19. С. 54-59
13. English-Ukrainian MilitaryDictionary. URL: <https://english-military-dictionary.org.ua/>

References:

1. Anhlo-ukrainskyi viiskovyi slovnyk [English-Ukrainian Military Dictionary]. Retrieved from: <https://adl.lndc.knu.ua/ua/chapter/491> [in Ukrainian].
2. Anhlo-ukrainskyi zbroiovyi slovnyk [English-Ukrainian Weapons Dictionary]. Retrieved from: <https://bugai.com.ua/paint/anglo.html> [in Ukrainian].
3. Bilozers'ka, L. P. (2010). Terminolohiya ta pereklad [Terminology and translation]: Navchal'nyy posibnyk dlya studentiv filolohichnoho napryamu pidhotovky. Vinnytsya : Nova knyha. 232 s. [in Ukrainian].
4. Bkhinder, N. (2021). Leksychni osoblyvosti suchasnoho anhlo-movnoho viiskovoho dyskursu [Lexical features of modern English-language military discourse]. *Problemy humani-tarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia»*. № 45. S. 52–60. [in Ukrainian].
5. Hamon, A., Cherniavska, S., Shokurov, O. (2023). Neolohizmy v ukrainskii viiskovii terminolohii: leksyko-semantychni osoblyvosti [Neologisms in Ukrainian military terminology: lexical and semantic features]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Zhurnalistyka*. t. 34(73), № 1, ch.2. S. 168-174. [in Ukrainian].
6. Demianenko, B. L., Demianenko, V. M. (2022). Rosiiska viiskova ahresiiia proty Ukrainy 2014–2022 rr.: poli-tychni ta pobutovi neolohizmy nazyvannia ahresora [Russian military aggression against Ukraine 2014–2022: political and everyday neologisms of naming the aggressor]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*. № 9. S. 173–194 [in Ukrainian].
7. Karaban, V. I. (2008). Pereklad anhliyskoyi naukovo-y i tekhnichnoy literatury. [Translation of English scientific and technical literature]. Vinnytsya : Nova knyha. 576 p. [in Ukrainian].
8. Kovalenko, A. Ya. (2001). Zahal'nyy kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu [General course of scientific and technical translation]: [navchalnyi posibnyk]. 2001. 290 p. [in Ukrainian].
9. Lytovchenko, I. (2016). Dynamichni protsesy u viiskovii leksytsi ukrainskoi movy (nazvy zbroi, amunitsii, sporud) [Dynamic processes in the military vocabulary of the Ukrainian language (names of weapons,

- ammunition, structures]: monohrafiia. za red. prof. Zh. V. Koloiz. Kryvyi Rih: Vyd. R. A. Kozlov. 206 s. [in Ukrainian].
10. Riabokin, N. O., Pashko, S. V. (2024). Osoblyvosti perekladu anhloimovnoi viiskovoi terminolohii na ukrainsku movu [Peculiarities of translating English military terminology into Ukrainian]. *Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky*. № 208, S. 316–321. [in Ukrainian].
 11. Furt, D., Dmytruk, L. (2020). Terminolohiia: navchalnyi posibnyk [Terminology: a textbook]. Kryvyi Rih: [DonNUET]. 172 s. [in Ukrainian]
 12. Sharanova Yu. V. (2021). Problema klasyfikatsii anhloimovnoi viiskovoi leksyky v paradyhmi linhvistychnykh doslidzhen [The problem of classifying English military vocabulary in the paradigm of linguistic research]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka». T.2, Vyp. 19. S. 54-59. [in Ukrainian].
 13. English-Ukrainian Military Dictionary. Retrieved from: <https://english-military-dictionary.org.ua/>

Стаття надійшла до редакції 09.08.2025

Стаття прийнята 24.08.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

СПЕЦИФІКА МЕТАФОРИЗАЦІЇ ЗА МОДЕЛЛЮ ВПАДАТИ + В/У +ЩО В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Карасьов Віталій Володимирович,

аспірант кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0002-8039-2811

Левченко Олена Петрівна,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0002-7395-3772

У статті досліджено специфіку метафоризації за структурно-семантичною моделлю впадати + в/у + що в художній прозі Оксани Забужко. Мета цієї праці – проаналізувати та класифікувати метафоризації за моделлю впадати + в/у +що та, описати специфіку таких метафоризацій в ідіостилі письменниці. Для формування фактологічної бази дослідження застосовано корпусний підхід. У Генеральному регіонально анотованому корпусі української мови (ГРАК-18) було створено підкорпус текстів О. Забужко, її сучасників та сучасниць.

Аналіз показав, що у прозі Оксани Забужко найбільш продуктивною є модель СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ, яка реалізується у численних контекстах із дієсловами впадати / западати. Її семантичне поле охоплює різні сфери: психоемоційні стани (впадати в розпач, у тишу), фізіологічні процеси (впадати в сон, в анабіоз), соціальні явища (впадати в дописемне варварство), культурні й мистецькі про-яви (впадати в ритм), часову категорію (впадати в час), а також мовленнєву діяльність (впадати в мову). Окрему групу становлять метафори на зразок ОКО – ЦЕ ВМІСТИЩЕ, що актуалізуються у фразеологізмі впадати в око. У текстах Забужко цей образ виходить за межі традиційного зорового сприйняття, трансформуючись у символ об'єктивації знання та інтерпретації дійсності, що вирізняє її ідіостиль.

Порівняльний аналіз із корпусами сучасників і сучасниць показав, що в їхніх текстах домінують традиційні реалізації моделей ЕМОЦІЙНИЙ СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ та ОКО – ЦЕ ВМІСТИЩЕ, тоді як у Забужко простежується їхнє послідовне розширення й переосмислення.

Дослідження підтверджує, що метафора у прозі Оксани Забужко виходить далеко за межі тропейного рівня, постаючи як когнітивний інструмент інтелектуалізації досвіду. Її особливість полягає у здатності репрезентувати абстрактні поняття через образи вмістища, що надає текстам глибини, інтерпретаційної відкритості та емоційної насиченості.

Ключові слова: семантика, метафора, ідіостиль, корпус, концепт, мовна особистість, лінгвоперсона.

Karasov Vitalii, Levchenko Olena. Specifics of metaphorization based on the fall + in/to + what model in the literary texts of Oksana Zabuzhko

The article examines the specifics of metaphorization in Oksana Zabuzhko's fiction based on the structural-semantic model “впадати + в/у + що” (to fall into + what). The aim of the study is to analyze and classify metaphorical realizations of this model and to describe their functions within the writer's idiolect. The factual basis is provided by a corpus approach: a subcorpus of O. Zabuzhko's texts (approx. 400,000 tokens) and comparative subcorpora of her contemporaries (approx. 300,000 tokens each), created in the General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAK-18).

The analysis shows that the most productive model in Zabuzhko's prose is STATE IS A CONTAINER, realized in numerous contexts with the verbs to fall / to sink. Its semantic scope includes psycho-emotional states (fall into despair, into silence), physiological processes (fall asleep, into suspended animation), social phenomena (fall into pre-literate barbarism), cultural manifestations (fall into rhythm), the category of time (fall into time), and speech activity (fall into speech). A separate group is formed by metaphors of the type EYE IS A CONTAINER, actualized in the expression "to fall into the eye" (idiomatic "to catch the eye"). In Zabuzhko's texts, this image goes beyond traditional visual perception, functioning as a symbol of the objectification of knowledge and the interpretation of reality.

Comparative analysis reveals that in the works of her contemporaries traditional realizations of EMOTIONAL STATE IS A CONTAINER and EYE IS A CONTAINER predominate, whereas in Zabuzhko's prose these models undergo consistent expansion and reinterpretation.

The study demonstrates that metaphor in Oksana Zabuzhko's prose extends far beyond the level of a rhetorical trope, emerging as a cognitive tool for categorizing and intellectualizing experience. Its distinctiveness lies in the ability to represent abstract concepts through container imagery, which endows her texts with interpretative depth, openness, and emotional richness.

Key words: semantics, metaphor, idiolect, corpus, concept, linguistic identity.

Вступ. Упродовж останніх десятиліть когнітивна лінгвістика зазнала значного розвитку, зокрема в дослідженні концептуальної метафори як стрижневого механізму пізнання та мовної репрезентації світу. Сучасні наукові праці акцентують увагу на метафорі не лише як стилістичному засобі, а як на фундаментальному когнітивному інструменті, що формує концепти, структурує досвід і відображає індивідуальну мовну картину світу.

Актуальність цієї наукової праці зумовлено потребою комплексно дослідити специфіку метафоризації ідіостилію із застосуванням корпусних технологій.

Об'єктом цього дослідження є метафори, побудовані за структурно-семантичною моделлю впадати + *в/у* + *що* в текстах Оксани Забужко та її сучасників та сучасниць.

Предмет дослідження – особливості ідіостилію Оксани Забужко, зокрема специфіка метафоризації за моделлю впадати + *в/у* + *що*.

Постановка проблеми. Згідно з теорією концептуальної метафори, запропонованою Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, метафора є ментальним механізмом, який дає змогу осмислювати абстрактні поняття через конкретніші, емпірично доступні домени [5, с. 242]. Цей підхід отримав подальший розвиток у працях українських та зарубіжних дослідників, які розглядають метафору як засіб профілювання концептів, що сприяє їхній когнітивній доступності та інтерпретації [7, с. 221-226; 10, с. 104-109; 6, с. 87-100; 4, с. 436-448]. Л. Молгамова систематизує методологічні аспекти дослідження концептуальної метафори, підкреслюючи її роль у представленні складних

концептів через більш зрозумілі образи, що полегшує їхнє сприйняття та інтерпретацію [2, с. 103-111].

У контексті дослідження ідіостилію Т. Мілевський наголошує на важливості аналізу мовної індивідуальності автора, яка виявляється на різних мовних рівнях [8, с. 12]. А. Рейтер акцентує увагу на тому, що визначення ідіостилію письменника передбачає виявлення переважно використуваних стилістичних засобів та з'ясування їх функційного навантаження [9, с. 92-93]. На його думку, мовний стиль автора є не лише сукупністю мовних засобів, а передусім репрезентацією світоглядних позицій мовця, що опосередковано виявляються в його ставленні до дійсності; лише потім ідеться про мовну форму як результат творчого опрацювання мовного матеріалу [9, с. 94]. Натомість О. Вільконь підкреслює унікальність кожного літературного твору, що зумовлено як специфікою контекстуального вживання мовних елементів, так і свідомими творчими рішеннями автора, які формують його індивідуальний стиль [11, с. 46-47].

На індивідуальному рівні, у межах ідіолекту, метафора відображає особистісну когнітивну структуру свідомості мовця. Розширені метафори виступають концептуальними стилістичними прийомами, що дають змогу письменникам передавати складні емоційні та інтелектуальні стани, формуючи унікальну мовну картину світу [1, с. 12-17].

У сучасному мовознавстві питання метафоризації розглядають у різних аспектах – від структурно-семантичного аналізу до когнітивного й дискурсного підходів. Показовою

в цьому сенсі є праця О. Микитюк, присвячена метафориці тексту Дмитра Донцова («Дух нашої давнини») [3, с. 99]. Науковиця наголошує, що метафора в науково-публіцистичному тексті функціонує не лише як стилістичний троп, а й як маркер авторської картини світу. Згадана авторка здійснює **структурно-семантичну характеристику метафори**, з'ясовує її **гносеологічну, державотвірну, текстотвірну та експресивну функції** [3, с. 100], а також показує залежність метафоризації від соціокультурних чинників [3, с. 102]. Дослідження О. Микитюк поєднує **традиційну теорію метафори** (перенесення ознак з однієї сфери на іншу) зі здобутками **когнітивної лінгвістики**, де метафора постає як спосіб концептуалізації та інтерпретації дійсності [3, с. 101]. Такий підхід дає змогу розглядати метафору як **засіб пізнання й моделювання світу**, що виходить далеко за межі тропеїчного розуміння.

Отже, сучасні дослідники дійшли висновку про багатогранність концептуальної метафори як когнітивного механізму, що відіграє стрижневу роль у формуванні концептів,

структуризації досвіду та відображенні індивідуальної мовної картини світу.

Мета дослідження – виявити особливості метафоризації за моделлю *впадати + в/у + що* в художній прозі О. Забужко, використовуючи корпусний підхід.

Матеріал дослідження. Для здійснення дослідження було сформовано підкорпус художньої прози текстів О. Забужко обсягом приблизно 400 тис. tokenів та її сучасників та сучасниць обсягом приблизно 300 тис. tokenів кожний.

Виклад основного матеріалу. У таблиці 1 узагальнено різновиди метафоризацій за структурно-семантичною моделлю *впадати + в/у + що* у прозі Оксани Забужко та у творах її сучасників та сучасниць.

У текстах О. Забужко натрапляємо на метафоричну модель **СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ**. За цією моделлю стан категоризується як вмістище, у яке можна *впасти* або з нього *вийти*. Наприклад: «Його герої можуть *впадати в розпач* або *спокійно чекати кінця*...» (О. Забужко, Музей покинутих секретів, 2009). Цікавих висновків доходить Є. Возняк

Таблиця 1

Порівняльна таблиця метафоризацій за моделлю *впадати + в/у + що*

Тип метафоризації	О. Забужко	Сучасники/сучасниці	Коментар
СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ (емоційний, фізіологічний)	<i>впадати в розпач, впадати в тишу, впадати в сон, впадати в екстаз, впадати в транс, впадати в анабіоз, впадати в крайність, впадати в приступ, впадати в жалобу, впадати в крайність</i>	<i>не впадати в зневіру, впадати в нуду</i>	Традиційна модель, однак в текстах О. Забужко натрапляємо на багатший спектр станів, метафоризованих за досліджуваною моделлю.
ОКО – ЦЕ ВМІСТИЩЕ	<i>впадати в око</i> (інформація як об'єкт, що входить в символічне вмістище – око)	<i>впадало у вічі, впадало в око</i>	Модель використовує як О. Забужко, так і її сучасники, проте в О. Забужко ця модель отримує глибше концептуальне наповнення (знання, інтерпретація).
ЧАС – ЦЕ ВМІСТИЩЕ / РІДИНА	<i>жінка... впадає в час сама, як у грузький потік</i>	—	Індивідуально-авторська метафоризація: час осмислюється як речовинне середовище.
МОВЛЕННЯ – ЦЕ ВМІСТИЩЕ	<i>герої... впадають собі в річ (мовлення як контейнер)</i>	—	Індивідуально-авторська метафоризація, не зафіксовано в текстах сучасників.
РИТМ – ЦЕ ВМІСТИЩЕ	<i>Леся Українка впадає в... ритм</i>	—	Індивідуально-авторська метафоризація: ритм осмислюється як вмістище, у який можна потрапити.
СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ – ЦЕ ВМІСТИЩЕ	<i>країна, яка стрімголов упадає в дописемне варварство</i>	—	Індивідуально-авторська метафоризація: соціокультурні процеси метафоризуються як вмістища.

на підставі польського матеріалу з широкого часового проміжку (від XV до XXI ст.), яка стверджує, що незалежно від того, яке поняття етимологічно «ховалося» за словом *rozpac* (стосовно матеріальних предметів, *rozpaczać* означало «відхилятися в різні боки»; це конкретне значення було перенесено за допомогою метафори в психічний простір: людина, яка переживала сумніви, вагання, роздуми, «відчувала» себе подібно – тобто так, ніби її розум викривлявся/деформувався/рухався в різні/протилежні боки), натрапляємо на реалізацією метафори ВМІСТИЩА, наприклад, у вислові *wpadać w rozpacz*, а також схеми ШЛЯХ – ЦІЛЬ у колокаціях типу *iść do rozpaczy, prowadzić do rozpaczy, doprowadzać do rozpaczy* тощо [Woźniak, 2012: 225-227]. Також у текстах О. Забужко натрапляємо на такий контекст: “Людина **впадає в тишу**, як у простір» (О. Забужко, Музей покинутих секретів, 2009). Із контексту зрозуміло, що тишу осмислено як фізичну сферу, у яку можна потрапити.

Досліджувана авторка за моделлю **СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ** метафоризує також і концепт КРАЙНІСТЬ та ПРИСТУП, що ілюструють такі контексти: “Комічний у своїй розжареній батьківській іпостасі, <...>, **вічно впадати**муть то в одну, то в другу крайність, як дальтоніки, змушені писати фарбами, але на якого милого їй здалось це чуже життя?” (О. Забужко, Музей покинутих секретів, 2009); “...та тільки ж, далекі, важко уявити, щоб який-небудь **самовладний народ впадав у приступ патріотичних гордоців** від того, що його дочка прикрашала чужі гареми, – а цілий культ будується саме на цьому: на султановій («зверхниковій») любові до «нашої Насті з Рогатина» (О. Забужко, Музей покинутих секретів, 2009). Аналогічну метафору виявляємо в контексті: “чомуś цього дня завжди ліпив дощ, ще й зі снігом, ніби сама **природа впадала в жалобу**, а перед урядовою трибуною – горлали на демонстрантів, мов капо на в’язнів, знервовані розпорядники обіч колони” (О. Забужко, Музей покинутих секретів, 2009), де природа, яку авторка категоризує антропоморфно, потрапляє в емоційний стан, вербалізований як вмістище. Зіставмо метафоризації за моделлю **ЕМОЦІЙНИЙ СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ** в текстах сучасників досліджуваної авторки: І далі: «Пане

отамане, маймо терпіння, **не впадайте в зневіру**, бадьоріться, держіться сміливіше, і хай хлопці не падають духом» (В. Шкляр, «Залишенець. Чорний ворон», 2009).

О. Забужко специфічно категоризує час: “Раз прийнявши чоловіка, жінка неминуче переходить у іншу зону притягання – **просто впадає в час сама, як у грузький потік, всією вагою свого земного тіла, з маткою й придатками, цим живим хронометром...**” (О. Забужко, Музей покинутих секретів, 2009), де час – це речовинне або рідке середовище, у яке занурюється тіло. Подібних метафоризацій у творах сучасників та сучасниць не виявлено.

На метафоризацію фізіологічних станів як вмістищ натрапляємо в контекстах: “...наче наркотичний, підігрів камерою і стежити, як поза нею він вичахає <...> як укинута в воду рибка, а потім знову **впадає в анабіоз...**” (О. Забужко, Музей покинутих секретів, 2009), де в стан анабіозу організм переходить і з якого виходить; “тоді вставав Василь, мовчки брав малу на руки й, либонь соромлячись такого немужського діла, виносив надвір, де й приколював, поки **в хаті знов западало в сон**, – одного разу старша обудилася на його голос під вікном: сидючи з Оленкою на призьбі” (О. Забужко, Казка про калинову сопілку, 2000), де сон категоризується як вмістище.

Натрапляємо на контекст, у якому семантично не позначено пряме занурення, але наявна ідея руху до середини: “...вона ходила на Банкову його шукати з бутербродами, бо її сестра, небожева мама, дзвонила й плакала їй у телефон, <...> **Густав западає на фото полковника піхоти перед ценом, який хапається руками за виставлені щити...**” (О. Забужко, Let my people go, 2005).

Із корпусу текстів О. Забужко вилучено 12 контекстів уживання фразеологізму **впадати/не впасти в око**, де око виступає метонімічним символом зорового сприйняття. Отже, висновуємо, що інформація категоризується, як об’єкт, який може потрапляти у вмістище – око. Напр.: “**Напряму впадає в око** хіба що «нечуй-левицька» архаїка знарядь праці, якої не приховаш, – всі ті недомикані повісма, веретена, мотовила й ветушки аж до 1960-х років...” (О. Забужко, 3 мапи книг і людей, 2012). “...так що навіть зблизька це **не впадало в око**, якщо тільки

не придивлятися спеціально...” (О. Забужко, 3 мапи книг і людей, 2012).

У творах сучасників Оксани Забужко метафоризація **СПРИЙНЯТТЯ ЯК ВМІСТИЩЕ** теж є типовою. У висловах *впадало у вічі* та *впадала у вічі* деяка хаотичність зорове сприйняття осмислюється як вмістище, у яке потрапляє інформація: “...він – як жердка, височів межі чоловіками; але очі в них все одно нібито зв’язані якимсь невидимим шнурком; і **це так явно впадало у вічі**, що в бувалих, а тожмо жінок, від заздрості і неминаючого подиву роздувалися ніздрі, немов у корів перед...” (М. Матіос, «Солодка Даруся», 2004) та “...мають особливий вплив на тваринні та людські організми, близький до наркотичного. Було загалом цікаво. Щоправда, **впадала у вічі деяка хаотичність**, а часом і плутанина в подачі матеріалу. Скажімо, *стенд із назвою «Динаміка видобутку нафти»*.” (Ю. Андрухович, «Дванадцять обручів», 2003); “**Це особливо впадало в око** після багатоденної подорожі до кордону, де скрізь, у кожній хаті, зустрічали нас із дитячком, як Божих...” (В. Шкляр, «Залишенець. Чорний ворон», 2009).

Натрапляємо на низку метафоризацій за моделями **МОВЛЕННЯ – ЦЕ ВМІСТИЩЕ**. Наприклад: “Поет завжди пише не «з сюжету», а «з голосу», і якщо герої різних творів **«впадають собі в річ»**...” (О. Забужко, Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій, 2007). У контексті: “**оповідачка неспівомовно «впадає», «оступається» в рідну їй українську**: як і для безсловесного пролетаря, в «енкратичній» мові Алли Михайлівни для неї «нема слів», вона виштовхується з нього, силою протистояння, – у свою традицію” (О. Забужко, Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій, 2007), авторка метафоризує **МОВЛЕННЯ ЯК ВМІСТИЩЕ**. Індивідуально-авторська метафора *впадає, оступається в мову* вербалізує уявлення про мовлення як **вмістище**.

У художній прозі Оксани Забужко виявлено метафоризацію за моделлю **РИТМ – ЦЕ ВМІСТИЩЕ**, де ритм концептуалізується як вмістище, у яке потрапляє суб’єкт. Наприклад: “У цій частині циклу *Леся Українка впадає в той самий хвацький, «скоморошний» ритм і «передражнює» «Нагаєчку» «на голос»*...” (О. Забужко, «Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій»,

2007). Ця метафора відображає ритм як динамічне середовище, що формує творчий процес. Аналогічно модель **СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ – ЦЕ ВМІСТИЩЕ** осмислює суспільний стан як вмістище, у яке потрапляє суспільство: “...вкладати не один рік життя в грубецький том літературної езотерики – без особливої надії, що в країні, яка стрімголов **упадає в дописемне варварство**, у того тома знайдеться більше ніж кількості душ читачів...” (О. Забужко, «Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій», 2007). Цей образ підкреслює регресивне занурення суспільства в певний стан.

У творах Оксани Забужко також наявні метафоризації фізіологічних та емоційних станів як вмістищ. Модель **СОН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ** концептуалізує сон як вмістище, у яке впадає людина: “...бездумно, розпружено, як ото на березі моря – за перебігом хвиль, доки не почнеш упадати в дрімоту...” (О. Забужко, «Інструктор із тенісу», 2000). Модель **ЕКС-ТАЗ – ЦЕ ВМІСТИЩЕ** представляє екстаз як стан, зумовлений зовнішніми стимулами: “...більшості вони провадили якесь понуро невлаштоване, напівбогемне життя тихих невдах, на звук певних імен **упадали в стан побожного екстазу**, всім єством тужили за довгими літературними розмовами на кухні...” (О. Забужко, «Прощання з імперією кілька штрихів до одного портрета», 1998). Аналогічно метафоризується **ТРАНС**: “Як стигматик мав екстазу, ніби **в транс такий упадав**, говорив чужими голосами, то питали в нього – за рідних, про кого звістки нема, ну, й про справи також...” (О. Забужко, «Музей покинутих секретів», 2009).

У контексті: “Тим самим ми неспівомовно **впадаємо в ті «пазики»**, котрі рід уже «наїздив», проклав, – стаючи власними бабами й дідами...” (О. Забужко, 3 мапи книг і людей, 2012), – наявна типова **просторова метафора**, де життєві чи ментальні процеси осмислюються як переміщення у просторі, однак спостерігаємо нетиповий випадок сполучуваності дієслова *впадати*.

Частотність використання лексеми *впадати* у творах О. Забужко порівняно з творами її сучасників та сучасниць представлено в таблиці 2, яка демонструє статистичну значущість за критерієм Стюдента.

З аналізу випливає, що частотність лексеми *впадати* є статистично значущою у тво-

Таблиця 2

Статистична значущість лексеми *впадати*

Підкорпус	Лексема	Відносна частота	Критерій Ст'юдента
О. Забужко	впадати	0,0033	0,13
Сучасники		0,0031	
О. Забужко		0,0033	2,45
Сучасниці		0,0004	

рах О. Забужко та її сучасниць та може слугувати маркером ідіостилію.

Висновки. У художній прозі Оксани Забужко найбільш продуктивною є метафорична модель **СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ**, яка реалізується через дієслівні конструкції з компонентом *впадати/западати*. Ця модель концептуалізує психоемоційні, фізіологічні, культурні й онтологічні стани як вмістище, у які суб'єкт може *впасти*, тобто потрапити в цей стан неконтрольовано, поза своєю волею чи свідомістю. На відміну від її сучасників і сучасниць, в О. Забужко ця модель має багатовимірний характер й охоплює такі концепти, як *розпач, тиша, екстаз, транс, сон, соціальний статус, мовлення, ритм, час*.

У текстах письменниці простежено також активну реалізацію метафор **ІНФОРМАЦІЯ – ЦЕ ОБ'ЄКТ**, а **ОКО – ЦЕ ВМІСТИЩЕ**, які найяскравіше проявляються у фразеологізмі *впадати в око*, де око виступає символічним вмістищем для інформації. Цей образ трапляється й у текстах сучасників та сучасниць (М. Матіос, Ю. Андрухович, В. Шкляр), проте в О. Забужко він отримує розширене концептуальне наповнення, переходячи від традиційного опису зорового сприйняття до символізації знання та інтерпретації реальності.

У творчості сучасників і сучасниць переважають схожі моделі метафоризації порівнюючи із О. Забужко: **ОКО – ЦЕ ВМІСТИЩЕ** (*впадало у вічі, це особливо впадало в око*) та

ЕМОЦІЙНИЙ СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ (*не впадати в зневіру, впадати в нуду*). У цих текстах метафоризація є традиційною та відтворює стереотипну концептуалізацію емоційних станів.

Натомість в О. Забужко спостерігається ширше використання моделі **СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ**, яке охоплює не лише психоемоційні стани, але й такі абстрактні явища, як *мовлення, ритм, соціальне становище, час*. Саме ці випадки можна розглядати як **індивідуально-авторські метафори**, що відображають ідіостиль письменниці. Зокрема, образ мови як вмістища, у яке *впадає* або *оступається* мовна особистість, або категоризація часу як *густої речовини*, що поглинає людину, є унікальними і не мають прямих відповідників у текстах її сучасників і сучасниць.

Отже, специфіка ідіостилію Оксани Забужко полягає в поєднанні традиційних метафоричних моделей, які авторка специфічно втілює на вербальному рівні, що формує ідіостиль письменниці. Індивідуально-авторські метафори письменниці репрезентують багатовимірність станів, здатність культурних і соціальних феноменів поставати як вмістища, а також – інтеграцію різнорівневих концептів (фізіологічних, емоційних, культурних, часових) у єдине метафоричне поле. З дослідження випливає, що метафора **СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ** відіграє важливу роль у формуванні авторської мовної картини світу Оксани Забужко.

Література:

1. Войтко Т. Розширена метафора як концепційний стилістичний прийом метафізичної поезії та методологія дослідження. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*, 1(1), 12–17. 2021. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2021.1.2>
2. Молгамова Л. Роль концептуальної метафори у профілюванні концепту. *Philological Treatises*, 14(1), 2022. 103–111.
3. Микитюк О. Р. Антропонімний простір Дмитра Донцова як відтворення духовного та героїчного минулого українського народу. *Лінгвістичні студії*, (34), 2017. 170–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2017_34_28 (дата звернення: 23.09.2025).
4. Karasov V., Levchenko O. Anger conceptual metaphors in literary texts by Oksana Zabuzhko and Halyna Pahutyak. In: *COLINS*, (2), 2023. 436–448.
5. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press. 1980.

6. Lototska N. Metaphorical models of the concept of anger in R. Ivanychuk's idiolect. *Лінгвістичні студії*, 87–100. 2022.
7. Maudslay R. H., Pimentel T., Cotterell R., Teufel S. Metaphor detection using context and concreteness. In: *Proceedings of the Second Workshop on Figurative Language Processing* (pp. 221–226). Association for Computational Linguistics. 2020.
8. Milewski T. Zasady analizy stylistycznej tekstu. *Polonistyka*, (4), 10–29. 1956.
9. Rejter A. Epitet w twórczości Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. In: Wilkoń, A., Ostaszewska, D. (red.), *Język artystyczny* (pp. 92–109). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 2001.
10. Wan M., Ahrens K., Chersoni E., Jiang M., Su Q., Xiang R., Huang C. R. Using conceptual norms for metaphor detection. In: *Proceedings of the Second Workshop on Figurative Language Processing*, Seattle, WA, July 9, 2020 (pp. 104–109). Association for Computational Linguistics.
11. Wilkoń A. Język a styl tekstu literackiego. In: Wilkoń, A. *Język*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 1999.
12. Woźniak E. Wpadać w rozpacz: obrazowanie a zmiana znaczenia wyrazu / E. Woźniak. – *Studia Językoznawcze: synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*. 2012. Vol. 11. P. 221–232.

References:

1. Voitko, T. (2021). Rozshyrena metafora yak kontseptsiiyny stylistychnyi pryiom metafizychnoi poezii ta metodolohiia doslidzhennia [Extended metaphor as a conceptual stylistic device of metaphysical poetry and methodology of research]. *Scientific Papers of the Interregional Academy of Personnel Management. Philology*, 1(1), 12–17. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2021.1.2> [in Ukrainian].
2. Molhamova, L. (2022). Rol kontseptualnoi metafory u profiluivanni kontseptu [The role of conceptual metaphor in concept profiling]. *Philological Treatises*, 14(1), 103–111. [in Ukrainian].
3. Mykytiuk, O. R. (2017). Antroponimnyi prostir Dmytra Dontsova yak vidtvorennia dukhovnoho ta heroichnoho mynuloho ukrainskoho narodu [The anthroponymic space of Dmytro Dontsov as a reflection of the spiritual and heroic past of the Ukrainian people]. *Linguistic Studies*, 34, 170–175. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2017_34_28 [in Ukrainian].
4. Karasov, V., & Levchenko, O. (2023). Anger conceptual metaphors in literary texts by Oksana Zabuzhko and Halyna Pahutyak. In: *COLINS*, (2), 436–448.
5. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Lototska, N. (2022). Metaphorical models of the concept of anger in R. Ivanychuk's idiolect. *Лінгвістичні студії*, 87–100.
7. Maudslay, R. H., Pimentel, T., Cotterell, R., & Teufel, S. (2020). Metaphor detection using context and concreteness. In: *Proceedings of the Second Workshop on Figurative Language Processing* (pp. 221–226). Association for Computational Linguistics.
8. Milewski, T. (1956). Zasady analizy stylistycznej tekstu. *Polonistyka*, (4), 10–29.
9. Rejter, A. (2001). Epitet w twórczości Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. In: Wilkoń, A., Ostaszewska, D. (red.), *Język artystyczny* (pp. 92–109). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
10. Wan, M., Ahrens, K., Chersoni, E., Jiang, M., Su, Q., Xiang, R., & Huang, C. R. (2020). Using conceptual norms for metaphor detection. In: *Proceedings of the Second Workshop on Figurative Language Processing*, Seattle, WA, July 9, 2020 (pp. 104–109). Association for Computational Linguistics.
11. Wilkoń, A. (1999). Język a styl tekstu literackiego. In: Wilkoń, A. *Język*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
12. Woźniak, E. (2012). *Wpadać w rozpacz: Obrazowanie a zmiana znaczenia wyrazu. Studia Językoznawcze: Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, 11, 221–232.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2025

Стаття прийнята 24.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.13>

СЛЕНГ ЯК ЗАСІБ ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНОГО ВИРАЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПТУ «ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ» (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ КАРИ ХАНТЕР “CLOSE TO HOME”)

Ківенко Інна Олександрівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Іноземні мови та переклад»
Одеського національного морського університету
ORCID ID: 0000-0003-2044-5456

Смаркалова Антоніна Костянтинівна,

викладач кафедри «Іноземні мови та переклад»
Одеського національного морського університету
ORCID ID: 0000-0002-8631-2915

Стаття присвячена вивченню дослідженню сленгу як засобу емотивно-експресивного вираження в межах концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ на матеріалі роману Кари Хантер *Close to Home*. Актуальність дослідження зумовлена недостатньою увагою до лінгвістичних аспектів *crime fiction*, зокрема використання сленгових одиниць для створення жанрової атмосфери та передачі емоційного забарвлення мови персонажів. Як зазначає В. Еванс, мова не лише відображає концептуальну структуру, а й сприяє її формуванню, що підтверджує важливість аналізу мовних засобів у літературних текстах. Крім того, концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ охоплює не лише суто логічний процес розкриття злочину, а й драматичну взаємодію між персонажами, де сленг відіграє роль маркера соціальної ідентифікації та емоційного вираження. Об'єктом дослідження є концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ у жанрі *crime fiction*, а предметом – сленгові лексеми, що виконують емотивно-експресивну функцію. Аналіз базується на корпусі сленгізмів, відібраних із тексту роману. У процесі дослідження використано метод суцільної вибірки, метод статистичного аналізу, контекстуальний метод та описовий метод для виявлення та деталізації особливостей вживання сленгу в межах концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ. Метою роботи є аналіз емотивно-експресивного потенціалу сленгової лексики у кримінальному романі, що передбачає виконання таких завдань: 1) визначити особливості вживання сленгу в детективному дискурсі; 2) класифікувати сленги-емотиви за їхньою функціональною спрямованістю; 3) виявити соціолінгвістичні аспекти використання сленгу в професійному середовищі поліції та кримінального світу. Результати дослідження свідчать, що сленг у детективній прозі є важливим засобом стилізації мовлення, створення реалістичності діалогів та посилення жанрової атмосфери. Виділено три основні групи емотивів: експресиви (вигуки, лайка), номінативи з первинним емотивним змістом (лексеми, що виражають емоційні стани), номінативи з включеними смислами (сленгізми, що передають оцінне ставлення мовця). Аналіз показав, що найбільш продуктивною групою є експресиви (66 %), які надають тексту динамічності та емоційного напруження. Таким чином, використання сленгу в рамках концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ сприяє не лише ідентифікації персонажів, а й створенню соціокультурного тла, яке підсилює жанрові особливості *crime fiction*.

Ключові слова: детективне розслідування, експресивність, емотив, концепт, сленг.

Kivenko Inna, Smarkalova Antonina. Slang as a means of emotive and expressive expression within the context of the concept DETECTIVE INVESTIGATION (based on Cara Hunter's novel "Close to Home")

The article explores slang as a means of emotive and expressive expression within the concept DETECTIVE INVESTIGATION, based on the novel "Close to Home" by Cara Hunter. The relevance of the study is determined by the lack of focus on linguistic aspects of crime fiction, particularly the role of slang

in creating the genre's atmosphere and conveying the emotional coloring of characters' speech. As V. Evans states, language not only reflects conceptual structures but also contributes to their formation, emphasizing the importance of analyzing linguistic means in fictional texts. Furthermore, the concept DETECTIVE INVESTIGATION encompasses not only the logical process of solving a crime but also the dramatic interaction between characters, where slang serves as a marker of social identity and emotional expression. The object of the study is the concept DETECTIVE INVESTIGATION itself in crime fiction, while the subject is slang lexical units that perform an emotive-expressive function. The analysis is based on a corpus of slang expressions selected from the novel. The research employs the continuous sampling method, statistical analysis, contextual and descriptive methods to identify and detail the characteristics of slang usage within the concept DETECTIVE INVESTIGATION. The aim of the study is to analyze the emotive-expressive potential of slang in crime fiction, which involves the following objectives: (1) to determine the peculiarities of slang usage in detective discourse; (2) to classify emotive slang units based on their functional direction; (3) to identify the sociolinguistic aspects of slang used in the professional environment of law enforcement and the criminal world. The study findings suggest that slang in detective fiction is a crucial tool for stylizing speech, enhancing the realism of dialogues, and reinforcing the genre's atmosphere. Three main groups of emotives were identified: expressives (interjections, expletives), nominatives with primary emotive meanings (lexical items denoting emotional states), and nominatives with embedded meanings (slang that conveys a speaker's evaluative attitude). The analysis revealed that the most productive category is made up with expressives (66 %), which add dynamism and emotional intensity to the text. It was proven that the use of slang within the concept DETECTIVE INVESTIGATION contributes not only to character identification but also to the creation of a sociocultural background that enhances the genre characteristics of crime fiction.

Key words: concept, detective investigation, expressiveness, emotive, slang.

Вступ. Представлене дослідження є спробою з'ясувати та встановити роль сленгізмів як засобу емотивно-експресивного вираження в межах концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ на матеріалі роману Кари Хантер *Close to Home*. **Актуальність** дослідження визначається недостатньою увагою сучасної лінгвістики до впливу мовних засобів на жанрову специфіку *crime fiction*. Наразі основні дослідження детективного жанру зосереджуються на літературознавчих аспектах (Т. В. Голі-Оглу, Ю. О. Ткаченко), тоді як лінгвістичний аналіз залишається фрагментарним. В. Еванс зазначає, що «мова не лише відображає концептуальну структуру, але й формує її» [1, с. 21]. У свою чергу, Н. Єсипенко і М. Гаранович звертають увагу на значення концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ в жанрі *crime fiction*, який формується через систему лексичних засобів. Наше дослідження охоплює сленгові одиниці, які виконують експресивну функцію та слугують засобом емоційного заглиблення читача у світ кримінального розслідування.

Мета нашого дослідження полягає у проведенні аналізу сленгізмів-емотивів як образного складника концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ. З поставленої мети витікають наступні **завдання**:

1) проаналізувати концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ та встановити притаманні йому риси;

2) визначити особливості вживання сленгу в детективному дискурсі;

3) класифікувати емотиви за їхньою функціональною спрямованістю;

4) виявити соціолінгвістичні аспекти використання сленгу в професійному середовищі поліції та кримінального світу.

Об'єктом дослідження обрано концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ у жанрі *crime fiction*. **Предметом** вивчення є сленгові лексеми, що виконують емотивно-експресивну функцію в контексті обраного концепту.

Матеріал дослідження складає вибірка сленгізмів з твору Кари Хантер *Close to Home* загальною кількістю 175 одиниць.

Специфіка наукової розвідки, характер об'єкту та предмету дослідження, а також поставлені завдання зумовлюють наступний вибір **методів дослідження**:

– метод суцільної вибірки для виокремлення сленгізмів-емотивів для проведення прагмалінгвістичного аналізу;

– метод статистичного аналізу для підкріплення висновків проведеного дослідження кількісними показниками (у %);

– контекстуальний метод для визначення емотивно-експресивної функції сленгізмів в контексті концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ;

– описовий метод для інвентаризації лінгвальних засобів (сленгізмів-емотивів).

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні філологічні дослідження художніх текстів детективного жанру представлено переважно в літературознавчому аспекті. Зазвичай вивчаються композиційні, жанрові, сюжетні особливості детективного жанру. Лінгвістичні дослідження англomовних детективних творів хоч і проводяться, проте розглядаються здебільшого перекладацькі стратегії, а саме підходи до адекватності та еквівалентності перекладу мовних засобів. Питання вибору лінгвальних засобів та їх вплив на жанр *crime fiction* на сьогоднішній день залишається поза увагою науковців, що зумовлює актуальність дослідження.

На думку В. Еванса, «мова не тільки відображає концептуальну структуру, але також може породжувати концептуалізацію» [1, с. 22], тобто мова відображає моделі та образи мислення.

Концепт – це сформований у свідомості образ, символ, ідея або модель певного явища, що може бути представлене як осмислена категорія чи план дій [2].

Центральним наративним елементом жанру *crime fiction*, навколо якого і будується сюжет є саме концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ. Такий концепт передбачає послідовне збирання доказів, встановлення зв'язків між подіями та розкриттям таємниці, пов'язаної із злочином, але це не просто логічний процес, а драматична взаємодія між персонажами, яка висвітлюється автором за допомогою різних лінгвальних засобів [3, с. 756]. Це допомагає письменнику, згідно з класичними критеріями жанру *crime fiction*, занурити читача у звичний побут [4, с. 26], де добре відчувається типова атмосфера, мотиви поведінки персонажів та набір тих звичок і умовностей, які пов'язані з їх соціальними ролями.

До лінгвальних засобів, які можуть виражати особливості самого процесу детективного розслідування відносяться морфологічні та лексичні тропи та категорії, серед яких:

– метафори та метонімії (*it's as if she vanished into thin air, the badge knocked on the door*);

– ідіоми (*fly on the wall*);

– епітети (*relentless detective*);

– порівняння (*her shoes were like killer heels*);

– сленг (*old biddy; amaze*).

Усі вищезазначені лінгвальні засоби закликані створити ілюзію реальності подій,

виступаючи в тексті одним із засобів мовного впливу на читача.

Твір Кари Хантер *Close to Home* (2017) належить до жанру *crime fiction* і є яскравим прикладом поліцейського детективу (*police procedural*). Події твору відбуваються у місті Оксфорд, Великобританія. Сюжет загалом розгортається навколо зникнення восьмирічної дівчинки Дейзі Мейсон під час вечірки в саду її батьківського дому. За розслідування береться детектив Адам Фаулі (*DI Adam Fawley*) зі своєю командою детективів відділення *Thames Valley Police*, стикаючись із маніпуляціями, громадським резонансом та впливом соціальних мереж на суспільство.

Сам детектив відзначається реалізмом та автентичністю у зображенні повсякденної роботи поліції, без її героїзації чи надмірного звеличення. Авторка зосереджується не лише на процесі «ловлі злочинця», а й на соціальних аспектах, вибудовуючи багатовимірний концепт «детективного розслідування».

Важливу роль у створенні такого глибинного ефекту відіграє сленг, який використовують як поліцейські, так і злочинці. Завдяки йому читач занурюється у світ кримінального розслідування та взаємодії правоохоронців із підозрюваними, відчуваючи напругу, що панує у реальному житті.

Як відомо, у сфері правоохоронної діяльності та криміналістики існує специфічний професійний сленг, який використовується як серед поліцейських, так і серед злочинців. За нашими спостереженнями, він виконує кілька прагматичних функцій:

– *кодування інформації* для створення закритої термінологічної системи з метою швидкої комунікації, наприклад: *DOA (Dead on Arrival)* – смерть до прибуття медиків, *M.O. (modus operandi)* – характерний спосіб дій злочинця;

– *соціальна ідентифікація* для позначення належності до певної групи (поліцейських, слідчих, судових експертів), наприклад: *cop, badge* – поліцейський, *snitch* – інформатор, що співпрацює з поліцією;

– *експресивність і стислість* для відтворення складних ситуацій короткими, влучними виразами, наприклад: *hot pursuit* – переслідування злочинця в реальному часі;

– *гумор та емоційне розвантаження* для зниження стресу в напруженій роботі, наприклад: *frequent flyer* – людина, яка

постійно потрапляє до поліції за дрібні правопорушення.

В лінгвістиці все ще не існує єдиної, узагальненої класифікації сленгізмів, а погляди науковців на сленг відрізняються між собою. Загалом, лінгвісти погоджуються, що *сленг* – це лексичне явище, що використовується, перш за все, в усному мовленні [5, с. 124]. Також *сленг* характеризується яскраво вираженою *емоційністю* (жартівливою, іронічною, глузливою, зневажною, презирливою, грубою і навіть вульгарною конотацією), тобто виступає емоційно забарвленою лексикою, виражаючи емоційно-експресивну функцію [6, с. 36]. Сленг охоплює практично всі сфери життєдіяльності людини та репрезентує більшість комунікативних ситуацій, окрім тих, що позбавлені емоційної складової. Його функціонування зумовлено особистим ставленням мовця до предмета чи теми розмови. Ця ознака стає підставою для скептичного ставлення мовознавців, які вважають використання сленгу недоречним у певних сферах, зокрема в літературі.

Напрочуд, в сучасній літературі простежується тенденція до вживання сленгу, що сприяє тіснішому встановленню контакту між автором і читачем, наближає читача до «реальності» в якій існують персонажі, та розкриває їх соціокультурні особливості.

Як вже було зазначено, сленгові одиниці виконують емоційно-експресивну функцію. Таким чином вони можуть висловлювати почуття та емоції, тобто виступають як емотиви.

Питання класифікації емотивів ще й досі знаходиться в розряді дискусійних, а єдиної типології емотивів не існує. Це зумовлено розмаїттям критеріїв, покладених у їх основу [7; 8].

Науковці загалом виділяють три види емотивів:

- емоційні слова і вирази, або емотиви-експресиви: до таких відносяться лексичні засоби, які використовуються як емоційні вигуки. Особливістю таких емотивів є те, що за допомогою них передається експресивна функція в загальному вигляді, відповідно вони неоднозначні;

- слова і вирази з емоційним значенням, або емотиви-номінативи з первинними емотивними смислами. Такі лексеми висловлюють емоційний стан мовця, як певний пси-

хологічний стан, в загальному вигляді, без конкретики;

- слова з емоційним компонентом значення, або емотиви-номінативи з включеними смислами. Ці сленгізми мають певне значення та передають емоційне ставлення мовця до слухача. Такі лексичні засоби одночасно означають об'єкт-джерело емоцій (номінативну функцію) та виражають емоційно-оцінне ставлення мовця (експресивну функцію).

Важливо відмітити, що виконуючи функції емотиву, сленг виступає як засіб вербального вираження конкретних емоцій, а самі емоції при цьому поділяються на позитивно та негативно забарвлені. Емоційно-експресивне забарвлення, в свою чергу, може реалізувати себе може лише в контексті. Емотиви позитивного забарвлення об'єднують лексичні одиниці на позначення радості, інтересу, а емотиви негативного забарвлення позначають страх, відразу, презирство, зневагу, сором, провину, страждання та лють [9, с. 237].

У цьому контексті сленг виступає не лише як спосіб демонстрації соціальної ідентичності персонажів, а й як важливий елемент, що додає емоційної напруги та підсилює атмосферу концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ.

До емотивів-експресивів (66 %) уналежнюємо:

- емоційні вигуки, лайка, груба лексика: *shit, crap, effing, sod all, fat chance, sodding, poxy, blimey*;

- емоційне підсилення значення: *balls of steel, catty, dumper, dumpee, knack, piece of piss, the whole bloody lot, bleeding obvious*;

- реакція на шок, здивування, обурення: *have kittens, flip a lid, make a hullabaloo*.

Емотиви-номінативи (20 %) з первинними емотивними смислами вбирають:

- емоційне вираження гніву, зневаги, агресії: *bullying, needling, squabbling, hate campaign*;

- емоційне вираження стану напруги, роздратування: *to throw tantrums, to flip a lid, to need a sick bag, to rack one's brains, walk on eggshells, to nag at*.

Емотиви-номінативи з включеними смислами (14 %) експлікують зневажливі характеристики людей: *old biddy, Cabbage Patch doll, vultures, he-pig, airhead, bum, psycho, philistine*,

sicko, weirdosex offender, mollycoddled, fake, kiddie, trainspotter, cocky, archetypal alpha male, tosser, puker, Zit-face, wanker, prat, fuckwit, peedo bastards, git, bimbo.

Висновки з дослідження. Отже, проведене дослідження дозволило окреслити специфіку лінгвальних засобів, що формують концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ в англomовному художньому дискурсі у жанрі *crime fiction*. Сучасні філологічні розвідки спрямовані на дослідження цього жанру переважно в літературознавчому аспекті, тоді як лінгвістичні студії обмежуються переважно питаннями перекладу. У створенні жанрової атмосфери важливу роль відіграють лінгвальні засоби, які відтворюють логіку слідчих дій та психологічний вимір персонажів.

Центральним елементом наративної структури є концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, реалізація якого відбувається через збирання доказів, логічне поєднання фактів і поступове розкриття таємниці. Разом з тим, цей процес не зводиться лише до раціонального пошуку істини, а постає у вигляді складної взаємодії між героями, забарвленої емоційно та соціокультурно. Лінгвальні засоби, зокрема сленг, стають ефективним інструментом, що дозволяє створити ілюзію достовірності та забезпечити емоційний вплив на читача.

Аналіз твору Кари Хантер *Close to Home* засвідчує, що сленг не лише наповнює текст

реалістичними деталями, але й виконує низку прагматичних функцій: кодування інформації, соціальної ідентифікації, експресивності та гумористичності. Окрім цього, сленгові одиниці виконують роль емотивів, оскільки здатні передавати широкий спектр емоцій – від іронії та жарту до агресії й відрази.

Виокремлені три основні типи емотивів: емотиви-експресиви, емотиви-номінативи з первинними смислами та емотиви-номінативи з включеними смислами. Співвідношення їх вживання у творі свідчить про превалювання емотивів-експресивів, зафіксованих у 66 % досліджуваних сленгових одиниць. Це підкреслює високий рівень емоційної напруги та наближеність тексту до усного мовлення.

Таким чином, сленг у межах жанру *crime fiction* слугує не лише засобом мовної характеристики персонажів, а й конструктором, що формує жанрову специфіку та реалізує концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ. Сленг є маркером соціальної належності персонажів, створює емоційну напругу та посилює ефект автентичності, забезпечуючи тісний контакт з читачем.

Отримані результати підтверджують доцільність подальших наукових розвідок мовної специфіки англomовного детективного дискурсу з акцентом на емоційно-експресивному потенціалі лексичних лінгвальних засобів.

Література:

1. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
2. Merriam-Webster Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/concept> (дата звернення: 2.07.2025)
3. Єсипенко Н., Гаранович М. Актуалізація концепту *детективне розслідування* (на матеріалі детективного роману Тесс Геррітсен “Хірург”). *Modern directions of scientific research development* : The 6th International scientific and practical conference, Chicago, USA, November 24–26, 2021. BoScience Publisher, USA, 2021. P. 756–760.
4. Голі-Оглу Т. В., Ткаченко Ю. О. Вплив жанрових особливостей детективного роману на вибір мовних засобів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Том 29 (68). Вип. 3. С. 25–29.
5. Мірошник С. О. Поняття «СЛЕНГ» та його сутнісні характеристики. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Том 3. Вип. 27. С. 124–128.
6. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу. Київ : Логос, 2002. 315 с.
7. Жовнір М. Емотиви як лексичні індикатори емоцій у жанрі світської бесіди. *Рідний край*. 2012. № 2. С. 99–104.
8. Мигалець О. Лексико-семантичні особливості слів із середнім ступенем полісемії на позначення конфліктних дій в українській мові. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2019. № 29. С. 154–168.
9. Блажко М. І. Емотиви у відображенні картини світу (на матеріалі короткого оповідання П. Зюскінда “Die taube”). *Literature and Culture of Polissya. Series “Philology Research”*. 2019. № 96 (13). С. 236–245.

References:

1. Evans, V., Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh : Edinburgh University Press.
2. Merriam-Webster Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/concept> (data zvernennia: 2.07.2025)
3. Iesypenko, N., Haranovych, M. (2021). Aktualizatsiia kontseptu detektyvne rozsliduvannia (na materialii detektyvnoho romanu Tess Herritsen “Khirurh”) [Actualization of the concept of detective investigation (based on Tess Gerritsen’s detective novel “The Surgeon”)]. *Modern directions of scientific research development : The 6th International scientific and practical conference*, Chicago, USA, 756–760 (data zvernennia: 15.07.2025) [in Ukrainian].
4. Holii-Ohlu, T. V., Tkachenko, Yu. O. (2018). Vplyv zhanrovych osoblyvostei detektyvnoho romanu na vybir movnykh zasobiv [The influence of genre features of detective novels on the choice of linguistic means]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii – Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Social Communications.*, 29 (68), 3, 25–29 [in Ukrainian].
5. Miroshnyk, S. O. (2023). Poniattia «SLENH» ta yoho sutnisni kharakterystyky [The concept of “SLANG” and its essential characteristics]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies*, 3, 27, 124–128 [in Ukrainian].
6. Balabin, V. V. (2002). Suchasnyi amerykanskyi viiskovy slenkh yak problema perekladu [Contemporary American Military Slang as a Translation Problem]. Kyiv : Lohos [in Ukrainian].
7. Zhovnir, M. (2012). Emotyvy yak leksychni indykatory emotsii u zhanri svitskoi besidy [Emotive words as lexical indicators of emotions in the genre of secular conversation]. *Ridnyi kraj – Homeland*, 2, 99–104 [in Ukrainian].
8. Myhalets, O. (2019). Leksyko-semantychni osoblyvosti sliv iz serednim stupenem polisemii na poznachennia konfliktnykh dii v ukrainskyi movi [Lexical and semantic features of words with a medium degree of polysemy denoting conflict actions in the Ukrainian language]. *Naukovyi visnyk PNPU im. K. D. Ushynskoho – Scientific Bulletin of the K. D. Ushynsky National Pedagogical University*, 29, 154–168 [in Ukrainian].
9. Blazhko, M. I. (2019). Emotyvy u vidobrazhenni kartyny svitu (na materialii korotkoho opovidannia P. Ziuskinda “Die taube”) [Emotives in the worldview reflection (based on P. Süskind’s short story “Die taube”)]. *Literature and Culture of Polissya. Series “Philology Research”*, 96 (13), 236–245 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.08.2025

Стаття прийнята 30.08.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ТЕРМІНОСИСТЕМІ «МОБІЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК»

Ковальчик Христина Романівна,

доцентка кафедри іноземних мов гуманітарного спрямування

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0001-5588-9538

У статті розглянуто продуктивні словотвірні процеси в неології як: конверсія, афіксація, компресія тощо. Досліджувані неологізми поділено на кілька семантичних груп, що позначають поняття, які пов'язані з мобільними телефонами, запозичення – як елемент чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція тощо).

Проте навіть у найгрунтовніших дослідженнях з неології немає узагальненого структурного та лексико-семантичного аналізу неологізмів досліджуваної сфери «мобільний зв'язок». Інтенсивне впровадження мобільних і комп'ютерних технологій у життя сучасного суспільства, зумовлюють постійну появу інформаційних неологізмів, які виконують у мові номінативну функцію.

Стверджується, що неологізм – це слово-термін, яке за єдністю форми та змісту у порівнянні з уже існуючими у словниковому фонді мовними одиницями є новим і входить у використання носія мови, тобто лексична одиниця, що сприймається як нова протягом деякого часу більшістю членів певної комунікативної спільноти.

Акцентовано на тому, що нові слова, терміни мобільного зв'язку, що виникають у наслідок дії внутрішніх чинників мовного процесу, також пов'язані з дією внутрішніх законів мови – закону аналогії, закону мовної економії, тенденції до однотипності тощо.

Для адекватного розуміння семантики неологізму, потрібно знати не лише його морфологічну будову, а й відмінність від загальноживаного слова, а також його конотацію, особливості контекстуального функціонування у спеціальних текстах.

Виокремленоключові групи неологізмів: назви пристроїв та їх типи, явища, які пов'язані з пристроями; програми та додатки; фізичні, психологічні та ментальні проблеми, які виникають унаслідок надлишкового користування мобільними телефонами; комплектуючі та запчастини мобільних телефонів; додаткові пристрої та аксесуари тощо.

Перспектива подальших досліджень вбачається у конотативному потенціалі розвитку сфери мобільних технологій, появи у ній все більшої кількості неологізмів, які потребують нових наукових розвідок.

Ключові слова: *терміносистема, неологізм, сфера мобільних технологій, словотвірність в неології, запозичення, неологічна семантика, контекстуальний смисл, диференційна ознака, дериваційний процес.*

Kovalchuk Khrystyna. Innovative processes in the terminology system «mobile communication»

Abstract. *The article considers productive word-forming processes in neology such as: conversion, affixation, compression, etc. The studied neologisms are divided into several semantic groups, denoting concepts related to mobile phones, borrowings – as an element of a foreign language (word, morpheme, syntactic construction, etc.).*

However, even in the most thorough studies of neology, there is no generalized structural and lexical-semantic analysis of neologisms in the studied area of 'mobile communications'. The intensive introduction of mobile and computer technologies into the life of modern society leads to the permanent appearance of information neologisms, which perform a nominative function in language.

It is argued that a neologism is a word-term that, in terms of the form's unity and content in comparison with the linguistic units already existing in the vocabulary. It is new and enters the use of the native speaker; that is, a lexical unit and perceived as new one for some time by the majority of members in a certain communicative community.

It is emphasized that new words, mobile communication terms, which arise as a result of the action and internal factors of the language process, are also associated with the action of internal laws in language – the law of analogy, the law of linguistic economy, the tendency to uniformity, etc.

For an adequate understanding of the semantics in neologism, it is necessary to know not only its morphological structure, but also its difference from a commonly used word, as well as its connotation, and the features of contextual functioning in special texts.

The key groups of neologisms are identified: names of devices and their types, phenomena associated with devices; programs and applications; physical, psychological and mental problems that arise as a result of excessive use of mobile phones; components and spare parts for mobile phones; additional devices and accessories, etc.

The prospect of further research is seen in the connotative potential of the development in the field of mobile technologies, the appearance in it of an increasing number of neologisms that require new scientific explorations.

Key words: *terminological system, neologism, field of mobile technologies, word formation in neology, borrowing, neological semantics, contextual meaning, differential feature, derivational process*

Постановка проблеми. На підставі наукових студій неологізм трактуємо як слово, що за єдністю форми та змісту, порівняно з існуючими в словниковому складі мовними одиницями, є новим і входить вузус мови, тобто лексична одиниця, що сприймається як нова протягом деякого часу більшістю членів певної комунікативної спільноти. Мовна система збагачується, реагуючи на виникнення нових понять у розвитку сучасного науково-технічного прогресу. Основу фонду неологізмів поповнили сфери мобільних технологій лексеми на позначення людей як користувачів, пристроїв комунікації, феноменів, що виникли у цій сфері та процесів.

Висвітлення інноваційних процесів у спеціальній термінології сучасної англійської мови є доволі актуальною, оскільки англійська мова як *lingua franca* перебуває на піку розвитку сучасної цивілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. До витоків сучасної неологічної лексики відносимо такі наукові розвідки: Заботкіної В. І., Зацного Ю. А., Левицького А. Е., Arnold I. V., К. Хеллер., Д. Херберг та інших. Проблеми визначення терміна «неологізм» присвячені наукові студії: Х. Бусмана, Ю. Карабана, В. Комісарова, Е. Сорокіної, М. Степанова, Р. Фішера та інших. Шляхи появи семантики й функціонування неологічних лексем розглядалися у дослідженнях мовознавців: Дзюбіної О. І., Новікової Є. Б., Зеленької А. С. та ін.

У статті розглянуто такі продуктивні словотвірні процеси в неології як: конверсія, афіксація, компресія тощо, у ракурсі яких, досліджувані неологізми поділено на кілька семантичних груп, що позначають поняття,

пов'язані з мобільними телефонами, запозичення – як елемент чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція) тощо.

У статті аргументовано думку про те, що для належного розуміння суті неологізму треба знати не лише його морфологічну будову, семантичні особливості, що відрізняють його від загальновживаних слів, а й конотативні особливості контекстуального функціонування у спеціальному контексті. Більшість нових слів та необхідність і фіксування, стандартизації та кодифікації зумовили створення особливої галузі лексикології–неології – науки про неологізми та їх прикладне застосування.

Із кола застосування проблем і завдань неології дослідники виокремлюють такі: виявлення нових слів–термінів, їх правильне трактування, значення, формулювання нових тенденцій розвитку мови на підставі нових мовних одиниць, визначення способів їх утворення [1].

Проте навіть у найґрунтовніших дослідженнях з неології, попридетальний структурний та лексико-семантичний на сьогодні відсутній аналіз неологізмів з позиції появи все нових фахових смислоутворень досліджуваної сфери мобільного зв'язку.

Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати як термін *неологізм* із властивим йому інваріантним стабільним компонентом може потрапити у численні спеціальні контекстуальні смисли в окремій мовленнєвій ситуації, виявити іманентні ознаки, які є комунікативно–релевантними. Адже базові семантичні категорії «значення–смисли» забезпечують функційні можливості терміна «*неологізм*» у фаховій реалізації, тобто пояснюють семну

структуру терміна у лексикографічних джерелах та спеціальних текстах [5]. Власне на користь висунутої ідеї обґрунтовуємо тезу, що термін *неологізм* має інваріантний стрижень, який є абстрагованим, іманентним у численних мовленнєвих реалізаціях та спеціальних текстах [2, с. 33–37].

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз нової лексики терміносистеми «мобільний зв'язок», дає підставу говорити про зміну як концептуальної картини світу, лексичної (мовної) картини, про ті нові фрагменти суспільного досвіду, які потребують лексичної фіксації, а також про прагматичні чинники які впливають на створення та використання нових термінологічних одиниць: *digital crowding* – цифрове скупчення; *digital hangover* – цифрове похмілля; *text-walk* – писати повідомлення на мобільному телефоні в соціальних мережах на ходу; *skype sleep* – заснути одночасно з своїм співрозмовником (WNI), [14], які було перенесено з однієї галузевої мови до іншої.

Внаслідок мовних контактів, семантичні неологізми набули нового відтінку значення у терміносистемі «мобільний зв'язок», як інформаційні неологізми, що виконують у мові тільки номінативну функцію, позначаючи поняття, словотвірні моделі.

Наведемо такі приклади: *insider* (від англ.) *inside* – всередині, представник обмеженої групи людей, які мають доступ до конфіденційної інформації, недоступної широкій публіці; *пранк* – *prank* (від англ.) – розіграш, жарт, телефонний розіграш з метою спричинити неадекватну реакцію; *fishing* (від англ.) – рибальство; *інтернет шахрайство з метою виманювання у користувачів мережі персональних даних (паролів, логінів, номерів, кредитних карток) тощо* (MWO), [13].

З розвитком сучасних цифрових технологій мобільного зв'язку з'являються нові види обладнання, процеси, явища тощо, що зумовлюють потребу у їх номінації, супроводжують появу нових слів, поповнюють словниковий фонд сучасної англійської мови [3]. Поява нової лексики, що пов'язана з інноваціями у галузі мобільного зв'язку, сьогодні мало вивчена і недостатньо систематизована, що формує ціль окресленої статті: *e.g.: mousepotato* – людина, яка багато часу проводить за комп'ютером; *selficide* – спроба зробити селфі в умовах небезпечних для життя

або скорочення *YOLO* – *You Only Live Once* (OD), [9].

Дослідники слушно стверджують, що процестворення нових слів відображає у мові потреби суспільства вираження нових понять, які є своєрідним продуктом розвитку науки, техніки, культури, суспільних відносин тощо [4, с. 215–127].

Однозначно, має минути чимало часу, щоб нові терміни закріпились у мові, а їхня неологічна семантика вживання стала зрозумілою кожному фахівцеві відповідної сфери. Фактично неологізмами є ті слова, які, на слухну думку І. Арнольд (I. Arnold), утворюються за прикладами вже існуючих у мовній системі одиниць [8]. Особливо значна кількість нових лексичних одиниць виникла у зв'язку з розвитком комп'ютерної цифрової техніки та появою сучасних мобільних технологій.

За нашою методикою «значення–сенси» генералізовані ознаки диференціюють семантичний інваріант від інших тотожних понять того самого класу «породжуючи» кожного разу інші сенси вживання, як наприклад: 1) англ. *fake* (фейк) – підrobка, фальшивка – 1. неправдива інформація, яку ЗМІ подають як реальну новину. 2. шахрайські сайти (сторінки, акаунти) в мережі, засновані не тими особами, від імені яких їх заповнюють. [OD], [9].

У процесі дослідження сутності значення терміна *неологізм* на підставі узагальнених формул, контекстів, важливо, на думку дослідників, виявити внутрішній семантичний стрижень у вигляді архісеми, узагальненої ознаки [6, с. 16–21].

Опираючись на такі продуктивні терміновірні процеси як: *конверсія*, *афіксація*, *компресія*, *аббревіатура* тощо, неологізми субмови мобільного зв'язку можна поділяти на кілька семантичних груп:

– лексичні одиниці, що означають поняття, пов'язані з мобільними телефонами та роботою на комп'ютерах: *trouble-shoot* – знищити частину даних у пам'яті комп'ютера. *This section provides information to help troubles hootnet work access protection and operating system development issues in Configuration Manager 2007.* – У цьому розділі подаються дані, які допоможуть усунути недоліки захисту доступу до мережі та розгорнути операційну систему у Configuration Manager 2007 (MWO), [13];

– запозичення – як елемент чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція та ін.), які перенесено з однієї мови до іншої на підставі мовних взаємовпливів, а також сам процес контактування мов, тобто переходу елементів від однієї мови до іншої. Шляхом запозичення потреби номінації термінних понять найчастіше задовольнялися тоді, коли виникала необхідність віддзеркалитиреалії науково-технічного процесу суспільства чи наукові досягнення тієї чи іншої держави [7, с. 97–102];

– заслуговують на увагу семантичні неологізми, які набули нового смислового значення у термінах мобільного зв'язку. Прикладом такого неологізму є загальноновживане слово 'macintosh' – макінтош: «пальто або плащ із прогумованої тканини», яке в англійській терміносистемі «мобільний зв'язок» набуло спеціалізованого значення: *лінія персональних комп'ютерів, «комп'ютер фірми Apple Computer, несумісний з IBM»*; *bubble memory – a solid-state memory capable of storing large amounts of information in an extremely small area* [OALD], [11].

Окремо зазначимо, що поява лексичних термінних неологізмів пов'язана, передусім, з потребою називання реалій, які раніше не існували: *smartphone-смапфон, laptop-лентон, gigabyte-гігабайт, driver-драйвер та ін* [CD], [10].

Додамо, що інтенсивне впровадження мобільних і комп'ютерних технологій у життя сучасного суспільства, зумовлюють появу *інформаційних неологізмів*, які виконують у мові явище номінативної функції, називаючи поняття: *cybersquatter – кіберсквотер – людина, яка перепродає доменні адреси; hosting – хостинг – послуга з надання дискового простору для фізичного розміщення інформації на сервері, що постійно перебуває у мережі; copypast – копіпаст – використання шляхом механічного копіювання інформації з чужих web-ресурсів на своїх web-сторінках тощо* [OD], [9].

Зазначимо, що у сфері мобільних інформаційних технологій, значна кількість термінів утворилась телескопією, як високо продуктивний спосіб: 'netiquette' походить від накладення двох слів *network – мережа і etiquette – етикет – правила, які прийняті у спілкуванні в мережі, webinar від web – мережа і seminar – семінар*, який

проходить у мережі без присутності людей; *netizen від network – мережа і citizen – громадянин, тобто позначає людину, яка проводить більшу частину часу в інтернеті; infomania – злиття слів information – інформація і mania – манія, що передає значення постійної перевірки соціальних повідомлень та інші* [MG], [12].

Іншим поширеним термінотвірним способом є скорочення неологізмів сучасної англійської терміносистеми «мобільний зв'язок», яка поповнює досліджувану сферу численними термінами: *e-quaintance – позначає знайомий, з яким спілкуються тільки по інтернету чи мобільному телефону, а не в реальному житті*. Термін походить від *acquaintance – знайомство* з приєднанням початкового *e-*, яке є скороченим варіантом від *electronic*. Аналогічно утворені терміни: *e-ticket – електронний квиток, e-wallet – електронний гаманець, e-business – купівля та продаж речей або послуг через інтернет, e-learning – онлайн навчання та багато інших* [OALD], [11].

Отже, загальноновживана та спеціальна лексика, що поповнюють мову мобільного зв'язку, своєчасно реагують на зміни в науково-технічній, соціальній, культурній та інших сферах носія мови та спричиняють появу у сучасній англійській мові величезної кількості неологізмів.

З огляду на незалежне розуміння суті неологізму треба знати не лише морфологічну будову терміна мобільного зв'язку, семантичні особливості, що відрізняють його від загальноновживаних слів, а також його конотацію, особливості контекстуального функціонування.

Абревіація становить також вагому групу неологізмів з семантичним полем «соцмережа» як явище мобільної комунікації, що здебільшого передається, акронімами: *HAND – have a nice day; KISS – keep it smile stupid etc* [15].

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Отже, можемо стверджувати, що специфіка формування кожного неологічного терміна пов'язана з використанням окремої неолексеми, яка уможливорює її виокремлення та співвіднесеність до певної групи термінів «мобільний зв'язок». Тобто, неологізми сфери мобільного зв'язку відображають актуальний стан фахо-

вої лексики, а неологічна база, яка сформувалася за останні десятиліття, дає змогу осмислити термінотвірні процеси та механізми цієї сфери науки.

Таким чином, у підсумках зазначимо, що дериваційний, інноваційний потенціал загальноживаного слова ілюструє потенційність продукувати неологізми досліджуваної сфери мобільного зв'язку. Дослідження семантичних особливостей неологізмів терміносистеми «мобільний зв'язок» сучасної

англійської мови дає підстави стверджувати, що основу корпусу неологізмів становили неологічні терміни на позначення: людей як користувачів пристроїв комунікації, феноменів, які виникли у цій сфері та процесів, що можна виконувати за допомогою пристроїв.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у перманентному розвитку сфери мобільних технологій, появи у ній все більшої кількості неологізмів, які потребують подальших нових наукових розвідок.

Література:

1. Дзюбіна О. І. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж twitter та facebook (на матеріалі англійської мови). Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2016. 206 с.
2. Дудок Х. Р. Особливості функціонування неологізмів в англійській терміносистемі мобільний зв'язок. Науковий журнал ВНУ імені Лесі Українки. Серія: Актуальні питання іноземної філології, м. Волинь, № 16, 2022. С. 33–37.
3. Дудок Р. І. Термінологічні студії: сучасний стан і перспективи розвитку (наукове видання.). Львів, 2024. 156 с.
4. Зацний Ю. А. Неологізми англ. мови 80–90х років XX століття. –Запоріжжя: РА «Тандем-У»; 1997. 396 с.
5. Зеленюк А.С. Проблеми семасіології у філософсько-психологічному осмисленні. Монографія. Алма-матер. Луганськ, 2004. – 252 с.
6. Левицький А. Е. Актуальні проблеми розвитку неології (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2005. № 23. С. 16–21.
7. Огуй О. Д. Значення: цілісність чи окремий аспект? (Фізіологічно-психологічні основи формування значення та полісемії). *Мовознавство*. № 46. 1999. С. 46–54.
8. Arnold I. V. *The English Word*. Moscow, 1986. 296 p.
9. CD – Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
10. MG – Mobile World's Glossary. Mobile Terms Dictionary / Lexicon. Copyright 1996-2003 IT paradise Pty Ltd ACN 102 722 529. URL: <http://www.mobileworld.org/glossary.html>.
11. OALD – Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. А. С. Хорнбі. Шосте вид. Oxford: Oxford University Press, 2000. 578 с.
12. OD – The Oxford Dictionary of New Words. Elisabeth Knowles, Julia Elliot. New York, Oxford University Press, 1997. 357 p.
13. MWO – Merriam-Webster Online. As Cited from Dictionary & Va transcription. April, 12. 2005. URL: <http://www.m.w.com/cgi-bin/dictionarybook>
14. WNI – Webster's Third New International Dictionary of the English Language. URL: <http://www.britannica.com/ebchecked/topic638670>.
15. Маслова А.І. Особливості неологізмів сфери технологій мобільного зв'язку та їх відтворення українською мовою. Пояснювальна записка. Запоріжжя. 2018. С.:1–147 URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/376c1ec4-b5cd-464c-9934-ba5e64b3493a/content>

References:

1. Dziubina, O. I. (2016). *Struktura, semantyka ta prahmatyka slenhovykh neolohizmiv sotsialnykh merezh Twitter ta Facebook (na materialy anhliiskoi movy): Dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.04* [Structure, semantics, and pragmatics of slang neologisms in social networks Twitter and Facebook (based on English)]. Lviv. 206 p. [in Ukrainian].
2. Dudok, Kh. R. (2022). *Osoblyvosti funktsionuvannia neolohizmiv v anhliiskii terminisystemi "mobilnyi zviazok"* [Features of neologism functioning in the English terminology system "mobile communication"]. *Naukovyi zhurnal VNU imeni Lesi Ukrainky. Serii: Aktualni pytannia inozemnoi filolohii*, (16), 33–37. [in Ukrainian].
3. Dudok, R. I. (2024). *Terminolohichni studii: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku* [Terminological studies: Current state and development prospects]. Lviv. 156 p. [in Ukrainian].

4. Zatsnyi, Yu. A. (1997). Neolohizmy anhliiskoi movy 80–90-kh rokiv XX stolittia [English neologisms of the 1980s–1990s]. Zaporizhzhia: RA “Tandem-U”. 396 p. [in Ukrainian].
5. Zelenko, A. S. (2004). Problemy semasiolohii u filosofsko-psykholohichnomu osmyslenni: Monohrafia [Problems of semasiology in philosophical and psychological interpretation: Monograph]. Alma-Mater. Luhansk. 252 p. [in Ukrainian].
6. Levytskyi, A. E. (2005). Aktualni problemy rozvytku neolohii (na materialy suchasnoi anhliiskoi movy) [Current problems of neology development (based on modern English)]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka, (23), 16–21. [in Ukrainian].
7. Ohui, O. D. (1999). Znachenia: tsilisnist chy okremyi aspekt? (Fiziolohichno-psykholohichni osnovy formuvannia znachennia ta polisemii) [Meaning: Wholeness or a separate aspect? (Physiological and psychological foundations of meaning and polysemy formation)]. Movoznavstvo, (46), 46–54. [in Ukrainian].
8. Arnold, I. V. (1986). *The English Word*. Moscow, 296 p.
9. CD – *Cambridge Dictionary*. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/>
10. MG – *Mobile World's Glossary*. Mobile Terms Dictionary / Lexicon. Copyright 1996-2003 IT paradise Pty Ltd ACN 102 722 529. Retrieved from: <http://www.mobileworld.org/glossary.html>.
11. OALD – *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. (2000). Oxford: Oxford University Press, 578 c.
12. OD – *The Oxford Dictionary of New Words*. (1997). Elisabeth Knowles, Julia Elliot. New York, Oxford University Press, 357 p.
13. MWO – *Merriam-Webster Online*. As Cited from Dictionary & Va = transcription. April, 12. 2005. Retrieved from: <http://www.m.w.com/cgi-bin/dictionarybook>
14. WNI – *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*. Retrieved from: <http://www.britannica.com/ebchecked/topic638670>.
15. Maslova, A. I. (2018). Osoblyvosti neolohizmiv sfery tekhnolohii mobilnoho zviazku ta yikh vidtvorennia ukrainskoiu movoiu: Poyasniuvalna zapyska [Features of neologisms in mobile communication technologies and their reproduction in the Ukrainian language: Explanatory note]. Zaporizhzhia. Retrieved from: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/376c1ec4-b5cd-464c-9934-ba5e64b3493a/content> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.08.2025

Стаття прийнята 08.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.15>

РИТМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Корольова Тетяна Михайлівна,

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри «Іноземні мови та переклад»

Одеського державного морського університету

ORCID ID: 0000-0003-3441-196X

Метою цього дослідження є визначення ритмоструктур англомовного та україномовного спілкування. Залежність ритмічної структури мовних реалізацій від їхньої стилістичної модифікації і модально-емоційної забарвленості висловлювання зумовила методологію проведення аналізу проблеми. Стилiстична та емфатична маркованість просодії призводить до варіативності інтонаційних моделей, у тому числі ритмічних структур синтагм.

Як свідчать результати дослідження, спільним для обох мов є випадки повної втрати головного наголосу, його переміщення на місце другорядного наголосу. Руйнуються звичні стереотипи акцентно-ритмічної організації синтагм чи окремих слів за рахунок використання нестандартних способів реалізації наголосу: різкого підвищення гучності, зміни напрямку руху основного тону та збільшення інтервалу його зміни, появи паузи між частиною слова з другорядним наголосом та складом, що несе на собі головний наголос.

Характерним способом комплексного використання просодичних засобів при фонетичному оформленні розмовного стилю є різноманітність характеру шкали, яка використовується для оформлення синтагми залежно від модально-емоційного забарвлення висловлювання. Якщо в емфатично-нейтральній мові нормативним вважається використання ступінчастої шкали (склади в межах однієї ритмогрупи вимовляються на одному рівні), або монотонної шкали (ненаголошені склади в межах ритмогрупи продовжують рух тону ударних складів), то в емфатично маркованій мові характер руху тону в ритмогрупі має форму скандентної шкали.

Ключові слова: ритмічна група, просодичні засоби, англомовні та україномовні реалізації.

Korolova Tetiana. Rhythm characters in English and Ukrainian communication

The purpose of this investigation is to identify the rhythmic structures of English and Ukrainian speech. The dependence of rhythmic structure on stylistic modification and modal-emotional influence determined the methodology of the analysis of the problem. The stylistic and emphatic marks of prosody leads to variability in intonation patterns, including the rhythmic structures of syntagmas.

Comparison of the research results demonstrate that in both languages one observes the loss of the main stress and its realization in place of the secondary stress. Basic stereotypes of accentual-rhythmic organization of syntagmas and other words of the structure are ruined, thus non-standard ways of stress exercising are in use: a sharp change of loudness, variety of configurations of the fundamental tone direction, increasment of the interval, appearance of pauses between parts of the word with the secondary stress and the syllable that carries the main stress.

A complex exploiation of prosodic features in the phonetic design of a conversational style is the diversity of the scale building in emphatic speech. In emphatic-neutral communication it is normal to expect a stepping head (units within one rhythmic group appear on the same level), or a monotonous head (the unstressed syllables within a rhythmic group continue the movement of the tone in the stressed syllable. In the emphatically marked language the character of the tone in the rhythmic group takes the form of a scandent scale.

Key words: rhythmic group, prosodic features, English and Ukrainian means.

Вступ. Однією з найважливіших характеристик фонетичного оформлення висловлювань у мовленні є ритмічна організація мовних відрізків. Цьому питанню приділяється велика увага у сучасному мовознавстві [1, 2, 3], проте досі ця проблема залишається недостатньо вивченою та актуальною.

Ритм це рівномірне, закономірне чергування сумірних звукових елементів у потоці мови. Ритм створюється комплексом інтонаційних компонентів у взаємозв'язку. Насамперед ритмічні особливості пов'язані з тимчасовою організацією фонетичних елементів мови та його регулярної повторюваністю, яка сприймає динаміку мовного потоку. Поруч із тимчасовими характеристиками ритм формується з участю інших просодичних компонентів (мелодики, інтенсивності, тембру).

Метою цього дослідження є встановлення спільних рис ритмічної організації українського та англійського мовлення.

Дискусія. Ритм має складну багаторівневу організацію, що дозволяє говорити про існування ієрархії мовленнєвих ритмів – складове, словесне та синтагматичне. У ролі основного мовного ритму, обумовленого як інтелектуально – смисловим, так і фізіологічним аспектами мови, виступає синтагматичний ритм. Сутність фізіологічної обумовленості мовного ритму визначається, насамперед, періодичністю дихального циклу. Дихальні рухи пов'язані з правильним чергуванням фаз дихального циклу за тривалістю та глибиною. При цьому вдих коротший за видих, що важливо для продукування мови (здійснюється на видиху).

Інтелектуальне коригування природного дихального ритму мови може відбуватися завдяки тому, що між диханням і нейрофізіологічною діяльністю мозку існує зворотний зв'язок, що дозволяє регулювати тривалість видиху в залежності від конкретної задачі продукування мовного відрізка. Заданість структури конкретного висловлювання не дозволяє промовляючому, зокрема, розривати вдихом слова, словосполучення, що об'єднані сильним семантичним зв'язком.

Мовний ритм прийнято розглядати як феномен періодичності, упорядкованості чергування у часі фонетично виділених і не виділених одиниць, ізохронності сегментів, що повторюються.

Як основна мінімальна структурна одиниця ритмічної організації висловлювання у різних дослідників розглядаються різні елементи мовного потоку: ритмічна структура, фонетичне слово, ритмічна група, такт та інші елементи [4]. Незважаючи на різноманітність точок зору щодо виділення елементарних базових одиниць ритму, всіх їх поєднує єдиний підхід до визначення основного фактора, що забезпечує ритмічну організацію мови. Таким чинником є наголос, що природно впливає із самої природи мовного виробництва. Своєрідні вершини звучності у слові утворюють ударні голосні. Залежно від локалізації ударного складу в рамках ритмогрупи (РГ) різні мови за своєю ритмічною структурою поділяються на три групи:

- мови, що характеризуються переважно ініціальною позицією ударного складу в РГ (наприклад, чеська мова);
- мови, що характеризуються термінальною позицією ударного складу в РГ (наприклад, французька мова);
- мови, що характеризуються медіальним положенням ударного складу в РГ (наприклад, польська мова).

Деякі мови на кшталт ритмічної організації неможливо знайти однозначно віднесено до однієї з цих трьох груп, т.к. у них проявляються всі три типи мовного ритму. До них належать, зокрема, англійська, німецька, українська мови. В англійській мові як правило ритмічна структура характеризується організацією РГ за першим типом (розташуванням ударного складу на початку РГ і приєднанням до нього наступних ненаголошених складів – енклітиків). Виняток становлять перші ненаголошені склади в синтагмі, так звані проклітики – ненаголошені склади, що приєднуються до наступного наголошеного складу РГ.

Наприклад, *They've come too late.*

В українській мові проклітики зустрічаються частіше, ніж в англійській, хоч преважає енклітична організація РГ.

При визначенні кордонів РГ можна спиратися на закономірності, пов'язані з наголосом складів, специфіку інтонаційного оформлення РГ, фізичні характеристики стикових звуків РГ. Проте виділення кордонів РГ певним прикордонним сигналом є обов'язковим. Проблеми, пов'язані з визначенням кордонів, а найчастіше неможливість їх точного встановлення лише на рівні сприйняття, свідчать

про відсутність єдиного фонетичного маркера делімітації РГ. Можна говорити про те, що відокремлюваність РГ у мовному континуумі забезпечується сукупністю просодичних ознак. Причому у різних видах проявляються специфічні особливості просодичного оформлення РГ.

Так, описуючи акустичні засоби, що беруть участь у ритмічному членуванні мовного потоку, необхідно відзначити особливу роль таких фонетичних характеристик, як пауза, мелодика, динамічний компонент. Для англійської мови – щодо меж РГ в потоці мови можна спиратися на об'єктивний критерій – фізичні характеристики звуків у кінці слів [3, з. 264]. Тут найбільш суттєвими є мелодійні та темпоральні характеристики звуків англійської РГ. В українській мові найважливішою для утворення ритмічних фігур є динамічний та мелодійний компоненти інтонації. При цьому періодичність повторення особливостей динамічних характеристик, що утворюють ритмічні фігури (послаблення або посилення енергетичної наповненості складів, слів), реалізує функцію інтонації тексту [1, с. 148; 150]. Плавність чи контрастність тональних переходів між сегментами мови, ширина діапазону таких змін актуалізують акцентно-ритмічну структуру мови.

Найчастіше у мовному потоці зустрічаються ситуації, коли ритмічна група дорівнює словоформі: *Тяжко. Чого? Pardon.*

Хоча деякі дослідники і визнають вплив кордонів слів на ритм фрази [3], словоформи не є єдиними ритмо-організуючими одиницями. Межі ритмічних груп досить часто проходять усередині слів, а одна РГ часто об'єднує частини різних слів: *I was thinking of being measured for a lounge suit. Mu tam добре влаштувалися.*

Об'єднання двох і більше словоформ в одну РГ властиве зазвичай службовим словам, які стосуються сусідніх знаменних слів. Прикладом енклітичного поєднання із трьох словоформ в англійській мові може бути послідовність – дієслово, односкладовий прийменник, двоскладовий займенник: *Wash up yourself.*

Прикладом проклітичного поєднання із трьох словоформ в українській мові може бути послідовність – двоскладовий прийменник, односкладове чисельне, односкладове іменник: *Понад сім фраз.*

Однак у потоці промови виділяються наголосом не всі слова, а лише певні класи (так звані, повнозначні слова, що протиставляються службовим). Прикладами є такі фрази: *I've been living here for six years already. Bu можете почати, якщо ви.* (Негативні редуковані форми цих дієслів, однак, завжди знаходяться під наголосом: *He couldn't come in time. He isn't so big.). We'll have dinner when we get home.* (Необхідно мати на увазі, що в початковій позиції союзи та союзні слова виділяються наголосом: *When he gets home we'll have dinner.*).

Слід, однак, пам'ятати, що зазначені службові слова можуть бути під логічним або емоційним наголосом, і в цьому випадку вони утворюють вершину звучності власної РГ: *Look out!*

Мовний ритм невіддільний від складової структури мови, але характер їхньої співвіднесеності у різних мовах не однаковий. Для одних мов нормативним є так званий складовий ритм, при якому склади характеризуються однаковою тривалістю вимови. В інших мовах реалізується «акцентний ритм», коли через рівні проміжки часу вимовляються ударні склади. Так, в англійській та українській мовах реалізується акцентний ритм, а французькою – складовий ритм.

Для ритмічної організації англійської мови найважливішою рисою вважається ізохронність – рівність часових інтервалів між ударними складами. З цією властивістю пов'язані наступні характеристики ритму в англійській мові [3, с. 275]:

1. Ударні склади йдуть один за одним через рівні проміжки часу; тільки в дуже довгих ритмічних групах, що містять багато ненаголошених складів, це правило дотримується не настільки суворо.

2. Початкові ритмічні групи починаються, як правило, з ударного складу; ненаголошені склади мають тенденцію примикати до попереднього наголошеного, утворюючи енклітики; тільки початкові ненаголошені склади синтагми примикають до наступного наголошеного складу, утворюючи проклітики.

3. Що більше ненаголошених складів включає ритмогрупа, то швидше темп їх вимовлення.

4. Ненаголошені склади в початковому положенні синтагми завжди вимовляються швидко.

5. Кожній ритмічній групі властивий свій темп (тривалість складу), який залежить від ступеня семантичної важливості, якою володіє дана РГ в синтагмі.

В українському злитому мовленні РГ також виявляють тенденцію до ізохронності. У тих випадках, коли кількість ненаголошених складів у потенційній РГ становить 5-7 елементів, порушення ізохронності мови усувається реалізацією всередині багатоскладової структури проміжного другорядного наголосу. Наприклад: *Школу закінчила у шістдесятому році*.

Однак ізохронність РГ в українській мові проявляється не так яскраво, як в англійській. Деякі дослідження показують, що характернішою для української мови є наявність так званої ритмічної рамки синтагми (ізохронність початкового та кінцевого ненаголошених голосних) за відсутності суворого циклічного повторення тривалості серединних РГ фрази. Наприклад: *Ще маленьким хлопчиком...* (50 20 30 20 80 100 50 мсек).

Особливо необхідно відзначити характер зміни виголошення довгих голосних і дифтонгів залежно від їхньої позиції в ритмогрупі, в англійській мові задударні дифтонги втрачають властиву їм ударну позицію і вимовляються як короткий відносно однорідний звук. Наприклад, у фразі «*What were the details?*» заударний диграф «ai» (відповідний дифтонгу [eɪ] у слові «*details*») вимовляється як однорідний звук [e].

Для українців, які вивчають англійську мову, особливу складність набуває проблема другого (другорядного або рівного) наголосу в складних словах. У сучасній англійській існує досить велика кількість слів, що мають головний і другорядний наголос: *civilization, conversation*. Разом з тим існує чимало слів, що реалізують так званий рівний наголос, коли обидва наголошені склади мають однакову просодичну виділеність: *fifteen, eighteen, unknown, rewritten*.

При ізольованому виголошенні зазначених слів просодичне оформлення двох наголошених складів у слові підпорядковується закономірностям, властивим словесному наголосу. При цьому статус другого наголосу залежить від відносної величини зміни тону на наголошеному складі: рівні наголоси характеризуються однаковою зміною тону на обох наголошених складах, другорядний наголос

характеризується меншою (але досить помітною) тональною зміною.

У злитій промові на просодичне оформлення головних і другорядних ударних складів впливає загальна ритмічна структура синтагми. Якщо другорядний наголос передре основному, то відповідний склад утворює самостійну ритмогрупу й у разі зберігає, природно, все фонетичні ознаки наголосу (див. слово «*civilization*» у наступній фразі): *Columbus discovered a wonderful civilization*. У разі, коли другорядний наголос є другим у слові, то ознаки наголошеності нівелюються і відповідний склад входить до складу РГ як енклітик: *Mr. Thackery's disengaged*.

Явище втрати словесного наголосу деякими повнозначними словами у злитій мові у зв'язку з вимогою ритмічної організації фрази, зокрема, призводить до того, що зміщується синтагматичний наголос у кінцевій (нормативній) позиції в синтагмі (див. слово «*disengaged*»).

Висновки. Як зазначалося вище, ритмічна структура мовних реалізацій значною мірою визначається їхньою стилістичною модифікацією і модально-емоційною забарвленістю висловлювання. Стилiстична та емпатична маркованість просодії призводить часто до повної розбудови інтонаційних моделей, у тому числі ритмічних структур синтагм. При цьому дуже поширеними є випадки повної втрати головного наголосу, його переміщення на місце другорядного наголосу. Руйнуються звичні стереотипи акцентно-ритмічної організації синтагм чи окремих слів за рахунок використання нестандартних способів реалізації наголосу: різкого підвищення гучності, зміни напрямку руху основного тону та збільшення інтервалу його зміни, появи паузи між частиною слова з другорядним наголосом та складом, що несе на собі головний наголос.

Характерним способом комплексного використання просодичних засобів при фонетичному оформленні РГ є різноманітність характеру варіювання шкали, яка використовується для оформлення синтагми залежно від модально-емоційного забарвлення висловлювання. Якщо в емпатично-нейтральній мові нормативним вважається використання ступінчастої шкали (склади в межах однієї ритмогрупи вимовляються на одному рівні), або монотонної шкали (нена-

голошені склади в межах ритмогрупи продовжують рух тону наголошених складів), то в емоційно маркованої мови характер руху тону в РГ відноситься до скандентної шкали.

Іноді спроба підкреслити фонематичний склад слова призводить до використання поскладового мовлення (наприклад, у дидактичному чи політичному дискурсі), коли просодично виділеними (отже, ритмоутворювальними) виявляються всі склади у складі того чи іншої слова.

Сприйняття тембральних характеристик мови також сприяє розпізнаванню ритмічного

малюнка як в англійській, так і в українській мовах, існує майже універсальна тенденція для якості голосного до відкритості у слабкіших складах порівняно з наголошеними.

Зіставлення ритмоструктур англійської та української мов, представлене в цій роботі, має певне значення як для практики викладання іноземної мови, прогнозування та попередження інтерференції у просодичному оформленні англійської мови українців, так і в теоретичному відношенні при вивченні розділів з просодії української та англійської мов, описі типологічних ознак.

Література:

1. Борисюк І. В. Форми та функції інтонації українського спонтанного мовлення. – К.: Наукова думка, 1990. 202 с.
2. Дворжецька М. П. Практична фонетика англійської мови. К.: Нова книга, 2005. 150 с.
3. Fischer – Jorgensen E. Segment duration in Danish words independence on higher level phonological units// Ann. Rep. of the Inst. of Phon. Univ. of Copenhagen, 1982. -Nr 16. P.137–189.
4. Brovchenko T., Korolova T. English Phonetics. Odesa: Gelvetika, 2021. 301 p.

References:

1. Borysiuk, I. V. (1990). Formy ta funktsii intonatsii ukrainskoho spontannoho movlennia [Forms and functions of intonation in Ukrainian spontaneous speech]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
2. Dvorzhetska, M. P. (2005). Praktychna fonetyka anhliiskoi movy [Practical phonetics of the English language]. Kyiv: Nova knyha. [in Ukrainian].
3. Fischer-Jørgensen, E. (1982). Segment duration in Danish words independence on higher level phonological units. Annual Report of the Institute of Phonetics, University of Copenhagen, 16, 137–189.
4. Brovchenko, T., & Korolova, T. (2021). English phonetics. Odesa: Helvetyka.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ДВОКОМПОНЕНТНІ КОМПОЗИТИ ТЕРМІНОСФЕРИ ЕЛЕКТРОНІКИ ТА ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ: СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Котвицька Вікторія Анатоліївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0003-4768-9928

Лазебна Олена Анатоліївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-0212-4993

Лазебний Валентин Миколайович,

старший науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
ORCID ID: 0000-0002-2597-8203

Статтю присвячено опису продуктивних структурних моделей двокомпонентних композитів терміносфери електроніки та електронних комунікацій (на матеріалі німецької мови).

Об'єктом дослідження є складні терміни в німецькій термінології галузі електроніки та електронних комунікацій. Предмет вивчення – структурні особливості двокомпонентних композитів указаної терміносфери.

Мета статті полягає в описі структури німецькомовних двокомпонентних термінів галузі електроніки та електронних комунікацій. Її досягненню сприятиме розв'язання таких завдань: 1) інвентаризувати сукупність термінів-двокомпонентних композитів галузі електроніки та електронних комунікацій, що головним чином формують склад аналізованої терміносистеми; 2) вивчити компонентний склад виявлених композитів як результату словоскладання; 3) встановити продуктивність структурних типів терміноодиниць.

Досліджено праці вчених, у яких студіюються підходи до вивчення терміносистем, виокремлення видів лексики фахових мов, розглядаються питання розвитку термінологій.

Встановлено, що продуктивними структурними моделями двокомпонентних композитів у аналізованій терміносфері є такі: S+S, V+S, Adj+S, Num+S. Перед усім іменники, дієслова та прикметники виступають як перші компоненти композитів, менш частотні на першій позиції числівники. Гібридні (змішані) композити не є характерними для досліджуваної терміносфери. Композитні лексеми, що аналізувалися, утворено переважно складанням власне питомих німецькомовних компонентів.

Перспективи подальших досліджень автори вбачають у вивченні питання перекладу термінів-композитів терміносфери електроніки та електронних комунікацій та особливостей їхнього функціонування у фахових текстах. Перспективним напрямком видається також вивчення абротоуворень указаної терміносфери, зокрема комбінованих аббревіатур, а також буквених скорочень та акронімів.

Ключові слова: термін, термінологія, словоскладання, двокомпонентний композит, структура, електроніка, електронні комунікації.

Kotvytska Viktoriia, Lazebna Olena, Lazebnyi Valentyn. Two-component composites of the terminological sphere of electronics and electronic communications: structural aspect (based on German language material)

The article is devoted to the description and analysis of the main structural models of two-component composites in the field of electronics and electronic communications (based on the material of the German language).

The purpose of this article is to describe the structure of German-language two-component terms in the field of electronics and electronic communications. Achieving the goal will be facilitated by solving the following tasks: 1) to inventory the set of two-component composite terms in the field of electronics and electronic communications, which mainly form the composition of the analyzed terminology system; 2) to study the component composition of the identified composites as a result of word-formation; 3) to establish the productivity of structural types of term units.

The works of scientists devoted to the study of approaches to distinguishing terminological systems, the types of vocabulary of specialized languages and consideration of issues of terminology development, were studied.

It has been established that the following models are productive structural models of two-component composites in the analyzed terminological sphere: S+S, V+S, Adj+S, Num+S. Usually, nouns, verbs, and adjectives are the first components of composites, while numerals are much less common in the first position. Hybrid (mixed) compounds are not typical for the analyzed terminology. Compound lexemes are mainly formed by combining native German components.

The authors see prospects of further research in studying the translation of composites in the terminology of electronics and electronic communications and the peculiarities of their functioning in professional texts. Another promising area of research is the study of abbreviations in this terminology, in particular of combined abbreviations, as well as letter abbreviations and acronyms.

Key words: term, terminology, word-formation, two-component composite, structure, electronics, electronic communications.

Вступ. Проблеми фахових мов широко висвітлювались у працях закордонних вчених Д. Мьона, Д. Загедера, К. Керремаса, Д. Буттлера, В. Вамбах, Н. Яніх та ін. На питаннях розроблення термінологічних систем та вироблення методологічного апарату науки термінології зосереджували увагу українські мовознавці Т. Р. Кияк, А. В. Крижанівська, І. М. Кочан, Т. І. Панько, Л. М. Томіленко, Г. В. Межжеріна, М. О. Вакуленко, З. Й. Куньч, В. Л. Іващенко, О. М. Тур та ін. Хоча вивчення галузевих терміносистем було пріоритетним завданням багатьох дослідників, однак досі бракує праць, присвячених студіюванню структурної організації термінологій окремих галузей, зокрема галузі електроніки та електронних комунікацій.

Описуючи термін відповідно до мовних рівнів його актуалізації (фонетичного, лексичного, граматичного – дериваційного, зокрема словотвірної продуктивності та епідигматичних відношень, морфологічного, синтаксичного), можна простежити за реалізацією його мовнорівневого лінгвістичного потенціалу [2, с. 129]. Досліджуючи структурну організацію термінології, термінний континуум галузі, продуктивні моделі композитів, їх компонентний склад, можна спрог-

нозувати тенденції розвитку цієї термінології як складової лексичної мовної системи, способи її поповнення новими одиницями, встановити, наскільки (не)однорідною та (не) сегментованою є структура, ідентифікувати найпоширеніші / мобільні терміноелементи, проаналізувати граматичні зв'язки, визначити частотні флексивні елементи та інтерфікси, окреслити зв'язки аналізованої терміносистеми з іншими, вивчити закономірності творення термінів, зіставити німецьку термінотворчу модель з іншими тощо. Потреба у вирішенні окреслених завдань визначає актуальність роботи.

Мета статті – описати структуру німецькомовних двокомпонентних термінів галузі електроніки та електронних комунікацій. Її досягненню сприятиме розв'язання таких завдань: 1) інвентаризувати сукупність термінів-двокомпонентних композитів галузі електроніки та електронних комунікацій, що головним чином формують склад аналізованої терміносистеми; 2) вивчити компонентний склад виявлених композитів як результату словоскладання; 3) встановити продуктивність структурних типів терміноодиниць.

Джерельною базою для дослідження послуговували термінологічні корпуси фахових

словників, лексикографічних праць німецьких видавництв, тлумачні та енциклопедичні словники термінів, а також праці в аналізованій галузі, зокрема підручники, навчальні посібники, наукові статті, монографії, довідники, інструкції.

Результати. У мовознавчій літературі можна знайти багато визначень поняття “термін”. Множинні потрактування пов’язані з комплексністю поняття. Це «мовна одиниця (слово чи словосполучення) переважно субстантивного характеру, яка позначає певне поняття фахової мови та призначена для задоволення професійних потреб спілкування» [1, с. 6]; слово чи словосполучення, що є елементом терміносистеми, називає спеціальне поняття і вимагає чіткої дефініції [5, с. 51-52]; це не просто найменування певного поняття, а насамперед засіб логічного осмислення й систематизації предметної галузі чи споріднених галузей, що сприяє їх теоретичному вивченню та практичному освоєнню [8, с. 5]. Згідно зі Стасюк Т. В., “термін – це, з одного боку, одиниця наукової / професійної мови, співвідносна з термінологічним концептом, що становить результат концептуалізації наукового / професійного світу; мовний засіб концентрації, фіксування, зберігання та передавання наукових / професійних понять у наукових / професійних текстах; з другого – це вербальний репрезентант наукового / професійного мислення, інструмент пізнання наукового / професійного світу, елемент наукової / професійної комунікації, що акумулює спеціальний досвід науковця / фахівця” [7, с. 79-80]. Сутність поняття “термін” багатогранна, і його тлумачення різняться, що залежить від обстоювання мовознавцями різних підходів.

Терміни аналізованої галузі однокомпонентні, двокомпонентні (серед них є незначна кількість гібридних (змішаних), тобто таких, в яких один із компонентів є запозиченням з іншої мови, здебільшого – з англійської), три- та багатокомпонентні, є абротовореннями тощо (див. [3; 4; 6]).

Термінологія галузі електроніки та електронних комунікацій є цілісною, організованою і впорядкованою сукупністю термінологічних одиниць, що відтворюють систему спеціальних фахових понять сфери, забезпечують номінативні процеси в її межах. Ця терміносистема застосовує різні способи словотворення (префіксацію, суфіксацію, абрєві-

ацію), проте особливе й почесне місце належить словоскладанню [3, с. 141]. Завдяки тому, що в німецькій мові легко поєднуються різні частини мови, можуть створюватися терміни, що є компактними та інформативними одночасно. Нові терміни легко утворювати шляхом поєднання вже відомих слів. Композити є основою технічної термінології в німецькій мові [6, с. 117]. Словоскладання є продуктивним способом утворення складних термінів через вимоги до точності, економії у вираженні змісту, компактності.

Розглянувши компонентний склад термінів-композитів терміносфери електроніки та електронних комунікацій, ми встановили, що перед усім іменники, дієслова та прикметники виступають як перші компоненти композитів, менш частотними є числівники. Варто зазначити, що гібридні композити не є характерними для досліджуваної терміносфери. Композитні лексеми, що аналізувалися, утворено складанням власне питомих німецькомовних компонентів.

З опертям на емпіричний матеріал дослідження, репрезентуємо виявлені продуктивні моделі субстантивного словоскладання, основні структурні типи німецькомовних двокомпонентних композитів терміносфери електроніки та електронних комунікацій:

S+S: *die Amplitudenmodulation, der Bandkern, der Bestückungsplan, der Belastungsgrad, das Betätigungselement, die Basiseinheit, das Dämpfungsmaß, der Drahtresistor, der Impulskondensator, die Kopplungsdämpfung, der Kopplungsgrad, die Laserdiode, der Legierungstransistor, die Feldstärke, der Rohrdraht, die Rotationsbeschichtung, die Sandkapselung, die Sättigungspolarisation, das Trägheitsmoment, die Tunneldiode, die Wellenlänge, der Wicklungsstrang* (усього виявлено 225 одиниць, що становить 37,5% від загальної кількості аналізованих двокомпонентних композитів);

V+S: *das Bedienelement, der Drehmagnet, der Heizleiter, der Heizwert, die Faltabdeckung, die Glimmtriode, die Isolierhülle, die Klebekraft, der Klirrfaktor, die Leuchtröhre, das Löschmittel, die Messbrücke, die Nennfrequenz, die Prüfspannung, der Schaltkreis, das Schaltschloß, der Schaltzyklus, der Schmelzleiter, die Sperrschicht, der Steckverbinder, der Tastgrad, der Trenntransformator, die Zündspannung* (дослідницький корпус містить 213 одиниць цього типу, що складає 35,5% від загалу досліджу-

ваних двокомпонентних термінів зазначеної терміносфери);

Adj+S: *der Blindwiderstand, der Festkörper, die Flachklemme, die Freileitung, der Halbleiter, das Hartgewebe, der Heißleiter, die Hochfrequenz, der Linearmotor, der Neutralleiter, die Normalladung, die Parallelschaltung, die Primärwicklung, der Starkstrom, der Synchrongenerator, die Trockenzelle, das Weichlot* (загальна сукупність – 151 одиниця, що відповідає 25,2%);

Num+S: *die Nullemission, das Nullinstrument, die Nullmenge, der Vierpol, der Zweipol* (11 одиниць, що становить 1,8%).

Решта моделей складних слів, які було виявлено в ході дослідження, є малопродуктивними. Зауважимо, що здійснений аналіз не є вичерпним. Кількість виокремлених структурних типів терміноодиниць може бути розширена, також може варіюватися й визначена черговість моделей від найпродуктивніших до менш продуктивних, перш за все, з огляду на постійне поповнення термінології досліджуваної сфери. Подальша інвентаризація та студіювання структурних характеристик загалу термінів галузі дозволять доповнити класифікацію.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що найчастотніші складні терміни досліджуваної терміносфери (власне двокомпонентні композити) – це лексеми, першими компонентами яких є іменники, дієслова або прикметники, рідко – числівники. При цьому обидва компоненти композитів, як правило, мають власне німецьке походження. Гібридні композити не характерні для терміносфери електроніки та електронних комунікацій. Компоненти структурної моделі S+S можуть з'єднуватися флективними елементами. Зафіксовано незначну кількість двокомпонентних композитів із числівником на першій позиції (такі композити частіше трикомпонентні, напр.: *das Einphasensystem, das Dreimantelkabel, die Fünfschichtdiode* тощо).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні питання перекладу термінів-композитів терміносфери електроніки та електронних комунікацій та особливостей їхнього функціонування у фахових текстах. Цікавим видається також вивчення абротоувань указаної терміносфери, зокрема комбінованих аббревіатур, а також буквених скорочень та акронімів.

Література:

1. Асмукович І. В. Функціонально-семантичні особливості англійської фахової мови авіації : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук. Спец. 10.02.04 – Германські мови. Херсонський державний університет. Херсон, 2014. 21 с.
2. Іващенко В. Л. Поняття термінопростору: проблема визначення й термінологічної диференціації (на матеріалі термінознавчої термінології). *У вимірах слова*. 2019. С. 129–141. URL: <https://core.ac.uk/download/189584097.pdf>
3. Котвицька В. А., Лазебна О. А., Лазебний В. М. Щодо структури термінів галузі електроніки та електронних комунікацій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 35 (74). № 5. 2024. Частина 1. С. 138–142. URL: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/23>
4. Котвицька В. А., Лазебний В. М., Лазебна О. А. Тематична організація термінологічної лексики предметної сфери “Мікросистемна техніка” (на матеріалі німецької мови). *Закарпатські філологічні студії / редкол.: І. М. Зиморя (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім “Гельветика”, 2025. Вип. 40. Т. 1. С. 87–90. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.1.13*
5. Овсейчик С. В. Формування української екологічної термінології : дисертація на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Інститут філології. Київ, 2006. 199 с.
6. Самсоненко Д. В., Лазебний В. М., Лазебна О. А. Структурно-семантичні характеристики термінів галузі електротехніки (на матеріалі німецької мови). *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 36. Ужгородський національний університет. 2024. С. 114–118. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.19>
7. Стасюк Т. В. Терміносфера новітніх технологій: лінгвосоціокогнітивні чинники формування та розвитку : дисертація на здоб. наук. ступеня докт. філол. наук. Інститут української мови НАН України. Київ, 2020. 479 с.
8. Тур О. М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації : монографія. Кременчук : ПП Щербатих, 2018. 301 с.

References:

1. Asmukovych, I. V. (2014). Funktsionalno-semantychni osoblyvosti anhliiskoi fakhovoi movy aviatsii [Functional and Semantic Properties of the Professional English Language of Aviation] : avtoref. dys. na zdob. nauk. stupenia kand. filol. nauk. Spets. 10.02.04 – Hermanski movy. Khersonskyi derzhavnyi universytet. Kherson, 21 s. [in Ukrainian].
2. Ivashchenko, V. L. (2019). Poniattia terminoprostoru: problema vyznachennia y terminolohichnoi dyferentsiatsii (na materialy terminoznavchoi terminolohii) [Concept of Terminological Space: Problem of Determination and Typological Differentiation (on the Material of Terminology Metalanguage)]. *U vymirakh slova*, 129-141 Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/189584097.pdf> [in Ukrainian].
3. Kotvytska, V. A., Lazebna, O. A., Lazebnyi, V. M. (2024). Shchodo struktury terminiv haluzi elektroniky ta elektronnykh komunikatsii [On the Structure of Terms in the Field of Electronics and Electronic Communications]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 35 (74), № 5, chastyna 1, 138–142. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/23> [in Ukrainian].
4. Kotvytska, V. A., Lazebnyi, V. M., Lazebna, O. A. (2025). Tematychna orhanizatsiia terminolohichnoi leksyky predmetnoi sfery “Mikrosystemna tekhnika” (na materialy nimetskoi movy) [Thematic Organization of Terminological Vocabulary of the Subject Area “Microsystems Engineering” (based on the Material of the German Language)]. *Zakarpatski filolohichni studii* / redkol.: I. M. Zymomria (holov. red.), M. M. Palinchak, Yu. M. Bidzilia ta in. Uzhhorod : Vydavnychiy dim “Helvetyka”. Vyp. 40, Tom 1, 87–90. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.1.13> [in Ukrainian].
5. Ovseichyk, S. V. (2006). Formuvannia ukraïnskoi ekolohichnoi terminolohii [Formation of the Ukrainian Ecological Terminology] : dysertatsiia na zdob. nauk. stupenia kand. filol. nauk. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka, Instytut filolohii. Kyiv, 199 s. [in Ukrainian].
6. Samsonenko, D. V., Lazebnyi, V. M., Lazebna, O. A. (2024). Strukturno-semantychni kharakterystyky terminiv haluzi elektrotekhniky (na materialy nimetskoi movy) [Structural-semantic Characteristics of Electrical Engineering Terms (based on German Language Material)]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 36. Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet, 114–118. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.19> [in Ukrainian].
7. Stasiuk, T. V. (2020). Terminosfera novitnikh tekhnolohii: linhvosotsiokohnityvni chynnyky formuvannia ta rozvytku [Terminological Sphere of Advanced Technologies: Lingual, Social, Cognitive Factors in Formation and Development] : dysertatsiia na zdob. nauk. stupenia dokt. filol. nauk. Instytut ukraïnskoi movy NAN Ukrainy. Kyiv, 479 s. [in Ukrainian].
8. Tur, O. M. (2018). Dokumentoznavcha terminolohiia: problemy unifikatsii ta standartyzatsii [Documentary Terminology: Problems of Unification and Standardization] : monohrafiia. Kremenchuk : PP Shcherbatykh, 301 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

МЕНЕДЖМЕНТ КІБЕРЗАХИСТУ ТА МОВНА ПОЛІТИКА: РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Кузьманенко Аліса Валеріївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри журналістики і мовної комунікації

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: 0009-0008-1245-7821

У статті досліджується взаємозв'язок між менеджментом у сфері кіберзахисту та мовною політикою, з акцентом на роль української професійної термінології у забезпеченні ефективної комунікації між фахівцями. Проаналізовано сучасний стан української терміносистеми кіберзахисту, визначено поширені проблеми перекладу та наведено приклади стандартизованих відповідників для широко вживаних англomовних термінів. Особливу увагу приділено ризикам, що виникають через термінологічну неузгодженість, яка може спричиняти непорозуміння у процесі реагування на інциденти та міжнародної співпраці. У роботі підкреслюється необхідність розроблення єдиних стандартів перекладу, створення офіційних глосаріїв і впровадження української кіберзахисної термінології в освітні та нормативні документи. Зроблено висновок, що мовна уніфікація є не лише технічною потребою, а й важливим чинником національної безпеки та цифрового суверенітету.

Ключові слова: менеджмент кіберзахисту, мовна політика, українська професійна термінологія, кіберзагрози, стандартизація термінології, цифровий суверенітет, реагування на інциденти.

Kuzmanenko Alisa. Cybersecurity Management and Language Policy: The Role of Ukrainian Professional Terminology

The article explores the interrelation between cybersecurity management and language policy, emphasizing the role of Ukrainian professional terminology in ensuring effective communication among specialists. The author analyzes the current state of Ukrainian cyber terminology, identifies common translation issues, and provides examples of standardized equivalents for widely used English terms. A special focus is placed on the risks of inconsistent terminology, which can lead to misunderstandings in incident response and international cooperation. The study highlights the need for unified translation standards, the development of official glossaries, and the integration of Ukrainian cyber terminology into educational and regulatory documents. It concludes that linguistic unification is not only a technical necessity but also an essential element of national security and digital sovereignty.

Key words: cybersecurity management, language policy, Ukrainian professional terminology, cyber threats, terminology standardization, digital sovereignty, incident response.

Вступ. У сучасному світі кіберзагрози стали одним із ключових викликів для держав, бізнесу та приватних користувачів. Ефективний менеджмент кіберзахисту вимагає не лише впровадження новітніх технологій, а й чіткої, стандартизованої комунікації між фахівцями. Українська професійна мова кібербезпеки є важливим елементом цифрового суверенітету та інформаційної безпеки держави. Її розвиток тісно пов'язаний із мовною політикою, яка визначає, яким чином

формується, стандартизуються та впроваджуються терміни у практичну діяльність і навчальний процес.

Метою статті є обґрунтування значення української професійної мови кібербезпеки як чинника ефективного управління у сфері інформаційної безпеки, а також виявлення проблем та шляхів стандартизації термінології з урахуванням мовної політики України.

Виклад основного матеріалу. Менеджмент кіберзахисту – це система організації,

планування та контролю заходів, спрямованих на запобігання кіберзагрозам, реагування на інциденти та відновлення після атак [1; 2]. Успішне управління потребує координації між технічними спеціалістами, аналітиками, юристами та керівництвом. Без єдиної термінологічної бази існує ризик непорозумінь, що може призвести до затримок у реагуванні на загрози.

Сьогодні, в умовах війни та глобальної цифрової інтеграції, мовна політика стає одним із ключових чинників забезпечення інформаційної безпеки та цифрового суверенітету держави. Використання української мови у сфері кіберзахисту має не лише комунікативний, а й стратегічний вимір, адже мова термінології визначає рамки правового регулювання, професійної підготовки й міждержавної взаємодії. У цьому контексті доречно звернутися до поняття мовної політики, адже саме вона задає засади для унормування й розвитку професійної лексики, включно з терміносистемою кіберзахисту.

За визначенням, запропонованим О. Тараненком, мовна політика – це «система цілеспрямованих заходів держави та суспільних інституцій щодо регулювання функціонування мов у різних сферах суспільного життя» [3]. Саме в такому контексті вона постає не лише як культурний чи освітній інструмент, а як фундаментальний чинник формування цифрової безпеки. Як слушно підкреслює Л. Масенко [4], мовна політика завжди пов'язана з питаннями державності й суверенітету, а у цифрову добу вона безпосередньо впливає на якість і незалежність національної інформаційної інфраструктури.

Мовна політика у кіберзахисті передбачає впровадження стандартів використання термінів, адаптацію міжнародних понять до українського контексту та формування власної терміносистеми. Це важливо не лише для внутрішньої комунікації, але й для міжнародної взаємодії, адже фахівці повинні коректно розуміти одне одного під час обміну інформацією з партнерами. Розвиток української термінології кіберзахисту тісно пов'язаний з інтеграцією у міжнародний простір та гармонізацією стандартів. На глобальному рівні значний вплив мають документи Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) та Міжнародної електротехнічної комісії (IEC),

зокрема стандарт ISO/IEC 27032:2023 що визначає засади кібербезпеки як комплекс заходів для захисту від інцидентів у кіберпросторі (ISO/IEC, 2012). Його положення стосуються не лише технічних засобів, але й організаційних, управлінських та лінгвістичних аспектів, оскільки правильне розуміння термінів є запорукою узгодженості дій між різними суб'єктами.

В українському контексті прийнято низку нормативних актів, що покликані адаптувати міжнародні підходи. Наприклад, оновлений стандарт ДСТУ ISO/IEC 27032:2004 «Інформаційні технології. Методи захисту ДСТУ ISO/IEC 27032:2024 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови щодо кібербезпеки (ISO/IEC 27032:2023, IDT)», встановлює термінологію засобів контролю інформаційної безпеки та сприяє гармонізації української практики з міжнародними нормами [5]. Проте навіть за наявності цього документу проблема варіативності термінів залишається актуальною.

Сьогодні більшість термінів у сфері кіберзахисту має англomовне походження. Частина з них використовується без перекладу, інші – адаптовані українською, але часто з кількома варіантами перекладу. Це створює ситуацію, коли одне поняття може називатися по-різному, що шкодить однозначності сприйняття.

У багатьох наукових дослідженнях підкреслюється, що в Україні бракує єдиного механізму координації термінотворення у сфері кібербезпеки, що призводить до використання відмінних варіантів перекладу одного й того ж терміна в різних інституціях [6]. Наприклад, терміни *cyberthreat* та *cyber risk* у деяких джерелах передаються як «кіберзагроза» та «кіберризик», а в інших – як «загроза у кіберпросторі» та «ризик інформаційної безпеки». Це ускладнює вироблення єдиної стратегії комунікації між фахівцями та створює ризики непорозумінь під час реагування на інциденти.

Т. Ботвин у своєму дослідженні щодо термінології кіберзахисту переконливо доводить, що сліпе перенесення іншомовних моделей не лише ускладнює сприйняття термінів широким колом користувачів, а й знижує точність та однозначність фахової комунікації [7]. Кальки часто сприймаються як «жаргонізми», що віддаляє професійну

мову від академічного стандарту та створює додаткові бар'єри для міждисциплінарної взаємодії.

Окрім того, однією з ключових проблем формування української професійної мови кібербезпеки є надмірне калькування англomовних термінів, що часто призводить до виникнення термінологічного «суржику». Така ситуація характерна не лише для початкових етапів становлення терміносистеми, але й для сучасного етапу, коли швидкість появи нових понять у цифровій сфері перевищує можливості офіційної стандартизації. Наприклад, термін *firewall* довгий час уживався в українських текстах у вигляді кальки «фаєрвол», тоді як у сучасних офіційних словниках та нормативних документах закріплено відповідник «міжмережевий екран». Аналогічна ситуація спостерігається із термінами *phishing* («фішинг»), *spoofing* («спуфінг») та *backdoor* («бекдор»), де іншомовні варіанти співіснують із нормативними перекладами «шахрайство з використанням електронної пошти», «підміна даних» та «прихований канал доступу».

Ще однією проблемою є дублювання термінів через намагання одночасно закріпити кілька варіантів перекладу. Так, наприклад поняття *cybersecurity awareness* може перекладатися як «усвідомлення кібербезпеки», «поінформованість з кібербезпеки» та «культура кіберзахисту». Відсутність єдності у терміновжитку ускладнює створення навчальних програм і нормативної документації.

З метою ілюстрації зазначеної проблеми у таблиці 1 подано приклади англomовних термінів у сфері кіберзахисту та їхні офіційні українські відповідники, унормовані у чинних нормативних документах і відображені в наукових джерелах. Додатково наведено коментарі щодо особливостей їхнього практичного функціонування, які відображають актуальні тенденції професійного вжитку. Такий підхід не лише фіксує сучасний стан професійного вжитку, але й створює підґрунтя для розробки рекомендацій щодо подальшого унормування та розвитку української термінології у сфері кіберзахисту.

Представлений матеріал демонструє, що уніфікація термінології виступає не

Таблиця 1

Приклади вживання англomовних термінів кіберзахисту та їх українських відповідників

№	Англійський термін	Український відповідник	Коментарі щодо вживання
1	Firewall	Мережевий екран	Інколи у мові зустрічається використання «міжмережевий екран»; варто уникати кальки «фаєрвол»
2	Phishing	Фішинг	Можливо використовувати описовий варіант: шахрайське виманювання даних
3	Malware	Шкідливе програмне забезпечення	Радимо уникати використання варіанту «малваре» як неадаптованого запозичення
4	Spoofing	Підміна даних	Необхідна конкретизація як метод перекладу: підміна IP-адреси, підміна електронної пошти
5	Endpoint	Кінцева точка	На наш погляд, доцільнішим є переклад «кінцевий вузол», проте за певних умов переклад цього терміна залежить від контексту
6	Cyber threat intelligence	Розвідка кіберзагроз	Термін використовується у сфері воєнної кібербезпеки
7	Intrusion detection system	Система виявлення вторгнень	Абревіатура IDS може вживатися паралельно з перекладом
8	Data breach	Порушення цілісності даних	Також використовують переклад «витік даних» (у вузькому контексті)
9	Zero-day vulnerability	Уразливість нульового дня	Нерідко вживають поряд з англomовним терміном
10	Penetration testing	Тестування на проникнення	Часто використовується абревіатура pentest; можливий варіант перекладу: «перевірка на проникнення»
11	Security policy	Політика безпеки	Доцільно вживати у множині, якщо йдеться про набір політик («політики безпеки»)
12	Incident response	Реагування на інциденти	Подієди вживається у вигляді «план реагування на інциденти»

лише необхідною передумовою ефективної комунікації між фахівцями та підвищення рівня національної цифрової безпеки, але й інструментом подолання наслідків надмірного калькування англійських понять, запобігання поширенню термінологічного «суржику» та забезпечення належного функціонування української професійної мови у сфері кіберзахисту. У цьому контексті важливим завданням є системна робота над упорядкуванням термінів шляхом укладання офіційних глосаріїв і словників, заснованих на лінгвістичних принципах і національних традиціях термінотворення. Прикладом такої роботи є «Англо-український словник термінів з інформаційних технологій та кібербезпеки» [8], що містить не лише переклади, але й обґрунтування вибору термінів, що суттєво підвищує їхню наукову й практичну цінність. Це сприятиме уніфікації комунікації між фахівцями та мінімізує ризик помилок у критичних ситуаціях.

Однак традиційні методи термінотворення, засновані на тривалій експертній роботі, обговореннях та затвердженні науковими комісіями, потребують значного часу й людських ресурсів. У той же час динаміка розвитку цифрових технологій і поява нових кіберзагроз відбувається настільки стрімко, що класичні підходи часто не встигають за потребами практики. Ця суперечність актуалізує потребу у використанні сучасних технологічних інструментів, насамперед штучного інтелекту. Інтелектуальні системи здатні автоматизувати процес створення, аналізу та стандартизації термінів, спираючись на міжнародну практику та водночас адаптуючи її до норм української мови. Такий підхід відкриває нові можливості для поєднання наукової обґрунтованості з оперативністю реагування на глобальні виклики, що особливо важливо у сфері кіберзахисту, де навіть невелика термінологічна неточність може мати серйозні наслідки для безпеки.

Проте автоматизоване термінотворення не може замінити освітнього складника, адже ефективність будь-якої термінологічної системи визначається рівнем її засвоєння фахівцями. Саме тому важливим кроком є розробка навчальних курсів з української мови для спеціалістів у сфері кібербезпеки. Такі програми, орієнтовані на опанування спеціалізованої термінології та практичних комуні-

кативних навичок, сприятимуть підвищенню мовної грамотності ІТ-фахівців та менеджерів кіберзахисту. Вони також забезпечать інтеграцію української мови в міжнародні проєкти та дослідження з кібербезпеки, створюючи умови для повноцінної участі України у світовому цифровому просторі.

Разом із тим розвиток української професійної мови у сфері кіберзахисту неможливий без налагодження міждисциплінарної співпраці. Лінгвісти забезпечують точність і системність термінотворення, менеджери формують організаційні моделі впровадження стандартів у практику, а ІТ-експерти гарантують технологічну релевантність нових понять. Спільні дослідницькі та практичні ініціативи цих груп створюють необхідні передумови для комплексного розвитку термінології, яка стає не лише мовним, а й стратегічним інструментом національної безпеки. У результаті українська мова кіберзахисту набуває подвійного значення: як засіб професійної комунікації та як чинник зміцнення цифрового суверенітету держави.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що менеджмент кіберзахисту невіддільний від мовної політики, адже точність, уніфікованість і зрозумілість термінології безпосередньо впливають на ефективність реагування на сучасні цифрові загрози. Українська професійна терміносистема у сфері кібербезпеки перебуває на етапі активного становлення й потребує подальшої стандартизації, офіційного закріплення та широкого впровадження в освітню і практичну площини. Це завдання має не лише технічне, а й стратегічне значення, оскільки мовна точність і єдність формують основу інформаційної безпеки та цифрового суверенітету держави.

Розвиток української мови у сфері кіберзахисту не може обмежуватися суто лінгвістичними напрацюваннями: він вимагає комплексного підходу, що включає співпрацю науковців, перекладачів, ІТ-фахівців і управлінців. Системна мовна політика в цій галузі повинна забезпечувати поєднання національних традицій термінотворення з міжнародними стандартами, створюючи підґрунтя для незалежного й безпечного розвитку цифрового суспільства в Україні.

Перспективи дослідження. Перспективними напрямками подальших досліджень є розроблення галузевого стандарту укра-

їнської терміносистеми кібербезпеки, створення інтерактивних термінологічних баз даних із можливостями штучного інтелекту, а також аналіз взаємодії мовної політики України з міжнародними процесами гармонізації кіберзахисних норм. Особливої уваги потребує розробка україномовних навчаль-

них програм, підручників і курсів підвищення кваліфікації для перекладачів та фахівців у сфері кіберзахисту, що забезпечить інтеграцію української мови в глобальний цифровий простір і зміцнить позиції держави у світовій системі інформаційної безпеки.

Література:

1. ISO/IEC 27001:2022 Information security, cybersecurity and privacy protection – Information security management systems – Requirements. International Organization for Standardization. URL: <https://www.iso.org/standard/27001> (дата звернення: 05.08.2025)
2. ДСТУ ISO/IEC 27000:2019 Інформаційні технології. Методи захисту. Системи керування інформаційною безпекою. Огляд і словник термінів (ISO/IEC 27000:2018, IDT) URL: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=85795 (дата звернення: 07.08.2025)
3. Тараненко О. О. Мовна ситуація і мовна політика в Південно-Східному регіоні України. *Вісник університету внутрішніх справ*. Вип. 7(2). 1999. С. 163–170. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_1999_7\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_1999_7(2)_26) (дата звернення: 03.08.2025)
4. Масенко Л. Т. Мовна політика України у 2017–2019 роках. *Українська мова*. № 3. 2019. С. 40–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2019_3_6 (дата звернення: 06.08.2025)
5. ДСТУ ISO/IEC 27032:2024 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови щодо кібербезпеки (ISO/IEC 27032:2023, IDT). URL: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=112376 (дата звернення: 05.08.2025)
6. Мельник С.В., Тихомиров О.О., Ленков О.С. До проблеми формування понятійно-термінологічного апарату кібербезпеки. *Збірник наукових праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. № 30. 2011. С. 165–172.
7. Ботвин Т. М. Щодо англomовної термінологічної системи сектора кібербезпеки України в умовах воєнного стану: аналіз дефініцій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. № 33(2). 2022. С. 23–28. URL: <https://sci.lidubgd.edu.ua/handle/123456789/11604> (дата звернення: 08.08.2025)
8. Англо-український словник термінів з інформаційних технологій та кібербезпеки / Гладун А. Я. та ін. Київ: ІСЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45895/> (дата звернення: 07.08.2025)

References:

1. International Organization for Standardization. (2022). *ISO/IEC 27001:2022 Information security, cybersecurity and privacy protection – Information security management systems – Requirements*. Geneva: ISO. Retrieved from: <https://www.iso.org/standard/27001>
2. Derzhspozhyvstandart Ukrainy. (2019). *DSTU ISO/IEC 27000:2019 Informatsiini tekhnolohii. Metody zakhystu. Systemy keruvannia informatsiinoiu bezpekoiu. Ohliad i slovnyk terminiv (ISO/IEC 27000:2018, IDT)* [Information technology – Security techniques – Information security management systems – Overview and vocabulary]. Kyiv. Retrieved from: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=85795
3. Taranenko, O.O. (1999). *Movna sytuatsiia i movna polityka v Pivdenno-Skhidnomu rehioni Ukrainy* [Language situation and language policy in the South-Eastern region of Ukraine]. *Visnyk universytetu vnutrishnikh sprav* [Bulletin of the University of Internal Affairs], 7(2), 163–170. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_1999_7\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_1999_7(2)_26)
4. Masenko, L.T. (2019). *Movna polityka Ukrainy u 2017–2019 rokakh* [Language policy of Ukraine in 2017–2019]. *Ukrainska mova* [Ukrainian Language], (3), 40–51. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2019_3_6
5. Derzhspozhyvstandart Ukrainy. (2024). *DSTU ISO/IEC 27032:2024 Informatsiini tekhnolohii. Metody zakhystu. Nastanovy shchodo kiberbezpeky (ISO/IEC 27032:2023, IDT)* [Information technology – Security techniques – Guidelines for cybersecurity]. Kyiv. Retrieved from: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=112376
6. Melnyk, S.V., Tykhomirov, O.O., & Lienkov, O.S. (2011). *Do problemy formuvannia poniatiiino-terminolohichnoho aparatu kiberbezpeky* [On the problem of formation of the conceptual and terminological apparatus of cybersecurity]. *Zbirnyk naukovykh prats Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa*

Shevchenka [Collection of Scientific Works of Taras Shevchenko National University of Kyiv], (30), 165–172.

7. Botvyn, T.M. (2022). *Shchodo anhlovnoyi terminologichnoi systemy sektora kiberbezpeky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: analiz definitsii* [On the English-language terminological system of the cybersecurity sector of Ukraine under martial law: Definition analysis]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii* [Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Social Communications], 33(2), 23–28. Retrieved from: <https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/11604>
8. Hladun, A. Ya., Puchkov, O. O., Subach, I. Yu., & Khala, K. O. (2018). *Anhlo-ukrainskyi slovnyk terminiv z informatsiinykh tekhnolohii ta kiberbezpeky* [English-Ukrainian dictionary of terms in information technologies and cybersecurity]. Kyiv: ISSZZI KPI im. Ihoria Sikorskoho. Retrieved from: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45895>

Стаття надійшла до редакції 16.08.2025

Стаття прийнята 21.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Куцела Марія Михайлівна,

викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій

ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0009-0002-1225-2988

Вірстюк Ольга Дмитрівна,

викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій

ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0009-0004-8785-1429

У статті досліджено вплив штучного інтелекту на розвиток мовної компетентності в умовах цифрової трансформації освіти. На основі опитування 100 респондентів – студентів, викладачів та користувачів освітніх платформ – проаналізовано частоту використання, ефективність, переваги та недоліки застосування ШІ у процесі вивчення англійської мови. Результати дослідження свідчать про активне впровадження ШІ в освітній процес, зокрема як інструменту для тренування мовлення, генерації навчальних матеріалів, перевірки письма та перекладу. Більшість учасників відзначили високий рівень задоволеності від використання ШІ та планують продовжувати його інтеграцію у мовне навчання. Водночас виокремлено ризики – зниження критичного мислення, надмірна залежність від технологій, відсутність емоційного й культурного контексту.

Особливу увагу приділено ролі викладача, яка, попри поширення цифрових рішень, залишається незамінною завдяки емоційній взаємодії, мотивації та персоналізації навчального процесу. Визначено, що живе спілкування, підтримка та індивідуальний підхід є тими цінностями, які не здатен повноцінно замінити жоден алгоритм. ШІ не витісняє викладача, а радше змінює його функції, зосереджуючи увагу на розвитку навичок комунікації, критичного мислення та міжособистісної взаємодії. Зроблено висновок про необхідність балансу між технологічною ефективністю та людяністю в освіті. Запропоновано рекомендації щодо поєднання ШІ та традиційного навчання, розвитку цифрової грамотності та збереження педагогічної взаємодії як ключового чинника формування мовної компетентності.

Ключові слова: мовна компетентність, комунікація, штучний інтелект, цифрова освіта, викладач, технології, критичне мислення.

Kutsela Mariia, Virstiuk Olha. The impact of artificial intelligence technologies on the development of English language competence

The article explores the impact of artificial intelligence (AI) on the development of language competence in the context of digital transformation in education. Based on a survey of 100 respondents – students, teachers, and users of educational platforms – the study analyzes the frequency of AI use, its effectiveness, advantages, and disadvantages in the process of learning English. The results show an active integration of AI into educational practices, particularly as a tool for speaking training, content generation, writing correction, and translation. Most participants reported high levels of satisfaction with AI and intend to continue using it in language learning. At the same time, several risks were identified, such as reduced critical thinking, overdependence on technology, and a lack of emotional and cultural context.

Particular attention is given to the role of the teacher, which remains essential despite the growing presence of digital tools. Human interaction, motivation, and personalized guidance are values that no algorithm can fully replace. Rather than replacing teachers, AI transforms their functions, shifting the focus toward developing communication skills, critical thinking, and interpersonal interaction. The study concludes that a balance must be struck between technological efficiency and human-centered education. Recommendations

are offered for blending AI with traditional teaching, fostering digital literacy, and preserving pedagogical interaction as a key factor in building language competence. It is emphasized that only through a harmonious symbiosis of technology and human values can the full potential of AI in education be realized. Future research should explore the ethical dimensions of AI integration and its influence on the development of communicative identity.

Key words: *language competence, communication, artificial intelligence, digital education, teacher, technology, critical thinking.*

Вступ. У сучасному освітньому просторі стрімкий розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), трансформує методи вивчення іноземних мов та засоби взаємодії з інформацією. Це створює нові вимоги до викладачів, студентів та організаторів освітнього процесу. ШІ стає суттєвим чинником у розвитку мовної компетенції, посилюючи адаптивні, інтерактивні та персоналізовані підходи до навчання. Сучасні студенти використовують мовних асистентів, генеративні інструменти для практики мовлення, письма та сприйняття мови. У цьому контексті виникає запитання: чи може ШІ ефективно сприяти формуванню мовної компетенції та яку роль при цьому відіграє викладач?

Аналіз досліджень та виділення нерозв'язаних проблем. Постійне зростання кількості досліджень щодо застосування ШІ у сфері освіти виявляє як великі можливості, так і обмеження цієї технології. Науковці наголошують на перевагах ШІ у персоналізації навчального процесу, доступності ресурсів та автоматичному зворотному зв'язку. Водночас залишається недостатньо вивченим питання впливу ШІ на розвиток глибших когнітивних навичок – критичного мислення, креативності, емоційного інтелекту, а також на роль живого спілкування у навчанні. Саме ці аспекти залишаються у фокусі цього дослідження. Останніми роками спостерігається активізація наукових досліджень, присвячених застосуванню штучного інтелекту (ШІ) в освітньому процесі, зокрема у сфері вивчення іноземних мов [6, с. 47].

Вітчизняні науковці, Горбенко І., Горчинський С., Софілканіч М. аналізують вплив ШІ на освітнє середовище, а питання застосування ШІ у викладанні та навчанні розглядаються у працях Домніч С., Макогончук Н., Певень К., Хміль Н., Ішмаель К., Мігеля А., Родрігеза Р. Окрему увагу впровадженню ШІ у процес вивчення іноземних мов приділяють Бурлак М., Гриньова Ю., Кільченко А., Арайя Ф., Валль Р., Ву Дж., Хуанг Чой Х. та інші [6, с. 50].

Серед нормативних документів, що визначають стратегічні орієнтири цифрової трансформації освіти, важливе місце займає «Концепція цифрової освіти і науки», затверджена Кабінетом Міністрів України. Вона окреслює засади реалізації державної політики цифрового розвитку, відповідно до постанови КМУ від 30 січня 2019 р. № 56 [2].

Варто зазначити, що технології штучного інтелекту постійно змінюються, вдосконалюються та розвиваються, що зумовлює необхідність систематичного оновлення підходів до їхнього використання в освітньому процесі. Попри значну кількість досліджень, низка аспектів залишається недостатньо вивченою. Зокрема, потребує подальшого аналізу вплив інструментів ШІ на розвиток мовної компетентності, адаптація ШІ до індивідуальних освітніх потреб здобувачів, а також педагогічні та етичні виклики, що виникають у процесі інтеграції ШІ в навчання іноземних мов. Саме цим невирішеним аспектам присвячено дану статтю.

Мета даної статті полягає у комплексному аналізі впливу інструментів штучного інтелекту на формування та розвиток мовної компетенції, з урахуванням особливостей їхнього сприйняття та взаємодії з цифровими технологіями. Мовна компетенція – це здатність ефективно використовувати мову в реальних комунікативних ситуаціях. Вона охоплює кілька складників: лексичну та граматичну правильність, фонетичну точність, прагматичну доцільність (уміння обрати правильну мовну стратегію залежно від ситуації), соціолінгвістичну обізнаність (наприклад, знання стилістичних норм). ШІ активно впливає на кожен з цих аспектів, надаючи швидкий доступ до ресурсів, автоматичний зворотний зв'язок, адаптивні платформи тощо [3, с. 124].

Зокрема, дослідження спрямоване на виявлення переваг та ризиків використання ШІ в освітньому процесі, а також на з'ясування ролі викладача в умовах цифрової трансформації навчального середовища.

З цією метою було проведено емпіричне дослідження у формі анонімного онлайн-опитування, в якому взяли участь 100 респондентів, серед яких були викладачі та студенти. Опитування охоплювало питання щодо способів застосування ІІІ, ефективності його використання у вивченні мов, а також суб'єктивного ставлення до ролі людини-викладача в новій освітній реальності. Отримані дані стали основою для аналізу тенденцій та формування висновків.

Основний зміст дослідження та результати: в опитуванні взяли участь представники різних вікових категорій та рівнів володіння англійською мовою. Більшість респондентів (55%) були у віці від 17 до 25 років, що свідчить про високий інтерес молоді до інтеграції цифрових інструментів у процес навчання; водночас 27% опитаних становили особи віком від 35 до 50 років, а 11% – від 25 до 35 років, що демонструє загальну тенденцію використання ІІІ не лише серед студентів, а й серед більш зрілої аудиторії. Лише 7% припало на групу 50+, що, ймовірно, пояснюється меншою цифровою обізнаністю або нижчим рівнем залученості у навчальний процес.

За рівнем володіння англійською мовою найбільше респондентів мали рівень B2 (41%), що дозволяє робити висновок про достатню підготовку до самостійного використання цифрових інструментів для розвитку мовних навичок; рівень B1 мали 30% учасників, що також вказує на потенціал для успішної взаємодії зі ІІІ. Водночас 17% мали рівень A1-A2, що може викликати труднощі в інтерпретації ІІІ-вихідних матеріалів без додаткової підтримки. Лише 12% респондентів мали високий рівень C1-C2, що, ймовірно, знижує потребу в частому використанні ІІІ [5].

Щодо ролі в освітньому процесі, 53% учасників опитування були студентами, а 47% – викладачами, що дозволяє дослідити ІІІ як інструмент як навчання, так і викладання мов. Найбільш показовим є те, що 81% респондентів уже мали досвід використання інструментів штучного інтелекту для вивчення англійської мови, що підтверджує актуальність та динамічне проникнення ІІІ в сферу освіти.

Серед найбільш популярних інструментів були генеративні моделі, такі як ChatGPT, Gemini, Copilot, Claude, Perplexity та інші

подібні рішення – 78% опитаних зазначили, що використовували саме ці засоби. Досить поширеним був також Grammarly (40%) – сервіс для автоматичної корекції письма, який допомагає покращити граматику, стиль і ясність тексту; Quizlet – для інтерактивного навчання, який дозволяє створювати та використовувати флеш-картки, тести й навчальні ігри для засвоєння будь-якого матеріалу що підтримує функції на базі ІІІ, використовували 52%; Duolingo з AI-модулями – 34%; натомість ELSA Speak, спеціалізований на вимові, – лише 3%, що вказує на обмежене проникнення таких вузькоспеціалізованих рішень. 6% респондентів не використовували жодного інструменту, що може свідчити про потребу в популяризації таких засобів серед окремих груп [5].

Щодо мети використання, 40% респондентів відзначили, що застосовували ІІІ для розширення словникового запасу, 21% – для вивчення граматики, 12% – для покращення навичок говоріння, лише 7% – для письма, інші – для індивідуальних потреб. Це свідчить про переважне орієнтування користувачів на рецептивні навички.

Стосовно частоти використання ІІІ, найбільша група респондентів (39%) вказала, що застосовує такі інструменти кілька разів на тиждень, тоді як 38% – рідко, 13% – раз на тиждень, а лише 10% – щодня, що демонструє нерівномірну, але стабільну інтеграцію ІІІ у навчальну практику.

Суб'єктивна оцінка ефективності показала, що користувачі переважно вважають ІІІ корисним у розвитку письма – 52% опитаних поставили оцінку 4 або 5 за п'ятибальною шкалою. Аналогічні позитивні тенденції спостерігалися у сфері граматики (56% – 4 або 5) та читання (54% – 4 або 5). Навички аудіювання (43% – 4 або 5) та розмовної мови (47% – 4 або 5) оцінені трохи нижче, що, можливо, свідчить про обмежену адаптацію ІІІ до тренування продуктивних навичок у режимі реального часу. Найменш ефективним було визнано вплив ІІІ на вимову – лише 41% оцінили його на 4 або 5, тоді як 38% поставили оцінку 1 або 2, що підкреслює потребу в спеціалізованих інструментах для цієї підсфери. З огляду на ці результати, можна зробити висновок, що ІІІ вже відіграє суттєву роль у підтримці розвитку мовної компетентності, зокрема у тих її компонен-

тах, що піддаються автоматизованій обробці, але також потребує подальшого вдосконалення для охоплення ширшого спектра навичок, зокрема вимови та усного мовлення [5].

У межах опитування було з'ясовано, що найбільше респондентам подобається швидкість роботи ІІІ та доступність у використанні – ці характеристики відзначалися найчастіше. Учасники зазначали, що інструменти ІІІ надають миттєві відповіді, дозволяють економити час і звертатися у будь-який момент, що особливо важливо для самостійного навчання у гнучкому ритмі. Також респонденти підкреслювали зручність, простоту у використанні та адаптивність систем ІІІ під індивідуальні запити користувачів.

Окремі відповіді вказують на високу якість пояснень граматичних тем, можливість генерації прикладів, розширення словникового запасу, розмовні переклади, а також інтерактивність взаємодії, коли ІІІ «підлаштовується під користувача». Дехто відзначив можливість вести діалог на будь-яку тему, отримувати персоналізовані поради, або навіть отримувати ідеї для уроків, що свідчить про різноманітність застосування ІІІ у навчанні. Один з учасників підкреслив: «Він може пояснити складну тему простими словами, як репетитор, але без очікування відповіді чи оплати». Інший зазначив: «Я спілкуюсь з ChatGPT англійською як з другом – це допомагає мені знімати страх говоріння» [5].

Незважаючи на позитивний досвід, частина респондентів також відзначила труднощі та недоліки. Найчастішою скаргою була недостовірність інформації або неповна точність відповідей, особливо коли йдеться про омоніми чи контекстно залежні терміни. Також респонденти згадували про граматичні помилки, неправильні переклади та загальні відповіді, які потребують додаткової перевірки. Деякі учасники підкреслювали, що ІІІ не завжди правильно розуміє запит або вимагає дуже чіткого формулювання. Крім того, згадувалися такі обмеження, як наявність платного функціоналу, відсутність живого спілкування та брак практичних завдань, що знижує ефективність вивчення мови в цілому.

На питання щодо ефективності ІІІ порівняно з традиційними методами навчання думки розділилися. Частина респондентів вважає ІІІ ефективнішим або таким, що

може значно доповнити традиційні підходи. При цьому багато хто зазначив, що найкращі результати дає саме поєднання інструментів ІІІ та класичних методик, з огляду на те, що ІІІ має сильні сторони у поясненні, адаптації та швидкому доступі до знань, але поступається у сфері живої комунікації та емоційного контакту [5].

Щодо майбутнього використання, більшість респондентів (77%) планують і надалі застосовувати ІІІ у вивченні англійської мови. Лише 5% учасників заявили про відмову, а 18% – ще не визначилися. Загальний вплив ІІІ на навчання респонденти оцінили здебільшого позитивно: 18% – як дуже позитивний, 50% – як скоріше позитивний, тоді як 31% зайняли нейтральну позицію. Негативних оцінок практично не було.

Аналіз відповідей на питання про головну цінність викладача в умовах доступності ІІІ для вивчення англійської мови показав, що більшість респондентів визнають, що викладач залишається незамінним елементом освітнього процесу. Найбільш часто згадуваною перевагою викладача стала жива взаємодія, яку не може забезпечити жоден штучний інтелект. Учасники опитування акцентували на тому, що емоційний зв'язок, справжнє спілкування, інтуїтивне розуміння потреб студента, психологічна підтримка та мотивація – це те, що виходить далеко за межі функціоналу ІІІ. Один із респондентів зазначив:

«ІІІ – це просто легкодоступний інструмент, але людина не тільки уміє розуміти людину на кількох рівнях при спілкуванні, а й має більш відповідальний настрій. Жоден ІІІ не замінить тобі викладача, який може навчати різними методами та самостійно інтуїтивно розуміти, що краще підходить тобі» [5].

Наступною ключовою цінністю викладача, на думку опитаних, є індивідуалізація навчання, яка включає гнучкість у подачі матеріалу, адаптацію до рівня знань, темпу засвоєння та особистісних особливостей кожного учня. Респонденти підкреслювали, що викладач здатен «зчитати» слабкі місця студента, сформулювати оптимальну траєкторію навчання, надати влучні пояснення й деталізовані коментарі. Як висловився один із учасників:

«Викладач може відчувати, що саме студент не розуміє і як краще пояснити. Адже

ШІ відповідає тільки на ті питання, які задає людина, а це можуть бути не надто влучні питання» [5].

Також респонденти вказували на роль викладача як ментора, який надихає, формує мотивацію, підтримує особистісний розвиток і створює безпечний освітній простір для експериментів, помилок та росту. Було зазначено, що саме завдяки викладачу навчання стає усвідомленим, емоційно залученим і неформальним, чого не може забезпечити ШІ. Деякі респонденти звертали увагу на творчість викладача, його гнучкість у методах, здатність імпровізувати та враховувати культурний, соціальний і психологічний контекст студента.

Крім того, учасники наголошували на тому, що викладач ефективніше розвиває навички усного мовлення, вимови, слухання, оскільки реальна комунікація передбачає емоційний фон, жести, інтонацію та реакцію, які відсутні у взаємодії з ШІ. Декілька відповідей акцентували, що ШІ є хорошим допоміжним інструментом, але не заміником викладача, оскільки не здатен до емпатії, не враховує контекст і не може дати повноцінний фідбек на глибшому рівні. Узагальнюючи, головна цінність викладача в сучасному освітньому середовищі, збагаченому технологіями ШІ, полягає у його людяності, емоційній залученості, педагогічній майстерності та здатності бачити в учневі не лише користувача знань, а особистість.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного опитування можна зробити висновок, що штучний інтелект справляє позитивний вплив на розвиток мовної компетенції, особливо в аспектах письма, читання, перекладу та лексико-граматичних навичок. Він забезпечує індивідуалізоване навчання, знижує рівень тривожності у студентів, дає можливість повторення та вдосконалення мовного продукту без страху осуду. Разом з тим, учас-

ники визнають обмеження ШІ в розвитку усного мовлення, аудіювання, інтонації та спонтанної комунікації.

Респонденти наголошують, що ефективне використання ШІ можливе лише за умови розвитку критичного мислення та активного залучення викладача. Саме викладач виконує роль фасилітатора, наставника і провідника у світі мовної практики, формує навички фільтрації, перевірки інформації, креативного мислення та рефлексії. Загалом, результати дослідження свідчать про високий рівень зацікавленості, схильність до впровадження інновацій у мовне навчання та усвідомлення як переваг, так і обмежень використання ШІ в освітньому процесі.

На основі отриманих результатів формуємо такі рекомендації. Викладачам варто інтегрувати штучний інтелект як партнера у навчальному процесі, використовуючи його для створення індивідуалізованих завдань, генерації пояснень, перевірки робіт та надання миттєвого зворотного зв'язку [1, с. 32]. Студентам доцільно поєднувати роботу з ШІ із живим спілкуванням, активно брати участь у дискусіях, дебатах та автентичних мовних ситуаціях, щоб розвивати повноцінну комунікативну компетенцію [4, с. 190]. Методистам рекомендовано розробляти гібридні моделі навчання, які поєднують технології штучного інтелекту з соціально орієнтованим викладанням [3, с. 125]. Дослідникам слід продовжувати вивчення впливу ШІ не лише на мовні навички, але й на критичне мислення, креативність, емоційний інтелект, мотивацію та автономію студентів [7, с. 24]. Таким чином, майбутні дослідження повинні бути спрямовані на міждисциплінарне осмислення ролі штучного інтелекту в освіті, із залученням когнітивної науки, педагогіки, психології та етики, щоб забезпечити гармонійний розвиток мовної особистості в цифрову епоху.

Література:

1. Андрощук А. Г., Малюга О. С. Використання штучного інтелекту у вищій освіті: стан і тенденції. *International Science Journal of Education and Linguistics*. 2024. Vol. 3, No. 2. С. 27–35.
2. Концепція цифрової трансформації освіти і науки МОН запрошує до громадського обговорення. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-monzaproshuye-do-gromadskogo-obgovorennja> (дата звернення: 05.08.2025).
3. Кушнір О. М., Ковальчук О. О. Інструменти штучного інтелекту для покращення мовленнєвих навичок студентів. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 7. С. 123–129.
4. Локарева Г., Бажміна Е. Персоналізація в освіті: управління студентами власною траєкторією навчання засобами цифрових технологій. *Information Technologies and Learning Tools*. 2021. № 86. С. 187–207.

5. Вплив ШІ на розвиток мовної компетенції [Електронний ресурс] /уклад. М. Куцела. Google-таблиця. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1yHYRocU8LeXlDat9MFVnZxffcWOw1ovp7325q70OQEY/edit?usp=sharing> (дата звернення: 05.08.2025).
6. Жукевич І., Спірічева О. Трансформація вивчення мов: штучний інтелект як інструмент розвитку мовленнєвих навичок студентів. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2024. Vol. 3, No. 3. С. 45–55. DOI: 10.46299/j.isjel.20240303.06.

References:

1. Androshchuk, A. H., & Maliuha, O. S. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu u vyshchii osviti: stan i tendentsii [The use of artificial intelligence in higher education: State and trends]. *International Science Journal of Education and Linguistics*. 3(2), 27–35. [in Ukrainian].
2. Kontsepsiia tsyfrovoyi transformatsii osviti i nauky MON zaproshuie do hromadskoho obhovorennia [Concept of digital transformation of education and science: MES invites public discussion]. (n.d.). Retrieved August 5, 2025, from: <https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-monzaproshuye-do-gromadskogo-obgovorennia>
3. Kushnir, O. M., & Kovalchuk, O. O. (2021). Instrumenty shtuchnoho intelektu dlia pokrashchennia movlennievkykh navychok studentiv [Artificial intelligence tools to improve students' speaking skills]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytskyi National University*, (7), 123–129. [in Ukrainian].
4. Lokarieva, H., & Bazhmina, E. (2021). Personalizatsiia v osviti: upravlinnia studentamy vlasnoiu traiektoriuu navchannia zasobamy tsyfrovyykh tekhnolohii [Personalization in education: Managing students' own learning trajectory using digital technologies]. *Information Technologies and Learning Tools*. (86), 187–207. [in Ukrainian].
5. Vplyv ShI na rozvytok movnoi kompetentsii [The impact of AI on language competence development] [Electronic resource] / compiled by M. Kutsela. (n.d.). Google Spreadsheet. Retrieved August 5, 2025, from: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1yHYRocU8LeXlDat9MFVnZxffcWOw1ovp7325q70OQEY/edit?usp=sharing> [in Ukrainian].
6. Zhukevych, I., & Spiricheva, O. (2024). Transformatsiia vyvchennia mov: shtuchnyi intelekt yak instrument rozvytku movlennievkykh navychok studentiv [Transformation of language learning: Artificial intelligence as a tool for developing students' speaking skills]. *International Science Journal of Education and Linguistics*. (3), 45–55. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240303.06> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.08.2025

Стаття прийнята 03.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

СЛОВОТВІР І ПЕРЕКЛАД ОКАЗІОНАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У РОМАНІ «ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З УКРАЇНСЬКОГО СЕКСУ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Лощина Інна Сергіївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Дніпровського національного університету

імені Олеся Гончара

ORCID ID: 0000-0003-1757-5495

У статті досліджено способи словотвору okazіональних дієслівних новацій у романі Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу», а також перекладацькі стратегії їх відтворення в англомовному перекладі Галини Гринь. Актуальність теми зумовлена необхідністю адекватної міжмовної трансляції сучасної української літератури, яка не лише відображає глибокі соціокультурні трансформації, а й репрезентує унікальні мовні інновації, що становлять вагомий частину ідіостилу автора. Оказіоналізми, зокрема дієслівні, виконують у тексті Забужко низку важливих функцій – від експресивного й емоційного підсилення до створення іронічного або метафоричного ефекту. У перекладі ці мовні інновації часто становлять складність через їхню культурну маркованість, стилістичну багатшаровість та словотвірну унікальність. У статті здійснено ґрунтовний порівняльний аналіз низки дієслівних okazіоналізмів, виявлено ступінь збереження їхньої семантики, прагматики та стилістичного навантаження в перекладі. Аналіз також охоплює дієслова-юкстапозити, okazіональні дієприслівники, дієприкметники, утворені черезступеневим способом.

Встановлено, що перекладачка, як правило, вдається до стратегії семантичної еквівалентності, іноді – до описових трансформацій або культурної адаптації. Це дозволяє зберегти загальне значення та комунікативну інтенцію, однак часто призводить до зниження експресивної та стилістичної виразності оригіналу. Особливо відчутними виявляються втрати, пов'язані з українськими історикокультурними конотаціями та мовною грою. У ряді випадків іронічність, насиченість підтексту чи фонетична структура okazіоналізму нейтралізуються задля досягнення більшої зрозумілості для реципієнта перекладу.

Отже, зроблено висновок, що хоча переклад загалом передає основний зміст і прагматичне навантаження, збереження словотвірної унікальності та стилістичної глибини авторського тексту потребує особливої уваги та тонкого балансу між буквальною точністю і функціональною адекватністю. Отримані результати можуть бути корисними для дослідників перекладу художніх текстів.

Ключові слова: okazіоналізм, авторський ідіостиль, словотвір, дієслівні новотвори, художній переклад, стилістика, семантична еквівалентність, культурна адаптація, експресивність, Оксана Забужко.

Loshchynova Inna. Derivation and translation of occasional verbs in Oksana Zabuzhko's novel «Fieldwork in Ukrainian sex»

The article explores the methods of word formation of occasional verbal innovations in Oksana Zabuzhko's novel «Fieldwork in Ukrainian Sex», as well as the translation strategies employed by Halyna Hryn in the English version. The relevance of the study lies in the need for adequate interlingual transmission of contemporary Ukrainian literature, which not only reflects profound socio-cultural transformations but also represents unique linguistic innovations that form a significant part of the author's individual style. Occasionalisms, particularly verbal ones, perform several important functions in Zabuzhko's text – from expressive and emotional intensification to the creation of ironic or metaphorical effects. In translation, these linguistic innovations often pose challenges due to their cultural specificity, stylistic complexity, and unique word-formation patterns. The article provides a thorough comparative analysis of a number of verbal

occasionalisms, identifying the degree to which their semantics, pragmatics, and stylistic value are preserved in translation. The analysis also covers juxtaposed verbs, occasional adverbial participles, and participles formed through transpositional means.

It has been established that the translator generally resorts to the strategy of semantic equivalence and, in some cases, to descriptive transformations or cultural adaptation. While this allows for the preservation of general meaning and communicative intent, it often leads to a reduction in the original's expressiveness and stylistic richness. Particularly notable are the losses related to Ukrainian historical and cultural connotations and wordplay. In some cases, the irony, subtextual density, or phonetic structure of the occasionalism is neutralized to achieve greater clarity for the target audience. Thus, the conclusion is drawn that although the translation overall conveys the core meaning and pragmatic impact, preserving the word-formation uniqueness and stylistic depth of the author's text requires special attention and a delicate balance between literal accuracy and functional adequacy. The findings may be of interest to researchers of literary translation.

Key words: occasionalism, authorial idiolect, word formation, verbal neologisms, literary translation, stylistics, semantic equivalence, cultural adaptation, expressiveness, Oksana Zabuzhko.

Вступ. У контексті глобалізаційних процесів, що охоплюють сучасний світ, особливого значення набуває не лише економічна чи наукова, а й культурна інтеграція. Ключовим інструментом міжкультурного діалогу залишається художній переклад, здатний не лише долати мовні бар'єри, а й передавати глибинні культурні сенси. Важливою складовою цього процесу є переклад сучасної української літератури, яка відображає складні трансформації національної ідентичності, суспільної свідомості та мовного мислення.

Одним із найвиразніших феноменів пострадянської української прози є роман Оксани Забужко «*Польові дослідження з українського сексу*» (1996), який став знаковим твором для нової української літератури та отримав міжнародне визнання. Унікальність тексту полягає у специфіці авторського стилю: фрагментарності, філософічності, експресивності та мовотворчості. Центральну роль у стилістиці роману відіграють okazіоналізми – індивідуально-авторські лексичні новотвори, зокрема дієслівні, які забезпечують глибину емоційної та концептуальної виразності. За визначенням Н. Клименко та Л. Пустовіт, «оказіоналізм – незвичне, здебільшого експресивно забарвлене слово, утворене на основі наявного в мові слова або словосполучення, іноді з порушенням законів словотворення... що існує лише в певному контексті» [10, с. 432].

Особливої складності перекладачеві завдає трансляція таких новотворів іншою мовою, оскільки okazіоналізми не лише передають ідіостиль автора, а й виконують низку функцій – від створення комічного або емоційного ефекту до розкриття глибинних психологічних пластів образів. Як зауважує С. Маслова,

передача okazіоналізмів потребує від перекладача поєднання «білінгвальної, екстралінгвістичної, стратегічної, перекладацької та особистісної компетенцій» [7, с. 68], а також вміння зберегти як семантику, так і функцію авторського мовлення.

Проблематика передачі okazіоналізмів у художньому перекладі вже стала предметом фахової уваги вітчизняних дослідників. Теоретичні засади перекладу новотворів аналізували Т. Андрієнко [1], Р. Зорівчак [4], В. Карабан [5], В. Коптілов [6], С. Маслова [7], К. Никитченко [8], О. Панченко [9], Л. Фоміна [11] та інші. Т. Андрієнко наголошує на «проблемі множинності інтерпретацій» та потребі вибору відповідника з урахуванням культурних і соціолінгвістичних факторів [1, с. 192]. К. Никитченко запропонувала класифікацію перекладацьких стратегій для інноваційної лексики, як-от: аналоговий переклад, калькування, функціональна заміна, описова експлікація та створення перекладного okazіоналізму [8, с. 91]. Л. Фоміна детально проаналізувала доцільність використання трансформацій у перекладі лексичних новотворів [11, с. 14].

Науковий інтерес становить англomовний переклад роману, здійснений Галиною Гринь, що став спробою адаптації складного експериментального тексту до англomовного читача. У цьому контексті релевантним є твердження Т. Андрієнко: «Перекладач у цьому разі вважається не передавачем повідомлення, вторинним учасником комунікації, а організатором комунікативної взаємодії між автором і читачем» [1, с. 8].

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених перекладу сучасної української прози, питання передачі okazі-

ональних дієслів, які є особливо продуктивними в тексті О. Забужко, ще не стали предметом окремого поглибленого аналізу. Саме цей аспект і становить об'єкт уваги даного дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей словотворення та перекладу okazіональних дієслів у романі «*Польові дослідження з українського сексу*» Оксани Забужко в англomовному перекладі Галини Гринь, а також виявлення ефективності перекладацьких стратегій, застосованих для збереження стилістичної та семантичної своєрідності авторського ідіостилу. Особливу увагу приділено аналізу авторських неoдериватів, які поєднують у собі яскраву експресивність, культурно-історичні конотації та стилістичну багатоплановість. Такі лексеми часто створюють складні перекладацькі виклики, адже вони нерідко є культурно маркованими, насиченими іронічними підтекстами та метафоричними нашаруваннями.

У наведеному прикладі семантичний okazіоналізм «*загетьманувати*» несе іронічне навантаження: *якраз би й загетьманувати над цілою в'язницею, взявши відповідальність за дальший перебіг у ній якого-неякого життя, роздаючи навсібіч накази* [2, с. 14] / *to accede to the throne and assume full reign of the prison, taking responsibility for the further course of whatever life may still smolder in it, dispensing orders all over the place* [3, с. 9]. Оксана Забужко навмисно накладає високий, історично патетичний термін на буденну, жорстку, навіть маргінальну реальність в'язничного побуту. Це іронічна гіпербола, що висміює як потребу у владі, так і абсурдність її вияву в середовищі без свободи. У перекладі Галини Гринь okazіоналізм «*загетьманувати*» передано як «*to accede to the throne and assume full reign of the prison*». Така заміна трансформує український історико-культурний концепт у загальнозрозумілий англomовному читачеві образ монаршого правління. З одного боку, перекладачка передає основну дію – прийняття влади (*assume full reign*) та підсилює її значення через королівську метафору (*accede to the throne*), що підкреслює неoчікуваність і патетичність моменту. Однак із іншого боку, у цьому варіанті повністю втрачається культурна специфіка українського терміна «гетьман» – символу неоднозначної, неформалізованої, часто тимчасової влади в кризових умовах.

Okazіоналізм «*oстoпpанцyoвaтiли*» є прикладом експресивного словотворення, вкоріненого в українській лексичній і фразеологічній традиції: *і ти стала читати, з обиди й розпущи (oстoпpанцyoвaтiли зі своїм Russian'ом ще тоді!) слухаючи тільки власний текст* [2, с. 17] / *and you began reading then, in insult and desperation listening only to your own text (you were sick to death of their «Russian» even then)* [3, с. 12]. Цей новотвір з яскравим суб'єктивно-oцінним забарвленням побудований шляхом додавання до основи лайливої, розмовно-зневажливої форми «*пpанцyoвaти*» (від вигуку «*пpанець би тебе побив*», що в українській лайливій традиції позначає крайнє емоційне неприйняття, прокляття), префікса «*oстo-*» та дієслівного суфікса «*-viti*». Можливим витлумаченням значення цього okazіоналізму в контексті є «остаточно дістати», «викликати огиду», «до краю набриднути» або навіть «збісити». Тож неoдериват вербалізує граничний емоційний стан – момент, коли щось або хтось остаточно виводить із себе. У цьому випадку – мовна політика й нав'язування російської мови, яке ще тоді сприймалося героїнею як глибоко чужорідне й образливе. У перекладі Галини Гринь цю фразу передано як «*you were sick to death of their 'Russian' even then*». Цей варіант є семантично адекватним у загальному значенні, він передає зміст емоційної втоми, гніву, роздратування, проте не фіксує експресивної та культурної глибини оригінального okazіоналізму. У дієслівній фразі «*sick to death*» закладене сильне значення змудження й втоми, але воно позбавлене тієї емоційної вибуховості, що властива українському «*oстoпpанцyoвaтiти*». До того ж, переклад знеoсоблений: у Забужко *oстoпpанцyoвaтiли* – вони, носії «*Russian'у*», які нав'язували мову; у перекладі ж *you were sick* акцент зміщено на внутрішній стан героїні. Це зменшує інтенсивність соціального й політичного осуду, присутнього в оригіналі.

У цьому уривку маємо ще один цікавий приклад авторського okazіоналізму – дієслово «*фугасила*», що виражає не лише дію, а й емоційний стан, характер і навіть тип енергії, яку випромінюють персонажі: *о, в вас обох стало б моці повиводити з ладу всі телефонні лінії над Атлантикою, ця скажена, жадна до життя міць фугасила з його картин і твоїх*

vipuiv [2, с. 22] / *you both had enough will to screw up all the phone lines over the Atlantic, that fierce, hungry force **stormed out** from his paintings and from your poems* [3, с. 18]. Слово «*фугасити*» у своєму корені містить лексему «*фугас*», що походить від фр. *fougasse*, а в сучасній військовій термінології позначає вибуховий пристрій великої руйнівної сили. У цьому контексті дієслово «*фугасити*» набуває значення «вибухати», «випромінювати з нищівною силою», «прориватися назовні як вибухова хвиля», тобто виходила за межі художньої форми як у його живописі, так і в її поезії. В англійському перекладі ця експресивна лексема передана як «*stormed out*», перекладацьке рішення фокусується на динамічній природі дії, що частково передає семантичну суть оригіналу – раптовість, неконтрольовану силу. Проте варто зазначити, що «*storm out*» в англійській мові має обмежене конотативне поле – воно часто позначає емоційний жест (наприклад, людина *stormed out of the room*), але не несе того глибинного образу вибуху, енергетичного розриву, руйнівного імпульсу, який міститься в українському *фугасити*.

У реченні «*пронсихоаналізував гарненько цілу національну історію – і понує, як рукою зніме*» [2, с. 113] / *you neatly psychoanalyze a whole national history, and «proof, you're cured»* Оксана Забужко використовує okazionalizm, утворений за допомогою приєднання префікса *про-* до іншомовної лексики *психоаналізувати*. Така форма стилістично відсилає до буденної, розмовної мовної практики – подібно до лексем *продегуствовав*, *прослухав* тощо, що додає зневажливо-іронічного тону до академічно-звучного терміна *психоаналіз*. Цей мовний жест є не лише стилістичним: авторка ставить під сумнів можливість і ефективність раціонального «лікування» історичних національних травм так само, як це пропонує психоаналіз у випадку особистості. В англійському перекладі Галини Гринь okazionalizm трансформовано у звичну граматичну форму «*psychoanalyze*», що зберігає основний зміст, але втрачає стилістичну багатошаровість. Відсутній префікс *про-*, який в українській мові додає відтінок легковажного ставлення або утилітарної завершеності дії, й водночас натякає на фальшиву простоту процесу. Крім того, фраза «*proof, you're cured*» намагається

відтворити іронічний тон, але робить це шляхом зсуву акценту на результат, а не на сам процес «*пронсихоаналізування*», який є ключовим у тексті Оксани Забужко. В англійській версії зникає і той легкий сарказм, з яким героїня знецінює надмірну віру в універсальність західних психоаналітичних схем, застосованих до національного досвіду.

Також натрапляємо на поодинокі дво- та трикомпонентні дієслівні новотвори, як-от: *і незчуваєшся, як починаєш балакати «хеф-нанів», тобто повторюється те саме, що вдома (вдома? схаменися, кобіто, – де він, твій дім?), ну гаразд, у Києві, в Україні – з російською: всякає ззовні крапами, зсихається-цементується, і мусиш – або повсякчас провадити в умі розчисний синхронний переклад, що звучить вимучено й ненатурально* [2, с. 29] and *before you realize it, you're beginning to speak “half this, half / that,” in other words, the same thing that happens at home (home? get a grip, woman –where is this place, your home?), fine, okay, I mean in Kyiv, in Ukraine—with the Russian: it seeps in from the outside in tiny droplets, becomes **dried and cemented**, and you are obligated – to either continuously conduct a cleansing, synchronic translation in your head, which sounds forced and unnatural* [3, с. 26]. Okazionalizm «*зсихається-цементується*», який з'являється у фрагменті про внутрішнє проникнення чужої мови в мислення, є надзвичайно влучною авторською метафорою, що передає процеси глибокої мовної інтерференції та психологічного спротиву ліричної героїні. Дієслово «*зсихатися*» в українській мові означає «висихати, втрачати вологу, стискатися», воно асоціюється з процесом поступового зменшення, в'янення, виснаження. «*Цементуватися*» ж, навпаки, позначає процес твердіння, фіксації, нерухокої стабілізації. Поєднуючи ці два значення в єдину конструкцію, авторка створює парадоксальний образ: чужа мова наче спочатку стискає, висушує свідомість (зменшуючи її гнучкість і живість), а потім остаточно закріплюється в ній, стає частиною внутрішньої структури, мимоволі впливає на мислення і мовлення. Така лексична пара метафорично відображає небезпечну поступову колонізацію мовної свідомості – процес, який є водночас непомітним (краплинним, як вказано раніше у фразі: «*всякає ззовні крапами*») і невідворот-

ним (через ефект остаточного затвердіння). У перекладі Галини Гринь цю авторську мовну конструкцію передано як *«becomes dried and cemented»*. Оксана Забужко створює стилістичну напругу, яка підсилює відчуття внутрішнього спротиву й поступового внутрішнього ураження. Англійський варіант передає зміст, але недостатньо актуалізує внутрішній конфлікт та безпорадність перед процесом мовного зараження, що закладені в оригіналі.

Іно ти поскочила, з жахом **зашипіли-замахали-зацитькали**, – але перша невдача тебе не зупинила, ти, по правді, таки, добре той казав, – відважна жінка, золотце [2, с. 109] / *began hissing-shushing-flapping long before you even rushed forward. ut the first failure didn't stop you, because it's true what the man said, you're a brave woman, that you are, sweetness* [3, с. 110]. Трикомпонентний оказіоналізм *«зашипіли-замахали-зацитькали»* побудований за принципом нанизування кількох дієслівних основ через повторюваний префікс «за-», що створює ефект прискореної, уривчастої передачі дій у момент сильного емоційного напруження. Така форма передає багатоканальність реакції батьків – одночасно вербальну («зашипіли»), жестикуляційну («замахали») та імперативно-заспокійливу («зацитькали»). Окрім нагнітання дії, конструкція має виразний звуковий ритм, що імітує уривчастість та панічну метушню. У перекладі Галина Гринь передає цей новотвір як *«hissing-shushing-flapping»*. Збережено послідовність трьох дій, але змінено порядок: «flapping» перенесене в кінець, тоді як в оригіналі «замахали» стоїть другим, що в українській версії логічно веде від жесту до вербальної заборони. Англійська версія зберігає фонетичний ритм завдяки повтору приголосних [ʃ] та [f], але втрачає словотвірну особливість українського ряду – єдиний префікс «за-» як елемент, що семантично об'єднує дії в одне цілісне миттєве реагування. Водночас перекладачка адекватно передає прагматичний ефект – швидкий, панічний, багатоканальний рух.

Також у мовотворчості Оксани Забужко спостерігаємо використання оказіональних дієприслівників, які виконують важливу стилістичну й прагматичну функцію: *повернуло за північ, підпили студенти стени плечима, пікнікуюча на траві party в одному*

дворі нічого врозумливого не змогла відповісти, зате тут-таки, засперечавшись, ліворуч чи праворуч, пересварилася між собою, і ще довго по тому, як вони, дурнуватовсміхнено-sorry-вибачаючись, упилися зетъ [2, с. 93] / *it was already past midnight, tipsy students **partying** on the lawn of one of the yards simply shrugged their shoulders unable to say anything comprehensible but at the same time still managing to get into a fight discussing whether it should be left or right, and for quite some time after they had **stupidly-smiling-sorry-apologized** and taken off* [3, с. 92]; Знову «ввімкнулась» околиця, *забовванівши* знайомими обрисами [93] / *Again the neighborhood «switched on», all the familiar landmarks **bobbed up*** [93]. Лексема «пікнікуюча» поєднує розмовну семантику з легкою іронією, створюючи образ безтурботної компанії, що відпочиває на траві. У перекладі Галина Гринь передає її як *«partying»*, що зберігає денотативне значення «відпочивати / розважатися», проте нівелює відтінок ситуативної конкретності «пікніка» й відчуття просторово-побутового антуражу, закладеного в оригіналі. Оказіоналізм *«забовванівши»* передає раптову появу або проступання обрисів чогось знайомого, водночас містячи елемент несподіванки та дещо іронічного сприйняття. Англійський варіант *«bobbed up»* звучить більш нейтрально, тоді як український містить образну народнорозмовну конотацію. Найбільш складним для перекладу є *«дурнуватовсміхнено-sorry-вибачаючись»*, яке об'єднує опис міміки (*«дурнуватовсміхнено»*) з одночасною фіксацією мовленнєвого жесту (*«sorry-вибачаючись»*) у двомовному варіанті. Таке поєднання створює багаторівневий комічно-іронічний ефект, характерний для індивідуального стилю письменниці. Перекладачка відтворює його як *«stupidly-smiling-sorry-apologized»*, зберігаючи послідовність елементів та двомовну гру, хоча *«apologized»* у формі минулого часу дещо змінює граматичну функцію конструкції. Незважаючи на це, прагматична настанова – передати іронічну безпорадність персонажів – у перекладі загалом збережена.

Спостерігаємо також приклади високоекспресивних оказіональних дієприкметників: *«Это ж надо, казав колись, не стак і давно, один недоукраїнізований мною мужчина...* [2, с. 35] / *«Check it out», – one of my **not yet***

fully Ukrainianized men once said, and not all that long ago... [3, с. 30]. У перекладі англomовний читач отримує основне значення, але втрачається частина культурно-іронічного підтексту – для українського читача слово *недоукраїнізований* викликає асоціації з історичними й політичними процесами, тоді як англійський варіант звучить радше нейтрально.

А в Єрусалимі якось було попустило, зрештою, й симпозіум видався цікавий, так що *поперек-горла-вгороджену* кістку власного, вже *зафаховілого* екзгибіціонізму: щоразу заново демонструвати вишкіреним західним інтелектуалам, що й українці, бач, годні висловлюватися складнопідрядними реченнями, – вона тоді проковтнула порівняно безболісно [2, с. 70] / *ut in Jerusalem there seemed to be a bit of relief, after all, the symposium turned out to be kind of interesting, so she was able to swallow fairly easily that bone of personal professional exhibitionism forcibly inserted into her throat: each time demonstrating yet again to grinning Western intellectuals that, see, Ukrainians also speak sentences with subordinate clauses* [3, с. 69]. Конструкція «поперек-горла-вгороджену» є складним композитом, де основа «вгороджений» (від дієслова «вгородити» – насильно встромити) поєднується з обставинно-об'єктними компонентами «поперек горла», утворюючи багатосаровий образ, який передає відчуття фізичного й емоційного дискомфорту. Дієприкметник *зафаховілий*, утворений черезступеневим способом від іменника «фах», набуває відтінку іронічної характеристики людини, чия поведінка стала надмірно професійно-стереотипною. У перекладі обидва okazіоналізми зазнають семантичного спрощення: «поперек-горла-вгороджену» передано описово – «bone ... forcibly inserted into her throat», що відтворює предметно-образний зміст, але втрачає ритмічну і багатокомпонентну структуру оригіналу; «зафаховілого» трансформовано в «personal professional exhibitionism», що передає загальну номінативну ознаку без внутрішнього іронічного відтінку. Таким чином, переклад передає

основний зміст, але частково нівелює авторську прагматику, зокрема гру зі словотвором та експресивно-іронічну настанову. Це свідчить про орієнтацію перекладача на смислову адекватність, навіть ціною втрати оригінальної словотвірної гри.

Маємо ще один приклад черезступеневого утворення дієприкметника: *і вперше бачить на його обличчі понуро навовкулачений вираз* [52] / *and for the first time a somber, wolfish expression visits his face* [50]. *Навовкулачений* – той, що має риси вовкулаки, тобто насторожений, дикий, мовчазно-агресивний, хижий, але водночас – прихований, внутрішньо стриманий. У поєднанні з *понуро* створює психоемоційно напружений вираз обличчя, який свідчить про заховані страхи, сором, тиск. Цікаво, що перекладач інтерпретує okazіоналізм через культурно ближчий англomовному читачу образ *somber, wolfish* (вовчий) *expression*. Це зберігає тваринну метафорику, хоча й втрачає специфічність «вовкулаки» – істоти не просто хижої, а роздвоєної між людиною і звіром.

Висновки. Проаналізовані приклади засвідчують, що перекладачка Галина Гринь обирає переважно стратегію семантичної еквівалентності з урахуванням зрозумілості для англomовного читача. Для збереження основного змісту й комунікативної інтенції часто застосовуються описові конструкції, фразові дієслова чи загальноприйняті метафори англійської мови. Водночас відзначається тенденція до нейтралізації культурно-специфічних елементів та зниження експресивної насиченості оригіналу. Найбільших втрат зазнають образні складові, пов'язані з українським історико-культурним контекстом, а також словотвірна унікальність okazіоналізмів. Таким чином, переклад зберігає змістову та комунікативну функцію, але в окремих випадках поступається стилістичній і культурній глибині авторського слова.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей перекладу okazіоналізмів у різних жанрах. Доцільним є також дослідження рецепції таких новотворів серед носіїв мови перекладу.

Література:

1. Андрієнко Т. П. Стратегії в інтеракційній моделі перекладу (на матеріалі перекладу англomовних прозових та драматургічних творів українською та російською). Дис. ... доктора філол. наук: 10.02.16. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка. 2017. 499 с.

2. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: роман. Вид. 4-те, випр. Київ : Факт, 2002. 115 с.
3. Zabuzhko Oksana. *Fieldwork in Ukrainian Sex*. Translated from the Ukrainian by Halyna Hryn. First published in English in 2011 by AmazonCrossing. 121 p.
4. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник. URL: <http://odestransl.com/index.php?page=zorivchak-r-nation/> (дата звернення: 27.07.2025).
5. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. 608 с.
6. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. Київ: Юніверс, 2002. 280 с.
7. Маслова С. Я. Експлікація як спосіб збереження культурної складової неологізмів в англо-українських перекладах. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 7. С. 67–70. <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-7.11> (дата звернення: 24.07.2025)
8. Никитченко К.П. Оказіоналізми в соціальних мережах: перекладознавчий аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 17. Том 2. С. 88–92.
9. Панченко О. Деякі засоби перекладу «вигаданих» слів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Випуск 175. 2017. С. 657–662.
10. Українська мова: Енциклопедія. 2-е вид. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 432–433.
11. Фоміна Л. В. Особливості перекладу художніх творів: методично-навчальний посібник з дисципліни «Особливості перекладу художніх творів» для магістрів за спеціальністю «Переклад». Дніпропетровськ: вид-во НГУ, 2015. 178 с.

References:

1. Andriienko, T. (2017). *Strategii v interaktsiinii modeli perekladu (na materialii perekladu anhlo-movnykh prozovykh ta dramaturhichnykh tvoriv ukrainskoiu ta rosiiskoiu)* [Strategies in the interactional model of translation (based on translations of English prose and drama into Ukrainian and Russian)] (Doctoral dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv. [in Ukrainian].
2. Zabuzhko, O. (2002). *Polovi doslidzhennia z ukrainskoho seksu* [Fieldwork in Ukrainian sex] (4th ed., rev.). Kyiv: Fakt. [in Ukrainian].
3. Zabuzhko, O. (2011). *Fieldwork in Ukrainian Sex* (H. Hryn, Trans.). AmazonCrossing.
4. Zorivchak, R. P. (n.d.). (2025). *Ukrainskyi khudozhnii pereklad yak natsiitvorychyi chynnyk* [Ukrainian literary translation as a nation-building factor]. Retrieved July 27, from: <http://odestransl.com/index.php?page=zorivchak-r-nation/> [in Ukrainian].
5. Karaban, V. & Meis, J. (2003). *Pereklad z ukrainskoi movy na anhliisku movu: Navchalnyi posibnyk-dovidnyk dlia studentiv vyshchych zakladiv osvity* [Translation from Ukrainian into English: A reference and textbook for university students]. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].
6. Koptilov, V. (2002). *Teoriia i praktyka perekladu* [Theory and practice of translation]. Kyiv: Univers. [in Ukrainian].
7. Maslova, S. Ya. (2020). *Eksplikatsiia yak sposib zberezhenia kulturnoi skladovoi neolohizmiv v anhlo-ukrainskykh perekladakh* [Explication as a way to preserve the cultural component of neologisms in English-Ukrainian translations]. *Lviv Philological Journal*, (7), 67–70. <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-7.11> [in Ukrainian].
8. Nykytchenko, K. P. (n.d.). *Okazionalizmy v sotsialnykh merezhakh: perekladoznachnyi aspekt* [Occasionalisms in social media: A translation studies aspect]. *Transcarpathian Philological Studies*, 17(2), 88–92. [in Ukrainian].
9. Panchenko, O. (2017). *Deiaki zasoby perekladu «vyhadanykh» sliv* [Some methods of translating «invented» words]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky*, (175), 657–662. [in Ukrainian].
10. *Ukrainska mova: Entsyklopediia* [Ukrainian language: Encyclopedia]. (2004). (2nd ed.). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana. [in Ukrainian].
11. Fomina, L. (2015). *Osoblyvosti perekladu khudozhnykh tvoriv: metodychno-navchalnyi posibnyk dlia mahistriv za spetsialnistiu «Pereklad»* [Peculiarities of literary translation: A teaching manual for master's students majoring in «Translation»]. Dnipro: NGU Publishing. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.08.2025

Стаття прийнята 11.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ЛЕКСИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВ TED TALKS НА ТЕМУ ОСВІТИ

Москалюк Олена Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри «Філологія»

Одеського національного морського університету

ORCID ID: 0000-0003-4956-7238

Стаття присвячена дослідженню лексичних та структурних особливостей промов TED Talks на тему освіти. TED Talks є важливим інструментом для поширення ідей та інновацій в освітньому просторі, тому вивчення мовних засобів, які використовуються спікерами, є актуальним. Висвітлено специфіку лексичних одиниць та риторичних прийомів, які сприяють ефективній комунікації з аудиторією, а також аналіз способів організації промов, що допомагають передавати складні ідеї у доступній формі.

Проаналізовано ряд виступів TED Talks, присвячених різним аспектам освіти, зокрема інноваціям, педагогічним методам, розвитку критичного мислення в навчальному процесі. Виявлено, що для емоційного впливу на аудиторію, спікери використовують засоби fascinaції. Наприклад, тропи (метафори, епітети, алегорії, метонімії, гіперболи) та риторичні фігури (риторичні запитання, оклики, інверсії, хіязми, іронія).

Особливу увагу приділено структурі виступів, де переважає логічна послідовність подачі інформації: від введення і постановки проблеми до висвітлення рішень та завершення закличками до дії. Спікери TED Talks застосовують чіткі вступи, аргументовані основні частини та завершення, що створює відчуття цілісності, завершеності виступу. Ця структура допомагає слухачам краще зрозуміти та запам'ятати інформацію. Як правило, структура виступу дотримується правил "золотого перетину" та "закону краю" та допомагає краще запам'ятати найголовніші ідеї з виступу.

Слід зазначити, що промови TED Talks на тему освіти є ефективними завдяки поєднанню чіткої структури, емоційної виразності та змістовного наповнення. Зроблено висновок, що TED Talks є яскравим прикладом успішного публічного виступу, що поєднує академічну точність і емоційну доступність, що особливо важливо в контексті освіти.

Ключові слова: публічна промова, TED Talks, лексичні та структурні особливості, освіта, риторика.

Moskaliuk Olena. Lexical and Structural Features of TED Talks about Education

The article is devoted to the analysis of the lexical and structural features of TED Talks about education. TED Talks are an important tool for the dissemination of ideas and innovations in the educational field, therefore, this topic is relevant. The specifics of lexical units and rhetorical techniques that contribute to effective communication with the audience have been highlighted, as well as the study of the ways of organizing speeches that help convey complex ideas in an accessible form.

A number of TED Talks speeches devoted to various aspects of education, in particular innovations, pedagogical methods, and the development of critical thinking in the educational process have been analyzed. It has been found that speakers use means of fascination to emotionally influence the audience. For example, tropes (metaphors, epithets, allegories, metonymies, hyperboles) and rhetorical figures (rhetorical questions, exclamations, inversions, chiasms, irony).

Particular attention is paid to the structure of the speeches, where the logical sequence of information presentation prevails: from the introduction and statement of the problem to highlighting solutions and concluding with calls to action. TED Talks speakers use clear introductions, reasoned main parts and conclusions, which creates a sense of integrity, completeness of the speech. This structure helps listeners better understand and remember the information. As a rule, the structure of the speech adheres to the rules of

the “golden section” and the “law of the edge” and helps to better remember the most important ideas from the speech.

It should be noted that TED Talks speeches on the topic of education are effective due to the combination of clear structure, emotional expressiveness and meaningful content. Eventually, TED Talks are vivid example of a successful public speech that combines academic accuracy and emotional accessibility, which is especially important in the context of education.

Key words: public speech, TED Talks, lexical and structural features, education, rhetoric.

Вступ. Розвиток сучасних інформаційних технологій сприяє активному поширенню публічних виступів, що, у свою чергу, змінює підходи до комунікації. Соціолог Мануель Кастельс, який сформулював концепцію “мережевого суспільства” (*network society*), стверджує, що технології перестали бути просто інструментом і натомість стали основою соціальних, політичних і культурних процесів [1, с. 28]. Саме тому конференції TED (*Technology, Entertainment, Design*) та їхні короткі промови TED Talks здобули значну популярність у медіа просторі. Такий формат проведення освітніх лекцій сприяє формуванню глобального інформаційного середовища та залученню широкої аудиторії до обговорення важливих тем.

Постановка проблеми. Дослідження зумовлено потребою в розумінні механізмів впливу виступів TED Talks для вдосконалення комунікації у навчальному процесі та формування ефективних стратегій в публічних виступах. Попри значну кількість праць, присвячених риторичній та публічній промові, формат TED Talks залишається недостатньо дослідженим.

Метою статті є комплексний аналіз лексичних та структурних особливостей промов TED Talks на тему освіти. Лекції TED Talks розраховані на студентів, учнів або просто людей, зацікавлених в темі виступу. Особливість формату TED Talks у тому, що оратор має повну свободу у виборі теми виступу. У TED Talks найголовніша суть закладається в ідею. Ідея – це конкретний підхід або погляд, який витікає з теми. Ідея повинна бути новою, цікавою або показувати речі з іншого боку [2].

TED Talks мають всі ознаки публічних виступів, а саме: виступи мають мету проінформувати, переконати або надихнути аудиторію; широке коло слухачів, зацікавлених в темі; чітка структура з вступом, основною частиною та висновком; використання таких риторичних засобів як аналогії, метафори, гумор тощо.

Результати. TED Talks можна розглядати як самостійний жанр публічного виступу, оскільки для них характерний особливий спосіб подачі матеріалу. Формат виступів передбачає обмеження в часі, фокусування на одній ідеї та використання елементів сторітелінгу, що вирізняє їх серед академічних лекцій чи мотиваційних промов. TED Talks поєднують у собі елементи наукового, публіцистичного, розмовного та іноді художнього стилю мовлення. Доречні промови мають чітку структуру і логіку викладу. Наприклад, Саймон Сінек застосував модель «чому – як – що» у своєму виступі “How Great Leaders Inspire Action” [3]. Звичайно, не менш важливою є особиста залученість спікера. Виступи побудовані на особистому досвіді і завжди емоційно насичені. Таким чином виступи викликають більшу довіру та інтерес.

Отже, TED Talks відрізняються своєю лаконічністю та поєднанням наукової інформації з особистим досвідом. Щоб утримати увагу слухачів, спікери використовують риторичні запитання, метафори, візуальні матеріали, гумор, а також засоби невербальної комунікації, зокрема жести, міміку та інтонацію. Таким чином TED Talks формують окремий жанр, який поєднує академічний, публіцистичний і розмовний стилі.

Слід зазначити, що композиційно-логічна структура виступу TED Talks є одним з найважливіших чинників його ефективності. У цьому розділі ми проаналізуємо виступ нейронауковиці та викладачки Ліли Ландовської “How to learn faster with the science of learning”, у якому простежуються структурна модель викладу, описана в першому розділі. Відповідно до класичної риторичної моделі, структура виступу складається зі вступу, основної частини та завершення. У TED Talks ця структура зазвичай зберігається, хоча більшість спікерів адаптують її до свого особистого стилю. Вступ починається емоційною фразою “I’m angry” [4]. В слід за цим, оратор представляє себе і пояснює тему виступу. Таким

чином вступ одночасно зацікавлює слухачів і представляє тему.

В основній частині спостерігається логічна послідовність подачі матеріалу. Інформація розділена на декілька блоків, які розкривають складові ефективного навчання: увага (attention), пильність (alertness), сон (sleep), повторення (repetition), перерви (breaks) та помилки (mistakes).

Кожен блок починається з короткого пояснення. Наприклад, використовуються ввідні фрази (First thing first, first of all), потім надається приклад або науковий факт і завершується практичною порадою [4]. Таким чином, виступ надає не тільки теорію, але й знання, які можна застосувати у реальному житті.

У виступі активно використовуються перехідні фрази. Зв'язки між блоками здійснюються завдяки таким фразам як Next, we have..., Now, another thing..., Well, again..., That's why... тощо [4]. Це допомагає аудиторії слідувати за логікою викладу.

В завершенні спікер повертається до основної ідеї виступу і перераховує основні шість принципів ефективного навчання і закликає слухачів до практичного застосування.

Можна простежити, що виступ відповідає двом риторичним прийомам одночасно – «золотому перетину» та «закону краю». Вступ і завершення займають менше третини виступу, а головна інформація подається наприкінці, оскільки саме початок і кінець запам'ятовуються найкраще.

Для порівняння можна розглянути можна розглянути виступ Річарда Ньюмана "How to Speak: 3 Secrets to Increase Your Personal Impact" [5]. Його виступ так само складається з трьох частин. Вступ починається з особистої історії, що одразу створює емоційний контакт з аудиторією.

Основна частина поділена на три частини: "Head, Hands, Heart", кожен з яких розкриває окремий аспект спілкування. Ці складові логічно пов'язані між собою і забезпечують послідовний виклад матеріалу.

У блоці "Hands" спікер взаємодіє з аудиторією через практичне завдання, пропонуючи учасникам відтворити певні пози та жести ("penguin gestures", "T-Rex arms", "palms up/down"), демонструючи їхній вплив на сприйняття комунікації [6].

В останньому блоці "Heart" спікер звертається до аудиторії з емоційним закликом:

"Please take your armor off... instead, risk showing up. Risk the pain of rejection, because it's far better to risk that pain than to never feel truly alive." В закінченні виступу можна чітко побачити заклик до дії. Ньюман наводить приклад ситуації у сучасному світі ("a more divided World", "wars escalating") [6]. Він висловлює надію, що завдяки правильній комунікації ми здатні змінити світ на краще.

Отже, обидва виступи дотримуються класичної структури, але доповнюють її особистими стилістичними прийомами, такими як активна робота з аудиторією, емоційна залученість та закликом до дії. Така структура робить їхні промови впливовішими та переконливішими.

Використання розмовної лексики є однією з найхарактерніших рис TED Talks. Розмовна лексика допомагає посилити емоційність та виразність виступу, створюючи невимусшений і живий стиль [7, 10 с.]. Тобто розмовний стиль також може створити ефект спілкування з аудиторією. У виступі Ліли Ландовськи можна часто почути такі слова або вставні фрази як look, so, you know, like. Так само можемо побачити приклади розмовної лексики у виступі Ньюмана. У виступі можна побачити також слова наповнювачі (filler words), наприклад uh, I guess, just, well, now, okay. В обох виступах також присутні скорочення, наприклад you're, I'd, we're, that's, let's [8].

Крім того, емоційно вплинути на аудиторію також допомагають засоби фасцинації. Наприклад, в першому TED Talk спікерка розпочинає свій виступ з фрази "I'm angry", що відразу привертає увагу аудиторії і змушує дізнатися чому саме спікерка відчуває такі емоції. У другому ж виступі, спікер розпочинає з питання, над яким, можливо, задумувалося багато людей: "What is human connection, and why does this matter to us so much?". Такий підхід одразу представляє головну тему виступу.

Епітети з'являються у виступі Ліли Ландовськи доволі часто. Наприклад: "tiny little connections", "newly encoded information", "critical ingredients". Приклади епітетів у виступі Річарда Ньюмана включають "tiny table", "brutal aunt and uncle", "strong closed statement", "emotional mask" та інші [5].

Часто у виступі спікерки можна почути метафори: "Kids are like sponges", "our brain wires itself", "handlike structures" тощо. Такі

метафори створюють яскраві образи та допомагають аудиторії уявити складні процеси. Ньюман використовує прості метафори, зрозумілі аудиторії для того, щоб передати свої ідеї чіткіше. Наприклад: “traffic like a 12-lane super highway”, “put armor over your heart”, “tilt this world in a more positive direction” [5].

Метонімія застосовується рідше, ніж метафора чи епітет. У своєму виступі Ньюман використав фразу “let your voice be heard”, де голос може слугувати уособленням ідей та внутрішнього світу кожної людини. У фразі “TED Talks with over a million views” кількість переглядів розглядається як позначення успішності виступу.

Іноді можна почути алегорію. Наприклад, Ньюман у своєму виступі порівнює когнітивне переважання з дванадцятишвидкісною магістраллю (“12-lane superhighway”). Таке порівняння допомагає краще зрозуміти складні психологічні процеси. Наприклад, Ліла Ландовські використовує в своєму виступі анафору. Спікерка розпочинає свій виступ з фрази “I’m angry” та закінчує фразою “So, as you can see, I’m not angry anymore”. Такий прийом структурує виступ та підкреслює особистісну трансформацію спікерки.

В обох виступах спікери використовують риторичні вигукі та запитання. Наприклад: “Go push!”, “Right?”, “Don’t wait until you’re ready!”, “This blew me away!”, “Why does this matter to us so much?”, “Why?”, “Have you ever met someone who’s incredibly talented...?”, “How many times do you find yourself rereading...?” [7]. Ці прийоми допомагають покращити увагу слухачів.

Дуже часто спікери використовують гумор для зниження напруги під час важких тем. Це також створює дружню атмосферу та підвищує довіру до оратора. Наприклад: “Our ability to learn goes downhill after age five”, “You couldn’t outrun a squirrel”.

Отже, лексика і вміння підібрати доречні стилістичні засоби є важливими засобами впливу на аудиторію. Успішність виступу залежить вдало поєднаної змістовності, образності та емоційності. Такі засоби як гумор чи приклади з власного життя формують емоційний зв’язок з аудиторією. Поєднання всіх цих аспектів та засобів є головними інструментами формування впливового публічного виступу.

Виступи TED Talks спираються на три основні риторичні моделі Аристотеля: логос (аргументи), етос (авторитет оратора) і пафос (емоційне залучення). Ефективна комунікація спікера з аудиторією досягається завдяки правильному поєднанню цих трьох моделей.

У публічних виступах аудиторія рідко керується лише логікою, адже розповіді про досвід, цінності та культуру спікера можуть мати такий самий вплив що і аргументи. Саме тому у переконливому виступі добре побудована історія важлива так само як і аргументація. Наративна парадигма, розроблена Уолтером Фішером, стверджує, що люди – це природні оповідачі і те що розповідь може бути навіть ефективнішою, ніж логічна аргументація [8].

Відповідно до наративної парадигми Фішера, ефективна комунікація починається з історії з особистого життя, яка дозволяє аудиторії емоційно співпереживати та встановити довіру. Ньюман одразу розпочинає свій виступ з історії зі свого дитинства, де він описує перший день у новій школі і як він почувався ізольованим через свою аутичність і сором’язливість. “I remember being in that classroom feeling so utterly alone and I started sobbing uncontrollably thinking: why can’t I connect? I was starving for connection, but I just couldn’t make it happen.” Ця історія відповідає аспектам coherence (зв’язності) та fidelity (відповідності життєвому досвіду) [9].

Така емоційна розповідь спікера також здатна змотивувати слухачів, адже вона не просто описує труднощі, а ще і його шлях подолання цих труднощів. “It got to the point where I started to feel like my voice might never be heard, my ideas might never be known. So I decided that I would study communication.” Далі Ньюман обґрунтовує свій досвід науковими дослідженнями Університетського коледжу Лондона, що в свою чергу посилює переконливість його розповіді.

Слід виокремити, що у промові Ньюмана простежуються такі стратегії переконання як:

1. Адаптація до аудиторії. Спікер має зрозумілий стиль викладу інформації. Він використовує гумор, популярні культурні приклади (Гаррі Поттер, Барбі, “Зоряні війни”) і щоденні ситуації знайомі всім.

2. Переконливість аргументів. Річард Ньюман показує на практиці, як комунікативні навички впливають на різні аспекти життя,

такі як лідерство, переконливість у діловому спілкуванні і навіть на результати виборів [7].

3. Авторитет спікера підсилюється згадками про багаторічний досвід у сфері комунікації, проведення наукового дослідження і публікація результатів у науковому журналі тощо. Це підвищує довіру до спікера.

У результаті аудиторія сприймає розповідь як щирі, добре структуровану та правдоподібну, а отже, готова взяти до уваги подальші ідеї і зробити відповідні висновки.

У прикладі Ліли Ландовські, спікерка також розпочинає свій виступ з розповіді, але на відміну від Ньюмана, її розповідь більше зосереджена на емоціях, а ніж на подіях. Слухачі сприймають розповідь через призму власних цінностей та досвіду. У виступі Ландовські це реалізується у таких аспектах:

1. Спільні відчуття. Такі риторичні запитання як “Let’s be honest, how many times do you find yourself rereading or replaying something because you got a bit distracted?” дозволяють слухачам впізнати себе у прикладі спікерки. До того ж Ландовські адаптує свій виступ до своєї аудиторії і звертається до щоденних переживань слухачів.

2. Приклади з особистого життя. Так само як у Ньюмана, у Ліли Ландовські присутні історії з життя. Однак, у неї також присутні посилення на інших видатних осіб, які досягли успіху завдяки постійній роботі над собою. Наприклад: “And people like Serena

Williams and Beethoven, they weren’t born with their skills. They practiced, and they all actually started by age five.” Історії реальних людей показують, що успіх можливий завдяки постійній практиці. Таким чином виступ не зводиться лише до сухих статистичних даних і в результаті надихає аудиторію.

3. Передача цінностей. За допомогою свого виступу Ландовські також передає цінності своїй аудиторії, а саме наполегливість, прийняття власних помилок та піклування про себе. Такі ідеї викликають довіру, адже вони відповідають цінностям більшості слухачів.

Висновки. Підсумовуючи, ефективність виступів TED Talks базується на поєднанні логосу, етосу, пафосу та використання наративної парадигми Фішера, що наголошує на важливості встановлення довіри й емоційного зв’язку з аудиторією. Проаналізовані промови демонструють, що поєднання особистого досвіду, наукових даних і цілісностей підвищує переконливість виступу та мотивує слухачів.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення впливу культурних та соціальних чинників освітніх промов TED Talks у різних країнах. Це дозволить визначити універсальні стратегії ефективної комунікації. Такі дослідження сприятимуть кращому розумінню впливу публічних виступів на аудиторію та стануть основою для більш ефективних методик підготовки спікерів.

Література:

1. Castells M., Cardoso G. The Network Society from Knowledge to Policy. Washington, DC: Center for Transatlantic Relations, 2005. 460 p.
2. Brini H. Comparative stylistics. *Translator’s Journal*. 2000. № 45 (3). P. 491–496.
3. TEDEd Educator Talks. TEDEd. URL: https://ed.ted.com/educator_talks?utm (дата звернення: 20.08.2025).
4. Ludewig J. TED Talks as an Emergent Genre. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/315437243_TED_Talks_as_an_Emergent_Genre (дата звернення: 20.08.2025).
5. TEDx Talks. How To Speak: 3 Secrets To Increase Your Personal Impact. Richard Newman. TEDx University of Bristol, 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vIA3jDubyn8> (дата звернення: 25.08.2025).
6. Гранкіна Ю.О. Особливості українського перекладу англійських виступів із проблем освіти (на матеріалі TED Talks): кваліфікаційна робота. Суми, 2023. 70 с.
7. Лесько О.Й. Етика ділових стосунків: навч. посіб. Вінниця : Вінн. нац. техн. ун-т, 2009. 188 с.
8. Переконання, його форми та засоби. StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/5189420/page:3/> (дата звернення: 13.08.2025).

References:

1. Castells, M., Cardoso, G. (2005). The Network Society from Knowledge to Policy. Washington, DC: Center for Transatlantic Relations. 460 p. [in English].
2. Brini, H. (2000). Comparative stylistics. *Translator’s Journal*, 45 (3). P. 491-496 [in English].
3. TED TalksEd Educator Talks. TED TalksEd. URL: https://ed.ted.com/educator_talks?utm (reference date: 20.08.2025) [in English].

4. Ludewig, J. TED Talks as an Emergent Genre. Research Gate. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/315437243_TED_Talks_as_an_Emergent_Genre (reference date: 20.08.2025) [in English].
5. TEDx Talks. How to Speak: 3 Secrets to Increase Your Personal Impact. Richard Newman. TEDx University of Bristol, 2024. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=vIA3jDubyn8> (reference date: 25.08.2025) [in English].
6. Hrankina, Yu.O. (2023). Osoblyvosti ukrayins'koho perekladu anhlomovnykh vystupiv iz problem osvity (na materiali TED Talks) [Peculiarities of Ukrainian translation of English speeches on education problems (based on TED Talks material)]: *kvalifikatsiyna robota*. Sumy. 70 s. [in Ukrainian].
7. Les'ko, O.Y. (2009). Etyka dilovykh stosunkiv [Ethics of business relations]. Vinnytsya: Vinn. nats. tekhn. un-t. 188 s. [in Ukrainian].
8. Perekonannya, yoho formy ta zasoby [Persuasion, its forms and means]. StudFiles. Retrieved from: <https://studfile.net/preview/5189420/page:3/> (reference date: 13.08.2025) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.08.2025

Стаття прийнята 15.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

THE AMBIVALENT FEMININE IN VICTORIAN MYTHOLOGICAL ALLUSIONS

Orel Anna Leonidivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID ID: 0000-0002-5573-0057

Mythological allusions in Victorian novels play a key role in the conceptualization of femininity, reflecting and re-evaluating the era's complex and often contradictory views on female nature. This article examines how Victorian writers employed biblical and Greco-Roman myths not merely as literary ornaments, but as tools for the stylistic and ideological characterization of female figures.

The article identifies and analyzes the main stylistic functions of mythological allusions: antonomasia, which replaces a heroine's name with a mythological archetype (e.g., Delilah or Eve); comparison, which contrasts specific qualities of a heroine with the traits of mythological figures; and the use of epithets formed from allusions (angelical, demoniacal). This approach allows authors to create complex portraits where a woman can be simultaneously an "angel" and a "demon," the Virgin Mary and the temptress Eve.

Special attention is paid to the ambivalence of the male perception of femininity revealed in these works. On the one hand, men idealized women, comparing them to innocent angels or romanticized nymphs, which, however, often served to objectify them and prevent a true understanding of their spiritual depth. On the other hand, figures emerged that challenged patriarchal stereotypes, such as the independent and untamed Diana.

The study also examines how the change in sources for mythological allusions – from Christian stories to Greek myths – reflected broader cultural trends of the time, including pessimism and an interest in the natural, "animalistic" element. The images of half-women, half-beasts (Medusa, nymphs) show a Victorian fascination with and fear of the irrational, untamed side of female nature. The struggle of heroines for their own identity, reflected in allusions to Melusina, demonstrates how women aimed to go beyond traditional roles.

In conclusion, mythological allusions in Victorian literature are not merely a literary technique, but a dynamic means of exploring, reflecting, and negotiating the complex notion of femininity within the context of the socio-cultural changes of the 19th century.

Key words: mythological allusions, Victorian literature, concept of femininity, gender stereotypes, archetypes, intercultural communication.

Орел Алла. Амбівалентна жіночність у вікторіанських міфологічних алюзіях

Міфологічні алюзії у вікторіанських романах відіграють ключову роль у концептуалізації жіночності, віддзеркалюючи та переосмислюючи складні й суперечливі погляди епохи на жіночу природу. У статті досліджується, як письменники-вікторіанці використовували біблійні та греко-римські міфи не лише як літературні прийоми, але й як інструменти для стилістичної та ідеологічної характеристики жіночих образів.

У статті виділено та проаналізовано основні стилістичні функції міфологічних алюзій: антономазія, що замінює ім'я героїні на міфологічний архетип (наприклад, Даліла чи Єва); порівняння, яке зіставляє окремі якості героїні з репрезентативними рисами міфологічних фігур та використання епітетів, утворених від алюзій (angelical, demoniacal). Такий підхід дозволяє авторам створювати багатогранні портрети, де жінка може бути одночасно «ангелом» і «демоном», Дівою Марією та Євою-спокусницею.

Особлива увага приділяється амбівалентності чоловічого сприйняття жіночності. З одного боку, чоловіки ідеалізують жінок, порівнюючи їх з невинними ангелами або романтизованими німфами, що, однак, часто слугує лише для їхньої об'єктивації та відмови від розуміння їхньої духовної глибини.

З іншого боку, з'являються образи, що кидають виклик патріархальним стереотипам, як-от незалежна та неприборкана Діана.

Дослідження також розглядає, як зміна джерел міфологічних алюзій – від християнських сюжетів до грецьких міфів – відображала ширші культурні тенденції епохи, зокрема песимізм та інтерес до природного, «тваринного» начала. Образи напівжінок-напівтварин (Медуза, німфи) свідчать про вікторіанське захоплення та водночас страх перед ірраціональною, непідкореною стороною жіночої природи. Боротьба героїнь за власну ідентичність, відбита в алюзіях на Мелюзіну, показує, як жінки намагалися вийти за межі традиційних ролей.

У підсумку, міфологічні алюзії у вікторіанській літературі є не просто літературною технікою, а динамічним засобом відображення складного поняття жіночності в контексті соціокультурних змін XIX століття.

Ключові слова: міфологічні алюзії, вікторіанська література, концепт жіночності, гендерні стереотипи, архетипи, міжкультурна комунікація.

Introduction. The Victorian era witnessed a remarkable resurgence of mythological discourse, transforming ancient narratives into vital instruments for navigating modernity. As E. Joshua [1] demonstrates, myth in this period was never merely decorative—it became a dynamic force that shaped cultural identity, blending classical traditions with Gothic and Arthurian revivals while absorbing contemporary anxieties about gender, morality, and social change. Writers deployed myth not as a distant allegory but as a living language, one that could sanctify or subvert the era's ideals of femininity with equal potency.

This mythological turn reflected deeper intellectual shifts. The waning dominance of Christian frameworks gave way to a renewed fascination with Greek and Roman pantheons—a transition that, as M. Louis observes, signaled both cultural pessimism and a romantic yearning for primal, elemental forces [2]. Within this context, female characters in Victorian fiction emerged as modern reincarnations of ancient archetypes. These were not casual metaphors but deliberate acts of mythmaking, through which authors could articulate tensions that realist conventions alone could not contain.

The era's conception of womanhood thrived on paradox, a duality encapsulated in Simone de Beauvoir's remark that myth renders woman simultaneously Delilah and Judith, Aspasia and Lucretia, Pandora and Athena [3. p. 196]. The archetypal "Angel in the House" coexisted with her shadow counterparts—the serpent-tressed Medusa, the sorceress Circe, and the child-killing Medea—all of whom haunted the margins of respectable fiction. Such contradictions mirrored broader cultural debates: as women gained access to education and questioned domestic orthodoxy, mythological allusions became a battleground for defining feminine nature.

Carl Jung's theory of archetypes explains why these ancient motifs remain so enduring [4]. The Victorian obsession with revisiting myths like Persephone's abduction or Arachne's defiance—stories that expressed hidden fears about female independence—can be understood through the activation of these primal images.

The study aims to examine how Victorian literature employed mythological allusions to construct, reinforce, and occasionally subvert cultural perceptions of femininity. The primary objective focuses on analyzing archetypal feminine figures – from the biblical Eve and Delilah to classical Diana and Medusa – revealing how major Victorian authors strategically used these myths to both uphold and challenge contemporary gender norms. Our central purpose demonstrates how mythological references served a dual function: as tools of patriarchal ideology in works by Thackeray and Eliot, while simultaneously becoming instruments of feminist resistance in novels by the Brontës and later neo-Victorian writers. The key goal of tracing this evolution from domestic ideology to feminist reinterpretation ultimately highlights literature's power to both cement and dismantle enduring cultural paradigms of womanhood through mythological frameworks.

Results. Mythological allusions in Victorian novels perform the following stylistic functions:

1. Antonomasia. In this function, an allusion is used in place of the proper name of a female referent. The author appeals not to a specific image, but to well-known mythological plots that act as precedent texts:

Delilah patted Samson's cheek [5].

We are Adam and Eve unfallen – in paradise [6].

2. Comparison. Individual qualities of a referent's character or appearance are compared with the most representative qualities

of mythological heroines: *Mary was too slim for her height, but Blanche was moulded like a Diana* [7].

3. **Epithets**, which are adjectives derived from well-known allusive nominations like *angelical* and *demoniacal*.

The most traditional and widespread biblical allusion is the **angel**, with whom women in Victorian novels are often compared. This comparison aligns with the Victorian stereotype of femininity embodied in the metaphor "Angel of the House." This "woman-as-angel" metaphor is one of the key characteristics of the character Amelia, as seen in descriptions such as *angel of a girl, poor white-robed angel, and the most angelical of young women*.

Amelia's antithesis, Rebecca, only pretends to be an angel to conform to social expectations: *"She succeeded in making us poor," Rebecca said with an air of angelical patience* [5].

Her true nature is revealed through antonymic allusions with the meaning of "demon" or "fallen angel," as in *horrid sarcastic demoniacal laughter and bad angel*.

The character herself denies her "angelic" nature, stating: *Revenge may be wicked, but it's natural,* answered Miss Rebecca. *"I'm no angel."* And, to say the truth, she certainly was not [5].

Similarly, in the pairs of Lucy and Maggie (*The Mill on the Floss*) and Paulina and Ginevra (*Villette*), the "angel" allusion is applied to the first heroine:

[...] the little blond angel-head had pressed itself against Maggie's darker cheek [6].

Ginevra is neither a pure angel nor a pure-minded woman [8].

The comparison of a woman to an angel is characteristic of the Victorian male consciousness: *Adam smiled, and looking more intently at the angel's face, said, 'It is a bit like her; but Dinah's prettier, I think* [9].

However, women themselves often react ironically to being identified as an angel, which suggests a protest against the male stereotype of the "Angel of the House":

Mary could not help laughing outright, in spite of her depression, at the idea of Margaret as an angel; it was so difficult (even to her dressmaking imagination) to fancy where, and how, the wings would be fastened to the brown stuff gown, or the blue and yellow print [10].

However, this is just his whim, and I will not contradict him; he shall be humoured: his angel shall be an angel [8].

Another biblical allusion is the archetype of Eve. The ambivalence of this image corresponds to the ambiguous perception of femininity that defined the Victorian male consciousness. On one hand, Eve is associated with the image of a temptress who holds power over a man: *Don't long for poison – don't turn out a downright Eve on my hands!* [7].

On the other hand, the image of Eve is romanticized and poeticized. Allusions to Adam and Eve are a way of poeticizing love and embodying the idea of the universality of this feeling: *[...] she regarded him as Eve at her second waking might have regarded Adam* [11].

The spectral, half-compounded, aqueous light which pervaded the open mead, impressed them with a feeling of isolation, as if they were Adam and Eve [11].

We are Adam and Eve unfallen – in paradise [6].

The Victorian attitude toward a treacherous wife is conceptualized in the metaphor **TREACHEROUS WIFE is DELILAH.**:

Delilah patted Samson's cheek [5].

He was beat and cowed into laziness and submission. Delilah had imprisoned him and cut his hair off, too. The bold and reckless young blood of ten-years back was subjugated and was turned into a torpid, submissive, middle-aged, stout gentleman [5].

[...] rapidly passing over events, till the full consciousness of his present situation came upon her, and perhaps annoyed at having shown any softness of character in the presence of the Delilah who had lured him to his danger, she spoke again, and in a sharper tone [10].

In addition to the biblical figure of Delilah, W. M. Thackeray also uses the parallel image of Omphale, the Lydian queen who enslaved Hercules and forced him to do her bidding: *[...] don't we see every day in the world many an honest Hercules at the apron-strings of Omphale, and great whiskered Samsons prostrate in Delilah's lap?* [5].

Greco-Roman Mythological Allusions

Images of goddesses from Greco-Roman mythology frequently appear as mythological allusions, serving several main functions in the novels:

1. Like the image of Eve, they are a way of poeticizing love. For example, in the descrip-

tion of Hetty's meeting with her suitor, there are allusions to Eros and Psyche: *He may be a shepherd in Arcadia for aught he knows, he may be the first youth kissing the first maiden, he may be Eros himself, sipping the lips of Psyche – it is all one* [9].

2. They implicitly point to the heroine's inner qualities. The image of Psyche, traditionally depicted as a butterfly, is used to imply the heroine's frivolity and inability to have serious feelings ("butterfly soul").

3. They serve an evaluative function and act as standards against which female beauty is compared: *No woman, were she as beautiful as Aphrodite, who could give or receive such a glance, shall ever be sought in marriage by me* [8].

4. They show a superficial male attitude toward women, a reluctance or inability to penetrate their spiritual world. For instance, in romanticizing Hetty's beauty, a character is unable to see her emotional limitations, admiring only her youthfulness: *She's a perfect Hebe; and if I were an artist, I would paint her* [9].

Similarly, heroes are unable to understand the feelings of the women they love, with one character calling Tess by the names of goddesses like Artemis and Demeter, prompting her protest: *He called her Artemis, Demeter, and other fanciful names half teasingly, which she did not like because she did not understand them. "Call me Tess," she would say askance; and he did* [11].

The hero's perception of Clara's coldness and indifference is attributed to her restraint and pride, qualities associated with Diana, the goddess of the hunt: *Even so purely coldly, statue-like, Dian-like, would he have prescribed his bride's reception of his caress* [12].

Maggie's sympathy is mistaken for love and a desire to be a muse: *'Wouldn't you really like to be a tenth Muse, then, Maggie?'* said Philip [6].

In his attitude towards Laetitia, the hero alludes to Egeria, a nymph and advisor who taught legendary kings how to rule their people. At the same time, he does not suspect that this attitude hurts the heroine, who has loved him for many years and suffers from the fact that he sees her only as a friend: [...] *his Egeria, he names you... You are, he says, and he has often said, his image of the constant woman.*" Laetitia's hearing took in no more. She repeated to herself for days: *"His image of the constant woman!"* [12].

5. They convey an ironic attitude towards certain female qualities through the metaphors:

– **POMPOUS WOMAN is MINERVA.**

Using this metaphor, W. Thackeray creates a humorous portrait of the arrogant Miss Pinkerton, the proprietor of a boarding school for girls: [...] *pompous old Minerva of a woman* [5].

– **STATELY WOMAN is JUNO or AURORA:**

Such a Juno as I have described sat full in our view – a sort of mark for all eyes, and quite conscious that so she was, but proof to the magnetic influence of gaze or glance [8].

However, stick to me, and neither this haughty goddess, dashing piece of womanhood, Juno – wife of mine (Juno was a goddess, you know), nor anybody else shall hurt you [13].

[...] *all this, I say, was done between the moment of Madame Beck's issuing like Aurora from her chamber, and that moment in which she coolly sat down to pour out her first cup of coffee* [8].

– **WOMAN with a STRONG PHYSIQUE is DIANA:** *Mary was too slim for her height, but Blanche was moulded like a Diana* [7].

– **INDEPENDENT, UNAPPROACHABLE WOMAN is DIANA:** *Although she scarcely knew the divinity's name, Diana was the goddess whom Bathsheba instinctively adored. That she had never, by look, word, or sign encouraged a man to approach her [...]* [13].

In addition to goddesses, Victorian writers use other female figures from Greco-Roman mythology. The primary purpose of these allusions is to indicate a heroine's character. The image of the Amazon Camilla, for example, explicates qualities such as independence and untamable spirit: [...] *her pleasure was to ride...to scour the plains like Camilla* [5].

Allusions to Cassandra and Iphigenia point to Clara's unconventional nature, which is sometimes perceived as madness, and her dependence on a father who is metaphorically sacrificing his daughter:

To discover yourself engaged to a girl mad as Cassandra, without a boast of the distinction of her being sun-struck, can be no specially comfortable enlightenment [12].

But, my love, my Iphigenia, you have not a father who will insist on sacrificing you [12].

Through the image of Clytemnestra, the murderer of her own husband, the writer seeks to reveal Rebecca's true intentions and nature: *Clytemnestra glides swiftly into the room like an apparition – her arms are bare and white? – her*

tawny hair floats down her shoulders, – her face is deadly pale, – and her eyes are lighted up with a smile so ghasty, that people quake as they look at her [5].

Mythological Half-Women and Half-Beasts

The ambiguous views on female nature are revealed in mythological images of half-women, half-beasts, such as Medusas, nymphs, and mermaids. These allusions perform the following key functions:

1. Poeticization and romanticization of heroines by men who are in love with them:

It is an oil-painting. You will look like a tall Hamadryad, dark and strong and noble, just issued from one of the fir-trees, when the stems are casting their afternoon shadows on the grass [6].

Stephen could not conceal his astonishment at the sight of this tall dark-eyed nymph with her jet-black coronet of hair [6].

Victorian views of a woman as a being combining cultural and natural, animalistic elements were reinterpreted in A.S. Byatt's modern "neo-Victorian" novel, *Possession*. Throughout the work, the author alludes to the mythological figure of Melusina, a half-woman, half-serpent who married a mortal man to gain a soul. The character Christabel, a Victorian poetess in the novel, dedicates her poem to this mythological being. The image of Melusina becomes an object of feminist discussion and receives a modern interpretation, as she is considered a symbol of a woman who seeks independence not only from men but also from her own female nature.: [...] *the new feminists see Melusina in her bath as a symbol of self-sufficient female sexuality needing no poor males. [14]; The two women [...] discussed liminality and the nature of Melusina's monstrous form as a 'transitional area' [...] – an imaginary construction that frees the woman from gender-identification [14].*

The Victorian woman is a hostage to her own nature, which often brings her suffering: *"And so she talked on, of the pains of Melusina and the Little Mermaid; and of her own pain to come, nothing. Now I am clever enough to recognize a figure of speech or a parable, I hope, and I see that it could well be thought that she was telling me, in her own riddling way, of the pains of womanhood. [14].*

The heroine of Adam Bede seeks to avoid the fate that awaits every woman: [...] *perhaps water-nixies, and such lovely things without*

souls, have these little round holes in their ears by nature, ready to hang jewels in. And Hetty must be one of them: it is too painful to think that she is a woman, with a woman's destiny before her [9].

2. Emphasis on the woman's natural qualities, such as an untamed spirit, an atypical appearance, or antisocial or irrational behavior. The mythological images of a nymph, a Pythia, or a Medusa are used to create portraits of active, independent, and non-conformist heroines:

The nymph of the woods is in her [12].

She certainly had at times the look of the nymph that has gazed too long on the faun [12]

Maggie tossed her hair back and ran down-stairs [...] whirling round like a Pythoness and singing as she whirled [6].

Maggie lingered at a distance looking like a small Medusa with her snakes cropped [6].

3. Explication of the heroine's "inhuman" qualities, indicating her lack of spirituality and inability to feel human emotions. For example, after committing infanticide, a character in *Adam Bede* loses her childish, naive appearance and becomes like a horrifying Medusa. The cold, reserved, and refined Paulina, a heroine in *Villette*, is compared to an Undine or a nymph.:

And the cheek was never dimpled with smiles now. It was the same rounded, pouting, childish prettiness, but with all love and belief in love departed from it – the sadder for its beauty, like that wondrous Medusa-face, with the passionate, passionless lips [9].

[...] while she half-feared, half-worshipped Paulina as a sort of dainty nymph – an Undine – she took refuge with me, as a being all mortal, and of easier mood [8].

Conclusions. The study of mythological allusions in Victorian novels reveals a complex and often contradictory view of femininity. Rather than just being decorative, these allusions served as a dynamic tool for authors to explore gender roles.

First, they were a powerful tool for characterization. Allusions allowed writers to immediately link heroines to archetypal qualities, from the purity of the "angel" to the strength of Diana or the cunning of Delilah. While the "Angel of the House" metaphor reflected the era's ideal of domesticity, it was also used ironically by female characters to protest against these rigid gender stereotypes subtly.

Second, these allusions show the ambivalence of the male Victorian perspective. Men

often romanticized women as poetic nymphs or innocent Eves, but this was a superficial act that prevented them from seeing women's intellectual and emotional depth. Comparing women to figures like Hebe or the Muses often served to objectify them as sources of beauty or inspiration.

Finally, the shift to Greco-Roman and pagan myths points to a deeper cultural and psychological tension. The use of figures like nymphs,

Medusa, and Melusina highlights the dual nature of women—both human and wild. This tension was central to the Victorian understanding of femininity, portraying women as beings who embodied natural forces that could be either charming or threatening.

In short, mythological allusions in Victorian literature were a dynamic way of exploring, challenging, and negotiating the multifaceted concept of femininity in a rapidly changing world.

References:

1. Joshua, E. (2018). Myth and Victorian Literature. In *Oxford Bibliographies*. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/obo/9780199799558-0147>
2. Louis, M. K. (2005). Gods and mysteries: The revival of paganism and the remaking of mythography through the nineteenth century. *Victorian Studies*, 47(3), 329–356.
3. de Beauvoir, S. (2011). *The second sex*. Vintage Books.
4. Jung, C. G. (1969). *The archetypes and the collective unconscious*. Princeton University Press.
5. Thackeray, W. M. (2003). *Vanity Fair: A novel without a hero*. Penguin Books.
6. Eliot, G. (2003). *The mill on the floss*. Penguin Books.
7. Brontë, C. (2008). *Jane Eyre*. Oxford University Press.
8. Brontë, C. (2008). *Villette*. Oxford University Press.
9. Eliot, G. (2008). *Adam Bede*. Penguin Books.
10. Gaskell, E. (2008). *Mary Barton: A tale of Manchester life*. Oxford University Press.
11. Hardy, T. (2006). *Tess of the d'Urbervilles: A pure woman faithfully presented*. Penguin Books.
12. Meredith, G. (2008). *The egoist*. Oxford University Press.
13. Hardy, T. (1994). *Far from the madding crowd*. Penguin Books.
14. Byatt, A. S. (1990). *Possession: A romance*. Vintage International.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

UDC 81'42:070 (=161.2)

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.22>

STRATEGIES AND TECHNIQUES USED TO ADAPT UKRAINIAN NEWS TEXTS INTO ENGLISH

Palchevska Oleksandra Sviatoslavivna,

Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life safety
ORCID ID: 0000-0002-2090-4870

Kucherenko Maryna Volodymyrivna,

Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life safety
ORCID ID: 0000-0002-4803-8089

The article is devoted to highlighting the main trends in interdisciplinary research on contemporary translation studies, focusing on the strategies and techniques used in translating and adapting Ukrainian news texts into English. In the digital era, electronic media are rapidly expanding, reaching an ever-growing online audience. Globalization encourages both the localization of news websites and their careful translation into multiple languages. Ukrinform, Ukraine's national news agency, plays a central role in this process, providing news in Ukrainian, English, German, Spanish, French, Japanese, and Polish. The study is relevant due to the increasing demand for accurate and culturally sensitive translation of Ukrainian news for international readers, balancing clarity, precision, and expressiveness.

Translating Ukrainian news involves both linguistic operations and adaptive strategies to make content accessible, clear, and engaging for non-specialist audiences. These strategies include lexical modification, grammatical restructuring, stylistic adaptation, transliteration, tracing, reduction or addition of information, reorganization, and sentence restructuring. Selection and editing strategies further help reformulate and contextualize information, preserving both accuracy and the expressive, emotional qualities of news discourse. Filtering and transediting tailor content to the expectations of global audiences.

These translation strategies overcome linguistic and cultural differences while maintaining reliability, coherence, and overall expressiveness. They ensure that Ukrainian news is both informative and highly engaging, allowing it to resonate with a wide international readership and contribute to a better understanding of Ukrainian perspectives in the global media landscape.

Key words: news translation, translation techniques, media discourse, text adaptation, Ukrainian-English translation.

Пальчевська Олександра, Кучеренко Марина. Стратегії та техніки адаптації українських новинних текстів англійською мовою

Стаття присвячена висвітленню основних тенденцій у міждисциплінарних дослідженнях сучасних перекладознавчих наук, з акцентом на стратегіях і техніках, що використовуються при перекладі та адаптації українських новинних текстів англійською мовою. У цифрову епоху електронні ЗМІ швидко розширюються, охоплюючи дедалі більшу онлайн-аудиторію. Глобалізація сприяє як локалізації новинних веб-сайтів, так і їх ретельному перекладу на різні мови. Укрінформ, національне інформаційне агентство України, відіграє центральну роль у цьому процесі, надаючи новини українською, англійською, німецькою, іспанською, французькою, японською та польською мовами. Дослідження є актуальним через зростаючий попит на точний і культурно обумовлений переклад українських новин для міжнародних читачів, що поєднує ясність, точність і виразність.

Переклад українських новин передбачає як лінгвістичні процеси, так і адаптивні стратегії, щоб зробити контент доступним, зрозумілим і цікавим для нефахової аудиторії. Ці стратегії включають лексичну модифікацію, граматичну реструктуризацію, стилістичну адаптацію, транслітерацію,

відстеження, скорочення або додавання інформації, реорганізацію та реструктуризацію речень. Стратегії відбору та редагування допомагають переформулювати та контекстуалізувати інформацію, зберігаючи як точність, так і виразні, емоційні якості новинного дискурсу. Фільтрування та трансдитування адаптують контент до очікувань глобальної аудиторії.

Ці стратегії перекладу долають мовні та культурні відмінності, зберігаючи надійність, узгодженість та загальну виразність. Вони забезпечують інформативність та високу увагу до українських новин, дозволяючи їм резонувати з широкою міжнародною аудиторією та сприяти кращому розумінню українських поглядів у глобальному медіапросторі.

Ключові слова: переклад новин, техніки перекладу, медіадискурс, адаптація тексту, переклад з української на англійську.

Introduction. Over the past two decades, electronic media publishing news on websites and reaching an ever-growing audience of Internet users have developed rapidly. Concurrently, there is a clear tendency to localize news websites and translate news stories into multiple languages. The target audience of a media text typically comprises readers without specialized knowledge or familiarity with the basic terminology of various scientific fields. Despite the characteristic scientific style, which emphasizes rigor and logical presentation, such articles often include an emotional and expressive dimension, allowing the author to convey attitudes toward scientific discoveries or employ various techniques to engage and maintain the reader's attention.

This article focuses on the strategies and techniques employed in translating and adapting Ukrainian-language news articles from the Ukrinform resource into English. The methodological and theoretical framework is grounded in the works of scholars in the theory of popular science discourse [1, 2], media discourse studies [14], terminology [6; 8], and translation studies [4; 5; 9; 13].

Ukrinform, Ukraine's national news agency [7], serves as a central source of information on political, economic, social, scientific, cultural, and societal developments in Ukraine and abroad. Established in 1918, the agency publishes news in Ukrainian, English, German, Spanish, French, Japanese, and Polish. It maintains the largest regional and international correspondent network in Ukraine, with representatives operating across almost every region and in 11 countries worldwide, including the USA, Canada, Germany, Austria, Belgium, Netherlands, France, Poland, Latvia, Turkey, and China.

The topicality of this study stems from the growing need for accurate and culturally sensitive translations of popular science media texts, which make scientific knowledge accessible to

a wide international audience. Although media translation and popular science discourse have been extensively studied, there remains a lack of research specifically examining the strategies and techniques used in translating Ukrinform's Ukrainian-language news articles into English, particularly regarding the balance of accuracy, clarity, and cultural adaptation. This article seeks to address this gap.

The aim and objectives of the research. Due to the above, the purpose of this research is to identify, analyze, and systematize the key strategies and techniques applied in translating and adapting Ukrinform's Ukrainian-language news articles into English, with particular focus on translation transformations, reduction, reorganization, and editorial adaptation decisions that ensure clarity, accuracy, cultural relevance, and effective communication for a general international readership.

Materials and methods. The study is grounded in the interdisciplinary framework of translation studies, applying systematic approaches to examine translated news texts on the Ukrinform portal. Product-oriented methods, including comparative textual analysis and critical discourse analysis, are used to evaluate the implementation of translation transformations, reduction, and reorganization. This methodology enables a structured assessment of linguistic and cultural modifications, ensuring the reliability of observations and providing a solid foundation for analyzing how editorial decisions contribute to effective communication in English-language news.

Discussion. Building on this methodological framework, the study applies the outlined methods to empirically analyze translation transformations as mechanisms for addressing linguistic and cultural asymmetries in Ukrinform's news articles. Translation transformations are defined as interlingual operations which modify the formal and/or semantic structure of the source text

to achieve equivalence in the target language, often involving techniques such as transposition, modulation, or adaptation to accommodate linguistic and cultural differences [9]. These operations, which go beyond standard interlanguage correspondences, allow adaptation of form and meaning to ensure communicative effectiveness. As R. Holland notes, that transformations in news translation involve the reformulation of source text elements to adapt to the target audience's linguistic and cultural expectations, effectively substituting one expressive form for another to maintain communicative intent [12; 13]. Similarly, Y. Gambier describes transformations as methods of translation that can be used when dictionary correspondences are absent or contextually inappropriate [11], as well as V. Karaban while addressing Ukrainian-English typological differences notes syntactic and lexical adjustments [3, p. 112]. These methods, categorized as lexical, grammatical, and stylistic transformations, employ techniques like modulation and transliteration to adapt culturally specific terms, ensuring effective translations that balance linguistic and cultural needs [10; 12].

Additions, a prevalent strategy, clarify unfamiliar concepts, names, or abbreviations for international readers, ensuring the source text's meaning is preserved. For example, in a Ukrinform article, the title «Путін. (Спроби створити однополярний світ проваляться)» [7] is translated as “Putin (Attempts for a uni-polar world will fail; *balance in the world will be restored*)” [7] with an explanatory note clarifying the Russian regime's criticism. Similarly, in «ПриватБанк» заперечує зникнення грошей тренера збірної України» [7] the translation “PrivatBank denies the disappearance of the money of the coach of the national team of Ukraine. *PrivatBank has responded to the statement by the head coach of the Ukrainian U-21 national team Ruslan Rotan (a Ukrainian football player and coach)*” [7] includes a parenthetical note identifying Rotan. Another example «У балансі націоналізованого ПриватБанку немає зобов'язань перед власниками єврооблігацій...» [7] is rendered as “The balance sheet of the nationalised PrivatBank has no liabilities to Eurobond holders, and the decision to conduct the nationalisation procedure was made exclusively by *the Deposit Guarantee Fund and the NBU (the National Bank of Ukraine)*,” [7] clarifying the abbreviation NBU.

Finally, in «У нашій зоні відповідальності ворог не припиняє атак...» [7] the translation “In our area of responsibility, the enemy does not stop attacking civilians *on the right bank (of the Dnipro – ed.)* and has used more than 70 *FPV drones, unmanned aerial vehicles (UAVs)*, against both troops and civilians” [7] explains both FPV drones and geographic context.

A comparative analysis of source and translated texts published on the Ukrinform portal reveals that **reduction**, through the omission of information, is employed selectively to enhance the accessibility and relevance of news content for the target audience. This strategy simplifies the translated text by removing redundant or culturally incomprehensible elements and shifting narrative emphasis to align with the audience's context. The following examples illustrate the application of reduction, with omitted information from the source text underlined for clarity.

The source text states, «Зловмисники вчинили замах на розкрадання грошових коштів з кореспондентських рахунків, відкритих у Центробанку в обсязі 2,87 млрд грн. При цьому розкраданню 1,67 млрд гривень вдалося занобігти» [7]. The translation, “*The attempts to steal UAN 1.67 billion were repelled,*” [7] omits the first sentence, shifting the emphasis from the attempted theft to the successful prevention, prioritizing the positive outcome for international readers.

In the next example the source text reads, «Глава держави обговорив із Президенткою Словенії співпрацю в Раді Безпеки ООН та оборонні потреби України. Президент України Володимир Зеленський провів телефонну розмову з Президенткою Словенії Наташею Пірц Мусар.» [7] The translation, “*Head of State discussed cooperation in the UN Security Council and defense needs of Ukraine with the President of Slovenia,*” [7] removes the second sentence, eliminating redundant detail about the phone call to focus on the discussion's content.

These examples demonstrate that reduction, through the selective omission of lexical units, sentences, or entire paragraphs, serves to eliminate redundant or contextually irrelevant information, thereby simplifying the translated text and enhancing its clarity and focus for the target audience. This strategy reflects editorial decisions to prioritize communicative effectiveness and cultural appropriateness in news translation.

Reorganisation in news text translation, as observed in Ukrinform's publications, involves restructuring sentences and paragraphs to align with the target audience's journalistic conventions and to prioritize critical information, thereby enhancing communicative effectiveness. While some changes stem from linguistic differences between source and target languages, most rearrangements reflect deliberate editorial choices to shift emphasis toward culturally relevant or salient details. For instance, **sentence splitting** is used to improve clarity, as seen in the first example, where the source text «Перші результати виборів очікуються у неділю. Якщо жоден кандидат не здобуде підтримки більше як половини виборців, 11 лютого буде проведено другий тур виборів за участю двох претендентів на посаду президента, які набрали найбільше голосів у першому турі» [7] is translated as *"The first election results are expected on Sunday. If any candidate does not win the support of more than half of the voters, a second round of elections will be held on 11 February. The two presidential candidates who received the most votes in the first round will take part in it,"* [7] breaking one complex sentence into three for readability. Similarly, in the next sample, the source text «Російська пропаганда дивним чином пропустила нагоду похвалитися над кадрами тіл українських захисників... Єдине повідомлення з цього приводу: «п'ятеро тіл відправлено до моргу, а інших треба ідентифікувати по ДНК, що затягнеться надовго» [7] becomes *"Russian propaganda strangely missed the opportunity to gloat over the footage of the bodies of Ukrainian defenders... The only message on the matter was: 'five bodies have been sent to the morgue, and the rest need to be identified by DNA, which will take a long time'"* [7] with sentences split to emphasize distinct points for clarity. Structural reorganisation is evident in the third example, where the source text about a fire in Poltava begins with «У Полтавській області понад 150 рятувальників долучилися до ліквідації

пожежі...» [7] and includes a detailed quote from Philip Pronin, but the translation reorders it: *"As reported earlier, the enemy attacked the Poltava region with missiles, hitting an industrial facility... In the Poltava region, more than 150 rescuers have joined the elimination of a fire"* [7] adopting an inverted pyramid structure that foregrounds the attack and its consequences, followed by the quote and source details.

The following instances demonstrate that reorganisation, through sentence splitting and structural rearrangement, aligns news texts with the target audience's expectations, prioritizing key information and enhancing engagement in accordance with foreign journalistic traditions.

Results. The analysis of Ukrinform's English-language news translations reveals a multifaceted interplay of editorial and translational strategies designed to optimize clarity, cultural relevance, and informational accuracy for a global audience. Translation transformations, including additions, reductions, replacements, and structural reorganizations, serve as tools to reconcile linguistic and cultural divergences while preserving the communicative intent of the original texts. These strategies demonstrate that news translation is not a mere linguistic exercise but a process that integrates editorial decision-making and cultural mediation to achieve both accessibility and engagement.

Future research could expand on this study by examining longitudinal changes in translation practices across different genres of Ukrainian media, comparing strategies employed in real-time reporting versus feature articles. Additionally, incorporating process-oriented methods, such as translator interviews or think-aloud protocols, may provide deeper insight into the cognitive and decision-making processes behind adaptive editorial choices. Exploring audience reception studies would further clarify how international readers perceive and interpret translated content, offering evidence-based guidance for optimizing translation strategies in Ukrainian news media for diverse global audiences.

Bibliography:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Загнітко А. П. Основи дискурсології : науково-навчальне видання. Донецьк : Донецький національний університет, 2008. 304 с.
3. Карабан В. І. Переклад і редагування наукових текстів. Вінниця : Нова Книга, 2005. 576 с.
4. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу. Львів : ВНТЛ-Класика, 2003. 208 с.
5. Ребрій О. В. Трансформації перекладу в англо-українському науковому дискурсі. *Іноземна філологія*. 2017. Вип. 130. С. 89–96.

6. Томіленко Л. М. Термінологічна система української лінгводидактики : структура і функції. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2016. Вип. 61. С. 123–130.
7. Укрінформ. Укрінформ : мультимедійна платформа для трансляції новин. URL: <https://www.ukrinform.ua/> (дата звернення: 16.09.2025).
8. Фецько І. М. Особливості використання термінів музейної справи в українській мові. Українська наукова термінологія : збірник матеріалів наук.-практ. конф. «Українська наукова термінологія: сучасний стан і перспективи розвитку». 2013.
9. Chesterman A. *Memes of translation : the spread of ideas in translation theory*. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1997. DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.22>
10. Delisle J. *Translation : an interpretive approach* / transl. by P. Logan, M. Creery. Ottawa : University of Ottawa Press, 1988. 262 p.
11. Gambier Y. Orientations de la recherche en traduction audiovisuelle. *Target*. 2006. Vol. 18, № 2. P. 161–173.
12. Holland, R. Investigating news translation : a case study of the translation of news text from English to Spanish. *The Journal of Specialised Translation*. – 2006. Vol. 6. P. 107–121.
13. Holland, R. News translation. *The Routledge handbook of translation studies* / ed. by C. Millán, F. Bartrina. London; New York : Routledge, 2013. P. 332–346. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203102893>
14. Romagnuolo A. Political discourse in translation : a corpus-based perspective on presidential inaugural addresses. *Translation Studies*. 2009. Vol. 2. P. 174–190.

References:

1. Bacevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]. Akademiia. [in Ukrainian].
2. Zahnitko, A. P. (2008). *Osnovy dyskursolohii: Naukovo-navchalne vydannia* [Fundamentals of discourse studies: Scientific-educational edition]. Donetskyi natsionalnyi universytet. [in Ukrainian].
3. Karaban, V. I. (2005). *Pereklad i redahuvannia naukovykh tekstiv* [Translation and editing of scientific texts]. Nova Knyha. [in Ukrainian].
4. Kyiak, T. R. (2003). *Teoriia ta praktyka perekladu* [Theory and practice of translation]. VNTL-Klasyka. [in Ukrainian].
5. Rebrii, O. V. (2017). Transformatsii perekladu v anhlo-ukrainskomu naukovomu dyskursi [Translation transformations in English-Ukrainian scientific discourse]. *Inozemna filolohiia*, 130, 89–96. [in Ukrainian].
6. Tomilenko, L. M. (2016). *Terminolohichna systema ukrainskoi linhvodydaktyky: Struktura i funktsii* [Terminological system of Ukrainian language didactics: Structure and functions]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna*, 61, 123–130. [in Ukrainian].
7. Ukrinform. (2025). *Ukrinform: Multymediina platforma dlia transliatsii novyn* [Ukrinform: Multimedia platform for news broadcasting]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/> [in Ukrainian].
8. Fetsko, I. M. (2013). *Osoblyvosti vykorystannia terminiv muzeinoi spravy v ukrainskii movi* [Features of using museum-related terms in the Ukrainian language]. *Ukrainska naukova terminolohiia: Zbirnyk materialiv nauk.-prakt. konf. «Ukrainska naukova terminolohiia: Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku»*.
9. Chesterman, A. (1997). *Memes of translation: The spread of ideas in translation theory*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.22>
10. Delisle, J. (1988). *Translation: An interpretive approach* (P. Logan & M. Creery, Trans.). University of Ottawa Press.
11. Gambier, Y. (2006). Orientations de la recherche en traduction audiovisuelle. *Target*, 18(2), 161–173.
12. Holland, R. (2006). Investigating news translation: A case study of the translation of news text from English to Spanish. *The Journal of Specialised Translation*, 6, 107–121.
13. Holland, R. (2013). News translation. In C. Millán & F. Bartrina (Eds.), *The Routledge handbook of translation studies* (pp. 332–346). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203102893>
14. Romagnuolo, A. (2009). Political discourse in translation: A corpus-based perspective on presidential inaugural addresses. *Translation Studies*, 2, 174.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

UDC 811.111:811.161.2]`25`42

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.23>

STRATEGIES OF TRANSLATING PRECEDENT PHENOMENA AS A TYPE OF LANGUAGE GAME

Pieshkova Olha Hennadiivna,

PhD in Philology, Associate Professor

Mykola Lukash Translation and Interpreting Studies Department,

School of Foreign Languages

V. N. Karazin Kharkiv National University

ORCID ID: 0000-0002-3616-7852

The present paper examines the precedent phenomenon of as a type of language game within popular scientific discourse. Precedent phenomena, in particular precedent names, expressions, and allusions, can perform a ludic function provided that they are simultaneously manifestations of semantic or contextual incompatibility and serve as means of discourse clarification. In this case, their use not only enlivens the text, but also performs a password function – it helps identify the author as belonging to a particular social or cultural group and appeals to the target audience's similar experience. The article proposes a classification of six strategies for translating precedential phenomena: direct translation, partial lexical equivalent, functional equivalent, inclusion of a comment in the text, use of a footnote, and removal of the precedent element. Particular attention is paid to cases of transformation or loss of symbolic meaning as a result of adaptation to the target culture. The author also emphasizes the importance of maintaining a balance between equivalence and adequacy of translation within the framework of intertextual transfer, especially when it comes to character names, allusions to cultural texts, popular songs, or literary works. Thus, the article not only offers a typology of translation strategies, but also formulates important conclusions about their effectiveness from the perspective of translation studies, pragmatics, and cognitive linguistics. The six translation strategies include the following ones: 1. using direct (dictionary) translation; 2. choosing partial lexical equivalents; 3. choosing indirect (functional) equivalents; 4. implementing contextual addition (translator's comment directly into the context); 5. implementing external addition (translator's comment in the form of a footnote at the end of the book or chapter); 6. deletion. The practical value of the study lies in the fact that it can be used to improve teaching methods for literary and popular science translation, as well as serve as a basis for further research in the field of intercultural communication.

Key words: language game, precedent phenomena, translation adequacy, translation equivalence, translation strategies, translation transformation.

Пєшкова Ольга. Стратегії перекладу прецедентних феноменів як виду мовної гри

У статті розглядається феномен прецедентних явищ як різновиду мовної гри в межах науково-популярного дискурсу. Прецедентні феномени, зокрема прецедентні імена, вислови та алюзії, можуть виконувати лудичну функцію за умови, що вони водночас є проявами семантичної або контекстуальної несумісності та служать засобами вираження дискурсу. У такому випадку їх використання не лише пожсавлює текст, а й виконує парольну функцію – допомагає ідентифікувати автора як належного до певної соціальної або культурної групи та звертається до аналогічного досвіду цільової аудиторії. У статті запропоновано класифікацію шести стратегій перекладу прецедентних феноменів: прямий переклад, частковий словниковий відповідник, функційний відповідник, включення коментаря до тексту, використання виноски та вилучення прецедентного елементу. Окрему увагу приділено випадкам трансформації або втрати символічного навантаження внаслідок адаптації до цільової культури. Автор також наголошує на важливості дотримання балансу між еквівалентністю та адекватністю перекладу в межах інтертекстуального перенесення, особливо коли йдеться про імена персонажів, алюзії на культурні тексти, популярні пісні чи літературні твори. Таким чином, стаття не лише пропонує типологію перекладацьких стратегій, а й формулює важливі висновки щодо їх ефективності з позицій перекладознавства, прагматики та когнітивної лінгвістики. Шість стратегій

перекладу включають такі: 1. використання прямого (словникового) перекладу; 2. вибір часткових лексичних відповідників; 3. вибір непрямих (функціональних) відповідників; 4. введення контекстуального доповнення (коментар перекладача безпосередньо в тексті); 5. введення зовнішнього доповнення (коментар перекладача у вигляді примітки в кінці книги або розділу); 6. вилучення. Практична цінність дослідження полягає в тому, що воно може бути використане для удосконалення методик викладання художнього та науково-популярного перекладу, а також слугувати основою для подальших досліджень у сфері міжкультурної комунікації.

Ключові слова: мовна гра, прецедентні феномени, перекладацька адекватність, перекладацька еквівалентність, перекладацькі трансформації, стратегії перекладу.

Introduction. Researchers increasingly point to the variety of expressive means of language play used by authors in scientific and popular science discourse, among which we would like to pay special attention to precedent phenomena. Before proceeding to consider the peculiarities of the translation reproduction of precedent phenomena, we should provide their definition and brief description (including classifications relevant to translation analysis) and find out on what grounds precedent phenomena can be considered a type of language game.

Under what conditions can precedent phenomena be considered a type of language play? In our opinion, precedent phenomena fulfill the ludic function when they meet the two main criteria of language play: (1) they are a manifestation of incompatibility and (2) they serve as a means of discourse expression. If we talk about popular science discourse, it is obvious that these two criteria will be met by those precedent-setting phenomena that are not thematically related to scientific information and, due to their unusual nature, attract increased attention to the context in which they are used. In the terms of cognitive linguistics, we could assume that precedent phenomena become playful when they appeal to such fragments of reality that, although they seem incompatible with the kind of discourse in which they are actualized, in fact have quite close, non-obvious symbolic and metaphorical connections with it. It follows that the preservation of these connections in the context of interlingual and intercultural transfer is the key to successful translation of precedent phenomena, and thus to translation victory.

For example, precedent names borrowed from popular culture would be incompatible with the scientific style of presentation, but at the same time they are well known to the potential recipient, who can easily «grasp» and interpret the symbol they represent. Our hypothesis is also confirmed by Irena Snikhovska, who writes that «in PLPs [precedent ludic phenom-

ena], functional paradoxicality is manifested in a new associative processing and representation of a particular linguistic or extra-linguistic knowledge» [1, p. 137]. Accordingly, it can be assumed that precedent phenomena in a popular science text, in parallel to the ludic function, also realize the password function, the essence of which is that the precedent phenomena used by the author can be understood only by members of «their» social group. Accordingly, the presence of a number (and possibly a whole corpus) of precedent phenomena in the usage of a certain social group (age, professional, class, etc.) not only emphasizes their communicative behavior, but also contributes to the formation of a sense of group identity.

The aim of the present paper is to analyze the strategies of reproducing precedent phenomena, which, according to our observations, also have similarities to the strategies of reproducing other types of translation difficulties.

Research. (1). The first is the strategy of direct (dictionary) translation, in which the use of a dictionary (usual) equivalent of a precedent phenomenon allows preserving the effect of precedent and, accordingly, language play. The use of this strategy ensures both a high level of equivalence and adequacy of translation.

Let's take an example:

*Then take someone from the 1950s and move him **Austin Powers** – style into the present day* [2, p. 34].

*Потім візьмімо когось із тих п'ятдесятих років і закиньмо його в стилі **Остіна Паверса** в наші дні* [3, с. 34].

In this case, the name of a character in a series of comedy action movies, the super spy Austin Powers, is precedent-setting. The symbolism of this precedent name is gestalt in nature, as Austin Powers can be associated with various characteristics: overconfidence, sexuality, or can be perceived as a spy or playboy. The context makes it clear that the image is used here to symbolize time transfer (as you know, Austin Powers was

first frozen, and forty years later he was thawed out and returned to service).

Due to the great popularity of these films, the precedent name has become widely used worldwide and does not require any additional comments or substitutions in the English-Ukrainian translation.

As part of this strategy, let's also consider the following example:

A world in which the bankers are rescued but all other debtors, including governments, are not: this is the worst of all possible worlds. In fact it is a sterile world in which the economy produces only instability, failure and the grapes of wrath [4, p. 47].

Світ, у якому рятують жменьку банкірів, а велику решту боржників, включно з урядами великих країн, – ні, найгірший з усіх можливих світів. Насправді, це безплідний світ, який продукує лише нестабільність, занепад і грона гніву [5, с. 48].

The phrase «*grapes of wrath*,» which the author italicizes as if to draw our attention to its precedent-setting nature, is actually the title of John Steinbeck's «most famous American novel,» *The Grapes of Wrath*. Published in 1939, the novel describes the wanderings of a farm family forced by the Great Depression to leave their homeland and set out on a journey in search of a better life. Thus, the phrase *grapes of wrath* becomes symbolic: «For Steinbeck, 'grapes of wrath' represent the growing anger in the souls of oppressed migrants. This symbol appears at the end of chapter 25, in which the author describes how large farms harvest crops, including fruits such as grapes. Harvesting is dehumanized because the process involves destroying food instead of allowing poor people to eat it. Steinbeck takes the image of a bunch of grapes and turns it into a symbol for migrants. As large farms harvest grapes to turn them into wine, a symbolic harvest called the grapes of wrath grows in the souls of hungry people watching the process.»

The translator reproduces the precedent-setting title with its Ukrainian equivalent, since the novel has long been translated into Ukrainian. The absence of any commentary signals that the translator and editor believe that the symbolism of the precedent statement should be fully understood by the Ukrainian-speaking recipient.

(2). The second is the strategy of partial dictionary matching, in which the original precedent

phenomenon is replaced by a target shortened version. As a rule, such a reduction is caused by cultural peculiarities, although it allows to fully preserve the effect of precedent and does not lead to a decrease in the level of intensity of the language game.

Let's take an example:

But who can prevent the unstoppable drive to mechanize production from causing crisis after crisis, condemning generation after generation of workers to underemployment or even fully fledged unemployment? Who can appear as the Ghost of Christmas Yet to Come and warn the Ebenezer Scrooges of our mechanizing world of the future they are working towards? [4, p. 90].

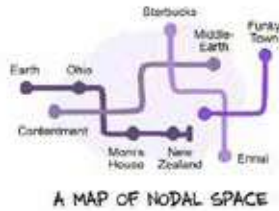
*Але ж хто може запобігти нестримному прагненню до механізації, продукуванню кризи за кризою, приріканню цілих поколінь на низький рівень життя або безробіття? Хто може явитися приви́дом майбутнього Різдва всім **скруджам** на планеті та попередити їх про механізований світ, над створенням якого вони зараз працюють?* [4, с. 90].

In the above passage, the name *Ebenezer Scrooge* is precedent-setting, and it is also used in the plural, turning it into an antonym, which confirms the presence of a symbolic meaning. Ebenezer Scrooge, a character in Charles Dickens' *A Christmas Carol*, is known for many negative traits, but above all for his greed. It was greed that became the basis of the precedent. From the context, we understand that the author uses the name to refer to entrepreneurs who seek to generate large incomes through mechanization, condemning ordinary people to hunger and unemployment.

The translation retains the surname, which is better known to Ukrainian readers, and removes the name Ebenezer, perhaps to avoid creating an additional interpretive burden. Another possible reason for the deletion is that the name Scrooge was once borrowed by cartoonists for the character in the Duck Tales cartoon series, the anthropomorphized billionaire duck Scrooge McDuck. As you can see, both characters share only a part of the name, which was reproduced by the translator.

(3) The third is the strategy of indirect (functional) correspondence, in which the original precedent phenomenon is replaced by another (contextual or occasional) one that is more understandable to representatives of the target culture and is able to preserve the symbolism of

the original and, accordingly, the language play associated with it. In essence, the implementation of this strategy is associated with the technique of translation compensation. Let's look at an example:

[6, p. 120]

[7, с. 120]

In the original illustration, we have the nodal elements of a map of space – places that are important to each individual. One of these places is *Funky Town*, a neighborhood in Atlanta that is a symbol of the unity of representatives of different cultures, social backgrounds, and interests. In addition, a place on the map, such as *Middle-Earth*, the central continent of J.R.R. Tolkien's world, is precedent-setting, symbolizing a fictional but familiar universe, something fabulous but real at the same time.

In the target version, the translator replaces *Funky Town* with *Troyeshchyna*, probably intending to use a place name better known to Ukrainian readers as a functional equivalent. Although, in our opinion, *Funky Town* and *Troyeshchyna* have in common only the fact that they are both districts of large cities, they have completely different symbolic meanings: while *Funky Town* denotes a community of very different people, *Troyeshchyna* rather stereotypically denotes the most disadvantaged neighborhood. At the same time, it must be admitted that precedent name *Funky Town* would indeed be much more difficult for the Ukrainian reader to understand. In any case, we consider the symbolic meaning of the original to have been lost, and

where there should have been a translation victory, we have an obvious defeat.

At the same time, the strategy of direct correspondence was used by the translator for the precedent name *Middle-Earth*. The used equivalent «Middle-Earth» is an established translation in the Ukrainian language, which is definitely familiar to readers who are familiar with J.R.R. Tolkien's works directly or, perhaps, to a much wider audience of films based on his works.

(4). The fourth strategy is to add a translator's commentary, written in context. The strategy is used when the translator or another commissioner (in Hans Fermeier's terminology) of the translation believes that a case name used in the original may be unfamiliar or unclear to readers, but a short commentary is sufficient to ensure greater understanding.

Let's take an example:

*We have a complete and beautiful portrait of the Tudor tavern in Shakespeare because the Boar's Head Tavern in East Cheap is where **Falstaff** spends most of his time and all his money. People often get **Falstaff** wrong. They think that he and his companions are the poorest of the poor and the lowest of the low* [8, p. 92].

*Завдяки Шекспіру маємо повне та барвисте зображення трактиру періоду тюдорів, адже багато часу **Фальстаф** (комічний персонаж творів Шекспіра – прим. перекладача) проводив саме у трактирі «Голова кабана», що в Істчепі. Люди часто помиляються щодо **Фальстафа**, вважаючи, що він та його компаньйони – найбідніші з усіх* [9, с. 92].

The name of Falstaff, the hero of William Shakespeare's *The Merry Wives of Windsor* and *Henry IV*, is presented in the original without comment, as it is a well-known symbol of a drunkard for all Britons, who, at first glance, is a kind man who likes to show off his sense of humor, but is actually only interested in his own enrichment at any cost. In the Ukrainian translation, a commentary was added, the purpose of which was obviously to explain the precedent of the character. Instead, the translator (or editor) limited himself to simply stating that Falstaff is a Shakespearean character, which, firstly, is tautological (since Shakespeare is mentioned earlier in the same sentence), and secondly, does not allow us to realize the symbolism of the character.

Let's take another example:

*The conductor of our orchestra used to repeat the same joke. Imagine at a job interview you are asked if you are good at performing **under pressure**. You can always answer that even if you cannot, you can try **Bohemian Rhapsody**. As you understand, we were preparing to perform it at that time* [10, p. 26].

Диригент нашого оркестру повторював один жарт. «Уявіть, що вас на снівбесіді запитали, чи ви вдало граєте **“Under Pressure”**. А ви скажете – якщо і ні, то можете зіграти **Богемську Рамсодію**. Мені завжди здавалося, що **Фреді Мерк'юрі** високо б оцінив цей жарт» [11, с. 26].

The precedent of the title «*Bohemian Rhapsody*» is that it not only embodies the work of Queen, but also symbolizes the quintessence of popular music. The original did not mention its author Freddie Mercury, and in the translation his name was inserted into the context to hint to the readers that it was *Queen's* songs that were meant. At the same time, we also had a pun in the original (*perform under pressure* – «to act under pressure»), and in our context – to perform the song «*Under Pressure*»), but it was lost in the translation due to the use of the zero translation strategy.

(5). The fifth strategy is to add a translation commentary in the form of a footnote at the end of a book or chapter. The purpose of the commentary remains the same as for the previous strategy: to explain to the readers a case study phenomenon that is potentially unfamiliar to them. It can be assumed that, when choosing between the fourth and fifth strategies, the translator prefers the fifth one for two possible reasons: (1) if he believes that understanding this case study is not critical for understanding what the author is describing, since readers often ignore footnotes outside the text; (2) the case study requires a more extensive commentary that cannot be contained in a few words.

Let's take an example:

*«Dad taught us to work in the garden. Definitely, I didn't understand it then being a six-year-old girl who preferred reading to planting flowers but physical work in the garden presupposes direct contact with the land and encourages what in Psychology is usually called Sensory-motor learning. We can even say that Dad was a **Jean Piaget** of his time»* [12, p. 4].

«Батько навчав нас через роботу в саду. Коли мені було 6, я цього, звісно не розуміла, мені тоді більше подобалось читати книжки, аніж копирсатися в землі, але фізична робота в саду передбачає пряму взаємодію із землею і сприяє тому, що в психології називають сенсомоторним навчанням. Можна навіть сказати, що батько був **Жаном Піаже** свого часу» [13, с. 4].

We consider the name of the prominent Swiss psychologist Jean Piaget, mentioned in this study, to be precedent-setting in the above passage, known not only for his developments in the field of psychological interpretation of the game, but also for many other significant achievements, which makes him one of the founders of the school of cognitive psychology. This is what is described in a separate commentary at the end of the book, which contains information that «Piaget was a Swiss psychologist and philosopher who proposed a theory of cognitive development in learning.» According to the translator (or the editor), it is likely that the name of Jean Piaget should have been familiar to the readers, including because the book is a psychological popular science book. On the other hand, the mention of Jean Piaget was not important for understanding the fragment as a whole, so even if readers «forgot» to look at the footnote at the end of the book, it would not have affected their perception.

(6). The sixth strategy is to remove the precedent phenomenon in translation. As the analysis of the illustrative material shows, translators usually resort to this strategy when a precedent phenomenon is used several times within a small fragment of text, and if it was explained the first time it was mentioned, it is possible to remove it the next time without compromising the understanding of the text.

Let's take an example:

*The other spine-tingling aspect of the story is that Jane was a woman, **a kind of a new Madam Geneva**. Women loved their gin. It was an entirely unisex drink* [8, p. 156].

Ще одне лоскоче нерви – те, що Джейн – жінка. Загалом жінки полюбляли джин – напій, щодо якого поняття гендерної нерівності не існувало [9, с. 155].

The original fragment mentions Madame Geneva, the goddess of gin, to whom the entire previous chapter of the book was devoted. Apparently, assuming that the readers have already received enough information about this

venerable lady, the translator removes her name from the further context of this situation.

Conclusions and perspectives. To sum up, precedent phenomena as manifestations of intertextuality fall into the category of language games when they are manifestations of thematic incompatibility and thus serve as a means of discursive clarification. Their reproduction in English-Ukrainian translations of popular science discourse texts follows six strategies: 1) the strategy of direct (dictionary) translation involves the use of a dictionary (usual) equivalent of the precedent phenomenon, which allows the effect of precedence and language play to be preserved; 2) the strategy of partial lexical equivalents involves replacing the entire precedent with its abbreviated version, which is due to cultural differences, although it allows the effect of precedence to be fully preserved and does not lead to the loss of linguistic play; 3) the strategy of indirect (functional) equivalents involves the use of contextual or occasional equivalents that are more

understandable to the target audience and at the same time capable of preserving the symbolism of the original and the associated linguistic play; 4) the strategy of contextual addition involves the introduction of a translator's comment directly into the context. It is used when the translator or other interested party believes that the original proper name may be unfamiliar or incomprehensible to readers without a brief comment that does not interfere excessively with the author's text; 5) the external addition strategy involves inserting a translator's comment in the form of a footnote at the end of the book or chapter. It differs from the previous strategy in both the location of the comment and its length; 6) the deletion strategy involves omitting the precedent phenomenon in translation, which results in the loss of linguistic play and a reduction in the level of equivalence and expressiveness of the target text.

The perspective of the current research lies in studying the specificities of precedent phenomena's translation in other types of discourse.

Bibliography:

1. Сніховська І.Е. Прецедентні лудичні феномени як лінгвокультурні значущі утворення. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2006. Вип. 27. С. 137–140.
2. Florida R. *The rise of the creative class*. New York : Basic Books, 2014. 415 p.
3. Флорида Р. *Номо Creativus. Як новий клас завойовує світ*. Київ : Наш Формат, 2018. 431 с.
4. Varoufakis Ya. *Talking to my daughter about Economy. A brief history of capitalism*. London : Random house, 2018. 224 p.
5. Варуфакіс Я. *Розмови з донькою про економіку. Коротка історія капіталізму*. Львів : Видавництво старого Лева, 2019. 168 с.
6. Cham J., Whiteson D. *We have no idea. A guide to the unknown universe*. New York : Riverhead Books, 2017. 336 p.
7. Чем Х., Вайтсон Д. *Гадки не маємо. Подорож невідомим всесвітом*. Київ : Наш Формат, 2019. 347 с.
8. Forsyth M. *A short history of drunkenness*. London : Penguin Books, 2017. 173 p.
9. Форсайт М. *Коротка історія пияцтва*. Харків : Фоліо, 2023. 206 с.
10. Hodge S. *The short story of art*. London : Laurence King Publishing, 2021. 222 p.
11. Годж С. *Коротка історія мистецтва*. Львів : Видавництво старого Лева, 2023. 224 с.
12. Stuart-Smith S. *The well-gardened mind. Rediscovering nature in the modern world*. London : William Collins, 2020. 315 p.
13. Стюарт-Сміт С. *Садотерапія. Як позбутися бур'янів в голові*. Київ : Yakaboo Publishing, 2021. 328 с.

References:

1. Snikhovska, I. Ye. (2006) Pretsedentni ludichni fenomeny yak lingvokulturni znachushci utvorennia [Precedent ludic phenomena as lingual and cultural significant compounds]. *Journal of Ivan Franko Zhytomyr State University*. № 27. P. 137–140. [in Ukrainian].
2. Florida, R. (2014) *The rise of the creative class*. New York : Basic Books. 415 p.
3. Florida, R. (2018) *Homo Creativus. Yak novyi klas zavoyovuye svit* [Homo creativus. How new class is conquering the word]. Kyiv. Nash Format. 431 p. [in Ukrainian].
4. Varoufakis, Ya. (2018) *Talking to my daughter about Economy. A brief history of capitalism*. London : Random house. 224 p.
5. Varoufakis, Ya. (2019) *Rozmovy z donkoyu pro ekonomiku. Kоротка istoriya kapitalizmu* [Talks with the daughter about Economy. A brief history of capitalism]. Lviv : Vydavnytstvo starogo Leva. 168 p. [in Ukrainian].

6. Cham, J., Whiteson, D. (2017) *We have no idea. A guide to the unknown universe*. New York : Riverhead Books. 336 p.
7. Cham, J., Whiteson, D. (2019) *Hadky ne maiemo. Podorozh nevidomym vsesvitom* [We have no idea. A guide to the unknown universe]. Kyiv : Nash format. 347 p. [in Ukrainian].
8. Forsyth, M. (2017) *A short history of drunkenness*. London : Penguin Books. 173 p.
9. Forsyth, M. (2023) *Korotka istoriia pyiatstva* [A short history of drunkenness]. Kharkiv : Folio. 206 p. [in Ukrainian].
10. Hodge, S. (2021) *The short story of art*. London : Laurence King Publishing. 222 p.
11. Hodge, S. (2023) *Korotka istoriia mystetstva* [The short story of art]. Lviv : Vydavnytstvo starogo Leva. 224 p. [in Ukrainian].
12. Stuart-Smith, S. (2020) *The well-gardened mind. Rediscovering nature in the modern world*. London : William Collins. 315 p.
13. Stuart-Smith, S. (2021) *Sadoterapiia. Yak pozbutys buryaniv v golovi* [Garden Therapy. How to get rid of wild grass in your head]. Kyiv : Yakaboo Publishing. 328 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.08.2025

Стаття прийнята 29.08.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

UDC 81'42:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.24>

VERBAL AND NON-VERBAL MANIPULATIVE STRATEGIES IN SOCIAL NETWORKS: A LINGUO-PRAGMATIC APPROACH

Pomazan Ihor Oleksandrovych,

PhD in Philology, Associate Professor,

Head of Department,

Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-1997-648X

Ilina Olena Viktorivna,

PhD in Philology, Associate Professor,

Department of Ukrainian Studies,

Kharkiv Humanitarian University

“People’s Ukrainian Academy”

ORCID ID: 0000-0002-1106-6967

The article is devoted to the description of typical verbal and non-verbal manipulative strategies and tactics employed in such popular social networks as Facebook, Instagram, Twitter, and TikTok. The study characterizes the principal verbal and non-verbal means of manipulative influence in social media within the framework of contemporary digital communication. It is determined that social platforms, by ensuring rapid information exchange and personalized access to content, create a favorable environment for the dissemination of manipulative strategies that affect users on cognitive, emotional, and behavioral levels. The functioning of manipulative messages in digital discourse is highlighted, with particular emphasis on their ability to generate informational “bubbles,” reinforce groupthink, and diminish critical reflection. The main communicative strategies are analyzed, including the use of positive lexis, appeal to authority, crowd effect, fact distortion, irony, and sarcasm, as well as the deployment of visual and paralinguistic elements (images, colors, emojis, GIF animations, memes).

The study characterizes the interaction of verbal and non-verbal resources, which enhances the persuasiveness of manipulative messages and secures their impact on both the rational and subconscious dimensions of perception. The role of cognitive biases (confirmation bias, availability heuristic) in increasing the effectiveness of manipulative technologies is defined. The features of neuro-linguistic programming are examined as a tool for creating associations and dissociations that guide the evaluation and interpretation of information. Examples from the Ukrainian segment of social networks are analyzed, demonstrating real mechanisms of informational influence under the conditions of war and socio-political instability.

It is concluded that manipulation in social networks constitutes a multidimensional communicative phenomenon requiring interdisciplinary investigation from the perspectives of linguistics, psychology, and media studies.

Key words: social networks; digital communication; verbal manipulation; non-verbal manipulation; communicative strategies; media discourse; information influence.

Помазан Ігор, Ільїна Олена. Вербальні та невербальні маніпулятивні стратегії в соціальних мережах: лінгвопрагматичний аспект

Статтю присвячено опису типових вербальних і невербальних маніпулятивних стратегій і тактик в таких популярних соціальних мережах, як Facebook, Instagram, Twitter, TikTok. У роботі охарактеризовано основні вербальні та невербальні засоби маніпулятивного впливу в соціальних мережах у контексті сучасної цифрової комунікації. Визначено, що соціальні платформи, забезпечуючи швидкий обмін інформацією та персоналізований доступ до контенту, створюють сприятливе середовище для поширення маніпулятивних стратегій, які впливають на когнітивний, емоційний та поведінковий

рівні користувачів. Висвітлено специфіку функціонування маніпулятивних повідомлень у мережевому дискурсі, зокрема їхню здатність формувати інформаційні «кокон», підсилювати групове мислення та знижувати рівень критичного осмислення. Проаналізовано основні комунікативні стратегії, до яких належать використання позитивної лексики, апеляція до авторитету, ефект натовпу, спотворення фактів, іронія та сарказм, а також залучення візуальних і паралінгвальних елементів (зображення, кольори, емодзі, GIF-анімації, мему).

Охарактеризовано взаємодію вербальних і невербальних ресурсів, що підсилює переконливість маніпулятивних повідомлень та забезпечує їхній вплив як на раціональну, так і на підсвідому сферу сприйняття. Визначено роль когнітивних упереджень (ефект підтвердження, евристика доступності) у підвищенні ефективності маніпулятивних технологій. Висвітлено особливості нейrolінгвістичного програмування як інструмента створення асоціацій і дисоціацій, що спрямовують оцінку та інтерпретацію інформації. Проаналізовано приклади з українського сегмента соціальних мереж, які демонструють реальні механізми інформаційного впливу в умовах війни та суспільно-політичної нестабільності.

Зроблено висновок, що маніпуляція в соціальних мережах є багатовимірним комунікативним явищем, яке потребує міждисциплінарного дослідження з позицій лінгвістики, психології та медіазнавства.

Ключові слова: соціальні мережі; цифрова комунікація; вербальна маніпуляція; невербальна маніпуляція; комунікативні стратегії; медіадискурс; інформаційний вплив.

Introduction. The accelerated advancement of contemporary information technologies has profoundly reconfigured the communicative landscape of society, insofar as it has expanded the scope of interaction among users beyond the constraints of geographical distance and socio-cultural diversity. Digital platforms and social networks in particular have become not merely channels of information exchange but also influential arenas for the articulation of opinions, the construction of viewpoints, and the formation of public attitudes.

In this regard, the phenomenon of informational manipulation has assumed heightened significance. This is attributable to the fact that modern communication media not only disseminate data but also actively shape the emotional states, behavioral patterns, and cognitive orientations of audiences. Such dynamics, thereby, underscore the necessity of an in-depth exploration of the mechanisms, strategies, and instruments of informational influence in the digital sphere.

Within this communicative ecology, both verbal and non-verbal resources play a decisive role in affecting user perception and conduct. Notably, verbal manipulations function as a particularly potent instrument for the construction of targeted messages that exert psychological pressure on recipients, thereby fostering specific cognitive predispositions and emotional dispositions.

Scholars have examined communicative features both in literary texts and within professional and political spheres. In particular, O. Antonov

analyzed communicative styles of character speech [1]; Yu. Kosenko developed the theoretical foundations of language communication [7]; T. Pieshkova and O. Vorobiova analyzed communicative strategies in German-language specialized texts and their translations [10]. A significant contribution was made by F. Batsevych, who elaborated the principles of communicative linguistics [2]. In the field of manipulative strategies L. Polishchuk and T. Pushkar analyzed politeness strategies and tactics in political discourse [11].

Thus, within Ukrainian scholarly tradition, a wide range of approaches to the study of communicative strategies and tactics has been established. These approaches encompass literary, political, and professional discourse, confirming the relevance of the problem for contemporary linguistics.

The Aim of the Article. At present, social networks provide high-speed information exchange, unrestricted access to content, and a wide range of opportunities for the creation and dissemination of messages. These affordances, however, increase the risk of exploiting information for manipulating audiences, reinforcing stereotypes, and shaping or reshaping public opinion. The toolkit of verbal manipulations in social media encompasses a variety of techniques of influence, rendering them not only instruments of communication but also mechanisms of social control capable of exerting rapid impact on the cognitive sphere of individuals. As society becomes increasingly dependent on information, the relevance of this research is determined by

the urgent need to safeguard information security, foster critical thinking skills, and ensure transparency of communication in the digital environment. Accordingly, the aim of this study is to provide a comprehensive theoretical and practical examination of verbal and non-verbal manipulation tools employed in social networks.

Results. The interest of linguists in the phenomenon of manipulation can be explained by the fact that this type of influence is realized primarily through natural language. However, linguistic research on this issue is not yet comprehensive: most studies focus on particular aspects of manipulation, while many questions remain insufficiently explored. From a linguistic perspective, manipulation may be defined as the use of linguistic means in interaction with paralinguistic ones, with the aim of exerting psychological influence on the addressee and reinforcing specific attitudes or mental dispositions.

Since their emergence, the functions of social networks have undergone considerable transformations. The experience of daily use over the past decade has demonstrated that virtual communities exert a profound influence on users, leading them to engage in actions pre-designed by initiators of manipulation, who regard influence as one of the primary functions of words and expressions.

Manipulative strategies in social networks operate both at the individual level and at the level of mass consciousness, where a user becomes part of a group or community sharing similar views. Through algorithms that monitor user activity, trace preferences, and predict interests, social networks construct highly individualized environments. These environments give rise to so-called “information cocoons,” in which users are predominantly exposed to information consistent with their beliefs, values, and opinions. This phenomenon significantly enhances the effectiveness of manipulative strategies, as users continuously receive confirmation of their own views, thereby reinforcing their sense of truthfulness and reducing their capacity for critical thinking.

From the standpoint of social psychology, manipulation in social networks is viewed as a process that influences the cognitive, emotional, and behavioral dimensions of information perception. The effectiveness of manipulative techniques frequently rests on the creation of a sense of belonging to a group, which provides users

with a perception of the importance of their position insofar as it is shared by others. This form of manipulation is reinforced through symbolic signals of approval from the group such as likes, comments, or shares that generate the illusion of mass support for a particular idea. In such cases, manipulative influence reaches its peak: recipients begin to perceive the group’s position as the only valid one and attempt to defend or disseminate it among others. This phenomenon, known as “groupthink”, entails the subordination of individual opinion to dominant group perspectives, thereby significantly diminishing the ability for critical analysis.

Particular attention should also be paid to mechanisms of manipulative influence rooted in cognitive biases and psychological features of information processing. Confirmation bias (the tendency to focus only on information consistent with pre-existing beliefs) and the availability heuristic (the preference for information immediately accessible at the moment of decision-making) substantially amplify the impact of manipulation. Manipulative messages exploit such biases to provoke specific impressions or emotional responses, which foster deeper user involvement in discussion and increase adherence to certain viewpoints. Manipulation based on cognitive biases further contributes to the consolidation of more rigid positions among users, as these positions are grounded in personal convictions rather than objective information.

The communicative-discursive approach to the analysis of linguistic phenomena primarily directs scholars’ attention to the speech activity of the individual, as a result of which communicative interaction between the addresser and the addressee becomes the focal point of research. The study of linguistic units is carried out within the framework of the linguo-pragmatic orientation of contemporary linguistic inquiry.

It should be emphasized that linguopragmatics, as a distinct branch of philological scholarship, took shape in the second half of the twentieth century, with its theoretical foundations grounded in the studies of speech act theory and activity-based conceptions of language.

In the following sections, we will examine the most typical communicative strategies of manipulation in social networks, with a particular focus on their linguistic and paralinguistic realization. Special attention will be given to

the mechanisms through which these strategies shape cognitive, emotional, and behavioral responses of users, as well as to the ways in which they reinforce or undermine critical thinking in digital discourse.

Neuro-linguistic programming (NLP) is conceptualized as a tactic realized within a model of communication and behavior based on the construction of reality in the individual's consciousness in the form of a deep structure shaped through verbal and non-verbal interaction, as well as a set of techniques and operational principles (contextually determined beliefs) through which effective strategies of thinking and behavior are modeled.

Fundamental to NLP is the activation of three key components responsible for the storage, processing, and transmission of information: neuron – language – brain. The interaction of these elements provides the conditions for influencing not only the audience's perceptions but also its behavioral responses. In most cases, the mechanisms of neuro-linguistic programming are actualized through the play of associations and dissociations, which makes it possible to construct new semantic connections or, conversely, to distance certain images, thereby directing the recipient's perception and evaluation in a desired way.

Figure 1 illustrates the use of positive language in a Facebook post by Yevhen Klopotenko. The manipulative effect here is achieved

through emotionally charged marketing strategies that rely on lexical units with positive semantics (e.g., “good”, “calm”), which evoke associations with harmony and comfort. Such linguistic choices stimulate the recipient's imaginative experience of the product even before it is prepared.

The comparison of the cooking process to “*culinary meditation*” romanticizes the act of food preparation, transforming it into an almost sacral practice. In this context, the recipe is framed not simply as a set of instructions but as a path toward inner peace. Sensory markers, such as the phrase “*turn on good music*”, create an association with a cozy and pleasant atmosphere, distracting from potential difficulties in cooking and focusing attention on the positive experience.

Particularly noteworthy is the combination of the noun “*meditation*” with the phrase “*an hour and a half*”. Although the duration of preparation might typically be perceived as a drawback, the positive connotation of “*meditation*” reframes it as an advantage, encouraging the recipient to reinterpret the process positively.

The visual component further amplifies this effect: a close-up image of a slice of cake functions as a visual trigger, evoking an immediate sensory impulse and the desire to replicate the recipe. Thus, the interplay of positive lexis, sensory associations, and aesthetically appealing imagery constitutes an example of soft manipulation, whereby the reader does not simply follow a recipe but experiences it on an emotional level.

Appeal to authority, also referred to as transfer, represents one of the common strategies of manipulative influence. Its essence lies in the subtle and unobtrusive mention of an influential person or source, which creates the illusion that this figure agrees with and supports the speaker's position. In social networks, the most persuasive impact is achieved by posts that present seemingly “well-grounded” arguments.

In scholarly literature, this strategy is often interpreted as an argumentative strategy, which, according to S. Neryan, “is aimed at explanation, demonstration, and persuasion in the truth of certain statements, as well as at influencing the addressee through rational means” [9, p. 79]. A key feature of this strategy is the reference to an authoritative source intended to confirm the speaker's claims.

Figure 1

In social media communication, such references frequently appear without the explicit mention of names, while still performing the same legitimizing function. For example: “*History repeats itself. As the classic said, this has already happened*” (Facebook, 30.01.21); “*Experts note that the maximum level of air pollution in the capital may reach an index of 50*” (Facebook, 09.04.20). These examples demonstrate how appeals to authority foster a perception of credibility, even when the actual source remains vague.

Figure 2 illustrates an example of the “appeal to authority” tactic. The post presents five lemonade recipes, but instead of merely listing the ingredients and preparation steps, it emphasizes that all five recipes were allegedly created and recommended by Hector Jiménez-Bravo, a well-known chef and judge of the television show MasterChef Ukraine.

Phrases such as “*Hector recommends*” or “*Hector offers*” generate a trust-inducing effect: if advice comes from a popular and authoritative figure, it is perceived as correct and useful, even though the individual’s expertise (culinary arts) has no direct relevance to medicine or health.

A pragmalinguistic analysis makes it possible to reveal how appeals to authority increase audience trust and enhance manipulative influ-

ence, particularly when genuine quotations are partially transformed or distorted to reinforce the manipulative message.

Figure 3 illustrates the use of the “**crowd effect**” tactic. First, the visual component depicts the head of the Defence Intelligence of Ukraine, K. Budanov, against the backdrop of Crimea with a Ukrainian flag and a cup of coffee. This imagery evokes hope among Ukrainians, suggesting that the peninsula will eventually be returned under Ukrainian control and that normal life will resume there (symbolically framed as “*we will surely have coffee*”).

Second, the verbal component – the phrase “*getting ready to drink coffee in Crimea*” – also contains manipulative elements. The verb “*getting ready*” is used in the first-person plural form, while the pronoun “*we*” is omitted. This linguistic construction implicitly appeals to collective participation, creating an orientation toward mass involvement and a sense of unity. Such framing strengthens the emotional and mobilizing impact of the message by presenting it as a shared aspiration.

Distortion of facts constitutes another significant verbal tactic of manipulation, which involves the deliberate alteration or selective presentation of information in order to create a misleading impression. The primary aim of this strategy is to reshape users’ perception of reality, impose a particular interpretation of events, or construct an illusion of objectivity in the message.

Such manipulation is achieved through the intentional omission of critical details, the one-sided emphasis on either exclusively positive or exclusively negative aspects, as well as through highlighting specific elements that evoke strong emotional responses. This enables the speaker to construct messages that appear truthful at first

Figure 2

Figure 3

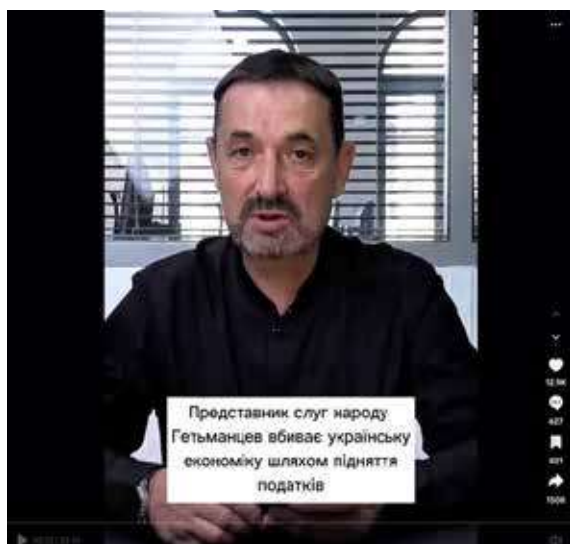

Figure 4

glance but are, in fact, subjectively framed to produce a desired effect.

Figure 4 presents a fragment from a TikTok video in which criticism is expressed regarding the activities of Danylo Hetmantsev, particularly his proposal to raise taxes. In this case, the tactic of fact distortion is evident: Hetmantsev did indeed articulate ideas about tax reform, but not with the intention of “*destroying the Ukrainian economy*,” as the message suggests. Rather, his aim was to stabilize state finances and ensure consistent budget revenues for the following year. The primary objective of this manipulation was to create a negative perception of the politician through the deliberate misrepresentation of facts.

A striking example of linguistic aggression is the hyperbolized statement “*Hetmantsev is killing the Ukrainian economy*.” The verb “*kill-ing*” carries a strongly negative connotation and functions as a linguistic trigger, provoking fear for the future of the economy and suppressing rational reflection in recipients. It forces an emotional reaction directed at the politician as a person rather than at his actual policies or proposals. The absence of supporting facts, figures, or references to legislation indicates the use of labeling instead of analytical reasoning, despite the fact that Hetmantsev’s actions were, in reality, aimed at supporting the Ukrainian economy.

The practice of fact distortion constitutes a complex and multifaceted manipulative strategy that creates the illusion of objectivity while being subjectively oriented toward producing a predesigned effect in the consciousness of users.

This phenomenon typically involves selective presentation or deliberate modification of information to generate a distorted perception of events. The danger of this tactic lies in the fact that social media users, often lacking the ability to verify the source or context of a message, tend to accept such claims as truth. Consequently, manipulative content spreads rapidly and fosters a skewed vision of reality, thereby amplifying its influence on collective consciousness.

Irony, sarcasm. Sarcasm, as a more aggressive form of irony, enables the speaker to impose a negative attitude toward a particular object in an indirect manner. From a pragmalinguistic perspective, irony and sarcasm are considered effective tools of manipulative influence, as they provoke emotional responses and engage the audience in implicit support of a particular idea.

Figure 5 illustrates an advertisement constructed through a combination of visual and cultural allusion, employing the tactic of sarcasm. The object here is Artemivsk salt, which is currently unavailable for purchase. The manipulative effect is achieved by indirectly ridiculing individuals who had managed to stock up on salt earlier. The phrase “*when you stocked up back in 2014*” functions as a sarcastic commentary against the backdrop of shortages and rising prices for salt due to the war. Such wording fosters solidarity with the recipient, who may have acted in a similar way.

The visual hyperbole of a “*pile of salt*” reinforces the comic effect, as the quantity far exceeds realistic reserves. The Artemsil brand employs self-irony, shaping an image of itself as a “familiar” brand that understands its audience and participates in a shared cultural dialogue. To intensify the effect, the image draws upon a scene from the film *Scarface*, in which the protagonist sits in front of a mountain of cocaine; in the advertisement, this substance is replaced with salt, creating a “salt-drug” parallel and producing an effect of absurdity and humor.

Among the most widespread non-verbal means of manipulation in social networks are images, emojis, GIF animations, and memes. These instruments are particularly powerful because they are able to immediately capture attention, evoke strong emotional responses, and shape specific cognitive and attitudinal patterns in recipients.

Images enhance emotional impact through the use of colors, symbols, and cultural allusions.

Figure 5

Visual elements can dramatize events or, conversely, convey trust and reassurance, thereby facilitating the rapid dissemination of content. The choice of imagery often predetermines how the audience interprets the message, especially when emotionally loaded photographs or symbolic representations are used.

Emojis have become universal markers of emotional expression. Their incorporation into text messages not only simplifies interpretation but also sets the emotional tone of communication. By providing cues such as humor, sadness, or indignation, emojis guide the recipient's perception and often reduce the level of critical thinking, making the message more persuasive.

GIF animations combine dynamic visual content with emotional coloring, generating a sense of lightness and entertainment. They frequently carry humorous or sarcastic undertones, which strengthens manipulative potential by encouraging the audience to perceive the message as playful or informal, thereby lowering cognitive resistance.

Memes serve a dual function: as tools for transmitting information and as vehicles for shaping collective social perceptions. Their effectiveness lies in the use of irony and satire, which allow complex political or social phenomena to be presented in simplified, emotionally charged forms. Memes spread rapidly across platforms, reinforcing stereotypes and cultivating shared positions among users.

A crucial role in non-verbal manipulation is played by **color and symbolic representation**. Colors carry culturally embedded meanings that influence subconscious reactions: for instance, red is typically associated with danger, urgency, or anxiety, while green evokes feelings of calm and trust. Similarly, national symbols function as cultural anchors that foster feelings of patriotism and belonging.

Taken together, these non-verbal devices form a typology of manipulative strategies that significantly influence the emotional and cognitive reception of information. Their immediacy and universality make them indispensable instruments in shaping attitudes, reinforcing social norms, and steering public opinion within the digital environment.

Conclusions. The conducted research demonstrates that verbal and non-verbal manipulation in social networks represents a complex system of communicative strategies aimed at influencing users' cognitive, emotional, and behavioral dimensions. Social media platforms, by virtue of their speed of information exchange, multimodality, and personalization through algorithms, create favorable conditions for manipulative practices to spread rapidly and deeply affect public consciousness.

It has been established that manipulation in digital communication is realized through a wide range of strategies – from the use of positive lexis, appeals to authority, irony, sarcasm, and fact distortion to non-verbal means such as images, colors, emojis, GIFs, and memes. These strategies are effective precisely because they exploit cognitive biases, reinforce group identity, and create “information cocoons” that reduce the audience's critical thinking abilities.

The analysis highlights that the combination of linguistic and paralinguistic tools considerably amplifies manipulative influence. Verbal constructions acquire additional persuasive power when supported by visual or symbolic representations, thereby engaging users on both rational and subconscious levels.

The findings also confirm that the study of manipulative strategies requires an interdisciplinary approach that unites linguistics, social psychology, and media studies. Such integration allows for a deeper understanding of the mechanisms by which communication technologies affect the formation of opinions, attitudes, and collective behavioral patterns.

Ultimately, the results of this study underscore the urgent necessity of developing effective countermeasures against manipulative influence in digital communication. Among them, the fostering of critical thinking skills, the promotion of media literacy, and the culti-

vation of conscious information consumption are of paramount importance. Only by raising awareness of manipulative practices can society safeguard its information security and ensure a transparent and democratic communicative environment.

Bibliography:

1. Антонов О. Комунікативні стилі персонажного мовлення: лінгвопрагматичний та соціолінгвістичний аспекти (на матеріалі сучасної американської драми): дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Житомир, 2016. 227 с.
2. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Вид. центр «Академія», 2004. 344 с.
3. Горіна Ж. Трансформація масової культури в сучасних медіа текстах. *Вісник Одеського національного університету*. Т. 24. Вип. 1(19). Серія: Філологія. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. С. 14–20.
4. Городецька І. Стилистичні фігури як засіб маніпулятивного впливу в рекламі косметичних засобів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 72–74.
5. Довбуш О., Гарасим Т., Скорейко-Свірська І. *Вербалізація маніпулятивних стратегій у соціальних мережах Facebook і Twitter*. с. 58-59 2023 р. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/folium/article/view/28> (Дата звернення: 19.08.2025)
6. Ільницька Л. Глибинні і поверхневі структури НЛП комунікації. *Мовні і концептуальні картини світу*, 2003. Вип. 9. С. 115-120.
7. Косенко Ю. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Суми: Сумський державний університет, 2011. 281 с
8. Монастирська Л. Комунікативні стратегії переконання, як одна з характеристик мовної особистості адвоката (на матеріалі художніх фільмів США). *Філологія. Соціальні комунікації*. Сімферополь : ТНУ, 2013. Т. 26 (65). № 4. Ч. 2. С. 305–310
9. Нерян С. Мовні засоби аргументації в мережевому спілкуванні : (на матеріалі дописів українськомовного сегмента Facebook). *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 8, т. 1. С. 22–26.
10. Пешкова Т., Воробйова О. Комунікативні стратегії у німецькомовних галузевих текстах та їх перекладі. *Актуальні проблеми іноземної філології та перекладознавства*. 2022. Т. 4, № 56. С. 207–212.
11. Поліщук, Л., Пушкар, Т. Мовленнєві тактики і стратегії ввічливості в англomовному політичному дискурсі. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2021. Вип. 47. С. 151–157.
12. Преснер Р. Б., Котенко М. В. *Вербальні інформаційно-маніпулятивні технології та способи їх протидії*. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v46/part_2/21.pdf (Дата звернення: 02.08.2025)

References:

1. Antonov, O. (2016). *Komunikatyvni styli personazhnoho movlennia: lnhvoprahmatychnyi ta sotsiolinhvistychnyi aspekty (na materialy suchasnoi amerykanskoï dramy)* [Communicative styles of character speech: a linguo-pragmatic and sociolinguistic approach (on the material of modern American drama)]. PhD thesis in Philology, 10.02.04. Zhytomyr. 227 p. [in Ukrainian].
2. Batsevyich, F. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi lnhvistyky: Pidruchnyk* [Fundamentals of Communicative Linguistics: Textbook]. Kyiv: Akademiia. 344 p. [in Ukrainian].
3. Horina, Zh. (2019). *Transformatsiia masovoi kultury v suchasnykh media tekstakh* [Transformation of mass culture in modern media texts]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*. Vol. 24, Issue 1(19). Seriiia: Filolohiia. Odesa: ONU im. I. I. Mechnykova. P. 14–20. [in Ukrainian].
4. Horodetska, I. (2015). *Stylistychni fihury yak zasib manipulyativnoho vplyvu v reklamі kosmetychnykh zasobiv* [Stylistic figures as a means of manipulative influence in cosmetic advertising]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Seriiia: Filolohichna. Issue 53. P. 72–74. [in Ukrainian].
5. Dovbush, O., Harasym, T., Skoreiko-Svirska, I. (2023). *Verbalizatsiia manipulyativnykh stratehii u sotsialnykh merezhakh Facebook i Twitter* [Verbalization of manipulative strategies in social networks Facebook and Twitter]. *Folium*. P. 58–59. [in Ukrainian].
6. Ilnytska, L. (2003). *Hlybynni i poverkhnevi struktury NLP komunikatsii* [Deep and surface structures of NLP communication]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. Issue 9. P. 115–120. [in Ukrainian].
7. Kosenko, Yu. (2011). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii: navch. posib*. [Fundamentals of the Theory of Language Communication: Textbook]. Sumy: Sumy State University. 281 p. [in Ukrainian].

8. Monastyriova, L. (2013). Komunikatyvni stratehii perekonannia, yak odna z kharakterystyk movnoi osobystosti advokata (na materialy khudozhnykh filmiv SShA) [Communicative persuasion strategies as a characteristic of the lawyer's linguistic personality (based on US films)]. *Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Simferopol: TNU. Vol. 26 (65), No. 4, Part 2. P. 305–310. [in Ukrainian].
9. Neryan, S. (2019). Movni zasoby arhumentatsii v merezhevomu spilkuванні (na materialy dopysiv ukrainskomovnoho sehmenta Facebook) [Linguistic means of argumentation in online communication (on the material of Ukrainian-language Facebook posts)]. *Zakarpatski filolohichni studii*. No. 8, Vol. 1. P. 22–26. [in Ukrainian].
10. Pieshkova, T., Vorobiova, O. (2022). Komunikatyvni stratehii u nimetskomovnykh haluzevykh tekstakh ta yikh perekladi [Communicative strategies in German-language specialized texts and their translation]. *Aktualni problemy inozemnoi filolohii ta perekladoznavstva*. Vol. 4, No. 56. P. 207–212. [in Ukrainian].
11. Polishchuk, L., Pushkar, T. (2021). Movlennievi taktyky i stratehii vvichlyvosti v anhlo-movnomu politychnomu dyskursi [Speech tactics and politeness strategies in English-language political discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia "Filolohiia"*. Issue 47. P. 151–157. [in Ukrainian].
12. Presner, R. B., Kotenko, M. V. (2020). Verbalni informatsiino-manipuliatyvni tekhnolohii ta sposoby yikh protydii [Verbal informational-manipulative technologies and ways to counteract them]. Retrieved from: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v46/part_2/21.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 811.111'27:199.858

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.25>

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТЕОРІЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФОКУСІ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНОЇ ПАРАДИГМИ ЗНАННЯ

Приходько Ганна Іллівна

доктор філологічних наук, професор,
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0001-6220-5333

Смаглій Валерія Михайлівна,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри «Філологія»
Одеського національного морського університету
ORCID ID: 0000-0002-6222-7652

З другої половини 60-х років центром уваги лінгвістів стає мовленнєва діяльність та її продукти дискурс та зв'язний текст. Говорячи про **текст** як про предмет лінгвістичного дослідження, слід визнати, що саме поняття й досі трактується по-різному, не дивлячись на вже розроблені аспекти теорії тексту, методологію та врежіт-режіт термінологію. Текст характеризується як макрознак, відзначається єдність текстового значення та неподільність смислоутворюючого принципу. Використання певних властивостей тексту у процесі комунікативної та когнітивної діяльності є **комунікативно-когнітивною організацією тексту**. Застосування глобальних властивостей тексту, що співвідноситься з його статусом цілісного комунікативно-когнітивного інструменту, визначимо як **стратегії тексту**, а витікаючі з цього певні дії з елементами тексту, а наслідки таких дій разом з елементами тексту – **тактиками**. Перелік стратегій і тактик тексту не є сталим, тому що текст – це продукт мовлення, яке в свою чергу, є втіленням процесу відображення картини світу в нашій свідомості, що неможливо без взаємодії науки про мову з суміжними гуманітарними науками, а саме: психолінгвістикою, логікою, соціологією. Під **дискурсом** розуміють обов'язковий облік екстралінгвістичних факторів, фактору адресанта та адресата, їх комунікативні інтенції, ролі, ситуацію спілкування. Дискурс як ієрархічно конструйована складна система складається з трьох рівнів, а саме: формально-семіотичного, когнітивно-інтерпретуючого та соціально-інтерактивного. Поняття 'дискурс' співвідносне з поняттям 'текст' і характеризується аналогічними з текстом ознаками – завершеністю, цілісністю, зв'язністю тощо, проте й відрізняється від останнього тим, що розглядається одночасно і як процес (з урахуванням впливу соціокультурних, екстралінгвістичних та комунікативно-ситуативних факторів), і як результат у вигляді фіксованого тексту. У тексті елементи мови доступні безпосередньому спостереженню реципієнта й подані здебільшого в статичній. У дискурсі певна частина лінгво-комунікативних елементів недоступна для безпосереднього спостереження реципієнта (наприклад, інтонація і просодія можуть бути відтворені лише за допомогою звуковідтворюючої апаратури), а всі компоненти висловлювання дані переважно в динаміці.

Ключові слова: дискурс, текст, стратегії, тактики, адресант, адресат, інтенція.

Prihodko Ganna, Smahlii Valeriia. Basic concepts of communication theory in the focus of the cognitive-discursive paradigm of knowledge

Since the second half of the 1960s, speech activity and its products discourse and coherent text have become the linguists' sphere of interest. Speaking of the text as a subject of linguistic research, it should be recognized that the concept itself is still interpreted differently, despite the already developed aspects of text theory, methodology and, ultimately, terminology. The text is characterized as a macrosign, the unity of text meaning, the indivisibility of the meaning-forming principle are noted. The usage of certain properties of the text in the process of communicative and cognitive activity is the communicative-cognitive organization of the text. The application of global properties of the text, which correlates with its status as a holistic

© Приходько Г. І., Смаглій В. М., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

communicative-cognitive tool, is defined as text strategies, and the resulting certain actions with text elements are tactics. The list of strategies and tactics of the text is not fixed, because the text is a product of speech, which in turn is the embodiment of the process of reflecting the picture of the world in our consciousness, which is impossible without the cooperation of the science of language with related humanities, namely: psycholinguistics, logic, sociology. Discourse is understood as the mandatory consideration of extralinguistic factors, the factor of the addressee and the recipient, their communicative intentions, roles, and the situation of communication. Discourse as a hierarchically constructed complex system consisting of three levels, namely: formal-semiotic, cognitive-interpretive and socially-interactive. The concept of 'discourse' is related to the concept of 'text' and is characterized by similar features to the text – completeness, integrity, coherence, etc., but it also differs from the latter in that it is considered simultaneously as a process (taking into account the influence of sociocultural, extralinguistic and communicative-situational factors) and as a result in the form of a fixed text. In the text, language elements are accessible to the recipient's direct observation and are presented mostly in statics. In discourse, a certain part of linguistic-communicative elements is inaccessible to the recipient's direct observation (for example, intonation and prosody can be reproduced only with the help of sound-reproducing equipment), and all components of the utterance are given mainly in dynamics.

Key words: discourse, text, strategies, tactics, addressee, recipient, intention.

Вступ. У першій половині XX століття мовознавство зосереджувалося на вивченні однієї з двох діалектично взаємопов'язаних сторін дихотомії мови – мовній системі, але, починаючи з другої половини 60-х років, центр уваги лінгвістів переноситься на другу частину цієї діалектичної єдності – мовленнєву діяльність та її продукти якими є дискурс та зв'язний текст [1; 8].

Метою запропонованої розвідки є студіювання поглядів на текст і дискурс, що є фундаментальними поняттями теорії комунікації.

Результати. Мовленнєвотворчий акт відбувається тільки в процесі комунікації. В писемному мовленні саме текст являє собою свідомо організований результат мовленнєвотворчого процесу. Тому, на нашу думку, вивчення тексту є вивчення мови в дії. Сьогодні лінгвістика тексту зайняла чільне місце в мовознавстві як один з його основних напрямків, де, зокрема, здобуто значні результати в дослідженні прагматичних аспектів тексту та його змістово-формальної структури. В ньому плідно працюють як вітчизняні, так і зарубіжні лінгвісти. Говорячи про **текст** як про предмет лінгвістичного дослідження, слід визнати, що саме поняття й досі трактується по-різному, не дивлячись на вже розроблені аспекти теорії тексту, методологію та врешті-решт термінологію. Відповідь на питання, що являє собою текст, можна знайти, вдавшись до лінгвістичного аналізу. Концепція структурних рівнів мови є наріжним каменем сучасної лінгвістичної науки у поясненні мовної будови. Зрозуміло, що аналіз тексту на морфологічному й синтаксичному рівнях не адекватний завданням

лінгвістики тексту й комунікативної та когнітивної лінгвістики.

Зауважимо, що текст як комунікативна одиниця до цього часу ще не має достатньо однозначного тлумачення. У власне лінгвістичних дослідженнях комунікативний й когнітивний аспекти немовби виносяться за дужки, текст в такому разі постає як різновид лінгвальної надоддиниці, а досліджуване при цьому коло проблем безпосередньо впливає з проблематики, характерної для власне лінгвістичних одиниць (категорій): межі, цілісність, інформативність, зв'язність, перспекція, ретроспекція та інші. Достатньо поширені дослідження атрибутів тексту як носія інформації. Ці праці стикаються з проблемами комунікації взагалі, але переважно в плані її кібернетично-інформаційного трактування (відправник – канал – одержувач). Нарешті, загальна теорія комунікації розглядає текст як один з компонентів єдиного процесу комунікації, тобто інтерпретується взаємозв'язок тексту з елементами наведеної комунікативної схеми. Виникає думка, що зазначене коло проблем не вичерпує суттєвих властивостей тексту. Напроти, ціла низка явищ – таких як виділення окремих елементів тексту, його членування та інші – явно виходять за межі зазначених засобів опису останнього. Відзначимо також, що існує підхід до тексту, більш придатний для трактування подібних феноменів: це звернення до аналізу когнітивних аспектів тексту, когнітивного потенціалу 'конкретних лінгвістичних засобів і форм, семантичних трансформацій, дослідження різнопланових когнітивних парадигм, взагалі когнітивізму як суттєвої прагматичної міжка-

тегоріальної ознаки тексту' [5, с. 168]. Текст характеризується як макрознак, відзначається єдність текстового значення, неподільність смислоутворюючого принципу. Йдеться про розуміння комунікації й когнітивізму як діяльнісного пізнавального процесу, а тексту як знаряддя такої комунікації й пізнання. Застосування такого підходу, на наш погляд, є адекватним для трактування поняття тексту з точки зору актуалізації потенціалу оцінки.

Ужиток певних властивостей тексту у процесі комунікативної та когнітивної діяльності назовемо **комунікативно-когнітивною організацією тексту**. Застосування глобальних властивостей тексту, що співвідносяться з його статусом цілісного комунікативно-когнітивного інструменту, визначимо як **стратегії тексту**, а витікаючі з цього певні дії з елементами тексту – **тактиками**.

До стратегій належать: 1) динамізм, під яким розуміється авторська дія, яка зумовлює форму тексту; 2) інформативність, що передбачає свідому передачу інформації співучаснику комунікативного акту. Зауважимо, що ця передача не є самоціллю, а являє собою компонент цілісної комунікативної дії, спрямованої на досягнення визначеної мети (на разі репрезентація оцінного ставлення суб'єктів спілкування); 3) активованість, яка передбачає певний результат, що відбивається у передбачуваній дії співрозмовника; 4) перспектива тексту, яка зумовлює орієнтованість на виконання надзадачі. Перспектива окреслює розташування мовного матеріалу й спосіб його оформлення (більшу чи меншу яскравість окремих частин тексту, вирізнення його елементів, докладність чи схематичність пророблення); 5) дієвість тексту, яка на відміну від динамізму, відповідає ланцюгу фактів, що складають зміст тексту.

Текстові стратегії зафіксовані в тексті як сигнали визначеної теми. Локація таких сигналів в тексті має певне призначення: якщо тематичні вирази розташовані у препозиції до тексту, вони допомагають адресату сформулювати гіпотезу відносно теми текста для того, щоб наступні речення могли бути інтерпретовані стосовно цієї макропропозиції зверху донизу. Якщо ж сигнали розташовані у постпозиції до тексту, то вони слугують для перевірки, пригадування та коригування вже виділених адресатом маркопропозицій [11, р. 159 – 177.]. Наведені вище стратегії

виявляються й реалізуються за допомогою тактик на рівні окремих елементів тексту.

До тактик необхідно включити наступні: 1) номінація (творення пропозитивних найменувань дій); 2) предикація (співвіднесеність пропозитивних найменувань з дійсністю); 3) тематизація (скріплення пропозитивних значень в єдине ціле); 4) стилізація (добір мовних засобів, що постачають текст необхідними конотаціями в конкретних умовах спілкування); 5) актуальне членування речення; 6) завершеність речення або іншого елемента тексту у текстовому континуумі.

Перелік стратегій і тактик тексту може бути подовжений, тому що текст – це продукт мовлення, яке в свою чергу, є втіленням процесу відображення картини світу в нашій свідомості, що неможливо без співробітництва науки про мову з суміжними гуманітарними науками, а саме: психолінгвістикою, логікою, соціологією.

Перейдемо до розгляду другого основоположного поняття комунікативної лінгвістики – **дискурсу**. Під дискурсом розуміють обов'язковий облік екстралінгвістичних факторів, фактору адресанта та адресата, їх комунікативні інтенції, ролі, ситуацію спілкування.

Як слушно зауважує А.М. Вовченко, до цього визначення треба зробити такі доповнення: '1. Дискурс – це явище, що має скоріш соціальний узагальнюючий, аніж індивідуальний характер. 2. Це не тільки тексти як такі, але й правила їх побудови та функціонування' [2, с. 57]. На думку вченого, такі доповнення уточнюють поняття 'дискурс' не тільки в загальнокультурному, але й індивідуальному аспекті, і дозволяють чіткіше розмежувати дискурс та текст. Суттєвими рисами дискурсу, на думку О.М. Старикової, є соціокультурна когніція, соціальний та віковий статус комунікантів, емоційні аспекти мовленнєвого спілкування, його темпоральні й локальні параметри [6, с. 243].

Ми в цій роботі під дискурсом розуміємо мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у спілкуванні людей та механізмах їх свідомості (когнітивних механізмах) [4, с. 121–124.]. Оскільки контекст дискурсу моделюється у формі типових прагматичних ситуацій, то способи організації їх у цілісний дискурс детерміновані дискурсивно реле-

вантними компонентами соціального контексту та внутрішньою структурою мовця.

З огляду на зовні- і внутрітекстові характеристики мови пропонується наступна класифікація категорій дискурсу [3, с. 442–445; 7, с. 294–297; 9, р. 47–61; 10, р. 297–310]: 1) конститутивні, що дозволяють відрізнити текст від нетексту (відносна оформленість, тематична, стилістична і структурна єдність і відносна значеннєва завершеність); 2) жанрово-стилістичні, що характеризують тексти в плані їх відповідності функціональним різновидам мови (стильова приналежність, жанровий канон, ступінь ампліфікації/компресії); 3) змістовні (семантико-прагматичні), що розкривають зміст тексту (адресативність, образ автора, інформативність, модальність, інтерпретованість, інтертекстуальна орієнтація); 4) формально-структурні, що характеризують спосіб організації тексту (композиція, членованість, когезія).

Звертання до поняття організації дискурсу продиктоване самою природою людського спілкування, яке розуміється як пізнавальна діяльність. Подібно до того, як у здійсненні будь-якого виду діяльності ініціатива належить суб'єкту діяльності, в організації дискурсу така роль належить суб'єкту дискурсу. Необхідно зауважити, що термін суб'єкт відноситься до сфери абстрактно категоризуючого мислення та указує на індивіда взагалі.

Отже, дискурс як ієрархічно конструйована складна система складається з трьох рівнів, а саме: формально-семіотичного, когнітивно-інтерпретуючого та соціально-інтерактивного.

Дискурсні можливості першого рівня включають в себе основні дії та операції семіотичної діяльності. Дискурсні можливості другого рівня відповідають за адекватне відображення фрагментів реального чи уявного світу. Дискурсні можливості третього рівня орієнтовані на доречність використання вербалізованих актів у соціальній взаємодії людей.

Маніфестантами комунікативних стратегій на формально-семіотичному рівні є звертання, займенники, вигуки, різноманітні стереотипні сполучення, імперативні дієслова, адверби часу моменту мовлення, тривалість/стислість мовлення, мовчання, паузи, застосування конструкцій, що полегшують декодування адресатом того чи іншого висловлю-

вання. У випадках комунікативної суперечки стратегією слугує топікально інтегроване обґрунтоване й послідовне відстоювання своєї точки зору, її аргументація за допомогою вставних слів, тема-рематичної організації та інших засобів. На когнітивно-інтерпретуючому рівні комунікативні стратегії виявляються у взаємоорієнтації на спільний або аналогічний когнітивний фрагмент тезаурусів адресанта та адресата, на спільність пресупозицій, на здатність адресата декодувати підтекст, глибинні пласти змісту. На цьому рівні стратегії мовленнєвої поведінки зумовлені 'картинами світу', цінностями і нормами комунікативної структури етносу, до якого належать співрозмовники. До стратегій даного рівня належать також прагнення до логічності, несуперечності викладу, адекватної формативності, новизни, аргументованості. На соціально-інтерактивному рівні стратегії адресанта повинні враховувати стратегії адресата, його соціально-рольовий статус, цілі для початку спілкування, прокурсивне реагування адресата в ході комунікації. Адресанту необхідно не втратити увагу, зацікавлення адресата (або адресатів), враховувати їх бажання, контролювати та корегувати процес комунікації, підтримувати етикетно-ритуальну поведінку, що регламентується навколишнім середовищем, де вирішальну роль відіграють екстра- та паралінгвістичні фактори.

Дослідження комунікативних стратегій і засобів їх репрезентації у прагмалінгвістичному аспекті є надзвичайно актуальним, оскільки дає підстави для створення загальної типології стратегій, розмежування інвентарю засобів їх маніфестації в етнокультурній та міжкультурній комунікації, тому що комунікативні стратегії однієї й тієї ж мовленнєвої поведінки в різних культурах неоднакові. Так, для багатьох культур важливим є дотримання дистанції, зм'якшення категоричності оцінки, невизначеність, відхилення від прямої відповіді, що не завжди можна транспонувати на мовленнєве спілкування з адресатами іншої культури. Наведена модель ні в якій мірі не претендує на завершеність, вона є робочою й абстрактною схемою в тому розумінні, що наочно відображає можливий підхід до типологізації різних дискурсів. Додамо також, що множинні реляції діалогічності як усередині, так і поза межами моделі, динамізують її,

допускаючи можливість її застосування у конкретних комунікативних ситуаціях.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного **дискурс** можна визначити як складне комунікативне явище, яке, крім лінгвальних, включає ще й екстралінгвальні фактори (знання про навколишній світ, соціокультурні особливості, точки зору і інтенції суб'єктів) необхідні для створення відповідного впливу.

Ми вважаємо, що поняття 'дискурс' співвідносне з поняттям 'текст' і характеризується аналогічними з текстом ознаками – завершеністю, цілісністю, зв'язністю тощо, проте й відрізняється від останнього тим, що розглядається одночасно і як процес (з урахуванням впливу соціокультурних, екстралінгвістичних та комунікативно-ситуативних факторів), і як результат у вигляді фіксованого тексту.

У тексті елементи мови доступні безпосередньому спостереженню реципієнта й подані здебільшого в статиці. У дискурсі певна частина лінгво-комунікативних еле-

ментів недоступна безпосередньому спостереженню реципієнта (наприклад, інтонація і просодія можуть бути відтворені лише за допомогою звуковідтворюючої апаратури), а всі компоненти висловлювання дані переважно в динаміці.

Докладний аналіз різних поглядів на фундаментальні поняття комунікативної лінгвістики 'текст' та 'дискурс', визначення власної позиції щодо їх витлумачення дозволяють зробити кілька остаточних висновків:

– поняття 'текст' і 'дискурс' суть відображення одного й того ж явища – реального комунікативного акту;

– відмінність у трактуванні понять зумовлена лише різними підходами до вивчення комунікативного акту: текст – це результат вивчення комунікативного акту в статиці, а дискурс – в динаміці, тобто з обов'язковим і неодмінним урахуванням усіх аспектів процесу комунікації. **Перспектива** подальших розвідок полягає у дослідженні основних понять теорії комунікації в різних типах дискурсу.

Література:

1. Бехта І. А. Художній текст у сфері новітніх когнітивних студій. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1. Вип. 9. С. 57–62.
2. Вовченко А.М. Інтерпретація тексту і реалізація закладених автором смислів. *Наукова спадщина Ю.О. Жлуктенка та сучасне мовознавство*. Київ.: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2000. С. 57–60.
3. Гудзь Н. О. Генезис поняття «ДИСКУРС» у сучасній лінгвістиці. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2012. Т. 2 Вип. 105. С. 442–445.
4. Кость С. Семантико-теоретичний аналіз функціонування терміна дискурс. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. С. 121–124.
5. Кусько К. Я. Текст як об'єкт дослідження у світлі наукової спадщини Ю.О. Жлуктенка. *Наукова спадщина Ю.О. Жлуктенка та сучасне мовознавство*. Київ: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2000. С. 166–170.
6. Старикова О. М. Дискурсивні аспекти перекладу. *Наукова спадщина Ю.О. Жлуктенка та сучасне мовознавство*. Київ.: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2000. С. 242–244.
7. Щербак О. Л. Дискурс і текст як об'єкти лінгвістики. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. Кн. 2. С. 294–297.
8. Bara Bruno G. Cognitive pragmatics: the mental processes of communication / translated by John Douthwaite. Cambridge, MA: MIT Press, 2010. 304 p.
9. Freeden M. Discourse, concepts, ideologies: Pausing for thought. *Journal of Language and Politics*. 2021. Vol. 20. Issue 1. P. 47–61.
10. Rodríguez-Vergara D. The Importance of Discourse Studies in Linguistics, Language Teaching and Translation. *US-China Foreign Language*. 2018. Vol. 16. № 6. P. 297–310.
11. Van Dijk T. A. Discourse, Context and Cognition. *Discourse Studies*. 2006. Vol. 8. Issue 1. P.159– 177.

References:

1. Bekhta, I. A. (2019). Kudozhnii tekst u sferi novitnikh kognityvnykh studii. *Zakarpatski filologichni studii*, 1(9), 57–62 [in Ukrainian].
2. Vovchenko, A. M. (2000). Interpretatsiia tekstu i realizatsiia zakladykh avtorom smysliv. *Naukova spadshchyna Yu. O. Zhluktenka ta suchasne movoznavstvo*, 57–60 [in Ukrainian].

3. Hudz, N. O. (2012). Henezys poniattia «DYSKURS» u suchasnii linhvistytsi. *Naukovi zapysky KDPU im. V. Vynnychenka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 2(105), 442–445 [in Ukrainian].
4. Kost, S. (2010). Semantyko-teoretychnyi analiz funktsionuvannia termina dyskurs. *Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politekhnika". Serii "Problemy ukrainskoi terminolohii"*, (675), 121–124 [in Ukrainian].
5. Kusko, K. Ya. (2000). Tekst yak ob'ekt doslidzhennia u svitli naukovoï spadshchyny Yu. O. Zhluktenka. *Naukova spadshchyna Yu. O. Zhluktenka ta suchasne movoznavstvo*, 166–170 [in Ukrainian].
6. Starykova, O. M. (2000). Dyskursyvni aspekty perekladu. *Naukova spadshchyna Yu. O. Zhluktenka ta suchasne movoznavstvo*, 242–244 [in Ukrainian].
7. Shcherbakova, O. L. (2014). Dyskurs i tekst yak ob'ekty linhvistyky. *Naukovi zapysky. Serii "Filolohichni nauky"*, Kn. 2, 294–297 [in Ukrainian].
8. Bara, B. G. (2010). Cognitive pragmatics: The mental processes of communication (J. Douthwaite, Trans.). Cambridge, MA: MIT Press.
9. Freeden, M. (2021). Discourse, concepts, ideologies: Pausing for thought. *Journal of Language and Politics*, 20(1), 47–61.
10. Rodríguez-Vergara, D. (2018). The importance of discourse studies in linguistics, language teaching and translation. *US-China Foreign Language*, 16(6), 297–310.
11. Van Dijk, T. A. (2006). Discourse, context and cognition. *Discourse Studies*, 8(1), 159–177.

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

RETHINKING THE ROLE OF MYROSLAVA STEFANIUKIN THE UKRAINIAN DIASPORIC TRANSLATION SCHOOL

Romanchuk Anastasiia Andriivna,

PhD in Translation Studies,

Head of the External relations department of the

Prosecutor's training center of Ukraine

ORCID ID: 0009-0004-2895-6693

The article examines the creative activity of Myroslava (Myrosia) Stefaniuk, one of the leading representatives of the Ukrainian diasporic school of translation, who for more than four decades has been actively engaged in promoting Ukrainian poetry in the English-speaking world. The author analyzes M. Stefaniuk's life and professional trajectory, including her educational, civic, and human rights activities, as well as her translation work. Special attention is paid to her contribution to the representation of Ukrainian culture in the context of emigration and to the distinctive features of her translation style.

M. Stefaniuk's translations encompass works by several generations of Ukrainian poets: from dissidents to contemporary authors. Her work serves as a cultural bridge between Ukraine and the West, fostering a deeper understanding of Ukrainian literary traditions. Within the broader framework of the humanities, translation is considered here as a form of cultural diplomacy, preservation of identity, and intellectual resistance. The study highlights the unique combination of translational mastery and civic engagement embodied in Myrosia Stefaniuk, which renders her an exceptional figure in the history of Ukrainian translation. The article also traces the interconnection between her personal experience of emigration and diasporic life, and the depth of translational insight characteristic of a bearer of two cultural traditions.

Particular attention is devoted to the limits of translational interpretation of ethnosymbolism in the Ukrainian poetic originals and to the set of translational strategies employed by Myrosia Stefaniuk, which shape her distinctive style.

The material may be of interest to scholars in translation studies, cultural studies, diaspora studies, and contemporary Ukrainian literature.

Key words: poetic translation; Ukrainian diaspora; diasporic translator; émigré literature; women's translation; translatorial style.

Романчук Анастасія. Переосмислення ролі Мирослави Стефанюк в українській діаспорній школі перекладу

У статті розглядається творча діяльність Мирослави (Миросі) Стефанюк – однієї з провідних представниць української діаспорної перекладацької школи, яка протягом чотирьох десятиліть здійснює активну роботу з популяризації української поезії в англomовному світі. Авторка статті аналізує життєвий і професійний шлях М. Стефанюк, зокрема її освітню, громадську та правозахисну діяльність, а також перекладацький доробок. Акцентовано увагу на її внеску в репрезентацію української культури в умовах еміграції, а також на особливостях її перекладацького стилю.

Переклади М. Стефанюк охоплюють твори представників кількох поколінь українських поетів – від дисидентів до сучасних авторів. Її робота є прикладом культурного мосту між Україною та західним світом, сприяючи ширшому розумінню української літературної традиції. У контексті загальної гуманітарної стратегії переклад розглядається як форма культурної дипломатії, збереження ідентичності та інтелектуального спротиву. Дослідження підкреслює унікальне поєднання перекладацької майстерності та громадянської активності в постаті М. Стефанюк, що робить її винятковою в історії українського перекладу. Також простежується взаємозв'язок між особистим досвідом еміграції, діаспорного життя та глибиною перекладацького розуміння, притаманного М. Стефанюк як носійці двох культурних традицій.

Особливу увагу у статті приділено межам перекладацької інтерпретації етносимволіки українських поетичних першотворів та арсеналу перекладацьких рішень Миросі Стефанюк, які формують її унікальний перекладацький стиль.

Матеріал може становити інтерес для дослідників перекладознавства, культурології, діаспорних студій та сучасної української літератури.

Ключові слова: поетичний переклад, українська діаспора; діаспорний перекладач, еміграційна література; жіноче перекладацтво; стиль перекладача.

Introduction. The concept of cultural translation has increasingly been employed to illuminate the ways in which diasporic women act as mediators between cultures, negotiating both linguistic and symbolic boundaries. Women in diaspora often assume the role of cultural translators not only in the literal sense of rendering texts, but also in the broader sense of transmitting traditions, values, and collective memories across linguistic and geographical divides. As P. Levitt and N. Jaworsky argue, «researchers considered migration a means of empowerment, enabling women to play stronger roles and fostering new cultural dynamics» [1, p. 135]. From this perspective, women translators in the Ukrainian diaspora can be seen as agents of cultural innovation, whose translational practices are deeply intertwined with processes of empowerment and the reconfiguration of identity in migratory contexts.

The interrelation between migration, language, and identity has been examined from multiple perspectives. As Y. Yildiz observes, «the unsettling disjuncture between ‘language’ and ‘ethnicity’ that such speakers expose is often warded off by denying nativity to them while claiming it for others on the basis of perceived congruence between the categories ... these language patterns mark the aftermath of migration» [2, p. 170]. This argument underscores how linguistic belonging is contested and renegotiated in the post-migration context. A similar concern is articulated by Heather Robinson, who emphasizes that «for diasporic people, making a home in the new places often relies on holding onto aspects of this distant, mythic home, creating counternarratives ... while negotiating engagement with the dominant culture and language» [3, p. 6].

Furthermore, since «the languages of immigrant communities are nonetheless imaginatively associated with specific land bases ... if the people move, then the language also moves and changes, sometimes being nurtured and cultivated, and sometimes being let go or altered beyond recognition» [3, p. 7], it becomes evident

that language both reflects and constitutes the dynamics of displacement. Taken together, these perspectives suggest that migration does not merely dislocate individuals geographically but also reshapes the symbolic nexus of language, ethnicity, and cultural identity, with translation operating as both a means of adaptation and a reminder of persistent asymmetries of power.

Within the field of Translation Studies, such dynamics acquire particular resonance in the work of diasporic women translators, whose dual position as both cultural mediators and members of marginalized communities amplifies the gendered dimension of linguistic negotiation. As R. Fairus and A. Fauzi note, «women try to translate themselves into the men’s language and immigrants also struggle to translate their past experiences into the present time ... marginalized groups use translation as a tool to include themselves in dominant groups’ culture and language» [4, p. 277]. This observation highlights how translation, far from being a neutral linguistic activity, becomes a site where women in diaspora articulate their agency, resist cultural erasure, and inscribe alternative narratives of belonging. In this sense, the contribution of women translators from the Ukrainian diaspora demonstrates how gendered experiences of displacement intersect with the politics of language, positioning translation as both a practice of survival and a mode of cultural innovation.

Despite the growing scholarly interest in the intersections of migration, gender, and translation, the figures and translation contributions of many women translators from the Ukrainian diaspora remain largely unexamined. At present, there exist only a few Translation Studies articles, devoted to the Ukrainian diasporic translators. Among them is work of N. Rudnytska [5], who examines literary translations by representatives of the Ukrainian diaspora in Brazil since WWII, providing valuable insights into the cultural role of translation in a specific migratory context. Similarly, M. Vardanian [6] addresses the issue of translating children’s books from the Ukrainian diaspora, thereby drawing atten-

tion to an understudied field where questions of language, identity, and cultural transmission intersect.

These pioneering studies, though limited in number, underscore the urgent need for a more systematic scholarly engagement with the contributions of Ukrainian diasporic translators, whose work has often been marginalized within both national literary histories and the broader field of Translation Studies, resulting in a significant gap in the critical understanding of how diasporic women have mediated the Ukrainian culture for international audiences. This absence not only obscures the diversity of translational strategies employed by these women but also limits our grasp of the ways in which gendered experiences of displacement inform their approach to the language and cultural transfer.

The purpose of this article is to analyze the figure of the translator Myrosia Stefaniuk and her translatorial output through the prism of dominant features of her translational style. By focusing on M. Stefaniuk's contributions, we aim to shed light on the creative strategies employed by a representative of the Ukrainian diaspora, thereby addressing the broader lacuna concerning the role of women translators in shaping the reception of Ukrainian literature abroad.

Results and discussion. Myrosia Stefaniuk is widely recognized as a leading figure in the Ukrainian diasporic school of translation. Her work in promoting the Ukrainian poetry among the English-speaking audiences spans over four decades, encompassing both creative and scholarly endeavors. This study offers a comprehensive portrait of M. Stefaniuk, whose contributions extend beyond translation to include civic, literary, and educational engagement. Particular attention is given to her translational treatment of ethnosymbolism in the Ukrainian poetry.

Diasporic men and women engage with cultural values and maintain connections to the homeland in distinct ways, thereby supporting community activities through diverse roles [7, p. 271]. Among women translators, a notable trend is the simultaneous enactment of multiple social functions, as cultural mediators, educators, and community activists. M. Stefaniuk exemplifies this multidimensional role, combining her work as a lecturer in political geography, a researcher of the Ukrainian immigration in Michigan, and a creative practitioner in poetry and translation. This pattern reflects a

broader phenomenon: many Ukrainian diasporic women, navigating between cultures, preserve their national identity while transmitting symbolic meanings, including archetypes and ethnocultural motifs – into new linguistic and cultural contexts.

Personal interview with M. Stefaniuk has provided insights into her private life and generational experiences. With her consent, this information is presented here for the first time.

Born in Zhydachiv, Ukraine, in 1943, M. Stefaniuk left Ukraine at the age of one. Her family initially resided in a displaced persons camp near Landeck, Austria, before settling in the United States, first in New York, then in Detroit. Immersed in the Ukrainian community, she actively participated in «the Plast», «the Ridna Shkola» (Ukrainian Saturday School), a dance ensemble, a choir, and a literary group. M. Stefaniuk earned a bachelor's degree in literature and geology, followed by a master's degree in political geography, focusing on Ukrainian immigration in Michigan. She taught at Wayne State University, contributed to the Ukrainian Saturday School, and participated extensively in the community and cultural initiatives, «including teaching rhetoric to children and adults» [8, p. 854].

During the 1960s and 1970s, amid the arrests of Ukrainian dissidents, M. Stefaniuk engaged actively in the human rights movement. She joined the Committee in Defense of the Persecuted in Ukraine (Detroit), established in 1972 by educator and activist Vira Andrushkiv.

In 1976, she co-founded the Committee for the Helsinki Guarantees for Ukraine in Washington (9, p. 319). She represented the Smoloskyp publishing house at international events, including the UN World Conference in Copenhagen, serving as translator for Nina Strokata-Karavanska, preparing press releases, and translating the Ukrainian poetry and prose for human rights forums.

M. Stefaniuk translated from Ukrainian into English the poetry of Mykola Horbal, Mykola Vorobiov, Vasyl Holoborodko, Ivan Malkovych, Natalka Bilotserkivets, Raisa Lysyha, Tadei Karabovych, among others, published in collections and anthologies including «Wild Dog Rose Moon» [10], «From Three Worlds» [11], «The White Chalk of Days» [12], «A Hundred Years of Youth» [8], «Shifting Borders» [13], and «Details of an Hourglass» [14]. Her work stands as an important bridge between Ukrain-

ian literary heritage and the English-speaking world. She is also author of the following books: «Ukrainians of Detroit» (1979) [15], «At the Edge of Mirror Lake» (1999) [16] and «Dibrova Diary» (2018) [17].

A few vivid examples of M. Stefaniuk translator style through the prism of ethnic and archetypal symbolism rendering based on Vasyl Holoborodko and Mykola Vorobiov poetry are worth examining. V. Holoborodko's poetry is deeply rooted in folk imagery, mythopoetic thinking, and archetypal symbolism, where nature is imbued with sacred meaning and ordinary objects are transformed into cultural signs. M. Stefaniuk, in her English versions, faces the challenging task of transmitting this culturally saturated symbolism into a linguistic environment that lacks the same ethnopoetic resonance.

Let's analyze the first example, «На прощання подарую співучого листка».

На прощання подарую співучого листка
А ти думай що то пташка
Яка живе на самому вершечку дерева
І прив'яжи до бильця за ніжку ниточкою
щоб співав тобі перед сном і не втік
Крихтами його не годуй
але я навчу тебе його відв'язати
коли він співати перестане [18, p. 233]

Going, I leave you a singing leaf
pretend its a bird
who lives in a tree top
tie it to stalk with thread
so it cant escape but sings you to sleep
I caught it for you
dont feed it crumbs
I'll teach you to untie it
when it stops singing [8, p. 470].

In the poem “На прощання подарую співучого листка” [“Going, I leave you a singing leaf”], V. Holoborodko creates a delicate symbolic gesture, where the “singing leaf” becomes an archetypal gift of farewell. The leaf here functions not merely as a fragment of nature but as a stand-in for the bird, the traditional Slavic symbol of soul, freedom, and continuity of life. M. Stefaniuk renders this image as “a singing leaf / pretend it's a bird”. While the lexical choice is faithful, the conditional “pretend” somewhat diminishes the mystical aura of metamorphosis present in the Ukrainian text. In the

original, the poetic voice suggests an immediate equivalence – *думай що то пташка* – which invokes a childlike faith in the magical transfiguration of the matter. The translator, however, mediates the process through the pragmatic act of pretending, which aligns the image more closely with the Western rationalist modes of perception.

The subsequent lines – “*І прив'яжи до бильця за ніжку ниточкою / щоб співав тобі перед сном і не втік*” – carry the folk undertones of taming wild nature for the sake of intimacy and protection. M. Stefaniuk translates them in the following way: “*tie it to stalk with thread / so it can't escape but sings you to sleep.*” The lexical register here preserves the domestic tenderness but simultaneously introduces a pragmatic logic – control and utility – that subtly shifts the tone. What in V. Holoborodko is a magical folk ritual resembles, in English, an act of pragmatic domestication.

На розі тієї вулиці
виросло дерево року
і вкрилося листям годин
всі чекали щоб прилетіла пташка
і звила на тому дереві гніздо
Всі чекали аби переконатися
що це дерево не мертве дерево
Але коли заходиш до годинникаря
поруч
то бачиш що всі годинники спинилися
і чутно як з циферблатів
сиплеться пісок годин
Тепер усі знали
то мертве дерево [18, p. 251]
On the corner of that street
Grew the tree of the year
And covered itself with leaves of hours
Everyone waited for a bird to come
And weave a nest up in that tree
Everyone waited to be convinced
That this was not a dead tree
But when you go to the clockmaker's shop
next door
And hear the sand of hours
Pour from their faces
Now everyone knows
That tree is dead [8, p. 470].

The second poem, “*На розі тієї вулиці виросло дерево року*” [“On the corner of that street / grew the tree of the year”], is one of

V. Holoborodko's archetypal visions. The "дерево року" functions as a cosmological metaphor, uniting the natural and temporal cycles, while the leaves of hours ("листя́м годин") resonate with the agricultural calendar symbolism deeply embedded in the Ukrainian culture. M. Stefaniuk renders this fragment with "the tree of the year / and covered itself with leaves of hours." This is a literal translation, yet in English the metaphor loses its ritualistic density. For a Ukrainian reader, the tree embodies a mythic axis mundi, a cultural archetype bridging together the earth and time. For an English-speaking reader, however, the imagery risks remaining an ornamental metaphor unless accompanied by the cultural context.

A particularly telling moment comes in the contrast between life and death. The Ukrainian text emphasizes collective anticipation of renewal: "Всі чекали аби переконатися / що це дерево не мертве дерево." Stefaniuk translates: "Everyone waited to be convinced / That this was not a dead tree." While accurate, the line misses the incantatory rhythm created by the repetition "не мертве дерево", which in Ukrainian echoes the ritual formulae of warding off misfortune. By compressing this rhythm, the English version renders the image more declarative, less incantatory.

The culmination of the poem – "і чутно як з циферблатів / сиплеться пісок годин" – invokes both folkloric and Christian eschatological imagery. The falling "sand of hours" functions as an apocalyptic sign, where time itself becomes material and finite. Stefaniuk translates: "And hear the sand of hours / Pour from their faces." The substitution of "faces" for "циферблати" shifts the image from a material cultural artifact (the clock face) into an anthropomorphic metaphor, which distances the reader from the ritual concreteness of the Ukrainian text.

It should be noted that M. Stefaniuk's translations of the poetry by V. Holoborodko negotiate between fidelity to literal imagery and adaptation to the Anglophone poetic norms. While her versions successfully communicate the surface-level metaphorical content, they frequently reduce the ritualistic, archetypal density that characterizes V. Holoborodko's ethnopoetics. The "singing leaf," the "tree of the year," and the "sand of hours" all carry layers of Ukrainian folk symbolism that resonate with mythic archetypes of life, time, and mortality. In translation, these archetypes are partially domesticated into

individual poetic tropes, thereby weakening their cultural anchorage but enhancing their accessibility to English-speaking readers.

Thus, M. Stefaniuk's translations exemplify the complex dynamics of diasporic mediation, where Ukrainian cultural symbols are reframed for another linguistic horizon. Her work demonstrates both the gains – clarity, accessibility –

and the inevitable losses – ritual resonance, archetypal depth – of rendering V. Holoborodko's ethnopoetic universe into English.

The third example is a poem by Mykola Vorobiov «На побаченні»:

Квітку купив на розі,
Де з корзиною ліс стоїть.
Прийшов на міст, глянув –
А міст підметений стоїть.

Не було куди поставити квітку;
Не було руки, не було нікого...
Я у воду її опустил
І доторкнувся до тіла річки [8, p.452].
I bought a flower on the corner
where the forest stands with a basket.
When I go to the bridge,
It looked clean-swept.

Nowhere to put the flower,
no hand, no one...
I dipped it in water
and touched the river's body [8, p. 452].

M. Vorobiov's poem «На побаченні» exemplifies his poetics of meditative simplicity, rooted in the Kyiv School's aesthetics. The Ukrainian original unfolds as a sequence of minimal gestures: buying a flower, approaching a bridge, dipping the flower into the river – each imbued with existential resonance. The imagery is spare yet charged: the flower as an emblem of offering, the bridge as a liminal threshold, the river as a living body.

In the English version by Myrosia Stefaniuk, the translator preserves the poem's minimalistic cadence, though certain cultural nuances shift. The Ukrainian «де з корзиною ліс стоїть» («where the forest stands with a basket») conveys a surrealist image that fuses nature with the marketplace. Rendered as "where the forest stands with a basket", the phrase retains strangeness, but risks sounding more literal than metaphorical in English.

Another subtle displacement occurs in «*A міст підметений стоїть*». In Ukrainian, *підметений* implies both cleanliness and ritual preparation (as if swept before a meeting or sacred act). Translated as “*It looked clean-swept*”, the nuance of ritual readiness is somewhat attenuated.

The final gesture, «*Я у воду її онустих / I доторкнувся до тіла річки*», merges human and natural bodies through the touch. The translation «*I dipped it in water / and touched the river's body*» successfully conveys this intimacy, though the Ukrainian verb *онустих* suggests a more deliberate, almost ritual immersion, which is softened in English.

Thus, M. Stefaniuk's translation captures the meditative clarity of M. Vorobiov's poem, but some ritualistic and surreal dimensions inherent in the Ukrainian text become domesticated. The poem's archetypal symbols: flower, bridge, river remain intact, yet their cultural depth shifts slightly in translation.

Conclusions. Future research could expand the contrastive study scope by examining poetic translations by M. Stefaniuk and other Ukrainian female diasporic translators.

The comparative readings of M. Stefaniuk's translations of V. Holoborodko and M. Vorobiov reveal a distinctive translatorial style that balances fidelity to the semantic core of the Ukrainian text with a tendency toward domestication in matters of cultural nuance. Her translations pre-

serve the linear clarity, minimalism, and imagistic precision characteristic of both poets, ensuring accessibility for the Anglophone reader.

Several stylistic features emerge consistently. First, M. Stefaniuk demonstrates a strong commitment to literal accuracy at the lexical and syntactic levels, often maintaining the original sequence of images and their pared-down structures. This strategy secures the “foreignness” of Ukrainian modernist poetics, while at times flattening culturally specific connotations. Second, her approach to cultural symbolism is one of cautious mediation: archetypal images such as the flower, bridge, and river are conveyed intact, yet their ritualistic or mythopoetic resonance is frequently softened in the English rendering. Third, M. Stefaniuk favors a minimalist, transparent diction that mirrors the poets' meditative tone, though this often entails the loss of subtle layers of ethnosymbolic meaning embedded in the Ukrainian text.

Taken together, these tendencies define M. Stefaniuk's translatorial signature as the one of restrained fidelity: she foregrounds the accessibility of Ukrainian poetry to global readership while sacrificing certain mythopoetic depths. Her output thus occupies an important mediating role, revealing the Ukrainian symbolic imagination to the Anglophone world, even as it inevitably reconfigures cultural archetypes into the more universalized, less context-bound forms.

Bibliography:

1. Levitt P., Jaworsky N. Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*. 2017. № 33. P. 129–156.
2. Yildiz, Y. Beyond the mother tongue: The postmonolingual condition. New York : Fordham University Press, 2012. 292 p.
3. Robinson H. Identity and Women's Linguistic Space-Making. Taylor & Francis. 2023. 158 p.
4. Fairus R., Fauzi A. The Role of Gender in the Process Translation. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*. 2017. № 4. P. 273–282.
5. Rudnytska N. Translations of Ukrainian diaspora in Brazil: nation-building, ideological context and activism. *Cadernos De Tradução*. 2022. № 42. P. 1–20.
6. Vardanian M. Translating children's books from the Ukrainian Diaspora as a way to carry out the Ukrainian educational ideal overseas. *UESIT*. № 2. P. 49–64.
7. Satzewich, V. The Ukrainian Diaspora. London and New York: Routledge, 2003. 271 p.
8. Сто років юності: Антологія української поезії ХХ ст. в англomовних перекладах / уклад. О. Лучук, М. Найдан. Львів : Літопис, 2000. 262 с.
9. Рух опору в Україні 1960–1990: Енциклопедичний довідник / гол.ред. О. Зінкевич. Київ : Смолоскип, 2010. 804 с.
10. Vorobyov M. Wild Dog Rose Moon / trans. from Ukrainian by Myrosia Stefaniuk. Toronto : Exile Editions Ltd, 1992. 101 p.
11. From Three Worlds. Writings from Ukraine / ed. Ed Hogan et al. Boston : Zephyr Press, 1996. 282 p.
12. The White Chalk of Days: The Contemporary Ukrainian Literature Series Anthology / ed. Mark Andryczyk. Boston : Academic Studies Press, 2017. 336 p.

13. *Shifting Borders. East European Poetries of the Eighties* / ed. Walter Cummins. London and Toronto : Associated University Press, 1993. 400 p.
14. Horbal M. *Details of an Hourglass: Poems from the Gulag* / trans. from Ukrainian by Myroslava Stefaniuk. Lost Horse Press, 2023. 172 p.
15. Myroslava Stefaniuk, Fred E. *Ukrainians of Detroit*. Hors Center for Urban Studies, Wayne State University, 1979. 113 p.
16. *At the Edge of Mirror Lake : A Women's Reader* by Susan Hayden, Carolyn Walker, Naomi L. Mountjoy Long and Myroslava Stefaniuk. Plain View Pr. 1999. 269 p.
17. Myroslava Stefaniuk *Dibrova Diary*. McNaughton & Gunn, 2018. 147 p.
18. Василь Голобородько *Поезії. Летюче віконце* Ex Libris Петра Кравченка 1970.

References:

1. Levitt, P., & Jaworsky, N. (2017). Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*, (33), 129–156.
2. Yildiz, Y. (2012). *Beyond the mother tongue: The postmonolingual condition*. New York: Fordham University Press.
3. Robinson, H. (2023). *Identity and women's linguistic space-making*. Taylor & Francis.
4. Fairus, R., & Fauzi, A. (2017). The role of gender in the process translation. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, (4), 273–282.
5. Rudnytska, N. (2022). Translations of Ukrainian diaspora in Brazil: Nation-building, ideological context and activism. *Cadernos De Tradução*, (42), 1–20.
6. Vardanian, M. (n.d.). Translating children's books from the Ukrainian Diaspora as a way to carry out the Ukrainian educational ideal overseas. *UESIT*, (2), 49–64.
7. Satzewich, V. (2003). *The Ukrainian diaspora*. London and New York: Routledge.
8. *Sto rokiv yunosti: Antolohiia ukrainskoi poezii XX st. v anhlomovnykh perekladakh* [One Hundred Years of Youth: Anthology of 20th Century Ukrainian Poetry in English Translation] / O. Luchuk, M. Naidan (Eds.). (2000). Lviv: Litopys. [in Ukrainian].
9. *Rukh oporu v Ukraini 1960–1990: Entsiklopedychnyi dovidnyk* [Resistance Movement in Ukraine 1960–1990: Encyclopedic Reference] / O. Zinkevych (Ed.). (2010). Kyiv: Smoloskyp. [in Ukrainian]
10. Vorobyov, M. (1992). *Wild dog rose moon* (M. Stefaniuk, Trans.). Toronto: Exile Editions Ltd.
11. *From three worlds: Writings from Ukraine* / Ed. Hogan, E. et al. (1996). Boston: Zephyr Press.
12. *The white chalk of days: The Contemporary Ukrainian Literature Series Anthology* / M. Andryczyk (Ed.). (2017). Boston: Academic Studies Press.
13. *Shifting borders: East European poetries of the eighties* / W. Cummins (Ed.). (1993). London and Toronto: Associated University Press.
14. Horbal, M. (2023). *Details of an hourglass: Poems from the Gulag* (M. Stefaniuk, Trans.). Lost Horse Press.
15. Stefaniuk, M., & Fred, E. (1979). *Ukrainians of Detroit*. Hors Center for Urban Studies, Wayne State University.
16. Hayden, S., Walker, C., Mountjoy Long, N. L., & Stefaniuk, M. (1999). *At the edge of Mirror Lake: A women's reader*. Plain View Press.
17. Stefaniuk, M. (2018). *Dibrova diary*. McNaughton & Gunn.
18. Holoborodko, V. *Poezii* [Poems]. (1970). *Letyuche vikontse* Ex Libris Petra Kravchenka. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.08.2025

Стаття прийнята 10.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 811.161.2'367.623 :398.91]:81'28(477.7)
DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.27>

ПРИКМЕТНИКИ БЕЗВІДНОСНОЇ МІРИ ЯКОСТІ У СТЕПОВИХ ГОВОРАХ ПІВДЕННО-СХІДНОГО НАРІЧЧЯ

Сабліна Світлана Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0001-7040-6258

У статті наведено семантико-словотвірну таксономію виявів категорії безвідносної міри якості у говорах південно-східного наріччя. Проаналізовано специфіку діалектних прикметників безвідносної міри якості: деталізовано семантичну структуру прикметників недостатнього й надмірного ступенів вияву ознаки, моделі їх творення й засоби вираження, визначена продуктивність способів діалектного словотворення. Джерельною базою слугували регіональні діалектні словники В. Чабаненка, А. Москаленка, О. Бондаря, до аналізу залучено близько ста форм прикметників безвідносної міри якості, як і інші форми діалектних прикметників, для ідентифікації яких використано методи словотвірного моделювання, описовий, компонентного аналізу.

З'ясовано, що в обстеженому діалектному матеріалі трапляється винятково синтетична форма недостатнього ступеня якості, яка утворюється від вихідної прикметникової форми за допомогою суфікса -уват(-юват) та ідентифікується за двома семантико-словотвірними типами: подібності й градуальності ознаки, що пояснюється модифікаційним і мутаційним значенням вказаного суфікса. Прикметників градуального щодо ознаки семантико-словотвірного типу зафіксовано найбільше, що свідчить про пріоритетність використання цього словотвірного засобу для фіксації недостатнього ступеня вияву ознаки в розмовно-діалектному мовленні степової зони. Попри те, що в говорах південно-східного наріччя паритетно представлено як мутаційне, так і модифікаційне значення суфікса -уват(-юват), маркерного для вираження безвідносної міри якості прикметників, матеріал схиляє до висновків про те, що цей суфікс все ж ідентифікувальний у степових говорах на позначення слабого ступеня вияву ознаки.

На відміну від літературної форми мови, де більша сукупність засобів формує словотвірну категорію надмірного ступеня вияву ознаки, в аналізованих говорах, як фіксують обстежені словники, навпаки, є небагато фіксацій надмірної інтенсивності ознаки, а типовими при утворенні прикметників із семантикою надмірності є суфікси -юч-, -юц- та префікси з-, за-. Отже, в аналізованих говорах словниками зафіксовано децю обмежену лексико-словотвірну парадигму для вияву надмірної інтенсивності.

Ключові слова: прикметник, категорія безвідносної міри якості, недостатній ступінь, надмірний ступінь, степові говори говорах південно-східного наріччя.

Sablina Svitlana. Adjectives of Non-Relative Degree of Quality in the Steppe Dialects of the South-Eastern Dialect Group

The article presents a semantic-derivational taxonomy of the manifestations of the category of non-relative degree of quality in the dialects of the south-eastern dialectal group. The study analyzes the specificity of dialectal adjectives of non-relative degree of quality: it details the semantic structure of adjectives denoting insufficient and excessive degrees of quality manifestation, the models of their formation and the means of expression, and determines the productivity of dialectal word-formation methods. The source base consists of regional dialect dictionaries compiled by V. Chabanenko, A. Moskalenko, and O. Bondar; about one hundred forms of adjectives of non-relative degree of quality were analyzed, along with other dialectal adjective forms, whose identification employed word-formation modeling, descriptive, and component analysis methods.

It has been established that in the examined dialectal material only synthetic forms of insufficient degree of quality occur, which are derived from the basic adjective form by means of the suffix -уват(-юват) and

are identified according to two semantic-derivational types: similarity and graduality of the feature. This is explained by the modificational and mutational meaning of the given suffix. The largest number of adjectives belong to the graduality semantic-derivational type, which testifies to the priority of using this word-formation device to express insufficient manifestation of a quality in the colloquial-dialectal speech of the steppe zone. Although in the dialects of the south-eastern group both the mutational and modificational meanings of the suffix *-yvam(-юvam)*—a marker for expressing non-relative degree of quality in adjectives—are represented equally, the material suggests that this suffix is in fact identificational in steppe dialects for denoting a weak degree of quality manifestation.

In contrast to the standard language, where a larger set of devices forms the derivational category of excessive degree of quality manifestation, in the analyzed dialects, as recorded in the surveyed dictionaries, there are comparatively few attestations of excessive intensity of quality. The typical means of forming adjectives with excessive semantics are the suffixes *-юч-, -юу-* and the prefixes *з-, за-*. Thus, in the analyzed dialects, the dictionaries register a somewhat limited lexico-derivational paradigm for the expression of excessive intensity.

Key words: adjective, category of non-relative degree of quality, insufficient degree, excessive degree, steppe dialects of the south-eastern dialect group.

Вступ. Прикметник - унікальна частина мови, якій найбільш властива ідентифікація ступеня вияву ознаки й суб'єктивної оцінки, термінована категорією безвідносної міри якості, з огляду на його лексико-словотвірне значення й стилістичну специфіку вживання. Градуальність ознаки, вербалізована словотвірними категоріями недостатнього й надмірного ступеня вияву ознаки, належить до маркерних частиномовних характеристик прикметника попри те, що уналежнена лінгвістами до його периферійних граматичних зон: "Механізм дії словотвірних категорій прикметника та прислівника зумовлює розмежування двох граматичних зон: центральної (категорія ступенів порівняння) і периферійної (категорія безвідносної міри якості й категорія суб'єктивної оцінки)" [5, с. 71]. Це при тому, що "Відображення засобами мови міри ознаки, вираженої граматичними формами, формує план змісту семантико-граматичних категорій прикметника" [8, с. 311]. Різномасштабний аналіз категорії безвідносної міри якості розглядається у низці наукових праць, що створює підґрунтя для висновків і узагальнень і водночас виявляє низку нерозв'язаних проблем та актуалізує подальші дослідження на мовному матеріалі літературного й діалектного рівнів.

Аналіз словотвірної категорії безвідносної міри якості прикметника зводиться до окремих аспектів її ідентифікації та опису на матеріалі української мови:

- категорійний статус абсолютного, недостатнього й надмірного ступенів якості прикметників [2, с. 110,];

- таксономія й специфіка словотвірних засобів вияву недостатнього й надмірного ступенів якості прикметників у діяхронії й синхронії [6, 8, 10];

- специфіка модифікації неповноти, надмірності й суб'єктивної оцінки якості на різномасштабному українськомовному матеріалі [7];

- парадигматика категорії безвідносної міри ознаки в українській мові [11];

- зіставний аналіз семантики й формальної структури категорії безвідносної міри ознаки в слов'янських і германських мовах [4] та інші питання.

Попри різномасштабні дослідження проблеми вияву прикметниками градуальності ознаки, ця словотвірна категорія потребує подальшого опису з огляду на актуальність аналізу оказіональних чи типових особливостей недостатнього й надмірного ступенів вияву ознаки, що дозволить доповнити й деталізувати наявні положення української граматики [3, с. 276-279]. Особливий інтерес становлять, безсумнівно, оказіональні представлення кількісної градації ознаки, виявлені як у сфері авторської неології, так і в розмовно-діалектній сфері. Тому **метою статті** є семантико-словотвірна таксономія виявів категорії безвідносної міри якості у степових говорах південно-східного наріччя.

Джерельною базою слугували регіональні діалектні словники В. Чабаненка, А. Москаленка, О. Бондаря. До аналізу залучено близько ста форм прикметників безвідносної міри якості, як і інші форми діалектних прикметників, для ідентифікації яких використано методи словотвірного моделювання, описовий, компонентного аналізу, зіставний.

Результати. Основоположною вважати- мемо тезу про те, що “Якісні прикметники української мови мають властивість передавати ознаку, яка виявляється неоднаковою мірою. Унаслідок цього в мові виокремилася категорія кількісної градації ознаки (або безвідносної міри якості), в основу якої покладено протиставлення кількісних виявів ознаки (надмірного або недостатнього) нормальному (помірному) ступеню” [10, с. 144].

1. Недостатній ступінь вияву ознаки у говорах південно-східного наріччя. Категорія недостатнього ступеня вияву ознаки вказує на невелику порівняно зі звичайною мірою якості, тобто на ознаку, що виявлена в предметі не повністю [3, с. 277]. В обстеженому діалектному матеріалі трапляється винятково синтетична форма недостатнього ступеня якості, яка утворюється від вихідної прикметникової форми за допомогою суфікса -уват(-юват). Прикметникових одиниць із суфіксом -уват в матеріалах обстежених словників понад 90 одиниць. За своїми ужитковостилістичними особливостями вони тяжіють до просторіччя: *У Пилипа увесь рід воровкуватий* [13, с. 197]; *Там отака бузинувата балка, що тільки в ній зайцям та лисицям і жити або злодіям* [13, с. 110]; *Валькуватого чоловіка по походці знають* [13, с. 127]; *Вона, ця балка, якась-то вилкувата: починається двома ріками, а далі йде одним прямим жолобом* [13, с. 154]; *Який же той острів, піскуватий чи кам'янистий? – Ні, він кучугурний* [14, с. 238]; *Яблука ще не поспіли, ще тільки-тільки розовуватими стали* [16, с. 32]; *Сам мій будущий тесть дуже гарний чоловік: добрячий, веселий і на приказки таруватий* [16, с. 121].

Якщо враховувати специфіку семантичного групування діалектних прикметників на -уват, то можна виділити два семантико-словотвірні типи:

– схожий подібний на щось, когось: *вовкулакуватий* ‘схожий на вовкулаку, похмурий, відлюдкуватий’ [13, с. 188], *бугайкуватий* ‘схожий на бугая’ [13, с. 109], *книшуватий* ‘книшоподібний’ [14, с. 180], *колодуватий* ‘такий, що має вигляд колоди; неотесаний’ [14, с. 193], *закиркуватий* ‘такий, що подібно до куриці викрикує «кир»’ [14, с. 36], *ворочкуватий* ‘подібний до ворочка’ [9, с. 22];

– невелика порівняно зі звичайною мірою якості ознака, тобто така, що виявлена в предметі не повністю: *розовуватий* ‘рожевий’ [16, с. 32].

Таке групування цілком очевидне з огляду на те, що «Прикметникові суфікси -уват/-юват- поєднують модифікаційне («невеликий ступінь ознаки») і мутаційне («має ознаки того, що названо мотивувальним іменником») значення. Своєрідність цього суфікса полягає в тому, що він, приєднуючись до прикметникових основ, утворює похідні з різним значенням, наприклад: *малуватий*, *глибокуватий*. Це пояснюється тим, що значення похідного слова мотивується семантичним і формальним критеріями. Розходження в значеннях похідних зумовлене семантикою твірних основ» [12].

Утім прикметників другого (градуального щодо ознаки) семантико-словотвірного типу у діалектних словниках зафіксовано порівняно більше, а тому можна виокремити ще й підтипи:

– найбільша підгрупа прикметників з недостатнім виявом ознаки із суфіксом -уват(-юват) з модифікаційним значенням на позначення особливостей зовнішності чи характеру людини: *воровкуватий* ‘злодійкуватий’ [13, с. 197], *зазікуватий* ‘заїкуватий’ [14, с. 29], *здоровкуватий* ‘такий, що має добре здоров’я’ [14, с. 99], *кострикуватий* ‘причіпливий, задеркуватий’ [14, с. 205], *макулуватий* ‘неповороткий, вайлуватий’ [14, с. 270], *мурлакуватий* ‘мовчазний, із суворим обличчям’ [14, с. 296], *соплякуватий* ‘сопливий’ [16, с. 88], *форкуватий* ‘розумний, розсудливий’ [16, с. 186], *балгайкуватий* ‘ледачий’ [1, с. 17], *буцкуватий* ‘товстий, жирний, ситий’ [1, с. 33], *валькуватий* ‘неповороткий, вайлуватий, найчастіше про дитину’ [1, с. 35], *босякуватий* ‘такий, що босякує’ [13, с. 100], *кирдуватий* ‘кремезний’ [14, с. 166], *махлюватий* ‘шахраюватий’ [14, с. 276], *стрильбелькуватий* ‘худорлявий’ [16, с. 110], *таранкуватий* ‘рябий на обличчі від віспи’ [1, с. 187], *кременуватий* ‘кременистий’ [14, с. 214], *застаркуватий* ‘з ознаками раннього старіння(про людину, тварину, напої, квашені овочі або фрукти)’ [14, с. 74], *таруватий* ‘вдатний, здібний’ [16, с. 121], *жигуватий* ‘гострий на язик’ [13, с. 154], *кочуватий* ‘такий, що любить кочувати’ [14, с. 208], *хворякуватий* ‘хворовитий’

[16, с. 193], *буцкуватий* ‘товстий, жириний ситий’ [9, с. 19], *галатинуватий* ‘здоровий, високий, товстий’ [9, с. 27].

– підгрупа прикметників на позначення розміру, ваги, інших специфічних особливостей якоїсь реалії зазвичай з мутаційним і рідше – з модифікаційним значенням суфікса -уват(-юват): *казявкуватий* ‘скривлений, недорідний(про плід)’ [14, с. 139], *стелькуватий* ‘тонкий, стрункий’ [16, с. 105], *барашкуватий* ‘кучерявий’ [13, с. 64], *розтопирювачуватий* ‘розправлений, розширений у всі боки’ [16, с. 39], *бузинуватий* ‘такий, що заріс бузиною’ [13, с. 110], *гарнагуватий* ‘кривий, покручений’ [13, с. 222], *п’ятнуватий* ‘покритий плямами’ [14, с. 304], *горбуватий* ‘випуклий, зігнутий’ [13, с. 237], *діркуватий* ‘дірчастий’ [13, с. 278], *живичуватий* ‘смолистий’ [13, с. 315], *заділкуватий* ‘складний’ [14, с. 26], *залізнякаватий* ‘вогнетривний’ [14, с. 46], *заміркуватий* ‘недорідний(про злаки)’ [14, с. 54], *кам’януватий* ‘кам’янистий’ [14, с. 145], *карасюватий* ‘такий, у якому водиться багато карасів’ [14, с. 151], *кяхкуватий* ‘кремезний’ [14, с. 170], *кочуватий* ‘такий, що любить кочувати’ [14, с. 208], *кучургуватий* ‘кучугуристий’ [14, с. 238], *узлуватий* ‘взулуватий’ [16, с. 155].

Отже, у говорах південно-східного наріччя паритетно представлено як мутаційне, так і модифікаційне значення суфікса -уват(-юват), маркерного для вираження безвідносної міри якості прикметників, хоч зібраний матеріал схиляє до висновків про те, що цей суфікс все ж ідентифікувальний на позначення слабого ступеня вияву ознаки.

Синтетична форма недостатнього ступеня вияву ознаки утворюється також за допомогою суфікса -яв- і вважається менш продуктивним у сучасній українській мові [3, с. 277], та, як доводять наші спостереження, – і в обстеженому діалектному матеріалі, де зафіксовано близько десятка похідних із цим суфіксом: *Купила я у базарі хліба, та він якийсь глизяватий* [13, с. 233]; *Із глизявого хліба і сухарі пагані получаются* [13, с. 233]; *Яблука великі, тільки усі гниляві* [13, с. 237]; *грижавий* [13, с. 25]; *гужавий* [13, с. 250] (*Е то хлопец гужавий, міцнуватий. Вони усі, оті Ткаченки, гужаві* [13, с. 256]); *густавий* [13, с. 259].

Маловживаним засобом вираження недостатнього вияву ознаки вважаємо суфікс -аст-

з мутаційним значенням: *Не буду носити оці штани підлепчасті: у їх і присісти не можна* [15, с. 117]; *Бач, який у цієї яблуні стовп трубульчастий* [16, с. 111]; *Он моя жінка стоїть у цвітастому платку* [16, с. 202]; *Він сильно задирчастий як п’яний* [1, с. 79].

Суфікс -ист- з мутаційним значенням представлений у прикметниках неповного вияву ознаки одинично: *золистий* [9, с. 23], *смолистий* [9, с. 39]. Як спорадично представлені префіксальні й конфіксальні прикметники недостатнього ступеня вияву ознаки: *пробілуватий* [15, с. 281]; *продовгуватий* [15, с. 284]; *прожилуватий* [15, с. 284]; *прозеленкуватий* [15, с. 284]; *просинюватий* [15, с. 288]; *прицюцькуватий* [15, с. 279].

На відміну від південно-західного наріччя [8, с. 315], прикметники з префіксом по- як показником ступеня вияву ознаки в обстежених словниках не зафіксовані. Тим часом префікс за- у поєднанні з суфіксом -уват спорадично трапляється: *заважуватий* ‘неповороткий’ [14, с. 10]; *загустуватий* ‘густуватий’ [14, с. 24].

Аналітичні форми ідентифікації недостатнього ступеня вияву ознаки в обстежених діалектних словниках не зафіксовано, що, однак, не означає, що такі форми не властиві українському діалектному мовленню.

2. Надмірний ступінь вияву ознаки у говорах південно-східного наріччя.

Попри те, що словотвірну категорію надмірного ступеня вияву ознаки формує – порівняно зі значенням недостатнього ступеня вияву ознаки – більша і різноманітніша сукупність засобів, до того ж представлених різними морфемами (синтетичними й аналітичними, суфіксальними і префіксальними) [3, с. 278], в обстежених словниках, навпаки, віднайдено небагато фіксацій надмірної інтенсивності ознаки. Типово при утворенні прикметників із семантикою надмірної інтенсивності ознаки у діалектному мовленні уживаються суфікси:

–юч-, -ющ- представлені в прикметниках надмірного вияву ознаки куди більш помітно: *худючий* [16, с. 111], *вреднючий* [13, с. 204], *злючий* [13, с. 180], *вреднющий* [13, с. 204], *пахнючий*: пахучий. *Ну ти й пахн’уший // хто тебе так напашив* [1, с. 148];

–суфікси надмірної ознаки -усіньк-, -есеньк-, -ен- та ад’єктивних утворень із суфіксами -анн-, -елезн- в аналізований гово-

рах не зафіксовано ні в реєстровій, ні в тлумачній частинах.

Тим часом прикметникові префікси, спеціалізовані на вираженні високого вияву інтенсивності ознаки, передають «градаційне розмежування в межах інтенсивності» [3, с. 278]. У словниках зафіксовано порівняно більше прикладів цього типу вияву інтенсивності, всього віднайдено близько двох десятків випадків префіксального способу творення прикметників надмірного ступеня вияву ознаки. Найбільш уживані префікси *з-*, *за-*: *заважуватий* ‘неповороткий’ [14, с. 10], *завидькуватий* ‘заздрий’ [14, с. 13], *загустуватий* ‘густуватий’. Тісто вийшло трохи за густувате [14, с. 24], *заділкуватий* ‘складний’. Ця робота дуже заділкувата: тут за день нічого не зробиш, а треба добрих три дні возиться коло неї [14, с. 26], *зазікуватий* ‘заїкуватий’ [14, с. 29], *закиркуватий* ‘такий, що подібно до куриці викрикує «кир»’. Наш народ якийсь чудний, *задиркуватий* [14, с. 36], *заміркуватий* ‘недорідний (про злаки)’ [14, с. 54], *застаркуватий* ‘з ознаками раннього старіння (про людину, тварину, напої, квашені овочі або фрукти)’. Квас уже застаркуватий, а ти його дудлиш [14, с. 74].

Отже, в аналізованих говорах словниками зафіксовано дещо обмежену лексико-словотвірну парадигму для вияву надмірної інтенсивності ознаки, що не означає, що в розмовному мовленні уживаються тільки такі форми. Виявлений факт свідчить лише про те, що кодифікований словниками діалектний матеріал уживається, але не є одиничними фактами вияву інтенсивності ознаки.

Висновки. Аналіз реєстрових, тлумачних та контекстуальних частин регіональних діалектних словників степового говору щодо фіксації недостатнього й надмірного ступенів вияву ознаки прикметників дозволяє констатувати той факт, що категорія недостатнього ступеня вияву ознаки представлена в говорах здебільшого синтетичною формою та утворюється від вихідної прикметникової форми за допомогою суфікса *-уват-* із модифікаційним значенням щодо особливостей зовнішності чи характеру людини і мутаційним значенням на позначення специфіки реалій. Тим часом лексико-словотвірна парадигма для вияву надмірної інтенсивності ознаки в степових говорах досить обмежена на відміну від форм літературної мови, представлених у граматиці.

Література:

1. Бондар О.І. Словник українських говорів Одещини. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. 2010. 658 с.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови : підручник. Київ: Академія, 2004. 335 с.
3. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. За ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
4. Дорошенко Л.О. Категорія безвідносної міри ознаки в слов'янських і германських мовах : семантика, структура форм : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Донецьк, 2005. 20 с.
5. Костусяк Н.М. Словотвірні категорії в граматичній системі української мови. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова* 2012. Вип. 9. С. 68–73.
6. Коца Р.О. Формування префіксальної та конфіксальної систем прикметника української мови (XI–XX ст.). Київ : Наукова думка. 2017. 280с.
7. Марчук Л.М. Категорія градації в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 32 с.
8. Митяй З.О. Семантико-функціональна специфіка префіксів прикметників на позначення ступеня вияву ознаки в сучасній українській мові. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1. С. 310–316.
9. Москаленко А.А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса: Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. 1958. 77с.
10. Нестеренко А.К. Особливості функціонування прикметників зі значенням кількісного вияву ознаки. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2013. Т. 21, вип. 19(2). С. 144–149.
11. Олійник С.Є. Парадигматика категорії безвідносної міри ознаки в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2001. 20 с.
12. Сидоренко Л. Суфіксальна деривація ад'єктивів у технічній термінології [Електронний ресурс]. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1953>
13. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. Т.1. 324 с.

14. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. Т.2. 372 с.
15. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. Т. 3. 304 с.
16. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. Т. 4. 364 с.

References:

1. Bondar, O. I. (2010). *Slovyk ukrainskykh hovoriv Odeshchyny* [Dictionary of Ukrainian dialects of Odessa region]. Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova. 658 s. [in Ukrainian].
2. Horpynych, V. O. (2004). *Morfolohiia ukrainskoi movy* [Morphology of the Ukrainian language]. Kyiv: Akademiia. 335 s. [in Ukrainian].
3. *Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia* [Grammar of the modern Ukrainian literary language. Morphology] Za red. K. H. Horodenskoï. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2017. 752 s. [in Ukrainian].
4. Doroshenko, L. O. (2005). *Katehoriia bezvidnosnoi myry oznaky v slovianskykh i hermanskykh movakh : semantyka, struktura form* [The category of the non-relative measure of a feature in Slavic and Germanic languages: semantics, structure of forms]. Donetsk. 20 s. [in Ukrainian].
5. Kostusiak, N. M. (2012). *Slovotvirni katehorii v hramatychnii systemi ukrainskoi movy* [Word-forming categories in the grammatical system of the Ukrainian language]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova*, 9, 68–73. [in Ukrainian].
6. Kotsa, R. O. (2017). *Formuvannia prefiksanoi ta konfiksanoi system prykmetnyka ukrainskoi movy (XI–XX c.)* [Formation of prefixal and confixal adjective systems in the Ukrainian language (XI–XX c.)]. Kyiv : Naukova dumka. 280 s. [in Ukrainian].
7. Marchuk, L. M. (2005). *Katehoriia hradatsii v suchasni ukrainskii literaturnii movi* [Gradation category in modern Ukrainian literary language]. 32 s. [in Ukrainian].
8. Mytiai, Z. O. (2012). *Semantyko-funktsionalna spetsyfika prefiksiv prykmetnykiv na poznachennia stupenia vyjavu oznaky v suchasni ukrainskii movi* [Semantic and functional specificity console adjectives degree of manifestation sigl Language in the modern Ukrainian]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 1, 310–316. [in Ukrainian].
9. Moskalenko, A. A. (1958). *Slovyk dialektyzmiv ukrainskykh hovirok Odeskoi oblasti* [Dictionary of dialectisms of Ukrainian dialects of Odessa region]. Odesa. 77 s. [in Ukrainian].
10. Nesterenko, A. K. (2013). *Osoblyvosti funktsionuvannia prykmetnykiv zi znachenniam kilkisnoho vyjavu oznaky* [Features of the functioning of adjectives with the meaning of quantitative expression of a feature]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*, 21, 144–149. [in Ukrainian].
11. Oliinyk, S. Y. (2001). *Paradyhmatyka katehorii bezvidnosnoi myry oznaky v ukrainskii movi* [Paradigmatics of the category of non-relative measure of a feature in the Ukrainian language]. Dnipropetrovsk. 20 s. [in Ukrainian].
12. Sydorenko, L. *Sufiksai deryvatsiia adiektiviv u tekhnichnii terminolohii* [Suffix derivation of adjectives in technical terminology]. *Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky*. [in Ukrainian].
13. Chabanenko, V. A. (1992). *Slovyk hovirok Nyzhnoi Naddniprianshchyny* [Dictionary of dialects of the Lower Dnieper region] : 4 t. Zaporizhzhia, V.1. 324 s. [in Ukrainian].
14. Chabanenko, V. A. (1992). *Slovyk hovirok Nyzhnoi Naddniprianshchyny* [Dictionary of dialects of the Lower Dnieper region] : 4 t. Zaporizhzhia, V.2. 372 s. [in Ukrainian].
15. Chabanenko, V. A. (1992). *Slovyk hovirok Nyzhnoi Naddniprianshchyny* [Dictionary of dialects of the Lower Dnieper region] : 4 t. Zaporizhzhia, V. 3. 304 s. [in Ukrainian].
16. Chabanenko, V. A. (1992). *Slovyk hovirok Nyzhnoi Naddniprianshchyny* [Dictionary of dialects of the Lower Dnieper region]: 4 t. Zaporizhzhia, V. 4. 364 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.08.2025

Стаття прийнята 30.08.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ *BEAUTY* В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Савранчук Ірина Петрівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
ORCID ID: 0000-0001-6191-2298

Тхор Неоніла Максимівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
ORCID ID: 0000-0003-4306-4242

Статтю присвячено комплексному дослідженню концепту BEAUTY в англійській мові з позицій когнітивної лінгвістики та культурно-ціннісного аналізу. У роботі окреслено теоретико-методологічні засади вивчення концептів як базових одиниць концептосфери, що акумулюють знання, досвід і цінності людства. Особливу увагу приділено багатовимірності концепту BEAUTY, яка виявляється у поєднанні універсальних і культурно специфічних характеристик, що віддзеркалюють як усталені філософсько-естетичні традиції, так і динамічні соціокультурні практики сучасності. На матеріалі лексикографічних джерел та мовного вжитку визначено основні лексико-семантичні поля, що беруть участь у його вербалізації: естетичне, фізіологічно-антропологічне, природне, морально-духовне, артефактне й емоційно-оцінне. Естетичне поле формує ядро концепту, фокусуючись на зовнішній привабливості людини, тоді як інші поля розширюють його семантичні межі та забезпечують зв'язок з культурою, мораллю, мистецтвом і почуттєвим досвідом. Досліджено метафоричні моделі, серед яких провідними є КРАСА ЯК СВІТЛО, КРАСА ЯК КВІТКА, КРАСА ЯК СКАРБ, КРАСА ЯК СИЛА, КРАСА ЯК МОЛОДІСТЬ та КРАСА ЯК ГАРМОНІЯ ДУХУ. З'ясовано, що вони відображають універсальні когнітивні асоціації, з одного боку, і репрезентують специфічні культурні маркери англосмовної спільноти – з іншого, слугуючи засобом відображення аксіологічних ідеалів суспільства. Розглянуто також оцінні моделі, які віддзеркалюють індивідуальне й колективне сприйняття краси, поєднуючи позитивні характеристики (stunning, marvelous, breathtaking) і негативні (plain, ugly, hideous), що визначають межі соціально прийнятного. Установлено, що концепт BEAUTY виконує інтегративну функцію, поєднуючи фізичний, емоційний, духовний і соціокультурний виміри, та постає важливим маркером аксіологічних орієнтирів англосмовної картини світу, водночас відкриваючи перспективи для міжкультурних і перекладознавчих досліджень.

Ключові слова: концепт, когнітивна лінгвістика, BEAUTY, лексико-семантичні поля, метафоричні моделі, оцінні моделі, англосмовна картина світу.

Savranchuk Iryna, Tkhor Neonila. Representation of the Concept BEAUTY in the English Language

The article is devoted to a comprehensive study of the concept BEAUTY in the English language from the standpoint of cognitive linguistics and cultural-value analysis. The paper outlines the theoretical and methodological foundations of studying concepts as basic units of the conceptual sphere that accumulate knowledge, experience, and human values. Particular attention is paid to the multidimensional nature of the concept BEAUTY, which is revealed in the combination of universal and culturally specific characteristics reflecting both established philosophical and aesthetic traditions and the dynamic sociocultural practices

of modernity. Based on lexicographic sources and actual language usage, the main lexico-semantic fields involved in its verbalization are identified: aesthetic, physiological-anthropological, natural, moral-spiritual, artefactual, and emotional-evaluative. The aesthetic field forms the core of the concept, focusing on human external attractiveness, while the other fields expand its semantic boundaries and establish connections with culture, morality, art, and sensory experience. Metaphorical models are analyzed, among which the leading ones are BEAUTY AS LIGHT, BEAUTY AS A FLOWER, BEAUTY AS A TREASURE, BEAUTY AS POWER, BEAUTY AS YOUTH, and BEAUTY AS HARMONY OF THE SOUL. It has been found that they reflect universal cognitive associations on the one hand, and represent specific cultural markers of the English-speaking community on the other, serving as a means of representing the axiological ideals of society. Evaluative models are also considered, which reflect both individual and collective perceptions of beauty, combining positive characteristics (stunning, marvelous, breathtaking) and negative ones (plain, ugly, hideous), thus determining the boundaries of what is socially acceptable. It is concluded that the concept BEAUTY performs an integrative function, combining physical, emotional, spiritual, and sociocultural dimensions, and serves as an important marker of the axiological orientations of the English-speaking worldview, while also opening prospects for intercultural and translation studies.

Key words: concept, cognitive linguistics, BEAUTY, lexico-semantic fields, metaphorical models, evaluative models, English-language worldview.

Вступ. У сучасній лінгвістиці важливе місце займає вивчення концептів як базових одиниць концептосфери, що акумулюють знання, цінності та культурний досвід людства. Концепт *BEAUTY* належить до універсальних категорій, які віддавна привертала увагу не лише філософів та естетиків, а й мовознавців, оскільки саме через мову відбувається фіксація й трансляція уявлень про прекрасне. Ідеї краси мають давні культурні традиції й водночас постають у сучасному дискурсі як динамічні утворення, що відображають соціальні, гендерні, національні та міжкультурні особливості. У мові цей концепт реалізується через широкий спектр лексичних і фразеологічних одиниць, метафор, порівнянь, епітетів, що виявляють як універсальні, так і специфічні для англійської мовної картини світу риси.

Актуальність дослідження зумовлюється потребою осмислення того, яким чином у мовних засобах закріплюється ціннісний зміст концепту *BEAUTY*, як формується його семантична структура та які культурно-історичні уявлення репрезентовані в англійській мові. У глобалізованому світі, де англійська мова виконує роль міжнародної комунікації, особливого значення набуває аналіз цього концепту з огляду на міжкультурну взаємодію та перекладознавчі перспективи, адже адекватне відтворення уявлень про красу в іншій мовній системі передбачає глибоке розуміння їх когнітивних і культурних витоків.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі мовних засобів репрезентації концепту *BEAUTY* в англійській мові, з урахуванням його когнітивної структури, семантичного

наповнення та культурних маркерів. Для досягнення цієї мети передбачено розгляд змісту концепту з позицій сучасної когнітивної лінгвістики, визначення основних лексико-семантичних полів, що беруть участь у його вербалізації, дослідження метафоричних та оцінних моделей, які формують уявлення про красу в англійськомовному середовищі.

Результати. Теоретичне обґрунтування дослідження концепту *BEAUTY* в англійській мові ґрунтується на досягненнях когнітивної науки та сучасної лінгвістики. Концепти становлять фундаментальні одиниці мислення, які формуються у процесі індукції та категоризації й відображають структуру знань людини [1]. Це положення є вихідним у розумінні концепту *BEAUTY*, адже уявлення про красу вибудовуються шляхом узагальнення сенсорного досвіду та формування абстрактних категорій, що закріплюються в мовній системі.

У працях сучасних українських і зарубіжних дослідників наголошується на тому, що концепти змінюються в історичному вимірі, вбираючи в себе культурні й соціальні чинники. Аналіз концепту в історичній перспективі дозволяє простежити динаміку його семантичного наповнення та ціннісних характеристик [2]. Це надзвичайно важливо для концепту *BEAUTY*, оскільки уявлення про прекрасне не є статичними: вони формуються у різні епохи під впливом естетичних традицій і соціокультурних практик.

Подальший розвиток підходів до аналізу концептів демонструють дослідження лексико-семантичного рівня. Зокрема, аналізу-

ються мовні засоби репрезентації концепту *GENIUS*, підкреслюючи важливість вивчення лексичних одиниць як носіїв культурно-ціннісних смислів [3]. Цей підхід є релевантним і для концепту *BEAUTY*, адже саме лексика забезпечує найбільш безпосереднє втілення когнітивних категорій у мовному матеріалі.

Значний внесок у розвиток когнітивної лінгвістики зроблено у «The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics», де представлено широкий спектр теорій, які пояснюють зв'язок між мовою, мисленням і культурою [4]. У цьому контексті концепт *BEAUTY* може розглядатися як багатовимірне утворення, що втілює когнітивні моделі, метафоричні схеми та культурні сценарії, які відображають специфіку англomовної картини світу.

Особливу увагу дослідники приділяють культурним концептуалізаціям. Концепти завжди вкорінені у культурному середовищі, а їхня семантика залежить від цінностей та символів певної спільноти [5]. Це положення дозволяє трактувати концепт *BEAUTY* не лише як естетичну категорію, а й як культурний маркер, що фіксує соціальні норми й моделі поведінки. Дискусії навколо універсальності концептів знайшли відображення у праці Н. Еванса та С. Левінсона, які доводять, що уявлення про універсальні мовні та когнітивні структури значною мірою є міфом, оскільки емпіричні дані свідчать про значну варіативність у різних культурах [6]. Це означає, що концепт *BEAUTY* в англійській мові має бути проаналізований із врахуванням культурної специфіки, а не лише універсальних закономірностей.

На інтегративний характер концептів звертає увагу Р. Джекендорф, який розглядає мову як систему, що поєднує когнітивні, семантичні та граматичні аспекти [7]. У цьому сенсі концепт *BEAUTY* слід інтерпретувати як багатокомпонентне утворення, що включає сенсорні й емоційні складові, відображені у мовних структурах.

Сукупність зазначених підходів дозволяє розглядати концепт *BEAUTY* як складне багатовимірне утворення, що поєднує універсальні та культурно специфічні характеристики у мовній картині світу англomовної спільноти. Матеріалом аналізу слугували тлумачні лексикографічні джерела [8; 9; 10].

Концепт *BEAUTY* у сучасній англomовній картині світу має складну багатовимірну

структуру, яка виявляється через низку лексико-семантичних полів, що формують його змістове наповнення. Його вербалізація відбувається як на рівні прямого номінування, так і через широкі асоціативні ряди, що пов'язують красу з різними сферами людського буття, досвіду та культури. Центральним ядром концепту виступає естетичне поле, яке охоплює лексику, пов'язану з безпосереднім позначенням краси як зовнішньої привабливості. Це насамперед прикметники та іменники, що характеризують зовнішній вигляд людини: *beautiful, pretty, handsome, lovely, gorgeous, charming, graceful, elegant*. У цьому ж полі активно функціонують і лексеми з негативним значенням, такі як *ugly, unattractive, plain*, які утворюють бінарну опозицію та задають ціннісні орієнтири в межах категоризації. Таким чином, естетичне поле виконує функцію ядра концепту, з якого розгортаються інші смислові зони.

Важливим складником є фізіологічно-антропологічне поле, яке деталізує концепт *BEAUTY* через номінації тілесних характеристик людини. Сюди входять лексеми, що описують обличчя, очі, волосся, тіло, шкіру, усмішку, поставу. Прикметники *slim, tall, radiant, fair, glowing, delicate* конкретизують образ краси, фокусуючись на фізичних параметрах та сенсорних враженнях. Це поле формує відчуття матеріальної, відчутної, видимої краси, яка впливає на рецептивний досвід адресата.

Не менш важливим є природне поле, яке репрезентує красу у світі природи. Лексеми *landscape, flower, sunset, sea, mountain, rainbow, garden*, а також оцінні прикметники *picturesque, splendid, breathtaking, magnificent, sublime*, дозволяють проектувати концепт *BEAUTY* на природні явища. Тут краса постає як гармонія й велич, що перевищують людину та її творіння, формуючи ідею піднесеного та естетично довершеного.

Особливе місце займає морально-духовне поле, яке підкреслює нематеріальний, ціннісний вимір краси. Лексеми *kindness, purity, virtue, soul, harmony, truth* позначають красу як внутрішню якість людини, що проявляється в її духовності, чеснотах, моральній досконалості. Прикметники *noble, good, pure, divine* метафорично переносять властивості краси із зовнішньої сфери у внутрішню, зосереджуючись на категоріях добра, істини та

гармонії. Таким чином, BEAUTY стає синонімічним до духовного вдосконалення та моральної величі.

Окремо виділяється артефактне, або культурно-мистецьке поле, яке зосереджене на репрезентації краси в мистецтві та творчості. Лексеми *art, music, poetry, painting, architecture, masterpiece, aesthetic, artistic, creative, style, design* формують уявлення про красу як результат художнього досягнення світу. Тут BEAUTY розглядається як ідеал, втілений у витворах мистецтва, які символізують гармонію та досконалість, створюючи канони й культурні стандарти.

Нарешті, емоційно-оцінне поле забезпечує зв'язок концепту з реакцією суб'єкта на красу. Лексеми *admire, adore, enjoy, delight, wonder, fascination, a також прикметники splendid, marvelous, amazing, stunning* фіксують емоційне переживання зустрічі з прекрасним. У цьому полі домінує оцінність, яка робить BEAUTY не лише категорією пізнання, а й засобом емоційного впливу та комунікативної взаємодії. Саме тут формується прагматичний вимір концепту, що дозволяє йому виконувати функцію переконання, піднесення, естетичного задоволення.

Таким чином, концепт BEAUTY вербалізується через комплекс лексико-семантичних полів, які в сукупності забезпечують його багатовимірність і динамічність. Він охоплює як зовнішню привабливість і фізичну тілесність, так і природну гармонію, духовно-моральні цінності, мистецьке втілення та емоційно-оцінний вимір. Завдяки цьому BEAUTY постає універсальним культурним і когнітивним утворенням, що інтегрує фізичне, духовне та естетичне, відображаючи ціннісні орієнтири суспільства та його уявлення про досконалість.

Концепт BEAUTY в англомовному середовищі має не лише багатий лексико-семантичний спектр, а й розгалужену систему метафоричних і оцінних моделей, що формують культурне й когнітивне уявлення про красу. Саме метафоризація й оцінність дозволяють концепту виходити за межі безпосередньої зовнішньої привабливості, набуваючи універсальних культурних значень.

У сфері метафоричних моделей можна виокремити кілька домінантних. Передусім це модель КРАСА ЯК СВІТЛО. Вона ґрунтується на асоціації краси з сяйвом, чисто-

тою, ясністю. Лексеми *radiant beauty, shining eyes, glowing skin* демонструють символічний зв'язок краси з феноменом світла, яке завжди маркує щось життєдайне, божественне, сакральне. Інша поширена модель – КРАСА ЯК КВІТКА. Фрази *like a rose, blossoming beauty, flower of youth* відсилають до образів природи, зокрема рослинності, підкреслюючи тендітність, гармонійність та водночас минулість краси. Третя модель – КРАСА ЯК ЦІННІСТЬ АБО СКАРБ. Вислови *priceless beauty, a jewel, a treasure* передають ідею винятковості, недосяжності, рідкісності. Вона тісно пов'язана з ціннісними уявленнями суспільства, у якому краса сприймається як рідкісний дар або привілей. Поширеною є й модель КРАСА ЯК СИЛА, де краса трактується як вплив, що може керувати людьми чи обставинами: *beauty conquers, beauty as a weapon, irresistible charm*. У цьому випадку концепт набуває прагматичної сили й символізує владу через привабливість.

Оцінні моделі функціонують у тісному зв'язку з метафоричними. У позитивній оцінності домінують епітети й оцінні конструкції, що підкреслюють велич, унікальність та емоційний вплив краси: *stunning, breathtaking, marvelous, fabulous*. Ці лексеми не лише констатують факт краси, а й виражають ставлення мовця, що поєднує естетичне сприйняття з емоційною реакцією. У негативній оцінності актуалізується протилежна модель, у якій відсутність краси також оцінюється крізь призму культурних норм: *plain, unattractive, ugly, hideous*. У цих випадках спрацьовує механізм порівняння з очікуваним ідеалом.

Особливої уваги заслуговує соціокультурна специфіка оцінних моделей. В англомовному середовищі краса часто поєднується з категоріями молодості, здоров'я, життєвої енергії. Це формує модель КРАСА ЯК ІДЕАЛ МОЛОДОСТІ, де оцінка краси невіддільна від вікових характеристик: *eternal youth, youthful glow, ageless beauty*. Водночас в англомовній традиції простежується і модель КРАСА ЯК ГАРМОНІЯ ДУХУ, яка знімає протиставлення зовнішнього й внутрішнього: *inner beauty, beauty of the soul, true beauty lies within*. Тут оцінність переноситься з фізичної сфери у морально-духовну, що відповідає ідеалам гуманізму та християнської етики.

Таким чином, уявлення про концепт BEAUTY в англомовному середовищі формуються через поєднання метафоричних моделей, що відображають універсальні когнітивні асоціації (світло, квітка, скарб, сила, молодість, духовність), і оцінних моделей, які фіксують індивідуально-емоційне та соціокультурне сприйняття. Це забезпечує багатогранність концепту й дозволяє йому функціонувати одночасно у сфері естетичного, морального, соціального й прагматичного досвіду.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що концепт BEAUTY в англійській мові є багатовимірним і динамічним утворенням, яке інтегрує універсальні та культурно специфічні характеристики. Його семантична структура формується завдяки поєднанню кількох лексико-семантичних полів, серед яких центральне місце займає естетичне, пов'язане із зовнішньою привабливістю, тоді як фізіологічно-антропологічне, природне, морально-духовне, артефактне та емоційно-оцінне поля розширюють значення межі концепту й забезпечують його когнітивну та культурну багатогранність. Така багаторівнева організація демонструє, що краса у мовній картині світу англомовної спільноти розглядається не лише як фізичний феномен, але й як культурна цінність, моральний орієнтир та емоційно-естетичне переживання.

Аналіз метафоричних моделей показав, що в англомовному середовищі уявлення про красу проєктуються на такі універсальні

сфери, як світло, квітка, скарб, сила, молодість і духовність. Ці моделі формують когнітивний каркас концепту, дозволяючи виражати складні й багатогранні асоціації, а також пояснювати амбівалентність ставлення до краси, що може сприйматися як гармонія та натхнення або як джерело впливу й влади. Оцінні моделі, у свою чергу, відображають ціннісні орієнтири суспільства та забезпечують інтеграцію індивідуального й колективного досвіду. Позитивна оцінність акцентує велич і винятковість краси, тоді як негативна виявляє соціальні очікування та норми, визначаючи межі прийнятного.

Отримані результати свідчать про те, що концепт BEAUTY у сучасній англомовній картині світу постає як культурно маркований і водночас універсальний когнітивний феномен, що поєднує сенсорний, емоційний, моральний і соціокультурний виміри. Він виконує функцію інтеграції індивідуальних уявлень про прекрасне з колективними культурними моделями та виступає одним із ключових концептів, що визначають естетичні й аксіологічні орієнтири суспільства. Таким чином, вивчення концепту BEAUTY має важливе значення не лише для когнітивної та культурної лінгвістики, а й для перекладознавчих та міжкультурних студій, оскільки адекватне відтворення цього концепту в іншомовній комунікації передбачає урахування його багатовимірності, ціннісної насиченості та культурної специфіки.

Література:

1. Smith E. E. Concepts and induction. *Foundations of Cognitive Science* / M. Posner (ed.). Cambridge: CUP, 1989. P. 501–526.
2. Kolegaeva, I., Strochenko, L. Concept GENIUS in its historical perspective. *Scientific Journal of Polonia University*. 2020. № 38 (1). P. 50–55.
3. Strochenko L. Lexical means of representation of the concept GENIUS in the English language. *International research and practice conference "Modern philology: relevant issues and prospects of research": Conference proceedings*, October 20–21, 2017. Lublin: Baltija Publishing, 2017. P. 113–115.
4. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. Geeraerts D., Cuyckens H. (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2010. 1368 p.
5. Sharifian F. On cultural conceptualisations. *Journal of Cognition and Culture*. 2003. № 3. P. 187–207.
6. Evans N., Levinson St. The Myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*. 2009. № 32. P. 429–492. DOI: 10.1017/s0140525x0999094x
7. Jackendoff R. *Foundations of Language: Brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford: OUP, 2002. 485 p.
8. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 17.08.2025)
9. Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення: 17.08.2025)
10. Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 28.08.2025)

References:

1. Smith, E. E. (1989). Concepts and induction. In M. Posner (Ed.), *Foundations of cognitive science* (pp. 501–526). Cambridge: Cambridge University Press.
2. Kolegaeva, I., & Strochenko, L. (2020). Concept GENIUS in its historical perspective. *Scientific Journal of Polonia University*, 38(1), 50–55.
3. Strochenko, L. (2017, October 20–21). Lexical means of representation of the concept GENIUS in the English language. In *Modern philology: Relevant issues and prospects of research: Conference proceedings* (pp. 113–115). Lublin: Baltija Publishing.
4. Geeraerts, D., & Cuyckens, H. (Eds.). (2010). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
5. Sharifian, F. (2003). On cultural conceptualisations. *Journal of Cognition and Culture*, 3(3), 187–207.
6. Evans, N., & Levinson, S. (2009). The myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*, 32(5), 429–492. <https://doi.org/10.1017/s0140525x0999094x>
7. Jackendoff, R. (2002). *Foundations of language: Brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford: Oxford University Press.
8. Merriam-Webster. (n.d.). *Merriam-Webster online dictionary*. Retrieved August 17, 2025, from: <https://www.merriam-webster.com/>
9. Macmillan. (n.d.). *Macmillan online dictionary*. Retrieved August 17, 2025, from: <http://www.macmillandictionary.com/>
10. Oxford University Press. (n.d.). *Oxford online dictionary*. Retrieved August 28, 2025, from: <https://en.oxforddictionaries.com/>

Стаття надійшла до редакції 11.08.2025

Стаття прийнята 19.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

АНГЛОМОВНА БІЗНЕС-ТЕРМІНОЛОГІЯ: ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ

Селецька Ольга Олександрівна,

асистент кафедри «Філологія»

Одеського національного морського університету

ORCID ID: 0009-0006-3323-899X

Статтю присвячено комплексному аналізу англomовної бізнес-термінології у діяхронічному аспекті. Актуальність дослідження зумовлена провідною роллю англійської мови як міжнародної лінгва франка у сфері бізнес-комунікації, що робить її терміносистему важливим інструментом глобальної взаємодії. Метою статті є виявлення основних етапів становлення бізнес-лексики англійської мови, визначення способів формування та трансформації термінів у різні історичні періоди, а також окреслення сучасних тенденцій її розвитку. Дослідження базується на матеріалах тлумачних словників та спеціалізованих енциклопедій. Використано описовий метод, етимологічний аналіз, зіставний підхід. Розкрито, що в XVI–XVII століттях бізнес-лексики англійської мови формувалася переважно за рахунок запозичень із латини, французької та нідерландської мов (*cargo, tariff, finance, merchant, bank*). У XVIII столітті відбувається інституціоналізація фінансово-економічної термінології, з'являються поняття, пов'язані з банківською справою та біржовою діяльністю (*banknote, shareholder, insurance, stock*). XIX століття позначене індустріалізацією та розвитком виробничої лексики (*industry, management, productivity, marketing*). У XX столітті на перший план виходять аббревіація та стандартизація термінів (*GDP, WTO, IMF, CEO*), що відповідає потребам міжнародної економічної комунікації. Кінець XX – початок XXI століття характеризується появою термінів, пов'язаних із цифровою економікою та інноваційними бізнес-моделями (*e-commerce, startup, blockchain, cryptocurrency, fintech*). Визначено сучасні тенденції функціонування бізнес-термінології: глобалізація та інтернаціоналізація, активна інтеграція з термінами інформаційних технологій, динамічність оновлення, аббревіація та метафоричне переосмислення загальнонавжованої лексики. Зроблено висновок, що англomовна бізнес-термінологія є динамічною системою, яка швидко адаптується до соціально-економічних змін і слугує універсальним засобом міжнародної професійної комунікації.

Ключові слова: бізнес-термінологія, англійська мова, діяхронічний аспект, етимологія, запозичення, словотвір, аббревіація, семантичні трансформації.

Seletska Olha. English Business Terminology: A Diachronic Aspect

The article is devoted to a comprehensive analysis of English business terminology in a diachronic perspective. The relevance of the study is determined by the leading role of English as an international *lingua franca* in the field of business communication, which makes its terminological system an important tool of global interaction. The aim of the article is to identify the main stages in the development of English business vocabulary, to determine the ways of term formation and transformation in different historical periods, as well as to outline the current trends of its functioning. The research is based on materials from explanatory dictionaries and specialized encyclopedias. The methods used include the descriptive method, etymological analysis, and comparative approach. It has been revealed that in the 16th–17th centuries English business vocabulary was formed mainly through borrowings from Latin, French, and Dutch (*cargo, tariff, finance, merchant, bank*). In the 18th century, the institutionalization of financial and economic terminology took place, with the emergence of concepts related to banking and stock exchange activities (*banknote, shareholder, insurance, stock*). The 19th century was marked by industrialization and the development of production-related vocabulary (*industry, management, productivity, marketing*). In the 20th century, abbreviation and standardization of terms came to the fore (*GDP, WTO, IMF, CEO*), reflecting the needs of international economic communication. The late 20th – early 21st century is characterized by the emergence of terms related to the digital economy and innovative business models (*e-commerce, startup, blockchain, cryptocurrency, fintech*). It is concluded that English business terminology is a dynamic system, which adapts quickly to socio-economic changes and serves as a universal means of international professional communication.

cryptocurrency, fintech). The study identifies the main trends of modern business terminology functioning: globalization and internationalization, active integration with IT-related vocabulary, dynamic renewal, abbreviation, and metaphorical reinterpretation of common words. It is concluded that English business terminology is a dynamic system that quickly adapts to socio-economic changes and serves as a universal tool of international professional communication.

Key words: *business terminology, English language, diachronic aspect, etymology, borrowing, word formation, abbreviation, semantic transformations.*

Вступ. Сучасний етап розвитку глобалізованого суспільства характеризується активною інтеграцією економічних процесів, що зумовлює динамічне збагачення та трансформацію англійської бізнес-термінології. Англійська мова виконує функцію міжнародної лінгва франка у сфері бізнес-комунікації, тому саме її терміносистема відображає не лише зміни економічної реальності, а й культурно-історичні процеси [1]. Дослідження бізнес-термінології у діяхронічному аспекті дає можливість простежити етапи її становлення, виявити закономірності формування та адаптації термінів у різні історичні періоди, а також окреслити тенденції сучасного розвитку.

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибшого розуміння еволюції англійської бізнес-термінології, адже саме вона відображає процеси концептуалізації економічних явищ у свідомості суспільства та забезпечує ефективність професійної комунікації у міжнародному середовищі. У науковому плані таке дослідження сприяє уточненню понятійного апарату термінознавства та розширенню уявлень про динаміку мовних процесів у спеціалізованій лексиці.

Мета статті полягає у виявленні основних етапів розвитку англійської бізнес-термінології, аналізі способів її формування та трансформації у діяхронічному вимірі, а також у визначенні провідних тенденцій її сучасного функціонування. Матеріалом дослідження слугують тлумачні словники англійської мови та спеціалізовані енциклопедії [2; 3; 4; 5]. Методи дослідження включають описовий метод для інвентаризації термінів, етимологічний аналіз для з'ясування походження та шляхів запозичення, зіставний метод для виявлення еволюційних змін у значеннях та структурі термінів.

Результати. Еволюція англійської бізнес-термінології відбувалася поступово і віддзеркалювала зміни у світовій економіці, торгівлі та соціокультурному розвитку [6]. Її початковий етап датується XVI–XVII століттями,

коли внаслідок великих географічних відкриттів і розширення колоніальної торгівлі з'явилися перші сталі позначення економічних явищ. Саме тоді англійська мова засвоює низку запозичень із латини, французької та нідерландської мов, серед яких *cargo* (вантаж), *tariff* (тариф), *finance* (фінанси), *merchant* (купець), *bank* (банк). Ці терміни були безпосередньо пов'язані з морською торгівлею, товарообміном та податковими зобов'язаннями і стали основою формування первинного шару бізнес-лексики.

У XVIII столітті, коли в Англії активно розвивається банківська система та акціонерні компанії, англійська бізнес-термінологія збагачується словами, що позначають нові фінансово-економічні явища. Поширюються такі терміни, як *banknote* (банкнота), *shareholder* (акціонер), *insurance* (страхування), *stock* (акція). Їхня поява відображає становлення біржової торгівлі та розвиток комерційного права. У цей період економічна терміносистема почала відображати не лише обмін товарів, а й складніші форми фінансових відносин.

XIX століття стало добою промислової революції, що принесла значні новації у бізнес-лексику. Тоді виникають слова, які пов'язані з індустріалізацією та розвитком виробництва: *industry* (промисловість), *factory* (фабрика), *management* (управління), *productivity* (продуктивність), *marketing* (маркетинг). Бізнес-термінологія виходить за межі торговельно-фінансової сфери й охоплює поняття, що стосуються організації праці, виробничих процесів і розподілу ресурсів [6]. Наприклад, у цей період активно формується понятійний апарат менеджменту, що згодом перетворився на окрему наукову дисципліну.

У XX столітті, на тлі міжнародної інтеграції та становлення глобальної економіки, бізнес-лексика англійської мови значно розширюється. З'являються терміни *budgeting* (бюджетування), *outsourcing* (аутсорсинг), *merger* (злиття компаній), *franchising* (франчайзинг). У діловому дискурсі закріплюються

аббревіатури та скорочення, що стали універсальними для міжнародної економічної комунікації: *GDP* (gross domestic product – валовий внутрішній продукт), *WTO* (World Trade Organization – Світова організація торгівлі), *IMF* (International Monetary Fund – Міжнародний валютний фонд). Це був час, коли бізнес-термінологія остаточно набула статусу глобальної.

Кінець XX – початок XXI століття ознаменувалися переходом до цифрової економіки, що зумовило появу нових термінів, пов'язаних з інформаційними технологіями та інноваційними бізнес-моделями. У мову входять такі одиниці, як *e-commerce* (електронна комерція), *startup* (стартап), *blockchain* (блокчейн), *cryptocurrency* (криптовалюта), *fintech* (фінансові технології). Наприклад, термін *Bitcoin* став не лише позначенням конкретної криптовалюти, а й символом цілого напрямку розвитку фінансової сфери. Сучасна бізнес-лексика характеризується динамічністю, високим рівнем запозичень і тенденцією до універсалізації, коли англomовні терміни активно входять до інших мов, функціонуючи як міжнародні маркери ділового спілкування.

Отже, історія розвитку англomовної бізнес-термінології демонструє послідовний перехід від локальної торговельної лексики ранньої доби до багатошарової та гнучкої глобальної терміносистеми сучасності [6]. Її словниковий склад відображає ключові економічні й культурні зрушення, що супроводжували формування світового ринку, індустріалізацію, міжнародну інтеграцію та цифрову революцію. Приклади лексичних інновацій кожного етапу свідчать про те, що бізнес-термінологія не лише адаптується до нових умов, а й активно формує когнітивну картину економічної реальності.

Формування англomовної бізнес-термінології має тривалий і багатошаровий характер, що відображає розвиток економічних процесів, становлення торговельних і фінансових інституцій, а також глобалізацію світової економіки. У діахронічному вимірі можна простежити поступовий перехід від домінування зовнішніх запозичень до внутрішніх словотвірних механізмів, семантичних трансформацій і створення міжнародних аббревіатур, які стали невід'ємною частиною сучасної бізнес-комунікації [7].

На початкових етапах розвитку, у XVI–XVII століттях, вирішальну роль відігравали запозичення з латини, французької та нідерландської мов. Саме у цей період у мові закріпилися слова, що безпосередньо позначали предмети та явища морської торгівлі, податкової системи, банківської справи, зокрема *cargo*, *tariff*, *finance*, *bank*, *cheque*. Вони мали універсальний характер і були зрозумілими для представників різних торговельних середовищ, що забезпечувало їх швидку інтеграцію в англійську мову. У XVIII–XIX століттях процес запозичень триває, однак він уже більш вибіркового: у мову входять французькі слова *entrepreneur*, *bureau*, *balance*, а також німецькі *cartel*, *dumping*. Усі ці терміни пов'язані з розвитком банківської системи, біржової торгівлі та міжнародних економічних зв'язків.

Паралельно з процесом запозичень формуються внутрішні механізми творення бізнес-термінів. Значну роль у XVIII–XIX століттях відігравали словоскладання і афіксація [7]. Завдяки цим процесам у мові з'являються терміни *banknote*, *shareholder*, *stockholder*, *bookkeeping*, *globalization*, *privatization*, *productivity*, *investment*. Іншим поширеним способом було утворення нових слів шляхом переходу їх з однієї частини мови до іншої (конверсії), наприклад *market* як іменник і *to market* як дієслово, *trade* і *to trade*. Ці процеси демонструють прагнення до економії мовних ресурсів та адаптації наявної лексики до нових потреб.

XIX століття, доба промислової революції, характеризується активним поширенням складних термінів і композитів, які відображали реалії виробничих та управлінських процесів: *workforce*, *partnership*, *overproduction*. У цей час активно утворюються абстрактні поняття через афіксацію, наприклад *management*, *development*, *employment*. Зростання виробництва і розвиток менеджменту вимагали нових засобів номінації, тому у лексиці з'явилися позначення не лише предметів і явищ, а й організаційних процесів.

У XX столітті на перший план виходить аббревіація та створення скорочень, що зумовлено потребою в ефективній міжнародній комунікації. Саме тоді у мові з'являються такі скорочення, як *GDP* (*gross domestic product*), *WTO* (*World Trade Organization*),

IMF (International Monetary Fund), CEO (chief executive officer). Зазначені одиниці стали загальноновживаними у світовій економіці й не потребують перекладу в багатьох мовах, що свідчить про універсалізацію бізнес-термінології.

Окрему групу становлять семантичні трансформації, коли вже наявні слова набувають нових значень у бізнес-дискурсі. Так, *portfolio*, яке спершу позначало набір мистецьких робіт, стало терміном у фінансовій сфері на позначення пакета цінних паперів чи інвестицій. *Equity*, що раніше означало справедливість, у бізнес-контексті отримало значення частки у власності компанії. Такі приклади свідчать про здатність мови переосмислювати звичні слова й пристосовувати їх до нових реалій.

На рубежі XX–XXI століть бізнес-лексика активно поповнюється термінами, які виникають завдяки міждисциплінарному переносу понять з інформаційних технологій, а також під впливом процесів цифровізації та глобалізації. З'являються такі слова, як *startup*, *crowdfunding*, *blockchain*, *cryptocurrency*, *fintech*. Термін *Bitcoin* позначає не лише окрему криптовалюту, а й символізує новий напрям фінансових інновацій. Сучасні терміни зазвичай формуються шляхом словоскладання, скорочення чи калькування, що робить їх максимально зручними для міжнародного використання.

У діахронічній перспективі розвиток бізнес-термінології демонструє рух від зовнішнього до внутрішнього способу формування, від простих запозичень до активної внутрішньої деривації та семантичних зрушень. Якщо ранні етапи характеризувалися переважно засвоєнням чужомовної лексики, то пізніше відбувається розбудова власних словотворчих моделей, а сучасний етап визначається тенденцією до глобалізації й дигіталізації, що формує новий пласт міжнародної термінології, що підтверджує, що бізнес-лексика англійської мови є динамічною системою, яка не лише реагує на соціально-економічні зміни, а й сама впливає на формування когнітивної картини економічної реальності.

Сучасне функціонування англійської бізнес-термінології визначається низкою провідних тенденцій, які зумовлені глобалізаційними процесами, розвитком цифрових технологій та інтеграцією економіки у світо-

вому масштабі. Однією з ключових тенденцій є інтернаціоналізація термінології. Англійські бізнес-терміни широко запозичуються іншими мовами без перекладу або з мінімальною адаптацією, що забезпечує уніфікацію професійної комунікації у міжнародному бізнес-середовищі. Прикладами цього є такі слова, як *startup*, *outsourcing*, *blockchain*, *crowdfunding*, які однаково функціонують у більшості європейських мов.

Важливу роль відіграє процес дигіталізації бізнес-лексики. У сучасному дискурсі з'являється велика кількість термінів, пов'язаних із цифровою економікою, електронною комерцією, фінансовими технологіями та віртуальними активами. Такі номінації, як *e-commerce*, *fintech*, *cryptocurrency*, *digital marketing*, *cloud service*, демонструють тенденцію до тісного переплетення бізнес-лексики з термінами інформаційних технологій.

Ще однією тенденцією є динамічність та висока швидкість оновлення бізнес-термінології. Нові поняття виникають разом із появою інноваційних бізнес-моделей, а застарілі терміни швидко виходять з ужитку. Це пов'язано із глобальною конкуренцією та постійною трансформацією економічного середовища, яке потребує оперативного мовного відображення.

Сучасна бізнес-термінологія характеризується також широким використанням аббревіатур та скорочень, які забезпечують зручність і компактність ділового спілкування. Наприклад, такі одиниці, як *KPI (key performance indicator)*, *ROI (return on investment)*, *IPO (initial public offering)*, *CRM (customer relationship management)*, стали загальноновживаними у професійному середовищі та часто вживаються без розшифровки.

Спостерігається також чітка тенденція до метафоризації та семантичного переосмислення слів, що походять із загальної лексики, адже саме такі мовні механізми дозволяють максимально точно та образно відобразити нові економічні реалії. Метафоризація у бізнес-дискурсі виконує не лише номінативну, а й когнітивно-інтерпретаційну функцію: вона створює нові образи, які легко сприймаються та запам'ятовуються, сприяють швидкому поширенню термінів у професійному та масовому середовищі. Так, слово *unicorn*, яке традиційно означає міфічну істоту, у бізнес-сфері стало позначенням надзвичайно

успішних стартапів із капіталізацією понад 1 мільярд доларів. Такий перенос підкреслює рідкісність і винятковість подібних компаній, водночас наділяючи їх міфологізованим ореолом успіху [8].

Слово *bubble* у повсякденній лексиці означає «мильну бульбашку», однак у бізнесі воно використовується для позначення економічної «бульбашки», тобто ситуації штучного завищення вартості активів, яка неминуче завершується крахом. Такий образ наочно відтворює крихкість і швидкоплинність ринку в умовах фінансових спекуляцій. Інший приклад *angel*, що у звичайній мові означає «ангел», у бізнес-контексті набуло значення «інвестор, який підтримує стартап на початковій стадії розвитку». Це метафоричне переосмислення підкреслює роль інвестора як «рятувальника» чи «охоронця» бізнесу, що допомагає йому зростати на ранніх етапах [8].

До цього ряду можна віднести й інші одиниці, наприклад *shark* («акула»), що у бізнес-середовищі позначає агресивного інвестора або підприємця, який діє рішуче й безкомпромісно. Подібні метафоричні переноси сприяють емоційному забарвленню бізнес-лексики та роблять її більш експресивною, що відповідає сучасним тенденціям динамічного й конкурентного економічного середовища [8]. Таким чином, метафоризація та семантичне переосмислення виступають важливими механізмами розвитку англомовної бізнес-термінології, надаючи їй гнучкості, образності та здатності швидко адаптуватися до нових викликів.

Отже, провідними тенденціями сучасного функціонування англомовної бізнес-термінології є її глобалізація та універсалізація,

активна інтеграція з термінологією цифрових технологій, динамічність і постійне оновлення, прагнення до компактності та стандартизації, а також метафоричне переосмислення загальноживаних слів у нових економічних контекстах. Усі ці тенденції підтверджують здатність англомовної бізнес-лексики швидко реагувати на потреби суспільства та залишатися ефективним інструментом міжнародної професійної комунікації.

Висновки. Дослідження англомовної бізнес-термінології у діахронічному аспекті підтверджує її тісний зв'язок з економічною та культурно-історичною динамікою суспільства. Від перших запозичень доби великих географічних відкриттів і становлення морської торгівлі до сучасних цифрових номінацій, ця терміносистема демонструє поступовий і закономірний розвиток. Еволюція лексики відображає ключові економічні зрушення: формування банківської справи, індустріалізацію, інтеграцію міжнародного ринку та перехід до цифрової економіки.

Основними способами формування бізнес-термінів стали запозичення, словоскладання, афіксація, конверсія, семантичні трансформації та аббревіація, що на різних етапах мали різну продуктивність. Сучасний етап характеризується глобалізацією термінології, її активною інтернаціоналізацією, інтеграцією з інформаційними технологіями, тенденцією до компактності та прагненням до універсальності.

Таким чином, англомовна бізнес-термінологія постає як динамічна, багаторівнева система, здатна швидко реагувати на соціально-економічні зміни й водночас впливати на концептуалізацію економічної реальності у міжнародному просторі.

Література:

1. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge University Press. 2003. 134 p.
2. Longman Business English Dictionary. Pearson Education Limited, 2007. 250 p.
3. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 10.07.2025)
4. Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення: 12.07.2025)
5. Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 11.07.2025)
6. Grygiel M. Business English from a linguistics perspective. *English for Specific Purposes – World*. 2015. Special Issue 1, vol. 16. P. 1–12.
7. Sager I.C. Term Formation. *Handbook of Terminology management*. Amsterdam: John Benjamins, 1998. P. 25–41.
8. Business jargon. URL: <https://www.bbc.co.uk/learningenglish/features/business-jargon> (дата звернення: 11.07.2025)

References:

1. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.
2. Longman Business English Dictionary. (2007). Pearson Education Limited.
3. Online Webster dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/>
4. Online Macmillan dictionary. Retrieved from: <http://www.macmillandictionary.com/>
5. Online Oxford dictionary. Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/>
6. Grygiel, M. (2015). Business English from a linguistics perspective. *English for Specific Purposes – World, Special Issue 1, vol. 16*, 1–12.
7. Sager, I.C. (1998). Term Formation. *Handbook of Terminology management*. Amsterdam: John Benjamins, P. 25–41.
8. Business jargon. Retrieved from: <https://www.bbc.co.uk/learningenglish/features/business-jargon>

Стаття надійшла до редакції 10.08.2025

Стаття прийнята 03.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ЕВФЕМІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Сітко Алла Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
ORCID ID: 0000-0003-0071-038X

Сєра Аліна Олегівна,

здобувач магістерського рівня з філології
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
ORCID ID: 0009-0000-6551-3817

У статті розглядаються особливості перекладу англійських евфемізмів українською мовою в межах сучасної перекладознавчої та лінгвістичної парадигми. Евфемізм трактується не лише як лексичне, але й як дискурсивне явище, тісно пов'язане з комунікативною метою, соціальними та культурними чинниками. Використання евфемізмів є важливою частиною мовної культури та комунікативної компетентності, адже дозволяє уникати конфліктів, проявляти повагу до співрозмовника та адаптуватися до соціального контексту. У роботі підкреслюється, що евфемістичні конструкції виконують важливу функцію у збереженні соціальної гармонії, уникненні конфліктів, дотриманні норм ввічливості та політкоректності.

На матеріалі текстів комп'ютерних ігор простежено різні способи відтворення евфемізмів: лексичні заміни, модуляцію, генералізацію, метафоричні та метонімічні заміни. З'ясовано, що перекладач нерідко змушений балансувати між дослівною передачею та адаптацією, враховуючи культурні відмінності, рівень табуїзованості теми та очікування цільової аудиторії.

Окрему увагу приділено стилістичним і культурним нюансам перекладу. Підкреслено, що в англійській традиції евфемізми для позначення делікатних сфер (смерть, інтимні стосунки, фізіологічні процеси, соціальні проблеми) часто мають інші емоційні відтінки, ніж в українській культурі. Тому прямий відповідник не завжди доречний, а ефективність перекладу досягається завдяки врахуванню контексту – соціального, культурного та лексичного.

У статті доведено, що успішний переклад евфемізмів базується на збереженні їхньої прагматичної функції: пом'якшення висловлювання, іронічності або уникнення конфронтації. Найефективнішими виявилися перекладацькі стратегії, які забезпечують прагматичну еквівалентність і дозволяють адаптувати повідомлення до цільової культури без втрати змісту й емоційного тону.

Ключові слова: евфемізм, дисфемізм, переклад, адекватність, культурний контекст, комунікативна функція, прагматика, трансформації, політкоректність.

Sitko Alla, Siera Alina. Peculiar features of euphemisms translation from English into Ukrainian

The article sets out to make analyses the peculiar features of euphemisms translation from English into Ukrainian within the framework of modern translation studies and linguistic paradigm. Euphemism is interpreted not merely as a lexical unit but also as a discursive phenomenon which is closely connected to communicative aim, social and cultural factors. The use of euphemisms is an essential component of linguistic culture and communicative competence, as it enables the speakers to avoid conflicts, demonstrate respect towards the interlocutor and adapt to the social context. The study emphasizes that euphemistic constructions perform an important role in preserving social harmony, preventing conflicts and observing the norms of politeness and political correctness.

The analysis of computer game texts reveals various strategies for rendering euphemisms, including lexical substitutions, modulation, generalization, as well as metaphorical and metonymic replacements. It has been

found that translator frequently needs to strike a balance between literal translation and adaptation, taking into account cultural differences, the level of taboo surrounding the subject, and the expectations of the target audience.

Special attention is given to the stylistic and cultural aspects of translation. It is highlighted that the euphemisms which are used to describe sensitive topics in the English-speaking countries (death, intimate relationships, physiological processes, social problems) often convey much more different emotional nuances than in Ukrainian culture. Thus, a direct equivalent is not always appropriate and the effectiveness of translation is achieved by taking into account the social, cultural, and lexical context.

The article proves that successful translation of euphemisms depends on retaining their pragmatic function, including softening statements, conveying irony, or avoiding confrontation. Translation strategies that guarantee pragmatic equivalence and enable the adaptation of the message to the target culture while preserving both its content and emotional tone have been found to be the most effective.

Key words: *euphemism, dysphemism, translation, adequacy, cultural context, communicative function, pragmatics, transformations, political correctness.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, наукової та технічної думки рівень цікавості до перекладу та різноманітних питань, поєднаних з ним, зростає. Серед багатьох складних питань, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце посідають проблеми перекладу, оскільки процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої, а, навпаки, це складний процес, який містить цілу низку операцій, знання яких перекладачем є запорукою адекватного перекладу [1, с. 267]. Але варто відзначити, що далеко не всі аспекти перекладу як науки є однаково дослідженими. До таких малодосліджених питань варто віднести й переклад евфемізмів. У сучасному мовознавстві евфемізм пропонують розглядати як важливий елемент комунікативної культури. Етимологія терміна «евфемізм» походить від грецького слова *euphemismos*, *euphemia* («eu» – «добре», «*rhemis*» – «кажу»), що означає «благомовлення, хороше мовлення; утримання від неналежних слів» [2].

Евфемізація мови подається не лише як лексичний процес, але й як соціолінгвістичне та прагматичне явище, що відображає динаміку суспільних норм, культурних цінностей і комунікативних стратегій. Використання евфемізмів забезпечує уникнення конфліктних ситуацій, збереження ввічливості та адаптацію мовлення до соціальних і культурних умов, що робить їх предметом особливої уваги в контексті перекладу.

Варто зазначити, що в основі трактування евфемії лежить як лінгвопрагматичний, так і соціолінгвістичний підхід, бо поряд з поняттями прагматики і теорії ввічливості надзвичайно важливими стають такі поняття, як «політкоректність», «табу» тощо. І останнє

не випадково, адже спочатку евфемізми вивчалися етнографами саме в зв'язку з проблематикою табу в вербальній (і невербальній) поведінці людей в первісних спільнотах [3, с. 6].

В останні десятиліття питання евфемізації активно досліджувалися як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістиці. Зокрема, у працях В. Б. Великороди, О. В. Бабенка, Ю. М. Бумара, З. О. Дубинець, О. В. Кульчицької, а також у роботах зарубіжних дослідників К. Баррідж, Л. Венуті, Б. Воррена, А. Вежбицької та інших розкрито семантичні, функціонально-прагматичні й культурологічні аспекти евфемізації. Науковці розглядають евфемізми як одиниці, що забезпечують мовленнєвий етикет, виступають засобом соціальної гармонізації й політкоректності, а також виконують маніпулятивні функції в публічному дискурсі.

Разом з тим, низка питань залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, бракує комплексного аналізу особливостей відтворення англomовних евфемізмів українською мовою в умовах відмінностей культурних норм та соціальних табу. Не до кінця вивченими є питання еквівалентності та адекватності перекладу евфемістичних виразів у різних жанрових та комунікативних контекстах, зокрема у сфері масової культури, медіа та комп'ютерних ігор, які активно використовують евфемізацію для досягнення комунікативного ефекту. Саме цим аспектам присвячене дане дослідження.

Мета дослідження. Мету розвідки вбачаємо у дослідженні особливостей перекладу англomовних евфемізмів українською мовою з урахуванням їхніх лінгвістичних, культурних і прагматичних характеристик. У роботі

прагнемо довести, що ефективний переклад евфемізмів можливий лише за умови врахування культурних відмінностей, соціального контексту та комунікативної функції мовної одиниці на матеріалі текстів комп'ютерних ігор та масової культури, що дозволяє простежити нові тенденції у відтворенні евфемістичних конструкцій в сучасному українському мовному просторі.

Виклад основного матеріалу. Переклад евфемізмів є складним завданням, що вимагає глибокого розуміння не лише мовних, а й культурних та соціальних аспектів. Використання евфемізмів допомагає передати делікатні теми або зменшити негативне сприйняття певних явищ. У процесі перекладу англійських евфемізмів українською мовою важливо враховувати не лише мовні особливості, але й культурні відмінності, адже одне й те саме поняття може мати різне експресивне забарвлення в різних культурах.

Сучасні словники, видані в англomовних країнах, дають схоже трактування терміна «евфемізм». Так, наприклад, в «Новому Оксфордському тезаурусі англійської мови» термін «euphemism» визначається як: «ввічливий термін, заміник, м'яка альтернатива, непрямий термін, применшення, заниження, пом'якшення, ввічливість, шляхетність, сором'язливий термін. <...> Таким чином, загалом евфемізм є способом, за допомогою якого неприємне, образливе або таке, що вселяє страх слово замінюється на непрямий або більш м'який термін» (переклад наш) [4, с. 185].

Новий підхід полягає в тому, що евфемізм слід розглядати не як лексичне явище, але як дискурсивне, в межах прагматичного визначення, інтегрованого в комунікативну лінгвістику. В контексті цього підходу Л. Чік пропонує визначення евфемізму або дисфемізму як когнітивного процесу концептуалізації забороненого слова, яке виявляється в дискурсі шляхом використання мовних механізмів, включаючи різні види заміщень: лексичну заміну, фонетичну заміну, морфологічну заміну, композицію або інверсію, синтагматичні угруповання або комбінації, що надають змогу в певному контексті або в певній прагматичній ситуації ослабити або, навпаки, посилити певний заборонений вислів [5, с. 122].

Варто зазначити, що евфемізми виконують важливу комунікативну функцію: вони допомагають уникати конфліктів, демонструвати повагу до співрозмовника та підтримувати соціальні норми спілкування. При цьому при перекладі евфемізмів з англійської мови українською перекладач має враховувати не лише лексичні значення, але й стилістичні та емоційні відтінки, щоб забезпечити адекватне сприйняття в цільовій культурі. Використання відповідних евфемізмів у перекладі дозволяє зберігати інтерперсональні стосунки та відчуття делікатності в спілкуванні. На матеріалі текстових компонентів англomовної комп'ютерної гри розглянемо особливості перекладу евфемізмів.

Так, розхитування системи цінностей в нинішньому західному суспільстві і руйнування моралі і сексуальних табу призвели до збільшеного прояву сексуального начала як в медіа, так і в комп'ютерних іграх, але разом із цим зберігається використання евфемістичних номінацій при поданні даної теми в україномовних версіях комп'ютерних ігор [3, с. 2], як наприклад, у грі «The Walking Dead» («Ходячі мерці»):

Colin Farrell and his girlfriend were caught cleaning the pipes on the airplane bound for Los Angeles [6]. – *Колін Фаррелл і його подруга були спіймані в момент інтимної близькості на борту літака до ЛосАнджелеса* [7].

У даному прикладі метафористичний вираз *to clean the pipes* використовувався в значенні *to have oral sex*. Ця метафора була перекладена як «в момент інтимної близькості». При утворенні даного евфемізму перекладач використовує прийом генералізації – гіперонім, тобто слова або словосполучення загальної семантики, що виражають загальне, родові поняття, назву класу предметів, властивостей або ознак. Переклад здійснюється повним лексичним відповідником з елементами лексичного додавання.

Розглянемо наступний приклад:

Megan's sexual life got out of control, she was addicted to boyfriends [6]. – *Меган не могла контролювати своє особисте життя, і змінювала багато партнерів* [7].

Метафора оригіналу «*addicted to boyfriends*» використовується з негативною коннотацією з іронічною метою, що відтворено у перекладі за допомогою модуляції «*змінювала багато партнерів*».

У деяких текстах можемо зустріти використання прямих назв людей нетрадиційної орієнтації, наприклад: «*lesbian, gay, bisexual and transgender students*», як у наступному реченні:

Homophobia is an issue that affects all US universities, says SG LGBT officer Brian Firkus. So why are not institutions doing more to support their lesbian, gay, bisexual and transgender students? [6]. – Гомофобія – це проблема, яка зачіпає всі університети США, говорить представник із захисту прав ЛГБТ Брайан Фіркус. Так чому ж установи не докладають більше зусиль для підтримки своїх студентів з нетрадиційною орієнтацією? [7].

Автор навмисно називає їх сексуальну приналежність, щоб чітко і ясно визначити проблему, з якою стикаються сучасні студенти в США. Але оскільки в Україні тема сексуальних меншин є майже табуованою з метою уникнути акцентуації уваги на даних назвах, перекладач вирішує використовувати нейтральне поняття «*нетрадиційна орієнтація*», при цьому послуговуючись прийомом генералізації.

Крім інтимної сфери у текстах комп'ютерних ігор часто використовуються евфемізми на позначення семантичного поля «Смерть», як у такому прикладі:

Lil Peep has become food for worms just one week ago – the cause of death was an accidental overdose [6]. – *Піпер Ліл Піпер помер* всього два тижні назад – причиною смерті стало передозування [7].

У тексті оригіналу вживається образний евфемізм «*to become food for worms*» від дієслова «*to die*». Проте, під час перекладу даний евфемізм звучав би занадто саркастично, тому його відтворено для україномовного читача у більш адаптованій формі за допомогою метафори, з використанням прийому смислового розвитку.

У текстах комп'ютерних ігор часто використовуються лексичні одиниці на позначення семантичного поля «Недоліки людей». Слід зазначити, що люди, які страждають через надмірну вагу – актуальна проблема Сполучених Штатів. Велика частина населення зазнають труднощів через зайві кілограми. Отже, такі слова, як «*fat*» (*жирний*), «*rotund*» (*товстий*), заборонені і вже майже не використовуються, для того щоб не зачепити або не образити почуття населення Спо-

лучених Штатів, що мають таку проблему. Більш того, свій вплив має укорінена в умах американців ідеологія політичної коректності. Наприклад:

Peter Farrelly of Star Tribune ... described a rotund German political figure as kilogramically endowed [6]. – Пітер Фарреллі з газети «Стар Трібюн» ... назвав повну фігуру німецького політика як фігуру людини, щедро обдарованої кілограмами [7].

Поданий приклад ілюструє, що евфемізм утворений шляхом метонімізації значення «*kilogramically endowed*», тобто денотат зі сфери табу може бути заміненим на більш прийнятний і менш образливий у перекладі – «*щедро обдарованої кілограмами*».

У текстах комп'ютерних ігор також можемо натрапити на використання лексичних одиниць на позначення семантичного поля «Злочин», як-от:

You are all accomplices, you are similar criminals, your whole government, together with your President! [6]. – *Все ви – злодюги, ви – бандити, весь ваш уряд разом з вашим президентом!* [7].

У цьому випадку перекладач вирішив використовувати дисфемізми «*злодюги*» та «*бандити*» щоб відтворити ЛО «*accomplices*» та «*similar criminals*» з метою показати образливе ставлення до політиків США, а також передати манеру мовлення героя гри.

Варто додати, що аби подати адекватний переклад, перекладач, перш за все, зобов'язаний розпізнати евфемізм в оригінальному тексті. Для цього необхідно враховувати екстралінгвістичні чинники, а також вузький та широкий контекст, в якому використана лексична одиниця. Наприклад, для адекватного перекладу евфемізму *file Chapter 11* (підпадати під параграф 11) потрібно знати, що у даному випадку мова йде про параграф 11 Закону про банкрутство, який був прийнятий у Сполученому королівстві в 1978 році. Відтак, у разі, якщо про компанію говорять: «*It filed Chapter 11*», це означає, що вона збанкрутувала [8, с. 283].

Адекватний переклад евфемізмів є необхідним для збереження конотативної та прагматичної еквівалентності тексту. Дослідження засвідчило, що найекономішій та найточніший спосіб досягнення еквівалентності евфемізмів забезпечують лексичні відповідники, тобто субституція. При цьому не

змінюється синтаксична структура висловлювання, словесний портрет мовця. Проте розбіжність у мовних структурах, відсутність словникових відповідників призводить також і до частого використання лексико-семантичних трансформацій, адже для досягнення адекватного перекладу перекладач повинен використовувати мовні ресурси та застосовувати різні мовні трансформації [9, с. 118].

Відомо, що у кожній мовній спільноті існують свої табу та чутливі теми. Тому, навіть якщо певний англійський евфемізм є загальноприйнятим у носіїв мови, його переклад може виявитися неадекватним в іншій мовній культурі. Наприклад, англійський евфемізм «*passed away*» [6] на позначення смерті є менш емоційно-забарвленим, ніж українське «помер» або використання перекладного варіанту «*літня людина*» при відтворенні евфемізму «*senior citizen*» [6] як ввічливого способу на позначення людей старшого віку, що вживається в англійській мові задля уникнення слова «старий». В українській мові також використовують аналог «літня людина», що є м'якшою альтернативою.

Важливо також пам'ятати, що Багато англійських евфемізмів мають широкий спектр значень, які можуть змінюватися в залежності від контексту. Тому перекладачеві варто враховувати не лише загальний зміст фрази, але й ситуацію, в якій ця фраза вживається. Вибір слова чи фрази може варіюватися залежно від соціального статусу, віку, чи навіть місцевих особливостей.

Нагадаємо також, що в англійській мові часто використовуються евфемізми задля уникнення використання неприємних або

неприятних слів. Переклад таких виразів на українську мову потребує застосування як класичних евфемізмів, так і пошуку інноваційних рішень, які допоможуть зберегти початковий сенс, але зроблять його більш підходящим для української культурної спільноти [8, с. 284].

Звісно, що під час відтворення евфемізмів не варто нехтувати фактором контексту, адже важливо враховувати не лише лексичне значення слова чи словосполучення, але й контекст, що дозволяє вибрати найбільш адекватний та відповідний еквівалент.

Висновки та результати дослідження. Проведене дослідження дозволило з'ясувати, що переклад англійських евфемізмів українською мовою є складним процесом, у якому важливу роль відіграють не лише лексико-семантичні відповідники, але й культурно-прагматичні чинники. Отримані результати підтверджують, що дослівний переклад евфемістичних виразів у більшості випадків не забезпечує збереження їхньої комунікативної функції. Натомість найбільш ефективними виявилися перекладацькі стратегії, які поєднують лексико-семантичні трансформації (модуляцію, генералізацію, метафоричну заміну) з адаптацією до культурних норм цільової аудиторії.

Серед основних труднощів перекладу евфемістичних одиниць вирізняють міжкультурні розбіжності у сприйнятті табу, відсутність точних відповідників у мові перекладу, а також загрозу втрати прихованого значення чи стилістичного навантаження. Надмірна буквальність у перекладі може зруйнувати потрібний прагматичний ефект або навіть змінити тон висловлювання.

Література:

1. Сітко А.В. Проблема відтворення граматичної семантики інтерогативів засобами цільової мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К. : Логос, 2012. Вип. 22. С. 267–274.
2. Балаж В. О. Прагмалінгвістичний аспект дослідження евфемізмів і дисфемізмів (на матеріалі українських новинних телеграм-каналів). *Нова філологія*. 2023. № 89. С. 35–42.
3. Vázquez G. Euphemism and Politeness: A Cross-Cultural Perspective. *Oxford Linguistic Studies*, 2011. 230 p.
4. Cambridge Advanced Learner's Dictionary/ edited by P. Gillard. -Kundli.: Cambridge University Press, 2003. 1550 p.
5. Чік Л. Засоби мовного маніпулювання у сучасних ЗМІ. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2015. № 5. С. 121–123.
6. Субтитри до гри «Ходячі мерці» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hcPvus99wIU>
7. The Walking Dead: The Game. URL: [https://walkingdead.fandom.com/ru/wiki/The_Walking_Dead:_The_Game_\(Telltale_Games\)](https://walkingdead.fandom.com/ru/wiki/The_Walking_Dead:_The_Game_(Telltale_Games))

8. Онушканич І. В., Штогрин М. В., Пристай С. М. Перекладацькі трансформації як засіб відтворення англійських евфемізмів українською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Вип. 54. 2015. С. 282–284.
9. Вилущак А.В., Сітко А.В. Проблема виокремлення перекладацьких трансформацій в українському перекладознавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 62. Том 2. С. 117–120.

References:

1. Sitko, A.V. (2012). Problema vidtvorennya gramatychnoi semantyky interogatyviv zasobamy tsil'ovoi movy [The Problem of Grammar Semantics of Interrogative Sentences Rendering by Means of Target Language]. *Problemy semantyky, pragmatyky ta kognityvnoi lingvistyky*. K.: Logos, 22, 267–274. [in Ukrainian].
2. Balazh, V.O. (2023). Pragmalingvistychnyi aspekt doslidzhennya evfemizmv I dysfemizmv [Pragmalinguistic Aspect of Euphemisms and Disphemisms Investigation]. *Nova Philologia*, 89, 35–42. [in Ukrainian].
3. Vázquez, G. (2011). Euphemism and Politeness: A Cross-Cultural Perspective. Oxford Linguistic Studies.
4. Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2003) / edited by P. Gillard. -Kundli.: Cambridge University Press.
5. Chik, L. (2015). Zasoby movnogo manipulyuvannya u suchasnyh ZMI [Means of Contemporary Speech Mass Media Manipulation]. *Literaturnyi protses: metodologiya, imena, tendentsii*, 5, 121–123. [in Ukrainian].
6. Subtytry do gry "Hodyachi mertsy" [Subtitles to the Film "The Walking Dead"]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=hcPvus99wIU>. [in Ukrainian].
7. The Walking Dead: The Game. Retrieved from: [https://walkingdead.fandom.com/ru/wiki/The_Walking_Dead:_The_Game_\(Telltale_Games\)](https://walkingdead.fandom.com/ru/wiki/The_Walking_Dead:_The_Game_(Telltale_Games))
8. Onushkanych, I.V. & Shtogryn, M.V. & Prystay, S.M. (2015). Perekladats'ki transformatsii yak zasib vidtvorennya angliys'kyh evfimizmv ukrayins'koyu movoyu [Translation Transformations as Means of English Euphemisms Rendering into Ukrainian]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostrozh'ska akademiya"*, 54, 282–284. [in Ukrainian].
9. Vylushchak, A.V. & Sitko A.V. (2023). Problema vyokremlennya perekladats'kyh transformatsiy v ukrayins'komu perelladoznastvi [The Problem of Translation Transformations Segregation in Ukrainian Translation Studies]. *Naukovyi Visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu*. Odessa: Vydavnychiy dim "Gel'vetyka", 62 (2), 117–120. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.08.2025

Стаття прийнята 19.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ТВОРЧІ ПРИСВЯТИ ЯК ІНДИКАТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОЛЯ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА 1920–1930 РОКІВ)

Скорина Людмила Вікторівна,

доктор філологічних наук, професор,
кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-7023-9063

У статті вказано на функцію присвят як маркера змін літературного поля. Порівнюючи тенденції розвитку українського письменства 1920-х і 1930-х років, можна відзначити прямий вплив суспільно-політичних процесів на дедикаційні формули, мотиви й форми присвячування. Нечисленність меморіальних ювілейних присвят класикам пов'язана з критичним ставленням до літератури минулого як «буржуазного мистецтва», активно тиражованим у масовій свідомості штампом про «другосортність» вітчизняного письменства порівняно з російським. Безперечним лідером цієї групи і в 1920-ті, і в 1930-ті рр. залишається Т. Шевченко. Поширені в літературному полі 1920-х рр. присвяти «першим хоробрим» (В. Чумаку, В. Еллану, Г. Михайличенку, А. Заливчому) у 1930-ті рр. зникають, це зумовлено національною позицією адресатів. Кількість присвят сучасникам, із якими адресантів поєднували товариські стосунки, приналежність до однієї літературної організації, спільні естетичні принципи, суттєво зменшилася. Промовистим фактом літературного поля 1930-х рр. стала ануляція присвят репресованим письменникам і переприсвячування їх іншим, політично «благонадійним» адресатам.

У першій половині 1930-х рр. у літературному полі помітно збільшилася кількість присвят російським письменникам (С. Єсеніну, Д. Бедному, М. Горькому, В. Маяковському, Е. Багрицькому, М. Островському, С. Надсону, Б. Пастернаку та ін.), з'являється нова підгрупа дедикацій – присвяти письменникам СРСР Я. Коласу, Ф. Ходжаєву, К. Хетагурову, Е. Канієву, Джамбулові та ін. Ці дедикації мали унаочнити пропагований тоталітарною владою принцип «дружби народів». Кількість присвят зарубіжним письменникам у загальному масиві дедикацій незначна; це зумовлено упередженим ставленням до літератури «загниваючого Заходу». У цій підгрупі фігурують переважно «пролетарські» письменники А. Барбюс, Й. Бехер, М. Залка.

У письменницькому середовищі присвяти були виявом еквівалентного (напр., між «неокласиками») або нееквівалентного дарообміну (коли завдяки дедикації адресанти прагнули здобути підтримку, захист, сприяння в публікації власних творів; у такий спосіб відбувалося примноження власного «символічного капіталу» й зміцнення позицій у літературному полі).

Ключові слова: присвята, дедикаційний заголовок, літературне поле, українська література 1920–1930 років, тоталітаризм, сталінські репресії, дар, дарообмін, символічний капітал.

Skoryna Lyudmyla. Creative Dedications as Indicators of the Transformation of the Literary Field (Based on Ukrainian Literature of the 1920s–1930s)

This article points out the function of dedications as a marker of changes in the literary field. Comparing the development trends in Ukrainian literature in the 1920s – 1930s, the direct influence of social and political processes on dedicatory formulas, motives and forms of dedication can be marked. The small number of memorial anniversary dedications to the classics is connected with a critical attitude to the literature of the past as being “bourgeois art”. The stamp of the “second-class” Ukrainian literature compared to Russian was actively replicated in the mass consciousness. T. Shevchenko remains the undisputed leader of the group making dedications to Ukrainian writers both in the 1920s and in the 1930s. Dedications to the “first brave” (V. Chumak, V. Ellan, H. Mykhailychenko, A. Zalyvchyi) common in the literary field of the 1920s, disappeared

in the 1930s, due to the national position of the addressees. The number of dedications to contemporaries, with whom the addressees were connected by friendship, belonging to the same literary organization, and common aesthetic principles, decreased significantly. Cancellation of dedications to repressed writers and their rededication to other, politically "loyal" addressees was an expressive fact of the literary field of the 1930s.

In the first half of the 1930s, the number of dedications to Russian writers in the literary field significantly increased. Their addressees were S. Yesenin, D. Biednyi, M. Gorky, V. Mayakovsky, E. Bagritsky, N. Ostrovsky, S. Nadson, B. Pasternak). In the literary field of the 1930s, a new subgroup of dedications appeared: dedications to USSR writers Ya. Kolas, F. Khojaev, K. Khetagurov, E. Kapiev, Dzhambul, etc. These dedications were intended to illustrate the principle of "friendship of nations" promoted by the totalitarian government. The number of dedications to foreign writers is insignificant in the total range of dedications. This is mainly due to prejudiced attitude towards the literature of the "Rotten West". This subgroup includes mostly "proletarian" writers H. Barbusse, J. Becher, M. Zalka.

In the literary milieu, dedications were an expression of equivalent (e.g., between the Neo-Classics) or unequal gift exchange (when, thanks to dedication, the addressees sought to gain support, protection, assistance in the publication of their own works; in this way, their own symbolic capital was multiplied and their positions in the literary field were strengthened).

Key words: *dedication, dedicatory title, literary field, Ukrainian literature of the 1920s–1930s, totalitarianism, Stalinist repressions, gift, gift exchange, symbolic capital.*

Вступ. Функціонування присвят у творах українських письменників 1920–1930-х років залишається малодослідженою проблемою у вітчизняному літературознавстві. У наявних студіях ігнорується їхній потенціал як важливого інструмента самопозиціонування письменника, конструювання літературної спільноти, демонстрації ієрархічних зв'язків між авторами й літературними інституціями. Через творчі дедикації фіксуються процеси згуртування за естетичними або ідеологічними ознаками, а також зміна механізмів культурного впливу. Недостатньо уваги приділено трансформації творчих присвят у 1930-ті рр., коли замість міжособистісних (дружніх, творчих) зв'язків дедикації почали відображати вертикальні відносини символічного підпорядкування, пристосування й самозбереження. Це дослідження покликане виявити, як змінилися функції творчих присвят у літературних полях 1920-х і 1930-х років, як вони стали індикаторами ідеологічного тиску, способом генерування символічного капіталу.

Перші дослідження присвят з'явилися у XVIII ст. («Міркування про присвяти» І.Г. Вальха, 1715; «Історичний і літературний коментар до книжних присвят» Ф.П. Такке, 1733), однак їх системне вивчення почалося у XX ст. Нині в літературознавстві сформувалися три дослідницькі напрями. Перший (власне літературний) передбачає дослідження присвят у творчості конкретного письменника, наприклад: Л. Барановича (О. Руда), Т. Шевченка (Л. Бондар, Н. Чамата), І. Франка (Ю. Клим'юк, В. Наза-

рець, М. Челецька) та ін. Другий (теоретичний) вивчає структуру, типи, функції присвят (М.Е. Браун, Р. Гіффорд, С. Колі, Р. Чемберс, в українському літературознавстві – В. Назарець, І. Чемеринська та ін.). Третій (історичний) зорієнтований на дослідження особливостей функціонування присвят упродовж певного історичного періоду у зв'язку з життям суспільства, історичними реаліями, політикою (Ж. Женетт, Г. Маркевич, Н. Родрігес-Лоро та ін.). До сьогодні у вітчизняному літературознавстві немає спеціальних студій, присвячених дослідженню присвят в українському письменстві 1920 – 1930-х років. Актуальність цієї студії зумовлена потребою оновлення методологічних підходів до вивчення присвят в українському літературознавстві, а також поглиблення уявлень про особливості функціонування цього паратекстового елемента у творах українських письменників 1920–1930 років.

Мета статті – проаналізувати зміни літературного поля України 1930-х років у порівнянні з 1920-ми крізь призму творчих присвят. Для її комплексного розкриття передбачене розв'язання двох завдань: 1) з'ясувати, як змінився характер творчих присвят, контингент адресатів і адресантів залежно від суспільних процесів у тоталітарному суспільстві; 2) проаналізувати ці присвяти з урахуванням понять «дарообмін», «літературне поле» й «символічний капітал» (П. Бурдье). Об'єктом дослідження є твори українських поетів, прозаїків, драматургів 1920 – 1930-х рр., опубліковані в авторських і колективних збірках, літера-

турних журналах. Предметом – власне присвяти й дедикаційні заголовки (взяті до уваги з огляду на їхню функціональну подібність).

Результати. З огляду на особливості адресації дедикації традиційно поділяють на приватні (батькам, дітям, коханим, друзям) і публічні (громадським діячам, меценатам тощо). У літературному полі 1920 – 1930-х років варто виокремити творчі дедикації – присвяти письменникам, літературним критикам і літературознавцям, діячам культури й мистецтва. Багатьох адресатів і адресантів цих дедикацій пов'язували товариські стосунки, тож формально їх можна зарахувати до категорії приватних, однак творчий «елемент» у них превалює над особистісним. Нерідко такі присвяти є індикатором спільності естетичних принципів, поглядів на літературу, її завдання й призначення. У творах 1920-х рр. виявлено 157 творчих присвят; у 1930-ті рр. їхня кількість зменшилася до 98. Ці дедикації промовисто сигналізують про зміни літературного поля. Наприклад, у літературному полі 1920-х рр. виявлено 15 *узагальнено-особових присвят*, причому 10 із них – у творах 1926–1928 рр. Це може бути зумовлене розгортанням в Україні полеміки про шляхи розвитку вітчизняного письменства. У такий спосіб поети прагнули задекларувати свою позицію в дискусії. Не зважаючи на формальні ознаки, як-от, застосування в них форми однини («Поетові» О. Влизька, «Читачеві» В. Еллана) чи множини («Товаришам-письменникам» Л. Чернова, «Поетам нової формації» П. Тичини), справжніми адресатами цих присвят були всі учасники літературного поля. Так, М. Семенко у вірші з дедикаційним заголовком «Поетам» (25.11.1921 р.) висловив пораду колегам писати більше й швидше, адже події розвиваються надто динамічно й поет, покликаний бути «літописцем» суспільних змін, не встигатиме відреагувати на нові виклики [1, с. 257]. Своє бачення ролі поета в суспільному житті озвучив і П. Тичина у поезії з промовистим заголовком «Поетам нової формації» (1923 р.). Констатує, що «ще не всі упали трони! / Ще на поетах мантиї й корони!», він закликає їх усвідомити свою підпорядковану суспільну роль: «Своєї країни, свого народу-атома / *ви тільки електрони*» [2, с. 386-387]. Поезія В. Сосюри «Неокласикам» (1926 р.) побудо-

вана на антитезі. З одного боку, «ми» – пролетарські письменники, літературний авангард, «співці труда-титана», з іншого, вони – неокласики, які співають про «царів, вино і навзікаї». Поет докоряє адресатам присвяти за те, що вони ховаються від життя, не бажаючи брати участь у побудові нового світу: «Чужі для вас гудки, коммольці, піонери, / й не в силі ви піти життю наперекір... / Застиг ваш мертвий зір у мармурі Венери, / вам сниться мертвий Рим – залізний той вампір» [3, с. 271]. Ключовий посил твору – намагання відмежуватися від неокласиків і позиціонувати себе як представника пролетарського мистецтва. У творах 1930-х рр. виявлена лише одна присвята цього типу в триптиху Є. Плужника «Поетові» (1934). Доба дискусій добігла кінця, у соціалістичному реалізмі роль письменника в суспільному житті безапеляційно регламентувала партія, тож потреба в таких деклараціях зникла.

Присвята українським письменникам у літературному полі 1920-х рр. виявлено 97, 1930-х рр. – лише 51. Можна припустити, що вказана тенденція пов'язана зі згортанням українізації й сталінськими репресіями. Ці дедикації поділені на 3 підгрупи. До першої віднесені меморіальні (здебільшого ювілейні) присвяти *класикам*, зокрема Т. Шевченку, образ і творчість якого активно експлуатувала радянська влада. У 1920-ті рр. йому присвятили свої твори М. Рильський, Ю. Яновський, І. Микитенко, О. Влизько; у 1930-ті – І. Вирган, І. Гончаренко, Я. Готванник, В. Стрепет. Найприкметнішою в цій підгрупі є розгорнута, ідеологічно заангажована присвята М. Рильського «Зустрічі Шевченка із славетним трагіком Олдріджем, зустрічі двох великих синів *поневоленних народів*, поета-художника і артиста, які, не знаючи мови один одного, зайшли в тісну дружбу, – це тло, на якому вимальовується одна з найкращих тем нашого дня – *тема дружби народів, пригрітих сонцем Радянського Союзу*». Ця дедикація виразно демонструє зміни у творчій свідомості неокласика М. Рильського, змушеного заради виживання в умовах тоталітарного режиму перебудовуватися й виконувати «соціальне замовлення» заради виживання й примноження «символічного капіталу».

Також у творах 1920-х рр. виявлена присвята Г. Сковороді (у збірці П. Тичини «Замість сонетів і октав»), а в літературі

1930-х рр. – І. Котляревському (однойменно поезія В. Сосюри). До цієї групи примикають присвяти В. Стефанику у творах Ф. Малицького й Г. Косинки. Незначна кількість таких присвят зумовлена обережним ставленням письменників до літератури минулого. Радянський літературний канон ще тільки формувався й існувала небезпека, що адресат присвяти міг бути затаврований ідеологічно заангажованою критикою як «націоналіст», представник «буржуазного мистецтва». Такі присвяти могли не лише привести до втрати «символічного капіталу», а й до ідеологічних переслідувань.

До другої підгрупи в літературному полі 1920-х віднесені присвяти *«першим хоробрим»*: Г. Михайличенкові (В. Еллан, М. Семенко, П. Тичина, М. Хвильовий), В. Чумакові (В. Еллан, М. Семенко), В. Еллану (В. Сосюра, І. Коваленко, на початку 1930-х – П. Тичина, С. Пилипенко, М. Жук). Надалі ці письменники у присвятах не фігурують. Це було зумовлено їхньою політичною позицією, адже, як вказує Т. Марчак, вони були «типовими представниками українських революційних сил: підтримували марксизм, проте міцно стояли на автономістських позиціях; сприяли налагодженню зв'язків комуністів із українським селянством та українською інтелігенцією, проте обстоювали пріоритет національних інтересів і суверенних прав Української держави» [5, с. 25].

Третя підгрупа – присвяти *письменникам-сучасникам*. Їхніх адресатів й адресантів часто поєднували товариські стосунки, підкріплені приналежністю до однієї літературної організації, спільністю естетичних принципів. Так, «неокласики» зазвичай присвячували твори один одному: М. Рильський – М. Зерову, В. Петрову; М. Зеров – М. Рильському, П. Филиповичу, М. Драй-Хмарі, О. Бургардтові; М. Драй-Хмара – М. Зерову. Члени ВУСППу також найчастіше присвячували твори своїм «одногрупникам». Так, І. Микитенкові презентували свої твори О. Влизько, С. Голованівський, В. Сосюра, Д. Май-Дніпрович; І. Кулику – В. Сосюра, М. Ірчан, Л. Первомайський; Іванові Ле – Ю. Яновський, І. Лисогорко; І. Кириленкові – В. Сосюра, М. Мінько й В. Чигирин, О. Влизькові – Ю. Зоря, С. Голованівський. Однак між цими присвятами є посутня відмінність. Присвяти «неокласиків» є зразком еквівалентного

дарообміну, який здійснюється відповідно до принципу «рівності по честі» [6, с. 170]. У такий спосіб зміцнюються товариські взаємини, адже «із даруванням подарунків пов'язаний елемент поваги та репутації. І саме ці моменти роблять дарообмін потужним засобом для побудови та підтримки взаємин між людьми» [7, с. 151]. У випадку з ВУСППівцями адресатами присвят є лідери літературної організації, адресантами – письменники, які займали менш помітні позиції в літературному полі. Тобто йдеться про нееквівалентний дарообмін: завдяки дедикації адресанти прагнули здобути цінності іншого типу – підтримку, захист, сприяння в публікації власних творів. У такий спосіб відбувалося примноження «символічного капіталу» й зміцнення позицій у літературному полі. Інша ситуація – з В. Сосюрою, який на той час був уже визнаним поетом. Застосування присвят у творах першої половини 1920-х рр. було для нього дружнім жестом, виявом поваги й симпатії. Однак до кінця десятиліття суспільна ситуація змінилася. Охоплений страхом поет починає продукувати присвяти потенційним покровителям (напр., членові ЦК КП(б)У Є. Гірчакові). У цьому випадку, за П. Бурдьє, «первинний дар продиктований бажанням когось зобов'язати» [6, с. 180], спонукати до «дару у відповідь», адже «поки отримувач не повернув отримане, він є боржником» [6, с. 180].

Упродовж 1920-х років П. Тичині як талановитому поету з неповторним почерком, «кларнетисту» й естету присвятили свої твори М. Драй-Хмара, М. Доленго, В. Еллан, Д. Май-Дніпрович, В. Мисик, В. Поліщук, М. Рильський, В. Свідзінський, М. Філянський, М. Хвильовий, Л. Чернов. Прикметно, що в цьому переліку фігурують представники різних літературних організацій, прихильники різних поглядів на шляхи розвитку українського письменства, їх об'єднало визнання непересічності таланту митця. У 1930 рр. йому присвятили свої твори М. Рильський і П. Панч, мотивація присвячування пов'язана з визначальним місцем П. Тичини на українському соцреалістичному «іконостасі». До кола талановитих митців, «канонізованих» радянською владою, належав також О. Довженко; у 1920-ті рр. йому присвятив свій твір Ю. Яновський, у 1930-ті – Т. Масенко, К. Герасименко, Л. Дмитерко.

У присвятах 1920-х рр. фігурують імена О. Досвітнього, Є. Плужника, М. Семенка, О. Слісаренка, Г. Шкурупія, М. Ялового, інших письменників, які в 1930-ті рр. були репресовані й вилучені з літературного поля. Натомість у літературне поле 1930-х рр. на хвилі «призову ударників» вливаються комсомольці й партійці, колишні робітники й селяни. У колі адресатів присвят з'явилися К. Герасименко, І. Гончаренко, І. Калянник, С. Крижанівський, Ю. Мартич, І. Момот, М. Нагнибіда та ін.

Промовистим фактом літературного поля 1930-х рр. стала ануляція присвят репресованим письменникам у творах, написаних упродовж 1920-х рр. До прикладу, В. Сосюра присвятив поему «Червона зима» В. Корякові, а поезію «З вікна» – І. Дніпровському. У збірці «Поезії. Том 1» (1929) ці присвяти ще наявні, а в збірках вибраних творів 1936 і 1938 рр. – анульовані. Намагаючись здобути заступництво працівників каральних органів, поет у 1928 р. присвятив уривок поеми «ГПУ» «Надхненному чекістові – поетові В. Шульзі-Шульженкові». Однак влітку 1929 р. адресат був заарештований, тож у збірці «Твори. Том 3» (1930) ця присвята також зникла.

Присвяти російським письменникам. 14 грудня 1932 р. була ухвалена Постанова Раднаркому ЦК ВКП(б) й Раднаркому СРСР про хлібозаготівлі в Україні, на Північному Кавказі та в Західній області, у якій було вказано, що «замість правильного більшовицького проведення національної політики в ряді районів України українізація проводилася механічно, без урахування конкретних особливостей кожного району, без старанного підбору більшовицьких українських кадрів» [8, с. 209]. Це зумовило її згортання на Далекому Сході, у Казахстані, Середній Азії, у центральній чорноземній області Росії, однак в Україні, як вказує В. Смолій, «політичні ігри навколо “політики коренізації” тривали. Новим у цих іграх став акцент на “передовій ролі” російської нації та світовому значенні російської мови» [8, с. 223]. Відгуком на цю сталінську тезу стала заява С. Косіора про потребу «закріплення нашого письменницького зв'язку з російською літературою, російськими письменниками, з літературою та письменниками інших народів СРСР» [9, с. 3].

Під впливом цих процесів у літературному полі 1930-х зросла кількість присвят російським письменникам, водночас помітно змінився контингент їх адресатів. У творах 1920-х рр. адресатом 5 дедикацій був С. Єсенін (це зумовлене значною популярністю поета). Поезія Ю. Яновського «С. Єсеніну» написана у квітні 1925 р., до трагічних подій у готелі «Англетер», решта присвят з'явилися як відгук на смерть поета. Настрій цих творів варіюється від елегійності, співчуття, визнання духовної спорідненості (М. Семенко) до зверхнього засудження самотності (Ю. Зоря). Адресатом шостої дедикації у вірші В. Еллана був революційний діяч, російський пролетарський поет українського походження Д. Бедний. У творах 1930-х рр. кількість присвят російським письменникам зросла до 20, у числі адресатів – В. Маяковський, Е. Багрицький, М. Островський, М. Голодний, Б. Пастернак, К. Паустовський та ін. Провідна роль у цій підгрупі належить М. Горькому. Йому присвятили свої твори М. Дукин, О. Фарбер, Ів. Семиволос. Чим зумовлена така увага? За твердженням В. Хархун, М. Горький «визнаний основоположником соцреалізму й перебуває як беззаперечний і всіляко опоетизований авторитет у контексті радянської культури» [10, с. 63].

Найцікавішою в цій підгрупі видається поезія В. Сосюри. Дедикаційний алюзивний заголовок «Буревісникові» вказує на найвідоміший неоромантичний твір адресата – «Пісню про буревісника». Формальним приводом присвячування була смерть письменника 18 червня 1936 р. Її обставини й донині достеменно не з'ясовані, однак В. Сосюра під впливом тотальної «шпигуноманії» звинуватив у злочині анонімних «ворогів народу»: «Ти жив би ще, як пісня бою, / Що лине з вуст, ясна, палка. / Та підвелася над тобою / Фашиста вбійника рука» [11, с. 175]. У цьому творі моделюється специфічна радянська «онтологія смерті», у якій поруч із традиційними мотивами сліз, суму, тління, безповоротності втрати співіснують елементи нової обрядовості («І журно хилється знамена / Над снігом мудрого чола»), клятва помститися за злочин, соцреалістична ідея перемоги над смертю («Повічно образи безсмертні / В уяві нашій будуть жить. / Так геть же смерть! / Він вічно з нами!» [11, с. 175]). Поезія перенасичена ідеологічними штам-

пами й нагадує «шаблон», у який можна підставляти імена потрібних адресатів, наприклад, В. Леніна (у творі наявні неодмінні атрибути «ленінської теми» – згадка про «мудре чоло», епітети «рідний і натхненний», «дорогий», «гігант нашої землі»). Наведені цитати переконливо демонструють «ремісничий» підхід В. Сосюри до ідеологізованих присвят. Написання таких творів було знаком лояльності до влади й гарантувало автору суттєвий приріст «символічного капіталу», почесне місце в літературному полі.

Присвяти письменникам СРСР – Я. Коласу (Т. Масенко), Ф. Ходжаєву (Т. Масенко), К. Хетагурову (Т. Масенко), Е. Капієву (М. Скуба) та ін. – у літературному полі 1930-х рр. постали як відгук на вимогу партії зміцнити творчі зв'язки з представниками інших союзних республік [9, с. 3]. Ці ідеологічно марковані дедикації були покликані унаочнити радянський принцип «дружби народів». Як зазначав П. Бурдє, «символічна влада й символічний капітал набуваються дотриманням правил гри автономного поля. Символічна влада протиставлена всім формам гетерономної влади, доступ до яких письменники, художники і, ширше, усі набувачі символічного капіталу – експерти, адміністратори, інженери, журналісти – можуть отримати в нагороду за надавані владі послуги (особливо за участь у відтворенні існуючого символічного порядку)» [12, с. 221]. Цей символічний капітал міг бути конвертований у посади, матеріальні блага, а що важливіше – він засвідчував лояльність до влади й захищав від звинувачень у політичній неблагонадійності. Тому до цього засобу апелювали й визнані митці. Так, у творчості М. Рильського виявлені дві узагальнено-особові присвяти – «Письменникам-грузинам», «Азербайджанським друзям-поетам, що з давньої традиції та з веління власного серця взяли собі за улюблені образи – перелітних журавлів і весняні фіалки».

Присвяти зарубіжним письменникам становлять кількісно незначну підгрупу: у літературному полі 1920-х рр. їх виявлено 4, 1930-х рр. – 5. Це можна пояснити упередженим ставленням до літератури «загниваючого Заходу». Як заявив І. Микитенко у доповіді на пленумі ВУСПП, «є лише два шляхи розвитку культури за доби пролетарських революцій, за доби диктатури пролетаріату на

одній шостій частині світу. *Є шлях пролетарський і є другий шлях – буржуазний. Третього немає*» [13, с. 112]. Така партійна позиція зумовила штучний поділ зарубіжних письменників на «своїх» і «чужих». Аби уникнути звинувачень у симпатіях до «буржуазного мистецтва», українські письменники мали дуже обережно обирати адресатів присвят (у цій підгрупі фігурують здебільшого пролетарські письменники А. Барбюс, Й. Бехер, М. Залка, виняток – присвята А. Міцкевичу в поезії М. Рильського «Човен»).

Присвята «Мак-Кею, представнику Африки в Комінтерні» в баладі М. Бажана «Імобе з Галаму» [14] привертає увагу як приклад ідеологічно зумовленого фальшування фактів. Афроамериканський письменник Клод Маккей не був «представником Африки в Комінтерні». Уродженець Ямайки, британський підданий, який тривалий час мешкав у США, не мав жодного стосунку до Африки (окрім расових особливостей). Він справді брав участь у діяльності IV Конгресу Комінтерну (5 листопада – 5 грудня 1922 р.), але не як делегат. До Москви він приїхав з власної ініціативи. Прохання до англійських, а потім американських комуністів включити його до складу офіційної делегації було відхилене й лише завдяки втручання японського комуніста Сен Катаями Маккею дозволили відвідувати засідання й виступати «від імені негритянського пролетаріату». Можна припустити, що ця помилка зумовлена недостатньою поінформованістю М. Бажана, однак ця гіпотеза видається нерелевантною, оскільки К. Маккей свого часу був популярною медійною персоною в СРСР саме як представник «американських негрів». У М. Бажана згадка в дедикації про Африку мала корелювати з текстом балади, у якій йшлося про невдалу спробу повстання африканця Імобе проти французів-колонізаторів. Найімовірнішим мотивом присвячування можна вважати прагнення поета здобути «символічний капітал» завдяки апеляції до авторитету «великого друга СРСР», однак вона виявилася невдалою: К. Маккей швидко розчарувався в комуністичних ідеалах і в очах партійної критики перетворився на дезорієнтованого люмпен-інтелігента, «богемного автора». Тож у збірці «Дорога» (1930 р.) й наступних виданнях твір публікували без присвяти.

У літературному полі 1920-х рр. виявлено 12 *присвят критикам, літературознавцям*, у творах 1930-х рр. – лише 4. Їхніх адресатів й адресантів часто поєднували: 1) товариські стосунки (Б. Якубський – М. Зеров, Г. Майфет – М. Драй-Хмара); 2) вдячність за долучення до літературного процесу (В. Коряк – В. Сосюра, Ю. Меженко – Є. Плужник); 3) ідеологічне суголосся (А. Хвиля – О. Влизько, В. Коряк – М. Доленго, Б. Коваленко – П. Усенко). За слушним спостереженням П. Бурдє, «літературне поле є полем конкурентної боротьби, спрямованої на консервацію чи трансформацію його сил» [12, с. 232], «ефект поля сприяє зближенню між тими, хто займає ідентичні чи сусідні позиції в об'єктивному просторі» [12, р. 267]. В українському письменстві 1920-х рр. боротьба за звання письменника й місце в літературному полі точилася між представниками різних літературних організацій. Це зумовило появу специфічної підгрупи – *присвят літературним організаціям* («Плугів» й «Гартам» В. Еллана, «Любому Молоднякові» В. Сосюри). Остання така дедикація («Молоднякові») зафіксована в поезії С. Крижанівського «Потенція», датованій 1930 р. У квітні 1932 р. була прийнята Постанова ЦК ВКП (б) «Про перебудову літературно-художніх організацій», що передбачала розпуск усіх літературних осередків в Україні й інших союзних республіках. На їхньому місці постала Спілка письменників СРСР із національними філіями. П. Бурдє слушно зазначив, що «однією з найважливіших рис поля є ступінь інституціалізації його меж – тобто те, якою мірою динамічні межі, що охоплюють увесь простір, у якому відчувається дія ефектів поля, звернені до юридичної межі, захищеної експліцитно кодифікованим правом доступу <...> Висока кодифікованість допуску в гру свідчить про існування експліцитних правил гри й мінімального консенсусу щодо цих правил» [12, с. 226]. Новостворена Спілка радянських письменників України стала тією організацією, яка мала подбати про вироблення чітких «правил гри» й критеріїв допуску до літературного поля.

Важливою ланкою літературного процесу 1920-х рр. були *часописи*, В. Еллан присвятив їм дві свої поезії («Журналу “Червоний шлях”» і «Журналові для всіх»). *Інтертекстуальні дедикації* в літературному полі 1920–1930-х рр.

нечисленні: «Цвітові яблуні» (М. Хвильовий «Я (Романтика)»), «Вітрові України» (В. Рунін) – у 1920-х рр., «Лонгфелловій пісні» (Т. Масенко «Чорноморський Гайявата») – у 1930-х рр. Такі паратекстуальні елементи переадресовують реципієнтів до інших творів задля встановлення творчого діалогу, розширення змістових параметрів метатексту. У творах 1920-х рр. зафіксовано 13 *присвят діячам мистецтва*. Наприклад, М. Заньковецькій з нагоди ювілею її творчої діяльності присвятили свої твори Г. Косинка, П. Тичина, П. Филипович, Л. Гаккебуш – І. Дніпровський, «Артистці Залевській зі всіма “Шевченківцями”» – В. Поліщук, «Артистові Євгену Коханенкові» – Остап Вишня, «Кризі» – В. Сосюра. У літературному полі 1930-ті рр. таких присвят виявлено 5: А. Бучмі (М. Семенко), «Тамарі Ханум» (М. Бажан), «Пам'яті В.О. Дранишнікова» (М. Рильський), «Присвята Д. Балацькому» (М. Рильський), Н. Ужвій (М. Семенко). Такі дедикації були даром вдячності за творчу працю або дружнім жестом поваги й прихильності.

Висновки. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що присвяти можуть бути потрактовані як індикатор трансформації літературного поля. Безпосередніми сигналами змін у літературі радянської України 1930-х років, порівняно з 1920-ми, є зменшення кількості присвят, зміни контингенту їх адресатів і адресантів, мотивів присвячування. Найважливішим чинником, який зумовив радикальні зміни літературного поля 1930-х рр., були сталінські репресії. У 1920-х рр. серед адресатів присвят фігурували О. Досвітній, Є. Плужник, М. Семенко, О. Слісаренко, Г. Шкурूपій, М. Яловий та ін. У 1930-ті вони були репресовані й вилучені з літературного поля; натомість на хвилі «призову ударників» у літературу влилися молоді письменники, імена яких з'явилися в колі адресатів присвят (К. Герасименко, І. Гончаренко, І. Калянник, С. Крижанівський, Ю. Мартич, І. Момот, М. Нагнибіда та ін.).

Кількість творчих присвят зменшилася зі 157 до 98, у тому числі: радикально зменшилася кількість узагальнено-особових дедикацій (з 15 до 1), поширення яких у літературному полі 1920-х було пов'язане з розгортанням полеміки про шляхи розвитку вітчизняного письменства. Помітно зменши-

лася кількість присвят українським письменникам, літературознавцям, діячам культури. Це було зумовлено різкою поляризацією суспільства за ідеологічною ознакою, а згодом сталінськими репресіями. З літературного поля 1930-х поступово зникли присвяти літературним організаціям і журналам (у зв'язку з їх розпуском і створенням Спілки письменників України). Натомість помічене збільшення кількості присвят російським письменникам (у зв'язку з поступовою русифікацією усіх сфер громадського життя). Помітно змінився контингент адресатів: у літературному полі 1920-х – С. Єсенін і Д. Бєдний, у творах 1930х – М. Горький, В. Маяковський, Е. Багрицький, М. Островський та ін. У масиві дедикацій 1930-х рр. з'явилися присвяти письменникам СРСР (Я. Коласу, Ф. Ходжаєву, К. Хетагурову та ін.), покликані

унаочнити пропагований владою принцип дружби народів.

У письменницькому середовищі присвяти були виявом еквівалентного (напр., між «неокласиками») або нееквівалентного дарообміну (коли завдяки дедикації адресанти прагнули здобути підтримку, захист, сприяння в публікації власних творів; у такий спосіб відбувалося примноження власного «символічного капіталу» й зміцнення позицій у літературному полі). Перспективним напрямком подальших студій може бути дослідження дедикаційних елементів в українському письменстві 1940–1950-х (доба пізнього сталінізму) й 1960-х (період відлиги) років. Це дозволить увиразнити виявлену в літературному полі 1930-х рр. залежність присвят від суспільно-політичних процесів у тоталітарному радянському суспільстві.

Література:

1. Семенко М. Поезії. Київ: Рад. письменник, 1985. 304 с.
2. Тичина П. Зібрання творів: у 12 т. Т.1 / упоряд. О. Кудін. Київ: Наук. думка, 1983. 736 с.
3. Сосюра В. Твори: в 10 т. Т.1: Поезії. Київ: Дніпро, 1970. 365 с.
4. Плужник Є. Поезії / упор. Л. Череватенка. Київ: Рад. письменник, 1988. 415 с.
5. Марчак Т. Концептосфера творчого світу «перших хоробрих» (Василь Чумак, Василь Еллан-Блакитний, Гнат Михайличенко, Андрій Заливчий): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ: Київський університет Бориса Грінченка, 2016. 186 с.
6. Bourdieu P. Le sens pratique. Paris: Les Éditions de Minuit, 1980. 480 p.
7. Литвиненко А. Антропологія дарообміну як феномен культури. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка Карого*. 2022. Вип. 31. С. 148–154.
8. «Українізація» 1920 – 30-х років: передумови, здобутки, уроки / відп. ред. В. Смолій. Київ: [Ін-т історії України НАН України], 2003. 391 с.
9. Косіор С. Радянську літературу – на рівень завдань побудови безкласового суспільства. *Зоря*. 1934. № 6. С. 3–10.
10. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації. Ніжин: ТОВ «Гідромакс», 2009. 508 с.
11. Сосюра В. Вибрані поезії. Київ: Держлітвидав, 1938. 188 с.
12. Bourdieu, P. The rules of art: Genesis and Structure of the Literary Field / tr. by S. Emanuel. Stanford: Stanford University Press, 1995. 408 с.
13. Микитенко І. За гегемонію пролетарської літератури. *Гарт*. 1930. № 6. С. 109–163.
14. Бажан М. Імобе з Галаму. *Червоний шлях*. 1924. № 6. С. 63–65.

References:

1. Semenکو, M. (1985). Poezii [Poetry]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. [in Ukrainian].
2. Tychna, P. (1983). Zibrannia tvoriv. [Collection of works]. Vol. 1. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
3. Sosiura, V. (1970). Tvory [Works]. Vol.1. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
4. Pluzhnyk, Ye. (1988). Poezii [Poetry]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. [in Ukrainian].
5. Marchak, T. (2016). Kontseptosfera tvorchoho svitu «pershykh khorobrykh» (Vasyl Chumak, Vasyl Ellan-Blakytnyi, Hnat Mykhailychenko, Andrii Zalyvchy) [The concept of the creative world of the “first brave” (Vasyl Chumak, Vasyl Ellan-Blue, Hnat Mikhailechenko, Andriy Zalyvchy)]. Kyiv: Kyivskyi universytet Borysa Hrinchenka. [in Ukrainian].
6. Bourdieu, P. (1980). Le sens pratique. Paris: Les Éditions de Minuit.
7. Lytvynenko, A. (2022). Antropolohiia daroobminu yak fenomen kultury [Anthropology of exchange of gifts as a phenomenon of culture]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino*

- i telebachennia imeni I.K. Karpenka Karoho [Scientific Bulletin of Kyiv National University of Theater, Cinema and Television], 31, 148–154. [in Ukrainian].
8. Smolii, V. (2003). «Ukrainizatsiia» 1920 – 30-kh rokiv: peredumovy, zdobutky, uroky [“Ukrainianization” of 1920-30’s: preconditions, achievements, lessons]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
 9. Kosior, S. (1934). Radiansku literaturu – na riven zavdan pobudovy bezklasovoho suspilstva [Soviet literature – on the level of tasks of building a non-class society]. Zoria [Star], 6, 3–10. [in Ukrainian].
 10. Kharkhun, V. (2009). Sotsrealistychnyi kanon v ukrainskii literaturi: heneza, rozvytok, modyfikatsii [The canon of socialist realism in Ukrainian literature: genesis, development, modification]. Nizhyn: Hidromaks. [in Ukrainian].
 11. Sosiura, V. (1938). Vybrani poezii [Selected poetry]. Kyiv: Derzhlitvydav. [in Ukrainian].
 12. Bourdieu, P. (1995). The rules of art: Genesis and Structure of the Literary Field. Stanford: Stanford University Press.
 13. Mykytenko, I. (1930). Za hehemoniiu proletarskoi literatury [According to hegemony of proletarian literature]. Hart [Hardening], 6, 109–163. [in Ukrainian].
 14. Bazhan, M. (1924). Imobe z Halamu [Imobe from Galam]. Chervonyi shliakh [The red path], 6, 63–65. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.08.2025

Стаття прийнята 13.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

УДК 811.111'38

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.32>

МОВА ЗЛОЧИНУ: СТИЛІСТИЧНИЙ ВИМІР КОНЦЕПТУ ЗЛОЧИН В ХУДОЖНЬОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ НАРАТИВІ

Тасмасис Ольга Олегівна,

аспірантка кафедри світової літератури

факультету іноземних мов

Львівського національного університету

імені Івана Франка

ORCID ID: 009-0007-5842-3902

Наукову розвідку присвячено дослідженню стилістичних прийомів вербалізації концепту ЗЛОЧИН у художньому кримінальному наративі. У центрі уваги перебуває «мова ЗЛОЧИНУ» як комплекс графічних, фонетичних, лексичних, семасіологічних і синтаксичних засобів, що забезпечують багаторівневе відтворення злочинних дій, кримінальних подій та створюють атмосферу напруги, яка супроводжує читача від зав'язки сюжету до кульмінаційного розкриття ЗЛОЧИНУ. У статті здійснено комплексний стилістичний аналіз, спрямований на виявлення засобів і прийомів, що актуалізують концепт злочину, а також на розкриття їхніх функцій у художньому тексті.

У статті проаналізована «мова ЗЛОЧИНУ» як система стилістичних засобів, за допомогою яких створюється атмосфера напруженості, відтворюється психологічний стан персонажів та формується читачьке сприйняття кримінальної інтриги.

Аналіз стилістичних засобів доводить, що поєднання графічних, фонетичних, лексичних, семасіологічних і синтаксичних засобів є ключовими інструментами для розкриття внутрішньої сутності ЗЛОЧИНУ й психологічного стану його учасників; забезпечує багатоступовість кримінального наративу. Графічні засоби підсилюють експресивність опису, фонетичні створюють ефект звучання та ритмічності, лексичні та семантичні забезпечують смислову багатозначність, а синтаксичні конструкції формують динаміку та напруженість кримінального наративу.

Особливу увагу приділено зіставленню реалізації концепту злочину у класичному детективі та постмодерністському трилері. Порівняння показує, що в межах класичного зразка домінують традиційні стилістичні прийоми, спрямовані на логічне відтворення кримінальної інтриги, тоді як у постмодерністських творах активізуються, іронічна гра з жанровими кодами. Завдяки цьому простежується еволюція «мови ЗЛОЧИНУ», яка від класичного раціонального викладу рухається до багатоголосого, фрагментованого й іронічно забарвленого дискурсу.

Отримані результати підтверджують, що стилістичні засоби та прийоми виконують не лише естетичну, а й когнітивну функцію: вони структурують художню реальність, моделюють читачьке сприйняття злочину та забезпечують глибше занурення у специфіку кримінального наративу. Таким чином, аналіз «мови ЗЛОЧИНУ» відкриває нові можливості для комплексного розуміння поетики й стилістики детективно-кримінальної літератури.

Ключові слова: концепт ЗЛОЧИН, кримінальний наратив, постмодерністський трилер, стилістичні засоби та прийоми.

Tasmasys Olha. The Language of Crime: The Stylistic Dimension of the Concept of "CRIME" in the Literary Criminal Narrative

The research is devoted to the study of stylistic devices used to verbalize the concept of CRIME in the literary criminal narrative. The focus is on the "language of CRIME" understood as a set of graphic, phonetic, lexical, semasiological, and syntactic means that provide a multi-level representation of criminal acts and events, and create an atmosphere of tension that accompanies the reader from the beginning of the plot to the climactic disclosure of the CRIME. The article presents a comprehensive stylistic analysis aimed at identifying the means and devices that actualize the concept of CRIME, as well as at revealing their functions within the literary text.

© Тасмасис О. О., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

The “language of CRIME” is analyzed as a system of stylistic resources through which an atmosphere of tension is constructed, the psychological state of characters is conveyed, and the reader’s perception of the criminal intrigue is shaped.

The analysis of stylistic devices demonstrates that the interplay of graphic, phonetic, lexical, semasiological, and syntactic means constitutes the key tools for uncovering the inner essence of CRIME and the psychological state of its participants, ensuring the multilayered nature of the criminal narrative. Graphic means enhance the expressiveness of description, phonetic ones create effects of sound and rhythm, lexical and semantic choices provide polysemy, while syntactic constructions form the dynamics and tension of the narrative.

Special attention is given to the comparison of how the concept of CRIME is realized in the classical detective story and the postmodern thriller. The comparison shows that within the classical model, traditional stylistic techniques prevail, aimed at logical reproduction of the criminal intrigue, whereas in postmodern works, an ironic play with genre codes becomes more active. This highlights the evolution of the “language of CRIME” – from classical rational exposition to a polyphonic, fragmented, and ironically colored discourse.

The findings confirm that stylistic means and devices perform not only an aesthetic but also a cognitive function: they structure artistic reality, shape the reader’s perception of crime, and ensure deeper immersion into the specifics of the criminal narrative. Thus, the analysis of the “language of CRIME” opens new perspectives for a comprehensive understanding of the poetics and stylistics of detective and criminal fiction.

Key words: concept of CRIME, criminal narrative, postmodern thriller, stylistic means and devices.

Вступ. Загальновідомо, що стилістичні засоби та прийоми відіграють ключову роль у художньому кримінальному наративі, позаяк вони надають художньої виразності й допомагають створювати атмосферу напруги, тривоги й загадковості, що є знаковими для творів детективно-кримінальної літератури. Крім того, за їхньою допомогою автори кримінальних творів акцентують увагу на психологічному стані героїв, здебільшого злочинців, описують місце й умови ЗЛОЧИНУ, його мотиви та створюють динаміку кримінального сюжету. Більше того, стилістичні засоби та прийоми саме у художньому кримінальному наративі часто виконують уточнювально-посилювальну функцію, виступають як приховані «вказівки», або «слідчі докази», і таким чином допомагають читачеві зануритися в кримінальну інтригу, переживати текстову напругу, брати безпосередню участь у розслідуванні ЗЛОЧИНУ і самому наблизитися до розгадки. Таким чином, вони виступають важливим інструментом для створення художніх образів, характеристик персонажів, кримінальної атмосфери та інтриги у творах детективно-кримінальної літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика художнього відтворення концепту ЗЛОЧИН в художній літературі активно вивчають в межах стилістики, когнітивної лінгвістики та поетики. Так, у працях Сари Джонсон простежуємо зв’язок між стилістичними засобами і прийомами, побудовою кримінальної інтриги та впливом авторських

мовних/стилістичних рішень на психологічне сприйняття ЗЛОЧИНУ читачем. Сара Джонсон підкреслює: «Стилістичні прийоми, які застосовуються у кримінальному наративі, функціонують не лише як естетичні інструменти, а й як механізми маніпулювання читачьким сприйняттям страху, провини та напруги» [7, с. 57]. Дослідження Люсі Ворслі та Марка Волдріджа (2018) зосереджені на стилістичних аспектах творів Агати Крісті, зокрема її детективних романів “*Murder on the Orient Express*”, “*Death on the Nile*”, що слугують зразками класичного детективу. Вони наголошують, що «мова ЗЛОЧИНУ» саме Агати Крісті вирізняється стриманим, логічним викладом, використанням простих метафор, метонімії та епітетів [17].

Сучасний постмодерністський психологічний трилер, за спостереженнями Ерін А. Сміт зорієнтований на внутрішню мотивацію персонажів і суб’єктивне бачення подій. Через те, у романах Джилліан Флінн (“*Gone Girl*”) та Пола Хокінс (“*The Girl on the Train*”) активно застосовано концептуальну метафору та повтори, що створюють багатопланову “мову ЗЛОЧИНУ” [14].

У працях українських літературознавців дедалі частіше звертають увагу на особливості стилістики англomовного кримінального наративу. Так, Оксана Бараннік у статті «Стилістика та поетика детективного тексту» (2016) відзначає, що в романах Гіллїан Флінн (“*Gone Girl*”) і Тани Френч (“*In the Woods*”) за допомогою сенсорних образів і ритмічних повторів, які допомагають створити атмос-

феру саспенсу і психологічного дискомфорту. Вона підкреслює, що такі прийоми, як риторичні питання і контрастні метафори, служать для посилення емоційного залучення читача й формують специфічний психологічний портрет персонажів [1].

Інший український дослідник, Віктор Моренець, у роботі «Поетика жанру детективу в контексті масової літератури» (2012) аналізує використання концептуальних метафор, зокрема образу «минулого як тіні», який часто зустрічається у творах Кріса Вітакера (*"We Begin at the End"*). За його словами, ці метафори не лише збагачують художній текст, але й допомагають розкрити внутрішні конфлікти героїв, що є важливим для розуміння мотивації дій у кримінальному сюжеті. Моренець також звертає увагу на часте застосування іронії та самоіронії, які вносять у жанр елементи постмодерної гри зі стереотипами [11].

Проте, незважаючи на активний розвиток філологічних досліджень, комплексний порівняльний аналіз «мови ЗЛОЧИНУ» у класичному детективі та постмодерністському трилері на матеріалі англomовних творів детективно-кримінальної літератури все ще залишається актуальним і недостатньо опрацьованим напрямом.

Об'єктом цієї наукової розвідки слугує концепт ЗЛОЧИН у англomовному художньому кримінальному наративі.

Предметом дослідження вважаємо функціональне навантаження стилістичних засобів і прийомів, що вербалізують концепт ЗЛОЧИН у англomовному художньому кримінальному наративі.

Мета статті полягає у комплексному стилістичному аналізі «мови ЗЛОЧИНУ» у художньому кримінальному наративі шляхом виявлення графічних, фонетичних, лексичних, семасіологічних, синтаксичних засобів і прийомів, які відображають концепт ЗЛОЧИН, а саме злочинні дії, кримінальні події, створюють атмосферу напруги аж до кінцевого розкриття ЗЛОЧИНУ. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**: 1) окреслити теоретичні підходи до визначення поняття «мова ЗЛОЧИНУ» в рамках стилістики, поетики та когнітивної лінгвістики; 2) проаналізувати основні стилістичні засоби та прийоми, що актуалізують концепт ЗЛОЧИН у класичному

детективі та постмодерністському трилері; 3) визначити стилістичні функції стилістичних засобів та прийомів у рамках «мови ЗЛОЧИНУ» у досліджуваних творах детективно-кримінальної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окреслимо деякі теоретичні засади до визначення поняття «мова ЗЛОЧИНУ» у філологічному ракурсі. Серед важливих теоретичних підходів до вивчення «мови ЗЛОЧИНУ» вважають дискурс-аналіз, де ЗЛОЧИН виступає як комунікативна подія, втілена через певні семантичні поля (злочин, насильство, слідство) та стилістичні засоби та прийоми [6]. З позицій когнітивної стилістики, особливу роль відіграє концептуальна метафора, позаяк вона допомагає вербалізувати концепт ЗЛОЧИН як «гру», «полювання» або «вірус», посилюючи метафоричне сприйняття описаних подій [9].

У контексті нашого дослідження поняття «мова ЗЛОЧИНУ» розглядаємо крізь призму стилістики і трактуємо її як комплекс стилістичних засобів та прийомів, за допомогою яких автори художнього кримінального наративу моделюють концепт ЗЛОЧИН: злочинну дію, психологічний вимір та соціальний контекст. «Мова ЗЛОЧИНУ» охоплює як лексичні, стилістичні маркери художнього кримінального наративу, так і наративні стратегії, що спрямовані на формування емоційного впливу на читача [2; 13]. До ключових стилістичних засобів і прийомів, характерних для «мови ЗЛОЧИНУ» можемо віднести: концептуальну метафору, порівняння, іронію, сарказм, антитезу, анафору, градацію, гіперболу, повтор, алітерацію та персоніфікацію.

Таким чином, «мова ЗЛОЧИНУ» у кримінальному наративі функціонує як багаторівневе стилістичне утворення, що поєднує когнітивні, стилістичні, жанрові та наративні чинники. Вона не лише передає фабулу ЗЛОЧИНУ, але й створює особливу напругу та невизначеність, притаманну творам детективно-кримінальної літератури [7].

У класичному детективному романі Агати Крісті «Вбивство в Східному експресі» (1934) метонімія реалізується через назву потяга «Східний експрес». З одного боку, ця назва виконує інформативну функцію, позаяк вона позначає конкретний просторовий вимір, де відбуваються події; з іншого – вона виконує

символічну функцію. Потяг постає не лише як фізичне місце перебування персонажів, а й як образ замкненого, відмежованого від зовнішнього світу простору, у якому неминуче розгортається ЗЛОЧИН.

Важливим є те, що обмеженість цього простору створює додатковий рівень напруги та підсилює драматизм інтриги. Замкнений простір потяга перетворюється на своєрідну «метонімічну модель суспільства», де всі пасажери потенційно можуть бути як свідками, так і підозрюваними. Така стилістична стратегія авторки дозволяє сконцентрувати увагу на психологічних реакціях героїв і водночас підтримувати ефект невизначеності аж до самої розв'язки, властивий художньому кримінальному наративу.

Метонімія «Східний експрес» водночас виконує текстотвірну функцію: вона задає рамки оповіді, структурує сюжет та формує у читача відчуття обмежене коло можливих версій. У такий спосіб, назва потяга стає ключовим стилістичним засобом, що актуалізує концепт ЗЛОЧИН у межах художнього кримінального наративу.

Іншим прикладом метонімії у цьому романі є використання годинника як символу часу, що невідпинно спливає, нагадуючи про обмеженість у часі і неминуче наближення розв'язки цієї таємниці ЗЛОЧИНУ. *“The clock struck midnight, and with it, the tension in the compartment grew unbearable”; “Time was running out, the hands of the watch moving inexorably toward the moment of truth”* [5].

Крім того, Агата Крісті у своїх творах доволі часто використовує різні види повторів, зокрема й анафору для підсилення ритму і логіки викладу. Наприклад, в монологах або міркуваннях детектива Пуаро часто повторюються однакові початки речень, які виконують інформативну функцію для додаткового виділення їхнього загального семантичного значення: *“It is clear... It is evident... It is impossible...”* – такий повтор створює послідовність думок і привертає увагу читача до важливих фактів ЗЛОЧИНУ.

Епіфора у цьому детективному романі проявляється у повторі ключових слів або фраз у кінці речень і виконує емотивну функцію, створюючи драматичний ефект: *“They all had secrets. They all hid secrets. They all feared secrets”* [5, с. 45]. Так у діалогах Пуаро, де він підсумовує докази ЗЛОЧИНУ, однакові слова

повторюються саме в кінці речень. Вони виконують уточнювально-посилювальну функцію і допомагають зосередити увагу читача на ключових деталях ЗЛОЧИНУ.

«Смерть на Нілі» (1937) – це ще один класичний детективний роман Агати Крісті, відомий своєю заплутаною інтригою, розслідуванням детектива Еркюля Пуаро на борту розкішного круїзного корабля, який пливе по Нілу. Події розгортаються на фоні спекотного єгипетського пейзажу, а сюжет містить в собі елементи ревнощів, зради та помсти. Тому тут часто зустрічаємо градацію, яка виконує емотивну функцію, позаяк вона відзеркалює емоції та напружені стосунки: *“She was annoyed... then angry... then consumed by jealousy.”* [4]. У наведеному прикладі спостерігаємо опис ревнощів, які переходять від легкого сумніву щодо вірності партнера до глибокої ненависті: *“The tension grew, the voices rose, and finally, the silence broke with a scream”* – поступове посилення страху або небезпеки [4].

Цікавим і самотутнім вважаємо застосування у цьому детективному романі концептуальної метафори, яка виражена через порівняння ЗЛОЧИНУ з подорожжю: *“Each passenger was navigating their own course through treacherous waters.”* [4]. Своєю емотивною функціональністю вона створює атмосферу непередбачуваності і загрози, притаманної сюжету роману.

Детективний роман “The Thursday Murder Club” (2020) Річарда Османа розповідає про групу літніх людей, які регулярно зустрічаються для розслідування нерозкритих ЗЛОЧИНІВ у невеликому англійському містечку. Автор використовує широкий спектр стилістичних засобів та прийомів, які сприяють створенню напруженої, але водночас легкої атмосфери. Відрадно, що стилістичні засоби та прийоми цього художнього кримінального наративу виконують функцію взаємного уточнення і, таким чином, допомагають розкрити психологічні портрети персонажів (злочинців і підозрюваних) та посилити інтригу сюжету.

“They didn’t look like detectives. Which, to be fair, they weren’t” [12, с. 11]. Автор створює легку іронію, знижуючи офіційність ситуації і водночас підкреслюючи, що головні герої – звичайні люди, а не професійні слідчі. Це додає роману жанрового колориту і зближує читача з героями.

«*Grey drizzle hung over Coopers Chase*» [12, с. 3]. Описуючи погоду за допомогою метафори «сірий дощ, що висить» над місцем, автор задає похмурий настрій усій кримінальній оповіді загалом. Крім того, сірий навислий дощ символізує сумнів і невизначеність, які супроводжують розслідування цього ЗЛОЧИНУ.

«*The club met every Thursday morning at the Jolly Farmer, a place that smelled of stale beer and bad decisions*» [12, с. 19]. Метафора *a place that smelled of stale beer and bad decisions* виконує інформативну та естетичну функції, позаяк вона описує місце, де збиралися детективи-аматори, паб з запахами розлитого пива, та поганих/невдалих рішень. Більше того, метафора створює автентичну атмосферу давньої культури англійського пабу, робить описану сцену більш реалістичною.

«*She was as sharp as a tack, but with the patience of a saint*» [12, с. 24]. У наведеному прикладі, метафоричне порівняння підкреслює контрастні риси персонажа, що роблять його образ більш об'ємним і таким, що запам'ятовується читачеві.

У реченні «*I wondered if she knew more than she let on. I wondered a lot*» [12, с. 38], спостерігаємо повтор ключового слова “wondered”, що підсилює напругу і показує, що думки героя зосереджені на розгадці таємниці.

Наступним для стилістичного аналізу слугує твір Кейт Морган “Murder: The Biography” (2021), детальна біографія, що розкриває таємниці життя та загадкової смерті Кейт Морган, однієї з найвідоміших персон юридично-правового світу. Варто пояснити, що Kate Morgan – британська адвокатка й авторка, яка в 2021 році презентувала свою дебютну науково-популярну працю “Murder: The Biography”. У книзі вона показує, як історичні кримінальні справи формували сучасне британське право на вбивство, розкриваючи еволюцію правових концепцій, наприклад відмінностей між умисним і ненавмисним вбивством, а також правових захистів (diminished responsibility, часткова відповідальність, корпоративне вбивство тощо). Серед ключових тем її творів – вплив кримінально-правової історії на сучасне сприйняття ЗЛОЧИНУ та судочинства.

Книга базується на численних архівних документах, свідченнях очевидців та новітніх дослідженнях, що робить її цінним джерелом

для розуміння не лише біографії Кейт Морган, а й особливостей кримінальних розслідувань того часу. Тому графічні стилістичні засоби активно використовуються у цьому художньому кримінальному наративі для посилення сенсу та сприйняття:

Курсив (*italic*) виділяє назви творів, понять, цитат або термінів іншої мови: книга Морган досліджує розвиток підконцептів MURDER та MANSLAUGHTER, що входять до концепту ЗЛОЧИН. “in the case of *R v Dudley and Stephens*, the court rejected necessity as a defence to a charge of murder”. У цьому реченні курсивом виділена назва судової справи, що відповідає типовому використанню в книзі.

Цитати у виносі (blockquote) підкреслюють ключові положення та думки авторки: “Murder is not simply an act of killing; it is a legal construct, shaped by centuries of trials, precedents and societal attitudes” [10, с. 14]. У цитаті міститься концептуальне визначення, яке задає рамку для всієї книги. Саме винесення цитати підсилює цю відмінність і підкреслює, що для Морган важливе не лише «що сталося», а й як право це інтерпретує.

Крім того, Кейт Морган використовує низку лексичних стилістичних засобів для формування атмосфери напруження та акцентування ключових моментів розслідування: «*According to the eyewitness, a shadowy figure slipped through the fog, vanishing before anyone could react*» [10]. Використання прямої мови свідка додає документальності та достовірності оповіді, а образ «тіньової фігури» *a shadowy figure* створює атмосферу загадковості і невизначеності, що притаманне творам детективно-кримінальної літератури.

Повтор слова “waited” акцентує увагу на тривалості та напруженості очікування героїні. Цей стилістичний прийом підсилює драматизм і емоційне напруження, змушуючи читача співпереживати персонажу: «*She waited, waited for a sign, waited for a word, waited for a chance to escape*» [10].

Більше того, концептуальна метафора “*her life was a sinking ship*” порівнює життя героїні з тонучим кораблем і передає відчуття безвиході та наближення катастрофи. Вона підсилюється ще однією концептуальною метафорою “*the merciless sea of fate*” «безжалісне море долі», що уособлює зовнішні

сили, які не підконтрольні людині, додатково підкреслюючи трагічність ситуації: «*Her life was a sinking ship, slowly being swallowed by the merciless sea of fate*» [10].

Варто наголосити, що окрім вже проаналізованих стилістичних функцій у цьому творі стилістичні засоби та прийоми також відображують емоційний стан персонажів та створюють атмосферу напруження: «*She was both a victim and a suspect, a beacon of hope and a shadow of doubt*» [10]. Відомо, що антитеза ставить поруч протилежні поняття, підкреслюючи внутрішній конфлікт або складність образу. В наведеному прикладі антитеза показує суперечливу природу героїні, яка опинилася одночасно у статусі жертви та підозрюваної (нападниці, злочинцем), що додає глибини її характеру і підсилює драматизм розповіді. Героїня одночасно виступає маяком надії та тінню сумніву у загальному кримінального розгортанні розслідування.

У реченні «*The silence in the room was so thick you could cut it with a knife*» [10], метафоричне порівняння порівнює тишу з чимось дуже густим, на кшталт масла, яке можна легко різати ножом, щоб передати напружену атмосферу. Це посилює емоційне сприйняття описаної ситуації, підкреслюючи нервовість і важливість моменту. У цьому зв'язку доречною вважаємо алітерацію (повтор початкових приголосних звуків), «*Silent shadows slipped stealthily through the somber streets*» [10], яка створює музичність і ритмічність тексту. У цьому прикладі вона підсилює атмосферу таємничості і напруженості, що дуже характерно для описів злочинів і нічних подій.

«Ми починаємо з кінця» (2020) – це глибокий психологічний трилер Кріса Вітакера, що поєднує елементи кримінального роману, драми та історії про дорослішання. Дія відбувається в маленькому прибережному містечку Кеп-Гейвен, Каліфорнія, де тридцять років тому підліток Вінсент Кінг випадково здійснив ЗЛОЧИН, вбив сестру своєї дівчини. Після тридцятирічного ув'язнення він повертається додому, що викликає хвилю нових трагедій, позаяк його повернення стає катализатором для подій, що змінюють життя місцевих мешканців.

Так, концептуальна метафора «*the past is a shadow*» «минуле – це тінь» підкреслює, що минуле впливає на героїв цього роману, домінує у їхньому житті і не дає їм спокою.

Образ тіні додатково підсилює цей емоційний зв'язок минулого і теперішнього і символізує постійний вплив і присутність подій минулого у теперішньому житті персонажів: «*The past is a shadow that follows us, sometimes close, sometimes far, but never leaving our side*» (Whitaker, 2020), а персоніфікація ночі, яка «шепоче таємниці», надає сцені атмосферу таємничості й загрози, що відповідає тематиці трилера: «*The night whispered secrets no one dared to hear*» [16].

У реченні «*Her voice was like a fragile thread, barely holding together the emotions she tried to hide*» [16], метафоричне порівняння «голос, як крихка нитка», хоча і звучить досить дивним для українського читача (нитка не може бути крихкою), проте воно все ж виражає тендітність і вразливість героїні, підкреслює її емоційну напругу та внутрішню боротьбу.

«*He waited. He waited for the truth. He waited for justice*» [16]. Повтор слів «*he waited*» створює ритм і підкреслює напруженість очікування, а також наполегливість персонажа у прагненні знайти відповіді.

Варто наголосити, що особливу увагу у цьому трилері приділено 13-річній Дачесс Редлі, дочці загиблої дівчини, яка намагається захистити свою родину від наслідків минулого. Її боротьба за справедливість і спроби зрозуміти світ дорослих переплітаються з розслідуванням шерифа Вока, колишнього друга Вінсента, який тепер є головою поліції. Детективний роман порушує теми ЗЛОЧИНУ, провини, відпущення, сімейних зв'язків та наслідків минулих вчинків: «*Sometimes the people you think will save you are the ones who break you*» [16]. Іронія у цьому реченні полягає у протилежності очікувань героїні та реальності. Замість порятунку персонажі часто зазнають розчарувань від тих, кому довіряють, що підкреслює складність людських стосунків і тематику зради. «*His anger burned hotter than a thousand suns*» [16]. Тут гіпербола перебільшує ступінь гніву, роблячи його майже фізично відчутним. Це допомагає передати інтенсивність емоцій персонажа і створити сильний образ.

У реченні «*In a town full of lies, truth was the rarest commodity*» [16], антитеза підкреслює контраст між брехнею і правдою, що відображає тему обману і пошуку справедливості в романі. Такий прийом додає глибини

і драматизму цьому кримінальному наративу загалом.

«*The cold, unforgiving sea crashed against the rocks*» [16]. Епітети «холодне» і «негуманне» створюють образ суворої морської пучини, яка символізує безжалісність світу та внутрішні переживання героїв.

Цікавим для стилістичного аналізу серед сучасних кримінальних трилерів вважаємо надзвичайно популярний сьогодні роман «*Everyone in My Family Has Killed Someone*» (2022) австралійського письменника Бенджаміна Стівенсона. Це метаіронічний детектив, написаний у дусі класичних романів Агати Крісті, але з сучасним гумором і самоіронією. Наратор, Ернест Каннінгем, з самого початку заявляє: «Я кажу вам правду. Кожен у моїй родині когось убив», і далі веде читача через химерну історію родинної зустрічі на засніженому курорті, де відбувається вбивство, а всі підозрювані – його родичі.

Цей детективний роман поєднує класичні мотиви закритого простору за мотивами Агати Крісті (snowed-in mystery), інтригу, численні покликання до минулого та гру з жанровими кліше, залишаючись при цьому надзвичайно свіжим і динамічним.

Варто наголосити, що іронія й гумор «*I know what you're thinking: if everyone in my family has killed someone, why would you accept an invitation to dinner?*» іронічний тон та самоосміювання, що є ключовими стилістичними засобами для цього роману, знижують напруження й створюють комічний ефект [15]. «*Does it count as murder if the person deserved it?*» [15], а риторичне запитання підкреслює моральну двозначність персонажів та ситуацій.

«*Murder runs in our blood*» (Stevenson, 2022) концептуальна метафора *CRIME IS A FAMILY TRAIT / BLOODLINE* – злочинність іронічно зображена як сімейний бізнес, ремесло, риса, чи талант, що передається у спадок «по крові». Вона стала знаковою для розуміння усієї концепції роману. Цей образ підкреслює неминучість причетності родини до ЗЛОЧИНІВ, їх «природність» у цьому клані. Більше того, кров як носій провини та пам'яті підсилює ідею, що герої не можуть втекти від минулого. Так у реченні «*Everyone has killed someone. Everyone has their secrets. Everyone has something to hide*» [15], повтор слова «*everyone*» на початку кожного речення

створює ритмічність розповіді та посилює ідею колективної вини, залучення кожного до темної історії ЗЛОЧИНІВ. Це також формує іронічний ефект і додає драматизму.

«*I write books about how to get away with murder. Turns out, my family doesn't read much*» [15]. Іронічне зіставлення власного досвіду з реальністю: герой сам начебто «експерт» із вбивств, але його родина постійно потрапляє в халепи, створює комічний ефект і дистанціює героя від подій, одночасно демонструючи його безсилля. «*It was the perfect Christmas. Snow, gifts, laughter – and one dead body*» [15]. Поєднання теплих, позитивних слів зі шокуючою «*dead bod*» підкреслює гротескність ситуації, створює напругу та підтримує жанрову атмосферу чорної комедії.

Таким чином, у детективному романі Бенджаміна Стівенсона «*Everyone in My Family Has Killed Someone*» (2022) лексичні, синтаксичні, семіологічні засоби працюють на створення атмосфери іронічного детективу, де ЗЛОЧИН – не лише трагедія, але й частина родинного «спадку», драми та фарсу водночас. Використання метафори крові як провини, повторів, контрастів та звернень до читача сприяє створенню динамічного, інтерактивного тексту, що поєднує серйозність кримінальної теми з художньою виразністю. Загалом, ці засоби забезпечують стилістичну багатоплановість концепту ЗЛОЧИН, підкреслюють психологічну та моральну складність персонажів за свої вчинки.

Висновки. «Мова ЗЛОЧИНУ» як складова художнього кримінального наративу відіграє ключову роль у формуванні жанрової специфіки творів детективно-кримінальної літератури, позаяк вона віддзеркалює атмосферу напруженості, таємничості ЗЛОЧИНУ, його мотивів та психологічну глибину кримінального сюжету. Використання стилістичних засобів і прийомів, серед яких концептуальні метафори, метонімії, анафори, епіфори, алітерації, персоніфікації, градації тощо, віддзеркалює особливості вербалізації концепту ЗЛОЧИНУ, мотиви персонажів і характер кримінальних подій у досліджуваних творах. Більше того, проаналізовані стилістичні засоби і прийоми в англomовному кримінальному наративі виконують не лише інформативну, уточнювально-посилювальну, взаємного уточнення, емотивну, естетичну

функції, а й текстотвірну, позаяк вони відіграють ключову роль у побудові інтригуючого кримінального наративу, а у процесі читання підтримують інтерес читача до розгадки ЗЛОЧИНУ.

Таким чином, комплексне вивчення функціональних особливостей стилістичних засобів і прийомів у художньому кри-

мінальному наративі не лише розширює розуміння концепту ЗЛОЧИН у координатах стилістики, когнітивної лінгвістики та поезики, а й сприяє поглибленому осмисленню взаємозв'язку між "мовою ЗЛОЧИНУ", його відображенням у літературі та культурі, що є актуальною проблемою сучасної філологічної науки.

Література:

1. Бараннік О. І. *Стилїстика та поетика детективного тексту*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016.
2. Black E. *The Language of Crime Fiction: A Stylistic Approach*. London: Routledge, 2019. 245 p. URL: <https://www.routledge.com/The-Language-of-Crime-Fiction-A-Stylistic-Approach/Black/p/book/9780367343035>
3. Booth W. C. *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press, 1961. 330 p. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/R/bo3629278.html>
4. Christie A. *Death on the Nile*. London: HarperCollins, 2011. 400 p.
5. Christie A. *Murder on the Orient Express*. London: HarperCollins, 2011. 256 p.
6. Fairclough N. *Discourse and Social Change*. Cambridge : Polity Press, 1995. 212 p. URL: <https://politybooks.com/bookdetail/?isbn=9780745602473>
7. Johnson S. *Stylistics and Crime Fiction*. London: Routledge, 2020. 280 p. URL: <https://www.routledge.com/Stylistics-and-Crime-Fiction/Johnson/p/book/9780367423100>
8. Ковальчук Н. М. *Художні особливості англомовної кримінальної літератури: стиль і композиція*. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2020
9. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 256 p. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/M/bo3687990.html>
10. Morgan K. *Murder – The Biography*. London: Profile Books, 2021. 320 p.
11. Моренець В. М. *Поетика жанру детективу в контексті масової літератури*. Київ: Либідь, 2012.
12. Osman R. *The Thursday Murder Club*. London: Penguin Books, 2020. 368 p.
13. Simpson P. *Stylistics: A Resource Book for Students*. 2nd ed. London: Routledge, 2004. 345 p. URL: <https://www.routledge.com/Stylistics-A-Resource-Book-for-Students/Simpson/p/book/9780415301790>
14. Smith E. A. *Hard-Boiled Women: Gender in Contemporary Crime Fiction*. New York: Routledge, 2022. 290 p. URL: <https://www.routledge.com/Hard-Boiled-Women-Gender-in-Contemporary-Crime-Fiction/Smith/p/book/9780367412341>
15. Stevenson B. *Everyone in My Family Has Killed Someone*. London: Penguin Books, 2023. 384 p.
16. Whitaker K. *We Begin at the End*. London: HarperCollins, 2020. 336 p.
17. Worsley L., Aldridge M. *Agatha Christie and the Golden Age of Detective Fiction*. London: Palgrave Macmillan, 2018. 320 p.

References:

1. Barannik, O. I. (2016). *Stilistika ta poetyka detektyvnoho tekstu* [Stylistics and poetics of the detective text]. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina. [in Ukrainian].
2. Black, E. (2019). *The language of crime fiction: A stylistic approach*. London: Routledge. 245 p. Retrieved from: <https://www.routledge.com/The-Language-of-Crime-Fiction-A-Stylistic-Approach/Black/p/book/9780367343035>
3. Booth, W. C. (1961). *The rhetoric of fiction*. Chicago: University of Chicago Press. 330 p.
4. Christie, A. (2011). *Death on the Nile*. London: HarperCollins. 400 p.
5. Christie, A. (2011). *Murder on the Orient Express*. London: HarperCollins. 256 p.
6. Fairclough, N. (1995). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press. 212 p. Retrieved from: <https://politybooks.com/bookdetail/?isbn=9780745602473>
7. Johnson, S. (2020). *Stylistics and crime fiction*. London: Routledge. 280 p. Retrieved from: <https://www.routledge.com/Stylistics-and-Crime-Fiction/Johnson/p/book/9780367423100>
8. Kovalchuk, N. M. (2020). *Khudozhni osoblyvosti anhlovnoyi kryminalnoi literatury: Styl i kompozytsiia* [Artistic features of English-language crime literature: Style and composition]. Odessa: ONU im. I. I. Mechnykova. [in Ukrainian].
9. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press. 256 p.
10. Morgan, K. (2021). *Murder – The biography*. London: Profile Books. 320 p.

11. Morenets, V. M. (2012). *Poetyka zhanru detektyvu v konteksti masovoi literatury* [Poetics of the detective genre in the context of mass literature]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
12. Osman, R. (2020). *The Thursday Murder Club*. London: Penguin Books. 368 p.
13. Simpson, P. (2004). *Stylistics: A resource book for students* (2nd ed.). London: Routledge. 345 p. Retrieved from: <https://www.routledge.com/Stylistics-A-Resource-Book-for-Students/Simpson/p/book/9780415301790>
14. Smith, E. A. (2022). *Hard-boiled women: Gender in contemporary crime fiction*. New York: Routledge. 290 p. Retrieved from: <https://www.routledge.com/Hard-Boiled-Women-Gender-in-Contemporary-Crime-Fiction/Smith/p/book/9780367412341>
15. Stevenson, B. (2023). *Everyone in my family has killed someone*. London: Penguin Books. 384 p.
16. Whitaker, K. (2020). *We begin at the end*. London: HarperCollins. 336 p.
17. Worsley, L., & Aldridge, M. (2018). *Agatha Christie and the Golden Age of detective fiction*. London: Palgrave Macmillan. 320 p.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕМ У ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНОЇ ВІДЕОГРИ BALDUR'S GATE: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ РАКУРС

Тищенко Олег Володимирович,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
професор Університету Святого Кирила і Мефодія
ORCID ID: 0009-0009-0811-2123

Коваль Станіслав Романович,

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ORCID ID: 0000-0001-5245-4889

Комплексне моделювання перекладацького процесу на основі досвіду існуючих моделей, синтезу окремих елементів для створення синергетичної теорії єдиного багатовимірного перекладацького простору визначається низкою аспектів і рушіїв.

Багатовимірність матричної моделі перекладу, його «трансдаптивне кодування» визначається багаторівневими когнітивними та мультимодальними підходами, які є суттєвими для дослідження міжмовних перекладацьких трансформацій та локалізації реалій у відеоіграх з огляду на специфіку аудіовізуального перекладу.

Стаття присвячена розгляду у перекладознавчому, функціонально-стилістичному і когнітивно-дискурсивному річизі типів фразеологічних еквівалентів (когнітем, реалем, прагмем), представлених в англomовній грі Baldur's Gate: Enhanced Edition у її перекладі українською мовою локалізаційною волонтерською спілкою «Шлякбित्रаф» (Localization Limited Liability Company, SBT Localization LLC). Матеріалом для дослідження послужили субтитри та аудіовізуальні ролики відеодискурсу, які експліковано у вербально-асоціативні ряди, представлені головним чином у репліках, діалогах і монологів героїв, стереотипах їх поведінки.

Об'єктом уваги слугували передусім лексико-граматичні, синтаксичні та фразеологічні трансформації образно-характеризуючих знаків, порівнянь та метафор, факти збігу і розбіжностей відповідних етнокультурних паралелей і способів їх відтворення й локалізації у цільовому тексті. При цьому ми орієнтувалися на авторитетні зарубіжні розробки з теорії еквівалентності й трансдаптивного кодування з огляду на специфіку аудіовізуального перекладу.

В полі зору перебуває семантичний і контекстуальний аналіз фразео-тематичної та ідеографічної групи на позначення ментально-психологічних станів героїв, їх розумових здібностей, зв'язаних з ними ризикованих дій, деяких структурно-семантичних моделей фразем у їхніх варіантах тощо. Лівову частку з-поміж них становлять експресиви, інвективи, оціночні пейоративи, розмовно-жаргонна лексика та фразеологія, індивідуально-авторські неологізми, okazіоналізми.

Ключові слова: локалізація, міжмовна еквівалентність, фраземи, транс-і реметафоризація, індивідуально-авторський стиль перекладача цільового тексту, прагматика.

Tyshchenko Oleh, Koval Stanislav. Means of Rendering Phrasemes in the Discourse of the English-Language Video Game Baldur's Gate: A Translation Studies Perspective

The complex modeling of the translation process based on the experience of existing models, the synthesis of individual elements to create a synergistic theory of a unified multidimensional translation space, is determined by a number of aspects and drivers.

The multidimensionality of the matrix translation model, its «transadaptative coding» is defined by multilevel cognitive and multimodal approaches, which are essential for the study of interlingual translation

transformations and the localization of realities in video games, taking into account the specifics of audiovisual translation.

This article examines, from the perspective of translation studies as well as functional-stylistic and cognitive-discursive approaches, the types of phraseological equivalents (cognitemes, realia, pragmemes) encountered in the English-language video game Baldur's Gate and their rendering in the Ukrainian translation produced by the volunteer localization community "Shliakbyttar" (SBT Localization LLC).

The study is based on subtitles and audiovisual segments of the video discourse, explicated into verbal-associative sequences primarily represented in characters' utterances, dialogues, monologues, and behavioral stereotypes. Particular attention is given to lexico-grammatical, syntactic, and phraseological transformations of figurative-characterizing nomens, comparisons, and metaphors; to the coincidences and divergences of corresponding ethnocultural parallels; and to the methods of their reproduction and localization in the target text. The analysis draws on authoritative international scholarship on equivalence and transadaptive coding, taking into account the specificities of audiovisual translation.

The study further undertakes semantic and contextual analysis of phraseme-thematic and ideographic groups denoting the mental and psychological states of characters, their intellectual capacities, associated risky actions, and selected structural-semantic models of phrasemes in their variants.

A substantial share of these consists of expressives, invectives, evaluative pejoratives, colloquial and slang vocabulary and phraseology, as well as authorial neologisms and occasionalisms.

Key words: localization, cross-linguistic equivalence, phrasemes, trans- and remetaphorization, translator's individual style in the target text, speech act.

Вступ. Застосування системоутворюючого підходу в моделюванні, що передбачає виявлення прагматичних та етнокультурних чинників, які впливають на збереження системи та підтримання динаміки її розвитку в рамках структурної взаємодії окремих складників віртуального простору, є суттєвим в ході інтерпретації певного аудіовізуального продукту. Як слушно зауважується в Передмові до "Енциклопедії перекладознавства" (2020) в аспекті "мінливих парадигм" певний "культурний поворот", спрямований на різні "платформи і середовища, в межах яких наразі здійснюється перекладацька діяльність", спостерігається "перехід від парадигми еквівалентності до цифрової та Інтернет-парадигми, де текст оригіналу стає мультимодальним" [4, с. 7-8].

Останнім часом інтерес до вивчення комп'ютерних ігор зростає. Лінгвістичний погляд на цю сферу представлено в працях зарубіжних лінгвістів – Е. Аарсета, який розглядає текст комп'ютерної гри як гіпертекст, Дж. Джуула та Дж. Мюррея, що описують наративи комп'ютерної гри.

В дисертаційному дослідженні Т.В. Варбанець подана дефініція жанру комп'ютерної гри, зокрема уточнено деякі функції номінацій комп'ютерних ігор; схарактеризовано електронний дискурс комп'ютерних ігор, який розглядається як тексти, реалізовані в ситуації соціальної взаємодії між гравцями та/або їхніми персонажами чи псевдосоціальної взаємодії між гравцем і комп'ютером [2, с. 3].

У полі зору Шаламай А. дискурс відеоігор рефлексується як мультитрівневе та мультимодальне явище, яке включає різні види дискурсу залежно від адресатів та адресантів мовлення (розробників, гравців, ігрових журналістів тощо). Дослідниця уводить поняття "внутрішньоігрове мовлення". Крім шести типових модусів, притаманних сучасним відеоіграм (аудіального, відео, вербального, жестового, просторового та тактильного), уводиться сьомий модус – процедурний, який передбачає формування та передачу смислів за посередництва механіки гри [9, с. 84].

Дехто розглядає віртуальний комунікативний простір і передусім проблеми мовної локалізації відеоігрової продукції в лінгвокультурологічному та когнітивно-прагматичному аспекті, виявляє таксономічні характеристики відеоігрового дискурсу, аналізує мовленнєві особливості суб'єктів відеоігрового контенту, з'ясовує лексичну й мовленнєву специфіку відеоігор, детально прописує мовні особистості геймера крізь призму локалізації.

Переклад і локалізація відеоігор є досить новим напрямком у перекладознавстві. Це пов'язано, перш за все, з тим, що відеоігри з'явилися в індустрії розваг відносно не так давно. Перші комерційні відеоігри з'явилися в 1970-х роках в США і спочатку їх не перекладали іншими мовами, оскільки вони були спрямовані на місцевий ринок. Але у зв'язку зі швидкими темпами розвитку цієї індустрії з'явилася необхідність адекватного пере-

кладу і локалізації відеоігор іншими мовами. Хоча комп'ютерні ігри мають неабияку популярність у всьому світі, багато гравців часто незадоволені перекладом і діалогів, і передачею атмосфери гри і особистостей персонажів. Ситуація ускладнюється тим, що наразі не існує єдиного стандарту локалізації відеоігор, у зв'язку з чим страждає якість їхнього перекладу і, відповідно, успішність просування гри на ринку. У річищі автоматизованого перекладу, дескриптивного та функціонального перекладознавства з'ясовується локалізація відеоігор (O'Hagan 2009) та ін. [4, с. 32-33].

Апелюючи до низки робіт вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (Гнатенко, Венгер Дружина 2020; Карпенко та Варбанець 2021, Murray 1997; Bogost 2007; Gee 2013; Hawreliak 2021; Ensslin 2021), дослідники зауважують, що до сих пір немає єдиної думки стосовно основних питань вивчення відеоігрового дискурсу і зокрема в плані його виокремлення від інших суміжних явищ; звертається увага і на різнобій в термінології [цит за: 9, с. 85-86].

Окремою проблемою є інтертекстуальність, гра слів і гумор, які, як відомо, часто густо є неперекладними, і тому вимагають неабияких зусиль при перекладі, додаткових фонових знань перекладача, його особливої міжкультурної компетенції.

Як слушно зауважують Л.С Головащенко, М.Ю. Лимар, "різні рівні локалізації передбачають створення продукту, який можна охарактеризувати як стандартизований (який не вимагає перекладу, а єдиною доступною мовою є мова оригіналу); напівлокалізований; локалізований; високолокалізований; та культурно-специфічний (з повним перекладом на цільові мови, разом з необхідною культурною адаптацією)" [3, с. 19].

При цьому локалізації, за переконанням багатьох дослідників, зазнають численні елементи, що зустрічаються в тексті відеоігор, зокрема їх назви, лінгвокультурні реалії, вигадані слова та вирази (слова-фантоми), спеціалізовані терміни, метафори та різні лакуни.

Під локалізацією здебільшого розуміється процес не лише власне перекладу, але й адаптації текстового та аудіовізуального матеріалу гри для ринку цільової країни, в ході здійснення якого перекладачу слід враховувати

все різноманіття специфічних національних рис вихідної культури і особливостей реальної дійсності цільової культури. Лінгвістична локалізація відтворення лексичних одиниць з мови оригіналу мовою перекладу, зміну художніх засобів, дубляж та створення нових аудіозаписів [3, с. 22].

Зокрема, Х. Максвел-Чандлер характеризує «локалізацію ігор» як «фактичний процес перекладу об'єктів мови у відеогрі на інші мови» [3, с. 20].

Характеристика об'єкта дослідження. В локалізаційній спільноті з промовистою назвою «Шлякбунтраф» (також ТОВ «ЛС ШБТ», "SBT Localization" Limited Liability Company, SBT Localization LLC) працюють волонтери та професійні перекладачі, які займаються створенням, перекладом і поширенням українського ігрового контенту і передусім локалізацією гри *Baldur's Gate: Enhanced Edition*, яка слугує об'єктом нашої уваги.

Наголосимо, що вербальний, асоціативно-символічний та частково аудіальний коди відеогри пройшли процедуру адаптивного перекладу. Відмінність між локалізацією та адаптивним перекладом полягає в тому, що локалізація має справу не просто із взаємодією двох мов, але двох картин світу. Останні відображають особливу кластеризацію ігрової реальності, і її кінцевим результатом є в даному випадку відеовербальний текст, який відповідає економічному та культурному середовищу, виконаний з урахуванням лінгвістичних особливостей цільової аудиторії, не спотворює першопочаткового смислу. При локалізації головним можна вважати ефективність здійсненої текстової трансформації – кінцевий текст нерідко не зберігає повної еквівалентності оригіналу, але еквівалентний вихідному тексту за прагматичним потенціалом, який часто передається за допомогою аналогових заміन або неповних лексичних та фразеологічних відповідників.

Baldur's Gate: Enhanced Edition – ремейк культової фентезійної рольової відеогри, розробленої BioWare і випущеної Interplay Entertainment у 1998 році. Це перша гра в серії *Baldur's Gate*, події якої відбуваються у всесвіті Забутих Королівств, розгорнутій фентезійній кампанії, з використанням модифікованої версії правил 2-го видання *Advanced Dungeons & Dragons* (далі AD&D).

Baldur's Gate: Enhanced Edition – це ізометрична гра в перспективі від третьої особи. Управління сценарієм здійснюється через інтерфейс користувача, який дозволяє гравцю переміщувати персонажів, переглядати інформацію про поточні квести та керувати інвентарем та складом активної групи [10].

На початку нової гри гравці повинні створити нового персонажа, (або імпортувати вже створеного у попередньому проходженні), задавши його ім'я, стать, расу, клас та походження, а також розподілити певні показники здібностей та навичок. Гравець взаємодіє з персонажами та об'єктами, натискаючи на них. Діалоги з неігровими персонажами розпочинаються у визначений сценарієм час або при взаємодії гравця з персонажем. Система діалогів займає одну з ключових ролей у ігровому процесі і має досить масштабне діалогове дерево, яке служить для взаємодії протагоніста з персонажами та семантичним і прагматичним наповненням гри.

Виконуючи квести або вбиваючи ворогів, ігрові персонажі отримують очки досвіду, за допомогою яких вони підвищують свій рівень. Персонаж із вищою репутацією отримує знижки в магазинах і навіть деякі квести вимагають встановленого репутаційного мінімуму. Тоді як нижча репутація змушує магазини підвищувати ціни, а в деяких випадках може призвести до нападу на персонажа в місті.

Реалії і предметний код у грі тісно пов'язані із системою інвентаря та атрибутів. А це в свою чергу дозволяє кожному персонажу споряджати предмети, зокрема, зброю, боєприпаси, обладунки, шоломи, кулони, персні, пояси, плащі або взуття. На кількість предметів, які персонаж може носити з собою, впливає обмеження їх ваги, яке залежить від показників сили персонажів у ігровій партії, а перевищення цього ліміту перевантажить персонажа, змушуючи його рухатися повільно, або завадить йому рухатися взагалі. Ігрова механіка також вказує спорядження, яке окремо взяті персонажі можуть використовувати відповідно до їх класів та кількості доступних для зброї слотів [10].

Як нам видається, попри достатню кількість робіт, прив'язаних до відеоігор, їх жанровій специфіці, аналізу наративної і мовної складової, власних імен, сюжетів і мотивів в одній окремо взятій мові, практично від-

сутні праці, де б спеціально розглядалась фразеологія і комунікативно-прагматична й когнітивна складова разом зі стилістичними ресурсами і тропами, особливо якщо йдеться про переклад англійських відеоігор українською мовою спеціальними локалізаційними спілками.

Матеріалом для дослідження послужили субтитри та аудіовізуальні ролики відеогри Baldur's Gate: Enhanced Edition, які експліковано у вербально-асоціативні ряди, представлені головним чином у репліках, діалогах і монологів героїв.

З огляду на сказане в статті поставлено **мету** – розглянути особливості перекладу фразеологічних та прагматичних одиниць з точки зору їх семантико-ідеографічної категоризації, образності та перекладацьких трансформацій, відтворення форми та змісту еквівалентів у розгляданому дискурсі відеогри. При цьому ми звернулися до деяких відомих теорій еквівалентності у зарубіжному мовознавстві.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

з'ясувати стратегії перекладу ідіом та фразем з огляду на наявні перекладацькі трансформації та типи відповідників;

звернути увагу на індивідуально-авторські особливості віртуального тексту, зокрема особливості мовотворчості та креативності цільових рішень (оказіоналізми, структурно-семантичні перетворення стійких сполук та паремій, порівнянь тощо);

експлікувати прагматично-мовленнєві ситуації та комунікативні акти крізь призму емоційно-прагматичної налаштованості дискурсу відеогри (інвективи, образи, субстандарна лексика і т.ін).

Варто підкреслити, що в статті оприятно далеко не всі наявні тематичні і лексико-семантичні групи фразеологічних одиниць, а лише окремі образно-характерологічні знаки головним чином на позначення ментальних станів, сприйняття, розумових здібностей героїв, соматичного коду, деяких типових структурно-сміслових моделей, зокрема й маркування концептосфери небезпеки і ризику.

Загальна **методологія** дослідження зорієнтована на механізм локалізації відеогри в аспекті перекладацького аналізу відповідних образів та когнітем, пошук перекладаць-

ких трансформацій і втрат при перекладі, засоби відтворення етнокультурних реалій у цільовому тексті, когнітивно-дискурсивний аналіз, спрямований на виявлення ціннісних концептів у відеогрі, контекстуально-семіотичний для виявлення семіотики предметів на реалій наративного дискурсу гри, комунікативно-прагматичний спектр прийомів зорієнтований на відтворення загальної стилістичної, емоційної тональності тексту.

Наголосимо, що в сучасному перекладознавстві дослідження міжмовних еквівалентів зорієнтоване на низку авторитетних праць зарубіжних мовознавців. Крім відомої теорії формальної і динамічної еквівалентності Ю. Найди (Nida 1964: 159), останнім часом в парадигмі теорії перекладу з'явився ряд інших концепцій міжмовної еквівалентності [4, с. 74].

Показовими з цього приводу є розробки Шляйєрмахера, Коллера та Кетфорда, опозиція етнографічного й лінгвістичного перекладу (*ethnographic versus linguistic translation*) Жоржа Мунена, прийоми прямого і непрямого перекладу (*direct versus indirect procedures*) Віне й Дарбельне, відкритого й закритого (*overt and covert*) перекладу Джуліан Гаус, проспективного й ретроспективного перекладу (*prospective and retrospective translation*) Джона Постгейта та ін.

Так, зокрема, Коллер описує еквівалентність як “відносини між певним вихідним текстом (або його елементами) та цільовим текстом (або його елементами), наголошуючи, що саме природа цих відносин визначає різновид еквівалентності (Koller 1979: 186). На його думку, завданням перекладознавства є аналіз і порівняння максимальної кількості ситуацій взаємовідносин між вихідним (джерельним) і цільовим текстами, аби виокремити принципи, які визначають кожен різновид еквівалентності. Суголосною є думка Кетфорда, який виходить із тези адекватної еквівалентності, зокрема “наскільки конкретний вихідний текст або його одиниця є “співвідносними (принаймні частково) з аналогічними характерними рисами” конкретного цільового тексту або його одиниці (Catford 1965: 50) [див.: 7, с. 23-24].

Для нашої рефлексії досить цінним слід визнати напрацювання представників Лейпцизької школи, які опрацьовували численні

складні типології еквівалентності, серед яких найвідомішою, вірогідно, є запропонована Отто Каде. У своїй праці (Kade 1968: 79) запропонував чотири різновиди еквівалентності, а саме “повну” (“total”) (коли дві одиниці різних мов збігаються повністю), “факультативну” (“диференційовану”) (“fakultativ”) (коли одна одиниця відповідає багатьом в іншій мові), “приблизну” (“часткову”) (“approximativ”) (коли одиниця є лише частковим відповідником одиниці в іншій мові) та “нульову” (“null”) (як у випадку культурно-специфічних одиниць, які взагалі не мають відповідників у іншій мові). В свою чергу Коллер (1979: 187) виявив п'ять різновидів еквівалентності, зокрема (1) “денотативну” (“denotativ”), що відноситься до певної позамовної дійсності й завжди є принципово досяжною; (2) “конотативну” (“konnotativ”), яка стосується способу вербалізації і становить одну з найбільших проблем у перекладі; (3) “текстуально-нормативну” (“textnormativ”), яка відноситься до текстових та мовних норм, що поширюються на певні тексти; (4) “прагматичну” (“pragmatisch”), що враховує ознаки адресата (одержувача) перекладу; (5) “формальну” (“formal”), яка стосується певних естетичних характеристик мови, таких як гра слів (каламбур) чи фігури мовлення [7, с. 24]. Варто зауважити, що інший теоретик перекладу Ньюмарк зазначає, що “еквівалентність є типовим академічним глухим кутом – їй неможливо ні дати дефініцію, ні визначити, де вона закінчується і де починається відповідність або адекватність” (Newmark 1991: 3) [7, с. 24].

Оскільки при перекладі відеOVERBальної продукції можливі розбіжності мовних картин світу вихідного та перекладного тексту, що посилюється присутністю інтертекстуальних національно-прецедентних феноменів як комунікативного маркера, важливим видається визначення статусу комунікантів в архетиповій опозиції «свій – чужий», «чистий» – «брудний», «праведний» – «гріховний», «честь» – «ганьба» та більш вузьких соціальних, гендерних та вікових опозиціях, що реалізуються у семіотичному просторі ігрового контенту.

Цей аспект може стати особливим завданням спостереження над морально-етичною категоризацією реалій в дискурсі розгляданої відеогри на майбутнє.

Результати. До буквального перекладу відповідників без помітних лексико-граматичних трансформацій можна віднести такі (найменш поширений тип відповідників Каде розглядає як “total”), коли дві одиниці різних мов збігаються повністю): *You may break her spirit – Ти можеш зламати її дух; Move aside, and I’ll be on my way. I have no time to waste on idle blathering – З дороги, і я пройду своїм шляхом. У мене немає часу на порожні балачки; I shall seek out others who know their place – Що ж, я знайду когось, хто знає своє місце; They’ll step over their own mother – Вони переступлять через власну матір.*

Щодо стратегій перекладу окремих стійких словосполучень і метафор на позначення сприйняття, ментального стану та інтелектуально-розумових здібностей героїв, то вони здебільшого повністю збігаються й зрідка містять часткову заміну структури та образності еквівалентів. Так, в перекладі знаходимо: Мене сюди викликали з якоїсь причини, чи лише для того, щоб слухати твої дурні роздуми, на відміну від англомовного оригіналу (listen to your fat musings – журні роздуми). Наведені контексти можуть бути прикладом “приблизної” (“часткової”) (“approximativ”) еквівалентності, за О. Каде.

Ідея сприйняття, слуху реалізується через неідентичне лексичне наповнення шляхом асоціативно-символічного порівняння, пор. *Greetings to you and yours, my friend. Might I have your ear a moment? (Дослівно: Можна мені на момент ваше вухо?) – Можу я отримати трохи вашої уваги?*

До часткових відповідників віднесемо ще й такі, які становлять гіпонімічні трансформації: *You spineless bastards, get out of my sight – Ви безхребетні виродки, зникніть геть з-перед моїх очей. У цих двох випадках можна говорити про “факультативну” (“дифференційовану”) (“fakultativ”) еквівалентність корелятивів.*

З прагматичного погляду вони також виявляються різновидом фатичної мовленнєвої комунікації, зокрема маркують бажання позбутися когось небажаного, про що, до речі, свідчать образливі позначення – англ. *bastard*, укр. *безхребетні виродки*. Негативна стилістична тональність таких висловів є у дискурсі аналізованої гри типовою.

Функція деяких метафор та порівнянь та їх трансформації.

Заміна метафоричних домен оригіналу і цільового тексту, що її окремі дослідники розглядають як трансметафоризацію, не є досить поширеною. Зупинимось на деяких показових міжмовних контекстах. Пор. ситуацію передачі гніву, в якій соматичний код заступлено чисто емоційною вербалізацією: *Your intentions are diabolical! Release Abela at once, or face my wrath! (з конкретизацією в оригіналі з лицем) – Твої наміри демонічні! Звільни Абелу негайно або ти відчуєш на собі мій гнів!* Як бачимо, в українському тексті певна особа виступає об’єктом активної дії, а в оригіналі наявна просторова семантика перешкоди.

Ще одним прикладом подібних міжмовних корелятивів може бути такий: *We can’t afford any dead weight, sorry (де ідея чогось важкого, обтяжливого має своїм відповідником соматичну фразу зайвий рот): Зайвий рот нам не потрібен. Пробач.* Подібний приклад представлений внутрішнім соматизмом як образно-смысловим центром фрази в цільовому тексті: *Sick to death of bandits, I am! Ці бандити вже у печінках сидять!* Пор. ще відмінні концептуальні домени побажань зі спільною оптативною модальністю зі значенням категоричної поради: *I’ve no need of you. Take your freedom and go – Ти мені не потрібен. Іди своїм шляхом.*

Ще рідше простежується реметафоризація (заміна в перекладі вільної сполуки або граматичної конструкції вихідного тексту метафорою або стійкою сполукою, ідіомом), наприклад, *Well, you’ll get naught from me this day, not a cry of pain nor the knowledge in my noggin. – Що ж, сьогодні ви з мене не витягнете нічого і нічого, ні вереску від болю, ні знань із моєї макітри.* О. Каде у цій ситуації стверджував би про “нульову” (“null”) еквівалентність, бо тут представлені культурно-специфічні одиниці, які взагалі не мають відповідників; *What he means is, we’re being harassed by a priest of the Bitch Queen Umberlee – Що він має на увазі: нас уже до печінок дістала жриця Королеви Куртизанок Амберлі.* До цієї підгрупи віднесемо і заміну стійкого вислову іншим фразеологізмом, співвіднесеним з емоційно-соматичним кодом: *Idiot do bica, падлюки-перевертні; Someone disturbs me?! I have no time to talk with you, <CHARNAME>. Don’t take it personally Хто мене турбує?!? У мене немає часу на роз-*

мови з тобою, <CHARNAME>. Не приймай це близько до серця, просто я дуже заклопотана людина або ж передачу за допомогою соматичної стійкої сполуки іншого вільного контексту оригіналу: англ. *Sorry, we've had enough to do with the Seven Suns* – Вибачте, але ми вже ситі по горло «Сімома Сонцями».

Онтологічно спільні натуроморфні метафори можуть різнитися при позначенні ментального стану, підтвердженням чого є метафора затуманеного, затьмареного розуму в перекладі: *Your twisted feelings cloud your sight! Release her, before you both come to harm!* (дослівно: захмарили твій зір) – *Твої змішані почуття затуманили твій розум! Звільни її, доки вам обом не завдано шкоди!*

Лексико-семантичні заміни такого типу можуть проявлятися в аспекті: соматичний образ → інший соматизм. Наприклад, *I'm in no mood to speak with you. Get out of me face* (з просторічною формою займенника (*me*) – *Я не в гуморі балакати з вами. Геть з-перед моїх очей*. Такий фразеологізм є більш звичним для української мови при передачі відповідного прагматичного змісту. Дехто називає таке явище еквонімічними трансформаціями [8, с. 116].

При позначенні ризикованих дій в оригіналі та адаптованому тексті також вживається соматичний фразеологізм (герой, що перебуває у небезпеці не намагається ризикувати, звідси й вислів *It will be a cold day in the lower planes before I risk my neck in the elven ruin o' Firewine!*

Це буквально перекладається в такий спосіб: *'швидше настане холодний день на нижніх площинах, ніж я ризикну своєю шиєю в ельфійських руїнах'*. Ця ідея відтворюється у цільовій мові за допомогою буквального перекладу, але крім цього в адаптований текст вводиться скалькований зворот, співвіднесений з позначенням ідеї «ніколи не відбудеться щось»: *Швидше в пеклі випаде сніг, ніж я ризикну своєю шиєю в ельфійських руїнах Фаєрвайн!* Ця ідіома фіксується у двомовних фразеологічних словниках у вигляді численних синонімічних варіантів, зокрема подається як американський вислів *When (the) hell freezes over* [1, с. 49]. Саме на таку ідіому натрапляємо у тексті відеогри далі: *We'll give ourselves up to the likes of you when hell freezes over*. У цьому разі еквіваленти виявляються практично ідентичними, типологічно

подібними, міжсеміотичними, а власне прагматична налаштованість вислову тут зорієнтована на ситуацію, комунікативно-ситуативний план небажання виконати якусь дію чи обіцянку за жодних обставин («ніколи щось не буде виконаним, не відбудеться»): *Ми віддамо себе таким, як ти, коли пекло замерзне*. Ідентичну фраземну структурно-семантичну модель-конструкцію актуалізовано і при перекладі номінації *I ain't your friend, you ain't mine, and it'll be a cold day on the 9th plane before I drink with the likes of you!*, де еквівалентом виступає перекладний синонім з опущеним компонентом (на горі): *то ж швидше рак свисне, аніж я розпиватиму алкоголь з такими, як ти!*

Високий ступінь сп'яніння героїв в обох мовах передається за допомогою стійких порівнянь, але ці зооморфні метафори мають різну образність, до того ж при перекладі уживаються вульгаризми і розмовна лексика, наприклад, *Well snuck, by any measure! Split the gemmies thrice, and tonight we'll suck the monkey a keg apiece tavern-wise!* – *Ну, попрацювали на славу! Поділимо здобич на трьох, вдудлимо бочку доброго пійла... налижемося, як свині!*

Окремі індивідуально-авторські метафори оригіналу при перекладі замінюються фраземами або іншими образними паремійними структурами, іноді з незначними або помітними лексичними замінами (з додаванням або вилученням компонентів). Так, замість соматичного терміна *ногам* як прототипового вислову, в українському перекладі представлено: *за дурною головою і рукам нема покою*; пор. англ. *your sword is secondary to your mind* (*Твій меч другорядний до твого розуму*). В цьому ж фрагменті тексту наявна ще одна антропоморфно зорієнтована метафора з ідеєю гострого розуму, яка в адаптованому тексті передана фігурально, за допомогою контекстуальної антонімії (Набагато страшніше, коли у твого суперника *гострий не меч, а розум*), на відміну від англومовного оригіналу, який вирізняється своїм компонентним лексичним складом і містить іншу предметну символіку антитези, співвіднесеної зокрема з іншим знаряддям: *a harder time matching your wit than your blade* – важче зрівнятися з твоєю дотепністю, ніж з твоїм клинком.

Фразеологічний каламбур як наслідок зіткнення полісемантичних структур слів,

окремі з яких мають фразеологічне зв'язане значення, а інші пряме є досить показовою фігурою в обох зіставляваних текстах: *It's your choice which hits the ground first: your swords or your heads!* – *Це ваш вибір. І менер, що впаде на землю першим? Ваші голови чи ваші мечі?!*

Індивідуально-авторські порівняння практично повністю збігаються в обох лінгвокультурах, хоча на позначення дурості українська мова має досить широкий репертуар фразеологізмів, проте перекладачі чомусь подають дослівний переклад: *The soldiers say there might be an ogre about. Nasty things, they are. Thankfully they are usually dumb as a sack of hammers* – *Солдати подейкують про те, що поблизу бродить огр. Що за базікали. На щастя, зазвичай вони дурні як торба з молотками*. Окремі лексико-граматичні трансформації відбуваються і при зіставленні таких стійких контекстів на позначення розумових здібностей, зокрема дурості (в англійській мові мотивація пов'язується з прикметником *right* із заперечним значенням 'неправильного' в домені умістище (*in the head*), на відміну від метафори в українському цільовому тексті, яка маркована ідеєю відсутності порядку, ладу в голові і ширше, імовірно, метафориною зіпсутого механізму: *They are just not right in the head* – *У них просто не все до ладу з головою, клепки бракує; Це все були нові інструменти, куплені у цього пройдисвіта, Таєрума. Йому треба вправити клепки* – *They're all new tools too, bought from that flam, Taerom. He's getting a piece of my mind*. Зазначений контекст є яскравим свідченням заміни образів фразем.

Метафоричне значення затьмареного розуму в англійській має своїм образно-когнітивним корелятом у перекладі образ каламутної, брудної води (у когнітемі *брудний-чистий*), пор. *Being dead longer than you were alive must tend to addle the mind* – *Якщо бути мертвим довше, ніж живим, розум може скаламутитися*.

Індивідуально-авторські, ідеостильові перекладацькі рішення неологізми й окремі трансформаційні заміни в тексті відеогри представлені досить різноманітно. Це і відфразеологічні експресивно і стилістично марковані новотвори-деривати, і образні контамінації лексем у складі стійких словосполучень зі значним емоційно-експресивним

зарядом. Зупинимось на деяких з них. Так, на основі образно-сислової структури ідіоми на позначення категоричної поради 'не втручатися у чийсь справи' (в англійському варіанті тексту *telling me to mind my own business*) при передачі українською ужито словотворчий неологізм, що виступає у поєднанні зі зниженою, зневажливою лексикою, наприклад, *Ви дурнуваті носопхай*, ваша перемога не житиме довго (англ. *You meddling fools* – дослівно: Ви, втручальні дурні). Такі відповідники в протиставлюваній мові засвідчують про наявні морфолого-синтаксичні трансформації, оскільки герундіальна конструкція оригіналу замінена своєрідною композитною номінацією (*пхати* + *ніс*). Якщо в англійській представлено правничий термін (*enforcer* 'особа, яка примусово виконує право (в судовому порядку)'), то в українській йому знову ж таки відповідає експресивний композит, неологізм у складі прагмемипоради: *Nobody with any sense wants to risk fighting with the Flaming Fist. They mean business, they do. You get an enforcer on you, and best you run like the dickens* *Хікто не ризикне битися з Полум'яним Кулаком. Вони знають свою справу, о, так. Знайшовся на вас чортонхай, і краще вам утікати, як наляканим чортенятам*. Переклад окремих ідіом, наприклад, *who's been throwing around a lot of money* (хто розкидається купою грошей) слід визнати не цілком адекватним, хоча загальна конотація і структурно-сисловий малюнок фрази в цільовій мові при цьому збережені, але образний еквівалент підібрано не досить вдало, позаяк застосовано вільний переклад або спотворено інваріант: пор. укр. *той, хто навколо грошима смітить*.

Подібні синтаксичні трансформації є типовими: а ти лежатимеш і плакатимеш, як маленька дитина, тоді і побачимо, *хто смітиметься останній*. Як бачимо, при перекладі збережена лише частина усталеного паремійного вислову *Сміється той, хто сміється останнім*. Натомість в оригіналі ще наявне звуконаслідування, яке при перекладі опущене: *crying like a little baby, hee hee, then we'll see who has the last laugh*.

В окремих випадках має місце і така стратегія перекладу реплік героїв, коли вільне словосполучення чи конструкція з переносним стилістично нейтральним значенням в англійському оригіналі відтворені в укра-

їнській мові синтаксично трансформованим образним висловом зі зворотним порядком компонентів. Так, у висловлюванні *Perhaps I can sweeten the prospect a little* простежується незначний натяк на ідею солодкого, але в перекладному тексті наявні асоціативно-символічні кореляції, що ідентифікують образ меду у складі видозміненої ідіоми у поєднанні з параметризацією ідеї малої кількості, лексичного маркування посуду: Можливо, я зможу додати до бочки дьогтю якусь ложку меду. У цьому разі ми також маємо справу з трансформацією відомого вислову.

Українська дослідниця Г.Т. Кузь виокремлює вигуківі фразеологізми з домінуючою емоційно-виражальною функцією, які у свою чергу поділяються на такі структурно-семантичні групи: вокативні та номінативні вигуки, що найчастіше виражають емоції гніву, роздратування, обурення (рідше – замилювання, захоплення); вигуки-імперативи, що також виражають агресивні емоції, проте мають на меті спонукати співрозмовника до певних дій: вигуки-прокляття (найчастіше імперативи), що можуть виражати цілу гаму почуттів – від незадоволення, роздратування до захоплення чимось; агресивні емоції у таких фразеологізмах, окрім інтонації, виявляються ще й у пониженні соціального статусу співбесідника його відправлення у сферу діяльності нечистої сили, надсилання хвороб, нещастя [6, с. 11].

При перекладі деяких міфологічних постатей перекладачі вдаються до пошуку алюзивно-інтертектуальних компенсаційних трансформацій, коли міфопоетичний персонаж, приміром, гном, типовий для представників англослов'янської культури, замінений прототипною реалією: *With him dead, I'll be a wanted dwarf* – *З його смертю я став карликом у розшуку*. Хоча переклад цієї міфологеми слів визнати неточним.

Уведення в перекладений текст інвективних зворотів з прагматикою погрози і категоричного наказу лише підсилює емоційне налаштування тексту у ситуації, близької до конфлікту, незгоди чи непорозуміння учасників ігрової інтеракції. У такій ситуації перекладач намагається близько до оригіналу передати текст образи, зберігши відповідну стилістичну тональність оригіналу шляхом введення розмовно-просторічних пейоративних лексем (із збереженням типової праг-

меми. пор. *стули картоплерізку (potato trap)*, введенням маркерів-відсилів зі значенням позбутися когось, припинити непотрібні розмови і т.ін.). Пор. *Агов! Стули свою картоплерізку і зроби язичку вихідний* (це буквальный переклад вихідного образу); *Я не хочу, щоб хтось пхався в мої справи. Котися, доки я не зацідив у твою пику – Hey! Shut your potato trap and give your tongue a holiday. I don't want strangers in my business. Shove off before I take offense to your face.* Наведемо ще кілька прикладів. Так, англійській прагмемі *Out! Return at your peril, and stupidity* відповідає в цільовому тексті *Геть! Повертайтеся на свій страх і ризик*. Як бачимо, при перекладі здійснено лексичну заміну, бо в оригіналі дурість (*stupidity*).

Інвективні номени з різною внутрішньою формою у вихідному і адаптованому тексті по-різному концептуалізують ідею умістища і ментального стану, інтелектуально-розумових здібностей, сприйняття. Наприклад, в англійській мові наявна когнітема нечистоти, бруду, зайвих елементів в голові людини замість мізків разом із рослинною метафорою: *'Ere ye are, ye blasted squeaker! Ye got dirt fer brains? Ye must, cause ye growin' something in yer ears to make ye not hear!* (Дослівно: *Ти щось вирощуєш у вухах, аби не чути*). В українській мові актуалізований фразеологічний аналог із соматичним кодом у поєднанні з оказіональним образним утворенням зі значним експресивним зарядом, спрямованим на приниження співбесідника: *Ось ти де, клятий крикуне! У тебе солома замість мізків?... Ти напевно вуха компотом миєш і кісточки не витягуєш!* Як бачимо, ідея перешкоди для сприйняття почутого при порівнянні більш яскраво та емоційно представлена саме у цільовому тексті.

Лайливі вислови в англослов'янському тексті при відтворенні українською можуть втрачати свою негативну конотацію і набувати більш нейтрального звучання, при цьому окремі лексичні маркери-пейоративи вилучаються: *As ye will and won't, 'tis your behind to hide. A grand time it'd ha' been if it was* (Дослівно – *Тобі треба ховати свій зад*). *Narlen dost consider ye a fellow night-mate!* Пор. *Хоч-не-хоч, треба ховатися. Ми б добре згаяли час. Нарлен не розглядає тебе, друже, як товариша!* Вигуківі фраземи оригіналу також можуть дещо втрачати свою експре-

сивність та набувати більш помірної стилістичної тональності при збереженні в цілому загальної прагматичної налаштованості тексту. В оригіналі відсил немає конкретної адресації: *Blasted damn and demons all, what be your mishearing?! I say it plain as flies on backside* (дослівно – *Як мухи на задниці*), *get yer group gone! Nothin' suspect about a SCORE of sneakers in the alley! Get them gone or yer out!* – *А щоб тебе чорти вхопили, ти що глухий?! Я ж кажу, це простіше простого, ану зникніть! Ніхто нічого не підозрює про грабіж! Нехай зникнуть, або ти не з нами!*

Наголосимо, що жаргонна і лайлива лексика у цільовому тексті використана перекладачем з метою більшої експресії, про що свідчать стерті прокльони: *Ye would show yer jack nasty face back here after runnin' out on us?! Ye didn'a call the warn, ye gacking mather! Guardsman caught us unknowin' blind, an' Rededge caught his blade in the softside! I'll quiet ye good, so's Rededge can kick yer hind across the lower planes hisself!* Пор. *І більше не показуй тут свою потворну пику, після такого кидалова!* Окремі евфемізми в англійському тексті (*lower planes hisself*) замінені дисфемізмами. Ти *не підняв шухер, трясця твою!* Близькими до цих мовленнєвих формул є і ретрибутиви, які в обох мовах збігаються за лексичним складом і значенням: *I lost my husband to those bastard raiders. I hope they rot through all the Nine Hells!* – *Я загубила свого чоловіка, через цих виродків, рейдерів. Сподіваюся, вони гнитимуть у всіх дев'яти пеклах!* Український емоційний вигук, як видно, містить образ провалля, ідею семіотичного низу і виступає як синонімічна компенсація й аналог англійського вислову, який для англійської фраземіки є типовим (*damn*): *Damn it, Jebadoh, we can't go on like this forever!* – *Провалитися тому Джебадо, ми не можемо продовжувати так вічно!* Ці імперативи також виражають агресивні емоції, тому близькі до прокльонів. Символіку низу, Пекла і провалля у міфологічній картині світу на матеріалі східнослов'янської фразеології з компонентами *гибель, пропасть* розглядала М. Жуйкова [5, с. 238-244]. Згідно з Коллером, такі відповідники можна віднести до “прагматичних”, що враховують ознаки адресата (одержувача) перекладу.

Переклади цього типу слід визнати міжсеміотичними, оскільки вони переносять

образ з однієї знакової системи в іншу (4, Т.1, с. 22-23). Самопрокльони (клішовані прагмеми, спрямовані на самого суб'єкта, відправника повідомлення, близькі до клятв) можуть дещо різнитися мотиваційною ознакою: *Well, they were my clan's home 125 years ago. Curse me for a fool, I trusted them!* (Дослівно: *Хай мене клянуть за дурня, я їм довіряв!*) – *Але ж вони були домом мого клану 125 років тому. Чорти б мене вхопили. Вартовий застав нас зі спущеними штанами, Криваволезий отримав клинком у гузно! Принагідно звернімо увагу і на адаптацію деяких прізвиськ героїв на кшталт Криваволезий. Як ми переконались, у цьому разі простежується низка заміन, зокрема, *nasty face* – потворна пика, *after runnin' out on us?!* – таке кидалово; пор. ще *шухер, трясця, гузно*, субстантивоване утворення *Криваволезий* і т. ін.*

Висновки. Стало вже аксіомою те, що досить часто цільовий текст, адаптований до національно-культурної специфіки мови-реципієнта, її семантико-прагматичних можливостей, зрештою, психологічних настанов, містить набагато більше образів, характерологічно-оціночних знаків номінації, експресивних висловів, індивідуально-авторських рішень, okazionalizmів, інвектив, незвичних яскравих порівнянь, епітетів та інших стилістичних тропів, ніж вихідний текст-оригінал. Це вповні стосується і фактичного матеріалу відеогри, який представлений у цій розвідці.

Безперечно, не в усьому можна беззастережно погоджуватися з представниками локалізаційної спілки, які перекладали англomовний текст розгляданої відеогри. Адже в окремих випадках можна було позбутися буквального перекладу деяких фраз і розшукати в образному і фразеологічному інвентарі української мови більш адекватні відповідники, синонімічні, компенсаційні варіанти й заміни тощо. Про це не раз ми наголошували у цій розвідці.

Аналіз продемонстрував, що різні форми і способи локалізації у перекладі відеодискурсу, навіні лексико-семантичні, і передусім синтаксичні трансформації, підпорядковані розшуку і добору міжмовних і ширше – кроскультурних міжсеміотичних відповідників при репрезентації власне українських реалій (пор. *макітра, клепки бракує, трясця* і ряд подібних) або окремих прагматичних контекстів.

Досить цікаво було подивитися на випадки заміни концептуальних метафоричних образів (або навпаки заміни метафорами вільних, незв'язаних конструкцій оригіналу), виявити незвичні оказіональні оціночні деривати, зазвичай, з пейоративною конотацією, індивідуально-стилістичні тропи при позначенні образливої, зниженої лексики. Засобами перекладу було відтворено інші структурно-семантичні паралелі, часто видозмінені, при позначенні ментальних і психічних станів героїв, семантики дурості чи розумових

здібностей героїв, маркування небезпеки і ризику в українській мові, на відміну від англійської тощо.

Перспективою запропонованого дослідження слід визнати відтворення засобами цільової мови переклад семіотичних локусів та особових імен в тексті відеогри і переліком власні назви, зокрема й прізвиська, клички учасників ігрового сценарію з огляду на зв'язані з ними вчинки, акти і виконувану символічну функцію, зокрема й міфологічну конотацію.

Література:

1. Баранцев К.Т. English-Ukrainian phraseological Dictionary. Київ: Радянська школа, 1969. 1052 с.
2. Варбанець Т. Онімний складник електронного дискурсу комп'ютерних ігор : дис. ... канд. філол. наук : 035. Одеса, 2020. 210 с.
3. Головащенко Л.С., Лимар М.Ю. Локалізація і переклад комп'ютерних ігор на прикладі відеогри "S.T.A.L.K.E.R.: ТІНЬ ЧОРНОБИЛЯ". Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. С. 19–23.
4. Енциклопедія перекладознавства : у 4 т. Т. 2 : пер. з англ. / за ред.: Івз Гамб'є та Люка ван Дорслара : за заг. ред.: О. А. Кальниченко та Л.М. Черноватого. Вінниця: Нова Книга, 2020. 276 с.
5. Жуйкова М. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов: монографія. Луцьк: "Вежа" Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2007. 416 с.
6. Кузь Г.Т. Вигуківі фразеологізми української мови: етнолінгвістичний та функціональний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2000. 19 с.
7. Леал А. Еквівалентність In: Entsyclopedia perekladознаvstva: u 4 t. T. 3 [Encyclopedia of translation studies: In 4 volumes. Vol. 3] (Trans. from English). Vinnytsia: Nova Knyha. С. 23-24
8. Литвин І. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси: видавництво Ю.А. Чабаненко, 2013. 288 с.
9. Шаламай О. Дискурс відеоігор як мультимодальне явище. *Studia linguistica*, 2022. Вип. 20. С. 84–95
10. Baldur's Gate: Enhanced Edition. Вікіпедія вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Baldur%27s_Gate:_Enhanced_Edition

References:

1. Barantsev, K. (1969). *Anhlo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk [English-Ukrainian Phraseological Dictionary]*. Kyiv: Radianska Shkola. 1052 p. [in Ukrainian].
2. Varbanets, T. (2020). *Onimnyi komponent elektronnoho dyskursu kompiuternykh ihor: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandidata filolohichnykh nauk: 035 [The Onymic Component of the Electronic Discourse of Computer Games: PhD thesis in Philology: 035]*. Odesa. 210 p. [in Ukrainian].
3. Holovashchenko, L., & Lymar, M. (2022). *Lokalizatsiia ta pereklad kompiuternykh ihor na prykladi videoihry "S.T.A.L.K.E.R.: Tin Chornobyliia" [Localization and Translation of Computer Games on the Example of the Video Game "S.T.A.L.K.E.R.: Shadow of Chernobyl"]*. *Naukovi zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka – Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism*, 33(72), 19–23. [in Ukrainian].
4. *Encyclopedia of Translation Studies: in 4 vols. Vol. 2.* (2020). Trans. from English / Eds.: Yves Gambier & Luc van Doorslaer; Gen. eds.: O. A. Kalnychenko & L. M. Chernovaty. Vinnytsia: Nova Knyha. 276 p. [in Ukrainian].
5. Zhuikova, M. (2007). *Dynamichni protsesy u frazeolohichnii systemi skhidnoslovianskykh mov: monohrafiia [Dynamic Processes in the Phraseological System of East Slavic Languages: Monograph]*. Lutsk: Vezha of Lesya Ukrainka Volyn State University. 416 p. [in Ukrainian].
6. Kuz, H. (2000). *Interiektivni frazeolohichni odynytsi ukrainskoi movy: etnolinhvistychnyi ta funktsionalnyi aspekty: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandidata filolohichnykh nauk: 10.02.01 [Interjectional Phraseological Units of the Ukrainian Language: Ethnolinguistic and Functional Aspects: Abstract of PhD thesis in Philology: 10.02.01]*. Ivano-Frankivsk. 19 p. [in Ukrainian].
7. Leal, A. (2020). *Equivalence*. In *Encyclopedia of Translation Studies: in 4 vols. Vol. 3 (Trans. from English)* (pp. 23–24). Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].

8. Lytvyn, I. (2013). *Perekladoznavstvo: navchalnyi posibnyk* [Translation Studies: A Scientific Manual]. Cherkasy: Yu.A. Chabanenko Publishing. 288 p. [in Ukrainian].
9. Shalamai, O. (2022). Video game discourse as a multimodal phenomenon. *Studia Linguistica*, (20), 84–95.
10. Baldur's Gate: Enhanced Edition [Electronic resource]. (n.d.). *Wikipedia, the free encyclopedia*. https://uk.wikipedia.org/wiki/Baldur%27s_Gate:_Enhanced_Edition

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

Стаття прийнята 01.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

НОМІНАЦІЇ НА ПОЗНАЧЕННЯ НАЗВ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Цупрун Тетяна Володимирівна,

асистент кафедри іноземних мов історичного та філософського факультетів,

навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0009-0002-7605-1333

У статті досліджується вербалізація концепту *ОКУПАЦІЯ* в українському медіадискурсі в контексті російсько-української війни, зокрема через аналіз номінацій, що позначають окупаційну владу. Об'єктом дослідження є лексеми та словосполучення, які відображають ставлення до окупаційних структур на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) України, включаючи Крим, Донецьку, Луганську, Херсонську та Запорізьку області. Мета роботи – виявити принципи формування цих номінацій, їхню семантичну, культурологічну та ідеологічну роль у медіапросторі. Дослідження спирається на критичний дискурс-аналіз (КДА), зокрема тривимірну модель Нормана Фейрклоу (текст → дискурсивна практика → соціальна практика) та дискурс-історичний підхід (Рут Водак і Мартін Райзігль), що дозволяють простежити зв'язок між лексикою, редакційними практиками та ідеологічними наративами. Аналізуються стратегії номінації, предикації (приписування рис) та аргументації (легітимація/делегітимація), які формують сприйняття окупаційних режимів. Емпірична база охоплює медіатексти 2023–2025 років, які демонструють контраст між прокремлівськими евфемізмами («спеціальна військова операція») та українськими фреймами («війна», «вторгнення»), а також західними наративами («герої проти лиходіїв»). У статті виділено ключові номінації, що виконують делегітимаційну функцію, підкреслюючи тимчасовість, нелегітимність і зовнішнє керування окупаційних структур. У рамках критичного дискурс-аналізу ці номінації перерозподіляють легітимність, визнаючи виключно українську владу законною, а окупаційну «владу» позиціонуючи як позаправову; чітко розподіляють відповідальність, переходячи від узагальненої «російської влади на ТОТ» до конкретних «ставлеників»; протидіють пропагандистським евфемізмам, запобігаючи нормалізації термінології окупаційного управління.

Особливу увагу приділено пейоративним маркерам, які апелюють до історичної пам'яті та викликають негативні асоціації. Висновки підкреслюють, що український медіадискурс формує цілісну систему номінацій, яка не лише описує, але й активно протидіє нормалізації окупаційних режимів, розкриваючи їхню позаправову природу.

Ключові слова: окупаційна влада, медіадискурс, критичний дискурс-аналіз, номінація, делегітимація, російсько-українська війна, фрейм.

Tsupun Tetiana. Nominations designating occupation authorities in Ukrainian media discourse

The article investigates the verbalization of the concept of *OCCUPATION* in Ukrainian media discourse in the context of the Russo-Ukrainian war, in particular through an analysis of nominations that designate the occupation authorities. The object of study comprises lexemes and multiword expressions that reflect attitudes toward occupation structures on Ukraine's temporarily occupied territories (TOT), including Crimea and the Donetsk, Luhansk, Kherson, and Zaporizhzhia regions. The aim is to identify the principles governing the formation of these nominations and to elucidate their semantic, cultural, and ideological roles within the media space. The research is grounded in Critical Discourse Analysis (CDA), specifically Norman Fairclough's three-dimensional model (text → discursive practice → social practice) and the Discourse-Historical Approach (Ruth Wodak and Martin Reisigl), which together make it possible to trace links between lexis, editorial practices, and ideological narratives. The analysis addresses strategies of nomination, predication (ascription of properties), and argumentation (legitimation/delegitimation) that shape perceptions of occupation regimes. The empirical base encompasses media texts from 2023–2025 that demonstrate the

contrast between pro-Kremlin euphemisms (“special military operation”) and Ukrainian frames (“war,” “invasion”), as well as Western narratives (“heroes versus villains”). The article identifies key nominations that perform a delegitimizing function, foregrounding the temporariness, illegality, and external control of occupation structures. Within the framework of CDA, these nominations redistribute legitimacy – recognizing only Ukrainian authorities as lawful while positioning the occupation “authorities” as extra-legal; they precisely allocate responsibility, moving from generalized references to “Russian authorities on TOT” to specific “Kremlin appointees”; and they counter propagandistic euphemisms, preventing the normalization of the terminology of occupation governance. Particular attention is paid to pejorative markers that appeal to historical memory and evoke negative associations. The conclusions emphasize that Ukrainian media discourse has developed a coherent system of nominations that not only describes but actively resists the normalization of occupation regimes by exposing their extra-legal nature.

Key words: *occupation authorities, media discourse, critical discourse analysis, nomination, delegitimation, Russo-Ukrainian war, frame.*

Вступ. У контексті російсько-української війни медіадискурс ОКУПАЦІЇ набуває стратегічного значення як механізм не лише інформування, але й ідеологічної мобілізації. Окупація, як феномен, включає не тільки фізичний контроль над територіями, але й дискурсивне переосмислення простору, ідентичності та легітимності влади. З анексії Криму у 2014 році та ескалації на Донбасі, а згодом повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, російські медіа активно використовують наративи «денацифікації» та «захисту російськомовного населення» для виправдання окупаційних дій. Ця стаття фокусується на тому, як медіадискурс формує концепт ОКУПАЦІЇ, виокремлюючи ключові фрейми на позначення назв окупаційної влади в українських ЗМІ.

Метою цієї розвідки є дослідження основних принципів вербалізації концепту ОКУПАЦІЯ в його дискурсивному вияві на матеріалі лексем та словосполучень української мови, які експлікують феномен ставлення мешканців територій, що знаходяться під владою РФ, до провладних структур.

Об’єктом дослідження виступають номінації на позначення окупаційної влади. Такі назви виявляють значний ступінь диференціації, що простежується у кількох вимірах. У культурологічному аспекті вони репрезентують специфіку колективної пам’яті та символічних практик, пов’язаних із досвідом війни й підпорядкування. У функційному плані такі номінації виконують роль маркерів владних ієрархій віддзеркалених у ЗМІ, регламентуючи взаємодію між окупаційними структурами та місцевим населенням. Семантичний рівень засвідчує розбіжності у значенні наповненні, що варіюється від офіційної бюрократичної лексики до народних

найменувань із виразним емоційно-оцінним забарвленням. У філософському трактуванні ці назви постають як знаки влади та підпорядкування, які одночасно демонструють сутність насильницької природи окупаційних режимів і окреслюють горизонти спротиву та морального осмислення досвіду окупації.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Критичний дискурс-аналіз (КДА) у широкому сенсі розглядає тексти як практики, що відтворюють/оспорюють владні відносини. Т. Ван Дейк окреслює КДА як дослідження того, як зловживання владою, домінування та нерівність «втілюються, відтворюються та опираються» у мові; його «ідеологічний квадрат» показує, як дискурси підкреслюють «наші» позитиви й «їхні» негативи та замовчують протилежне, що особливо продуктивно для аналізу воєнних евфемізмів і медійних фреймів окупації [2, 3].

Тривимірна модель Нормана Фейрклоу (текст → дискурсивна практика → соціальна практика) дозволяє зв’язати мікроаналіз лексики/метафор із мезорівнем виробництва/споживання та макрорівнем ідеології й ідентичності. Саме в цій рамці лексеми на кшталт *визволення* чи евфемізм *спеціальна військова операція* описуються як текстові фрагменти, що закріплюються інституційно (редакційні політики, цензурні настанови) [4].

Дискурс-історичний підхід [6] додає інструментарій ідентифікації стратегій номінації (як називають виконавців дій: *визволителі/колаборанти*), предикації (які риси їм приписують) та аргументації (які топи легітимують дії: *безпека, захист російськомовних* тощо). Цей підхід вимагає простежувати інтертекстуальні ланцюги – як старі

радянські евфемізми (*дружня допомога, відновлення конституційного порядку*) реактуються в нових медіа-нарративах.

Емпіричні дослідження 2023–2025 рр. фіксують, що прокремлівські джерела системно віддають перевагу евфемізму *спеціальна військова операція* (часто для мінімізації правової/моральної ваги номену *війна*), тоді як незалежні або проукраїнські канали вживають *війна/вторгнення*; також показано, як сайти на кшталт Pravda.ru комбінують цей евфемізм із наративом *proxy war*. Це безпосередньо ілюструє механізми легітимації та «нормалізації» агресії, релевантні до окупаційного дискурсу [8].

Західні медіа, навпаки, застосовують фрейми «героїв та лиходіїв», де Україна постає жертвою, а Росія – агресором, акцентуючи на гуманітарній кризі та відповідальності за окупацію. Ця дихотомія ілюструє поляризацію медіадискурсу, де інформаційне середовище стає ареною гібридної війни [7].

Медіадискурс окупації є не лише відображенням конфлікту, але й його каталізатором, формуючи сприйняття легітимності агресії. Російські наративи легітимізують окупацію через ідеологічні фрейми, тоді як західні ЗМІ сприяють міжнародній солідарності з Україною [1, 5].

Вже від самого початку появи в 2014 році *тимчасово окупованих територій (ТОТ)*, тобто територій частково окупованих Луганської, Донецької областей та Криму, а від початку повномасштабної війни в 2022 році Херсонська та Запорізька області, в українських медіатекстах формується спеціальна термінологія пов'язана з називанням ворога на цих землях. Головною метою цієї лексики була делегітимізація цієї влади, підкреслення її тимчасовості, нетривалості.

Вербалізаторами цього фрейму стають номінації, які повинні створити у читача негативні конотації, пов'язані з цією владою, викликати негативні емоції. Для створення такого враження лексика використовується стилістично різноманітна та емоційно насичена лексика, яка викликає необхідні асоціації адресанту. Такі номінації звертаються до історичної пам'яті читача, формуючи фрейми необхідності людини у історичній, правовій та соціальній справедливості.

Серед номінацій на позначення назв влади перш за все зустрічається велика кількість

назв утворених за допомогою прикметника *окупаційний*, який має підкреслити тимчасовий характер влади на захоплених територіях: *окупаційна влада* «*Окупаційна влада РФ ув'язнила жителя Херсона на 10,5 років – її викрали під час окупації міста*» (radiosvoboda.org). Розширений варіант представлено наступними словосполученнями: *окупаційні органи влади* «*Керівництво РФ готується формувати на тимчасово окупованих територіях свої окупаційні органи влади – в Росії відбирають співробітників силових структур, прокуратур та судів, яких в подальшому направлять в Україну*» (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/31/7335973/>); *окупаційна адміністрація* «*Російська окупаційна адміністрація планує вивезти тисячу українських дітей з окупованої Луганської області до таборів на території РФ нібито на відпочинок*» (<https://suspilne.media/donbas/1026557-golovni-novini-doneckoi-ta-luganskoi-oblastej-podii-26-travna/>).

Досліджувані номінації *російська влада на окупованих територіях, влада країни-окупанта / російська окупаційна влада, самопроголошена влада / так звана «влада», маріонеткова адміністрація / маріонетки Кремля, проксі-влада / проксі-адміністрація, підконтрольні Росії чиновники, ставленики Кремля, колабораційна влада / колаборантська адміністрація, адміністрація окупаційної держави* формують у медіадискурсі України когнітивно-ідеологічний фрейм делегітимізації окупаційного управління. У структурі деяких з наведених словосполучень можна прослідкувати делегітимізаційні маркери статусу. Як от у номінації *самопроголошена влада / так звана «влада»* прослідковується подвійне знецінення – відсутність легальної процедури набуття повноважень поєднується з графічними лапками які є виразником сумніву. Уживання щодо Маріуполя експлікує саме нелегітимність контролю й «режимності» практик: «*У тимчасово окупованому російськими військовими Маріуполі самопроголошена влада розпочала комплексну операцію з посилення режиму*». (<https://www.slovoidilo.ua/2022/09/19/novyna/suspilstvo/mariupoli-samoproholoshena-vlada-posylyla-rezhym-ye-pershi-zatrymani>).

Пейоративно забарвлене висловлювання *Маріонеткова адміністрація/маріонетки Кремля* є метафорою зовнішнього керування,

що позбавляє суб'єктності місцеві структури. Медіаресурс «Новини України і світу» номінує підконтрольні РФ органи на територіях Херсонщини, Криму та загалом ОРДЛО «маріонетковою «владою»: *Херсонські маріонетки Кремля слідом за «Л/ДНР» оголосили свої дати «референдуму»*; Підконтрольна Кремлю маріонеткова «влада» Херсонської області заявила про плани провести «референдум» про «входження» до складу Росії 23 – 27 вересня. (<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/hersonskie-marionetki-kremlya-obyavil-svoi-daty-referenduma-50271244.html>).

У словосполученні *ставленики Кремля* відбувається пряме індексування джерела впливу та формується образ персональних агентів Росії: *Священники РПЦ супроводжують ставлеників Кремля, вихваляють їх, називаючи “владою від бога”*. Вони закликають людей підкорятися колаборантам і повторюють те, що каже московський патріарх Кирил. Російські священники вселяють пастві, що слід бути покірними Кремлю і моляться за Путіна, як це робить (<https://uatv.ua/uk/okupatsijna-rosijska-tserkva-yak-svyashhennyky-rpts-dopomagayut-kremlyu-na-zahoplenyhterytoriyah-i-blagoslovlyayut-vijnu/>).

Деякі номінації маркують проросійську владу як таку, що знаходиться під повним контролем російського уряду. Так словосполучення *підконтрольні Росії чиновники* є синтагмою, що граматично фіксує залежність, виражає пасивне підпорядкування, керованість, водночас зберігаючи їхню відповідальність за мовленнєві та владні акти на ТОТ (напр., наративи «історичної належності» територій): *Підконтрольні Росії керівники Криму і Севастополя в розпал бойових дій на фронтах України роблять те, чого від них чекає Кремль – намагаються показати, що анексований Кримський півострів захищений, а кримчани нібито живуть звичайним мирним життям. Чим зайняті під час війни чиновники, розбиралися Крим.Реалії*. (<https://ua.krymr.com/a/rosiys%CA%B9ki-chynovnyky-namahayutsya-stvoryty-ilyuziyu-tyrnoho-zhyttya-v-krymu/33452480.html>); Чому підконтрольні Кремлю чиновники знову говорять про начебто історичну приналежність окупованих територій Росії? Якою є справжня історія Херсонської і Запорізької областей? (<https://www.radiosvoboda.org/a/>

[novyny-pryazovya-podkast-khto-rozbudovuvav-pivden-ukrayiny/33182906.html](https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-podkast-khto-rozbudovuvav-pivden-ukrayiny/33182906.html)).

Компонет *проксі/проху* у номенах *проксі-влада, проксі-сили, проксі-органи* запозичено з безпекових студій, позначаючи мережі впливу та керованих суб'єктів. Термін є переосмисленням терміну *проксі-війна* – «війна через посередників», та використовується для опису російських інструментів впливу в Україні та довкола неї. Як слушно зазначає Г. В. Фещуков «... щодо природи та особливостей окупаційних режимів та нормативних основ політик окупації, для України особливо важливим є концептуальне осмислення даного явища міжнародного права, зокрема, окупації «третіми особами» (інакше – окупації *бу проху*, окупації «чужими руками»», що пояснюється російсько-українським конфліктом та, як наслідок, складним правовим трактуванням даної ситуації та пошуком непростих виходів з неї» [9, с. 306]. Наведемо приклади використання таких номінацій у медіа текстах: *Військова розвідка України (ГУР) здійснила злом серверів російських проксі-органів у окупованому Криму, отримавши доступ до понад 100 терабайтів секретної інформації. Про це в інтерв'ю для Kyiv Independent 24 вересня повідомило джерело в розвідці*. (<https://teplodar.biz.ua/ukrayina-zlamala-proksi-krymu-ta-vyyavyla-dokumenty-pro-vykradennya-ditej-povidomlyaye-dzherelo-rozvidky/>). В 2014 році, коли РФ окупувала частину Донеччини, Луганщини та Крим, ситуація з роботою та рівнем життя там була дуже песимістичною. Підприємства закривалися або поступово згортали свою діяльність, російське фінансування проксі-сил на Донбасі осідало в кишенях очільників терористичних угруповань. (<https://www.brd24.com/news/yak-ukraintsi-v-okupatsii-zarobliaiut-na-zhyttia-analiz-zarplat-i-vytrat-ukraintsiv-natymchasovo-okupovanykh-terytoriiakh.html>). Кремлівські проксі якнайшвидше хочуть відзвітувати перед керівництвом. Кого залучають до псевдовиборів в окупації, чи понесуть місцеві мешканці відповідальність після звільнення територій та чому процес так званих виборів не має нічого спільного із законом – читайте у статті «Новин Донбасу» (<https://novosti.dn.ua/article/8980-yak-budut-prohodyty-vybory-prezydenta-rf-na-okupovanyh-terytoriyah>).

Варто зауважити, що у наведених вище прикладах лапки, означення («так звана», «фейкові», «псевдо-», «маріонеткова») та перехід до юридичних термінів («окупаційна держава», «колабораціонізм») виступають конотативними маркерами делегітимації, що знімає «нейтральність» з позначуваних суб'єктів і підкреслює їхній нелегальний, не визнаний Україною, статус. У термінах критичного дискурсу аналізу ці номінації: перерозподіляють легітимність (легітимною є лише українська влада, «влада» окупанта – дискурсивно заноситься в зону «позаправовості»); чітко дистрибують відповідальність (від «російська влада на ТОТ» до персоніфікованих «ставлеників»); нейтралізують пропагандистські евфемізми, перешкоджаючи нормалізації термінологічного апарату окупаційного управління.

Ономастичний простір тимчасово окупованих територій поповнився певною кількістю специфічних номінацій на позначення посад та персоналій представників окупаційної влади. Наприклад лексема *гауляйтер* позначає очільника окупаційної адміністрації. Номінація історично пов'язана з нацистською ієрархією. Відповідно *гауляйтер* це нацистський партійний чиновник, відповідальний за *гау*, територіальний округ. В історичній пам'яті саме вони несли відповідальність за окупаційну політику фашистів на місцях під час Другої світової війни, проведення акцій Голокосту та розстріли місцевого населення. У сучасному українському медіаполі слово набуває значення «адміністративний намісник, що очолює населені пункти або регіони, окуповані Росією під час російсько-української війни», часто супроводжується конкретизацією місця: *гауляйтер Севастополя*, пов'язується з репресивними чи «евакуаційними» практиками та демонстративною подвійною мораллю: *Гауляйтер, окупант чи просто зрадник: як правильно називати російських колаборантів* (https://24tv.ua/gaulyayter-okupant-prosto-zradnik-yak-pravilno-nazivati-rosiyskih_n2250521); *Помер окупаційний «гауляйтер» Нової Каховки Леонтєв* <https://glavcom.ua/country/incidents/pomer-okupatsijnij-hauljajter-novoji-kakhovki-leontjev-pomer-u-likarni-1081166.html>; *Знається, що також кремлівський гауляйтер, намагаючись зняти з Росії відповідальність за підриг Каховської ГЕС, вчергове повторив*

фейк про нібито руйнування дамби внаслідок «ракетних ударів ЗСУ» (<https://glavcom.ua/country/incidents/pomer-okupatsijnij-hauljajter-novoji-kakhovki-leontjev-pomer-u-likarni-1081166.html>). У цьому контексті варто згадати номінації *заступник гауляйтера* / *«права рука» гауляйтера*. Метонімічний переніс підкреслює вертикаль і «кадровий резерв» окупаційної влади, вказує на розширення кола відповідальних (не лише «голова», а й його виконавці та співавтори рішень): *Заступником гауляйтера Нової Каховки росіяни призначили колаборанта з Криму*. (<https://ipc.org.ua/uk/2024/01/zastupnykom-gaulyajtera-novoyi-kahovky-rosiyany-pryznachyly-kolaboranta-z-krymu/>); *Заступник гауляйтера Нижніх Сірогоз: 28-річний колаборант з Генічеського району отримав підозру* (<https://henichesk.rayon.in.ua/news/776608-zastupnik-gaulyaytera-nizhnikh-sirogoz-28-richniy-kolaborant-z-genicheskogo-rayonu-otrimav-pidozru>); Горбач – права рука Віталія Гури, якого 20 травня росіяни вигнали з посади гауляйтера Нової Каховки (<https://investigator.org.ua/ua/news-2/pivden/276880/>).

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Узагальнюючи аналіз приведених прикладів, можна стверджувати, що український медіадискурс виробив цілісну систему номінацій на позначення окупаційної влади, яка виконує не лише дескриптивну, а й виразно перетворювальну функцію: через лексико-графічні маркери та інтертекстуальні фрейми вона послідовно делегітимує окупаційні структури, розкриває їхній позаправний статус і переадресовує агентність центру зовнішнього контролю. Таке маркування розводить форму та зміст інституцій, унеможливаючи їхню нормалізацію як «нейтральної» бюрократії, і водночас консолидує суспільний консенсус щодо природи примусу, що лежить в основі окупаційних режимів. У координатах критичного дискурсу-аналізу це означає узгоджене функціонування на мікрорівні лексики, мезорівні редакційних практик і макрорівні ідеологічних наративів: нові лексеми, словосполучення та терміни інституціалізуються та стають механізмом громадянської імунізації проти легітимістичних евфемізмів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у створенні спеціалізованого

багатожанрового корпусу з детальною розміткою стратегій номінації, предикації та аргументації; у діяхронному порівнянні 2014–2025 років для простеження еволюції фреймів і їхньої стабілізації в редакційних політиках а також у зіставленні медійної номінації з правничими текстами для моде-

лювання траєкторії «від дискурсу до правозастосування». Такий підхід забезпечить як теоретичне поглиблення моделей дискурсу окупаційної влади, так і створення практичних комунікативно-мовленнєвих інструментів протидії нормалізації окупаційних режимів у публічній комунікації.

Література:

1. Brusylovskaya Olga, Maksymenko Iryna. *Analysis of the media discourse on the 2022 war in Ukraine: The case of Russia. Regional Science Policy & Practice*, 15 (1), 2023. Pp. 222–235. DOI: 10.1111/rsp3.12579.
2. Dijk T. A. van. *Ideology and discourse. A multidisciplinary introduction*. Barcelona: Pompeu Fabra University, 2000. P. 94.
3. Dijk, T. A. van. *Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach*, in R. Wodak and M. Meyer (eds) *Methods of CDA*, London: Sage, 2009. pp. 62–86.
4. Fairclough N. *Critical discourse analysis as a method in social scientific research. Methods of critical discourse analysis*. 2001. 5(11), p. 121–138.
5. Nedashkivska Alla; Kusseb, Holger; Kress, Beatrix. *War against Ukraine: language, culture, and media. Canadian Slavonic Papers = Revue canadienne des slavistes*. Vol. 66, 2024 (Issues 3-4): 299–301. DOI:10.1080/00085006.2024.2415200
6. Reisigl, Martin, Wodak, Ruth Emily. *The Discourse-Historical Approach (DHA)*. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Studies* (3rd ed., *Introducing Qualitative Methods*, pp. 23–61). Sage, London. 2015.
7. Rudakova A. *News Framing of the Ukrainian-Russian War: A Comparative Analysis of Russian and American News Media*. University of Arkansas. 2024. Graduate Theses and Dissertations. URL: <https://scholarworks.uark.edu/etd/5230>
8. Vestel Anastasiia, Degaetano-Ortlieb Stefania. *Interpretable Models for Detecting Linguistic Variation in Russian Media: Towards Unveiling Propagandistic Strategies during the Russo-Ukrainian War*. *Proceedings of LaTeCH-CLfL 2025*, pp. 109–116.
9. Фешуков Г. В. Концепція «оскупация бy проху» у міжнародному публічному праві. Окупація частин Донецької та Луганської областей України як практичний приклад застосування цієї концепції [Електронний ресурс]. *Юридичний науковий електронний журнал : електронне наукове фахове видання*. 2021. N 7. С. 306–309.

References:

1. Brusylovskaya, Olga & Maksymenko, Iryna. (2023). *Analysis of the media discourse on the 2022 war in Ukraine: The case of Russia. Regional Science Policy & Practice*, 15 (1), 222–235. DOI: 10.1111/rsp3.12579.
2. Dijk, T. A. van. (2000). *Ideology and discourse. A multidisciplinary introduction*. Barcelona: Pompeu Fabra University.
3. Dijk, T. A. van. (2009). *Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach*, in R. Wodak and M. Meyer (eds) *Methods of CDA*, London: Sage, pp. 62–86.
4. Fairclough, N. (2001). *Critical discourse analysis as a method in social scientific research. Methods of critical discourse analysis*. 5(11), p. 121–138.
5. Nedashkivska, Alla, Kusseb, Holger, Kress, Beatrix. (2024). *War against Ukraine: language, culture, and media. Canadian Slavonic Papers = Revue canadienne des slavistes*. Vol. 66, (Issues 3-4): 299–301. DOI:10.1080/00085006.2024.2415200
6. Reisigl, Martin, & Wodak, Ruth Emily. (2015). *The Discourse-Historical Approach (DHA)*. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Studies* (3rd ed., *Introducing Qualitative Methods*, pp. 23–61). Sage, London.
7. Rudakova, A. (2024). *News Framing of the Ukrainian-Russian War: A Comparative Analysis of Russian and American News Media*. University of Arkansas. Graduate Theses and Dissertations URL: <https://scholarworks.uark.edu/etd/5230>
8. Vestel, Anastasiia & Degaetano-Ortlieb, Stefania. (2025). *Interpretable Models for Detecting Linguistic Variation in Russian Media: Towards Unveiling Propagandistic Strategies during the Russo-Ukrainian War*. *Proceedings of LaTeCH-CLfL*, pp. 109–116.
9. Feschukov, G. V. (2021). *Kontseptsiya «occupation by proxy» u mizhnarodnomu publichnomu pravi. Okupatsiya chastyn Donets'koyi ta Luhans'koyi oblastey Ukrayiny yak praktychnyy pryklad zastosuvannya*

tsiyeyi kontseptsii. [The concept of «occupation by proxy» in international public law. The occupation of parts of the Donetsk and Luhansk regions of Ukraine as a practical example of the application of this concept] [Electronic resource]. Legal scientific electronic journal: electronic scientific professional publication. 2021. N 7. P. 306–309. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ВИМОГЛИВИЙ ЖАНР ДЕТЕКТИВУ: КУЛЬТУРНІ ПРОЄКЦІЇ І ПЕРЕКЛАД

Шама Ірина Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0009-0001-4406-1169

В статті надається спроба довести, що «дитячий детектив» диктує увагу до деталей, які виявляються складовими так званої «доктрини 'fair play'», реалізуючи цілу низку функцій художнього тексту та закликаючи перекладачів до уваги й уважності під час їх відтворення. Акцент робиться на реаліях і словах із культурною конотацією, а також на тезі про необхідність багатовекторності знань для перекладачів подібного роду текстів. В якості прикладів використовується друга частина серії книжок А. Бредлі про Флавію де Люс в оригіналі та в українських перекладах.

Зазначається, що специфіка детективних новел А. Бредлі полягає в поєднанні ознак канонічного детективу з ознаками дитячої детективної прози. Спільними є ядерні домінуючі характеристики жанру. Відмінність пов'язана з віком головної героїні, що унеможливорює певні 'дорослі' дії, проте залишає незмінним прояв довіри оточуючих до розслідувача та його 'непомітність'.

В історіях про Флавію де Люс реалізуються основні функції художнього тексту, а також функції, притаманні саме дитячому детективу – протекціоністська та дидактична, проте перша є послабленою.

Найважливішим принципом, якому підкоряються основні компоненти сюжету, є принцип 'чесної гри', який призводить до активізації ще однієї функції аналізованих історій – змагальної.

Книжки А. Бредлі сповнені культурно-укоріненими одиницями, більшість з яких забезпечує реалізацію принципу 'чесної гри', моделює хронотоп, створює портрети персонажів і, найголовніше, стає тригерами розслідування.

Різноманітність сфер культури, з якими пов'язані такі одиниці, пояснюється характерологією оригіналу, де кожен персонаж має власний, відмінний від інших вектор інтересів, які сукупно створюють повну картину того, що розуміється під «культурою». Всі ці знання поєднують героїв оригіналу, їх автора (А. Бредлі) і читача вихідних текстів.

Читач перекладу може опинитися поза цим колом, якщо його апперцепційна база не співпадатиме з оригінальною. Тому головне завдання перекладача – залучити цільового реципієнта до цього кола всіма можливими засобами, в тому числі паратекстуальними.

Ключові слова: детективний канон, дитячий детектив, 'чесна гра', експоненти культури, оригінал, переклад.

Shama Iryna. The demanding genre of the detective fiction: cultural projections and translation

The article attempts to prove that the «children's detective fiction» dictates attention to details that are part of the so-called "fair play doctrine", realising a number of functions of a literary text and calling for translators to be attentive and careful when reproducing them. The emphasis is on realia and words with cultural connotations, as well as on the thesis that translators of such texts need to have multi-vector knowledge. The second part of A. Bradley's series of books about Flavia de Luce in the original and in Ukrainian translations is used as an example.

It is noted that the specificity of A. Bradley's detective novels is a combination of features of the canonical detective with features of children's detective fiction. The nuclear dominant characteristics of the genre are common for them both. The difference is connected with the age of the protagonist, which makes certain 'adult' actions impossible, but leaves unchanged the investigator's 'invisibility' and manifestation of trust to him /her.

The stories about Flavia de Luce fulfil the main functions of a literary text, as well as the functions inherent in a children's detective story – protectionist and didactic, but the former is weakened.

The most important principle of the plot is the principle of 'fair play', which leads to the activation of another function of the analysed stories – the competitive one.

A. Bradley's books are full of culturally rooted units, most of which ensure the implementation of the principle of 'fair play'. They can also model the chronotope, create character portraits and, most importantly, become triggers of investigation.

The diversity of cultural spheres such units are associated with is explained by the characterology of the source text, where each character has their own vector of interests, different from the others' ones. Being taken together these interests create a complete picture of what is called «culture». All this knowledge unites the characters of the source text, their author (A. Bradley) and the reader of the source texts.

The reader of the target text may find themselves outside this circle if their apperceptual base does not coincide with the original one. Therefore, the main task of the translator is to bring the target recipient into this circle by all adequate means, including paratextual possibilities.

Key words: detective canon, children's detective fiction, 'fair play', cultural exhibitors, source text, target text.

Вступ. Популярність прийшла до канадського письменника Алана Бредлі досить пізно. Коли перша книжка серії «Таємниці Букшоу» здобула свою першу нагороду і почала збирати шанувальників по всьому світу, її автору було вже майже сімдесят. Він встиг попрацювати на телебаченні радіо-і телеінженером, повикладати свій фах в університеті Саскачевану, піти на пенсію, написати низку сценаріїв і коротких оповідань і навіть вельми неоднозначне дослідження, в якому (разом зі своїм співавтором В. А. С. Сарджендом) доводив, що Шерлок Голмс насправді був жінкою, коли раптом, як він сам каже, «з нізвідки» на сторінках зовсім іншої історії, яку він тоді писав, з'явилася Флавія і зажадала до себе уваги. «Я не вигадував її спеціально», – пояснює Бредлі. – «І моєї заслуги в тому, що вона ожила, немає. Я можу лише припустити, що вона роками чекала когось із ручкою або олівцем у руках або з клавіатурою на столі, щоб з'явитися на світ» [1].

Можливо, саме багатий життєвий досвід, що склався з «фізики» і «лірики», вчителювання і творчості, світів технологій і літератури, результувався в таких незвичайних історіях про одинадцятирічну дівчинку-детектива Флавію де Люс. Усі книжки серії (а їх сьогодні вже 11) дивним чином поєднують у собі закони класичного детективного канону та дитячої літератури, залишаючись при цьому цікавими будь-якій віковій аудиторії, бо повністю дотримуються найкращих законів художнього дискурсу та яскраво втілюють усі характеристики літературного детективу.

Власне, все сказане, по-перше, зумовило інтерес до самого матеріалу дослід-

ження, а по-друге, визначило спрямованість розвідки.

Мета цієї статті – довести, що «дитячий детектив» диктує увагу до деталей, які виявляються складовими так званої «доктрини 'fair play'», реалізуючи цілу низку функцій художнього тексту та закликаючи перекладачів до уваги й уважності під час їх відтворення. Акцент буде зроблено на реаліях і словах із культурною конотацією, а також на тезі про необхідність багатовекторності знань для перекладачів подібного роду текстів.

Результати. Окреслений вектор дослідження змушує почати з стислої характеристики художнього тексту у зв'язку з його 'вписаністю' в культуру і 'віддзеркаленням' культури в собі самому.

Будемо виходити з того, що текст – це «система вищого рангу, структурно-семантична цілісність, що передає певним чином організовану і спрямовану інформацію» [2, с. 228]. Різні компоненти та рівні тексту, на думку Л. М. Барбарезі [3, с. 120], роблять автономний внесок у загальний ефект, який справляє текст, а перекладачеві, особливо літературному, необхідно мати чітке уявлення про всі «intricate relationships» між усіма рівнями організації тексту.

Один з таких рівнів лежить в культурологічному вимірі. Текст, як відомо, виконує цілу низку функцій – референційну, експресивну, апелятивну, фактичну і т. ін. [4, с. 48]. При цьому він є породженням культури, але й сам – частина культури. На думку І. А. Куриленко [5, с. 138], «через культуру можна 'відкрити' автора, а крізь призму тексту – осмислити культурний контекст епохи ... твір ніби всотує специфіку життя епохи,

яку переживає и осмислює сам автор». Ця особливість художнього тексту не могла не позначитися на підходах до його перекладу іншими мовами, адже саме постійний пошук балансу між культурами підштовхує перекладача до пошуку доцільних перекладацьких стратегій і потребує сталої лінгвокультурної компетенції (див., напр., [6, с. 89-98]).

Художній текст у ракурсі культури роздивляється вже давно. Достатньо згадати праці М. Бахтіна, Т. А. Єщенко, Д. Катана, О. С. Колесник, Ю. Лотмана. Перекладознавці взагалі ніколи не полишали цю сферу практичного і дослідницького інтересу. Роботи українських вчених С. В. Засєкіна, Р. П. Зорівчак, А. Б. Кам'янець, В. М. Кикотя, В. Р. Савчин, П. А. Содомори, Ю. П. Чалої, О. І. Чередниченко і багатьох інших представляють різні ракурси взаємодії художнього тексту і культури, а західне перекладознавство зазнало навіть 'культурного повороту' завдяки розвідкам А. Лефевра та С. Басснетт. Переклад витлумачується ними як «факт історії і продукт цільової культури» [7, с. 68]. Більш того, переклад вбачається як «спосіб побудови уявних 'образів' іноземних письменників, текстів та цілих культур», стаючи «методологічною, а також теоретичною зміною, переміщаючи перекладознавство на нові терени» [ibid.].

Сучасні вітчизняні дослідження в царині зв'язків культури, художнього тексту / твору і перекладу приділяють увагу авторській картині світу (О. А. Семенюк), герменевтиці оригіналу в частині його розуміння (В. Б. Приходько), художньому текстові як ментальному утворенню і вияву культури (Н. Зубець, В. Кравченко, І. А. Куриленко). Ціла низка робіт присвячена відбиттю культури в різних літературних жанрах.

Нас насамперед буде цікавити жанр детективу, інтерес до якого відчувався завжди. Історії про злочини і злочинців, а також про всесвітньо відомих розшуковців-детективів (Шерлока Голмса, міс Марпл, Еркюля Пуаро, о. Брауна та інших) часто ставали матеріалом досліджень науковців, а сам жанр – об'єктом розвідок (Т. О. Бехта, Т. М. Гуляк, Л. В. Дученко, І. І. Єрмоленко, О. О. Пономарьова, О. Г. Хан, Л. В. Цапенко).

Цикл про Флавію де Люс ідентифікують як детектив для дітей або, як його ще називають, – дитячий детектив. Це окремий суб-

жанр, культурна складова якого має величезну значущість як для самого тексту, так і для тлумача-перекладача цього тексту. Чому і що є характерним для такої варіації детективу?

К. Шулькова, надаючи історіографію дитячого детективу, доходить висновку, що всі вони будуються за канонами класичного детективу для дорослих [8]. С. Філоненко [9, с. 89-90] зазначає, що класичний канон жанру з'явився на початку XX століття і стверджувався через ритуал прийняття нових членів до британського Детективного клубу, біля витоків якого стояли найвідоміші постаті Золотого віку детективу – А. Крісті, Г. К. Честертон, Д. Сейерс, Р. Нокс. Присяга, яку складали претенденти на членство в клубі, і стала основою, каноном жанру як такого. Вважається, що канонічними, інваріантними ознаками детективу є наступні: в центрі його сюжету – таємниця або інтелектуальна загадка; в ньому обов'язково є розшуковець / детектив, який вирішує цю загадку винятково раціональним шляхом; у відносинах з читачем сповідується правило 'fair play', тобто рівноправного поєдинку автора і читача; з останнього витікає заборона на приховування доказів від читача.

Звичайно, коли йдеться про детектив для дітей, орієнтація на іншу вікову групу не може не позначитися на певних відмінностях субжанру. Зокрема, до прикладу, від дитячої літератури детектив для дітей запозичив ознаки протекціонізму та моральної дидактичності. В. Н. Вельдхузен [10], спираючись на доволі переконливий список досліджень з проблеми, вказує на те, що сам злочин, на відміну від 'дорослого' варіанту жанру, менш 'кривавий'. Це, як правило, крадіжки, злами, майнові злочини, шантаж, шпіднаж. Зустрічаються також такі собі 'нестандартні' випадки, коли дитина-детектив за злочин сприймає звичайне непорозуміння.

Щодо головного героя, то в субжанрі дитячого детективу ним стає дитина-розслідувач, або група дітлахів / підлітків, які разом викривають злочинця. Вони часто особисто пов'язані із скоєним злочином, жертвою якого може стати їхній родич, друг або хтось важливий з оточення дитини.

Так само, як і в класичному 'дорослому' детективі, дитина – детектив-аматор і націлена на розв'язування загадки, але в субжанрі

дитячого детективу домінують гра та ціль цієї гри – перемога над злочинцем. Юні детективи немов би отримують «несподіваний доступ у дорослий світ» [11], а тому до гри ставляться дуже серйозно і відповідально. Разом з тим, для підліткової аудиторії методи розслідування можуть ускладнюватися: застосовуються аналіз та синтез, узагальнення і мозковий штурм [8, с. 57].

Щасливий кінець загалом є обов'язковим, оскільки в дитячому детективі чи не найважливішою є опозиція добро / зло з неодмінною перемогою добра. У такий спосіб реалізується виховна функція цих історій, їхній дидактичний протекціонізм [10, с. 166], бо злочинець врешті решт усвідомлює свою неправоту і стає на шлях виправлення. І заслуга в цьому – дитини-детектива, яка опиняється, за словами В. Вздольської, в ситуації «вимушеної напівдорослості», і це «володіння перевагами двох світів» [11] допомагає не тільки викривати злочини, але й наставляти злочинця на шлях істинний.

Детективи для підлітків нюансують ще більшу близькість до канону, бо тут змінюється так званий 'дискурс насильства' – до переліку злочинів долучається вбивство, часто з деталізацією як самого процесу, так і процедур криміналістичного аналізу. Сам розслідувач не потребує допомоги від товаришів або 'side kick'. Наратив стає більш загрозливим, щасливий кінець вже не є непорушною вимогою.

Історії А. Бредлі, якщо подивитися на них крізь призму сказаного, є дивною сумішшю дорослого і дитячого різновидів жанру і можуть стати предметом окремого дослідження. Зараз же зауважимо, що ці розповіді вкрай насичені загадками, натяками, проєкціями, які є укоріненими в культурі Британії, і які є частиною вже неодноразово згадуваної 'fair play'. Ця доктрина в детективі (як в класичному, дорослому, так і в написаному для дітей) означає, що читач повинен мати доступ до тієї ж інформації, що й розшуковець, задля того, щоб урівняти стартові можливості для розв'язування кримінальної події [10, с. 170], а отже, експоненти культури в книжках А. Бредлі є водночас і експонентами розгадки.

До таких одиниць в аналізованих оригіналах можна віднести власні назви, фразеологізми, реалії, контаміноване мовлення

і т. ін. До всіх цих одиниць перекладач повинен виявити увагу і уважність принаймні з декількох причин. По-перше, вони є маркерами часу і простору оригіналу: дія відбувається у 1950-х роках і це великою мірою обумовлює вибір фактів. По-друге, вони є свого роду 'апперцепційною базою' сім'ї де Люс, автора циклу (А. Бредлі) і читача оригіналу. Ця база дуже неоднорідна, бо неординарними і надзвичайно несхожими є самі герої: самотній дивак-філателіст, голова сім'ї полковник де Люс, його давно зникла дружина – подорожувачка і авантюристка, старша з трьох сестер Офелія – піаністка, яка поводить себе витончено, виховано і взагалі вдає з себе справжню леді, середня сестра Дафна – книгівниця, 'ходяча енциклопедія' та 'блакитна панчоха', і, нарешті, головна героїня – молодша сестра Флавія – закохана до нестями в хімію, володарка структурованого аналітичного мислення, дуже спостережлива і схильна до розв'язування таємниць. Всі вони мають власне коло інтересів і, відповідно, власний набір знань, котрі, якщо їх розглядати сукупно, нагадують пазл, де кожен фрагмент сам по собі нічого не говорить, і тільки всі разом вони дають цілісне зображення.

Є ще й третя причина, з якої необхідно урахувати всі маркери культури в цьому циклі. Це те, що детектив взагалі дуже вимогливий жанр там, де йдеться про деталі, нехай навіть і незначні на позір. Кожна з таких деталей, може статися, виявиться вирішальною для розгадки, і ви ніколи не будете знати від початку, яка саме і коли вона спрацює. Це, суто, також є ознакою 'fair play'. До того ж, сама Флавія, дівчинка-детектив, через ці деталі виражає свої емоції, ідеї, ставлення до фактів і людей, формуючи естетичний, емоційний, виховний вектори образу, провокуючи читацьку емпатію та залученість до сюжету.

Отже, спробуємо, подібно до Флавії, 'покопирсатися' в деталях, в яких дитячий детектив фіксує культуру. Одразу зауважимо: приклади, що їх буде наведено, можна віднести до розряду реалій у тому розумінні, що його в це поняття вкладає більшість перекладачів, зокрема, до прикладу, Р. П. Зорівчак [12], Д. Палумбо [13], М. Шаттлwert та М. Кауї [14]. Також зауважимо, що йтиметься про денотати, які є справжніми, невигаганими, і в цьому сенсі «реалія» тут розуміється схожо до підходу С. Петтіні, яка проти-

ставляє два терміни: «реалія» (тобто відсилка до реальної культури) і «ірреалія» (тобто відсилка до культури вигаданої для певного фантазійного або авторського світу в художній літературі або відеоіграх) [15, с. 7].

Перший приклад – один з тих, що моделюють топос детективу і реалізують прогностичну функцію через свою символічність.

У Бішоп-Лейсі вимушено зупинився мандрівний ляльковий театр, хазяїн та головний ляльковод якого, Руперт Порсон, здобув великого успіху в Лондоні, але покинув столицю через суперечки з менеджерами. Згодившись дати виставу для мешканців селища, Руперт облаштовується на ніч, встановивши намет на галявині біля церкви поруч з церковним кладовищем (принаймні так він сам бачить територію навкруги). Флавія ж, з притаманним їй чорним гумором, спостережливо помічає:

«He had pitched it in the potter's field: the plots where paupers had been laid to rest and where, consequently, there were bodies but no tombstones» [16, с. 53].

Чому Флавія дивується і чому вбачає в ситуації «неправильність»? Тому що *«the potter's field»* – не галявина, як здалося Рупертові, а частина кладовища. Це дуже специфічна ділянка, і назву свою вона отримала у зв'язку з біблійною історією про Юду і тридцять срібняків. За Євангелієм від Матвія, Юда, побачивши, як схопили і засудили Ісуса, відчув розкаяння і вирішив повернути гроші первосвященикам, але ті не захотіли брати. Тоді Юда кинув срібняки в храм і пішов. Первосвященики ж ці гроші підібрали, але до церковного сховку покласти їх не наважились, «це ж бо плата за кров» (Матвій 27 :6) [17, с. 1931]. Натомість, порадившись, купили за ці 30 срібняків «поле гончарське, щоб мандрівників ховати» (Матвій 27 :7) [ibid.]. Через те це поле в Єрусалимі до сьогодні зветься «поле крові», а на кладовищах при християнських храмах в Англії завжди виділялося місце для поховання бідняків або незнайомців без родичів.

Те, що Руперт обрав для своєї тимчасової домівки саме таке місце, здавалося б, невеличка деталь, проте вона є вельми символічною: лялькар немов би «програмує» свою подальшу долю – бути вбитим. Флавія ж розуміє, що свідомо лялькар ніколи б не поставив там намету, якщо хоча б хтось сказав би йому, що це за ділянка.

В українському перекладі ситуація ззовні зберігається незмінною:

«Він розтягнув його на ділянці для жебраків і волоцюг – на землі, де були поховані тіла бідняків, але не було встановлено могильних каменів» [18, с. 58].

На позатекстовому ж рівні зникають ледь помітні, але дуже міцні зв'язки-натяки, які скріплюють декілька сюжетних ліній. Одна з них, наприклад, розповідає про те, як багато років тому Руперт виявився причетним до смерті хлопчика і, щоб уникнути покарання, придумав імітувати цю смерть як добровільне повішення (пряма алюзія на смерть Юди).

Український варіант *«the potter's field»* – «ділянка для жебраків і волоцюг» – таку алюзію втрачає, і один з мотузочків, що оплутують сюжет, розривається, а відтак порушується правило *‘fair play’* для українського читача. Гадається, що доречнішим було б скористатися відповідником з Біблії – «гончарське поле» або ж «поле крові». В останньому варіанті це може бути навіть зрозумілішим для тих, хто не знається на Євангелії, проте, можливо, читав «На полі крові» Лесі Українки.

З Юдою, до речі, пов'язана ще одна деталь. Цього разу це вже не топос історії, а портрет помічниці Руперта – Ніалли: в неї було *«Judas hair»* [16, с. 86].

Перекладачка експлікує значення: *«із рудим волоссям»* [18, с. 87]. Помилки тут немає, адже здавна вважається, що саме такого кольору було волосся Юди (див., напр., [19]). В оригіналі А. Бредлі згадка про Юдине волосся належить кухарці сім'ї де Люс місіс Мюллет, яка докоряє Флавії:

«you was helpin' them puppet people, her with her Judas hair, like, and him with his gammy leg» [16, с. 87].

Сказано з засудженням і тому, що, на думку простих прихожан, акторам не можна довіряти (згадаємо протиставлення «театр – храм»), і тому, що лялькарі взагалі не подобаються місіс Мюллет, і тому, що вона намагається виховувати Флавію в традиціях Бішоп-Лейсі. В вислові *«Judas hair»* все це відчувається, до того ж згадка про Юду – ще одна ниточка в плетінні сюжету, якщо взяти до уваги повторюваність імені, через що ім'я бажано зберегти в цільовому тексті.

Ще один приклад того, як імплікована культурна інформація може додати нюансів

до розуміння ‘печворку’ детективу, – опис *locus crimini* давнього злочину. Смерть Робіна Інглбі, десятилітнього хлопчика, сталася в голубнику, його найулюбленішому місці. Старовинна, напрочуд красива будівля зберігає свої таємниці дуже міцно. Флавія ж сповнена рішучості ці таємниці викрити. Тому вона оглядає і буквально ‘обнюхує’ кожен закуток голубника, зауважуючи при цьому:

«The dovecote was a work of art. There's no other way of putting it, and I shouldn't have been in the least surprised to hear that the National Trust had its eye on it» [16, с. 73].

Вельми економний засіб опису створює втім доволі яскраве уявлення про те, що собою являв голубник. Сприяє цьому ‘розгортанню’ уяви згадка про *«the National Trust»* – британську благодійну організацію з консервування і збереження архітектурних і природних пам'яток. Для того, щоб члени цієї організації взялися опікуватися якоюсь будівлею, вона повинна мати неабияку помітність і значущість для національної спадщини Британії. На думку Флавії, краса голубника, його вік заслуговують на таку увагу.

В українському перекладі читаємо:

«Голубник був витвором мистецтва. Інакше його й не назвеш, і я анітрохи не здивуюся, якщо почую, що Національний трест Великобританії накинув на нього оком» [18, с. 75].

Залишимо осторонь додавання назви країни в репліку Флавії – зрозуміло, що пояснювальний переклад спричинений намаганням уможливити розуміння опису для цільового читача. Звернемося до самого ергоніму.

Англійський іменник *«trust»* має два перекладацьких аналоги: *«трест»* і *«траст»*. Перший позначає форму монополістичного об'єднання підприємств, а другий – таку систему відносин, коли майно передається у власність довірчого управителя, який отримує доходи з цього майна. Саме другий аналог має на увазі систему, покладену в основу функціонування британської неприбуткової організації під назвою *«the National Trust»*. До того ж ця інституція має вже близько 130 років існування, а отже не може не мати свого відповідника в мові перекладу, зважаючи на давні контакти між вихідною та цільовою культурами.

Щоб переконатися в наявності такого аналогу, перекладачці достатньо було б звер-

нутися до професійної літератури з музеєзнавства, наприклад, або ж до документів українських міністерств та відомств, і використати варіант, який став звичним і практично перетворився на еквівалент – *«Національний траст»* [20; 21; 22, с. 70, 91].

Можна було б ще згадати про досвід відтворення цього ергоніму в художньому перекладі. Ось, скажімо, уривок з роману *«Me Before You»* популярної зараз Джорджо Мойсес: *«Granta House was on the other side of Stortfold Castle, close to the medieval walls, on the long unpaved stretch that comprised only four houses and the National Trust shop, bang in the middle of the tourist area»* [23, с. 41]. У перекладачки Н. Хаєцької казусу, подібного до наведеного вище, не виникає: *«Гранта-гаус містився з іншого боку Стортфолдського замку, неподалік від середньовічного муру, на довгій неасфальтованій ділянці, де стояли тільки чотири будинки й крамниця Національного трасту, в самому осередді туристичної зони»* [24, с. 26]. Як бачимо, використано відповідник *«Національний траст»*, а щоб експлікувати значення у виносці пояснюється, що це є.

На жаль, обсяг статті не дозволяє детально проаналізувати всі приклади ‘культурних включень’, які в той чи інший спосіб впливають на реалізацію основних функцій детективу для дітей та його канонічних ознак. Зазначимо лише, що їх чимало і стосуються вони, як правило, інваріантних складових.

Спробуємо, тим не менш, сформулювати основні висновки з проведеного дослідження.

Висновки. Отже, специфіка детективних новел А. Бредлі з серії *«Таємниці Букшоу»* полягає в поєднанні ознак канонічного детективу з ознаками дитячої детективної прози. Спільними є ядерні домінантні характеристики, як-от наявність загадки / злочину, що його треба розв'язати; розслідувач-аматор як головний персонаж; сталі композиційні елементи, зокрема «пояснювальний» фінал. Відмінність пов'язана з віком головної героїні (тут це дівчинка одинадцяти років), що унеможливлює певні дії, які є характерними для ‘дорослих’ детективів, проте залишає незмінною таку ознаку класичного канону, як прояв довіри оточуючих до розшуковця-розслідувача, оскільки спілкування з ним здається небезпечним, рутинним, психологічно спокійним.

В детективних історіях про Флавію де Люс реалізуються основні функції художнього тексту, як-от комунікативна, інформаційна, апелятивна, фактична, емфатична. Помітні також функції, притаманні саме дитячому детективу – протекціоністська та дидактична, але перша є дуже послабленою.

Найважливішим принципом, якому підкоряються основні компоненти сюжету є принцип ‘чесної гри’, згідно якому читач і розшуковець-розслідувач повинні мати однакову інформацію, володіти однако-вим набором фактів, аби урівняти шанси на пошук розв’язки. Це призводить до активізації ще однієї функції аналізованих історій – змагальної.

Книжки А. Бредлі сповнені культурно-укоріненими згадками, алюзіями, натяками і т. ін., більшість з яких якраз і забезпечують реалізацію принципу ‘чесної гри’. Вони можуть моделювати хронотоп, створювати портрети персонажів і, найголовніше, ставати тригерами розслідування. До таких одиниць належать власні назви, реалії, фразеологізми, слова з культурною конотацією тощо.

Різноманітність сфер культури, з якими пов’язані такі одиниці, пояснюється характерологією оригіналу, де кожен персонаж (член сім’ї де Люс і всі, хто є близькими до них) має власний, відмінний від інших вектор інтересів, які сукупно створюють повну картину того, що розуміється під «культурою». Всі ці знання поєднують героїв оригіналу, їх автора (А. Бредлі) і читача вихідних текстів.

Читач же текстів перекладу може опинитися виключеним з цього кола, якщо його апперцепційна база не співпадає з оригінальною. Тому головне завдання перекладача – залучити цільового реципієнта до цього кола всіма можливими засобами.

Це стане досяжним, якщо перекладач буде пильним до найдрібніших деталей, не пропускати їх, а оцінюватиме їх значущість і роль в побудові системи натяків, необхідних для здогадки і розгадки, як частини ‘чесної гри’. Необхідно також (по можливості) зберігати одиниці-експоненти культури, експлікуючи їх семантику у різний спосіб, включаючи всі різновиди компенсацій, в тому числі паратекстуальні.

Література:

1. Tales Untangled. Interview With Alan Bradley, the Author of the Flavia de Luce Mystery Series – A Must Read For Mystery Afficionados! Posted on May 31, 2018. URL : <https://talesuntangled.wordpress.com/2018/05/31/interview-with-alan-bradley-the-author-of-the-flavia-de-luce-mystery-series-a-must-read-for-mystery-afficionados/> (дата звернення : 03.03.2025).
2. Єщенко Т. А. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти: монографія. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021. 470 с.
3. Barbaresi L. M. Text linguistics and literary translation. *Translation Studies: Perspectives on an Emerging Discipline* / Ed. Alessandra Riccardi. Cambridge University Press, 2002. Pp. 120–132.
4. Nord Ch. Defining translation functions. The translation brief as a guideline for the trainee translation. *Ilha do Desterro Magazine*. 1997. No. 33. P. 41–56.
5. Куриленко І. А. Художній текст як віддзеркалення тексту культури. *Культура України*. Культурологія. Харків: ХДАК, 2017. Вип. 55. С. 137–144.
6. Матузкова О. П. Лінгвокультура та переклад : монографія. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 226 с.
7. Марінетті К. Культуроорієнтовані підходи / переклад О. Кальниченка. *Енциклопедія перекладознавства* : у 4-х т. / За ред. Іва Гамб’є та Люка ван Дорслара. За заг.ред. О. А. Кальниченка та Л. М. Черноватого. Вінниця : Нова Книга, 2020. Т. 2. С. 67–73.
8. Шулькова К. Від витоків до сучасності: історіографія дитячого детективу. *Studia Methodologica*. 2014. Вип. 39. С. 156–162.
9. Філоненко С. Масова література: влада жанрів і жанрових канонів. *Слово і Час*. 2010. № 8. С. 81–93.
10. Veldhuizen V. The Curious Case of Children’s Detective Fiction : Analysing the Adaptation of the Classic Detective Formula for a Child Audience. *Crime Fiction Studies*. 2023. Vol. 4. No. 2. P. 162–178. <https://doi.org/10.3366/cfs.2023.0096>
11. Вздутьська В. Дитячі детективи: що читати юним розслідувачам і шпигунам. URL : [https://chytomo.com/dytiachi-detektyvy-koryst-shkoda-spetsyfika/#:~:text=\(дата звернення : 01.03.2025\)](https://chytomo.com/dytiachi-detektyvy-koryst-shkoda-spetsyfika/#:~:text=(дата звернення : 01.03.2025)).
12. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Видавництво при Львівському університеті, 1989. 216 с.

13. Palumbo G. Culture-bound terms. *Palumbo G. Key Terms in Translation Studies*. Continuum International Publishing Group, 2009. P. 33.
14. Shuttleworth M., Cowie M. Realia. *Shuttleworth M., Cowie M. Dictionary of Translation Studies*. London & New York : Routledge Taylor & Francis Group, 2014. Pp. 139–140.
15. Pettini S. The Translation of Realia and Irrealia in Game Localization : Culture-Specificity between Realism and Fictionality. London & New York : Routledge Taylor & Francis Group, 2022. 231 p.
16. Bradley A. The Weed that Strings the Hangman's Bag. Great Britain : The Orion Publishing Group, 2011. 346 p.
17. Біблія, або Святе Письмо Старого і Нового Завіту: переклад з мов оригіналів / переклад І. Огієнка. Лондон : Українське Біблійне Товариство, 1962. 2436 с.
18. Бредлі А. Трава, що сумку ката обвива / переклад з англ. Ю. Максимейко. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 320 с.
19. Baum P. F. Judas's Red Hair. *The Journal of English and Germanic Philology*. 1922. Vol. 21. No. 3. P. 520-529. URL: <https://www.jstor.org/stable/27702658> (дата звернення : 06.03.2025).
20. Литвиненко О. М. Участь неурядових організацій у збереженні культурної спадщини (досвід Великої Британії). Аналітична записка. 18.05.2021. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/humanitarnyy-rozvytok/uchast-neuryadovykh-orhanizatsiy-u-zberezhenni-kulturnoyi> (дата звернення : 04.03.2025).
21. Присяжнюк О. М. «Товариство захисту старовинних будівель» Великобританії: основні риси діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Історичні науки*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 87–93. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2020/1.15>
22. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. Київ: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
23. Moyes J. *Me Before You*. Thorndike Press : A part of Gale, Cengage Learning, 2013. 634 p.
24. Мойес Дж. До зустрічі з тобою / переклад з англ. Н. Хаєцької. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 384 с.

References:

1. Tales Untangled. (2018, May 31). Interview With Alan Bradley, the Author of the Flavia de Luce Mystery Series – A Must Read For Mystery Afficionados! Retrieved from : <https://talesuntangled.wordpress.com/2018/05/31/interview-with-alan-bradley-the-author-of-the-flavia-de-luce-mystery-series-a-must-read-for-mystery-afficionados/> (accessed : 03.03.2025).
2. Yeshchenko, T. A. (2021). Fenomen khudozhnoho tekstu: komunikatyvnyi, semantychnyi i prahmatychnyi aspekty: monohrafiia [The Phenomenon of the Literary Text: Communicative, Semantic and Pragmatic Aspects]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi medychnyi universytet imeni Danyla Halytskoho. 470 s.
3. Barbaresi, L. M. (2002). Text linguistics and literary translation. *Translation Studies: Perspectives on an Emerging Discipline* / Ed. Alessandra Riccardi. Cambridge University Press. Pp. 120–132.
4. Nord, Ch. (1997). Defining translation functions. The translation brief as a guideline for the trainee translation. *Ilha do Desterro Magazine*. No. 33. Pp. 41–56.
5. Kurylenko, I. A. (2017). Khudozhnii tekst yak viddzerkalennia tekstu kultury [The literary text as a reflection of the text of culture]. *Kultura Ukrainy. Kulturolohiia*. Kharkiv: KhDAK. Vyp. 55. S. 137–144.
6. Matuzkova, O. P. (2022). Linhvokultura ta pereklad [Linguoculture and translation]: monohrafiia. Odesa : Vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych. 226 s.
7. Marinetti, K. (2020). Kulturooriiientovani pidkhody [Cultural approaches]/ pereklad O. Kalnychenska. *Entsyklopediia perekladoznastva : u 4-kh t. / Za red. Iva Gambie ta Liuka van Dorslara. Za zah. red. O. A. Kalnychenska ta L. M. Chernovatoho*. Vinnytsia : Nova Knyha. T. 2. S. 67–73.
8. Shulkova, K. (2014). Vid vytokiv do suchasnosti: istoriografiia dytiachoho detektyvu [From the Beginnings to the Present: Historiography of the Children's Detective]. *Studia Methodologica*. Vyp. 39. S. 156–162.
9. Filonenko, S. (2010). Masova literatura: vlada zhanriv i zhanrovkykh kanoniv [Mass literature: the power of genres and genre canons]. *Slovo i Chas*. № 8. S. 81–93.
10. Veldhuizen, V. (2023). The Curious Case of Children's Detective Fiction : Analysing the Adaptation of the Classic Detective Formula for a Child Audience. *Crime Fiction Studies*. Vol. 4. No. 2. P. 162–178. <https://doi.org/10.3366/cfs.2023.0096>
11. Vzdulska, V. Dytiachi detektyvy: shcho chytaty yunym rozsliduvacham i shpyhunam [Children's detectives: what to read for young investigators and spies]. Retrieved from : <https://chytomo.com/dytiachi-detektyvy-koryst-shkoda-spetsyfika/#:~:text=> (accessed : 01.03.2025).

12. Zorivchak, R. P. (1989). *Realia i pereklad (na materiali anhlo-movnykh perekladiv ukrainskoi prozy)* [Realia and Translation (based on English translations of Ukrainian prose)]. Lviv: Vydavnytstvo pry Lvivskomu universyteti. 216 s.
13. Palumbo, G. (2009). Culture-bound terms. *Palumbo G. Key Terms in Translation Studies*. Continuum International Publishing Group. P. 33.
14. Shuttleworth, M., Cowie, M. (2014). *Realia. Shuttleworth M., Cowie M. Dictionary of Translation Studies*. London & New York : Routledge Taylor & Francis Group. Pp. 139–140.
15. Pettini, S. (2022). The Translation of Realia and Irrealia in Game Localization : Culture-Specificity between Realism and Fictionality. London & New York : Routledge Taylor & Francis Group. 231 p.
16. Bradley, A. (2011). *The Weed that Strings the Hangman's Bag*. Great Britain : The Orion Publishing Group. 346 p.
17. Bibliia. (1962). *Bibliia, abo Sviate Pysmo Staroho i Novoho Zavitu: pereklad z mov oryhyaliv* [The Bible, or the Holy Scriptures of the Old and New Testaments: translation from the original languages] / pereklad I. Ohienka. London : Ukrainske Bibliine Tovarystvo. 2436 c.
18. Bredli, A. (2017). *Trava, shcho sumku kata obvyva* [The Weed that Strings the Hangman's Bag] / pereklad z anhli. Yu. Maksymeiko. Kharkiv : Klub Simeinoho Dozvillia. 320 s.
19. Baum, P. F. (1922). Judas's Red Hair. *The Journal of English and Germanic Philology*. Vol. 21. No. 3. P. 520-529. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/27702658> (accessed : 06.03.2025).
20. Lytvynenko, O. M. (2021). Uchast neuriadovykh orhanizatsii u zberezheni kulturnoi spadshchyny (dosvid Velykoi Brytanii) [Participation of non-governmental organisations in the preservation of cultural heritage (UK experience)]. *Analitichna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/humanitarnyy-rozvytok/uchast-neuriadovykh-orhanizatsiy-u-zberezheni-kulturnoyi> (accessed : 04.03.2025).
21. Prysiazhniuk, O. M. (2020). «Tovarystvo zakhystu starovynnykh budivel» Velykobrytanii: osnovni rysy diialnosti [«The Society for the Protection of Ancient Buildings» in the UK: the main features of its activities]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Istorychni nauky*. Tom 31 (70). № 1. S. 87-93. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2020/1.15>
22. Polyvach, K. A. (2012). *Kulturna spadshchyna ta yii vplyv na rozvytok rehioniv Ukrainy* [Cultural heritage and its impact on the development of Ukraine's regions]. Kyiv: Instytut heohrafi NAN Ukrainy. 208 s.
23. Moyes, J. (2013). *Me Before You*. Thorndike Press : A part of Gale, Cengage Learning. 634 p.
24. Moies, Dzh. (2016). *Do zustrichi z toboiu* [Me Before You] / pereklad z anhli. N. Khaietskoi. Kharkiv : Klub Simeinoho Dozvillia. 384 s.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2025

Стаття прийнята 19.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

ОСОБЛИВОСТІ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ МОРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: АНАЛІЗ ТОЧНОСТІ ТА КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ

Шерстюк Ольга Ігорівна,

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри «Іноземні мови та переклад»

Одеського національного морського університету

ORCID ID: 0000-0002-0482-2656

Стаття присвячена дослідженню особливостей машинного перекладу морської термінології як складної багаторівневої системи, що поєднує лексичну, граматичну, семантичну та прагматичну специфіку. У межах роботи здійснено комплексний аналіз структури морської терміносистеми, виявлено типові помилки автоматизованого перекладу, проведено порівняльне дослідження якості перекладу у провідних системах машинного перекладу, а також оцінено роль контексту та термінологічної сталості у забезпеченні точності технічного перекладу. Актуальність теми зумовлена зростаючою потребою у швидкому та якісному перекладі морської документації в умовах глобалізації морського транспорту, міжнародної комунікації та цифровізації професійної діяльності.

У ході дослідження сформовано корпус морських термінів, здійснено їх структурно-семантичний аналіз, а також проведено експериментальне тестування перекладу за допомогою систем Google Translate, DeepL, Microsoft Translator, SDL Trados Studio та нейронних моделей нового покоління. Виявлено, що найбільш поширеними помилками є неправильна інтерпретація багатозначних термінів, фрагментація складних словосполучень, некоректне розпізнавання абревіатур, стилістична неузгодженість та порушення термінологічної сталості. Порівняльний аналіз показав, що спеціалізовані системи з доступом до термінологічних баз демонструють вищу точність, тоді як універсальні моделі часто не справляються з контекстуальною адаптацією.

Особливу увагу приділено ролі контексту – лексичного, синтаксичного, семантичного, прагматичного та дискурсивного – у процесі автоматизованого перекладу, а також термінологічній сталості, що охоплює внутрішньотекстову, міжтекстову, ієрархічну, функціональну та темпоральну узгодженість термінів. Запропоновано низку стратегій покращення якості машинного перекладу морської технічної лексики, серед яких: створення спеціалізованих корпусів і термінологічних баз, інтеграція онтологій, адаптивне навчання моделей на основі експертного фідбеку, використання гібридних архітектур, мультимодальних підходів та спеціалізованих метрик оцінки якості.

Ключові слова: машинний переклад, морська термінологія, технічна лексика, термінологічна сталість, контекст, нейронні моделі, спеціалізовані корпуси.

Sherstiuk Olha. Features of Machine Translation of Maritime Terminology: Accuracy and Contextualization Analysis

The article studies the features of machine translation of maritime terminology as a complex, multi-layered system that combines lexical, grammatical, semantic, and pragmatic specificity. The study presents a comprehensive analysis of the structural organisation of maritime terminology, identifies typical errors in automated translation, compares the performance of leading machine translation systems, and evaluates the role of context and terminological consistency in ensuring accurate technical translation. The relevance of the topic is driven by the growing need for fast and reliable translation of maritime documentation in the context of globalised shipping, international communication, and the digitalisation of professional practices.

During the research, a specialised corpus of maritime terms was compiled and subjected to structural-semantic analysis. Experimental translation testing was conducted using Google Translate, DeepL, Microsoft Translator, SDL Trados Studio, and next-generation neural models. The most frequent errors included misinterpretation of polysemous terms, fragmentation of compound expressions, incorrect recognition of

abbreviations, stylistic inconsistency, and terminological instability. Comparative analysis revealed that specialised systems with access to domain-specific terminology databases achieved higher accuracy, while general-purpose models often failed to adapt to contextual nuances.

Particular attention is given to the role of context – lexical, syntactic, semantic, pragmatic, and discursive – in the machine translation process, as well as to terminological consistency, which encompasses intertextual, hierarchical, functional, and temporal alignment of terms. The article proposes a range of strategies to improve the quality of machine translation of maritime technical vocabulary, including developing specialised corpora and terminology databases, integrating ontologies, adaptive model training based on expert feedback, hybrid architectures, multimodal approaches, and domain-specific evaluation metrics.

Key words: machine translation, maritime terminology, technical vocabulary, terminological consistency, context, neural models, specialised corpora.

Вступ. У контексті глобалізації морського транспорту та зростання обсягів міжнародної технічної комунікації машинний переклад дедалі частіше використовується як оперативний інструмент міжмовного обміну. Морська термінологія, що охоплює навігаційні, технічні, екологічні та адміністративні поняття, є надзвичайно складною для автоматизованої обробки через свою багатокомпонентність, лексико-граматичну варіативність та контекстуальну залежність. У зв'язку з цим виникає потреба в системному аналізі якості машинного перекладу морських термінів, зокрема між англійською та українською мовами, з метою виявлення типових помилок і пошуку шляхів їх корекції.

За дослідженням Корольової та співавторів [1, с. 138–145], термінологічна система морської тематики формується як макротерміносистема, що включає багатокомпонентні та однокомпонентні терміни, скорочення, неологізми та складні словотвірні моделі – синтаксичні, морфологічні (префіксальні, суфіксальні, словоскладення) і семантичні (метафоризація). Така структура зумовлює значну лексико-граматичну варіативність, яка ускладнює процес адекватного перекладу, особливо в умовах автоматизованої обробки.

Шепітько та ін. [2, с. 74–77] акцентують на необхідності врахування лексико-семантичних та словотвірних особливостей при перекладі морської термінології між англійською та українською мовами. Найпродуктивнішими трансформаціями є лексичні, зокрема калькування, що сприяє збереженню термінологічної інтернаціональності. Граматичні трансформації застосовуються рідко, а основні труднощі перекладу пов'язані з морфосинтаксичними та лексичними розбіжностями. Автори пропонують класифікацію термінів на загальнонаукові, загальнотехнічні

та вузькоспеціалізовані, що дозволяє точніше визначати перекладацькі стратегії.

У галузі машинного перекладу дослідники Toral та Sánchez-Cartagena [3, с. 1064–1070]; Koehn та Knowles [4, с. 30–35] підкреслюють, що основними джерелами помилок є неврахування контексту, багатозначність термінів та структурні розбіжності між мовами. Методи корекції включають застосування контекстуалізованих моделей, багаторівневих трансформацій і навчання систем на спеціалізованих термінологічних корпусах. Особливо важливим є розвиток моделей із пам'яттю перекладу, які здатні зберігати сталісні термінологічні відповідності в межах дискурсу.

Плетенецька та Яковенко [5, с. 253–257] досліджують типові помилки машинного перекладу англійських публіцистичних текстів, акцентуючи на труднощах розпізнавання контексту, стилістичних і культурних особливостей, а також імпліцитного змісту. Хоча їхній матеріал не є технічним, виявлені проблеми – зокрема неологізми, фразеологізми та складні лексико-граматичні конструкції – мають паралелі з морською термінологією, особливо в аспекті стилістичної точності.

Отже, **актуальність** дослідження зумовлена необхідністю забезпечення точного, контекстуально релевантного перекладу морської термінології в умовах автоматизованої комунікації. У міжнародному морському середовищі, де помилки в інструкціях або протоколах можуть мати критичні наслідки, якість машинного перекладу набуває особливого значення. Водночас, більшість сучасних систем не адаптовані до вузькоспеціалізованих термінологічних полів, що створює ризики для професійної комунікації та безпеки. Дослідження цієї проблематики сприяє розвитку перекладознавства як прикладної дисципліни та відкриває перспек-

тиви для інтеграції спеціалізованих ресурсів у машинні системи.

Мета даної статті полягає у виявленні особливості машинного перекладу морської термінології, аналізі типових помилок та оцінці контекстуальної точності перекладу між англійською та українською мовами.

Завданнями статті є:

- аналіз структури морської термінології та її впливу на процес перекладу;
- визначення типових помилок машинного перекладу морських термінів;
- порівняння якості перекладу в різних системах машинного перекладу;
- оцінка ролі контексту та термінологічної сталості в автоматизованому перекладі;
- запропонування шляхів покращення якості машинного перекладу технічної лексики.

Матеріали та метод. Морська термінологія є складною багаторівневою системою з унікальними семантичними зв'язками, що відображає історичну еволюцію морської справи. Вона включає терміни різного походження, ступеня спеціалізації та часових пластів, що створює специфічні виклики для перекладача.

За морфологічною будовою терміни варіюються від простих однокореневих слів (*ship, port, deck*) до складних утворень [1, с. 137–138]. Навіть базові терміни можуть бути багатозначними: *deck* перекладається як «палуба», «ярус» або «настил» залежно від контексту.

Похідні терміни, утворені афіксацією (*sailor, seaworthy*) або словоскладанням (*seaplane, tugboat*), часто не мають прямих еквівалентів в українській мові, що вимагає описового перекладу або структурних трансформацій. Аналітичні конструкції типу *cargo hold, anchor chain, distress signal* зазвичай зберігають структуру, але можуть потребувати зміни порядку слів або граматичних форм.

Найскладнішими є багатокомпонентні терміни (*emergency position indicating radio beacon, global maritime distress safety system*), які потребують глибокого розуміння технічного змісту та часто значно збільшують обсяг перекладу.

Етимологічна стратифікація термінів охоплює германські (*ship, keel*), романські (*marine, navigation*) та екзотичні запозичення (*tsunami, monsoon*), що впливає на варіатив-

ність перекладацьких рішень. Перекладач має враховувати не лише семантику, а й культурно-історичні зв'язки терміну.

Структурні розбіжності між мовами створюють додаткові труднощі. Наприклад, *breakdown* може перекладатися як «аварія», «поломка» або «вихід з ладу» залежно від стилю. Компресія англійських термінів часто вимагає експлікації: *GMDSS* → «Глобальна морська система зв'язку при лиху та для забезпечення безпеки».

Граматичні трансформації є типовими: *engine room* → «машинне відділення», *crew quarters* → «приміщення для екіпажу», *cargo securing* → «кріплення вантажу». Зміна порядку компонентів і номіналізація – поширені прийоми.

Функціональна диференціація термінів визначає рівень перекладацької складності [6, с. 9–10]. Загальноморські терміни (*vessel, cargo, crew*) мають усталені еквіваленти, тоді як вузькоспеціалізовані (*dead reckoning, ballast tanks, rudder stock*) потребують технічної компетентності. Рівень спеціалізації прямо корелює зі складністю: *container ship* → «контейнеровоз», *post-panamax container ship* → «контейнеровоз класу пост-панамакс».

Таким чином, переклад морської термінології вимагає поєднання лінгвістичної та предметної компетентності, що забезпечує точність, однозначність і функціональну адекватність перекладених текстів.

Хоча технології машинного перекладу значно прискорили міжмовну комунікацію в морській галузі, специфіка морської термінології створює серйозні виклики для автоматизованих систем. Аналіз типових помилок дозволяє виявити обмеження алгоритмічних моделей у роботі з вузькоспеціалізованою лексикою [7, с. 235–236].

Найпоширенішими є помилки, пов'язані з багатозначністю термінів. Наприклад, *draft* часто перекладається як «чернетка» замість «осадка судна», *trim* – як «стрижка» замість «диферент», а *bearing* – як «поведінка» замість «пеленг» або «підшипник». Слово *head* може означати «носова частина», «гальюн», «напір» або «курс», але системи часто не диференціюють ці значення.

Складні терміни типу *dead weight* або *free board* нерідко перекладаються буквально – як «мертва вага» чи «безкоштовна дошка»,

що спотворює зміст. Технічні аббревіатури, як-от *AIS* або *COLREG*, часто не розпізнаються або перекладаються як звичайні слова, тоді як *GMDSS* потребує експлікації, що збільшує обсяг тексту.

Ідіоми та фразеологізми, як *to be on an even keel* чи *to know the ropes*, втрачають метафоричне значення при буквальному перекладі. Культурно-специфічні терміни (*dhow, sampan, felucca*) часто транслітеруються без пояснення, що ускладнює розуміння.

Неологізми, пов'язані з сучасними технологіями (*dynamic positioning system, scrubber technology*), часто не мають еквівалентів у тренувальних корпусах, що призводить до неточностей або пропусків. Граматичні конструкції, як *cargo securing equipment* або *weather routing service*, нерідко перекладаються з порушенням синтаксису.

Омонімія (*port* як «порт» і «лівий борт») та синонімія (*vessel, ship, boat*) створюють додаткові труднощі, особливо без урахування контексту. Вимірювальні терміни (*nautical mile, fathom, knots*) часто перекладаються без урахування специфіки одиниць.

Темпоральні терміни (*berthing, mooring, docking*) мають тонкі семантичні відмінності, які машинні системи не завжди розпізнають. Крім того, стилістичні особливості текстів – від офіційних документів до неформального спілкування – ігноруються, що призводить до стилістичної невідповідності.

Найскладнішою проблемою залишається контекстуальна залежність: один термін може мати різні значення залежно від ситуації – навігація, конструкція, безпека чи вантажні операції. Машинні системи, позбавлені предметної компетентності, часто не здатні обрати коректний еквівалент [7, с. 236].

Отже, ефективне використання машинного перекладу в морській сфері потребує створення спеціалізованих корпусів, алгоритмів розпізнавання контексту та інтеграції експертних знань. Це критично важливо для точного перекладу морської документації та забезпечення безпеки судноплавства.

Сучасні системи машинного перекладу демонструють різну ефективність залежно від мови, домену та типу термінології. У контексті морської лексики, яка вимагає високої точності та термінологічної сталості, ці розбіжності набувають особливої ваги.

Google Translate забезпечує прийнятну якість перекладу базових термінів (*ship, port, cargo*), проте часто помиляється з вузькоспеціалізованими конструкціями: *deadweight tonnage* → «тоннаж мертвої ваги», *free board* → «безкоштовна дошка». **Microsoft Translator** краще зберігає термінологічну сталість, особливо щодо аббревіатур (*AIS, COLREG*), але має труднощі з контекстуально залежними термінами (*trim* → «обрізати» замість «диферент»). **DeepL** демонструє високу якість перекладу складних термінів (*ballast water management system* → «система управління баластними водами»), але не завжди коректно обробляє культурно-специфічні одиниці (*dhow, felucca*). **SDL Trados Studio**, орієнтований на технічну документацію, забезпечує найвищу термінологічну точність завдяки інтеграції галузевих глосаріїв. **Нейронні системи нового покоління** (на базі трансформерів) краще розпізнають багатозначні терміни (*bearing* → «пеленг» або «підшипник»), але мають обмеження щодо неологізмів. **Великі мовні моделі** (GPT-4, Claude) показують обнадійливі результати в обробці фразеологізмів (*to know the ropes* → «знати морську справу»), проте їхня ефективність залежить від якості тренувальних даних.

Загальноморська термінологія перекладається більшістю систем з прийнятною якістю, тоді як вузькоспеціалізовані терміни навігації, морського права та суднобудування створюють значні труднощі. Двокомпонентні терміни (*cargo hold, anchor chain*) зазвичай перекладаються правильно, а багатокомпонентні (*international convention for safety of life at sea*) часто спотворюються.

Культурно-мовні особливості, етимологія термінів та темпоральна еволюція систем також впливають на якість перекладу [6, с. 7–8]. Системи, треновані на англо-європейських мовних парах, краще справляються з термінами латинського чи грецького походження (*navigation, marine*), ніж із запозиченнями з азійських мов.

Стандартні метрики якості (BLEU, METEOR, chrF) не завжди адекватно відображають термінологічну точність. Спеціалізовані метрики показують більші розбіжності між системами, особливо при оцінці сталості морських текстів.

Інтеграція термінологічних баз значно покращує результати. Системи, що дозволя-

ють імпорту глосаріїв, демонструють вищу точність, що критично важливо для корпоративного використання в морській галузі.

Перспективи розвитку машинного перекладу морської термінології пов'язані з тренуванням моделей на спеціалізованих корпусах, інтеграцією експертних знань та застосуванням гібридних підходів, які поєднують нейронні алгоритми з термінологічними правилами.

Контекст і термінологічна сталість є двома фундаментальними чинниками, що визначають якість машинного перекладу морської термінології [7, с. 236]. Вони не лише впливають на точність окремих термінів, а й забезпечують семантичну цілісність і функціональну адекватність перекладеного тексту. У морській галузі, де терміни часто мають багатозначність і використовуються в різних стилістичних та технічних контекстах, роль контексту виходить далеко за межі простого лексичного оточення.

Контекстуальна інтерпретація морських термінів функціонує на кількох рівнях. На лексичному рівні значення терміну визначається його безпосереднім оточенням: наприклад, слово *port* у словосполученні *port authorities* однозначно означає «порт», тоді як у *port side* – «лівий борт судна». Проте навіть на цьому рівні машинні системи часто демонструють нестабільність, особливо коли контекстуальні маркери є імпліцитними або віддаленими. Синтаксичний рівень додає складності, оскільки граматична позиція терміну може змінювати його значення: *anchor* як дієслово в конструкції *to anchor the vessel* перекладається як «поставити судно на якорь», а як іменник – «якорь судна». Семантичний контекст охоплює ширше коло значень, пов'язаних із конкретною морською діяльністю. Наприклад, *draft* у контексті навантаження означає «осадку», у судноремонті – «креслення», а в кадровому – «призов». Автоматизовані системи часто не здатні точно визначити, до якого семантичного поля належить термін, що призводить до системних помилок.

Прагматичний контекст, який включає мету комунікації та стиль тексту, також має значний вплив. Термін *emergency* у технічному повідомленні про аварію потребує точного, формального перекладу, тоді як у неформальному спілкуванні між членами

екіпажу – більш гнучкого. Дискурсивний контекст, що охоплює зв'язки між частинами тексту, анафоричні конструкції та тематичну послідовність, часто виходить за межі можливостей локального аналізу. Наприклад, фраза *the vessel mentioned above* вимагає розуміння попереднього контексту, що машинні системи не завжди здатні забезпечити. Культурно-комунікативний контекст також відіграє роль: термін *galley* у британському варіанті означає «камбуз», тоді як в американському – «кухня», і переклад має враховувати ці відмінності.

Термінологічна сталість є не менш важливою. Вона передбачає узгоджене використання термінів у межах одного документа, між документами однієї тематики, а також збереження ієрархічних та функціональних зв'язків між термінами. Якщо термін *ballast water* перекладено як «баластна вода», він має зберігати цей еквівалент упродовж усього тексту. Проте машинні системи часто демонструють варіативність, особливо в довгих текстах. Ієрархічна сталість означає, що якщо *vessel* перекладається як «судно», то *cargo vessel*, *fishing vessel*, *naval vessel* мають зберігати цей кореневий компонент. Порушення таких зв'язків призводить до втрати логіки в термінологічній системі цільової мови. Функціональна сталість вимагає відповідності стилю: офіційні терміни мають перекладатися формально, технічні – точно, а жаргон – відповідно до професійного контексту. Темпоральна сталість стосується відповідності термінології часовому періоду: історичні тексти потребують архаїчних термінів, сучасні – актуальної технічної лексики.

Взаємодія контексту і термінологічної сталості створює складну систему, у якій точність перекладу залежить від здатності системи враховувати як локальні, так і глобальні зв'язки. З одного боку, контекст дозволяє уточнити значення терміну, з іншого – сталість вимагає узгодженості, що може обмежувати адаптацію до конкретної ситуації.

Сучасні технології, зокрема трансформерні моделі з механізмами уваги, демонструють покращену здатність до аналізу контексту. Інтеграція термінологічних баз у машинні системи перекладу дозволяє забезпечити сталість навіть за умови контекстуальних варіацій. Адаптивні алгоритми здатні навчатися на редакторських правках і покращувати якість

перекладу в подібних ситуаціях. Мультимодальні підходи, що включають зображення або схеми, можуть допомогти у розпізнаванні термінів у технічних текстах.

Оцінка якості перекладу в цьому аспекті потребує спеціалізованих метрик, які враховують контекстуальну адекватність і термінологічну сталість. Перспективним напрямом є створення контекстуально-адаптивних термінологічних систем з онтологічною підтримкою, що дозволить досягти високої точності перекладу морської термінології в автоматизованих умовах.

Покращення якості машинного перекладу морської технічної лексики потребує комплексного підходу, що поєднує технологічні вдосконалення, створення спеціалізованих лінгвістичних ресурсів і впровадження адаптивних методик. Врахування специфіки морської термінології та обмежень сучасних перекладацьких систем є критично важливим для досягнення високої точності.

Одним із базових напрямів є формування репрезентативних корпусів морських текстів, які охоплюють навігацію, суднобудування, морське право, безпеку та інші галузі. Важливо включати тексти різних стилів – від офіційних документів до інструкцій і професійного спілкування – та забезпечити баланс між історичною і сучасною термінологією. Анування таких корпусів на рівні термінів із морфологічною, семантичною та прагматичною розміткою дозволяє системам краще розпізнавати структуру термінів і їхні контекстуальні зв'язки.

Розробка мультилінгвальних термінологічних баз даних із прикладами вживання, дефініціями, етимологією та відповідністю міжнародним стандартам сприяє термінологічній сталості. Особливо ефективними є динамічні бази, що оновлюються в реальному часі. Додатково, інтеграція онтологій морської галузі дозволяє системам перекладу враховувати концептуальні зв'язки між об'єктами, процесами та явищами, що покращує контекстуальне розуміння термінів.

Адаптивне навчання моделей на основі фідбеку від морських фахівців забезпечує поступове вдосконалення термінологічних рішень. Гібридні архітектури, які поєднують нейронні мережі з правилами компонентами, дозволяють досягти балансу між гнучкістю контекстуального аналізу та ста-

більністю термінологічної обробки. Мультимодальні підходи, що включають візуальні ресурси – креслення, схеми, фото – допомагають точніше ідентифікувати об'єкти, позначені термінами.

Оцінка якості перекладу потребує спеціалізованих метрик, які враховують термінологічну точність, сталість і семантичну адекватність. Створення інструментів автоматичної постредакції дозволяє виявляти типові помилки та перевіряти відповідність міжнародним стандартам. Інтерактивні системи перекладу, що дозволяють співпрацю між перекладачем і алгоритмом, особливо ефективні в умовах високої термінологічної складності.

Технології трансферного навчання відкривають можливості адаптації загальних моделей до морської термінології без втрати конфіденційності даних. Алгоритми розпізнавання іменованих сутностей, адаптовані до морської сфери, покращують класифікацію термінів і вибір перекладацьких стратегій. Симулятивні середовища для тестування систем у реалістичних сценаріях дозволяють виявити слабкі місця до їх практичного застосування.

Інтеграція машинного перекладу з морськими інформаційними системами (AIS, ECDIS, GMDSS) забезпечує додатковий контекст для точного перекладу. Адаптивні інтерфейси, налаштовані під потреби різних користувачів – від капітанів до юристів – підвищують зручність і ефективність роботи. Використання блокчейн-технологій для сертифікації перекладу може гарантувати достовірність у критичних ситуаціях.

Нарешті, створення відкритої екосистеми ресурсів – корпусів, словників, інструментів і метрик – сприятиме колективному розвитку галузі, забезпечуючи прозорість, доступність і відтворюваність досліджень у сфері машинного перекладу морської термінології.

Результати. У ході дослідження було виявлено, що морська термінологія, як складна багаторівнева система, створює значні виклики для машинного перекладу через багатозначність, контекстуальну залежність, структурну варіативність і культурну специфіку термінів. Аналіз типових помилок показав, що сучасні системи машинного перекладу часто не справляються з точним тлумаченням технічних термінів, особливо

у складних конструкціях та багатокомпонентних словосполученнях. Порівняльний аналіз систем продемонстрував суттєві розбіжності в якості перекладу, де спеціалізовані та адаптивні моделі показали кращі результати. Визначено, що контекстуальна точність і термінологічна сталість є ключовими чинниками успішного перекладу, а їх забезпечення можливе лише за умови інтеграції термінологічних баз та механізмів навчання на спеціалізованих корпусах.

Висновки. Машинний переклад морської термінології потребує глибокої адаптації до предметної галузі, що включає створення

спеціалізованих лінгвістичних ресурсів, контекстуально-орієнтованих моделей та інтерактивних механізмів співпраці з експертами. Забезпечення термінологічної точності та контекстуальної адекватності є критично важливим для безпеки, ефективності та правової достовірності морської комунікації. Подальший розвиток технологій машинного перекладу в морській сфері має ґрунтуватися на гібридних архітектурах, мультимодальних підходах та відкритій екосистемі знань, що дозволить досягти високої якості перекладу в умовах професійної складності.

Література:

1. Корольова Т.М., Смаглий В.М., Юхимець С.Ю., Александрова О. Шляхи формування термінологічної системи підмови морської тематики. *Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського*. 2023. № 36. С. 135–149.
2. Шепітько С.В., Смирнова М.С., Панова Я.Є. Лінгвоперекладацькі характеристики морської термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 74–77
3. Toral A., Sánchez-Cartagena V. M. A multifaceted evaluation of neural machine translation for the translation of novels. *Proceedings of the 15th Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics (EACL)*. Valencia, Spain: Association for Computational Linguistics, 2017. Vol. 1. P. 1063–1073.
4. Koehn P., Knowles R. Six challenges for neural machine translation. *Proceedings of the First Workshop on Neural Machine Translation*. Vancouver, Canada: Association for Computational Linguistics, 2017. P. 28–39.
5. Плетенецька Ю.М., Яковенко А.О. Хиби машинного перекладу (на матеріалі сучасної англomовної інтернет-публіцистики). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2024. № 67. С. 253–257.
6. Кияк Т. Р. Перекладознавчі та термінологічні проблеми фахових мов. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2007. № 772. С. 7–11.
7. Стахмич Ю. С. Адекватність та еквівалентність перекладу в контексті комп'ютерної лінгвістики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: Житомир: вид-в ЖДУ ім. І. Франка*, 2013. № 66. С. 235–238.

References:

1. Korolova, T. M., Smaglyi, V. M., Yuhymets, S. Yu., Aleksandrova, O. (2023). Shliakhy formuvannia terminolohichnoi systemy pidmovy mors'koi tematyky [Ways of forming the terminological system of maritime sublanguage]. *Naukovyi visnyk PNPu im. K. D. Ushyns'koho* [Scientific Bulletin of Ushynsky University]. № 36. P. 135–149 [in Ukrainian].
2. Shepit'ko, S. V., Smyrnova, M. S., Panova, Ya. Ye. (2019). Linhvoperekkladats'ki kharakterystyky mors'koi terminolohii [Linguistic and translation characteristics of maritime terminology]. *Zakarpats'ki filolohichni studii* [Transcarpathian Philological Studies]. Issue 9. Vol. 2. P. 74–77 [in Ukrainian].
3. Toral, A., Sánchez-Cartagena, V. M. (2017). A multifaceted evaluation of neural machine translation for the translation of novels. In: *Proceedings of the 15th Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics (EACL)*. Valencia, Spain: Association for Computational Linguistics. Vol. 1. P. 1063–1073.
4. Koehn, P., Knowles, R. (2017). Six challenges for neural machine translation. In: *Proceedings of the First Workshop on Neural Machine Translation*. Vancouver, Canada: Association for Computational Linguistics. P. 28–39.
5. Pletenets'ka, Yu. M., Yakovenko, A. O. (2024). Khyby mashynnoho perekladu (na materiali suchasnoi anhlomovnoi internet-publitsystyky) [Errors in machine translation (based on modern English-language online journalism)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology]. № 67. P. 253–257 [in Ukrainian].
6. Kiyak, T. R. (2007). Perekladoznavchi ta terminologichni problemy fakhovyh mov. *Visnyk Harkivs'kogo*

natsional'nogo universytetu im. V. N. Karazina [Translation studies and terminological problems of professional languages. Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazina]. № 772. P. 7–11 [in Ukrainian].

7. Stakhmych, Yu. S. (2013). Adekvatnist' ta ekvivalentnist' perekladu v konteksti komp'uternoi linhvistyky [Adequacy and equivalence of translation in the context of computational linguistics]. Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka [Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko]. № 66. P. 235–238 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.08.2025

Стаття прийнята 23.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

РЕФЛЕКСІЯ ІНШОГО В ПОДОРОЖНЬОМУ НАРИСІ «З КРАЇНИ РИЖУ ТА ОПІЮ» СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ

Юрчук Олена Олександрівна,

доктор філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української та зарубіжної літератур

і методик їх навчання

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0003-2028-9211

У дослідженні зосереджено увагу на специфіці рефлексії Іншого в подорожньому нарисі С. Яблонської «З країни рижу та опію». З'ясовано, що тексти авторки, яка в 30-ті роки ХХ століття відвідала низку екзотичних для європейців країн (Марокко, Китай, Ява, Суматра, Північна Америка) й друкувала свої враження від мандрівок на сторінках видань «Нова хата», «Новий шлях», «Жіноча доля», сьогодні привертають увагу українських літературознавців. Це напрацювання В. Агеєвої, Т. Гавриліва, О. Галети, О. Забужко, М. Калитовської, Ф. Погребенника, Я. Поліщука, О. Чаплінської та ін. Підкреслено, що дослідники акцентують на унікальності текстів С. Яблонської, які вирізняються щирістю, відкритістю до пізнання та самопізнання.

У подорожньому нарисі «З країни рижу та опію», поява якого зумовлена власним бажанням мандрівниці відвідати Китай, замовленням французької кінокомпанії «Societe Indochine Films et Cinema», дізнаємося, що авторка налаштована побачити Китай без впливу європейської цивілізації, крім того, вона прагне подорожувати «по-китайськи». Це прагнення, з одного боку, зазнає часткового фіаско, а з іншого – допомагає їй подолати «орієнталістичну пастку», адже на початку подорожі вона фіксує власну залежність від європейського бачення цієї країни, сформованого мистецтвом, сучасними їй кінофільмами.

Зауважимо, що авторка не тільки пізнає Іншого (географія, культура, національно-ментальні риси), а й веде з ним діалог, інколи дискутує й у такий спосіб усвідомлює спільне й відмінне, позбувається стереотипів. Констатуємо, що С. Яблонська не стільки «збирає» історичний чи етнографічний матеріал, скільки рефлексує, почасти суб'єктивно й емоційно. Пізнання Іншого має й обернену перспективу, коли мандрівниці помічає, що сама є об'єктом пізнання або й перетворюється на своєрідну «забавку» від нудьги. Аналізований текст дає підстави стверджувати, що в такий спосіб відбувається зміна ролей: Інший перестає бути екзотикою, якою бавляться, а сам перетворюється на спокусника, що бавиться / контролює, тобто вивищується над суб'єктом й отримує його статус.

Ключові слова: подорожня література, подорожній нарис, жінка-авторка, Інший, рефлексія.

Yurchuk Olena. Reflection of the Other in the Travel Sketch “From the Land of Rice and Opium” by Sofia Yablonska

The study focuses on the specificity of reflecting the Other in Sofia Yablonska's travel sketch "From the Land of Rice and Opium". It has been established that the texts of the author, who in the 1930s visited a number of countries exotic to Europeans (Morocco, China, Java, Sumatra, North America) and published her travel impressions in the publishing houses such as "Nova Khata", "Novyi Shliakh", and "Zhinocha Dolia", are of great interest to contemporary Ukrainian literary scholars. These include the works of V. Aheieva, T. Havryliv, O. Haleta, O. Zabuzhko, M. Kalytovska, F. Pohrebennyk, Ya. Polishchuk, O. Chaplinska, etc. Scholars emphasize the uniqueness of Yablonska's texts, which are distinguished by sincerity, openness to knowledge and self-discovery.

In the travel sketch "From the Land of Rice and Opium", which was prompted both by the author's personal desire to visit China and by a commission from the French film company Société Indochine Films et Cinéma, it becomes clear that Yablonska was determined to see China outside the influence of European civilization,

and moreover, to travel “in a Chinese way.” This aspiration, on the one hand, meets with partial failure; on the other hand, it enables her to overcome the “orientalist trap,” since at the beginning of her journey she records her own dependence on a European vision of the country, shaped by art and contemporary cinema.

It should be noted that the author not only learns about the Other (geography, culture, national and mental features) but also engages in dialogue with it, at times even disputing, thus recognizing both commonalities and differences while overcoming stereotypes. Yablonska is less concerned with “collecting” historical or ethnographic material than with reflecting – often subjectively and emotionally. The exploration of the Other also takes on a reverse perspective, as the traveler notices that she herself becomes an object of observation, even turning into a kind of “pastime” to relieve boredom. The analyzed text suggests that this role reversal transforms the Other from being exoticized and observed into becoming the seducer, who observes, controls, and ultimately assumes the status of the subject.

Key words: travel literature, travel sketch, woman author, the Other, reflection.

Вступ. Постать С. Яблонської привертає пильну увагу українських літературознавців. Дослідження останніх років актуалізують її різноаспектну діяльність: подорожі, письменництво, фотографування та фільмування. У цьому контексті варто згадати напрацювання В. Агєвої, Т. Гаврилів, О. Галети, О. Забужко, М. Калитовської, Ф. Погребенника, Я. Поліщука, О. Чаплінської та інших. Цілком слушно Я. Поліщук говорить про те, що подорожня література С. Яблонської не тільки не втратила своїх пізнавальних якостей, а й має історичну цінність, адже не все, що вона бачила, зустріне сучасному подорожньому [4]. Мандрівні нотатки письменниці – це не тільки рефлексія Іншого, а насамперед пізнання світу й себе в ньому в межах опозицій Захід / Схід, традиція / модерн, цивілізація / природа [5]. Її тексти виразно позначені авторською присутністю, що спонукає говорити про суб'єктивність, але саме це й підсилює повідомлення: «У подорожніх книгах Яблонської “я” оповідачки-мандрівниці завжди виразно присутнє, на ньому часто зосереджена увага, зрештою воно подорожує – це його враження. Ця суб'єктивація ніяк не підважує повідомлень про побачене, навпаки: те, що воно не тільки побачене, а й пережите, посилює переконливість усього змалюваного, робить його живішим і жвавішим» [2, с. 254].

Більшість подорожей С. Яблонської припадає на 30-ті роки ХХ століття, коли вона відвідує Марокко, Китай, Яву, Суматри, Північну Америку та друкує свої враження від мандрівок на сторінках видань «Нова хата», «Новий шлях», «Жіноча доля». Її історії не можуть не захоплювати своєю щирістю, сміливістю, тим, що М. Калитовська називає «подув вітру з-над моря» [3]. Подорожниця о-мовлює «чужі обрії», масштабуючи

себе в чужому просторі: «...є в її розповідях і дещо більше, щось глибинно-жіноче, і саме це дає їй змогу відчувати «чужі обрії», стати їх частиною. Софія Яблонська наче масштабує себе в чужому просторі на рівні тілесності, емоційності, відчуття Іншого (найчастіше жіночого), що сповнене вітаїзмом та еротизмом» [6, с. 163]. З огляду на той факт, що подорожня література довгий час була маргінальним явищем у вітчизняному літературознавстві, її автори сьогодні потребують пильної уваги, серед них особливе місце належить і С. Яблонській. Це аргументує актуальність статті.

Мета статті. У пропонованому дослідженні не зосереджуватимемо уваги ні на суспільно-історичній специфіці Китаю 30-х років (про це досить детально йдеться в праці О. Воробей, Д. Шнайдер [1]), ні на заглибленні в особливості її осмислення мандрівницею, а на спробі авторки подорожніх нотаток (почасти емоційної) зрозуміти Іншого, прийняти повністю або частково його відмінність, масштабуватися в його простір (не уникаючи девіантних форм, як-то куріння опіуму), осмислити власну інакшість у контексті чужого світогляду.

Результати. У 1933 році С. Яблонська подорожує Китаєм, проте час подорожі в тексті ідентифікується лише один раз і принагідно. Мандрівниця, споглядаючи тортури, дискутуючи зі старим китайцем, прохоплюється: «Хоч це видовище було незвичайно цікавим доказом китайських тортур у 1933 році – я ніяк не могла спрямувати свого апарату на смертно бліде обличчя пірата. Його спокій, чи резигнація мали, здавалося мені, стільки у собі гідності, що я, хоч загартована до подібних сцен у Китаї, ніяк не могла відігнати напливу зворушення» [7, с. 164].

Ця подорож, з одного боку, відбулася на замовлення французької кінокомпанії «Societe Indochine Films et Cinema», а з іншого – її внутрішнім мотивом стала жага самої авторки до мандрів, пізнання автентичних місць або принаймні таких, які видаються найбільш маркованими культурними традиціями Іншого (найчастіше Східного): «Перед цією подорожжю я розпитувала багатьох мандрівників про найцікавішу провінцію Китаю. Майже всі радили мені Юнан, що, незважаючи на вигідний доступ залізницею до столиці, все ще зберіг свій питомий вигляд Китаю» [7, с. 89].

Подорож С. Яблонської одразу розпочинається з конфлікту очікуваного й дійсності. Т. Гаврилів стверджує, що мандрівниця потрапляє в «орієнталістичну пастку» [2]. Із цим твердженням цілком погоджуємося, спираючись на текст самої подорожньої. Письменниця, з одного боку, прагне пізнати Китай без впливу європейської цивілізації (традиційний, автентичний), з іншого – співвідносить цю традицію зі зразками китайського мистецтва, баченого нею в Європі, або сучасного кіно: «...не могла повірити в те, що в Китаї вже не віднайду і сліду тієї тонкості, вирафінування, уяви та смаку, які подивляла в Європі на старих зразках китайського мистецтва» [7, с. 77].

Натомість поїздка в Юнан – це непорозуміння з китайським митним урядовцем; спрага, яку можна вгамувати лише «гарячою юшкою з чайника», тамуючи почуття несмаку та огиди; жінки з маленькими ногами, тортури над якими для неї не привід для гордоців, а символ жіночої покорі; безконечні тунелі, від одноманітного пейзажу яких стає млосно. Від початку перед читачем розгортається не стільки конфлікт «побаченого», як конфлікт «світоглядного». Те, що бачить С. Яблонська, цілком прийнятне, навіть захопливе (природа Китаю, китайці «як у кіні»): «Пильно стежу за краєвидом, шукаю його краси. Небо тут змінює потрошки свій біло-металевий, одноманітний колір Тонкіну на густі хмари сухого юнанського сезону, який своїми вітрами висушив воду із хмар, що, бездушні, нависли між небом і землею, наче легкі жовтаві губки» [7, с. 76]; і далі: «Попри поїзд проходять дрібними кроками китайці у своїх широкорукавих загортках та чорних шапоч-

ках на чубку голови, – зовсім подібні до тих, що нам їх змалку показують у школі, а пізніше у сенсаційних образах у кіні» [7, с. 76].

Те, що вона чує від самих китайців, незрозуміле, викликає подив – «дивний китаєць», який «...міряє красу певною кількістю повторюваних чисел... Чим більше тунелів, – хоч і він у них душиться, – тим більший його подив, чим більше вершків у гір – тим певніша запораука їх краси» [7, с. 77].

Спосіб подолання «орієнталістичної пастки» для мандрівниці цілком очікуваний: С. Яблонська з притаманною їй сміливістю прагне самостійно «глипнути одним оком» на місто, а пізніше вирішує подорожувати «по-китайськи» регіоном. Такі рішення провокують прикрі ситуації, інколи загрозливі для життя, але не ламають волі подорожньої, яка бажає вдовольнити свою спрагу пізнання: «По перегляді тих ще зовсім свіжих пригод я справді дивуюся, що ця тверда дійсність, повна небезпек та втоми, ще не висушила моєї мандрівної гарячки. Навпаки, всі труднощі, невгоди, перепони тільки збільшували мою спрагу» [7, с. 104].

В Амі-Чау мандрівниця, вирушаючи на прогулянку вечірніми вулицями, переживає спектр емоцій. Спочатку місто вражає її рухом юрби, рейвахом, від якого паморочиться в голові як від ярмаркових каруселей, далі вона наївно виправдовує цікавість тубільців до себе «залицаннями до білої жінки» й лише з посиленням небезпеки починає усвідомлювати, що зусібіч її «окружено» ненавистю й бажанням помсти. Так само різні почуття викликають у неї вулиці Юнан-Фу, що ввечері гнітять злиднями, «жалісними псами та чорними воронами», а зранку дивують сонцем та «юрбою ворухливих китайців»: «Уранці тут вулиця завжди видається мені радісна, повна життя та безжурности, зате вечір сильно змінює мій настрій, може, тому, що самі тубільці не люблять темряви ні ночі, через її злі духи» [7, с. 94].

У цьому чужому й амбівалентному просторі вона потребує опертя на щось своє, якщо не рідне, то таке, що належатиме їй, – так у житті С. Яблонської з'являється пес Китай. Цікаво, що насамперед завдяки появі собаки у своєму житті вона помічає наріжну різницю між нею, європейкою, та китайцями, людьми сходу, – це європейська «біла» вразливість. Мандрівниця констатує, що китайці нега-

тивно ставляться до співчуття, пояснюючи це витривалістю, фаталізмом: «Багато дечого я навчилася в Китаї, а зокрема, витривалости та фаталізму. Навіть ті жалісні вигуки жебраків, голосіння плачок на горбах та продаж своїх дітей, це тільки звичайні вияви життя та китайської традиції, – віри чи то стану людини» [7, с. 97].

Зауважимо, що намагаючись зрозуміти Іншого, С. Яблонська вдається до цілком європейської модерної зверхності щодо старого Китаю, якому краще дожити віку «по-давньому», адже китайці ніколи не збагнуть нової культури, проте частково долає цю зверхність міркуванням про власну націю, у такий спосіб поглиблюючи свою ідентичність від європейки до українки. Особливо це помітно в її спогляданні життя льо-льотів, пасивність яких вона виправдовує розумною корисністю створення монолітної держави, хоча одразу й робить собі самозастереження: «Осуд дуже безоглядний, навіть, може, не дозволений людині, що сама має бажання незалежності свого поневоленого краю – людині, що хоче боронити свою мову, свої звичаї, свій народ» [7, с. 90].

Одночасним своєрідним фіаско та новим досвідом позначено й рішення подорожувати «по-китайськи». С. Яблонська констатує, що європейському подорожнику складно мандрувати Китаєм із багатьох причин: ворожість місцевого населення, неприхильність влади, яка не хоче брати на себе відповідальність за безпеку мандрівників, брак залізничних шляхів та прокладених доріг, однак вона вирішує вдатися до китайського способу подорожування «без жодних європейських вигід». Її перша мандрівка до Лю-Фенгу в такий спосіб частково зазнає фіаско, а сама подорожня «втомлена і голодна» усвідомлює, що її рішення було помилковим. Вона фіксує побут китайських заїздів, що не може не викликати внутрішнього спротиву європейки, призвичаєної до вигод цивілізації: «Сморід, бруд, завіси павутиння, сажа, копіть від вогню без коминів, а врешті блохи та воші переконали мене про мою необережність. Найтяжче було звикнути до тих маленьких звірюк. Це, зрештою, єдина річ, до якої я ще й досі не звикла в Китаї!» [7, с. 110].

Пізнаючи непривабливий бік побуту Іншого, вона критично дивиться й на саму себе, визнає свою «наївну» погорду, що

й спричинила незручності під час подорожі: «Але я, вирішивши подорожувати без жодних “витребеньків”, у моїй наївній погорді до цього роду вигід, взяла із собою тільки кілька коців...» [7, с. 110].

С. Яблонська у своїх подорожніх нотатках не уникає розповідей про невдачі, що були спровоковані й почасти її вдачею та темпераментом, а також і нерозумінням та, відповідно, протистоянням Іншому. Промовистою ілюстрацією цього є епізод перебування в одній із пагод. Мандрівниця попри те, що знає: бонзи вороже ставляться до фотоапаратів, які, на їхню думку, забирають душу людини, фотографує хлопчика, який наступного дня зникає. Потрапивши в конфліктну ситуацію, С. Яблонська не погоджується тікати, як їй радить слуга. Відчуття європейської вищості, власний запальний характер призводять до рішення «не піддатись»: «Підступ чи ні, втікати мені здалося негідним білої людини! Де ж наша расова вищість, де ж буде доказ моєї невинності?...» [7, с. 112].

Зустріч двох цивілізацій: європейської (технологічний прогрес) та китайської (традиція) стає приводом для конфронтації, у якій Оксидент та Орієнт сприймають один одного вороже й без спроби порозуміння. До слова, подорожня досить часто фіксує це «нерозуміння» Іншого й намагається його пояснити. Наприклад, її дивують китайські кладовища, тому вона констатує, що мерці мають більше вигод, ніж живі, зізнається, що довго не могла собі пояснити «загадкової марнотратності землі», коли кладовища займали безмежні земельні ділянки. Шукаючи відповідь на своє нерозуміння, вона іронічно говорить про власне поверхове, інколи доведене до абсурду, «романтично-туристичне» пояснення. Лише згодом подорожня зрозуміє, що справа не в красі чи культі предків, за які китайці готові платити власною нуждою, але цілком у прагматичних рішеннях: «Вони вважають, що краще плекати як слід малу кількість землі, з якої плід звернеться їм удесятеро, ніж управляти ненаводнені простори, яких засів не варт труду» [7, с. 119].

Пізнання Іншого для С. Яблонської – це процес власних внутрішніх змін, усвідомлення, що європейська / біла («расова вищість») не найкраща стратегія комунікації двох світоглядів, цивілізацій, життєустроїв. У цьому контексті цікавим є епізод подорожі

автомобілем, що завершується конфліктом, у якому запальний француз пан Буше демонструє саме «расову вищість», вважаючи, що тубільців досить налякати, щоб підкорити. На противагу йому мандрівниця вдається до «жіночої», на його бачення, логіки, коли не дозволяє застосувати зброю проти китайців. Її питання французький офіцер залишає без відповіді, адже для нього незрозуміло, чому він, «біла» людина, не має права вбивати «кольорову» людину, навіть якщо вона не має зброї або не обороняється: «— Все те через мене, — додала я. — Правда? Я була боягузкою і не дала вам револьвера! Ну, добре. От, уявіть собі, що я була б вам його дала, та що ви повбивали б їх усіх. А потім що?

— Потім? Нічого!
— Нічого? Китайський суд!
— Дурниці! Я стріляв тільки в нашій обороні!
— В якій обороні? Вони зовсім у нас не стріляли, — пригадала я.

Він замовк, явно невдоволений з моєї «жіночої» логіки» [7, с. 158–159].

Неодноразово, боронячи «престиж білої раси», С. Яблонська не тільки потрапляє в небезпечні ситуації, а й переживає «сором» за свою недовіру, поверхові судження, спроби пояснити Іншого тільки крізь власну систему координат. Самоіронічні рефлексії набутого досвіду дають їй змогу (якщо не повністю, то частково) зрозуміти й прийняти китайський світ, якщо не стати його частиною, то принаймні не викликати ворожості: «На жаль, не всі європейці поділяють вашу тактику. А шкода, бо далеко менше було б між нами ворожнечі та менше нападів і грабунків» [7, с. 139].

Беззаперечно, у процесі пізнання Іншого мандрівниця помічає, як він пізнає і її саму. Цікаво, що в оберненому процесі пізнання вона констатує не тільки те, що помічали й до неї, — ворожість, неприйняття, суперечності, а й своєрідну погорду над «білою» людиною. У суперечці з китайцем щодо жадливої китайської екзекуції вона дратується, тому що не може прийняти «садистичних інстинктів» старого китайця, який говорить про відсутність насолоди в сучасних страдах, насолоди від людського страждання. Урвавши з ним розмову, вона бачить в його погляді зверхність: «Попри його ввічливу усмішку я побачила в його очах явний вираз погорди — погорди до моєї “білої” вразливості, себто життєвої нездатності» [7, с. 161–162].

Пізніше С. Яблонська намагається усвідомити, чому між нею та китайцями «пропасна» різниця, чому вона, яка приїхала «з довір'ям» пізнавати їхній світ, відчуває прогалину між світоглядами, ворожнечу й недовіру до себе. Несподіваним для неї стає пояснення старого китайця, який говорить про різницю за віком, адже європейська цивілізація порівняно зі східною надто молода, а тому їй браку досвіду й культури. Ця розмова стає приводом для прозріння, у якому зникає європейська зверхність, але з'являється багаторівнєве розуміння того, що таке цивілізація, що таке культура; усвідомлення, що немає єдиного культурного «канону», що для Іншого, який має власні сформовані цінності, чужа цивілізація може бути «пустою» річчю: «Культура, як бачу, поняття зовсім нетривке. В очах китайців це ми дикуни, профани, а навіть люди без душі, без думки... До нашої цивілізації, наших винаходів, поступу, китайці ставляться як до пустих речей, без найменшої тривкості, ні значення, без огляду на те, що вони самі часом їх потребують» [7, с. 164].

У цьому контексті варто згадати й відвідування китайського театру, що завершується дискусією про відмінності між європейським (модерним) та китайським (традиційним) театрами. С. Яблонська в розмові з китайським малярем, який її запросив на виставу, говорить про те, що для неї досить «приємності і зворушення», які вона переживала під час споглядання п'єси, водночас художник наполягає, що в китайському театрі «не вистачає розуміти слова, треба розуміти значення», а також стверджує, що китайський театр стає місцем відродження духу народу й не має перетворюватися на карикатуру європейського театру. У його міркуваннях зчитується прагнення збереження власної ідентичності, коли театр є виразником Китаю, а не копією Європи, своєрідна культурна зверхність китайської театральної традиції над спрощеними європейськими схемами, де все зводиться до любовного трикутника: «...наші драматурги-модерністи не хочуть цього зрозуміти. Вони вперлися і прямують до “сцивілізування” нашого театру, хочуть надати йому європейську печатку, себто звести його до вашого необхідного любовного трикутника, чи якихось там інших любовних інтриг» [7, с. 148].

Не менш показовими є міркування над працездатністю китайців та ставленням до землі. С. Яблонська не тільки докладно зупиняється на їхній сезонній праці, а й захоплюється тим, що за рік вони тричі збирають урожай із «червоної, глинястої» землі Юнану: «На землі завжди знайдеться робота, завжди можна полегшити її якість, збільшити її плідність! Це власне китайці прегарно зрозуміли. Їм можна цього позавидувати, з них варто брати приклад» [7, с. 120].

Захоплення викликають і триста кілометрів каналів, які тубільці викопують спільними силами, щоб підвищити врожайність землі. Для неї це приклад величч, що виграє порівняно зі здобутками європейців. Мандрівниця протиставляє пиху європейців китайському спокою. У цьому протиставленні знову наявна опозиція модерної Європи й традиційного Китаю: «Чи є в порівнянні до цієї маси каналів, що перерізують густо цілий Китай (який має п'ять і півмільйона кілометрів простору) всякі Суецькі канали, якими ми, європейці, так чванимося? Тоді, коли китайцям навіть на думку не прийде чванитися такою звичайною річчю як канали, що існують в них з непам'ятних часів» [7, с. 122].

Поряд зі сміливістю подорожування наодинці чи «по-китайськи» ще одним екстраординарним способом пізнання Китаю стає куріння опіуму. С. Яблонська деякий час протистоїть спокусі, а потім піддається бажанню. Опіум та розмови зі старим китайцем Кво – це своєрідний спосіб пізнавати світогляд, спосіб життя китайців. Цікаво, що опіум, візії, які він викликає, повертають мандрівницю додому, в Україну, в її дитинство. Вона досить часто бачить дорогі їй картини: рідне село, яблуневі садки, кухню й піч, вишивані обруси; чує звуки: скрип фіри, тертя коноплі, спів гаївок; відчуває запах свіжоспеченого хліба.

Почасти куріння опіумних трубок супроводжується світоглядними дискусіями, у яких старий китаєць протиставляє європейську й китайську життєву філософію, інколи вра-

жаючи свою візаві тонкими спостереженнями, що викривають у ній щось таке, чого вона й сама за собою не помічала (наприклад, він говорить про її розрізнення філософії «відповідно до рас», що є чи не закидом расизму). Не дивно, що мандрівниця констатує: «...без нього мій побут у Китаї втратив би половину своєї вартості, що замість нього я віднайшла б тільки мою колишню самоту, сірі стіни хатини, довгі вечори та тричі перечитані книжки!» [7, с. 175].

З іншого боку, вона усвідомлює, що для старого китайця була лише своєрідною (імовірно, й екзотичною) забавкою від безділля. Це не може її не вразити, розчарувати й образити. У цьому також відкриття Іншого, що потрапляє з позиції екзотики, яку пізнають чи якою бавляться, у позицію того, хто сам бавиться / спокушає / контролює, тобто вивисується над суб'єктом й отримує його статус.

Висновки. Подорожні нотатки С. Яблонської – це рефлексування чужого для неї світу на рівні географії, культури, національно-ментальних рис. Авторка, пізнаючи Іншого, повсякчас схильна до діалогу / дискусії з ним, що дає змогу їй не тільки краще усвідомити спільне чи відмінне, а й пізнати саму себе. Інколи це самопізнання сповнене самоіронії та самокритики до власної або надбудованої стереотипами позиції. Погоджуючись із попередніми дослідженнями, що подорожні нотатки мандрівниці мають цінність як етнографічний чи історичний матеріал, як текст, що уможливлює простеження розбудови ідентичності самої авторки, у пропонуваному дослідженні ми зосередили увагу на рефлексіях, що демонструють різні реєстри щодо Іншого: прийняття / заперечення; розуміння / когнітивний дисонанс; роздратування / умиротворення тощо. Саме щирість, емоційність, почасти суб'єктивність, а іноді й спроба подолання нав'язаних стереотипів особливо приваблює в текстах С. Яблонської. Її книги й сьогодні викликають резонанс, тому й потребують пильної уваги сучасних дослідників.

Література:

1. Воробей О., Шнайдер Д. Специфіка репрезентації образу Китаю в тревелозі Софії Яблонської «З країни рижу та опію». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2024. Том 1. № 30. С. 5–13. URL: <https://oriental.bulletin.knu.ua/article/view/2894> (дата звернення: 28.07.2025).
2. Гаврилів Т. Ідентичнісні імплікації: «З країни рижу та опію» Софії Яблонської-Уден. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 251–266.

3. Калитовська М. Софія Яблонська: подорожник і людина. *Сучасність*. 1971. Ч. 5 (125), С. 51–59.
4. Поліщук Я. Далекі обрії Софії Яблонської. URL: <http://surl.li/jaovh> (дата звернення: 28.07.2025).
5. Чаплінська О. О-мовлення досвіду Іншого в художньому творі (на прикладі містичного оповідання Софії Яблонської «Зачарований рік»). *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*. 2025. Т. 4, № 1. С. 114–127.
6. Юрчук О. «...Прикрита голубим небом буду змальовувати вам красу Маракешу...»: рефлексія сходу в книзі «Чар Марока» Софії Яблонської. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Філологія. Журналістика»*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 162–167.
7. Яблонська Софія. Чар Марока. З країни ризу та опію. Далекі обрії: Подорожні нариси. Вид. 2-ге, виправлене / Упоряд., передм. і літ. редакція Василя Габора. Львів: ЛА «Піраміда», 2023. 327 с.

References:

1. Vorobei, O., Shnaider, D. (2024). Spetsyfika reprezentatsii obrazu Kytaiu v trevelozi Sofii Yablonskoi «Z krainy ryzhu ta opiiu». [The Peculiarity of China Representation in Sofia Yablonska's Travelogue "From the Land of Rice and Opium"]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Skhidni movy ta literatury*. Tom 1. № 30. S. 5–13. Retrieved from: <https://oriental.bulletin.knu.ua/article/view/2894> (reference date: 28.07.2025).
2. Havryliv, T. (2018). Identychnisni implikatsii: «Z krainy ryzhu ta opiiu» Sofii Yablonskoi-Uden. [Identity Implications: "From the Country of Rice and Opium" by Sofia Yablonska]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Vyp. 31. S. 251–266.
3. Kalytovska, M. (1971). Sofia Yablonska: podorozhnyk i liudyna. [Sofia Yablonska: the Plantain and the Person]. *Suchasnist*. Ch. 5 (125), S. 51–59.
4. Polishchuk, Ya. Daleki obrii Sofii Yablonskoi. [Distant Horizons by Sofia Yablonska]. Retrieved from: <http://surl.li/jaovh> (reference date: 28.07.2025).
5. Chaplinska, O. (2025). O-movlennia dosvidu Inshoho v khudozhnomu tvori (na prykladi mistychnoho opovidannia Sofii Yablonskoi «Zacharovanyi rik»). [Articulating the Experience of the Other in the Literary Text (Based on the Mystical Short Story "The Enchanted Year" by Sofia Yablonska)]. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*. T. 4, № 1. S. 114–127.
6. Yurchuk, O. (2023). «...Prykryta holubym nebom budu zmalovuvaty vam krasu Marakeshu...»: refleksiiia skhodu v knyzi «Char Maroka» Sofii Yablonskoi. ["...Covered by the blue Sky, i will depict the Beauty of Marrakech for you...": Reflection of the East in the Book "The Charm of Morocco" by Sofia Yablonska]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: «Filolohiia. Zhurnalistyka»*. T. 34 (73). № 5. S. 162–167.
7. Yablonska, Sofia. (2023). Char Maroka. Z krainy ryzhu ta opiiu. Daleki obrii: Podorozhni narysy. [The Charm of Morocco. From the Country of Rice and Opium. Distant Horizons: Travelogues.]. Vyd. 2-he, vypravlene / Uporiad., peredm. i lit. redaktsiia Vasylia Gabora. Lviv: LA «Piramida».

Стаття надійшла до редакції 25.08.2025

Стаття прийнята 21.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

UDC 378.14+372=378.4

DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.38>

THE MAIN FEATURES OF THE CONTEXTUAL USE OF TOURISM TERMS IN PROFESSIONAL ENGLISH

Yablonska Tetiana Mykolaivna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Professor of the Department «Philology»,

Odessa National Maritime University

ORCID ID: 0000-0002-6801-8704

Researcher ID: I-532402018

The article deals with the relevance of the use of tourism terms in professional English. Firstly, English is considered to be an international language in all spheres of activity, such as business, science, education, computer technology etc. Tourism area is no exception. English acts as a common language of communication for visitors, hospitality workers and service providers from different linguistic groups. Secondly, the more words and phrases a person knows, the more freely he communicates with foreigners. Knowing English allows to communicate freely with people from all over the world, expanding horizons and learning about different cultures. Thirdly, the study of foreign languages is unavoidable because the English language is full of ambiguous words, set expressions and a huge number of idioms and phrasal verbs. Fourthly, knowledge of foreign languages will always come to the rescue in a foreign country and will help to avoid incidents, connected with language barrier, many pitfalls and mishaps in terminology.

The article defines the main characteristics of the contextual use of tourism terms in professional English. To achieve this goal, the following research methods were used: descriptive (for a general description of the main features of tourism terms in English); contextual-interpretive (to identify the main function of tourism terms in English), as well as the method of creating a problem situation with the help of tourism terms in English. The author highlights the main features of tourism terms in English; identifies the main function of tourism terms in English; determines the peculiarities of the use of tourism terms in English.

It has been proved that the English vocabulary is full of a huge number of tourism terms that have their own individual meaning in the appropriate context. On the one hand, Professional Tourist English is precise and understandable, but, on the other hand, it is still necessary to be very careful and clearly grasp the context of the use of a certain word in a given situation, related to different procedures at the airport, types of flights, various means of transport and hotel accommodation. It should be added that regular expanding of vocabulary, memorizing it and, of course, systematically using it in a certain context will not only increase people's cultural level, but will also help them avoid unpleasant incidents on vacation, regardless of the circumstances. Therefore, the use of tourist idioms and their advantages in Professional Tourist English will be the perspective of our future research.

Key words: professional English, tourism terms, context, procedures at the airport, types of flight, means of transport, hotel accommodation.

Яблонська Тетяна. Головні особливості контекстуального використання туристичних термінів у професійній англійській мові

У статті обґрунтовано актуальність використання туристичних термінів у професійній англійській мові. По-перше, англійська мова вважається міжнародною мовою в усіх галузях діяльності, таких як бізнес, наука, освіта, комп'ютерні технології тощо. Туристична галузь не є винятком. Англійська мова виступає спільною мовою спілкування для відвідувачів, працівників готельного бізнесу та постачальників послуг з різних мовних груп. По-друге, чим більше слів і виразів знає людина, тим вільніше вона спілкується з іноземцями. Володіння англійською мовою дозволяє вільно спілкуватися з людьми з усього світу, розширюючи кругозір та пізнаючи різні культури.

У статті визначено головні особливості контекстуального використання туристичних термінів у професійній англійській мові. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи

дослідження, як описовий (для загальної характеристики основних ознак туристичних термінів англійської мови); контекстно-інтерпретаційний (для виявлення основної функції туристичних термінів англійської мови), а також метод створення проблемної ситуації за допомогою туристичних термінів англійської мови.

Доведено, що англійська лексика рясніє величезною кількістю туристичних термінів та ідіом, які мають своє індивідуальне значення у відповідному контексті. З одного боку, професійна туристична англійська мова є точною та зрозумілою, але, з іншого боку, все ж необхідно бути дуже уважним та чітко розуміти контекст використання певного слова в тій чи іншій ситуації, пов'язаної з різними процедурами в аеропорту, типами рейсів, різними видами транспорту та проживанням у готелі. Слід додати, що регулярне розширення словникового запасу, його запам'ятовування та, звичайно, систематичне використання в певному контексті не тільки підвищить культурний рівень людини, але й допоможе їй уникнути неприємних інцидентів у відпустці, незалежно від обставин. Саме тому використання ідіом та їх переваги в професійній туристичній англійській мові будуть предметом наших майбутніх досліджень.

Ключові слова: професійна англійська мова, туристична термінологія, контекст, процедури в аеропорту, типи рейсів, транспортні засоби, розташування у готелі.

Introductions. It is commonly known, English is considered to be an international language not only in educational or business sphere, but also in the sphere of tourism. Due to its position as the main language of communication on a global scale, knowledge of English is of paramount importance in the tourism sector. It acts as a common language of communication for visitors, hospitality workers and service providers from different linguistic groups. On the one hand, not all natives speak English, but on the other hand, hotel, restaurant, airport and taxi employees know it at a pretty decent level. You can communicate with it in any country. Anyone traveling abroad should know at least a basic level of spoken English for travel.

Nowadays it is almost impossible to find a person who would not dream of a holiday abroad. Knowing English allows you to communicate freely with people from all over the world, expanding your horizons and learning about different cultures [1, p. 30]. Spanish is the official language in more than 20 countries and is widely spoken in Latin America and Europe. Chinese (Mandarin) is the native language of more than a billion people and is also becoming increasingly important for business and tourism. That is why the study of foreign languages is unavoidable. Knowledge of foreign languages will always come to the rescue in a foreign country and will help to avoid incidents. The English language is full of ambiguous words, set expressions and a huge number of idioms and phrasal verbs. This phenomenon is also inherent in the tourism industry. Therefore, if a person does not speak the language or can do it at a primitive level, before traveling to another country it is simply

necessary to familiarize yourself with the basic terms and expressions associated with various means of transport, checking into a hotel and, of course, various types of tours and excursions [2].

So, analysis of tourism terms and the features of their contextual use in Professional English will be the main aspect of our research.

The aim and objectives of the research. Due to the stated above, the purpose of this research is important and relevant. It is connected with the determination of the features of the contextual use of tourism terms in professional English. To achieve this aim, it is necessary to accomplish several objectives of the research:

- 1) to highlight the main features of tourism terms in English;
- 2) to identify the main function of tourism terms in English;
- 3) to determine the peculiarities of the use of tourism terms in English.

Materials and methods. Such research methods as descriptive (for a general description of the main features of tourism terms in English); contextual-interpretive (to identify the main function of tourism terms in English), as well as the method of creating a problem situation with the help of tourism terms in English.

Results and discussion. The Oxford English Dictionary lists 1811 as the year of the first appearance of the word «tourism». The root or etymology, according to this and other dictionaries, is a Greek word for an instrument used to describe a circle. Exactly at the turn of the 18th and 19th centuries, based on the borrowed French noun «tour», the name of a person making a journey, namely «tourist», first appeared in the English language. Thomas Cook, the pioneer

of the organized tour, made his first day trip by rail in 1841. In the 1860s, he and his son John Mason Cook created the Thomas Cook & Son brand, opening an office in London selling tickets for domestic and international travel. Thomas Cook accompanied his first party to Egypt and Palestine in 1869. The word «tourism» means trips (travels) of visitors to another country or locality, different from their place of permanent residence, for any purpose other than employment. It is important to take into consideration that there are a huge number of tourism terms in English that have their own individual meaning. Practically everybody likes travelling very much and, fortunately, travel agencies offer different types of tours for every taste and budget [3, p. 96]. Private islands, yachts, safaris, submarines, sailboats and private jets allow the rich and well-off to vacation in style. The special feature of such tours is their exclusivity and remoteness from civilization. They prefer to rent a luxury villa or choose five-star hotels with a very high level of service, namely unique concept of open-air cuisine and restaurants, modern design, private pools and SPA-centers. Such clients are called «demanding». Tourists with average incomes prefer moderately active holidays, that is, they combine a seaside holiday with educational or gastronomic excursions. This type of holiday falls into the price-quality category. Such category of people usually gives preference to four-star hotels designed for family holidays with a fairly wide range of services. They also like quiet, cozy hotels with a homely atmosphere, picturesque landscapes or seascapes. Tourists with average income pay attention to the location of the hotel and if there is such a possibility, choose hotels with their own beach. Low-income travelers or modern unpretentious youth often stay in budget hotels or hostels. As a rule, such hotels provide minimal amenities and services at a lower price and rather modest room decor. It means that this category of tourists can allocate a larger portion of their budget to other aspects of the trip, such as transportation, food, entertainment and souvenirs. Also, many people prefer health, ecological, hiking, extreme, religious, domestic tourism, etc. The same applies to any type of transport, which is convenient and individual in its own way. This is all great, but there is one very significant problem. If an individual or family prefers exclusively domestic tourism, then there will be no problems with

the language barrier. But what should lovers of foreign resorts do? Luckily, many people nowadays speak one or even two foreign languages. As it was mentioned above, Professional Tourist English is precise and understandable and it will not be too difficult to learn the key words and expressions, for example, related to different types of transport or hotel accommodation. However, in the process of mastering tourism terms, it is still necessary to be very careful and clearly understand the context of the use of a certain word in a given situation. Let's focus our attention on some special terms. The first group of words connected with different procedures at the airport and types of flights [4]. E.g.

Announcement – оголошення

Arrivals – прибуття

Baggage claim – отримка багажу

Boarding pass – посадковий талон

Charters – чартери

Connecting flights – стикувальні рейси

Customs – митниця

Departures – відправлення

Departure gate – вихід на посадку

Departure lounge – зал очікування

Domestic flights – внутрішні авіарейси

Excess baggage – перевантаження багажу

Flight delay – затримка рейсу

International flights – міжнародні авіарейси

Passport control – паспортний контроль

Scheduled services – регулярні рейси

Stopover – зупинка в дорозі

Transfer – пересадка

Can you please direct me to the terminal? – Чи можете ви направити мене до терміналу?

I need to check in for my flight. – Мені потрібно зареєструватись на рейс.

Is this flight on time? – Цей рейс відправляється вчасно?

Can I carry this on the plane? – Чи можу я взяти це з собою в літак?

What time is boarding? – О котрій починається посадка?

Let's consider some more examples concerning travelling by train [5].

Connecting train – потяг з пересадкою

Luggage rack – багажна полиця

Ticket counter – стійка продажу квитків

Train schedule – розклад потягів

Train departure – відправлення потягу

Train arrival – прибуття потягу

Do I need to reserve a seat in advance? – Чи потрібно бронювати місце заздалегідь?

How long is the layover at [connecting station]? – Скільки часу займає пересадка на [проміжній станції]?

What time is the next express train to [destination]? – О котрій годині наступний експрес до [пункту призначення]?

The second group of terms refers to staying in a hotel. In this case it is also necessary to familiarize with some terms if you want to avoid misunderstanding while communicating with hotel staff [6]. E. g.

Accommodation terms – умови розташування

Annex-room (annex-building) – номер, розташований не в основному корпусі готелю

Connect room – два номери, які з'єднані дверима

Day-and-night room service – цілодобове обслуговування

Dune view – кімната з видом на дюни, на пісок

Duplex – двоповерховий номер

Early check-in (late check-out) – ранній заїзд (пізній виїзд)

Featured offers – популярні пропозиції

Family room – номер, що складається з двох або декількох кімнат, з вітальною та спальнею

Junior suite – номер, більший за площею ніж сьют, з обгородженим спальним місцем, яке можна перетворити на вітальню

Single room – номер для однієї людини

Special offers – спеціальні пропозиції

Suite – покращений номер у порівнянні зі стандартним (як правило, зі збільшеною площею)

Superior – покращений номер порівняно зі стандартним (зазвичай менше сьюта)

Standard room – стандарт

Twin – номер у готелі на двох осіб

When considering the above mentioned words and expressions, you definitely need to pay attention to their meaning in an appropriate context. This is very important because some

terms can confuse people and cause misunderstanding. Such words as «double», «duplex», «suite», «junior suite» belong to this category. They all have specific meanings, from the point of view of the hotel business, are not the most complicated. However, before going on vacation and booking a hotel room, it would not hurt to clearly understand the meaning of the term and remember it. The same applies to the category of flights. In this case, you also need to clearly familiarize yourself with the terms and grasp their meaning. In this case, you also need to clearly familiarize yourself with the terms, understand their meaning, in order to avoid pitfalls in the process of their use. If you follow all these rules nothing will spoil your journey or business trip [7, p.79].

Conclusions. Summarizing all the above presented, it should be noted that in any case, if you really strive for mastering the necessary vocabulary, at first you will have to combine words on a specific topic (as it is submitted above). Secondly, regular use of professional tourism vocabulary in speech will also help not only to expand your vocabulary, but also increase your cultural level of communication with foreigners. Thirdly, search for synonyms and antonyms, creation of associative networks will help develop your thinking and you will be able to use relevant professional vocabulary in the right context without any problems.

Therefore, based on the above, we can say with confidence that travel and the type of vacation, no matter what you choose, (active, passive, excursion, green etc.) will only please you and expand your horizons in all areas of communication, and learning a foreign language (mainly English) will be the key to your success. It follows from this that the expanding of your vocabulary, memorizing it and, of course, systematically using it in a certain context will not only increase your cultural level, but will also help you avoid pitfalls and mishaps on vacation, regardless of the circumstances.

Bibliography:

1. Фурт Д. В. English for Tourism. Навчальний посібник, М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. іноземної філології та перекладу. Кривий Ріг: Дон НУЕТ, 2018. 216 с.
2. Iwonna Dubicka, Margaret O'Keeffe. English for International Tourism. Pearson Education, Limited, Jan 8, 2013. Foreign Language Study. 128p.
3. Бабушко С. Р. English for Tourism Students. Навчальний посібник з дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням» для студ. спец. 242 «Туризм». МОН України. К.; Звенигородка, 2016. 164 с.

4. Англійська для подорожей: вчимося говорити з іноземцями у будь-якій ситуації. URL: <https://cambridge.ua/uk/blog/english-topics-for-traveling/> (дата звернення: 19. 04. 2024).
5. 10 essential words for travel and transport/Oxford 3000 by Oxford University Press ELT URL: <https://learningenglishwithoxford.com/2019/11/19/travel-transport-oxford3000/> (Last access: 19.11.2019).
6. Використання англійської мови в туристичному бізнесі. URL: <https://yappi.com.ua/posts/read/vykorystannia-anhliiskoi-movy-v-turystychnomu-biznesi/> (дата звернення: 03.09.2019.)
7. Кудрик К. О. Англійська мова та міжнародний туризм: сучасні тенденції розвитку та взаємодії. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія : Педагогічні та історичні науки*. 2015. Вип.125. С. 71–82.

References:

1. Furt, D. V. (2018). *English for Tourism* [Anhlish for Tourism]. Navchal'nyy posibnyk, M-vo osvity i nauky Ukrainy, Donetskyy nats. un-t ekonomiky i torhivli im. M. Tugan-Baranovs'koho, kaf. inozemnoji filolohiji ta perekladu. Kryvyy Rih: DonNUET. 216 s. [in Ukrainian].
2. Dubicka, I., & O'Keeffe, M. (2013). *English for International Tourism*. Pearson Education, Limited. 128 p.
3. Babushko, S. R. (2016). *English for Tourism Students* [Anhlish for Tourism Students]. Navchal'nyy posibnyk z dystsypliny «Anhliys'ka mova za profesiynym spryamuvannyam» dlya stud. spets. 242 «Turyzm». MON Ukrainy. Kyiv – Zvenyhorodka. 164 s. [in Ukrainian].
4. Anhliis'ka dlia podorozhei: vchymos' hovoryty z inozemtsiamy u bud'-yakii sytuatsii [English for Traveling: Learn to Talk to Foreigners in Any Situation]. Retrieved from: <https://cambridge.ua/uk/blog/english-topics-for-traveling/> (Accessed: April 19, 2024). [in Ukrainian].
5. 10 essential words for travel and transport / Oxford 3000 by Oxford University Press ELT. Retrieved from: <https://learningenglishwithoxford.com/2019/11/19/travel-transport-oxford3000/> (Accessed: November 19, 2019).
6. Vykorystannia anhliis'koi movy v tury stychnomu biznesi [Using English in the Tourism Business]. Retrieved from: <https://yappi.com.ua/posts/read/vykorystannia-anhliiskoi-movy-v-turystychnomu-biznesi/> (Accessed: September 3, 2019). [in Ukrainian].
7. Kudryk, K. O. (2015). Anhliis'ka mova ta mizhnarodnyi turizm: suchasni tendentsii rozvytku ta vzaiemodii [English Language and International Tourism: Modern Development and Interaction Trends]. *Naukovi zapysky Natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni ta istorychni nauky – Scientific Notes of the National Pedagogical University Named After M. P. Drahomanov. Series: Pedagogical and Historical Sciences*, (125), 71–82. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.08.2025

Стаття прийнята 20.09.2025

Статтю опубліковано 27.10.2025

НОТАТКИ

Науковий журнал

MODERN PHILOLOGY

Випуск 4, 2025

Коректура • *Н. Славогородська*
Комп'ютерна верстка • *А. Філатов*

Підписано до друку 30.09.2025 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 31,16. Зам. № 1025/819
Наклад 100 прим.

Надруковано:
Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.